

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

PETROLÜN ÜLKE POLİTİKALARINA ETKİSİ: KUVEYT ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Derya SÜRMEİİOĞLU PARLAR

HAZİRAN 2016

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI**

PETROLÜN ÜLKE POLİTİKALARINA ETKİSİ: KUVEYT ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Derya SÜRMEİİOĞLU PARLAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Süleyman ERKAN

HAZİRAN 2016

TRABZON

ONAY

Derya Sürmelioglu Parlar tarafından hazırlanan *Petrolün Ülke Politikalarına Etkisi: Kuveyt Örneği* adlı bu çalışma 08 / 06 / 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ~~oybirliği~~.....(oybirliği/~~oyçokluğu~~) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*'nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tayyar ARI (Başkan)

Doç. Dr. Süleyman ERKAN (Danışman)

Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT

Prof. Dr. Bayram GÜNGÖR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. ... / ... / ...

Prof.Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Derya SÜRMELOĞLU PARLAR

08/06/2016

ÖNSÖZ

Enerji günümüz dünya politikasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. En gelişmişinden en geri kalmışına tüm ülkeler ekonomik kalkınmada enerjiye bağımlıdır. Oynadığı hayati rol ile enerji ülkelerin siyasi gündemine girmiştir. Söz konusu enerji kaynaklarından uluslararası politikanın gündeminde en fazla yer almayı başaran petrol olmuştur. Gerek üretici gerekse tüketici ülkeler petrolü ulusal çıkar tanımlamalarına dahil etmektedir. Özellikle petrol, tek kaynağa bağımlı gelişmekte olan üretici ülkelerin iç ve dış politikalarının önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Adı geçen ülkelerde petrolün doğrudan iktidarın eline geçmesi söz konusu yönetime, iç politik gücünü artırma fırsatı yaratacağı gibi petrolün uluslararası politikadaki önemi göz önüne alındığında devletin dış politika alanındaki etkisini/kırılganlığını arttırabilmektedir.

Petrolün ülke politikalarındaki önemi, söz konusu kaynağa bağımlı Kuveyt üzerinden ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Konuyu Kuveyt üzerinden ele almak iç ve dış politik anlamda petrolün, özellikle küçük ülke olarak dış politika konusunda sınırlı kabiliyetleri bulunan ve iç politikada meşruiyetini devam ettirmeyi amaçlayan otoriter ya da yarı otoriter gelişmekte olan üretici küçük devletlere nasıl bir avantaj/dezavantaj yarattığını göstermek konusunda ışık tutacaktır. Tezin her aşamasında kıymetli zamanını ve yardımlarını esirgemeyerek bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Süleyman Erkan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünün diğer değerli öğretim üyelerine; tezin hazırlanmasında katkısı bulunan Kuveyt Amerikan Üniversitesi'ne; varlık ve destekleri için aileme teşekkürü borç bilirim.

Trabzon, Haziran 2016

Derya SÜRMEİOĞLU PARLAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
GİRİŞ.....	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ÇERÇEVE.....	8-54
1.1. Petrolün Artan Önemi	8
1.1.1. Dış Politikada Petrol	12
1.1.2. Petrolün Uluslararası Ekonomi Politikası	16
1.2. Rantiye Devlet	19
1.2.1. Rantiye Devlette Siyasi Gelişim	26
1.2.1.1. Devletin Toplumda Genişleyen Rolü	27
1.2.1.2. Azalan Siyasi Sorumluluk	28
1.2.2. Rantiye Devlet Eleştirileri	33
1.3. Küçük Devlet	37
1.3.1. Uluslararası Politikada Küçük Devlet	43
1.3.1.1. Dış Politika Davranışları.....	46
1.3.1.2. Dış Politik Gücü.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

2. PETROL ÖNCESİ KUVEYT SİYASİ TARİHİ (1750-1930)	55-114
2.1. Kuveyt Şeyhliğinin İnşasına Doğru	55
2.1.1. Beni Halid Kabilesi.....	58
2.1.2. Siyasi Şehir Devleti Kuveyt'in Öncüleri Bani Utub Kabilesi	60
2.2. Petrol Öncesi Kuveyt Siyasi Yapısı.....	62
2.2.1. Kuveyt Şeyhliğinin Öncüleri El-Sabah Ailesi	66
2.2.1.1. Mübarek El-Sabah (1896-1915)	69
2.2.2. Siyasi Yaşamın Diğer Aktörleri: Tüccar Sınıfı	72
2.2.3. Kabileci Anlayışın Siyasete Etkisi.....	77
2.3. İlk Demokratik Adım: 1921 Meclisi.....	79
2.4. Toplumsal ve Ekonomik Yapı	82
2.5. Kuveyt'in Jeopolitik Önemi ve Sonuçları	87
2.5.1. Bağımsız Kuveyt'in Kuruluşunda Etkin Aktör İngiltere.....	89
2.5.1.1. 1899 Kuveyt-İngiliz Anlaşması	93
2.5.2. Petrol Öncesi Dönemde Kuveyt'in Komşularla İlişkileri.....	99
2.5.2.1. Osmanlı-Kuveyt İlişkileri	100
2.5.2.1.1. 1913 Osmanlı-İngiliz Antlaşması	103
2.5.2.2. Vahabi Tehdidi ve Yükselen Güç Suudi Hanedanlığı.....	107
2.5.2.2.1. 1922 Uqair Anlaşması (El-Akir Konferansı).....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUVEYT'İN SİYASAL DÖNÜŞÜMÜNDE PETROL	115-197
3.1. Kuveyt Petrolünün Kısa Tarihçesi.....	115
3.2. Denize Bağımlı Ekonomiden Petrol Ekonomisine	120
3.2.1. Artan Zenginlik ve Yönetimin Ekonomide Artan Etkinliği	123
3.3. Yönetimin Toplumda Genişleyen Rolü: Dağıtıcı Devlet	126
3.4. Petrol ile Birlikte Ortaya Çıkan Yeni Siyasi Denge	130
3.4.1. El-Sabah Ailesinin Artan Siyasi Gücü	131
3.4.2. Petrol Sonrası Tüccar Sınıfı.....	135
3.4.3. Kabile Geleneği	137
3.4.4. Orta Sınıf	138

3.5. Temsil ve Katılım: Vergisiz Temsil Mmkkn m?	140
3.5.1. Ortak Yönetim Anlayışı: Kuveyt'te Yerleşik Olan Siyasi Gelenek	145
3.5.1.1. 1938 Meclisi	148
3.5.2. Anayasal Emirliğı Geçiş: 1962 Anayasası	153
3.5.2.1. Ulusal Meclis (Majlis El-Umma) ve Hükümet.....	158
3.5.3. Parlamento Deneyimi (1963-1990)	162
3.6. Kuveyt İç Siyasetinde Dönüm Noktası: Körfez Krizinin Siyasi Etkileri	172
3.7. 21. Yüzyıl Kuveyt İç Siyasi Gelişmeleri	182
3.7.1. Arap Baharını Kuveyt Açısından Okumak.....	187
3.8. Kuveyt Rantiyenin Neresinde?	190

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BAĞIMSIZ KUVEYT DEVLETİ VE KUVEYT DIŞ POLİTİKASINDA PETROL FAKTÖRÜ	198-283
4.1. Dış Politikada Coğrafi Kırılğanlık ve Petrol Zenginliğı.....	198
4.2. İngiliz Korumasından Bağımsızlığa (1930-1961)	205
4.3. Bağımsızlık Sonrası Kuveyt Dış Politikası: Büyük Komşular ve Petrolün Rolü.....	213
4.3.1. Bağımsızlığın İlk Yıllarında Beliren Irak Tehdidi.....	215
4.3.1.1. 1961 Krizi	219
4.3.1.2. 1973 Krizi	223
4.3.2. Kuveyt-Suudi Arabistan İlişkileri: Ortak Güvenlik Kaygıları.....	226
4.3.3. İran ile İlişkiler	233
4.3.3.1. 1979 İran Devriminin Kuveyt'e Yansımaları	235
4.3.3.2. 1980-88 İran-İrak Savaşında Kuveyt.....	240
4.3.4. Kuveyt'in Artan Güvenlik Kaygısı ve Körfez İşbirliğı Konseyi (KİK)	247
4.4. Dış Yardım Fonu	253
4.5. OPEC ve Kuveyt: Petrolün Siyasi Silah Kullanımı.....	261
4.5.1. 1973 Ekim Savaşında Petrol ve Kuveyt	270
4.6. 1990 Öncesi Kuveyt-ABD İlişkileri	275

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1990 SONRASI KUVEYT DIŞ POLİTİKASI: ARTAN GÜVENLİK KAYGISI	284-321
5.1. Petrolün Arttırdığı Kırılganlık	284
5.2. 1990 Irak'ın Kuveyt'i İşgali	285
5.3. 1991 Körfez Savaşı.....	291
5.4. 1990 Körfez Krizi Sonrası Kuveyt Dış Politikası.....	297
5.4.1. ABD'nin Artan Etkisi	298
5.4.2. Irak ile İlişkiler	305
5.4.3. İran ile İlişkiler	309
5.4.4. KİK Bünyesinde Sürdüğü İlişkiler	314
5.4.5. Suriye Krizi Karşısında Kuveyt.....	319
SONUÇ	322
YARARLANILAN KAYNAKLAR	333
EKLER	365
ÖZGEÇMİŞ	369

ÖZET

Petrol, gelişmekte olan üretici ülkelerin siyasi hayatında etkili olmaya devam etmektedir. Petrole bağımlı söz konusu ülkelerde siyasi kalkınma istenen düzeyde olmamakta, dış tehdit algısı çoğu zaman kendini hissettirmektedir. Söz konusu durum petrolün, üretici ülkenin siyasi hayatında her zaman “siyasi kaynak laneti” mi olduğu sorusunu ortaya çıkarmıştır. Çalışma, Kuveyt örneğinden hareketle petrolün gelişmekteki üretici ülkelerin siyasi gelişim ve politikaları üzerindeki etkisini açıklamak üzere geliştirilmiştir. Söz konusu ülkelerin siyasi yaşamlarında önemli yeri bulunan petrolün, gerek iç gerekse dış politik hayatta siyasi yapıcıların kullandıkları bir araç olduğu gözlenmiştir. Petrol, siyasi yapıcılarca bir taraftan mevcut, özellikle otoriter, rejimin devamını sağlamak üzere kullanılırken diğer taraftan dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde önemli politik araç haline getirilmektedir. Petrolün özellikle gelişmekteki ülkelerin siyasi gelişimine ayak bağı olduğunu öngören rantıye devlet, politik yaşamın yönünün belirlenmesinde tek açıklayıcı unsur olarak yetersiz kalmaktadır. Aynı zamanda Kuveyt devletinden hareketle özellikle doğal kaynak bağımlısı küçük ülkelerin dış politikasının şekillenmesinde petrolün önemli etken olduğu görülmektedir. Petrol, küçük ülkelerin dış kırılganlığını kimi zaman arttırmakla beraber çoğu zaman uluslararası alandaki manevra alanını genişleterek varlıklarını devam ettirmelerinde etkili olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuveyt, Petrol, Küçük Devlet, Rantıye Devlet, Dış politik.

ABSTRACT

Oil is continuing to be influential in the political life of the oil-producing developing countries. While the political growth of those oil-dependent developing countries cannot reach at the target level, the perception of external threat often makes itself evident. This situation reveals the question whether oil is always “a curse of political source” in the political life of the oil-dependent countries. Based on Kuwait’s example this study is carried on to explain the influence of the oil on the political growth and policies of the oil-dependent countries. It is observed that oil which is an important factor in the political life of producing countries whose development is source-dependent is a tool used by the policymakers both in the internal political life and foreign policy. Oil is utilized by the policymakers to provide the permanency of the authoritarian regime at home and at the same time, it is turned into a political tool in order to realize the foreign policy goals. Rentier state which asserts that oil is a hobble especially for the political growth of the developing countries is insufficient as being a single explanatory factor in the course of determining the direction of political life. Focused on Kuwait’s example it is revealed that oil is an important factor also in the process of shaping foreign policy of such particularly small oil-dependent states. Along with sometimes enhancing the external vulnerability of small states, oil mostly can be an effective factor to maintain their existence by expanding the scope of manoeuvre at the international politics.

Keywords: Kuwait, Oil, Small State, Rentier State, Foreign Policy.

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Bağımsızlık Sonrası Kuveyt Siyasi Yapısı.....	155
2	Kuveyt Dış Yardımlarının Milli Gelir İçindeki Oranı (1975-2007)	259

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Örtüşen İngiliz-Kuveyt Çıkarları.....	95
2	1912-1913 Osmanlı-İngiltere Görüşmelerinde Belirlenen Kuveyt Sınırları	106
3	Uqair Konferansı'nda Belirlenen Kuveyt Sınırları.....	113
4	Kuveyt'in Petrol Alanları	118
5	Kuveyt Meclisi	159
6	Bağımsız Kuveyt Sınırları	205
7	Verbe ve Bubiyan Adaları	218
8	Kuveyt Petrol Tankerlerini Koruyan ABD Savaş Uçak ve Gemileri.....	283
9	Irak Ordusunun Kuveyt'ten Çekilirken Ateşe Verdiği Petrol Kuyuları.....	295
10	1992 Irak-Kuveyt Sınırı: Basra, Kuveyt ve Şatt-ül Arap	306

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik Nr.</u>	<u>GrafikAdı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	2014 Dünya Enerji Tüketimi	9

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFESD	: The Arab Fund for Economic and Social Development - Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu
a.g.e.	: adı geçen eser
Aminoil	: American Independent Oil Company - Amerikan Bağımsız Petrol Şirketi
APOC	: Anglo-Persian Oil Company - İngiliz-İran Petrol Şirketi
ARAMCO	: Arabian Oil Company - Arap Petrol Şirketi
BADEA	: The Arab Bank for Economic Development in Africa - Afrika Ekonomik Kalkınma Arap Bankası
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: British Petrol
DCA	: Defence Cooperation Agreement - Savunma İşbirliği Anlaşması
EGS	: Eastern and General Syndicate
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GCC	: Gulf Cooperation Council - Körfez İşbirliği Konseyi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IBD	: The Islamic Development Bank - İslam Kalkınma Bankası
IMF	: International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
KFAED	: Kuwait Fund for Arab Economic Development - Arap Ekonomik Kalkınması için Kuveyt Fonu
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
KNPC	: Kuwait National Petroleum Company-Kuveyt Ulusal Petrol Şirketi
KOC	: Kuwait Oil Company - Kuveyt Petrol Şirketi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAPC	: Organization of Arab Petroleum Exporting Countries - Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü

- OFID : OPEC Fund For International Development - Uluslararası Kalkınma
OPEC Fonu
- OPEC : The Organization of the Petroleum Exporting Countries - Petrol İhraç
Eden Ülkeler Örgütü
- t.y. : tarih yok
- UNIKOM : United Nations Iraq-Kuwait Observer Mission - BM Irak-Kuveyt Gözlem
Misyonu
- UNRWA : UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees - BM Filistinli
Mültecilere Yardım Kuruluşu

GİRİŞ

Gelişmişlik düzeylerini arttırmak için ülkelerin bağımlı olduğu enerji kaynaklarından petrol, günümüz dünyasındaki öncül önemini korumaktadır. Günümüzde alternatif çevreci enerji kaynaklarını arttırmaya yönelik girişimlere rağmen petrolün ilk sıradaki yerinin uzun dönem daha değişmesi beklenmemektedir. Uzun geçmişi bulunmakla beraber petrol, 19. yüzyılın sonlarına kadar ısınma, aydınlanma, ilaç gibi sınırlı kullanım alanı bulmuştur. Ancak söz konusu tarihten sonra özellikle içten yanmalı motorların icadıyla petrolün önemi günümüze kadar sürecek şekilde artmıştır. 20. yüzyılla beraber artan talebe paralel petrol, en fazla aranan enerji kaynağı olmuştur. Petrole artan bağımlılıkla kıyaslandığında miktar olarak sınırlılığı ve dünyada eşitsiz dağılımı söz konusu kaynağı stratejik madde haline getirmiştir. Stratejik önemi petrolü ekonomik alanın dışında devletlerin politikalarına dahil ettiği önemli siyasi emtiyaya dönüştürmüştür. Günümüzde de petrol uluslararası politikanın önemli gündem maddesi olarak kalmayı sürdürmektedir. 1990 Körfez Krizi, 2003 Irak Savaşı'nda olduğu gibi petrol, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden günümüze kadar yaşanan birçok uluslararası gelişmenin önemli bir bileşenini oluşturmuş ve oluşturmaya devam etmektedir.

Şirketler arası ekonomik ilişkilerin ötesine geçerek devletler arası ilişkilerin önemli bileşenini meydana getiren petrol, ülkeler arasında rekabete yol açacak şekilde gelişim göstermiştir. Uluslararası siyasetin gündemini meşgul etmeye devam eden petrol, gerek üretici gerekse tüketici ülkelerin politikalarını şekillendirmeyi sürdürmektedir. Petrol, kimi zaman dış politika amacı, kimi zaman aracı ve askeri bir güç özelliği taşımaktadır. İthalatçı kesimde yer alan tüketiciler, arz süreklilik ve güvenliğini koruyacak şekilde petrolü ulusal çıkarlarına dahil ederken kaynağa sahip üretici devletler, ekonomik gelirlerini arttırmaya çalışmanın yanında, stratejik değerinin farkında olarak söz konusu kaynağı dış politika hedeflerini gerçekleştirecek şekilde kullanabilmektedir. Böylece devletlerin petrol politikaları, realist teoriyi doğrular şekilde güç, ulusal çıkar gibi temel motivasyonlarla beslenmeye devam etmektedir. Özellikle petrol dışında önemli bir ekonomik ve siyasi gücü bulunmayan gelişmekte olan devletler için söz konusu enerji kaynağı çoğu zaman hayati

önem arz etmektedir. Ulusal gücün önemli bileşenini oluşturan doğal kaynaklardan petrole sahip ülkeler, 1973 Petrol Krizi'nde olduğu gibi, uluslararası alandaki nüfuzlarını arttıracak şekilde petrolü dış politika aracı haline getirmektedir. Petrole bağımlı özellikle büyük güçler, dış politika amacı haline getirdikleri petrolün akışının devamını sağlamak, daha genel olarak kaynak üzerindeki denetimi sürdürmek adına kaynağın bulunduğu ülkeye doğrudan müdahale etmekten dahi çekinmemektedir. Özellikle petrolü elinde bulunduran devletlerin hegemonik gücünün artacağı açıkça görülmektedir. Bu nedenle büyük güçler söz konusu kaynağın bulunduğu bölge ve devletleri kontrolleri altında tutmaya özel önem vermektedir. Böylece petrol, bir taraftan ona sahip ülkeye önemli güç sunarken diğer taraftan dış tehditlere açık hale getirip onun dış kırılganlığını arttırabilmektedir.

Petrol, uluslararası politikanın ayrılmaz parçasını oluştururken ona sahip devletlerin kimi zaman iç politikalarını şekillendiren bir unsur olarak kendini göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan, demokrasi yoksunu üretici ülkelerin toplumsal ve siyasi dönüşümlerinde rol oynamaktadır. Petrol bağımlısı gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasını açıklamak üzere geliştirilen rantiyeye devlet, daha sonra bu tür devletlerin siyasi gelişimini ne yönde etkilediğini gösterecek şekilde genişletilmiştir. Dış rantlardan sağlanan gelirin ekonomiye hakim olduğu ve söz konusu gelirin doğrudan yöneticinin eline geçtiği durumu ifade eden rantiyeye devlette, siyasi gelişimin vergi gelirlerine dayanan ülkelerden farklılık arz edeceği öngörülmektedir. Daha çok petrole bağlantılı ele alınan rantiyeye devlette, kendini finanse etmek konusunda devletin toplumdan toplayacağı vergiye bağlı olmadığı tam tersine vatandaşların refah ve zenginlik için kendisine bağımlı hale geldiği özel bir durum ortaya çıkmaktadır. Gelir açısından toplumdan bağımsızlık siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu tür ülkelerde geleneksel “temsil yoksa vergi yok” anlayışı, “vergi yoksa temsil yok” anlayışına dönüşebilmektedir. Dahası devlet yaşamın her alanını finanse ederek topluma yarattığı refah ve zenginlik ile onların siyasi pasifizmini sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda meşruiyetin sürekliliğini sağlamak üzere bu tür devletlerin baskı aygıtına daha fazla ağırlık vermesi beklenmektedir. Kısacası rantiyeye devlet, özellikle demokratik olmayan ülkelerin demokrasiye geçişlerine ayak bağı olduğunu savunmaktadır.

Petrol, en ez büyük devletler kadar uluslararası alanda sınırlı yetenekleri olduğu kabul edilen gelişmekteki küçük ülkelerin dış politikalarını etkileyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle petrol üreticisi küçük devletler bir taraftan petrolün

yarattığı ekonomik gücü siyasi güce çevirme fırsatı elde ederken diğer taraftan aynı kaynak söz konusu ülkelerin kırılabilirliğini arttırabilmektedir. Dış politika yanında petrol, gelişmekte olan ve henüz demokrasi aşamasına geçemeyen küçük ülkelerin iç siyasal yaşantısını da etkilemektedir. Uzun yıllar daha çok büyük devletler arasındaki ilişkiye odaklanan uluslararası politika çalışmalarında küçük devletler göz ardı edilmiştir. Öyle ki ilk dönem küçük devlet çalışmaları söz konusu ülkeleri uluslararası politikanın bir süjesi olmaktan ziyade büyük devletlerin amaçlarını gerçekleştirmede kullandıkları bir obje olarak kabul etmiştir. Dış politikalarını tamamen uluslararası alandaki olaylara cevap verecek şekilde belirledikleri varsayıldığından bu tür ülkelerin uluslararası politikada hiçbir etkisi bulunmayan devletler olarak kabul edildiği açıkça görülmektedir. Ancak sayıca fazlalığı oluşturan günümüz küçük devletleri ele alındığında onları uluslararası politikanın aktörleri dışında tutmak paranın diğer yüzünü görmezden gelmek anlamı taşıyacaktır. Söz konusu devletler çoğu zaman uluslararası politikada büyük ülkeler kadar etki yaratabilmektedir. Özellikle petrole sahip küçük devletler söz konusu doğal kaynakla uluslararası alanda tesir doğuracak önemli bir güç elde etmektedir. Ancak petrol, ülkelerin dış Hasasiyetlerini arttırabilmektedir. Petrol gibi önemli kaynağa sahip küçük devletin kendisine kıyasla daha büyük, yoksul ve güçlü komşularının doğrudan hedefi haline gelme ihtimali daha fazla olmaktadır. Buradan petrolün siyasi etkisinin yönünün belirlenmesinde ülkenin büyüklük/küçüklüğü önem arz etmektedir. Bu uzantıda uluslararası alanda sınırlı yetenekleri olduğu inanılan küçük devletlerin sahip olduğu petrolün dış politikalarını hangi yönde etkilediğini ortaya koymak daha anlamlı olmaktadır.

Hem alan ve nüfus olarak hem de kendisi ve diğer devletler tarafından ufak algılanan, komşu ülkelerle kıyaslandığında küçüklüğü göze çarpan Kuveyt, Körfez bölgesinin Suudi Arabistan, İran ve Irak'tan sonra en büyük dördüncü petrol rezervine sahip ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahip olduğu petrol, ülkenin iç politik hayatı ile dış politikasını şekillendiren önemli unsuru oluşturmaktadır. Petrolden önce denize bağımlı yaşayan Kuveyt, petrol ile beraber her alanda dönüşüm yaşamıştır. Kaynak zenginliği öncesinde gelir açısından El-Sabah liderliğindeki yönetim, ekonomik hayatın başında yer alan ve toplumun geri kalanının yaşamları için bağılı bulunduğu tüccar sınıfına bağımlı olmuştur. Topraklarının güvenliği konusunda da kabilelere ihtiyaç duymuştur. Söz konusu durum El-Sabah ailesinin siyasi gücünü tüccar sınıfı ve diğer ileri gelen kabile liderleriyle paylaştığı ortak yönetim anlayışını doğurmuştur. Ortak yönetim anlayışı, yöneticinin

gücünü sınırlayacak şekilde El-Sabah ailesinin önemli konularda söz konusu iki kesime danışmasını öngörmekteydi. Yönetici ailenin sınırlanan gücü petrol ile beraber, özellikle ihracatının başladığı II. Dünya Savaşı sonrasında, değişmeye başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında petrol ihracatının artmasına paralel Kuveyt, aşamalı olarak rantıye devlete dönüşmüştür. Doğrudan eline geçen petrol gelirleriyle topluma bağımlılığı sona eren El-Sabah ailesinin, ekonomiden sosyal yaşama her alandaki nüfuzu artmıştır. Petrol, denize dayalı ekonomiyi sona erdirerek halkı doğrudan yönetimin gelirine bağımlı hale getirmiştir. Yönetim halktan bağımsız elde ettiği gelirle hem Kuveyt'in devletleşme sürecini hızlandırmış hem de her alanda vatandaşlara refah sağlayarak toplumun kendisine bağlılığını hedeflemiştir. El-Sabah ailesinin elde ettiği söz konusu yeni güç siyasi gücü doğurmuştur. Dağıtıcı politikalarla topluma sağladığı zenginlik ve refah karşısında siyasi anlamda toplumsal rızayı hedeflemiştir. El-Sabah ailesinin günümüze kadar iktidarda kalması amacına ulaştığını göstermekle beraber, petrol aracı toplumsal siyasi pasifizmi her zaman sağlayamamıştır. Kuveyt halkı, El-Sabah liderliğindeki yönetime rıza göstermekle beraber politik alandan çekilmeyi hiçbir zaman kabul etmemiş ve siyasi yaşamın parçası kalmak için her dönem mücadele vermiştir. Aynı zamanda Kuveyt'in küçük ülke olmasının dış egemenliğin devamı için kamuoyunun desteğini zorunlu hale getirmesi nedeniyle de yönetici, halkın siyasi taleplerini göz ardı edememiştir. Sonuç olarak vatandaşların hep canlı kalan siyasi talepleri ve yönetimin bunları göz ardı edememesi Kuveyt'in mutlak monarşiye evrilmesini tamamen engellemiştir. Petrol, iç politik yaşam kadar Kuveyt'in dış politikasında da rol almıştır.

Kuveyt, kendisinden daha büyük ve askeri olarak daha güçlü Irak, İran ve Suudi Arabistan tarafından çevrilmiş küçük bir ülke özelliği taşımaktadır. Kuveyt'in küçüklüğü önemli dış politika belirleyicisi olarak kendini hissettirmektedir. Büyük komşulara sahip küçük ülke olarak öncelikli dış politika amacını varlığını devam ettirmek şeklinde belirleyen Kuveyt, uluslararası alanda saldırgan davranışlardan uzak durarak pozitif eylemler gerçekleştirmeye özen göstermektedir. Diplomasiyi öncelikli aracı haline getiren Kuveyt, büyük komşuların doğrudan hedefi olmaktan kaçınmaktadır. Diğer taraftan olası dış tehditlere karşı büyük güçlerin kendisine olan desteklerinin sürekliliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Kuveyt söz konusu amaç ve davranışlarını çoğu zaman petrol kartını devreye sokarak gerçekleştirmektedir. Yani küçük ülke olarak tek kaynağa sahip Kuveyt,

petrol ile dış çevredeki hareket alanını genişleterek güvenliğinin devamını hedeflemektedir. Böylece küçüklüğün yarattığı kimi dezavantajları sahip olduğu ekonomik güç petrol ile gidermeye çalışmaktadır.

Kuveyt sahip olduğu petrol ile bağımsızlık sonrası, özellikle Irak tehdidi karşısında, uluslararası meşruiyetini güçlendirmeye çalışmıştır. Uluslararası destek ve prestijini arttırmak için dış yardım politikası ile “dinar diplomasisini” başlatmıştır. Diğer taraftan Kuveyt, kimi zaman diğer üretici ülkelerle beraber petrolü siyasi araç olarak kullanmıştır. Petrol, Kuveyt’i dünyanın geri kalanı için önemli hale getirmiştir. Böylece Kuveyt, önce İngiltere, ardından ABD gibi büyük güçlerin sürekli gözettikleri ülke olmuştur. Diğer taraftan söz konusu devlet, sahip olduğu petrolden dolayı dış tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Kendisinin petrol rezervlerini hedefleyen Irak gibi komşu ülkeler, Kuveyt’e karşı askeri güç kullanmaktan dahi çekinmemiştir. Ancak aynı kaynak uluslararası toplumun Kuveyt’i Irak’tan kurtarmasını sağlayan önemli etkenlerden birini oluşturmuştur. Kısacası, ekonomik emtia petrol, Kuveyt’e siyasi avantaj/dezavantaj yaratmıştır. Petrol bir taraftan Kuveyt’in varlığının devamının önemli garantörü olmuşken diğer taraftan aynı kaynak ülkeyi dış tehditlerin doğrudan hedefi haline getirerek devletin kırılganlığını arttırmıştır. Diğer taraftan Kuveyt’in petrolü dış politikada nasıl kullanacağına karar vermesinde ülkenin küçüklüğü önemli rol oynamaktadır. Yani ülkenin küçüklüğü petrolün dış politikadaki yerinin belirlenmesinde büyük önem arz etmektedir.

Çalışma geliştirmekte olan üretici küçük ülke Kuveyt üzerinden temel kavram ve yaklaşımları esas alarak petrolün devlet politikalarındaki yerini okumayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda araştırma üretici küçük ülkelerin dış ve iç politikalarının şekillenmesinde petrolün rolünün ne olduğunu ya da hangi siyasi sonuçları doğurduğunu, söz konusu politikalarının açıklanmasında petrol faktörünün tek başına yeterlilik gösterip göstermediğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere günümüz ekonomik kalkınmanın kalbini oluşturan enerji kaynaklarından petrol, uluslararası siyasetin önemli gündem maddesi olmayı sürdürmektedir. Özellikle Ortadoğu’da yaşanan siyasi istikrarsızlığın çoğunun arka planında halen petrol unsuruna vurgu yapılması ve devletlerin kaynağa bağımlılığının yakın gelecekte son bulacağını öngörülmemesi söz konusu kaynağın uluslararası ilişkilerdeki yerini uzun yıllar daha koruyacağını göstermektedir. Diğer taraftan dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunu meydana getiren

küçük devletlere uluslararası politikada gereken önem verilmemektedir. Petrolün uluslararası politikadaki önemi de daha çok büyük devletler, özellikle petrol bağımlısı büyük güçlerin dış politik davranışları, üzerinden açıklanırken kaynağa bağımlı gelişmekteki üretici küçük devletler göz ardı edilmektedir. Bu şekilde küçük devlet politikası üzerinden petrolü okumak, kaynağın üretici ülkelerin dış ve iç politikalarındaki önemini göstermenin yanı sıra söz konusu devletlerin uluslararası politikadaki yerlerinin ortaya konması açısından tezin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin büyük çoğunluğunun Basra Körfezi'nde bulunması, aynı zamanda bölge ülkelerinin dünya politikasında yer almalarının arka planında sahip oldukları petrolün rol alması, diğer taraftan adı geçen devletlerin doğal kaynak gelirlerine bağımlı gelişmekteki ülkeler olması söz konusu bölge ülkelerinin hedef seçilmesinde belirleyici olmuştur. Suudi Arabistan, Irak, İran'dan sonra bölgenin en fazla petrolüne sahip ve Körfez'in diğer küçük Emirlikleri ile kıyaslandığında büyük komşularla çevrili olarak dış tehditleri doğrudan hisseden tek bölge ülkesinin Kuveyt olması, küçük devletleri hedefleyen çalışmada Kuveyt'in tercih edilmesi sonucunu doğurmuştur. Diğer taraftan mutlak monarşi ile yönetilen Suudi Arabistan yerine anayasal monarşiye sahip, politik gelişim konusunda uzun geçmişi ve deneyimi bulunan, dahası Körfez'in diğer küçük ülkelere siyasi model olabileceği söylemlerinin yöneltildiği Kuveyt'in incelenmesi, özellikle rantiyeye devlet öngörülerinin ne kadar hayat bulduğunun ortaya konması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada petrolün ülke politikalarındaki yeri gelişmekte olan üretici küçük ülkeler üzerinden incelenmektedir. Ekonomik sonuçları dışarıda bırakılmak üzere petrolün siyasi etkisinin ele alındığı çalışmada, gelişmiş üretici ülkeler ile petrol bağımlısı ithalatçı ülkelerin petrol politikaları kapsam dışında tutulmuştur. Aynı zamanda devlet-petrol şirketleri bağlantısında olduğu gibi petrolün çok yönlü siyasi ilişki ağı, dış politikada devletler arası ilişkiler ve iç politikada devlet/toplum/birey temelinde sınırlandırılmıştır. Nitel düzlemde ele alınan araştırmada petrolün politik önemi, çalışma sahasında yapılan daha çok literatür taraması sonucunda ortaya konulmuştur. Beş bölümden oluşan araştırmada Kuveyt'e ağırlık verilerek vaka incelemesi üzerinden petrolün politik yeri gösterilmeye çalışılmıştır.

İlk bölümde petrolün uluslararası politikadaki yeri kısaca özetlendikten sonra söz konusu kaynağın iç politikadaki etkisini ortaya koyan rantıye devlet ve yarattığı siyasi sonuçlar ele alınmıştır. Ardından petrolün politikalarında büyük önemi bulunan küçük devletlerin ne anlama geldiği, küçük devlet nitelendirmesinin kendileri için uluslararası politikada nasıl sonuçlar doğurduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bölüm, araştırmanın kapsamı dahilinde küçük ve rantıye devletlerin siyasi özellik ve sonuçları ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Kuveyt'in politik dönüşümünde petrolün rolünün daha iyi anlaşılması için petrol öncesi ülkenin siyasi tarihine kısaca yer verilmiştir. Petrol sonrası Kuveyt siyasi yaşamının ele alındığı üçüncü bölümde söz konusu kaynağın ortaya çıkmasıyla ülkede meydana gelen ekonomik, toplumsal ve siyasi dönüşüm incelenmiştir. Söz konusu bölümde petrol ile beraber ortaya çıkan yeni yönetici-toplum ilişkisi ele alınmıştır. Yönetici aile El-Sabah'ın petrol ile beraber artan gücünün sınırlarının ne olduğu, yeni dönemde toplumun politik taleplerinin hangi yönde gelişim gösterdiği ülkede yaşanan siyasi süreçler ışığında değerlendirilmiştir. Ardından Kuveyt'in rantıye devlet teorisinin neresinde olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bağımsızlık tarihinden Körfez Savaşı'na kadar geçen dönemin incelendiği dördüncü bölümde öncelikle Kuveyt, küçük ülke olarak petrol bağlamında değerlendirilmiştir. Ardından bağımsızlık sürecinde karşılaştığı dış tehditler karşısında ve yeni bağımsız ülke olarak uluslararası meşruiyetini güçlendirmek konusunda yine küçük devlet olması paralelinde petrolün nasıl rol oynadığı, yarattığı fırsatların neler olduğu; Kuveyt'in dış politika amaç, strateji ve eylemleri ele alınmıştır. Körfez Savaşı'ndan günümüze kadarki dış politikasının ele alındığı son bölümde ise petrolün Kuveyt'in kırılganlığını nasıl arttırdığı Körfez Krizi bağlamında değerlendirilmiştir. Körfez Savaşı sonrasında küçük ülke olarak güvenliğini sürdürmek için yine elindeki petrol gücüyle ABD gibi büyük güçlerin desteğinin devamını sağlayacak politika benimsediği ve diğer komşu büyük devletlerin hedefi olmaktan kaçınacak davranışlara ağırlık verdiği ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Petrolün Artan Önemi

“Petrol, tek kaynaktan yönetilen gelmiş geçmiş tüm endüstriler içinde, uygar olan ve olmayan ülkelerde, en ücra yer ve köşelere kadar sızmış, kendini kabul ettirmiştir. Öteki endüstrilerden hiçbiri bu konuda onun kadar başarılı olamamıştır.”¹

Çağdaş küresel ekonominin temel dayanağını enerji tüketimi oluşturmakta ve bu nedenle enerji günümüz devlet politikalarının en önemli gündem maddelerinden biri olmaya devam etmektedir. Düzenli bir enerji kaynağı olmadan modern ekonominin işlemesi mümkün olamamaktadır. Tarih boyunca ekonomik büyüme ile enerji arasında güçlü ilişki var olmuştur.² En gelişmişinden en geri kalmışına kadar bütün ülkeler kalkınma amacıyla ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının tedariki için ciddi politikalar üretmiştir. Ekonomik kalkınmanın kalbi sayılan sanayi ve ulaşım tamamen enerjinin devamlılığına bağlı gelişim göstermiştir. Güneş, rüzgar, hidroelektrik, dalga gibi yenilenebilir ya da petrol, doğalgaz gibi yenilenemeyen enerji kaynakları toplumların kalkınmasında her zaman ilk sıralarda yer almıştır. Önemi her zaman hissettiren enerji kaynakları kömürün egemenliği ile başlamış, petrol ve doğalgazın üstünlüğüyle devam etmiştir. Çevresel kaygıların günden güne artması ve yenilenemeyen enerji kaynaklarının çevreye verdiği ciddi zarar karşısında alternatif çevreci kaynaklar aranmakla beraber petrol ve doğalgazın liderliğinin gelecek yıllarda devam edeceği tahmin edilmektedir.

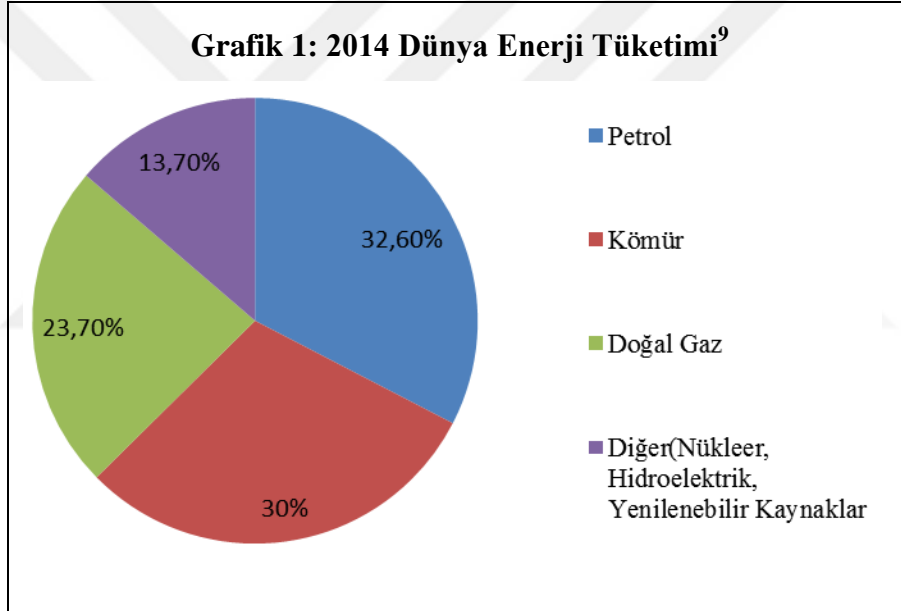
---

¹ 1870’lerde Standard Oil’in dış temsilcisinin söylediği bu söz o dönem petrol endüstrisinin hakimiyetini ortaya kaymaktadır (Daniel Yergin, **Petrol- Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, (Çev. Kamuran Tuncay), 7. Basım, İstanbul:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. 55).

² Qystein Noreng, **Ham Güç: Petrol Politikaları ve Pazarı**, (Çev. Nurgül Durmuş), Ankara: Elips Kitap, 2004, s. 65.

Yenilenebilir kaynakların arayışı devam ederken başta petrol olmak üzere doğal gaz ve kömür önemli enerji kaynaklarından biri olmayı sürdürmektedir.³ Yenilenemeyen enerji kaynaklarının hakimi petrole talep ülkenin gelişmişlik düzeyiyle doğru orantılı olarak artmaktadır.⁴ Tarihte hiçbir enerji kaynağı petrol kadar insanlığın hayatına sızmamış; petrol, savaş araçlarının kullanımından makinelerinin yapımına, ısınmadan ulaşımına, ilaç sanayiden elektrik üretimine, tekstile, plastik malzeme üretiminden bilgisayar parçalarının yapımına kadar hayatın her alanına nüfuz etmiştir.⁵ Dünyanın en büyük endüstrisini oluşturan petrol,⁶ enerji tüketimi açısından yaklaşık %33'lük pay ile ilk sırada yer almaktadır.⁷ Petrolün 100 yıl daha en önemli enerji kaynaklarından biri olmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.⁸

Petrol latince kaya ve yağ anlamına gelen sırasıyla *petra* ve *oleum* kavramlarının birleşmesinden türetilmiştir.¹⁰ Petrol oluşumundan sonra milyonlarca yıl korunmuş ve 500

³ Alexander Betts ve diğerleri, "Editorial Introduction: The International Politics of Oil, **STAIR**, 2 (1), (2006), s. 3.

⁴ Veysel Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s. 86.

⁵ Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, s. 85.

⁶ Michael L. Ross, **The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes The Development of Nations**, USA: Princeton University Press, 2012, s. 31.

⁷ British Petroleum, **BP Statistical Review of World Energy**, 64th Edition, London: BP Publications, 2015, s. 2.

⁸ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 3.

⁹ British Petroleum, a.g.e., s. 2-5.

milyon yıllık bir jeolojik zaman dilimine denk gelecek şekilde¹¹ birinci jeolojik zaman Paleozoik, ikinci zaman Mezozoik ve üçüncü zaman Tersiyerde meydana gelmiştir. Yer altındaki kayaçların gözeneklerinde oluşan hiçbir işleme tabi tutulmamış yani doğal bir hidrokarbon karışımıdır. Denizde ve nadiren karasal çökeltilerin içerisinde, kimyasal kompozisyonu ve içinde bulunduğu çeşitli basınç, sıcaklık koşullarına bağlı olarak sıvı, katı veya gaz halinde bulunmaktadır. Söz konusu hidrokarbonların sıvı şekline ham petrol, gaz haline doğal gaz ve katı halde bulunan bileşimine göre asfalt, parafin veya bitüm denmektedir.¹² Petrolün tarihi çok eski zamanlara dayanmakla birlikte o dönemlerde petrol stratejik madde olmaktan ziyade farklı amaçlarla kullanılan basit bir araç olmuştur.¹³ Bu kapsamda petrol, daha çok aydınlatmada, yağlamada,¹⁴ ardından ısınmada, tedavi için ilaç, kimi zaman sınırlı şekilde savaşlarda ateş olarak kullanılmış ve böylece sınırlı pazarı bulunmuştur.¹⁵ Söz konusu amaçlar için ABD, Uzakdoğu ve Avrupa’da pazara sahip olan petrol, 20. yüzyıla kadar uğruna savaşılacak bir kaynak olarak görülmemiştir.¹⁶ Bilindiği üzere Sanayi Devrimi’nden 19. yüzyılın sonlarına kadar endüstrinin temel kaynağı kömür olduğundan petrolün kullanım alanı sınırlılık göstermiştir.

19. yüzyılın sonlarında önemi artan petrol, 20. yüzyılda en fazla aranan doğal kaynak olmuştur.¹⁷ İlk defa 19. yüzyılın sonunda üretilen yeni içten yanmalı motorların kullanımında petrol, önemli kaynak olarak kömürün yerini almaya başlamıştır.¹⁸ 1900’lü yıllarla birlikte petrol ve diğer petrol ürünlerine duyulan ihtiyaç artmıştır. Isıtma ve aydınlatmada, ABD ve Avrupa’daki büyüyen endüstriyel toplumlarda, tren yolu lokomotiflerinde petrol önemli bir ekonomik girdi haline gelmiştir. Zamanla petrol, sanayileşmenin gelişmesinde önemli olan kömürün saltanatını elinden alarak “dünya

---

¹⁰ Suat Parlar, **Barbarlığın Kaynağı Petrol**, 3. Baskı, İstanbul: Bağdat Yayınları, 2008, s. 11.

¹¹ Şener Üşümezsoy, **Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası**, İstanbul: İleri Yayınları, 2006, s. 21.

¹² Acar ve diğerleri, **Petrol ve Doğalgaz**, Ankara: ODTÜ Yayınları, 2007, s. 3-12.

¹³ Bilgehan Emekliler ve Nihal Ergül, “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petrolpolitik”, **Bilge Strateji**, 1(3), (2010), s. 54.

¹⁴ Paul D. Miller, “The Fading Arab Oil Empire”, **The National Interest**, 120, (2012), s. 39; Noreng, a.g.e., s. 66.

¹⁵ Parlar, a.g.e., s. 11; Matthew T. Huber, “Oil, Life, and the Fetishism of Geopolitics”, **Capitalism Nature Socialism**, 22(3), (2011), s. 34.

¹⁶ Andy Stern, **Dünden Bugüne Petrol Savaşları**, (Çev. Sabri Kaliç), İstanbul: Neden Kitap, 2011, s. 35,39.

¹⁷ Huber, a.g.e., s. 33.

¹⁸ Miller, a.g.e., s. 39; Andy Stern, **Dünden Bugüne Petrol Savaşları**, (Çev. Sabri Kaliç), İstanbul: Neden Kitap, 2011, s. 14.

nüfusuna hareket yeteneği ve güç kazandıracak, ulusların ve imparatorlukların yükseliş ve düşüşlerinde en önemli rolü oynayacak, bununla da kalmayıp insan toplumunun geçirdiği evrimde en etkin unsur” niteliği kazanmıştır.¹⁹ Böylece 19. yüzyılla beraber yükselişe geçen petrol, özellikle 20. yüzyılla beraber ikamesi olmayacak devasa bir tüketim aracı haline gelerek küresel hâkimiyete yükselmiştir.²⁰ Petrolün kaderi 27 Ağustos 1859’da ABD’de ilk çağdaş petrol kuyusu açıldığında değişmiştir. Önceleri iç pazarla sınırlı olan petrol, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan arz fazlalığı karşısında önemli bir rekabet alanına dönüşmüştür.²¹ Söz konusu tarihten sonra ABD’de artan petrol üretimi, Avrupa pazarlarına taşınmaya başlanmıştır. Amerika’dan sonra bugünkü Azerbaycan topraklarında Rus petrol üretiminin hızla artması arz stoku artışı yaratmıştır. Söz konusu stok fazlalığı ülkeler arasında mevcut ve yeni pazarları ele geçirme yarışına dönüşmüştür. Ancak bu döneme kadar petrol, devletlerin politikası dahilindeki bir endüstriden ziyade özel girişimcilerin rekabet alanını oluşturmuştur.²² 20. yüzyılla beraber ise petrol, devletler arasında rekabete yol açacak şekilde evrilmiştir.

Ekonomik emtianın siyasi sonuç doğurduğunu ekonomi ve politikanın karşılıklı bağımlılığını yaratan petrolden daha iyi örnek bulunmamaktadır.²³ Önemi ve enerji kaynakları içindeki üstünlüğü petrolü siyasetin önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir. 20. yüzyılla birlikte petrol önce savunma amaçlı daha sonra da çağdaş endüstrileşmiş toplumların bağlı olduğu yakıt olarak hayati önem kazanmıştır. Bu dönemde devletler petrol olmaksızın yaşam biçimlerini değiştirmek zorunda kalabileceklerini, ekonomilerinin çökebileceğini ve kendilerini savunamayacaklarını görerek söz konusu enerji kaynağını ulusal çıkar tanımlamalarına dahil etmek zorunda kalmıştır.²⁴ Petrole olan talebin miktarı ve erişim imkanı, petrolün kullanım alanları, yerine ikame edilebilecek alternatif kaynakların varlığı ve miktarı, ülkeler arasında dağılımı ve nakli göz önüne alındığında petrol, stratejik kaynak olarak ülkelerin politikalarında

¹⁹ Yergin, a.g.e., s. 10-11, 27.

²⁰ 1859’da ABD’de 2000 varil olan yıllık petrol üretiminin 1900’de 64.000.000’na çıkması petrolün kullanım alanının giderek yaygınlaştığını göstermesi açısından iyi bir örnektir (Stern, a.g.e., s. 9, 19).

²¹ Stern, a.g.e., s. 14.

²² Yergin, a.g.e., s. 69.

²³ Samuel R. Schubert, “Revisiting the Oil Curse: Are Oil Rich Nations Really Doomed to Autocracy and Inequality” **Oil and Gas Business**, (2), (2006), s. 6, http://www.obgus.ru/eng/2006_2.shtml, (02.03.2014).

²⁴ Yergin, a.g.e., s. 21-23; Stern, a.g.e., s. 13.

gözetmek durumunda kaldıkları siyasi unsura dönüşmüştür.²⁵ İnsan topluluklarının ve özellikle modern sanayileşmiş ülkelerin gelişmişlik seviyelerini sürdürmesinde önemli görülen enerji kaynakları, özelde petrol, devletin bekası için hayati görülerek ulusal güvenlik politikaları üzerinde belirleyici olmuştur.²⁶ Petrol, şirketler arası ekonomik ilişkinin ötesine geçerek hükümetleri de etkileyen siyasi ilişki ağına dönmüştür. Petrol şirketleri ve onların tabi olduğu devletler amaçları uğruna petrol rezervi ülkelerin hükümetlerini düşürmek ya da yıkmaktan geri kalmamıştır.²⁷ Petrolün dünyadaki yeri ve önemi söz konusu kaynağa sahip ülkeler için ekonomik olduğu kadar siyasi sonuçlar doğurmuştur. Petrol hem dış politikanın hem de iç politikanın önemli girdilerini oluşturmaktadır.²⁸ Petrol uluslararası politikanın ayrılmaz bir parçasını oluştururken aynı zamanda ona sahip devletlerin iç politikalarında etkili siyasi araç olmaktadır. Petrol ile birlikte özellikle gelişmekte olan üretici ülkeler bir taraftan önemli ekonomik zenginlik elde ederken diğer taraftan söz konusu kaynak, bu devletlerin ekonomik olduğu kadar toplumsal ve siyasal dönüşümlerinde önemli rol oynamaktadır.

1.1.1. Dış Politikada Petrol

“Bir damla petrol askerimizin bir damla kanına eşittir.”²⁹

Realist bakış açısıyla ele alındığında doğal kaynaklar uluslararası politikada devletin pozisyonunu arttıracak şekilde önemli bir ulusal güç unsuru yaratmaktadır. Söz konusu doğal kaynaklar kömürden petrole, uranyuma kadar farklı şekilde sıralanabilmektedir. Ancak doğal kaynaklar arasında güç unsuru olarak kendini en çok hissettiren petrol olmuştur. Morgenthau, önemli bir ulusal güç olarak nitelendirdiği doğal kaynaklara sahip ülkelerin gücünün arttığını yazmıştır. Sanayi üretiminde ve özellikle mekanikleşen savaşta önemi artan doğal kaynaklar üzerinde kontrol kuran ülkeler, önemli güç elde etmişlerdir. 19. yüzyılda İngiltere'nin büyük dünya gücü olmasında demir ve kömürde kendine yetmesinin önemli etkisi bulunmuştur. Zaman içinde doğal kaynaklardan

²⁵ Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, s. 85-86; Michael T. Klare, **Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları**, (Çev. Özge İnciler), İstanbul: Devin Yayınları, 2004, s. 45-73.

²⁶ Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, s. 85.

²⁷ Stern, a.g.e., s. 9.

²⁸ Üşümezsoy, a.g.e., s. 9.

²⁹ Fransa Eski Başbakanı Georges Clemenceau (Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York: Alfred A. Knopf, 1948, s. 84.)

biri diğerine üstünlük kurarken I. Dünya Savaşı'yla beraber petrol diğerlerine göre sanayi ve savaşta daha önemli hale gelmiştir.³⁰ Petrol, İngilizlerin Alman yayılmacılığına karşı üstünlük sağlamada önemli bir araç olarak görmeleriyle politika sahnesine çıkmıştır. Ardından günümüze kadar sürecek şekilde uluslararası politikanın en önemli gündem maddesinden biri olmuştur.³¹ Modern endüstri toplumunda petrolün rolü özellikle 20. yüzyılın petrol çağı olarak nitelendirilmesini haklılaştırmıştır.³²

21. yüzyıla girerken küreselleşmenin hız kazanmasıyla petrolün üstünlüğü tartışılır olmaya başlanmış gibi görünse de özellikle yüzyıl başında Ortadoğu'da yaşanan olaylar stratejik öneminin devam ettiğini göstermektedir.³³ Huber de günümüz sanayisinin merkezindeki yeri dolayısıyla petrolün kendiliğinden zenginlik ve çatışma yaratacağını yazmıştır.³⁴ Kısacası, devletler için devam eden önemi dolayısıyla petrol, ekonomik alanın dışında siyasi ve askeri ilişkilerin öncelikli konusu olarak toplumları, ülkeleri, uluslararası sistemi, uluslararası politikaları, devletlerarası güç mücadelelerini, savaşları ve barışları şekillendirmiş, dönüştürmüş ve değiştirmiştir. Böylece petrol yaşanan uluslararası sorunların kimi zaman gizli kimi zaman açık nedenlerinden biri olmayı sürdürmektedir.³⁵ Özellikle dünyada dengesiz dağılımı petrolün uluslararası düzeyde ekonomik ve siyasi içerikli sorunlara konu olmasına yol açmaktadır.³⁶

Petrolün uluslararası politikayı etkilediği ve değiştirdiği dönem 20. yüzyıl ile 21. yüzyılın ilk yılları olmuştur.³⁷ Öyleki geçtiğimiz yüz yıllık süreci daha çok petrol rezervlerini ele geçirme ya da kontrol etme savaşı şekillendirmiştir.³⁸ Klare'e göre petrolün dönüş noktası Britanya donanmasının savaş gemilerini kömürden petrol gücüne çevirmeye

³⁰ Morgenthau, a.g.e., s. 83,84.

³¹ Yergin, a.g.e., s. 10.

³² H. R. Warman, "The Future of Oil", **The Geographical Journal**, 138 (3), (1972), s. 287.

³³ Yergin, a.g.e., s. 10-11.

³⁴ Huber, a.g.e., s. 33.

³⁵ Edward N. Krapels, "The Commanding Heights: International Oil in a Changed World", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 69 (1), (1993), s. 73; Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 3; Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", **Journal of Yasar University**, 26 (7), (2012), s. 4379; Emekliler ve Ergül, a.g.e., s. 52.

³⁶ Fevzi Altuğ, **Petrol Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Türkiye**, Bursa: Akademi Kitapevi, 1983, s. V; Noreng, a.g.e., s. 70.

³⁷ Yergin, a.g.e., s. 10-11.

³⁸ William Engdahl, **Petrol, Para, İktidar: Anglo-Amerikan Petrol Politikası ve Yeni Dünya Düzeni**, (Çev. Ertuğrul Bilal), İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s. 1.

karar vermesiyle meydana gelmiştir.³⁹ I Dünya Savaşı öncesinde yükselen Alman savaş tehdidine karşı koymakta olan İngiltere için stratejik askeri araç şeklinde gündeme gelen petrolün önemi savaş sırasında doğrulanmıştır.⁴⁰ Kısacası petrolün büyük askeri önemini ortaya koyan ilk savaşı I. Dünya Savaşı oluşturmuştur. Petrol savaşın sebebi olmamakla birlikte gidişatının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Savaşta petrole ihtiyaç yalnızca donanmada değil her alanda hissedilmiştir. Savaş atları yerine savaşın hızı artacak ve zaman çerçevesi azalacak şekilde petrole çalışan kamyonlar askerleri, silahları ve diğer kaynakları taşımıştır. Petrolün hayati önemine dair farkındalık savaş devam ettikçe ve kaynağı elde etmek daha da zorlaştıkça artmıştır.⁴¹ Petrolden yararlanmanın savaş gücünü arttırdığı görülmüştür.⁴² Bu şekilde artan önem petrolü, savaş alanında kimi zaman askeri araç kimi zamansa bulunduğu bölgenin işgalini zorunlu kılan amaç haline getirmiştir. Örneğin Almanya zengin petrol yataklarına sahip Romanya'nın işgalini önemli görmüştür. Diğer taraftan Almanların petrol tedarik ettikleri yollar denizden ve karadan ablukaya alınınca Almanya savaşta zor durumda kalmıştır. 1917'de Fransız Başbakanının ABD Başkanı Woodrow Wilson'dan yardım talep ettiği telgrafında gazyağı kaynağında yaşanacak bir sıkıntının ordularının yok olmasına sebep olabileceğini yazmıştır.⁴³ Örnekten de görüldüğü üzere I. Dünya Savaşı'nda savaş araçlarında daha çok petrolün kullanılması söz konusu kaynağa sahip ülkelerin savaşta önemli güç elde etmesini sağlamıştır.⁴⁴

1932'de petrol zengini Gran Chaco'nu ele geçirmek amacıyla Bolivya'nın Paraguay'a saldırmasıyla ilk petrol savaşı gerçekleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de petrol, dış politikanın kalbi olmuştur.⁴⁵ İki büyük savaş petrolün barış dönemlerinde çok büyük ekonomik önemi olduğunu, harp dönemlerinde de büyük askeri değer taşıyan stratejik unsur oluşturduğunu ortaya koymuştur.⁴⁶ Stratejik ve askeri

³⁹ Klare, a.g.e., s. 48-49.

⁴⁰ Yergin, a.g.e., s. 10.

⁴¹ Stern, a.g.e., s. 39.

⁴² Fanning, 1954'ten aktaran: Şükrü S. Gürel, **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, 432, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979, s. 19.

⁴³ Stern, a.g.e., s. 40; Yergin, a.g.e., s. 177.

⁴⁴ Morgenthau, a.g.e., s. 84.

⁴⁵ Stern, a.g.e., s. 10; Parlar, söz konusu savaştan çok daha önce petrolün savaşa konu olduğunu yazmıştır. Babil Kralı Marduk-Nadin-Ahne'nin Asurlularla yaptığı savaşın nedenlerinden birini bugünkü Bağdat sınırları içinde kalan Hit çevresindeki nafta pınarlarını denetlemek oluşturmuştur. Silah yapımında Rum Ateşi olarak ortaya çıkan petrol, Yunanlılar tarafından 193-211 yılları arasında Roma İmparatorluğunun kuşatmasına karşı kullanılmıştır (Parlar, a.g.e., s. 12).

⁴⁶ Noreng, a.g.e., s. 65.

öneminin ana endüstriyel ve askeri güçler tarafından I. Dünya Savaşı'ndan sonra tam olarak anlaşılmasıyla hükümetler, petrol üzerindeki çıkarlarını gerçekleştirmek ve söz konusu kaynağı güven altına almak için savaş dahil her türlü aracı mubah saymıştır.⁴⁷ Öncelikli hammadde kaynağı haline gelmesinden dolayı petrol üzerinde kontrol, önemli siyasi güç anlamı taşımıştır. Morgenthau, ABD ve Sovyetler Birliği'nin o dönem petrolde kendilerine yeter hale gelmeleriyle daha güçlü olduklarını petrol kaynakları yetersiz İngiltere'nin zayıfladığını belirtmiştir.⁴⁸ Söz konusu durum dünya liderliği ile enerji kaynakları arasındaki doğrudan ilişkiyi ortaya koymaktadır.⁴⁹

I. Dünya Savaşı ile stratejik önemi fark edilen petrolün siyasi niteliği özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında artmıştır. Başta ABD olmak üzere petrol bağımlısı büyük güçler stratejik enerji kaynağı petrolü kendi denetimleri altında tutmak ve enerji güvenliğini risk altına sokacak her türlü girişimi engellemek için çalışmıştır. Daha fazla petrol elde etmek ve doğal olarak küresel güç dengesini değiştirmek amacıyla yaşanan 1956 Süveyş Krizi, 1973 Arap petrol ambargosu, 1980 İran-İrak Savaşının sonuçları, 1990 ve 2003'te yaşanan iki Körfez Savaşı söz konusu kaynağın uluslararası ilişkilere girdiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur.⁵⁰ Bu tür krizler özellikle ithalatçı güçlü ülkelerin petrol alanları üzerindeki kontrollerini kaybetmelerinin stratejik sonuçlar yaratacağını görmelerine yol açmıştır.⁵¹ Söz konusu durum petrolün kontrol altında tutulmasını zorunlu hale getirmiştir. Böylece bir ülkeye ya da endüstriye düzenli petrol akışının sürekliliğini sağlayacak şekilde kaynak bölgelerindeki politik, ekonomik ve teknik güvenliğin sağlanması anlamına gelen "petrol güvenliği" kavramı ortaya çıkmıştır.⁵² Sonuç olarak petrol güvenliğini sağlamak adına ihracatçılar ile ithalatçılar arasındaki ilişkide söz konusu kaynak önemli hale gelmektedir. Petrol üzerindeki denetim önemli siyasi güç anlamı taşıdığından söz konusu kaynağın, özellikle büyük güçler tarafından kontrol altına alınması öncelikli amaçlar arasına girmiştir. Böylece devletlerin petrol politikaları, realist teoriyi doğrular şekilde güç, ulusal çıkar gibi temel motivasyonlarla beslenmektedir.

---

⁴⁷ Stern, a.g.e., s. 10.

⁴⁸ Morgenthau, a.g.e., s. 84.

⁴⁹ Sevim, a.g.e., s. 4379.

⁵⁰ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4; Stern, a.g.e., s. 10.

⁵¹ Krapels, a.g.e., s. 73.

⁵² Üşümezsoy, a.g.e., s. 10.

1.1.2. Petrolün Uluslararası Ekonomi Politikği

Ekonomi-politika ilişkisini ortaya koyan petrolden daha iyi bir örnek bulunmamaktadır. Günümüzde ekonomik kalkınmanın devamında petrol, en önemli enerji kaynağı olmayı sürdürmektedir.⁵³ Gelişmiş, gelişmekte olan bütün dünyanın refahları için halen bağımlı olduğu petrol, onu üreten ve onun ithalatına bağımlı hemen hemen bütün devletler için önemini korumaktadır. Stratejik önemi petrolü özel girişimciler arasındaki ilişkinin dışına çıkararak devletler ve devlet-şirketler arası şeklinde çok boyutlu bir düzleme taşımıştır. Sermayenin çoğunun birkaç şirketin elinde toplanması ve enerjinin hükümetler için stratejik önemi dolayısıyla petrol endüstrisi, devlet ile şirket arasındaki ilişkiyi değiştirmiştir. Büyük petrol şirketleri özel, ticaret ve yatırım politikalarını gerçekleştirmek için kamuoyunu etkilemeye çalışmaktadır. Diğer taraftan petrol şirketlerinin millileştirilmesi ve dünyadaki en büyük şirketlerin bazılarının hükümete ait olması kaynağı siyasi endüstri haline getirmektedir.⁵⁴ Özellikle petrolün millileştirilmesinden önce kaynak gelirlerine bağımlı olan kimi devletler için şirketlerin politikaları daha önemli olmuştur. Örneğin 1951'de İran'ın millileştirme girişimi karşısında Musadık'a karşı gerçekleştirilen darbeye son bulacak şekilde uluslararası petrol şirketleri, 1952-54 yıllarında Tahran'ın üretiminin çökmesine yol açacak şekilde ülke petrolünü boykot etmişlerdir.⁵⁵

Şirketler dışarda bırakıldığında uluslararası politikanın unsuru haline gelen petrolün bir tarafında üretici/ihracatçı ülkeler diğer tarafında kaynak bağımlısı/ithalatçı ülkeler bulunmaktadır. Dünyanın en büyük üretici ülkeleri ABD, Rusya ve Norveç olmasına rağmen en büyük ihracatçılar küresel ekonominin çevresinde bulunan gelişmekteki devletlerden meydana gelmektedir. Çin ve Hindistan dışarda bırakıldığında ise temel ithalatçı devletlerin ekonomik anlamda gelişmiş ülkelere oluştuğu görülmektedir.⁵⁶ Arz sürekliliğini hedefleyen ithalatçılar ile karlarını maksimize etmeye çalışan daha çok kaynak gelirlerine bağımlı ihracatçılar arasındaki ilişkide petrol politik unsur niteliği

⁵³ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 3; Miller, a.g.e., s. 39.

⁵⁴ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4,8.

⁵⁵ Giacomo Luciani, "Oil and Political Economy in the International Relations of the Middle East", Louise Fawcett (Ed.), **International Relations of the Middle East**, içinde (82-103), London: Oxford University Press, 2012, s. 83.

⁵⁶ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 5.

kazanmaktadır. Özellikle petrol üzerindeki denetim önemli siyasi güç anlamı taşıdığından söz konusu kaynağın daha çok büyük güçler tarafından kontrol altına alınması öncelikli amaçlar arasına girmiştir. Petrol ona sahip ülkelere ekonomik gelirle beraber önemli siyasi güç sağlamaktadır. Üretici ülkelerin petrol üzerindeki kontrolleri politik bağımsızlıklarında kilit unsur oluşturmuştur. 1970 ve 1980’lerde Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkelerinin petrolü millileştirmeleri, söz konusu devletlerin ulusal egemenliklerini ilan etmelerinin ve sömürgeciliğin sona ermesinin bir devamı niteliği taşımıştır.⁵⁷ Arap yarımadası devletlerinin uluslararası ilişkilerde yer almalarının nedeni askeri güce dayanmaktan ziyade bölgelerinde bulunan zengin petrol yataklarından kaynaklanmaktadır.⁵⁸ Daha çok gelişmekte olan dünyada yer alan ihracatçı ülkeler pazar paylarının devamı ile yüksek fiyat ve gelir arasındaki dengeyi sağlamak için uğraşmaktadır.⁵⁹ Yüksek fiyat ve gelir dışında üretici ülkeler sahip oldukları ekonomik gücü siyasi güç sağlayacak şekilde kullanmaktadır.⁶⁰

Üretici ülkelerin özellikle OPEC gibi örgütler aracılığıyla üretim ve fiyatların belirleyicileri olmaları petrolü, dış politikayla güçlü bağı bulunan stratejik oyun haline getirmektedir. Libya, Venezuela gibi gelişmekte olan ülkeler petrollerini dünya politikasında nüfuzlarını arttıracak şekilde kullanmaktadırlar.⁶¹ 1973 petrol krizi, daha spesifik olarak Kanada’nın Tel Aviv elçiliğini Kudüs’e taşıma niyeti karşısında Irak’ın söz konusu ülkeye ihracatını durdurması gibi örnekler petrolün dış politika aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.⁶² Petrol arzı ve kaynağa erişim ithalatçı ülkeler için ulusal güvenlik konusunu oluşturmaktadır.⁶³ İthalatçı ülkeler, yerel petrol kaynaklarının bulunmamasını ya da yetersiz oluşunu telafi etmek için yabancı kaynakları kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bu durum dış politika stratejilerinin belirlenmesinde petrolün rolünü arttırmaktadır. Devletler petrole sahip olma, arz sürekliliğini sağlama, dünya petrol kaynakları üzerinde denetim kurma amacıyla politikalar üretmektedir.⁶⁴ Luciani enerjinin temel kaynağı petrolün merkezi öneminin hükümetlerin kaynağa ulaşımın sürekliliğini

---

⁵⁷ Noreng, a.g.e., s. 67, 68.

⁵⁸ Morgenthau, a.g.e., s. 86.

⁵⁹ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4.

⁶⁰ Nazlı Choucri, “Power and Politics in World Oil”, **Technology Review**, 85(7), (1982), s. 2.

⁶¹ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4.

⁶² Choucri, a.g.e., s. 4.

⁶³ Noreng, a.g.e., s. 66, 67.

⁶⁴ Sevim, a.g.e., s. 4380, 4381.

sağlamayı gerektirdiğinden söz konusu kaynağın genel olarak siyasi emtia sayılmasına yol açtığını ifade etmiştir.⁶⁵ Böylece petrol ithalatçısı ile ihracatçı ülkeler arasındaki ilişki yüksek oranda stratejik ve siyasi olmaktadır.⁶⁶

İthalatçı güçlü ülkeler, petrolün güvenliğini sağlamak adına bir taraftan üretici devletler üzerinde çeşitli yollarla nüfuz etmeye çabalarırken diğer taraftan petrol bağımlısı diğer güçlerin kaynağı kontrolleri altına alma çabalarını engellemeye çalışmaktadır. Askeri ve ekonomik olarak güçlü devletler, petrole erişim konusundaki rekabette diğer ülkeleri saf dışı bırakmak için güç kullanımı dahil çeşitli politik araçlara başvurabilmektedir.⁶⁷ İthalatçı ülkeler, kendi uyruklarında bulunan büyük şirketlerin petrol bölgesindeki etkinliğini arttırmak, söz konusu devletlerdeki çıkarlarını koruyacak dost iktidarların başa gelmesini sağlamak ve üreticileri fiyatları daha ılımlı bir seviyeye indirme konusunda ikna etmek amacıyla özel politikalar belirlemektedir.⁶⁸ Bu bağlamda enerjiye erişim askeri güç ve ulusal güvenliği içinde barındırmaktadır.⁶⁹ ABD, bir süre İngiltere ve Fransa, Ortadoğu'daki petrol yataklarına özel geçiş sağlamak için bölgede etki alanı kuracak şekilde askeri varlıklarını ve petrol diplomasisini sürdürmüşlerdir.⁷⁰ Günümüzde de petrolü dış politika ve ulusal güvenliğin merkezine koyan ABD gibi güçlü devletler kaynak üzerindeki kontrollerini devam ettirmek amacıyla diplomatik ilişkiler kadar askeri güç kullanmaktan çekinmemektedirler.⁷¹ Ancak ihracatçı-ithalatçı ilişkisinde ithalatın büyük kısmını gerçekleştiren ülkelerin daha güçlü olması üretici devletlerin elinde bulundurdukları petrol gücünü sınırlayabilmektedir. Bu şekilde petrol, ona sahip ülkelere önemli avantajlar sağlamakla beraber çoğu zaman devletin kırılganlığını arttırmaktadır. Yergin'in "risk" ve "ödül" sözcüklerini petrolü tanımlamak için kullanması özellikle kaynak sahibi ülkeler için petrolün güç ve tehdit unsurlarını içinde barındırdığını ortaya koymaktadır.⁷² Böylece petrol, realist teoriyi gerçekleştirecek şekilde ona sahip devletler için güç anlamı taşıyacağı gibi söz konusu ülkelerin istikrara kavuşmalarına yol açabilmektedir.

---

⁶⁵ Luciani, "Oil and Political Economy..." s. 82.

⁶⁶ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4.

⁶⁷ Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, s. 87-88.

⁶⁸ Üşümezsoy, a.g.e., s. 10; Krapels, a.g.e., s. 73; Noreng, a.g.e., s. 64.

⁶⁹ Noreng, a.g.e., s. 63.

⁷⁰ Krapels, a.g.e., s. 73; Morgenthau, a.g.e., s. 86; Noreng, a.g.e., s. 66-67.

⁷¹ Miller, a.g.e., s. 42; Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 4; Huber, a.g.e., s. 35.

⁷² Yergin, a.g.e., s. 11.

Günümüzde alternatif enerji kaynaklarına yönelik ciddi bir girişim bulunmakla birlikte petrolün üstünlüğü devam etmektedir. 2000 yılında kaynağa olan günlük talep yaklaşık 75 milyon varil olarak hesaplanmışken Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2030 yılında söz konusu oranın yaklaşık iki katına çıkacağı yönündeki öngörüsü petrolün önemini açıkça ortaya koymaktadır.⁷³ 21. yüzyıla girdiğimizde özellikle Ortadoğu'da yaşanan olaylar petrolün stratejik öneminin devam ettiğini göstermektedir.⁷⁴ Ömrünün gittikçe azalması, yerine ikame edilecek alternatif enerji kaynaklarının tam olarak bulunamaması ve devletlerin kaynağa bağımlılığı göz önüne alındığında petrole erişimin uluslararası ilişkilerde önemli bir rekabet alanı oluşturmayı sürdüreceği tahmin edilmektedir.⁷⁵ Özellikle dengesiz dağılımı ve artan önemi petrolün uluslararası politika, siyasi tarih ve ekonomi politik gibi disiplinlerdeki yerini sağlamlaştırmaktadır. Üretici ülkeler açısından petrol, dış müdahale ve güç savaşlarının habercisini oluşturmaktadır. Diğer taraftan ithalatçı ülkeler için enerji temininin sürekliliğinin sağlanması hayati rol oynadığından petrol, dış politika karar alma mekanizmaları içinde ele alınması zorunlu konulardan biri olmaya devam etmektedir.⁷⁶ Artan talep, azalan arz ile çarpıştıkça, artan petrol savaşlarının ve buz dağının görünmeyen kısmını petrolün oluşturduğu uluslararası oyunların devamı ihtimal dahilinde görülmektedir.⁷⁷

1.2. Rantiye Devlet

Farklı kaynaklardan rant elde eden ülkeler rantiyeye devlet olarak nitelendirilmekle beraber petrolün büyük çapta gelir yaratma potansiyeli ve ekonomik önemi dolayısıyla söz konusu devletler genellikle petrol zengini gelişmekteki ülkelerle bağdaştırılmaktadır.⁷⁸ Kara altın olarak nitelendirilen petrole sahip ülkenin söz konusu kaynaktan elde edeceği potansiyel değer ile ekonomik büyümesini güçlendirebileceği, yeni iş alanları yaratabileceği, devlet gelirleriyle fakirliği giderebileceği, teknoloji transferini sağlayacağı, altyapıyı geliştireceği ve ilgili sanayi dallarını destekleyeceği öngörülmektedir. Fakat deneyimler ihracatçı ülkelerin birkaç istisna dışında söz konusu yararlardan çok az

⁷³ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 3.

⁷⁴ Yergin, a.g.e., s. 11.

⁷⁵ Ayhan, **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, s. 87.

⁷⁶ Emekliiler ve Ergül, a.g.e., s. 53,54.

⁷⁷ Stern, a.g.e., s. 11.

⁷⁸ Onur Bilgen, "Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?", **Akademik Orta Doğu**, 5 (1), (2010), s. 25, 27.

faýdalandygyny, tam tersine petrole dayaly kalkynmada büyümenin beklelenenden dk olduğunu, petrole dayaly ekonominin ekonomik çeşitliliği engellediğini, sosyal refah göstergelerini aağya çektiğini, fakirlik, eşitsizlik ve işsizliğin negatif yönlü seyretmesiyle son bulduğunu ortaya koymuştur.⁷⁹ 19. yüzyıldan 20. yüzyılın balarına kadar petrol ekonomik anlamda önemli bir meta olmakla beraber hiçbir zaman ekonominin ana sektörü haline gelmeyerek kalkynmanın motoru olamamıştır. Petrol ülkenin ekonomik gelişmesinin önemli ayaklarından yalnızca birini oluşturmuştur. Ancak 20. yüzyılın ortalarından sonra petrol çıkarıldığı ülkenin ekonomisinin temel dayanağı haline gelerek ülkeyi kendisine bağımlı yapmıştır.⁸⁰ Ross çalışmasında petrol bağımlılığının uzun dönemde gelimekteki ülkelerin ekonomik ve siyasi gelişimine ayak bağı olduğunu yazmıştır. Petrolün ekonomik ve siyasi gelişim önünde oluşturduğu engel kaynak laneti olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu kaynak laneti daha çok petrol lanetini oluurmaktadır.⁸¹ Böylece gelimekteki özellikle otoriter ülkelerin ekonomik ve siyasi yaşamını çeşitli Őekillerde etkileyen petrol, beklelenenin aksine uzun dönemde kaynak sahibi devletlerin demokratik gelişimine ve ekonomik büyümelerine ayak bağı olabilmektedir.

Petrol ve diğer doğal kaynak zenginliği, ülkenin para biriminin aşırı değerlenmesine yol açarak devletin diğer sanayi ve tarımsal ürünlerinin uluslararası pazarda rekabet gücünü drp ekonomik çeşitliliği engellemekte ve ülkede tek sektöre bağımlı bir ekonomik yapı yaratmaktadır. Hollanda Hastalıđı⁸² olarak anılan söz konusu durumda petrole bağımlılık ve kaynak fiyatlarının değerkenliği ekonomik gelişime zarar vermektedir.⁸³ çeşitliliğin bastırılmasıyla ekonomi tam anlamıyla uluslararası petrolün geleceğine bağımlı hale gelmektedir. Bir varil petrolün 60 dolar olması zenginlik

⁷⁹ Terry L. Karl, Oil-Led Development: Social, Political and Economic Consequences, **Encyclopedia of Energy**, 4, (2004), s. 661-662.

⁸⁰ Karl, Oil-Led Development...”, s. 662.

⁸¹ Ross, **The Oil Curse...**, s. 28, 29.

⁸² İlk defa 1977 The Economist dergisinde kullanılan Hollanda Hastalığı (Dutch Disease) Şeklinde anılan ekonomik sorun, ilk defa 1959’da bulunan doğal gaz ile Hollanda’da görüldüğünden bu ülkenin adıyla anılmaktadır. Doğal gaz ile beraber Hollanda parası aşırı değer kazanmış, doğal gaz haricindeki imalat sektörü rekabet gücünü kaybetmiş, sanayi sektöründe gerileme yaanıırken üretim faktörleri hizmet sektörüne kaymıştır (Mehmet Mercan ve İsmet Ger, “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı Riski: Ampirik Bir Analiz”, **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 32(2), (2014), s. 254).

⁸³ Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 6; Karl, “Oil –Led Development...”, s. 663; Schubert, a.g.e., s. 6; Kevin K. Tsui, “Resource Curse, Political Entry and Deadweight Costs, *Economics and Politics*, 22 (3), (2010), s. 474.

yaratırken 10 dolara düşmesi ekonomik yıkım anlamı taşımaktadır.⁸⁴ Özellikle petrol ülkeleri olmak üzere kaynak laneti yaşayan devletlerde yüksek fakirlik oranı, kötü sağlık koşulları, yüksek bebek ölüm oranları ve düşük eğitim performansı görülmesi beklenmektedir. Kısacası doğal kaynaklarla yoksulluk, düşük yaşam beklentisi ve yetersiz beslenme arasında bağ olduğu öngörülmektedir. Aslında petrol ilk üretildiğinde ortaya çıkan zenginliğin toplumu çok hızlı ve radikal bir şekilde dönüştürdüğü varsayılmaktadır. İlk rant kişi başına geliri, istihdamı arttırmakta, altyapıyı geliştirmektedir. Ancak söz konusu dönemde tarım ve emek yoğun sanayi gibi sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerle petrole bağımlılığın azaltılmaması, uzun dönemde düşük kalkınmaya yol açmaktadır.⁸⁵

Petrol gelirlerinin düştüğü yıllarda halkın refah göstergelerini aşağıya çekecek şekilde kaynak zenginliği yerini yoksulluğa bırakmaktadır. Bu tür ülkelerde fakirlik düzeyi ve düşük yaşam standardı hızlı şekilde kendini göstermektedir. Diğer taraftan yüksek çocuk ölümleri, kötü beslenme, düşük yaşam beklentisi bu tür ülkelerle bağdaştırılmaktadır.⁸⁶ Özellikle gelecek dönem büyümede önemli rol oynayan eğitime yatırımın daha az olduğu kabul edilmektedir.⁸⁷ İstihdam alanı sınırlanan bu ülkelerde kamu ve özel alanda iş bulan vatandaşlar, gelir azaldığı dönemlerde ciddi işsizlik ile karşı karşıya kalmaktadır.⁸⁸ Önemli sanayileşemenin görülmediği rantiyeye ülkelerde özellikle hakim sektör petrolün yüksek uzmanlık gerektirmesi ve bu nedenle çok az istihdam yaratması sonucunda eğitilmiş vatandaşlar uzmanlaşmaya bakılmadan genellikle kamu sektöründe istihdam edilmektedir.⁸⁹ Aynı zamanda zenginliğin büyük çoğunluğunun küçük kesmin elinde toplanması ciddi gelir adaletsizliğine yol açmaktadır.⁹⁰ Zenginliğin kadınların toplumsal ve siyasal konularında gelişime yol açması beklentisi petrol zenginliği ülkelerde mümkün olmamaktadır. Bu tür ülkelerde petrolün kadınların istihdam edileceği ekonomik alanları azaltması yanında yarattığı büyük gelir, onların iş ihtiyacını ortadan

---

⁸⁴ Schubert, a.g.e., s. 6.

⁸⁵ Karl, "Oil-Led Development...", s. 663-664.

⁸⁶ Karl, "Oil-Led Development...", s. 664.

⁸⁷ Thorvaldur Gylfason, "Natural Resources, Education and Economic Development", **European Economic Review**, 45, (2001), s. 847.

⁸⁸ Karl, "Oil-Led Development...", s. 665.

⁸⁹ Hossein Mahdavy, "The Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran" Michael A. Cook (Ed.), **Studies in the Economic History of the Middle East içinde** (428-467), London: Oxford University Pres., 1970, s. 432.

⁹⁰ Karl, "Oil-Led Development...", s. 665.

kaldırmaktadır.⁹¹ Bu tür ülkelerde kadının ekonomik hayattan çekilmesiyle ortaya çıkan yüksek doğum oranına paralel hızlı nüfus artışı görülmektedir.⁹² Kırsal alandan kente göçün hızlı olduğu bu ülkelerde tarım da ciddi zarar görmektedir.⁹³

Kaynak laneti olgusunun politika açısından sonuçları iyi işleyen vergi bürokrasini aksatarak dolaylı olarak ya da kaynak rantlarını kontrol savaşını kışkırtıcı şekilde doğrudan yönetim ve hukuk sistemini içeren kurumlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Böylece yönetim göstergelerini negatif yöne çekmekte, rantçı kültüre, iç savaş, yolsuzluk, politik istikrarsızlık ve demokratik başarısızlığa yol açmaktadır.⁹⁴ Kısacası yaşamları için petrole bağımlı ülkelerin er ya da geç ekonomik olarak sorunlu, kaynağı bulunmayan devletlere kıyasla çatışma yaşama olasılığının iki katın üstünde ve otoriter yapıya dönme ihtimalinin fazla olacağı kabul edilmektedir.⁹⁵ Siyaset bilimciler ve ekonomistler petrole bağımlı devletlerin ekonomik ve siyasi özelliklerini ortaya koymak için rantkiye devlet kavramını geliştirmişlerdir. Genel olarak rantkiye devlet teorisyenleri dış rantların doğası gereği ülkeyi siyasi, toplumsal ve ekonomik anlamda üretimden ziyade dağıtım ve demokrasi yerine otoriterliğe yönelttiğini ve doğal olarak ekonomik, sosyal ve siyasi kalkınmaya zarar verdiğini savunmaktadır.⁹⁶ Kısacası kaynak laneti rantkiye devlet literatürüyle teorileştirilmeye çalışılmıştır.

Gayri safi milli hasılanın (GSMH) büyük bir kısmı petrol, elmas gibi tek emtiaya ya da doğal kaynağa dayanan gelişmekteki ülkelerin ortaya çıkması rantkiye devlet teorisinin gelişimini sağlamıştır. Rantkiye devlet, ilk defa özellikle petrol gelirleri olmak

---

⁹¹ Hossein Mahdavy, "The Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran" Michael A. Cook (Ed.), **Studies in the Economic History of the Middle East içinde** (428-467), London: Oxford University Pres., 1970, s. 432; Ross, **The Oil Curse...**, s. 183, 194.

⁹² Ross, **The Oil Curse...**, s. 310.

⁹³ Karl, "Oil-Led Development...", s. 665.

⁹⁴ Jorgen Juel Andersen ve Silje Aslaksen, "Oil and Political Survival", **Journal of Development Economics** 100 (1), (2013), s. 89; Tim Harford ve Michael Klein, "Aid and the Resource Curse", **The World Bank Public Policy for The Private Sector**, 291, (2005). s. 1; Karl, "Oil-Led Development...", s. 661-662; Schubert, a.g.e., s. 8; Joseph E. Stiglitz, "Kaynakların Lanetinden, Bereketeye", **Ekonomik Forum**, (2012), s. 88, <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2012/08/088-089.pdf>, (30.04.2016).

⁹⁵ Ross, **The Oil Curse...**, s. 29; Karl, "Oil-Led Development...", s. 661-662.

⁹⁶ Schubert, a.g.e., s. 2, 5; Bilgen, a.g.e., s. 39; Anne Mariel Peters ve Pete W. Moore, "Beyond Boom and Bust: External Rents, Durable Authoritarianism and Institutional Adaptation in the Hashemite Kingdom of Jordan", **Studies in Comparative International Development**, 44, (2009), s. 256-257.

üzere dış rantlara⁹⁷ dayanan gelişmekteki ülkelerin ekonomilerinin nasıl bir nitelik taşıdığını ortaya koymak için geliştirilmiştir. Ancak 1970’li yılların ortasından itibaren dış rantların söz konusu devletlerin ekonomileri kadar siyasi gelişimi üzerindeki etkisini tanımlayacak şekilde genişletilmiştir. Rantiye devlet, ilk defa 1970 yılında Hoosain Mahdavy tarafından İran’ın ekonomik büyümesine atıf yapılarak ortaya atılmıştır. İlk dönem çalışmalar daha çok rantiyeye devletlerin ekonomik özellikleri üzerinde dururken 1980’li yıllardan sonra çalışmalar, kavramı siyasi anlamda irdelemiştir.

Mahdavy, özellikle petrol gibi doğal kaynaklardan düzenli ve önemli miktarda dış rant elde eden ülkeleri rantiyeye devlet olarak nitelendirmiştir. Dış rantları da yabancı kişi, girişimci ya da hükümetler tarafından söz konusu kişilere kullanım hakkı veren kişi, girişimci ya da hükümete ödenen kira bedeli şeklinde tanımlamıştır.⁹⁸ Mahdavy’in ortaya attığı kavram Beblawi tarafından rantiyeye ekonomi ile rantiyeye devlet arasındaki farklılığı ortaya koyacak şekilde geliştirilmiştir. Rantiye ekonomi önemli miktarda dış ranta bağımlı ekonomileri ifade ederken rantiyeye devlet, çok az kişinin rantın elde edilme sürecine dahil olup çoğunluğun rantın dağıtım ya da kullanımına katıldığı rantiyeye ekonominin özel bir durumuna işaret etmektedir. Beblawi, her ekonominin az çok rant unsurları içerdiğini;

⁹⁷ Toprak sahiplerinin gelirini tanımlamak üzere kullanılan rant kavramı, kıt, yeniden üretilmeyen varlıklardan sağlanan gelir anlamına gelmektedir. Kısaca rant, üretim faaliyetinden ziyade yalnızca mülkiyetin yarattığı, üretim çabası olmaksızın ortaya çıkan gelir anlamı taşımaktadır. (Donald L. Losman, “The Rentier State and National Oil Companies: An Economic and Political Perspective”, **Middle East Journal**, 64 (3), (2010), s. 427-428) Rantlar, GSMH içindeki oranına, dışardan elde edilen gelir oranına, hükümet bütçesindeki oranına ya da ham petrol ile diğer işlenmiş petrol ürünlerden elde edilen gelirin oranına göre farklı şekillerde tespit edilmektedir. Rantiye devlet, petrol üreticisi ülkeler kadar dış hükümet yardımlarına ve dışarıda çalışan vatandaşların gelirine bağımlı devletlere de denmektedir (Gwenn Okruhlik, “Rentier Wealth, Unruly Law and The Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States”, **Comparative Politics**, 31(3), (1999), s. 312). Daha çok topraktan elde edilen geliri ifade etmek için kavramı kullanan David Ricardo’ya göre rant, doğanın cömertliğinden değil cimriliğinden ortaya çıkmaktadır. Çaba göstermeden ve maliyet yüklenmeden yani “kazanılmamış” ya da hak edilmemiş şekilde kıt olan toprağın sağladığı yüksek gelire dayanmaktadır (Can Coşkun Aktan, “Politikada Rant Kollama”, **Amme İdaresi Dergisi**, 26 (4), (1993), s. 120). Rantın yalnızca toprak sahiplerinin geliri olmayıp bütün doğal kaynakların sahipleri için bir ödül oluşturduğunu belirten Ricardo, toprak kadar madenlerin de sahiplerine gelir sağladığını, toprak rantları kadar maden rantlarının da etkili olduğunu belirtmiştir. (Ricardo, 1962’den aktaran: Harzem Beblawi, “The Rentier in State in the Arab World”, Hazem Beblawi ve Giacomo Luicani (Ed.), **The Rentier State**, içinde (49-62) London: Routledge, 1987, s. 49). Geniş anlamda rant, bütün ekonomilerde farklı düzeylerde mevcuttur (Beblawi, a.g.e., s. 49). Allah’tan gelen bütün doğal kaynak, iklim, konum gibi farklı doğal durumlar rant yaratmaktadır. Marshall, rantı doğanın hediyesinden doğan gelir “doğanın hediyesinin yarattığı gelir” şeklinde nitelendirmiştir (Marshall, 1920’den aktaran: Beblawi, a.g.e., s. 49). Ekonomik anlamda yaygın olarak kullanılan rant, diğer fiyatlar gibi ekonomik bir fiyat ve gelir faktörünü oluşturmaktadır. Kısacası diğer “kazanılmış” gelirlerin aksine rant hiçbir çaba harcamadan biriken gelire işaret etmektedir (Beblawi, a.g.e., s. 49, 50). Devletin rantiyeye doğası öncelikli olarak petrol ihracatçı ülkelerle bağlantılı olmakla birlikte kimi diğer kaynaklar da rant yaratmaktadır.

⁹⁸ Mahdavy, a.g.e., s. 428.

ancak yalnızca rantların hakim olduğu ekonomilere rantıye ekonomiler denileceğini vurgulamıştır.⁹⁹ Beblawi ve Luciani de altın gibi diğer doğal kaynaklara bağımlı, gelirlerinin büyük bir kısmının askeri ve siyasi dış yardımlardan oluştuğu ve işçi göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri gelirlerin GSMH içindeki oranının yüksek olduğu ülkelerin de rantıye ya da rantıye benzeri devletler kabul edilebileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁰ Ross da rantıye devletin tüm rantların dış dünyadan sağlanıp doğrudan yöneticinin elinde biriktiği, rantların ekonomide hakim konumda olduğu ve çok az kişinin rantın elde edilme sürecinde yer alırken çoğunluğun söz konusu rantın kullanım ve dağılımına dahil olduğu durumu ifade ettiğini belirtmiştir.¹⁰¹

Rantıye devleti, dağıtım devleti ile üretim devleti arasındaki ayırmadan okuyan Luciani, vergi toplamaksızın dışardan elde ettiği geliri dağıtım fonksiyonu üstlenen devletleri dağıtım, gelirlerinin büyük bir kısmını yurt içi gelir kaynaklarından elde eden ülkeleri üretim devleti şeklinde tanımlamaktadır.¹⁰² Üretim devletinde toplum, katma değer kaynağı iken ve devlet koyduğu vergilerle kendini finanse ederken dağıtıcı ve bölüştürücü olan rantçı devlet, toplumdaki bağımsız gelirini ülke dışında kalan bölgelerden edinmekte ve ülke içindeki desteğini doğrudan ya da dolaylı yaptığı harcamalarla sağlamaktadır.¹⁰³ Üretim devletlerinin aksine dağıtım devletlerin iç ekonomik süreçten bağımsız elde ettikleri gelirlerini, yerel ekonomik yapının güç ya da zayıflığı etkilememektedir.¹⁰⁴ Üretim devleti, gelirlerini söz konusu gelir kaynaklarının sahibi olan aktörlerden sağlayarak bunları çeşitli yollarla asıl sahiplerine tekrardan dağıttığından dağıtım işlevini iç ekonomik kaynakların yarattığı imkanlar dahilinde yapmaktadır. Bu tür ülkelerde kaynakların devamlılığı için de verimli ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi zorunlu hale gelmektedir.¹⁰⁵

---

⁹⁹ Beblawi, a.g.e., s. 50, 51.

¹⁰⁰ Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 92; Beblawi, a.g.e., s. 61.

¹⁰¹ Michael L. Ross, "Does Oil Hinder Democracy?", **World Politics**, 53 (1), (2001), s. 329.

¹⁰² Giacomo Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", Hazem Beblawi ve Giacomo Luciani (Ed.), **The Rentier State**, içinde (63-82) London: Routledge, 1987, s. 71-72; Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 92.

¹⁰³ Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 92; Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 74.

¹⁰⁴ Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 64.

¹⁰⁵ Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 64; Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 92.

Rantiye devlet yerine dağıtıcı devlet kavramını kullanan Delacroix, ekonomi üzerinde yönetimin hakim olduğu ve Marks'ın ortaya attığı sınıf sömürsünden doğan zorlayıcı ülkeler yerine faydanın üstün geldiği ülkeleri dağıtıcı devlet olarak nitelendirmiştir.¹⁰⁶ Söz konusu devlet yapısında, vatandaşların üretim sürecine dahil olmadan ortaya çıkan yani “kazanılmamış”–“emek harcamaksızın elde edilen” değer yeniden dağıtımı, bir çeşit bölüşüm özelliği taşımaktadır.¹⁰⁷ Rantiye devletin gelirlerinin büyük çoğunluğunu dış kaynaklardan sağlayan gelişmekteki ülkelerin siyasi ve ekonomik anlamda yetersizliğini açıklamaya yönelik teorilerden birini oluşturduğunu belirten Kouchaksaraei ve Bustami, mal ve hizmet satışından maliyetlerinin çok üstünde elde edilen gelirin alıcısının doğrudan devlet olduğu ülkelerin rantıye olarak nitelendirileceğini ifade etmiştir.¹⁰⁸ Rantiye devletin günümüzde petrolün uluslararası pazarlara satışından kaynaklanan doğal kaynak ülkelerini tanımlamak üzere kullanıldığını ifade eden Okruhlik de benzer şekilde, söz konusu devlette rantların birey ya da özel teşebbüsler yerine doğrudan devletin eline geçtiğini, rantın diğer gelirlere kıyasla hakim konumda olduğunu belirtmiştir. Rantiye devlette devletin vergi toplama gibi vatandaşlardan çeşitli gelir elde etme işlevi yerini dağıtma fonksiyonuna bırakmaktadır.¹⁰⁹

Ekonomik düzlemden yola çıkarak ortaya atılan rantıye ekonomilerin yarattığı rantıye devlet farklı ekonomik nitelikler kadar siyasi özellikler sergilemektedir. Özellikle petrolün yarattığı rantlar ekonominin amacı olduğu kadar siyasetin de doğasını değiştirmektedir.¹¹⁰ Çünkü ülkenin ekonomik gücünü arttıran petrolün, devletin doğası üzerinde güçlü ve karar verici etkisi bulunmaktadır.¹¹¹ Sonuç olarak rantıye devlet, dış rantların ekonomik büyümenin gerçekleşmesini engellediği ve siyasi otoriterliğin ya da demokrasi eksikliğinin devamlılığına katkı yaptığı şeklinde ekonomik ve siyasi olarak iki alanda evrilmektedir.¹¹²

---

¹⁰⁶ Jacques Delacroix, “The Distributive State in the World System”, **Studies in Comparative International Development**, 15 (3), (1980), s. 9.

¹⁰⁷ Delacroix, a.g.e., s. 10.

¹⁰⁸ Mehrzad Javadi Kouchaksaraei ve Mohammad Reevany Bustami, “Structural Review of Rent Government and Its Effect on Democracy Process”, **Canadian Social Science**, 8 (6), (2012), s. 33-34.

¹⁰⁹ Okruhlik, “Rentier Wealth...”, s. 295, 296.

¹¹⁰ Stiglitz, a.g.e., s. 88.

¹¹¹ Luciani, “Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework”, s. 64.

¹¹² Peters ve Moore, a.g.e., s. 259.

1.2.1. Rantiye Devlette Siyasi Gelişim

İç politik düzen petrol kaynaklarının varlığından etkilenmektedir. Petrol özellikle Ortadoğu olmak üzere kaynak ülkelerinin politik düzeninin açıklanmasında etkin faktörü oluşturmaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere petrol-iç politika etkileşimini ortaya koymak için rantiye devlet paradigması geliştirilmiştir. Petrolün, ona sahip ülkenin başta demokrasi olmak üzere siyasi gelişimi üzerinde etkili olup olmadığını inceleyen çalışmalarda, bir ülkenin politik gelişimi ile petrol arasında bağ bulunduğu, söz konusu kaynak ile demokrasi arasında ters yönlü ilişki görüldüğü ortaya konmuştur.¹¹³ Norveç, Kanada gibi gelişmiş demokratik ülkelerin dışındaki üretici otoriter devletlerin çoğu petrol sonrası dönemde de söz konusu durumlarını sürdürmüştür. Rantiye devletlerin iç politik düzen konusunda özel bir yönetim tarzı benimsedikleri¹¹⁴ ve vergiye dayanan hükümetlerden farklı devlet-vatandaş ilişkisi geliştirdikleri kabul edilmektedir.¹¹⁵ Gelirlerin doğrudan ülkeye hakim iktidarın eline geçmesi ve söz konusu geliri devletin belirlediği politikalar dahilinde istediği şekilde halkına dağıtması yöneticiye ekonomik güç kadar siyasi güç sağlayarak onun iktisadi, siyasi ve toplumdaki nüfuzunu arttırmaktadır. Böylece devlet ekonomik, siyasi ve toplumsal dönüşümde en büyük belirleyici konumuna gelmektedir.¹¹⁶ Rantiye devletlerin en önemli özelliklerinden birini mali anlamda toplumdan bağımsız, tam tersine hayatlarının devamı konusunda vatandaşların devlete bağımlı olması oluşturmaktadır.¹¹⁷ Bu şekilde topladığı vergilerle kamu yararının sağlayıcısı olarak hareket ettiği geleneksel devlet anlayışı, rantiye devlette belirsizleşmektedir. Söz konusu yeni anlayışta devlet, gerçekleştirdiği yardımlarla kişisel iyilik yapma rolü üstlenmekte, bu kapsamda kamu yararı ile kişisel iyilik devletin rolünün tanımlanmasında birbirine karışmaktadır.¹¹⁸ Söz konusu durum halkın yöneticiye bağlılığını arttırabilmektedir. Halk

¹¹³ Kristopher W. Ramsay, “Revisiting the Resource Curse: Natural Disasters, The Price of Oil, and Democracy”, **International Organization**, 65, (2011), s. 509.

¹¹⁴ Luciani, “Oil and Political Economy...”, s. 93; Rolf Schwarz, “Rentier States and International Relations Theory”, **6th Pan-European Conference on International Relations on “The Place of the Middle East in International Relations: Making Sense of Global Interconnection and Local Dynamics in Middle East Politics**, (2007), s.2, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.408.6689&rep=rep1&type=pdf>, (13.04.2016).

¹¹⁵ Schubert, a.g.e., s. 8.

¹¹⁶ Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 36; Bilgen, a.g.e., s. 28; Karl, “Oil-Led Development...”, s. 662.

¹¹⁷ Luciani, “Oil and Political Economy...”, s. 93.

¹¹⁸ Beblawi, a.g.e., s. 52.

kavuştukları refah ve zenginliği, yöneticinin kendilerine sunduğu bir hediye olarak algılayabilmektedir.

1.2.1.1. Devletin Toplumda Genişleyen Rolü

Rantiye devlette piyasa ekonomileri olmayıp hükümet tarafından yönetilen, himayeci ve dağıtıcı bir ekonomi varlığını sürdürmektedir.¹¹⁹ Petrol gelirlerinin GSMH içindeki payı arttıkça kamu sektörü hızlı şekilde genişlemekte, yerel iktisadi faaliyetler yeni ekonomik gücün gerisinde ve ona bağımlı hale gelmektedir. Rantiye devlet ülke ekonomisini kamu harcamalarıyla korumakta, petrol ile ekonominin diğer sektörleri arasında aracı olmaktadır.¹²⁰ Bütün ekonomi, ekonomideki diğer rantiyerlerin nihai destekçisi devletin tepede olduğu, sosyal ve ekonomik çıkarların hükümet rantından iyi dilimi almak üzere örgütlendiği rantiyer katmanlar hiyerarşisine göre düzenlenmektedir.¹²¹ Petrol sektörünün dışındaki ekonomik faaliyetlerin büyük kısmı hükümetin vereceği izin, sözleşme, destek ve korumaya bağlı kalmaktadır. Gelişmiş kapitalist ekonomilerde organize olmuş ekonomi çevreleri devleti kendi çıkarları konusunda harekete geçirmeye çalışırken rantiyer ekonomilerde devlet özel sektörü kendi politik amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.¹²² Ekonominin devlet tekelinde olması yeni bir siyasi dönüşümü ortaya koymaktadır.¹²³ Gelirlerin devlet tarafından merkezileştirilmesi farklı bir politik sistem yaratmaktadır.

Devletin doğrudan üretim ve dağıtımda artan rolü kamu bürokrasinin işlev ve yapısını etkilemektedir.¹²⁴ Devlet kurumları petrole ve onun yarattığı gelirin dağıtımına göre şekillenmektedir.¹²⁵ Rantiye devletin harcama ve diğer benzer politikaları vergi toplamaktan sorumlu bürokrasinin özünü oluşturan kurumsal oluşumları

---

¹¹⁹ Noreng, a.g.e., s. 166.

¹²⁰ Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 36.

¹²¹ Beblawi, a.g.e., s. 53.

¹²² Noreng, a.g.e., s. 166.

¹²³ Delacroix, a.g.e., s. 11.

¹²⁴ Kiren Aziz Chaudhry, "Economic Liberalization and the Lineages of the of the Rentier States", **Comparative Politics**, 27 (1), (1994), s. 18.

¹²⁵ Pete W. Moore, "Rentier Fiscal Crisis and Regime Stability: Business-State Relations in the Gulf", **Studies in Comparative Development**, 37(1), (2002), s. 36.

zayıflatmaktadır.¹²⁶ Rantları toplayıp dağıtacak kurumlar politik vizyonla hareket etmekten ya da büyümeyi uyaracak hizmetler sunmaktan ziyade kişisel amaçlar için kullanılan bir araç haline gelmektedir.¹²⁷ İktidarın gücünü sağlamlaştıran rantlar bürokrasinin aşırı merkezileşmesi ve genişlemesi sonucunu doğurmaktadır. Bürokrasi devlet politikasının etkili bir aracı olmaktan ziyade nihai karar vericilerin işveren işlevi görmektedir.¹²⁸ Bürokratik düzen daha çok iktidara yakın kesimlerin hakim olacağı şekilde oluşturulmaktadır.¹²⁹ Sorumluluktan ve yerel gelişmelerden bağımsız rejim, iktidarın belirli çıkarlar çerçevesinde merkezileşerek etkili kamu politikası yürütme zorunluluğunu kaldırdığı gibi kamu sektörünün kurumsal uyumdan uzak olmasına yol açmaktadır.¹³⁰

1.2.1.2. Azalan Siyasi Sorumluluk

Petrol ile beraber devletin ekonomideki ve toplum karşısındaki rolünün artması rejimin istikrarını ve doğal olarak egemenliğini güçlendirmek için ihtiyaç duyduğu kaynakları arttırmaktadır.¹³¹ Rantiye devletlerin siyasi katılım konusunda tabandan önemli baskıya maruz kalmamaları beklenmektedir.¹³² Topluma hiç ya da çok az vergi yüklemeleri¹³³ rantiyeye devletin vatandaşlara karşı sorumluluğunu azaltarak siyasi gücünü arttırmaktadır.¹³⁴ Batıda demokrasinin tarihi, “temsil olmadan vergi olmaz” anlayışıyla ortaya çıkan mali örgütlenme ile başlamıştır. Söz konusu anlayışta ihtiyaç duyduğu geliri vergi yoluyla toplumdan karşılayan yönetici ile ödedikleri vergi karşılığında seçim ve yasama organlarıyla yöneticileri kısıtlama hakkı bulunan toplum arasındaki ilişki doğrudan gerçekleşmektedir. Vergiye ihtiyaç duymayan rantiyeye devlet, kendisi tarafından sağlanan

¹²⁶ Terry Lynn Karl, “The Perils of the Petro-State: Reflections on the Paradox of Plenty”, **Journal of International Affairs**, 53 (1), (1999), 31-48; Alahmad, a.g.e., s. 587; Karl, “Oil-Led Development...”, s. 662; Richard A. McGowan ve diğerleri, “A Resource Curse For Institutions: Oil Rent Dependency and Quality of Government”, **Journal of International Business**, 11 (1), (2011), s. 62.

¹²⁷ J. Craig Jenkins ve diğerleri, “ International Rentierism in the Middle East and North Africa, 1971-2008”, **International Area Studies Review**, 14 (3), (2011), s. 6.

¹²⁸ Rolf Schwarz, “The Political Economy of State-Formation in the Arab Middle East: Rentier States, Economic Reform and Democratization”, **Review of International Political Economy**, 15(4), (2008a), s. 601.

¹²⁹ Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 35-36.

¹³⁰ Karl, Oil-Led Development...”, s. 666-667.

¹³¹ Bilgen, a.g.e., s. 28; Karl, “Oil-Led Development...”, s. 662.

¹³² Luciani, “Oil and Political Economy...”, s. 93.

¹³³ Schwarz, “The Political Economy of State-Formation ...”, s. 607; Mahdavy, a.g.e., s. 432; Ross, **The Oil Curse...**, s. 35.

¹³⁴ Luciani, “Oil and Political Economy...”, s. 92.

finansmana bağı topluma sahip olduğundan vatandaşlar karşısında özerklik elde etmektedir. Böylece siyasi süreç konusunda ciddi kamu baskılarından muaf olarak meşruiyet sorunu yaşamamaktadır.¹³⁵ Kouchaksaraei ve Bustami de toplumdan bağımsızlığın devletin tekel güç haline gelmesine ve toplumsal grup ile farklı kesimleri söz konusu güce dahil etmeye ihtiyaç duymamasına yol açtığını belirtmiştir.¹³⁶ Sonuç olarak rantıye devlette vergi yoksa temsil yok anlayışı hakim olmaktadır.¹³⁷ Vergi vermeyen vatandaşların da siyasi temsille daha az ilgili olması beklenmektedir. Bu durum toplumun temsil bağlarına zarar vererek politik mobilizasyonu ve demokrasinin gelişmesini engellemektedir. Dahası söz konusu ülkelerde demokrasinin varlık ya da yokluğu önemini kaybedebilmektedir.¹³⁸ Weber ve Hobbes'un devlet düşünselinden yola çıkarak devletin fonksiyonu üzerinde duran Schwarz, kamu yararının ve hizmet sunumunun sağlayıcısı olarak modern devletin güvenlik, temsil ve refah şeklindeki önemli işlevlerinden rantıye devletin, refah ve güvenliği sağlarken temsil görevini yerine getirmediğini ifade etmiştir.¹³⁹ Bu şekilde Lipset hipotezinin öngördüğü üzere artan gelirin demokrasiyi hızlandıracağı varsayımı rantıye devletler için geçerliliğini yitirmektedir.¹⁴⁰ Ekonomik kalkınma ile demokrasinin gelişimi arasında bağı olduğunu belirten Huntington da petrol üretici zengin gelişmekteki ülkelerin demokrasiye geçemediklerini belirtmiştir.¹⁴¹

¹³⁵ F. Gregory Gause III, **Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arap Gulf States**, USA: Council on Foreign Relations Press, 1994, s. 80; Beblawi, a.g.e., s. 52; Mahdavy, a.g.e., s. 466; Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 35; Delacroix, a.g.e., s. 11; Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 93; Charlotte M. Levins, "The Rentier State and The Survival of Arab Absolute Monarchies", **Rutgers Journal of Law and Religion**, 14, (2013), s. 389; Losman, a.g.e., s. 429; Michael Herb, "No Representation without Taxation? Rents, Development and Democracy", **Comparative Politics**, 37(3), (2005), s. 298; Ross, "Does Oil Hinder Democracy?", s. 356-357; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 602-604.

¹³⁶ Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 35-36.

¹³⁷ Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 93; Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 75; Beblawi, a.g.e., s. 53.

¹³⁸ Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 75; Beblawi, a.g.e., s. 53; Richard Walker, "Which Comes First-Democracy or Wealth?", **African Business**, (2013), s. 46; Karl, **Oil-Led Development...**, s. 668.

¹³⁹ Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 602; Schwarz, "Rentier States and International Relations Theory", s. 6.

¹⁴⁰ Hipotez, kalkınma ile demokrasi arasında bağı olduğunu; zenginlik, eğitim, sanayileşme ve kentleşme düzeyindeki gelişmenin demokrasi üzerinde belirleyici olduğunu öngörmektedir (Bkz. Seymour Martin Lipset, "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, **The American Political Science Review**, 53 (1), (1959), s. 69-105).

¹⁴¹ Samuel P. Huntington, "Democracy's Third Wave", **Journal Of Democracy**, 2(2), (1991), s. 31-32.

Devletin petrol gelirlerini nasıl kullandığı siyasi gelişimin yönü açısından büyük önem taşımaktadır.¹⁴² Devlet, dağıtım işleviyle ekonomik kaygılar gütmeksizin, siyasi mantıksallıkla kendisinin meşruiyet satın alma yeteneğini geliştirerek politik rıza ve toplumsal barış ile rejimin istikrarını arttırmayı amaçlamaktadır.¹⁴³ Devlet, vatandaşlarına zenginlik ve refah yaratarak siyasi olarak aktif olmayan, protestoların düşük kaldığı ve böylece devletin gelirinden en büyük payı almaya çalışan ekonomik ve siyasi aktörlerin rejime geleneksel bağlılıklarını sağlayacak görece sadık ve uysal bir toplum yaratmaya çalışmaktadır.¹⁴⁴ Böylece para, yönetime bağlılığı maksimize edecek nihai kontrol aracı haline gelmektedir.¹⁴⁵ Devlet, nüfusuna genellikle ücretsiz ya da çok düşük maliyetli mükemmel düzey ve nitelikte ulusal güvenlik, koruma, kredi, para ya da önemli pozisyonlara yerleştirme gibi ödül, eğitim, sağlık gibi sosyal güvenlik, istihdam, altyapı, barınma şeklinde kamu hizmeti ve yararı öngören kamu harcamalarıyla meşruiyetini güçlendirmeyi hedeflemektedir.¹⁴⁶ Böylece rejim ve toplum arasında karar alma sürecinde iktidarın toplumdan özerkliğini sağlayacak şekilde vatandaşların siyasi haklarından ödün vermesine karşılık devlet merkezli refahı öngören zımni toplum sözleşmesi ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁷ Petromani mağdurları haline gelen devlet ve toplum, petrolün yarattığı petrodollara alışırsak sistemi sürekli hale getirmektedir.¹⁴⁸

Rantiye devlette toplum, refah ve toplumsal örgütlenmede tamamen devlete bağımlı hale gelmektedir. Devletin elinde toplanan gelirler, sosyal, ekonomik imkanlar gibi popülist politikaların ve patronaj ilişkilerin önünü açarak iktidarın siyasi onay sürecini arttırmaktadır.¹⁴⁹ Bu politika ve ilişkiler, patronaj ilişkilerden faydalanan ve söz konusu politikaların devam etmesi konusunda devlete baskı yaparak rantiyenin devamını

¹⁴² Ross, *The Oil Curse...*, s. 34.

¹⁴³ Herb, a.g.e., s. 298; Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 296; Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 76; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation...", s. 609; Alahmad, a.g.e., s. 588; Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁴ Herb, a.g.e., s. 298; Losman, a.g.e., s. 429; Karl, *Oil-Led Development...*, s. 668; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 599

¹⁴⁵ Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 296.

¹⁴⁶ Beblawi, a.g.e., s. 54-55; Chaudhry, a.g.e., s. 18; Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 301.

¹⁴⁷ Rolf Schwarz, "From Rentier State to Failed State: War and the De-Formation of the State in Iraq", *A Contrario*, 5, (2008b), s. 103; Losman, a.g.e., s. 429; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 607.

¹⁴⁸ Karl, "The Perils of the Petro-State...", s. 35; Alahmad, a.g.e., s. 588.

¹⁴⁹ Alahmad, a.g.e., s. 587; Karl, *Oil-Led Development...*, s. 668; Betts ve diğerleri, a.g.e., s. 6; Michael L. Ross, "Oil and Democracy Revisited", (2009), s. 9, <https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/papers/working/Oil%20and%20Democracy%20Revisited.pdf>, (13.04.2016).

sağlayan siyasi grupların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.¹⁵⁰ Gelirler arttıkça hükümetin niteliği daha da düşmekte,¹⁵¹ kurumların zayıflığı yolsuzluğu doğurmaktadır.¹⁵² Siyasi karar-alıcılar, emek, liyakat ya da kişisel kapasiteden ziyade kendileriyle olan ilişkiye göre rantın dağıtımını gerçekleştirmektedir. Dağıtım, sadakat, yöneticiye yakınlık ve aile ilişkileri gibi siyasi kriterlere göre belirlenmektedir.¹⁵³ Devlet gelirleri dağıtıcı politikalarla tüm vatandaşlara dağıtmakla beraber daha büyük payı kendisine sadık kesim ile aile üyelerine vermektedir. Söz konusu kesimi siyasi, ekonomik alandaki önemli pozisyonlara yerleştirerek toplumun imtiyazlı kesimi haline getirmektedir.¹⁵⁴ Yöneticiler sahip oldukları rantları onları destekleyen kesimle paylaşmak zorunda olduklarından düşük sosyal refaha yol açacak olsa dahi kişisel rantlar çıkaracak politikaları desteklemektedirler.¹⁵⁵

Dağıtıcı politikalarla devlet mevcut muhalefeti yok etmeye ya da kendisinden bağımsız sosyal grupların dönüşümünü engellemeye çalışmaktadır.¹⁵⁶ Yönetim bağımsız sivil kuruluşları yok ederek kendi siyasi çıkarlarını kolaylaştıracak yeni kuruluşlar yaratmaktadır.¹⁵⁷ Aynı zamanda rantıye devletlerde sanayi kuruluşlarının, daha genel olarak üretim faaliyetlerinin sınırlılığı ülkede ortak çıkarlar üzerinde bir araya gelen belirli birliklerin oluşturulmasını da engellemektedir. Birlikler oluşmadığı gibi dağıtıcı devletin politikaları, yönetimden bağımsız olarak vatandaşların ekonomik çıkarları için çok küçük bir alan bırakmaktadır. Böylece hükümet destekli partiler dışındaki siyasi partiler, daha çok kültürel ya da ideolojik zeminde şekillenmektedir.¹⁵⁸

Devlet olası muhalefeti gerektiğinde bastırarak güvenlik alanında güçlü bir devlet yaratmaya çalışmaktadır.¹⁵⁹ Rantıye devletlerde baskı gruplarını satın almak ya da

---

¹⁵⁰ Alahmad, a.g.e., s. 587.

¹⁵¹ McGowan ve diğerleri, a.g.e., s. 62.

¹⁵² Jenkins ve diğerleri, a.g.e., s. 6; Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 75; Ross, "Oil and Democracy Revisited", s. 9.

¹⁵³ Schwarz, "The Political Economy of State-Formation...", s. 609-910; Mahdavy, a.g.e., s. 437.

¹⁵⁴ Beblawi, a.g.e., s. 54-55; Losman, a.g.e., s. 429; Karl, Oil-Led Development...", s. 666; Schubert, a.g.e., s. 8; Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 301.

¹⁵⁵ Karl, Oil-Led Development...", s. 667.

¹⁵⁶ Herb, a.g.e., s. 298; Karl, Oil-Led Development...", s. 668; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 607.

¹⁵⁷ Kouchaksaraei ve Bustami, a.g.e., s. 37; Chaudhry, a.g.e., s. 19.

¹⁵⁸ Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 75, 76.

¹⁵⁹ Peters ve Moore, a.g.e., s. 281; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation...", s. 613; Karl, Oil-Led Development...", s. 668.

muhalefeti baskı altında tutmak konusunda hükümetin gücü ranta dayanmayan devletlere kıyasla daha fazla olmaktadır.¹⁶⁰ Kurumsal anlamda zayıf olan rantkiye devlet askeri kuruluşları, iç güvenlik birimleri gibi zorlayıcı aygıtları güçlendirecek harcamalarla güvenlik alanında güçlü bir devlet yaratıp rejimin istikrarını arttırmayı hedeflemektedir.¹⁶¹ Bu uzantıda rantkiye devlet, kaynak bağımlısı olmayan ülkelere kıyasla gelirlerinin büyük bir bölümünü askeri ve güvenlik güçlerine ayırmaktadır.¹⁶² Bu tür ülkelerde baskı aracı yaygın ve güvenlik kurumları geniş iken ifade, toplanma, yayın gibi konularda da ciddi sınırlamalar görülmektedir.¹⁶³ Tsui çalışmasında doğal kaynak zenginliğinin otoriter rejimlerin patronaj ve baskı aygıtlarını finanse etmelerini sağlayarak daha güçlü olmalarına olanak verdiğinden rejimin süresini arttırıp demokrasiye zarar verdiğini yazmıştır.¹⁶⁴

Devletin muhalefeti bastırma ya da rüşvetle satın alma yeteneğini arttıran rantların¹⁶⁵ özellikle otoriter rejimin demokrasiye evrilmesini negatif yönde etkilediği, demokrasiyi küçülttüğü ya da yok ettiği ortaya konmuştur.¹⁶⁶ Luciani, rantkiye devletlerde temsili demokrasinin kurulmasının zorluğunun mantıksal bir gerçek olarak ortaya çıktığını belirtmiştir.¹⁶⁷ Devlet ile toplum arasındaki bağlantısızlık ve oluşturulan toplumsal rıza rantkiye devletlerin otoriterliğine yol açmaktadır.¹⁶⁸ Yönetici kesim gelir aktığı dönem boyunca devleti kontrol etmekte ve dağıtıcı gücüyle söz konusu kontrolünü pekiştirebilmektedir. Böylece rantlar, ilk olarak rejimi pekiştirmekte, ardından alışılmadık şekilde uzun yıllar boyunca iktidarın devamını sağlamakta ve gelirlerin azaldığı dönemde direnme gücünü arttırmaktadır. Rantlar, özellikle petrol gelirleri kısa ve orta vadede otoriter yönetimlerin devamlılığına katkı yapmaktadır.¹⁶⁹ Meydana getirilen temsili kurumlar ise iç baskı gruplarını tatmin etmekten ziyade daha çok dış kamuoyunun isteğini

---

¹⁶⁰ Mahdavy, a.g.e., s. 466- 467.

¹⁶¹ Alahmad, a.g.e., s. 587; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation...", s. 613; Karl, Oil-Led Development...", s. 668.

¹⁶² Karl, Oil-Led Development...", s. 668.

¹⁶³ Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 301.

¹⁶⁴ Tsui, a.g.e., s. 471.

¹⁶⁵ Herb, a.g.e., s. 298; Karl, Oil-Led Development...", s. 668; Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 607.

¹⁶⁶ Benjamin Smith, "Oil Wealth and Regime Survival in the Developing World, 1960-1999", **American Journal of Political Science**, 48 (2), (2004), s. 232-246; Ross, "Does Oil Hinder Democracy?", s. 325; Ross, "Oil and Democracy Revisited", s. 2.

¹⁶⁷ Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 93.

¹⁶⁸ Alahmad, a.g.e., s. 587.

¹⁶⁹ Karl, Oil-Led Development...", s. 668, 669; Ross, **The Oil Curse...**, s. 349.

karşılama ve muhalif kesimi yakından kontrol etmek amacıyla oluşturulmaktadır. Muhalefetin sınırlandırılması kaçınılmaz şekilde temsili kurumların seçmenleriyle zayıf bağ oluşturmaya neden olurken yöneticinin herhangi bir direniş ile karşılaşmadan istediği zaman söz konusu kurumları kaldırabilmesini de mümkün kılmaktadır.¹⁷⁰

Refaha karşılık siyasi pasifizm şeklindeki toplumsal sözleşmeye devlet ve toplum bağlı kaldığı sürece rejim istikrarını korumaktadır.¹⁷¹ Böylece mali kriz sonucunda ya da kaynakların azaldığı dönemde toplumsal sözleşmenin bozulacağı, bu şekilde siyasi reform ve demokratikleşmenin mümkün olacağı öngörülmektedir.¹⁷² Dağıtıcı devletin dış gelirlerin devamını sağlayamadığı -ki sağlamakta başarısız olacağı kabul edilmekte- durumlarda dağıtım politikalarıyla maskelenen siyasi katılım ve muhalefet talepleri gelişmeye başlamaktadır.¹⁷³ Gause de halkın refahında görülen bir azalmanın petrol devletinde kaynağı olmayan ülkelere kıyasla daha fazla sorun yaratacağını yazmıştır.¹⁷⁴ Dağıtıcı politikalarla yarattığı sosyal ve ekonomik düzeni devlet, gelirlerin düştüğü dönemlerde yürütememektedir. Mali kriz karşısında refah işlevi azalan devlet, vergi-temsil üzerinden söz konusu görevini yeniden tanımlayarak siyasi meşruiyetini genişletmeye çalışmaktadır.¹⁷⁵ Böylece devlet, aracı rolünü bırakarak dağıtıcı bürokrasinin yerini çatışan fikir ve çıkarları birleştirmeyi sağlayacak kurumsal düzenlemelere gitmek zorunda kalacaktır.¹⁷⁶ Son olarak rantiyeye devletler petrol gelirlerini iç politikada olduğu gibi dış bağıllık elde etmek ya da herhangi bir dış sorundan uzak kalmak üzere kullanmaktadır.

1.2.2. Rantiye Devlet Eleştirileri

Yakın dönem rantiyeye devlet çalışmaları ana akımın dış rantları bağımsız değişken kabul edip onları siyasi gelişimin olumsuz seyretmesinin doğrudan ve tek nedeni olarak görmelerini eleştirerek paradigmayı geliştirmeye çalışmaktadırlar.¹⁷⁷ Norveç örneğinden

¹⁷⁰ Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 74.

¹⁷¹ Schwarz, "From Rentier State to Failed State...", s. 103.

¹⁷² Schwarz, "The Political Economy of State-Formation...", s. 610; Alahmad, a.g.e., s. 588.

¹⁷³ Luciani, "Oil and Political Economy...", s. 94; Luciani, "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", s. 75; Okruhlik, "Rentier Wealth...", s. 297; Mahdavy, a.g.e., s. 467.

¹⁷⁴ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 81.

¹⁷⁵ Schwarz, "The Political Economy of State-Formation ...", s. 602, 607; Chaudhry, a.g.e., s. 20.

¹⁷⁶ Chaudhry, a.g.e., s. 20.

¹⁷⁷ Peters ve Moore, a.g.e., s. 260.

hareketle petrolün lanetinin kaçınılmaz olmadığını savunan Karl, petrol henüz keşfedildiğinde mevcut siyasi, sosyal ve ekonomik kurumların yeni gelirleri yönetebilme niteliğinin ve söz konusu gelirlerin bu kurumları rantıye anlayışa dönüştürme derecesinin petrole bağımlılığın yaratacağı sonuçların yönünü belirlediğini ifade etmiştir.¹⁷⁸ Petrolün çıkarılmasından önce yapısal ve güçlü kurumların varlığı doğal kaynağın yaratacağı siyasi sonuçları etkilemektedir. Büyük ve güçlü demokrasiler için petrol, pozitif bir çıktı ya da en azından yapısal değişimleri tahrip etmede çok az etkili iken bu gibi rejimlerin bulunmadığı az gelişmiş devletlerde ülkenin kötü talihi olabilmektedir.¹⁷⁹ Andersen ve Aslaksen'in yaptığı istatistiki çalışmada petrolün demokratik olmayan yönetim biçimlerinde mevcut siyasi yapının devamlılığında rol oynadığı; ancak demokratik rejimlerde etkisinin kaybolduğu ortaya konmuştur.¹⁸⁰

Vatandaşlar siyasi hayatta aktif olmadan önce ülkeye ulaşan petrol zenginliği, demokrasiye yönelik herhangi bir hareketi engelleyebilmektedir. Ancak siyasi partiler, dernekler ve çıkar gruplarının ortaya çıkması ve hükümet üzerinde talepte bulunmaları gibi politik hareketlenme petrolden önce ülkede kendini hissettirmeye başlarsa kaynağın getireceği zenginliğin demokratikleşmeyi engellemesi zorlaşmaktadır.¹⁸¹ Çünkü petrol rantlarına dayanmayan tarzda meşruiyet kaynaklarına sahip, iktidar değişimlerinin mümkün olduğu, toplum kontrol mekanizmalarını geliştiren rejimler, kaynak gelirlerinin artıp azalmasına direnebilmektedir. İlk petrol keşfinin rejim ve devletin inşa sürecine denk gelmesi durumunda ise petrole dayanmayan çıkarlar gelişme göstermemekte ve patronaj rantları siyasetin ana kaynağı olmaktadır.¹⁸²

Fiyatların düşmesinin rantıye düzenin devamlılığını engelleyeceği görüşünü eleştiren Peters ve Moore, uluslararası sistem baz alınarak dış rantların bağımsız ve sabit etkileriyle yapısal değişkenler şeklindeki nosyonu reddetmişlerdir. Dış rantların, iç düzey değişkenler tarafından araya girilen ara ya da öncül değişken olduklarını savunmuşlardır. Yani mikro düzeydeki karar alma süreçleri dış rantların kurumlar üzerindeki etkisini

¹⁷⁸ Karl, "Oil-Led Development...", s. 662.

¹⁷⁹ Ross, "Oil and Democracy Revisited", s. 6; Schubert, a.g.e., s. 4-5; Tsui, a.g.e., s. 492; Andersen ve Aslaksen, a.g.e., s. 99.

¹⁸⁰ Andersen ve Aslaksen, a.g.e., s. 105.

¹⁸¹ Ross, "Oil and Democracy Revisited", s. 9.

¹⁸² Karl, Oil-Led Development...", s. 669.

belirlemektedir.¹⁸³ Ross çalışmasında petrolün tüm kaynak ülkeleri için olumsuz sonuçlar yaratmayacağını yazmıştır. Ross, petrol bulunduğu güçlü demokrasiye sahip ülkelerin petrolü lütfâ çevirdiklerini; ancak otoriter rejimlerin ya da yürütmenin sıkı denetiminin olmadığı devletlerin söz konusu kaynağın olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir. Petrol, özellikle düşük ya da orta gelirli, siyasi, sosyal ve ekonomik haklardan yeteri kadar yararlanamayan azınlığa sahip ülkelerin ekonomik ve siyasi kalkınmasına ayak bağı oluşturmaktadır.¹⁸⁴ Petrol ülkelerinde dalgalanmaların daha çok görülmesine rağmen ekonomik büyümenin mümkün olacağını savunan Ross, özellikle kaynak zenginliğinin ve iç istikrarın daha fazla olduğu ülkelerde kalkınmanın gelişeceğini ve örnek olarak Ortadoğu ülkelerinde petrol sonrasında çocuk ölüm oranlarında ciddi bir azalma görüldüğünü savunmuştur.¹⁸⁵

Rejim, kurumlar ve ekonomik yapı rantların büyüklüğü ne olursa olsun rantıye tipi sonuçların ortaya çıkmasını engellemektedir. Herb de çalışmasında petrol gelirlerinin kalkınmayı arttırabileceğini ve özellikle daha zengin rantıye devletlerde doğal kaynağın çıkardığı orta sınıfin, eğitim düzeyinin genişlemesinin, kentleşme oranının ve kişi başına gelirin artmasının söz konusu ülkelerin siyasi gelişimini farklı yönlerde etkileyeceğini savunmuştur.¹⁸⁶ Mali kriz yaşayan petrol üreticisi otoriter rejimlerin halen devam ettiğini ve bu nedenle ekonomik krizlerin yarattığı siyasi sonuçları salt rantlar üzerinden açıklamanın yetersiz olduğunu savunan Moore, doğal kaynak ülkelerindeki kriz çıktılarını önceki siyasi mücadelelerin, devlet dönüşüm yapısının ve siyasi ittifakların -koalisyon politikası- etkilediğini yazmıştır. Önde gelen sosyal aktörlerin tarihsel ve kurumsal dönüşümleri, devletle olan ittifak ilişkileri ülkenin mali krize yönelik politikası üzerinde belirleyici olmaktadır. Özellikle devletin kurduğu çeşitli ittifak ilişkileri, kronik krizleri aşmada iktidara esneklik sağlayıp politikaların uygulanmasında zayıflayan devlet kapasitesini güçlendirmektedir.¹⁸⁷

---

¹⁸³ Peters ve Moore, a.g.e., s. 261, 262.

¹⁸⁴ Ross, **The Oil Curse...**, s. 349-353.

¹⁸⁵ Ross, **The Oil Curse...**, s. 305.

¹⁸⁶ Herb, a.g.e., s. 297.

¹⁸⁷ Moore, a.g.e., s. 35-36.

Petrolün belirli amaçlara hizmet edecek şekilde kullanıldığından ve uluslararası talep karşısında kırılğan olduğundan siyasi etkisini kabul eden Okruhlik,¹⁸⁸ geleneksel rantıye teorisyenlerinin petrol gelirlerine rağmen ülkede muhalefetin ortaya çıkmasını açıklayamadıklarını, gelir dağılımındaki adaletsizliğin sorun yaratmayacağı şeklindeki öngörülerini, devleti toplumdan tamamen bağımsız bir varlık olarak “şey”leştirmelerini, devlet kaynaklarının ve harcama politikasının yol açtığı toplumsal sonuçlardan özerkliğini eleştirmektedir.¹⁸⁹ Rantıye devlet, rantın yararlanıcılarından tamamen bağımsız olmayıp devlet ile toplum birbirine karışmıştır.¹⁹⁰ Özellikle refahın birden kesilmesi vatandaşlar için yıkım anlamı taşıyacağından rantıye devlette devlet-toplum ilişkisi batılı demokratik ülkeler kadar önemli hale gelmektedir.¹⁹¹ Gelir muhalefeti yatıştırıcı bir araç olmaktan ziyade devlete yönelik muhalefete karşı katalizör görevi görmektedir. Devletin gelirleri topluma dağıtmakla beraber en büyük payı rejim üyelerine ve kendisiyle ittifak ilişkisi içinde olan elit kesime aktarması da muhalefetin oluşma olasılığını arttırmaktadır. Kısaca devlet, kendi muhalefetini kendisi yaratmaktadır. Böylece ülkede muhalefetin gelişmesine yol açan rantın kendisi değil, rejimin siyasi amaçlarla geliri eşitsiz dağıtması yol açmaktadır.¹⁹² Vatandaşlar kamu yararı sağlayan devlet kurumlarına güvendiği sürece rejime daha sadık ve daha az muhalif olmaktadır.¹⁹³ Devletin gelirinden yeteri kadar yararlanmadığını düşünen kesim, rejime açık şekilde muhalefet oluşturabilmektedir.¹⁹⁴ Aynı zamanda rantıye devlet vatandaşları vergi vermeseler dahi devlet tarafından kendilerine sağlanan refahı sürdüreceği sorumlu bir hükümet talep edebilmektedirler.¹⁹⁵

---

¹⁸⁸ Okruhlik, “Rentier Wealth...”, s. 308.

¹⁸⁹ Beblawi, diğer ülkelerin aksine petrolün yarattığı gelir ve zenginlik eşitsizliğinin, insanların doğrudan sömürsünden ziyade doğal kaynakların sömürsü sonucunda ortaya çıktığından diğer ülkelere kıyasla daha az siyasi sorun yarattığını belirtmiştir (Beblawi, a.g.e., s. 54-55).

¹⁹⁰ Okruhlik, “Rentier Wealth...”, s. 308.

¹⁹¹ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 82.

¹⁹² Okruhlik, “Rentier Wealth...”, s. 297.

¹⁹³ Schwarz, “From Rentier State to Failed State...”, s. 104; Schwarz, “The Political Economy of State-Formation ...”, s. 607.

¹⁹⁴ Losman, a.g.e., s. 429.

¹⁹⁵ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 81-82.

1.3. Küçük Devlet

Küçük devletin¹⁹⁶ tanımına ilişkin literatürde üzerinde uzlaşıya varılmış genel geçer bir tanım bulunmamaktadır. Yapılan tanımlamalar daha çok araştırmacının seçtiği konunun amaç ve kapsamına göre değişiklik göstermektedir.¹⁹⁷ Kimi çalışmalar coğrafik, demografik ya da ekonomik gibi nicel unsurlar üzerinde dururken diğerleri kurum, kaynak ve güç üzerinde odaklanmaktadır.¹⁹⁸ Bazı araştırmalar küçük devletleri kırılgan, zayıf nitelendirip küçüklüğü sınırlı güç şeklinde negatif anlamda kullanırken kimileri onları büyük devletler kadar gelişen, dezavantaj kadar fırsat yaratma yeteneği olan ülkeler şeklinde tanımlamıştır.¹⁹⁹ Bu şekilde küçük devlet çoğu zaman göreceli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Beahr, küçüklük ve büyüklüğün göreceli kavramlar olarak yorumlamada büyük farklılıklara sahip olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰ Kimi çalışmalar küçüklüğün yalnızca büyük devletlere göre mümkün olacağını, küçük devletlerin büyük güçlerin zıttı olduğunu savunmuştur.²⁰¹ Panaspornprasit, bazı ülkelerin bir alanda güçlü/büyük iken diğer alanda zayıf/küçük olabileceğini vurgulayarak küçüklük ve büyüklüğün göreceli özelliğine vurgu yapmıştır.²⁰² Bazı ülkeler ekonomik, coğrafik ve demokratik olarak küçük olmakla beraber, düşünce ya da eylem bazında kendilerini küçük

¹⁹⁶ Çalışmalarda küçük devlet, küçük güç ve kimi zaman zayıf devletler birbiri yerine geçecek şekilde eş anlamda kullanılmıştır (Raimo Vürynen, "On the Definition and Measurement of Small Power Status", **Cooperation and Conflict**, VI, (1971); Jean-Luc Vellut, "Smaller States and The Problem of War and Peace: Some Consequences of the Emergence of Smaller States in Africa", **Journal of Peace Research**, 4 (3), (1967), s. 252; Robert L. Rothstein, "Alignment, Nonalignment and Small Powers: 1945-1965", **International Organization**, 20 (3), (1966); Christopher S. Browning, "Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature", **Cambridge Review of International Affairs**, 19 (4), (2006); Hans Mouritzen, "Tension Between the Strong and the Strategies of the Weak", **Journal of Peace Research**, 28 (2), (1991)). Ancak küçük-büyük devlet ayrımının zayıf-güçlü devlet ayrımı olmadığını belirten Neumann ve Gstöhl, küçüklük ile zayıflığın farklı olduğunu küçük devletin niceliksel, zayıf devletin ise niteliksel olarak ölçüldüğünü belirtmişlerdir (Neumann, Iver B. ve Gstöhl, Sieglinde, "Lilliputians in Gulliver's World", Christine Ingebritsen ve diğerleri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (3-38), USA: University of Washington Press, 2006, s. 6)

¹⁹⁷ Annette Baker Fox, "The Small States in the International System, 1919-1969", **International Journal**, 24 (4), (1969), s. 751; Laurent Goetschel, "The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today's Europe", L. Goetschel (Ed.), **Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies**, içinde (13-31), London: Kluwer Academic, s. 14.

¹⁹⁸ Nicola Smith ve diğerleri, "Size Matters: Small States and International Studies", **The International Studies Perspective**, 6 (3), (2005), s. 1.

¹⁹⁹ Smith ve diğerleri, "Size Matters: Small States...", s. 1; Browning, a.g.e., s. 673.

²⁰⁰ Beahr, a.g.e., s. 459.

²⁰¹ Goetschel, a.g.e., s. 14; Iver B. Neumann ve Benjamin de Carvalho, "Small States and Status", Iver B. Neumann ve Benjamin de Carvalho (Ed.), **Small State Status Seeking: Norway's Quest for Higher Standing**, içinde (1-21), USA: Routledge, 2015, s. 9.

²⁰² Chookiat Panaspornprasit, **US-Kuwaiti Relations, 1961-1992**, USA: Routledge, 2005, s. 22.

görmemektedirler.²⁰³ Örneğin bir devlet askeri alanda zayıfken ekonomik olarak güçlü olabilmektedir.²⁰⁴ Kavramın göreceliliğine vurgu yaptıktan sonra küçük devletin ne olduğunu ortaya koymaya çalışan çalışmalar genel olarak niceliksel, niteliksel ve algısal unsurlar üzerinde durmaktadır.²⁰⁵

Niceliksel çalışmalar daha çok nüfus, yüzölçümü, kimi zaman askeri bütçe ya da silah, asker sayısı gibi askeri kapasite ve son olarak toplam geliri temel alarak maddi güç üzerinde durmaktadır.²⁰⁶ Küçük güçlerin günümüzde doğrudan küçük devletleri işaret ettiğini belirten kimi çalışmalar küçüklüğün ülkelerin gücünün²⁰⁷ nicel açıdan zayıflığını gösterdiğini savunmuştur.²⁰⁸ Nüfus, beşeri sermayeyi ve iç pazarın yaklaşık büyüklüğünü ölçmeye yönelik iken yüzölçümü, daha çok kullanılabilir toprak alanlarını, doğal kaynak çeşitliği ile miktarını ve son olarak toplam gelir ekonominin büyüklüğünü ortaya koymak için kullanılmaktadır.²⁰⁹ 1966'da BM Genel Sekreteri U Thant küçük devletleri, "alan, nüfus, insani ve ekonomik kaynaklar bakımından son derece küçük varlıklar" şeklinde tanımlamıştır.²¹⁰ Niceliksel unsurlarla küçük devletleri açıklamaya çalışan çalışmalar daha çok nüfus üzerinde durmakla beraber ortak nüfus üst sınırı ortaya koyamamışlardır. Vital, ekonomik olarak gelişmiş ülkelerden nüfusu 10-15 milyon ile az gelişmiş ülkelerden nüfusu 20-30 milyonun altında olan ülkeleri küçük devlet olarak nitelendirmiştir.²¹¹

²⁰³ Alan K. Henrikson, "A Coming 'Magnesian' Age? Small States, The Global System and The International Community", **Geopolitics**, 6 (3), (2001), s. 63.

²⁰⁴ Michael Handel, "Weak States in the International System", Christine Ingebritsen ve diğerleri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (149-192), USA: University of Washington Press, 2006, s. 155.

²⁰⁵ Nuri Yeşilyurt, **Ortadoğu'da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 44.

²⁰⁶ Tom Crowards, "Defining The Category of 'Small' States, **Journal of International Development**, 14, (2002), s. 143; Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 6; Vürynen, a.g.e., s. 92, 93; Maurice A. East, "Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models", **World Politics**, 25(4), (1973), s. 557; Goetschel, a.g.e., s. 15; Browning, a.g.e., s. 670.

²⁰⁷ Devletin gücü güç, coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği şeklinde nitel ve nicel unsurlardan oluşmaktadır (Detaylı bilgi için bkz. Morgenthau, a.g.e., s. 80-105; Erling Bjol, "The Power of the Weak", **Cooperation and Conflict**, 3(2), (1968), s. 158).

²⁰⁸ Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 4; Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 7.

²⁰⁹ Crowards, a.g.e., s. 143, 145, 149.

²¹⁰ UNITAR, 1971'den aktaran: Fazle Rabby, "Small States' Foreign Policy Formulation: Countering Challenges", **The Daily Star**, (25.08.2012), <http://www.thedailystar.net/news-detail-246892>, (24.03.2015).

²¹¹ David Vital, "The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations", Christine Ingebritsen ve diğerleri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (77-88), USA: University of Washington Press, 2006, s. 81.

Commonwealth Sekreterliği küçük devletleri nüfusu 1,5 milyon ya da daha az olan ülkeler şeklinde tanımlamıştır.²¹² Barston nüfusu 10 ile 15 milyon arasında olan ülkeleri küçük devlet kategorisine dahil etmiştir.²¹³ Henrikson, nüfusu 1 ile 20 milyon arasında olan ülkelerin küçük ülke olduğunu savunmuştur.²¹⁴ Küçük devletleri ne olmadığı üzerinden tanımlanmaya çalışan Neumann ve Gstöhl, küçük devletlerin, büyük güçlerden daha küçük ve mikro devletlerden daha büyük ülkeler olduğunu ifade etmişlerdir.²¹⁵ Nicel unsurlara vurgu yapan tanımlamalardan nüfus kriterinin farklılık gösterdiği ve bu nedenle küçük devletin belirlenmesi konusunda nüfusun tek başına yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Küçük devletler belirli coğrafi ya da jeopolitik anlamda diğerlerine kıyasla küçük alana sahip ülkelerdir.²¹⁶ Coğrafi alan toprak bakımından küçüklüğü göstermek için kullanılmakla beraber küçük devletin topraklarının ne kadar olması gerektiğini ortaya koyan bir üst sınır bulunmamaktadır.²¹⁷ Ekonomik gösterge üzerinde duran Azar, GSMH'si dünyanın toplamının %1'den az olan ülkeleri küçük devlet olarak tanımlamıştır.²¹⁸ Vellut da nüfus ile beraber GSMH'ye odaklanmıştır. Nüfus sınırını yukarı çeken yazar nüfusu 10-50 milyon ve/veya GSMH'si en az 2-10 milyon dolar arasında olan ülkeleri küçük nitelendirmiştir. Nüfusu 5-10 milyon ile GSMH'si 1-2 milyon dolar arasında olan ülkeleri daha küçük, söz konusu sınırın altında kalanları da çok küçük devletler kabul etmiştir.²¹⁹ Küçük devletlerin içsel ve dışsal düzeyde objektif ve subjektif unsurların birleşimiyle tanımlanacağını savunan Vürynen, objektif içsel unsurları alan, nüfus, GSMH, askeri bütçe ve sanayi üretimin değeri olarak sıralarken etkileşim içinde olduğu devletler arasındaki pozisyonu dışsal objektif unsur kabul etmiştir. Dışsal unsurlar

²¹² The Commonwealth, **Small States and The Commonwealth: Strengthening Resilience for Sustainable Development**, London: The Commonwealth Secretariat, 2014, s. 1.

²¹³ Barston, 1973'ten aktaran: Panaspornprasit, a.g.e., s. 21.

²¹⁴ Henrikson, a.g.e., s. 62.

²¹⁵ Avrupalı mikro devletler genellikle nüfusu 100.000 ya da 1.000.000'dan az olan ülkeleri nitelendirmek için kullanılmıştır. Ancak bunun keyfi bir sınır olduğu ve bu nedenle mikro devletlerin daha çok egemenlikleri diğer devletler tarafından sorgulanan, uluslararası alanda egemen bir devlet olarak hareket etmek konusunda gerekli olan uluslararası örgütlere üyelik ya da önemli başkentlerde temsil edilme konusunda sınırlı kaynakları dolayısıyla etkinlik gösteremeyen ülkeleri işaret ettiği belirtilmiştir (Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 6).

²¹⁶ Vaughan A. Lewis, "Foreword: Studying Small States over the Twentieth into the Twenty-first Centuries", Andrew F. Cooper ve Timothy M. Shaw (Ed.), **The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience, içinde** (VII-XV), England: Palgrave Macmillan, 2009, s. XIV.

²¹⁷ Panaspornprasit, a.g.e., s. 21-22.

²¹⁸ Azar, 1973'ten aktaran: Peter R. Baehr, "Review: Small States: A Tool for Analysis", **World Politics**, 27 (3), (1975), s. 458.

²¹⁹ Vellut, a.g.e., s. 254.

diplomat değişimi yani temsil edildiği ülke sayısı, devletler arası ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerin boyutuyla belirlenmektedir.²²⁰ Niceliksel unsurlara vurgu yapan yazarlar nüfusta olduğu gibi farklı sınırlar belirlemiş olmakla beraber çoğu zaman ele aldıkları faktörlere ilişkin sayısal tespitten kaçınmışlardır.

Niceliksel unsurlardan hareketle ortak bir tanım üzerinde uzlaşıya varılamaması karşısında kimi yazarlar niteliksel faktörlere odaklanarak kk devletin ne olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır.²²¹ Niceliksel unsurların yetersiz kaldığını düşünen yazarlar siyasi tutum ve davranışlar gibi niteliksel unsurların önemli olduğunu savunmaktadır. Kk devletleri tanımlamak için objektif ve sübjektif unsurların bir arada ele alınması gerekmektedir.²²² Browning, uluslararası ilişkilerde kklk ve büyüklüğün her zaman g ya da etki ile bağdaştırıldığını yazmıştır.²²³ Coğrafi boyut ve nüfus yanında ülkenin uluslararası alanda etki yaratma derecesi temel alınarak kk devletin tanımı yapılmaya çalışılmıştır.²²⁴ Goetschel, devletlerin sınırları dışında etki yaratıp yaratamamalarının ya da çevreden gelen baskılara karşı koyma kapasitesinin ülkenin kklk ya da büyüklüğünün belirlenmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Yazar, etki ya da bağımlılığının bir st/alt sınırını vermemekle beraber yine sahip olunan dış temsilcilik sayısı, GSMH, nüfus ve alan gibi nicel unsurlarla llebildiğini belirtmiştir.²²⁵ Vital da yalnızca fiziksel büyüklüğün değil ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyinin, büyük güçler arasında ve karşısındaki öneminin, toplumun devlete bağlılığının, hükümete verilen i desteğin oranının devletin büyüklük ve kklğn belirlenmesinde ne çıkan unsurlar olduğunu ifade etmiştir. Devletlerin baskıya direnme, karşı koyma kapasitesi ile belirlediği politikayı sürdürme yeteneğinin ülkenin g ve zayıflığının belirlenmesinde önem arz ettiğini ortaya

---

²²⁰ Vyrynen, a.g.e., s. 93.

²²¹ Yapılan niteliksel çalışmalar büyüklük, kklğ ortaya koymaya çalışmakla beraber üzerinde durulan kavramlar daha çok devletin uluslararası politikadaki g ve zayıflığını gösterecek şekilde okunmaktadır. Yani burada kk devletlerin g ya da zayıflığı üzerinde durulmakta; güçlük/zayıflık, büyüklük/kklk kavramlarıyla yer değiştirecek şekilde eş anlamda kullanılmıştır. Devletin vreyi etkileme derecesi ya da çevreden gelen baskılara karşı koyma yeteneği onun gücünü ortaya koymaktadır (Mouritzen, a.g.e., s. 219).

²²² Henrikson, a.g.e., s. 62-63, 65.

²²³ Browning, a.g.e., s. 669.

²²⁴ Jeanne A. K. Hey, "Introducing Small State Foreign Policy", Jeanne A. K. Hey (Ed.), **Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior**, içinde (1-11), London:Lynne Rienner, 2003, s. 2; Vyrynen, a.g.e., s. 91.

²²⁵ Goetschel, a.g.e., s. 15.

koymuştur.²²⁶ Henrikson da nüfus, alan, gelir gibi nicel unsurların önemli ancak yetersiz olduğunu kimi küçük devletlerin coğrafi konum, ekonomi ya da politika alanında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dinamik tarihsel güçler, sabit coğrafi nitelikler ve uluslararası ilişkilerdeki yerleri küçük devletin nitelendirilmesinde önem teşkil etmektedir.²²⁷ Küçük devletleri küçük güçler şeklinde tanımlayan Rothstein de büyük güçlerin politikalarıyla gerçek ya da olası tehdit algılayan ülkelerin küçük kabul edileceğini yazmıştır.²²⁸ Vürynen küçük devletleri, sınırlı maddi imkanları bulunan ya da faaliyet gösterdikleri alan içinde düşük düzeyli ülkeler olarak anılan devletler şeklinde tanımlamıştır.²²⁹

Nicel olmayan unsurlardan birini coğrafi konum oluşturmaktadır. Devletin bulunduğu çevrenin doğası, çatışma alanlarına coğrafi yakınlığı küçüklük/büyüklük tespiti için önem teşkil etmektedir.²³⁰ Bu noktada dış politik olarak saldırgan ya da saldırgan olmayan, daha küçük veya daha büyük komşuların varlık ya da yokluğu bir devletin güç ya da zayıflığının belirlenmesinde etkin unsur olmaktadır. Coğrafi konum ülkenin komşuları tarafından işgale uğrama ihtimalinin ve devletin küçük, orta ya da büyük olup olmadığının karar verilmesinde önemli rol oynamaktadır.²³¹ Coğrafi konumun önemine vurgu yapan Handel de devletlerin sorunlu bir bölgede bulunmalarının hareket alanlarını sınırladığını ve var olmaya ilişkin amaçlarının daha fazla önem kazanmasına yol açtığını yazmıştır.²³² Fox savaşın gerçekleştiği alandan -savaşan tarafların doğrudan hattı dışında olan- çok uzakta bulunan küçük ülkelerin harp dışında kalma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu belirterek uluslararası sistemin merkezine uzak bulunan ülkelerin yaşama ihtimalinin daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.²³³ Bulduğu konum kadar coğrafik doğal durum da ülkenin varlığı için önem teşkil etmektedir. Askerlerin hızlı ilerlemesine olanak tanıyan coğrafya

---

²²⁶ Vital, a.g.e., s. 77-78, 83.

²²⁷ Henrikson, a.g.e., s. 56, 65.

²²⁸ Rothstein, 1968'den aktaran: Robert O. Keohane, "Review: Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", **International Organization**, 23 (2), (1969), s. 292.

²²⁹ Vürynen, a.g.e., s. 99.

²³⁰ Vital, a.g.e., s. 77-78; Henrikson, a.g.e., s. 56, 65;

²³¹ Panaspornprasit, a.g.e., s. 22-23.

²³² Handel, "Weak States in the International System", s. 151-152.

²³³ Annette Baker Fox, **The Power of Small States: Diplomacy in World War II**, USA: The University of Chicago Press, 1959, s. 184.

gibi kendini savunacak doğal sınırlara sahip olmayan devletin nüfuz altına alınması daha kolay gözükmetedir.²³⁴

Kimi çalışmalar devletin kendisinin ve diğer devletlerin kendisini nasıl algıladıkları üzerinden küçük devleti açıklamaya çalışmıştır. Vürynen, küçüklüğün nicel ve nitel unsurlar bakımından devletin ve dış dünyanın kendisini nasıl algıladığıyla belirleneceğini belirtmiştir. Söz konusu durumu sübjektif içsel ve dışsal unsurlar şeklinde ayıran yazar, ülkenin kamuoyunun ve siyasi liderlerinin kendilerini nasıl algıladıkları ile dış aktörlerin söz konusu ülkeleri nasıl gördüklerinin devletin küçüklüğünün belirlenmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır.²³⁵ Rothstein'e göre küçük güç, öncelikli olarak mevcut kapasitesiyle kendi güvenliğini sağlayamayan ve temel olarak diğer ülke, kurum, süreç ve kalkınmaların yardımına dayanmak zorunda kalan devlettir. Küçük gücün kendi kaynaklarının yetersizliğine inancı uluslararası politikadaki diğer devletler tarafından da kabul edilmektedir.²³⁶ Küçük devletleri "algı" üzerinden tanımlamaya çalışan Hey ve Keohane, küçük devletlerin objektif unsurlar yerine uluslararası hiyerarşide nasıl algılandıklarına göre tanımlanabileceğini belirtmişlerdir.²³⁷

Bir devletin toplum ve kurumları kendilerini ya da diğer devletlerin toplum ve kurumları söz konusu devleti küçük algılıyorlarsa ülke ufak kabul edilmektedir.²³⁸ Keohane de çalışmasında küçüklüğü tanımlarken psikolojik unsurların eklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Keohane liderlerinin tek başlarına ya da küçük gruplarla hareket ederek sistemde önemli etki yapamayacaklarının farkında olan devletlerin küçük güç olduğunu belirtmiştir. Devlet liderleri zayıflıklarını değiştiremez, sabit kabul etmektedir. Bu şekilde küçük devlet için dış yardım zaruri iken hatayı düzeltme zamanı sınırlı olduğundan güvenlik çok zor sağlanmaktadır.²³⁹ Goetschel bölgesel bir bakış açısıyla, dış ve güvenlik politikalarında komşu ülkelere tehdit oluşturamayacağı kabul edilen devletleri küçük kabul edilmiştir.²⁴⁰ Fox küçük devletleri, liderlerinin ve diğer dış

²³⁴ William E. Peterson, "Small States in International Politics", **Cooperation and Conflict**, 5 (2), (1969), s. 120; Panaspornprasit, a.g.e., s. 23.

²³⁵ Vürynen, a.g.e., s. 93, 94.

²³⁶ Rothstein, 1968'den aktaran: Hey, a.g.e., s. 3; Keohane, a.g.e., s. 293.

²³⁷ Keohane, a.g.e., s. 296; Hey, a.g.e., s. 3; Vürynen, a.g.e., s. 93.

²³⁸ Hey, a.g.e., s. 3.

²³⁹ Keohane, a.g.e., s. 293, 296.

²⁴⁰ Goetschel, a.g.e., s. 13.

güçlerin devletin siyasi ağırlığının küreselden ziyade kendi bulunduğu çevreyle sınırlı, kendi güvenliğini sağlama konusunda daha çok dış güçlere bağlı olduğunu kabul ettiği ve özel devlet çıkarlarının büyük güç ya da güçler tarafından önemsiz görüldüğü şeklinde tanımlamıştır.²⁴¹

1.3.1. Uluslararası Politikada Küçük Devlet

Küçük devletler uluslararası politikayla bağlantı kuracak daha az yeteneğe ve güce sahip ülkeler kabul edilmektedir.²⁴² Söz konusu devletlerin en önemli ortak özelliği sahip oldukları sınırlı kaynaklar ile uluslararası güç eksikliğidir.²⁴³ Vital, küçük devleti bağımsız uluslararası rol sürdürecektir yeteneği ve kaynağı bulunmayan güç olarak tanımlamıştır.²⁴⁴ Güç eksikliği niceliksel, psikolojik ve ilişkiel faktörlerin karşılıklı etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır.²⁴⁵ Sınırlı güç ile kaynaklar devletlerin kırılğan yapılarına vurgu yapmaktadır. Zayıflıklarını ortaya koyacak şekilde “kırılğanlık”²⁴⁶ söz konusu devletlere atfedilmektedir.²⁴⁷ Söz konusu kırılğanlık, ekonomik, askeri, siyasi gibi alanlarda kendini göstermektedir. Büyük ekonomik kaynaklara ve nüfusa sahip devletlerin sınırları dışındaki olaylara daha fazla etkide bulunacağını, baskı ve saldırılara karşı daha fazla güvenlik elde edeceğini, daha fazla prestije sahip ve ulusal politikaları açısından daha fazla seçeneği olduğunu belirten Vital, küçük devletlerin baskılara karşı daha kırılğan, tehdide karşı koyma ihtimalinin daha az, siyasi seçeneklerinin daha sınırlı olduğunu yazmıştır.²⁴⁸ Lewis, ülkenin kırılğanlığının coğrafi konumundan, toplumsal bütünlüğün bir parçası olarak iç siyasi etkinliğinin olmaması şeklindeki idari uyumunun bulunmamasından, iç kaynaklar ve dahil olduğu uluslararası ticaret ağına paralel ekonomik açıdan kaynaklanacağını

²⁴¹ Fox, “The Small States...”, s. 751-752.

²⁴² Vellut, a.g.e., s. 252.

²⁴³ Goetschel, a.g.e., s. 30; Handel, “Weak States in the International System”, s. 152; East, a.g.e., s. 558; Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 18; Gunnar Skagestad, “Small States in International Politics: A Polar-Political Perspective”, **Cooperation and Conflict**, 9(1), (1974), s. 137,

²⁴⁴ Vital, a.g.e., s. 80.

²⁴⁵ Goetschel, a.g.e., s. 19.

²⁴⁶ Yeşilyurt çalışmasında incinirlilik kavramını tercih etmiştir (Yeşilyurt, a.g.e., s. 53).

²⁴⁷ Lewis, a.g.e., s. IX; Handel, “Weak States in the International System”, s. 152; Henrikson, a.g.e., s. 49; Paul Sutton, “What are the Priorities For Small States in the International System?”, **The Round Table**, 351, (1999), 397-402; Peter J. Katzenstein, “Small States and Small States Revisited”, **New Political Economy**, 8 (1), (2003), s. 11.

²⁴⁸ Vital, a.g.e., s. 77.

belirtmiştir.²⁴⁹ İlk dönem çalışmalarda dünya politikasının belirleyicilerinin büyük güçler olduğu, bu konuda çok az şey yapabilen küçük güçlerin ise büyük güçlerin kararlarına rıza gösterdiği ortaya konulmuştur.²⁵⁰ Söz konusu çalışmalarda devletler, uluslararası ilişkilerin özneleri yerine objeleri kabul edilmiştir. Dış politikalarının ise yalnızca olaylara cevap vermeye çalıştıkları güç dengesinin değişimlerine göre şekillendiği savunulmuştur.²⁵¹ Kısacası, dış politikaları uluslararası çevre tarafından belirlenmektedir.²⁵² Büyük güçler, kendi aralarındaki güç mücadelesinde küçük güçleri²⁵³ amaçları doğrultusunda istedikleri zaman harekete geçirecekleri bir hedef olarak görmüşlerdir.²⁵⁴

Uluslararası alanda sınırlı etkiye sahip olan küçük devletler, sistemi değiştirip etkileyememektedir.²⁵⁵ Etkileri de küresel olmaktan ziyade daha çok buldukları bölgeyle sınırlı kalmaktadır.²⁵⁶ Dış politikalarında daha çok büyük devletlerin çıkarlarını göz önünde tutmak zorundadırlar.²⁵⁷ Karar alma süreçlerine genellikle eşit partnerler olarak iştirak edemeyen küçük devletler, çıkarlarına uymadığı halde uluslararası eylemlere katılmak için zorlanabilmektedirler.²⁵⁸ Düşük pazarlık güçleri, çeşitli uluslararası müzakerelerde sınırlı mali ve insani kaynaklarından dolayı dünyanın geri kalanıyla baş etmek konusunda ciddi dezavantaja sahip olup geçerli siyasi seçeneği sürdürmesinde üstesinden gelmesi gereken daha fazla zorluğu bulunmaktadır.²⁵⁹ Böylece büyük devletlere oranla tehdit içeren fiili davranışlarla daha fazla meşgul olmaktadır.²⁶⁰ Söz konusu

---

²⁴⁹ Lewis, a.g.e., s. IX.

²⁵⁰ Fox, **The Power of Small States...**, s. 2.

²⁵¹ Browning, a.g.e., s. 671-672.

²⁵² Miriam Fendus Elman, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", **British Journal of Political Science**, 25 (2), (1995), s.175; Handel, "Weak States in the International System", s. 150; Rothstein, a.g.e., s. 403.

²⁵³ Küçük güçler talepleri kendileri ve hemen yanı başlarındaki bölgeyle sınırlı yerel güçler olarak tanımlanırken büyük güçler etkilerini daha geniş alana yayabilmektedir. Devletin taleplerini sağlama yada diğer devletlerin taleplerine direnebilme yeteneklerinin (başarı ya da başarısızlığı) devletin gücü hakkında bilgi vermektedir (Fox, **The Power of Small States...**, s. 3).

²⁵⁴ Fox, **The Power of Small States...**, s. 2.

²⁵⁵ Keohane, a.g.e., s. 296.

²⁵⁶ Rothstein, a.g.e., s. 406.

²⁵⁷ Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 4.

²⁵⁸ Goetschel, a.g.e., s. 17.

²⁵⁹ Maurice Schiff, "Small State Regional Cooperation, South-South and South-North Migration, and International Trade, **World Bank, IZA Discussion Paper No. 4938**, (2010), s. 1; Vital, a.g.e., s. 77.

²⁶⁰ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 8.

devletler dış baskılara karşı daha kırılgan yapıdadırlar.²⁶¹ Bölgesel çekişmelerde istenen sonuçların yaratılması konusunda daha büyük devletler tarafından kullanılabilirler.²⁶² Özellikle çatışma anında küçük devletin ekonomik, stratejik kaynakları çatışan taraflar açısından önem kazanırsa devletin baskıya direnme gücü daha da azalmaktadır.²⁶³ Bu tür devletlerin demokratik rejime daha uygun olduğunu savunan Goetschel de, söz konusu ülkelerin dışsal olarak savunmasız ve yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.²⁶⁴ Küçük devletlerin büyük güçlere karşı kendini savunacak yeterliliği bulunmamaktadır. Bu nedenle var olma sorunuyla yakından ilgili olarak öncelikli amaçlarını güvenlik oluşturmaktadır.²⁶⁵ Coğrafi konumlarının önemine vurgu yapan Handel de devletlerin sorunlu bir bölgede bulunmalarının hareket alanlarını sınırladığını ve var olmaya ilişkin amaçlarının daha fazla önem kazandığını yazmıştır.²⁶⁶

Güç oyununun kendileri için bir seçenek olmadığı küçük devletlerin, özellikle büyük güçlere karşı askeri güç kullanımını mümkün kılacak yeterli askeri araçları bulunmamaktadır.²⁶⁷ Dahası varlıklarının devamı için büyük devletlerin askeri yardımına ihtiyaç duymaktadırlar.²⁶⁸ Böylece küçük devletlerin büyük güçlerin etkisi altında olması beklenmektedir.²⁶⁹ Küçük devletlerin büyük devletlerin koruması ya da himayesi altına girmeleri ise kendi ulusal kaynakları üzerindeki özerkliğinden ödün vermek ya da siyasi manevra ve seçim özgürlüğünü kaybetmeleri anlamı taşımaktadır.²⁷⁰ Güç yetersizliği küçük devletin çevreye olan bağımlılığını, tersi bir okumayla çevrenin kendisi üzerindeki nüfuzunu arttırmaktadır.²⁷¹ Coğrafi çevre, küçük devletin bağımsızlığına, toprak bütünlüğü ve varlığına yönelik tehditler karşısındaki kırılganlığıyla yakından ilgili olmaktadır. Bu

²⁶¹ Michael I. Handel, **Weak States in the International System**, 1990, USA: Routledge, s. 103; Elman, a.g.e., s. 175.

²⁶² Baehr, a.g.e., s. 459.

²⁶³ Mouritzen, a.g.e., s. 220.

²⁶⁴ Goetschel, a.g.e., s. 13.

²⁶⁵ Elman, a.g.e., s.175; Keohane, a.g.e., s. 294; Browning, a.g.e., s. 670.

²⁶⁶ Handel, "Weak States in the International System", s. 151-152.

²⁶⁷ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 1; Handel, "Weak States in the International System", s. 191; Rothstein, a.g.e., s. 417; Keohane, a.g.e., s. 298; Henrikson, a.g.e., s.61; Peterson, "Small States in International Politics", s. 120.

²⁶⁸ Handel, **Weak States...**, s. 103; Handel, "Weak States in the International System", s. 181.

²⁶⁹ Panaspornprasit, a.g.e., s. 37.

²⁷⁰ Vital, a.g.e., s. 79.

²⁷¹ Vürynen, a.g.e., s. 95.

şekilde küçük toprağa sahip ve manevra alanı dar olan devletlerin komşu ülkelerin askeri nüfuzu altında kalmaları daha muhtemel görülmektedir.²⁷² Özellikle önemli kaynağa sahip küçük devlet, kendisine kıyasla daha fakir ve askeri açıdan daha güçlü komşuların doğrudan askeri hedefi olabilmektedir.²⁷³ Sonuç olarak daha küçük devletler sınırlı imkanlar dolayısıyla uluslararası çevrede daha az etki yaratmakta, söz konusu devletlerin çevresine kıyasla daha az özerkliği bulunmaktadır.²⁷⁴ Böylece uluslararası toplumun bağımsız üyeleri olarak daha az ayakta durabilmektedirler.²⁷⁵

1.3.1.1. Dış Politika Davranışları

Küçük devletlerin nicel ve nitel olarak kırılgan yapısı dış politika davranışlarının önemli belirleyicisi olmaktadır. Sahip olduğu güç kaynakları devletin sınırları dışındaki yakın çevrede ne kadar etki yaratacağını göstermektedir. Sahip olunan maddi kapasite devletin ne kadar politika yürüteceği hakkında bilgi vermektedir.²⁷⁶ Böylece küçük devletin ordu, askeri kaynaklar, para ve insan gücü gibi insani ve maddi kaynaklarının yetersizliği küçük devletin uluslararası alandaki rolünün sınırlılığını ortaya koymaktadır.²⁷⁷ Büyük devletlere kıyasla farklı güç ve kapasiteye sahip küçük devletler büyük güçlerden daha farklı çıkarılara, davranış kalıplarına sahip olmaktadır.²⁷⁸ Büyük güçlerin dahil olduğu uluslararası çevre küresel iken küçük devletler daha çok bölgesel alanla ve daha az ülkeyle ilgilenmektedirler. Küçük devletler çok taraflı ilişkilerden ziyade ikili ilişkilere ağırlık vermektedir. Büyük devletlere oranla öncelikleri daha belirgindir.²⁷⁹ Dış politikada sınırlı rolleri bulunmaktadır.²⁸⁰ Sınırlı dış politika amaçları benimsemekte ve az sayıda faaliyetle meşgul olmaktadır.²⁸¹ Dış ve güvenlik politikalarını güç eksikliğini giderecek ya da minimize edecek şekilde belirlemektedirler.²⁸² Henrikson küçük devletlerin daha

---

²⁷² Panaspornprasit, a.g.e., s. 22, 23.

²⁷³ Handel, "Weak States in the International System", s. 181.

²⁷⁴ Goetschel, a.g.e., s. 15.

²⁷⁵ Vital, a.g.e., s. 77.

²⁷⁶ Goetschel, a.g.e., s. 15.

²⁷⁷ Vital, a.g.e., s. 78.

²⁷⁸ Vürynen, a.g.e., s. 99.

²⁷⁹ Bjöl, a.g.e., s. 159, 160.

²⁸⁰ Rothstein, a.g.e., s. 406.

²⁸¹ Hey, a.g.e., s. 4.

²⁸² Goetschel, a.g.e., s. 19.

pragmatik davrandıklarını belirtmiştir.²⁸³ Bu şekilde sahip olduğu yetersiz güç bakımından küçük devletler sınırlı dış politik araçlarla güvenlik riski fazla olan, dezavantajlı durumda buldukları realist dünyada yapabileceklerinin en iyisiyle etki yaratmaya çalışan devletlerdir.²⁸⁴ Etki yaratmak onların kırılmalıklarına karşılık dirençliliklerini yansıtmaktadır.

Küçük devletler uluslararası sistemin zayıf tarafını oluşturduklarından proaktif olmak yerine reaktif ve pasif davranmaktadırlar. Özellikle hiyerarşik uluslararası sistemde küçük devletlerin rolüne odaklanan geleneksel çalışmalar, söz konusu devletlerin büyük güçler gibi güç kullanma seçenekleri olmadığını vurgulamışlardır.²⁸⁵ Bu nedenle küçük devletler algıladıkları tehditleri azaltmak için faaliyetlerini düşük profile yatıştırıcı şekilde sergilemektedirler.²⁸⁶ Dış politikalarında anlaşmazlıktan, özellikle sıcak çatışmadan kaçınmaya çalışmaktadırlar.²⁸⁷ Askeri olarak zayıf devlet, doğal olarak barışçıl, pasif ve saldırgan olmayan bir dış politika tercih etmektedir.²⁸⁸ Böylece küçük devletler için diplomasi çok önemli bir dış politik araçtır.²⁸⁹ Dış politika maliyetlerini azaltacak şekilde genellikle çok taraflı diplomasi, uluslararası konferanslar ve mümkün olduğu kadar diplomatik temsil gibi çeşitli ilişki yöntemi kullanmaktadırlar.²⁹⁰ Goetschel, devletlerin niceliksel zayıflıklarını niteliksel olarak gidermeye ve bu nedenle arabuluculuk gibi zorlayıcı olmayan unsurlara ağırlık vererek güç elde etmeye çalıştıklarını yazmıştır.²⁹¹ Uluslararası hukuk gibi evrensel değerlere bağlılıklarını belirtip kendilerine yönelik tehditleri azaltmaya gayret etmektedirler.²⁹² Hemen hepsi barış, insan hakları, demokrasi gibi evrensel değerlere vurgu yapmakta,²⁹³ statükonun sürdürülmesini desteklemektedir.²⁹⁴

---

²⁸³ Henrikson, a.g.e., s. 60.

²⁸⁴ Hey, a.g.e., s. 6.

²⁸⁵ Hey, a.g.e., s. 4,6.

²⁸⁶ East, a.g.e., s. 558.

²⁸⁷ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 8; Handel, "Weak States in the International System", s. 104.

²⁸⁸ Panaspornprasit, a.g.e., s. 25.

²⁸⁹ Fox, **The Power of Small States...**, s. 2.

²⁹⁰ East, a.g.e., s. 560.

²⁹¹ Rothstein, 1968'den aktaran: Goetschel, a.g.e., s. 16; Neumann ve Gsthöhl, a.g.e., s.10.

²⁹² Handel, "Weak States in the International System", s. 191; Peterson, "Small Statesin International Politics", s. 120.

²⁹³ Henrikson, a.g.e., s. 55.

²⁹⁴ Panaspornprasit, a.g.e., s. 25.

Varlıklarını sürdürebilmek için bölgesel ya da benzer entegrasyonlara dahil olma ihtiyacını daha fazla hissetmektedirler.²⁹⁵ Resmi tarafsızlık yoluyla, çatışmadan kaçınarak, bir ya da daha fazla güçle ve/veya bölgesel güçle işbirliği yaparak, evrensel ve/veya bölgesel örgütlere üyelikle kolektif güvenlik sağlayarak zayıflıklarını gidermeye çalışmaktadırlar.²⁹⁶ Etki ve güç elde etmek için prestij ve ünü önemli politikaları haline getirmektedirler.²⁹⁷ Uluslararası pozisyonlarını güçlendirmek için devletler, kendilerini büyük güçler için yararlı yaparak prestij elde etmeye önem vermektedirler.²⁹⁸ Uluslararası barış ve güvenlik sorununda daha fazla sorumluluk alarak büyük güçler tarafından fark edilmeye gayret etmektedirler.²⁹⁹ Hey ve East çalışmalarında, küçük devletlerin dış politika davranışlarını şu şekilde özetlemiştir: dünya ilişkilerine daha düşük katılım, dış politika konularına daha dar kapsamda cevap, davranışlarını en yakın coğrafi alanla sınırlama, askeri araçlara karşılık diplomatik ve ekonomik araçlar kullanmak, daha çok uluslararası ilkelere, uluslararası hukuka ve diğer ahlaki fikirlere vurgu yapmak, mümkün olduğu kadar çokuluslu kuruluşlara katılmak ve çok taraflı anlaşmaları gözetmek, tarafsız pozisyon benimsemek, büyük güçlerin korunma, ortaklık ve kaynaklarına dayanmak, sistemdeki büyük güçlerin hedefi haline gelecek politika ve davranışlardan uzak durmak, işbirliğini amaçlayarak çatışmadan kaçınmak, siyasi, fiziki varlık ve güvenliği sağlamada dış politik araçları orantısız miktarda harcamak şeklinde sıralanmıştır.³⁰⁰

1.3.1.2. Dış Politik Gücü

Küçük devletlere ilişkin ilk dönem çalışmalar söz konusu devletleri uluslararası politikada hiçbir gücü bulunmayan, politikanın aktörü olmaktan ziyade büyük güçlerin amaçlarında kullanılan bir obje şeklinde görmekteydi. Bu devletler büyük güçler tarafından sömürülüp baskı gördüğünden dış politikaları söz konusu güçler karşısında hayatta kalma mücadelesinden oluşmaktaydı.³⁰¹ Günümüzde küçük devletlerin uluslararası alanda hiçbir

²⁹⁵ Hey, a.g.e., s. 1; Lewis, a.g.e., s. IX; East, a.g.e., s. 560.

²⁹⁶ Henrikson, a.g.e., s. 61; Vital, a.g.e., s. 79; Rothstein, a.g.e., s. 402; Handel, "Weak States in the International System", s. 191; Hey, a.g.e., s. 4; Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 10,18; Rothstein, a.g.e., s. 417.

²⁹⁷ Bjol, a.g.e., s. 162.

²⁹⁸ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 2.

²⁹⁹ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 2.

³⁰⁰ Hey, a.g.e., s. 5; East, a.g.e., s. 557.

³⁰¹ Vürynen, a.g.e., s. 95.

role sahip olmadıkları varsayımı geçerliliğini yitirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle süper güçlerin güç yarışının piyonu olmaktan çıkan küçük devletler, artan uluslararası örgütler, uluslararası ilişkilerdeki çoğunluk ile hukuki ve diplomatik ilişkilerde daha büyük devletlerle eşit konuma gelmişlerdir.³⁰² Artık küçüklük her zaman güç eksikliği anlamı taşımamakta, maddi yetersizlikleri telafi edecek çeşitli özellikler devletin uluslararası alanda etki yaratmasına imkan tanımaktadır.³⁰³ Kısacası günümüzde küçük devletler uluslararası alanda hiçbir etki yaratmayan, pasif ve yardımcı sùjeler olmaktan ziyade çoğu zaman uluslararası politikada aktif ve sonuç doğuran önemli aktörler şeklinde kendilerini göstermektedirler.

Küçük devletlerin, sınırlılıklarını ortaya koymak için bir taraftan kırılgnlık diğer taraftan sahip oldukları fırsat ile avantajları göstermek üzere dirençlilik kavramları kullanılmıştır. Lewis de çalışmasında küçük devletlere ilişkin kırılgnlık ve yaşayabilirlik nitelendirmesini tercih etmiştir. Devletlerin dış ilişkiler konusunda sabit olan kırılgnlıklarına karşı iç ve dış dirençlilik oluşturması gerekmektedir. Yaşayabilirlik uluslararası ilişkilerde tanımlanabilir bir birlik olarak hayatta kalma, varlığını sürdürme yeteneğini işaret etmektedir. Devletin dayanabilirliği idari ve siyasi bütünlüğü devam ettirme gücü ile bulunduğu coğrafi konum içinde kendisine yönelen dış baskılara direnme yeteneğiyle ölçülmektedir.³⁰⁴ Handel de kırılgnlığın üstesinden gelmek için devletlerin geliştirebilecekleri olası imkanlarına vurgu yapmıştır.³⁰⁵ Dış tehditlere karşı koyma yeteneği kendi kaynaklarına dayanan ulusal gücün boyutu ve parçası ile ilgilidir.³⁰⁶

Ekonomik ve siyasi imkânlarıyla küçük devletler, gelişmiş bürokratik yapı, istikrarlı anayasal kurumlar ve demokrasi gibi sahip oldukları yumuşak güçle uluslararası politikada rol alabilmektedirler.³⁰⁷ Uluslararası sistemdeki değışim, devletin özel jeopolitik konumu, kaynakları ya da sahip olduğu prestij, evrensel normları kendi çıkarına kullanma

³⁰² Zhiquan Zhu, "Small Power, Big Ambition: South Korea's Role in Northeast Asian Security under President Roh Moo-hyun", *Asian Affairs*, (2007), s. 70.

³⁰³ Browning, a.g.e., s. 669-670; Wayne A. Wilcox, "The Influence of Small States in Changing World", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Realignment in the Communist and Western Worlds*, 372, (1967), s. 80.

³⁰⁴ Lewis, a.g.e., s. IX, XI, XII.

³⁰⁵ Handel, "Weak States in the International System", s. 152.

³⁰⁶ Vital, a.g.e., s. 79.

³⁰⁷ Zhu, a.g.e., s. 69.

yeteneği küçük devlete fırsatlar yaratmaktadır.³⁰⁸ Devlet uluslararası alanda ya da bölgesel düzeyde gerek büyük gerekse küçük ülkelerle ilişkilerinde hareket alanını ve askeri anlam içermeyen etkisini arttırmaya çalışmaktadır.³⁰⁹ Küçük devletler kimi alanlarda pasif kalmakla beraber diğer bir alanda oldukça aktif olabilmektedirler.³¹⁰ Suudi Arabistan'ın petrol ve İsviçre'nin finans alanındaki gücü söz konusu duruma önemli örnek oluşturmaktadır.³¹¹ İşte küçük devletlerin kırılganlığını gidermeye hizmet edecek söz konusu durum devletlerin dirençliliğini göstermektedir.

Küçük devletin fiziksel büyüklüğünden ziyade ekonomik ve sosyal kalkınma düzeyi, büyük güçler arasında ve karşısındaki önemi, toplumun devlete bağlılığı, hükümete verilen iç desteğin oranı kırılganlığından ziyade direnme yeteneğini etkileyerek uluslararası toplumun pasif yerine aktif üyesi olmasını sağlamaktadır.³¹² Küçük devletlerin kurumsal kalkınma ve demokrasinin yayılması açısından büyüklere nazaran daha iyi konumda buldukları, daha demokratik yapıyı benimsedikleri öngörülmektedir.³¹³ Çünkü bu tür ülkelerin siyasi konsensüs ve toplumsal bütünlük açısından daha önde oldukları varsayılmaktadır.³¹⁴ Söz konusu durum devletlere dış politikada önemli fırsat yaratabilmektedir. Daha küçük çevrede faaliyet göstermeleri uzlaştırmaları gereken çıkarlarının daha az ve bütünleşmiş politika yapma ihtimallerinin daha güçlü olması anlamı taşımaktadır.³¹⁵ Devletler, ortak eylemler başlatarak ve uluslararası örgütleri hedefleyerek yürüttükleri dış politikanın maliyetini en aza indirmeye çalışmaktadırlar. Manevra kabiliyetlerini genişletip yeni alanlar kazanacak şekilde dünya politikasını etkileyecek evrensel etik değerlerin girişimcileri olarak hareket edebilmektedirler.³¹⁶ Küçük devletler biraraya gelerek kendi varlıklarının devamını garantileyecek şekilde uluslararası örgütlerin olumlu davranışlar sergilemelerini sağlamaya, eğer mümkünse söz konusu organ aracılığıyla büyük oranda kendileri tarafından şekillenen uluslararası siyasi kültür

---

³⁰⁸ Browning, a.g.e., s. 673.

³⁰⁹ Panaspornprasisit, a.g.e., s. 27.

³¹⁰ Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 8; Panaspornprasisit, a.g.e., s. 26.

³¹¹ Browning, a.g.e., s. 672.

³¹² Vital, a.g.e., s. 77-78.

³¹³ Henrikson, a.g.e., s. 60.

³¹⁴ Bjol, a.g.e., s. 160; Henrikson, a.g.e., s. 60.

³¹⁵ Peterson, "Small States in International Politics", s. 122.

³¹⁶ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 8, 9.

geliştirmeye çalışmaktadırlar.³¹⁷ Yani devletler uluslararası toplumun etik değerlerini uluslararası kurumlar aracılığıyla somutlaştırmayı amaçlamaktadırlar.

Küçük devletler uluslararası örgütlerde sahip oldukları oy çokluğuyla etki yaratabilmektedirler.³¹⁸ Müttefiklik ilişkileriyle güç kazanabilmektedirler.³¹⁹ Bölgesel bütünleşmeyle de daha fazla pazarlık gücünden ve daha düşük uluslararası müzakere maliyetinden faydalanmaktadırlar.³²⁰ Özellikle dünya barışı ve uluslararası sistemin devamı için etik sorumluluk yüklenerek uluslararası prestij ve güç elde etmeyi hedeflemektedirler.³²¹ Devletler kimi uyuşmazlıklarda kendilerine önemli fırsatlar sağlayabilmektedirler. İki büyük güç arasındaki daha yüksek gerilim küçük devletin onlara direnme gücünü azaltmakla beraber çevreyi etkileme yeteneğini arttırmaktadır. Diğer taraftan arabuluculuk, denge ya da tarafsızlık gibi stratejileri içeren daha aktif bir politika izlemesine de imkan tanımaktadır.³²² Belirli konularda uzmanlaşmaya gidip kendilerine manevra alanı yaratabilmektedirler.³²³ Bulunduğu coğrafi konumun özellikle büyük güçler için önem arz etmesi durumunda küçük güçler siyasi yeteneklerini genişletebilmektedirler.³²⁴ Devletin büyük güçler arasında ve karşısında önem kazanması onun direnme gücünü olumlu etkileyerek uluslararası toplumun aktif üyesi olmasının önünü açmaktadır.³²⁵ Diğer taraftan devlet, çevresinde daha fazla etki yaratmak için küçüklüğü bir strateji olarak kullanabilmektedir. Küçüklük devletin tehdit içermediğini göstererek faaliyetleri için alan yaratabilmektedir.³²⁶

Tek ekonomik stratejik kaynağa bağımlılık küçük devletin dirençliliğini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Sahip olunan önemli bir ekonomik kaynak ülkenin siyasi pazarlık gücünü arttırabilmektedir.³²⁷ Başta petrol üreticisi ülkeler olmak üzere birçok

---

³¹⁷ Keohane, a.g.e., s. 296.

³¹⁸ Vellut, a.g.e., s. 253; Rothstein, a.g.e., s. 407.

³¹⁹ Fox, **The Power of Small States...**, s. 2.

³²⁰ Schiff, a.g.e., s. 1.

³²¹ Neumann ve Carvalho, a.g.e., s. 8-11.

³²² Mouritzen, a.g.e., s. 219.

³²³ Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 10; Fox, **The Power of Small States...**, s. 2; Browning, a.g.e., s. 681-682.

³²⁴ Bjöl, a.g.e., s. 159.

³²⁵ Vital, a.g.e., s. 78.

³²⁶ Browning, a.g.e., s. 673, 674.

³²⁷ Mouritzen, a.g.e., s. 220; Handel, "Weak States in the International System", s. 180.

küçük devlet, sahip olduğu ekonomik gücü siyasi güce çevirmeyi başarmaktadır.³²⁸ Küçük devletlerin dirençliliğine işaret eden petrol ile beraber söz konusu devletler uluslararası alanda hareket alanlarını genişletmektedirler. Bu şekilde küçük devletler kırılganlıklarını gidermek konusunda petrolü önemli ve etkili bir araç görmektedirler. Örneğin petrol devletleri, dış yardım politikalarıyla barış ve istikrar satın almaya çalışırken kimi zaman diğer ülkelerin uyguladıkları politikalara karşılık yardım kesme tehdidini gündeme getirmektedirler.³²⁹ Petrolün dünyadaki yeri söz konusu ülkeleri dünyanın geri kalanı için önemli yapmaktadır. Büyük devletler özellikle büyük miktarda petrole sahip küçük ülkeleri gözetmek durumunda kalmaktadırlar. Petrol küçük devletlere önemli bir güç sunmakla beraber aynı kaynak söz konusu ülkelerin kırılganlığını arttırmaktadır. Büyük miktarda petrol rezervine sahip olmak küçük devleti dış tehditlere açık hale getirmektedir. Petrol zenginliği, coğrafi anlamda Hasas bir bölgede bulunan ülkelerin kendisine kıyasla daha yoksul ancak askeri bakımından daha güçlü olan komşu büyük devletlerin doğrudan askeri hedefi haline gelmesine yol açabilmektedir.

Küçük devletin davranışlarına ilişkin bütün genellemelere rağmen söz konusu devletlerin neorealist bir bakış açısıyla tek tip dış politika takip edecekleri varsayımı gerçeklikten uzak olmaktadır. Hey, devletlerin dış politik davranışlarının belirlenmesinde genel geçer özellikler olmadığını savunmuştur.³³⁰ Dünyada Lüksemburg ya da Singapur gibi zengin şehir devletlerinden Papua Yeni Gine ya da Namibya gibi büyük topraklara sahip fakir, az nüfuslu ülkelere kadar çok farklı küçük devlet örneği bulunmaktadır. Kimileri mükemmel ekonomiye sahipken diğer bir kesimi dünyanın en fakir ülkelerini oluşturmaktadır. Bazıları çok değerli madenlere sahipken diğerleri doğal kaynak yoksulu olarak varlıklarını sürdürmektedir.³³¹ Söz konusu ülkelerin dış politika anlamında aynı davranışları beklenmemektedir. Bazı küçük devletler diğerlerine kıyasla daha fazla seçeneğe sahip olmakta ve daha fazla güvenlik sağlamaktadır. Küçük alan ve zayıflık devletin dış politika amaç ve seçeneklerini belirlemekle beraber, kalkınma düzeyi, coğrafya, büyük güçler karşısındaki önem, iç istikrar gibi farklı unsurlar devletin hareket alanında önem teşkil etmektedir.³³² Henrikson çalışmasında her küçük devletin kendine

³²⁸ Handel, "Weak States in the International System", s. 192.

³²⁹ Beblawi, a.g.e., s. 56.

³³⁰ Hey, a.g.e., s. 7.

³³¹ Henrikson, a.g.e., s. 55, 56.

³³² Rothstein, 1968 ve Vital, 1967'den aktaran: Hey, a.g.e., s. 4.

özgü tarihinden ve bulunduğu coğrafyadan dolayı farklı dünya ve politikaları oluğunu yazmıştır.³³³ Mouritzen farklı jeopolitik konumda yer almanın küçük devletlerin davranışlarını etkileyeceğini ifade etmiştir. Küçük devletin bulunduğu çevrede güçlü güçlerle kurduğu ilişkiler davranışlarını belirlemektedir. Farklı bölgelerde yer alan ülkeler benzer olaylardan farklı şekilde etkilenmektedir.³³⁴ Büyük güçlerin tehdidiyle, özellikle tehdit eden gücün coğrafi yakınlığı ve sahip olduğu askeri kapasite, karşı karşıya kalmak küçük devletin diğerlerinden farklı bir davranış kalıbı benimsemesine yol açmaktadır.³³⁵ Zhu da küçük devletin dış politikasını uluslararası yapı, iç politika ve liderlerin kişisel tercihlerinin etkileyeceğini vurgulamıştır.³³⁶

Sonuç olarak nüfus, alan gibi nicel ya da daha çok gücü ölçmeye yönelik nitel unsurların sınırının tam olarak belirlenememesi, farklı yaklaşımların benimsenmesi küçük devlet tanımı konusundaki eksikliği ortaya koymaktadır. Küçüklük/büyüklik, bir devletin davranışları, kendisi ve çevresi tarafından nasıl algılandığı, ilişkilerdeki etkinliği v.b. farklı şekillerde ölçülmektedir. Bu nedenle küçüklüğün göreceli bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmalarda küçüklük/büyüküğün, zayıflık/güçlülük ve küçük güç/büyük güç şeklinde ölçütlere göre ele alınması kavramın daha karmaşık bir görünüm kazanmasına yol açmaktadır. Buradan Neumann ve Gstöhl'ün küçük/büyük devlet ayrımının zayıf/güçlü devlet ayrımı olmadığını, küçüklük ile zayıflığın farklı anlamlar içerdiğini, ilkinin niceliksel, ikincisinin ise niteliksel olarak ölçüldüğünü belirtmesi küçük devletlere ilişkin genel bir tanıma ulaşılması konusunda kolaylık sağlayacaktır.³³⁷ Yazarların küçük/zayıf ayrımı yapması özellikle her küçük devletin zayıf olmadığı, kimilerinin önemli bir güç olabileceği anlamı taşıyacağından uluslararası alandaki farklı özelliklere sahip nicel anlamdaki küçük devletleri ayırtırmak konusunda daha yararlı olacaktır. Ancak nicel unsurlar konusunda da farklı yaklaşımların bulunması küçük devletin tam olarak ne olduğuna ilişkin yapılacak bir açıklamayı zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan küçük devletleri tek tip devletler şeklinde kabul etmek de doğru olmamaktadır. Söz konusu devletler kimi ortak özelliklere sahip olmakla beraber farklı dış politik

---

³³³ Henrikson, a.g.e., s. 55.

³³⁴ Mouritzen, a.g.e., s. 218.

³³⁵ Giorgia Gvalia ve diğerleri, "Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States", *Security Studies*, 22, (2013), s. 103-104.

³³⁶ Zhu, a.g.e., s. 70.

³³⁷ Neumann ve Gstöhl, a.g.e., s. 6.

stratejiler ve davranışlar sergilemektedirler. Böylece küçüklüğün dış ve güvenlik politika etkisi daha çok mevcut uluslararası çevrede faaliyet gösteren devletin siyasi seçimleriyle belirlenmektedir.³³⁸ Devletin siyasi seçimlerini de küçüklük ve bulunduğu coğrafi konum, sahip olduğu güç gibi sabit ve/veya değişken unsurların beraber değerlendirilmesiyle ortaya koymak gerekmektedir. Çalışmada yapılan farklı nicel unsur tanımlamaları değerlendirildiğinde hem alan, nüfus açısından hem de kendisi ve dış çevre tarafından ufak algılanan Kuveyt'in küçük ülke olduğu görülmektedir. Kuveyt'in küçüklüğü önemli bir dış politika belirleyicisi olarak kendini hissettirmektedir.

---

³³⁸ Goetschel, a.g.e., s. 30.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PETROL ÖNCESİ KUVEYT SİYASİ TARİHİ (1750-1930)

2.1. Kuveyt Şeyhliğinin İnşasına Doğru

1961 yılında tam bağımsız bir aktör olarak ortaya çıkan, Arabistan'ın kuzeydoğusunda ve Basra Körfezi'nin kuzeybatı kıyılarında yer alan Kuveyt,³³⁹ güneyinde Suudi Arabistan, kuzey ve kuzeybatısında Irak ile komşu olup kuzeyden güneye yaklaşık

³³⁹ Bugünkü Kuveyt devletinin kurulduğu topraklar, farklı dönemlerde değişik isimlerle nitelendirilmiştir. En nihayetinde 18. yüzyılın ortalarından itibaren günümüze kadar gelecek şekilde Kuveyt ismiyle anılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda Kuveyt, M. S. 3. yüzyılda Sasanilerin eline geçtiğinde Hacer ismiyle anılmışken (Tauraj Daryae, “The Persian Gulf in the Pre-Islamic Period: Sasanian Perspectives” Lawrence G. Potter (Ed.), **The Persian Gulf in History**, içinde (57-71), Newyork: Palgrave Macmillan, 2009, s. 60) 16. yüzyılın sonlarına doğru bölgeyi etkisi altına alan Portekizliler Kuveyt topraklarında küçük bir kale inşa etmiş ve kaleyi küçük boynuz anlamına gelen Little Horn olarak adlandırmışlardır (Simon C. Smith, “The Growth of a Historic Identity by Ben J. Slot”, **Journal of the Royal Asiatic Society**, Third Series, 16 (1), (2006), s. 20). Burayı ziyaret eden eski gezginler de Kuveyt'e küçük balık merkezi ya da ufak sahil koyu olan yüksek tepe anlamına gelen Arapça “Qarn” kelimesinden türeyen Grane ya da Grains ismini vermiştir (Abdul-Reda Assiri, **Kuwait's Foreign Policy: City-State in World Politics**, USA: Westview Press, 1990 s. 1-2; Jill Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, USA: Westview Press, 1992, s. 7; Ahmad Mustafa Abu Hakima, **The Modern History of Kuwait: 1750-1965**, London: Luzag, 1983, s. 3; Hasan El-İbrahim, **Kuwait: A Political Study**, Kuwait: Kuwait University, 1975, s. 24). Grane ismi Doğu Hindistan şirketi tarafından da yaklaşık 1670 yılına, Doğu Arabistan'a hükmeden Beni Halid kabilesi Şeyhi tarafından ele geçirilene kadar kullanılmıştır. 1669'dan 1682'ye kadar Beni Halid kabilesini yöneten Seyh Barrak'ın 1680'de yazları geçirmek için havası kısmen ılıman olan söz konusu topraklarda “Kuveyt” ismiyle bir kale inşa etmiştir. O tarihten sonra söz konusu toprak parçası Grane ismi yanında Kuveyt olarak da anılmıştır. El-Sabah ailesinin Kuveyt'in başına geçtiği 18. yüzyıl ortalarından itibaren Grane yerine Kuveyt ismi tercih edilmiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 1-3; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7). Kuveyt hakkında öğrendiklerini kayda geçiren ilk kişi kabul edilen (El-İbrahim, a.g.e., s. 25) ve toprakların Avrupa ve İranlılar tarafından Kuveyt ya da Grane olarak adlandırılan deniz limanı olduğunu belirten Danimarkalı gezgin Carsten Niebuhr (Niebuhr, 1760'dan aktaran: Assiri, a.g.e., s. 2) da 1765 yılında bir haritada Kuveyt ve Grane ismini verdiği söz konusu toprak parçasını çizmiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 1). Kuveyt isminin kökenine ilişkin farklı yaklaşımlar olmakla beraber çoğunluk, yerleşimcilerin çadır kentlerinin merkezinde inşa edilen kaleyi işaret eden Kuveyt kelimesinin ‘kale’ anlamındaki Arapça *kut(kout)* kavramından türediğini yazmıştır (Mary Ann Tetreault, **Stories of Democracy: Politics and Society in Contemporary Kuwait**, New York: Columbia University Press, 2000a, s. 35; Veysel Ayhan, “Kuveyt Emirliği ve Türkiye: Bölgesel ve Küresel Güç Mücadelesinin Odağındaki Bir Krallık”, **IMPR Rapor**, 5, (2011), s. 3). Abu Hakima da gerek Grane gerekse Kuveyt isminin, tarihinin ilk yıllarında Kuveyt yerinin önemsizliğini gösterecek şekilde küçültme amacıyla yüksek tepe anlamındaki Qarn ve kale anlamındaki Kout kelimelerine işaret ettiğini ifade etmiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 1). Kuveyt isminin etrafı surlar ve kalelerle çevrili toprak küçük evlerden oluşan bir kasabayı (Ayhan, “Kuveyt Emirliği ve Türkiye...”, s. 3), bugünkü Kuveyt'in başkenti olan bölgenin önemsiz yapısını göstermek için kullanıldığı belirtilmiştir (El-İbrahim, a.g.e., s. 26).

200 km ve doğudan batıya yaklaşık 170 km uzunluk ile sahip olduğu nüfusla küçük devlet kabul edilmektedir. 500 yıl öncesinden var olan küçük deniz kasabası Kuveyt'in antik tarihine ilişkin bazı dağınık bilgi ve az sayıdaki arkeolojik çalışmalar dışında kayıtlı veriler çok yetersizdir.³⁴⁰ Arap yarımadasının bir parçası olarak önemli tarihsel olaylara şahitlik eden Kuveyt, diğer Körfez bölge topraklarında görüldüğü gibi farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Mezopotamya uygarlıkları, Avrupa medeniyetleri ve Osmanlı Devleti gibi farklı egemenlikler altında yaşamış ve en nihayetinde 1960'lı yılların başından itibaren bağımsızlığına kavuşarak uluslararası arenada bağımsız bir ülke olarak rol almaya başlamıştır.

Kuweyt antik uygarlıkların ve açık deniz kültürüyle nüfuzunu antik dünyanın geri kalan kısmına yayan Mezopotamya medeniyetlerinin, özellikle Hindistan ile ticarete, durak noktası olmuştur.³⁴¹ Babil ve Sümerlerin kullandıklarına benzer ve Warjiah olarak adlandırdıkları kamış sandallarla Kuveytli balıkçıların yakın tarihe kadar Körfez'i ve Hint Okyanusu'nu aştıklarını ortaya çıkaran yeni bulgular, iki medeniyetin de buraya yerleşmiş olabileceğini göstermiştir.³⁴² Mezopotamya uygarlıkları dışında Kuveyt'e ait Feyleke Adası'nda M.Ö. 4000'lerden 2000'lere kadar daha çok ticaretle uğraşan Dilmun Medeniyeti yaşamıştır.³⁴³ Yine M.Ö. 2000'lerde Arap yarımadasının iç bölgelerinde meydana gelen kuraklık, kıtlık gibi nedenlerle kabile anlayışı içinde daha çok göçebe yaşam tarzını benimseyen buradaki insanların Körfez kıyılarına göç etmeye başlamalarıyla söz konusu toprak parçasının Araplaşma süreci hız kazanmıştır.³⁴⁴ Kuveyt adası Feyleke'nin kuzey kıyılarında da Az-Zur köyünün güneydoğusunun 700 metre açıklarındaki işlenmiş taşın duvarlarında Antik Yunan yazıtına rastlanmıştır.³⁴⁵ Yazıtlardan yaklaşık M.Ö. 300'lü yıllarda Büyük İskender döneminde Antik Yunanlıların buraya

³⁴⁰ El-İbrahim, a.g.e., s. 23; Abu Hakima, a.g.e., s. 1; Assiri, a.g.e., s. 1-2; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 1.

³⁴¹ William Smyth, "Historical Setting", Helen Chapin Metz (Ed.), **Persian Gulf States: Country Studies, içinde** (1-41), Third Edition, Arca Handbook Series, Library of Congress, Washington: Federal Research Division, 1994, s. 4.

³⁴² Y.S.F El-Sabah, **The Oil Economy of Kuwait**, London: Kegan Paul Int. Td.,1980, s. 1.

³⁴³ Anthony H. Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, USA:Westview Press, 1997, s. 3; Neil Arun, "Alexander's Gulf outpost Uncovered", **BBG News**, (2007), <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6930285.stm>, (25.08.2014).

³⁴⁴ Smyth, a.g.e., s. 7.

³⁴⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 23.

yerleştiği ve Artemis'e adadıkları bir tapınak yaptıkları ortaya çıkmıştır.³⁴⁶ Yunanlılar adaya Eski Yunanca'da ileri karakol anlamına gelen İkaros adını vermişlerdir.³⁴⁷ Yunanlıların buradaki geçici varlığı, Avrupalıların gelecek iki yüzyılda bölgeye yönelik ilgisinin artmasına yol açmıştır.³⁴⁸ Sonradan Selevkasların eline geçen ada, Roma döneminde önemini yitirmiştir.³⁴⁹ Kuveyt, daha sonra Partlar ve ardından M.S. 3. yüzyılda Sasanilerin eline geçmiştir.³⁵⁰

Bölgedeki nüfuzunu M.S. 7. yüzyıla kadar devam ettiren Sasanilerin etkisi Müslümanların İslamiyet'i yaymak için Kuveyt'in kuzeyinde, bugünkü Kuveyt şehrinin 5 mil uzağında bulunan, o zamanlarda önemi ve büyüklüğü çok fazla olan Kazama adı verilen topraklara yerleşmesiyle sarsılmaya başlamıştır.³⁵¹ Böylece Kuveyt, Müslüman Araplar ile Sasanilerin mücadele ettiği savaş alanına dönüşmüştür. Savaşların sonucunda Halid Ibn El-Waleed önderliğindeki Araplar, bozguna uğrattıkları Sasanilerin İslamiyet'e geçişlerini sağlamışlardır.³⁵² 16. yüzyılda Körfez dahil doğu sularına hükmedip söz konusu bölgeyi de nüfuzu altına alan Portekizliler yüzyılın sonlarına doğru önemini fark ettikleri Kuveyt'te küçük bir kale inşa etmişlerdir.³⁵³ Ancak Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla bölgeye giren Hollanda ve İngiltere, 17. yüzyılın ilk yarısında Portekiz'in etkinliğine son vermiştir.³⁵⁴ Söz konusu dönemde Osmanlı'nın denetimi altında bulunmasına rağmen Kuveyt, 19. yüzyıldan bağımsızlık tarihine kadar İngiltere'nin etkisi altında kalmıştır. Kuveyt'in doğuşuna ilişkin yukarıda verilen sınırlı bilgi dışında bölge topraklarının ne antik ne de Ortaçağ'da önemli rol oynadığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır.³⁵⁵

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Kuveyt'in iç siyasi yapısına bakıldığında, iki önemli kabilenin söz konusu toprak parçasını ayrı bir siyasi varlık haline getirdiği

³⁴⁶ Selçuk Tayfun Ok ve Tülay Sobutay, **Kuveyt Ülke Etüdü**, No: 13, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 1999, s. 21.

³⁴⁷ Assiri, a.g.e., s. 1; Arun, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6930285.stm>.

³⁴⁸ Smyth, a.g.e., s. 8.

³⁴⁹ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 21.

³⁵⁰ Smyth, a.g.e., s. 8.

³⁵¹ Assiri, a.g.e., s. 1.

³⁵² El-İbrahim, a.g.e., s. 24; El-Sabah, a.g.e., s. 1.

³⁵³ Bülent Demirbaş, **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kuveyt Meselesi**, İstanbul: Arba Yayınları, 1991, s. 102; Smyth, a.g.e., s. 20.

³⁵⁴ Abu Hakima, a.g.e., s. 14.

³⁵⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 24.

anlaşılmaktadır. Kuveyt, El-Sabah ailesi ile özdeşleştirilmiş olup söz konusu aileden önce adı geçen topraklara kimlerin yerleştiği hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Deniz ticaretiyle ilgilenen Arap ve Pers kökenli toplulukların geçici olarak Kuveyt'in kıyı, koyun ve develerini yaz için Kuveyt'e getiren bedevi Arap kabilelerin de kısa süreli olarak iç bölgelere yerleştiği tahmin edilmektedir.³⁵⁶ Bu şekilde Kuveyt'in ne zaman ve kimler tarafından kurulduğuna ilişkin kesin tarih verilmemekle beraber genel olarak Utubi kabilesinin bölgeye geldiği 18. yüzyıl baz alınmaktadır. Abu Hakima İngiliz Doğu Hindistan Şirketine dayandırdığı verilerle Kuveyt'in temelini atanların Arabistan'ın kuzeydoğusuna hükmeden Beni Halid kabilesi olduğunu ve bunun da yaklaşık 1716 yılında gerçekleştirildiğini belirtmiştir.³⁵⁷ Lorimer de Kuveyt'in 18. yüzyılın ilk yarısında yaşanan kıtlık ve kuraklık sonucu Arabistan'ın merkezinden gelen bedeviler tarafından kurulduğunu yazmıştır.³⁵⁸ Kuveyt'i siyasi bir şehir-devleti olarak kuranlar da 18. yüzyılın başında buraya gelen Utubi kabilesi olmuştur.³⁵⁹ Bu şekilde Kuveyt'in temelini atanlar Beni Halid kabilesi iken onu siyasi bir varlık olarak kuranlar Bani Utub kabilesi olmuştur.

2.1.1. Beni Halid Kabilesi

Bugünkü Kuveyt topraklarının bulunduğu sınırlara hükmeden, Arap yarımadasının doğusu, merkezi, batısı ve kuzeyine yayılan Arapların Adnani kabilesinden Beni Halid kabilesi, Kuveyt devletinin oluşum sürecinde önemli rol oynamıştır. Kuveyt toprakları El-Hasa (El-Ahsa) vilayetinin bir parçası olarak o dönem Arap topraklarının tüm kuzeydoğu kıyılarına hükmeden Beni Halid kabilesinin yetkisi altında bulunmuştur. Kuveyt'i yer olarak haritada gösteren ilk kişi Niebuhr, o zamanki adıyla Grane'nin El-Hasa Şeyliğine bağlı özel şeyhler tarafından yönetildiğini ve söz konusu şeyhlerin kimi zaman bağımsızlık için mücadele ettiğini ifade etmiştir.³⁶⁰ 17. yüzyılın sonlarında güneyde Katar'dan kuzeyde Basra'ya uzanan topraklarda gezinen Beni Halid kabilesi Doğu Arabistan'a hakim olmadan

³⁵⁶ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 3.

³⁵⁷ Abu Hakima, a.g.e., s. 1; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7.

³⁵⁸ Lorimer, 1970'ten aktaran: Anh Nga Longva, "Nationalism in Pre-Modern Guise: The Discourse on Hadhar and Badu in Kuwait", **International Journal of Middle East Studies**, 38 (2), (2006), s. 171; Mohammad Torki Bani Salameh ve Mohammad Kanoush El-Sharah, "Kuwait's Democratic Experiment: Roots, Reality, Characteristics, Challenges, and the Prospects for the Future", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)**, 5 (3), 2011, s. 59.

³⁵⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 20; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7.

³⁶⁰ Heron, 1792'den aktaran: El-İbrahim, a.g.e., s. 25-26.

önce söz konusu bölge, 1534’de Bağdat, 1546’da Basra ve 1555’de El-Hasa’yı fetheden Osmanlı’nın hakimiyeti altında olmuştur.³⁶¹

Beni Halid kabilesi 1663’ten itibaren Qatif başta olmak üzere El-Hasa bölgesinin yönetici şeyhleri olarak faaliyet göstermiştir.³⁶² Uqair ve Qatif limanları ile Hindistan ve diğer ticaret bölgelerinden malların Arabistan’ın merkezine ve Osmanlı vilayeti Irak ile Suriye’ye taşınmasında jeopolitik önem arz eden El-Hasa topraklarındaki Osmanlı varlığını kabul etmeyen Beni Halid kabilesi 1670’de Şeyh Barrak önderliğinde Osmanlı Valisi Ömer Paşa’yı yerinden etmiştir. Güneyde tarım üretimi ve inci avcılığında zengin Katar’dan ve kuzeyde Kuveyt’e kadar uzanan bölgeyi hakimiyeti altına almıştır.³⁶³ Barışçıl yönetim izleyen, Kuveyt ve diğer Arap limanlarında refahı arttırarak Körfez’in doğu kıyısı boyunca huzuru sağlayan, ticaret kervan yollarını geliştiren büyük bedevi ve vaha işleyici Beni Halid yönetimi, Kuveyt’i güvenli ve istikrarlı bir bölge haline getirmiştir.³⁶⁴

Kuveyt, bugünkü küçük ülkeye ilk ‘Kuveyt’ ismini veren Barrak’ın 1682 yılında ölmesiyle yerine geçen ılımlı politikalara sahip kardeşi Sadun Bin Muhammed Bin Ghurair El-Hamid’in doğrudan yönetimi altında olmuştur. Ancak 1722 yılında Sadun’un ölümüyle başlayan iktidar üyeleri arasındaki mücadele Beni Halid’e bağlılığı devam eden diğer kabilelerin bir çeşit yerel bağımsızlık elde etmesine olanak vermiştir. Bu şekilde 1722 yılında kısmı özerklik elde eden Utubi kabilesi, gerek Şeyh Süleyman’ın 1752’de ölmesiyle Beni Halid’in üyeleri arasında yeniden çekişmelerin baş göstermesi gerekse yönetimin barışçıl yapısı, bölgenin ticaret ve tarım açısından önemi karşısında Arabistan’ın merkezinde yükselen Vahabiler’in burayı ele geçirmek için Beni Halid’e saldırmasıyla başlayan Vahabi-Halidi savaşıyla bağımsızlık yolunda önemli fırsat yakalamıştır.³⁶⁵ Aynı zamanda Arap yarımadasının doğu kentlerinde yıkıma neden olan Beni Halid ile Vahabi kabileleri arasındaki ihtilaf ve savaşlar sonucunda bölgedeki insanların çoğu kuzeye

---

³⁶¹ Abu Hakima, a.g.e., s. 2.

³⁶² Middle East Research and Information Project (MERIP), “Kuwait”, 36, (1975), s. 5; Ayhan, “Kuveyt Emirliği ve Türkiye...”, s. 4

³⁶³ Abu Hakima, a.g.e., s. 3.

³⁶⁴ MERIP, a.g.e., s. 6; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8.

³⁶⁵ Abu Hakima, a.g.e., s. 2-5.

hareket edip bugünkü Kuveyt topraklarına yerleşmiştir.³⁶⁶ Böylece Kuveyt artan nüfus sayısı ile ayrı bir siyasi varlık olarak yükselmeye başlamıştır.

2.1.2. Siyasi Şehir Devleti Kuveyt'in Öncüleri Bani Utub Kabilesi

Kuveyt'e ilişkin kayıtlı tarihe daha çok 18. yüzyıl ile birlikte Utubi³⁶⁷ kabilesinin bölgeye yerleşmesiyle rastlamak mümkündür. Bu tarihten sonra söz konusu topraklar Kuveyt Şeyliği adı altında ayrı siyasi varlık olarak gelişmeye başlamıştır.³⁶⁸ Modern Kuveyt devletinin kökeninin Arap kabilesi Bani Utub'a mensup bazı ailelerin Arabistan'ın iç bölgelerinden göç edip Körfez'in kıyı kesimlerine yerleştiği 18. yüzyılın başları olan yaklaşık 1716 yılında atıldığı kabul edilmektedir.³⁶⁹ El-Sabah, El-Khalifa, El-Zayed, El-Jalahima ve El-Maawida gibi önemli ailelerden meydana gelen Utubiler, Necd ve Arabistan'ın kuzey merkezinde yaşayan Adnani Arap kabilesi Anaza kabile birliğine bağlı bir boydur.³⁷⁰ Kuveyt'e daimi olarak yerleşmeden önce yaşanan kıtlığa paralel iyi otlak ve su bulmak için³⁷¹ ve Necd bölgesinde Anaza kabilesi içinde yaşanan kabile içi uyuşmazlıklara bağlı olarak,³⁷² varış tarihleri ve seyahat rotaları tartışmalı olmakla beraber,³⁷³ on yedinci yüzyılın ikinci yarısı ve on sekizinci yüzyılın başlarında ayrı ayrı ya da grup halinde Arabistan'ın merkezinden doğu sahillerine seyahat etmişlerdir.³⁷⁴ Bir süre Beni Halid yönetimi altındaki Katar'da kaldıktan sonra yaklaşık 1716'da Basra

³⁶⁶ El-Sabah, a.g.e., s. 19.

³⁶⁷ Utubi ismi Arapça bir yerden bir yere seyahat etmek anlamında olan "ataba" kelimesinden türemiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 3; El-İbrahim, a.g.e., s. 25).

³⁶⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7.

³⁶⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; Smyth, a.g.e., s. 23; Fuad A. El-Omar, **Bureaucracy, State and Development in Kuwait and Arab Gulf States: A Comparative Study**, Pakistan: Institute of Policy Studies, 1997, s. 46; Kamal Osman Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", **Middle Eastern Studies**, 28 (1), (1992), s. 66; MERIP, a.g.e., s. 6; Jill Crystal, "Kuwait", Helen Chapin Metz (Ed.), **Persian Gulf States: Country Studies**, içinde (41-105), Third Edition, Arca Handbook Series, Library of Congress, Washington: Federal Research Division, 1994, s. 54; Marine Corps Intelligence Activity, Cultural Intelligence For Military Operations: Kuwait, 2003, s. 18

³⁷⁰ John Duke Anthony ve John A. Hearty, "Eastern Arabian States: Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman", David E. Long ve Bernard Reich (Ed.), **The Government and Politics of the Middle East and North Africa**, içinde (129-163), Colorado: Westview Press, 1980, s. 133; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66; Assiri, a.g.e., s. 2; El-İbrahim, a.g.e., s. 25; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 21.

³⁷¹ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 21; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7.

³⁷² El-Omar, a.g.e., s. 46.

³⁷³ Abu Hakima, a.g.e., s. 3; El-İbrahim, a.g.e., s. 25.

³⁷⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59.

Körfezi'ndeki çeşitli limanlarla yine Beni Halid yönetimindeki Kuveyt'e gelip yerleşmişlerdir.³⁷⁵ Kısacası Utubi kabilesi, Arabistan'ın elverişsizliğinin yarattığı zor koşullar sonucunda buldukları toprakları terk edip bugünkü Kuveyt'in kurulmasını sağlayacak şekilde söz konusu alana zorunlu olarak yerleşmişlerdir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Utubiler, 1752 yılına kadar doğrudan yönetimi altında kaldıkları Beni Halid kabilesinin Şeyhi Sadun Bin Ghurair El-Hamid'in 1722'de ölümünden sonra aile içi başlayan taht mücadelesi karşısında kısmi özerklik elde etmişlerdir. En nihayetinde 1752'de Şeyh Süleyman Bin Muhammed'in ölümü sonrası yenilenen taht kavgası ve baş gösteren Vahabi-Halidi mücadelesi ile de Kuveyt topraklarında bir çeşit bağımsızlık yakalamışlardır. Bu şekilde 18. yüzyılın ikinci yarısında Beni Halid'in güç kaybetmesine paralel Doğu Arabistan toprakları Katar, Bahreyn ve Necd bölgesinde Suudiler gibi yeni güçler ortaya çıkarken Utubiler Kuveyt'te kendi Şeyhliklerini kurmuşlardır.³⁷⁶ Utubi kabilesi Kuveyt'e göç eden aileler arasında yeni bir sosyal bağ yaratarak topluluk anlayışının dönüşmesinde kilit rol oynamıştır. Göç edenler yalnızca bağlı oldukları alt kabilenin üyesi olarak değil Bani Utub şeklinde ortaya çıkan kabilenin üyesi gibi hissetmeye başlamışlardır. Böylece Bani Utub, Kuveyt'te kendilerine yeni bir hüviyet inşa ederek yerel kimlik anlayışının hızla gelişmesini sağlamıştır.³⁷⁷ İnci, gemi inşası, ticaret ve liman gelirleriyle geçinmeye başlayan Bani Utub kabilesi, girişimci özellikleri ve büyüyen topraklarıyla diğer bölge donanma güçleriyle rekabet edebilecek büyük bir donanma yaratmıştır. Kuveyt'i deniz güç ve ticareti yanında Hindistan, Arabistan ve bugünkü İran topraklarını Avrupa'ya bağlayan önemli kara ticaret yolu haline getirerek zengin ticaret merkezine dönüştürmüşlerdir.³⁷⁸ Böylece 50 yıllık bir periyod içinde zenginlik ve nüfus açısından büyüyen Utubi şehir devleti Kuveyt, kısmi siyasi özerklik elde etmiştir.³⁷⁹

³⁷⁵ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7; MERIP, a.g.e., s. 6; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 4; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3.

³⁷⁶ Abu Hakima, a.g.e., s. 17.

³⁷⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8-9; Crystal, "Kuwait", s. 54.

³⁷⁸ MERIP, a.g.e., s. 6; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8.

³⁷⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 25.

1716 yılında yerleştikleri Kuveyt'in yerel yönetimini kontrol altına alan Utubi kabilesinden El-Khalifa ve El-Jalahima ile El-Sabah soylu aileleri,³⁸⁰ 1752 yılına kadar bağlı kaldıkları Beni Halid kabilesinin gücünü zamanla gölgede bırakmışlardır. Toplum yaşamını düzenlemek için oluşturdukları yeni politik kurumların yanında kendi kendini yöneten kabile yönetici düzenini geliştiren El-Sabah, El-Khalifa ve El-Jalahima arasında üç kişilik yönetim kurulmuştur. Şehir yönetimi söz konusu üç aile arasında oligarşi bir anlayışla bölüştürülmüştür.³⁸¹ El-Sabah ailesi şehir güvenliği, diplomatik, kabile ilişkileri gibi devlet işlerinden, ticaret, balıkçılık, inci avcılığı şeklindeki denizcilik sektöründen El-Khalifa ve kıyı güvenliğinden El-Jalahima yükümlü olmuştur.³⁸² Üçlü yönetim 1760'lı yılların ortalarına kadar devam etmiş; ancak tarihsel olarak yöneticilik iddiası bulunan El-Khalifa ve El-Jalahima ailelerinin 1760'larda siyasi ve ekonomik nedenlerle El-Sabah yöneticisiyle arası açılmıştır. Çözumsuz kalan sorun ile bölge güçlerinin siyasi kargaşa içinde olmasından istifade eden El-Khalifa inci yataklarının bulunduğu Katar'a göç etmiştir. Bir süre Katar'da kaldıktan sonra göç ettiği Bahreyn'de İran ile mücadeleye girişmiştir.³⁸³ En nihayetinde günümüze kadar sürecek şekilde Bahreyn yönetimini ele geçirmiştir.³⁸⁴ 1770'lerde İran etkisinden rahatsız olan El-Jalahima da Kuveyt'i terk etmiştir.³⁸⁵ Söz konusu ayrılışa rağmen El-Sabah ailesi El-Khalifa aileleriyle olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini sürdürmüştür.³⁸⁶ Sonuçta kabile içi siyasi yarıştan galip çıkarak Kuveyt'in gelecek kaderini tayin eden aile El-Sabah olmuştur.

2.2. Petrol Öncesi Kuveyt Siyasi Yapısı

18. yüzyılın ilk yarısına kadar Kuveyt siyasi yapısı tam olarak bilinmemekle beraber İngiliz Doğu Hindistan Şirketinden, oraya seyahat eden gezginlerin yazılarından ve yerel tarihçilerden edinilen bilgilere göre, bağımsızlığını 1750'li yıllara kadar

³⁸⁰ Abu Hakima, a.g.e., s. 4.

³⁸¹ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135.

³⁸² J. E. Peterson, "The Arabian Peninsula in Modern Times: A Historiographical Survey", **American Historical Review**, 96 (5), (1991), s. 1444; Assiri, a.g.e., s. 2; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 9.

³⁸³ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 4.

³⁸⁴ Smyth, a.g.e., s. 23; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 9.

³⁸⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 4.

³⁸⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10.

gerçekleştirmemiştir. O tarihe kadar Doğu Arabistan'a hükmeden Beni Halid'in doğrudan yönetimi altında kalmıştır. En nihayetinde 1750'lerde Beni Halid kabilesinin zayıflamasıyla Bani Utub kabilesi bir çeşit iç bağımsızlık elde ederek Kuveyt Şeyhliğini kurmuştur.³⁸⁷ Bu şekilde Kuveyt, tam bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktığı 1961 yılına kadar Kuveyt Şeyhliği altında varlık göstermiştir. İç işlerinde büyük oranda bağımsız bir politika izleyen Kuveyt, 20. yüzyılın başına kadar Osmanlı Devletinin etkisi altında varlık gösterdiğinden ve 1914 yılına gelindiğinde de resmen İngiliz koruması altına girdiğinden dış egemenliğini 1961 yılına kadar sağlayamamıştır.³⁸⁸ Yine de Kuveyt birçok komşu devletin aksine 20. yüzyılın sömürge ürünü olmayarak 18. yüzyıldan itibaren özerk siyasi ve toplumsal bütünlük oluşturmuştur.³⁸⁹ Bölgedeki Osmanlı nüfuzuna ve 1899'da Kuveyt'in egemenliğini sınırlayacak nitelikteki İngiltere ile yapılan anlaşmaya rağmen I. Dünya Savaşı'na kadar bağımsız bir varlık olarak hareket etmiştir. İngiltere yalnızca Hindistan yolunu korumak ve diğer Avrupalı güçleri bölge dışında tutmak şeklindeki çıkarları tehlikeye girdiğinde Kuveyt'in siyasetine müdahil olmuştur. Aynı zamanda Kuveyt veraset konusunda kurumsallaşmış bir mekanizmaya sahip olduğundan İngiltere arka planda kalmayı tercih etmiştir.³⁹⁰

Dış egemenliği bulunmayan Kuveyt, iç politik düzen açısından dönemine göre oldukça bağımsız olarak yönetim anlayışını kendisi belirlemiştir. Kuveyt siyasi yapısı, yöneticinin geleneklere uygun olarak yönettiği geleneksel bir kabile anlayışına dayanmıştır.³⁹¹ Kuveyt, Bani Utub kabilesinin bölgeye yerleştiği 1716 yılından beri basit siyasi topluluğu içinde barındırmıştır. Kuveyt Şeyliği adı altında yönetimin başında bir şeyhin bulunduğu, yönetim yapısı basit, geleneksel temele dayanan ve bu şekilde modern devlet sisteminin gelişmesine engel oluşturan kabile örgütsel düzeni kapsamında ilkel politik sisteme sahip olmuştur.³⁹² Kuveyt yöneticisi toplumun diğer önde gelen ailelerinin görüşü alındıktan sonra yönetici aile konseyi tarafından seçilmiştir.³⁹³ İlk yıllarda yönetici

³⁸⁷ Abu Hakima, a.g.e., s. 5.

³⁸⁸ El-İbrahim, a.g.e., s. 21.

³⁸⁹ Crystal, "Kuwait", s. 54.

³⁹⁰ Jill Crystal, **Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar**, New York: Cambridge University Press, 1990, s. 42.

³⁹¹ El-Omar, a.g.e., s. 50.

³⁹² Uzun dönem boyunca Kuveyt liderleri şeyh unvanıyla anılmıştır. Şeyh kavramı yönetici ailenin içindeki herhangi bir erkeği işaret ederken şeyh unvanı yalnızca siyasi lidere verilmiştir (Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10; El-İbrahim, a.g.e., s. 21; El-Omar, a.g.e., s. 48).

³⁹³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3.

aile, günlük görüşmeler (meclis) yoluyla pazarda ya da kendi konutunda halkıyla yakın ilişki içinde toplumu yönetmiştir.³⁹⁴ Önemli kararları, güçlü ve zengin tüccarlar ya da tecrübeli kabile liderleri ile istişare ettikten sonra almıştır.³⁹⁵ Kuveytli tarihçiler de şehrin kurucularının dahil olduğu siyasetin katılımcı yapısına ve söz konusu kişilerin yöneticilerini seçtiğine vurgu yaparken 19. yüzyılda buraya seyahat eden Avrupalı gezginler, Kuveyt insanlarının dünyanın en özgür insanları olduklarını, yöneticilerin kendileri ile toplumun diğer liderleri arasındaki gönüllü iş bölümünü dahilinde şehri yönetme hakkı elde ettiğini belirtmişlerdir.³⁹⁶ Bu açıdan bakıldığında Kuveyt'te yönetim kabile örgütsel düzeni kapsamında olmakla beraber yönetici aile otoriter anlayışla değil dönemine kıyasla oldukça demokratik denebilecek bir düzende toplum ile ortak siyasi yönetim anlayışını benimsemiştir.

Şehrin siyasi ilişkilerini ve adaleti yürütmekten sorumlu olan, aynı zamanda o dönem şehir güvenlik tehditlerine karşı savunmasız olduğundan toprakları katı kurallarla yöneten şeyh, 17. yüzyılın başlarında Necd bölgesinden ayrılıp göçebe yaşamı terk ederek Kuveyt'te yerleşik hayata geçen farklı ailelerin görüşü dahilinde seçildiğinden despot bir yönetim benimsememiş, yaşamın her alanına çok az müdahale etmiştir.³⁹⁷ Körfez Arap ülkeleri içinde ilk olmak üzere Ortadoğu'da katılımcı siyasetin eski tarihine sahip Kuveyt'te, Kuveytliler -şehir devletinin en güçlü kabilelerinden oluşan konsey- iki yüzyıldan daha uzun bir süre öncesinde güce dayalı hükmetmek yerine kendilerine bireysel liderlik etmesi için El-Sabah ailesini seçmiştir.³⁹⁸ El-Sabah ailesinin kurucusu Sabah I' i ilk yöneticileri olarak atamışlardır.³⁹⁹ Kısacası toplum sözleşmesine benzer bir şekilde organize olan yeni Kuveyt toplumu, yönetim yükümlülük ve sorumluluğunu gönüllü olarak üstlenmesi üzere El-Sabah ailesini yöneticileri olarak seçmiştir.⁴⁰⁰ Bu şekilde devletin kurucu unsuru olan toprak parçası (ülke), insan topluluğu (halk ya da millet), egemenlik

³⁹⁴ Arnold Wilson, "A Periplus of the Persian Gulf", **The Geographical Journal**, 69 (3), (1927), s. 252.

³⁹⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 71; El-Omar, a.g.e., s. 48.

³⁹⁶ Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 34

³⁹⁷ Pelly, 1863'den aktaran: Abu Hakima, a.g.e., s. 75.

³⁹⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 57.

³⁹⁹ Kemal Osman Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization, 1750-1986", **Middle Eastern Studies**, 27 (1), (1991), s. 47; Abdul Rasoul Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System in the State of Kuwait", **Arab Law Quarterly**, 6 (3), (1991), s. 267.

⁴⁰⁰ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59.

unsuru (iç egemenlik, siyasal iktidar) Kuveyt için gerçekleşmiştir.⁴⁰¹ Artık Kuveyt siyasal varlık olarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Yeni düzende yöneten ve yönetilen arasında, yöneticinin toplumun genel işleriyle ilgilenmesi, yönetime ilişkin temel kararlarda halka danışması karşılığında⁴⁰² yönetilenin üretimden, yönetici ve kurumlarına mali, kişisel ve siyasi destek vermekten sorumlu olacağını öngören zımni bir anlaşma sağlanmıştır.⁴⁰³

Yönetimin başında bulunan El-Sabah ailesi, 1960'lı yılların başına kadar Kuveyt'i Arap göçü sırasında kendilerine eşlik eden Bani Utub kabilesinin diğer liderleri ve ticarete öne çıkan ailelerle istişareye dayalı yönetmiştir. 20. yüzyılda kabilelerle olan siyasi müttefikliğinin şekillenmesine zemin oluşturacak şekilde El-Sabah yönetimi, 17. yüzyılın ikinci yarısında yerleşik hayata geçen ve askeri yeteneği bulunan birçok kabileyle iyi ilişkiler sürdürmüştür.⁴⁰⁴ 19. yüzyıl Kuveyt'ine ilişkin gözlemlerinde Stocqueler de askeri gücü bulunmayan Kuveyt'in ithalattan aldığı vergi gelirine bağımlı bir şeyh tarafından yönetildiğini belirtmiştir.⁴⁰⁵ Görüleceği üzere Kuveyt siyasi yapısının başında bulunan El-Sabah ailesi, mutlak güce sahip olmamıştır. Gücünü askeri desteğine ihtiyaç duyduğu diğer kabilelerle ve ekonomik anlamda bağlı olduğu tüccar kesimiyle paylaşmak zorunda kalmıştır. Bu şekilde o dönemlerde diğer Arap şeyhleri tüm gücü elinde tutarken Kuveyt şeyhi özellikle ticari çıkarlar söz konusu olduğunda halkıyla istişarelerde bulunmuştur. Kısacası Kuveyt Şeyhliğinin kurulduğu ilk dönemlerde Kuveytli tüccarlar siyasal hayatta seslerini duyurmuşlardır.⁴⁰⁶ Kuveyt topraklarının yönetiminde çeşitli ölçülerde güçlü tüccar ailelere ve sömürgeci destekçilere dayanan egemen aile El-Sabah,⁴⁰⁷ eşitler arasında ilk sırayı alırken onu tüccar sınıfı izlemiştir. Kuruluşundan günümüze kadar süren ortak yönetim anlayışına rağmen Kuveyt'in El-Sabah ailesi ile ayrı siyasal varlık olarak şekillendiğini söylemek yanıltıcı olmamaktadır. Kuveyt'in iç ve dış ilişkilerinde El-Sabah ailesi etkili olmuştur.

⁴⁰¹ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System....", s. 267.

⁴⁰² Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47.

⁴⁰³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59-60.

⁴⁰⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10.

⁴⁰⁵ Stocqueler, 1832'den aktaran: Abu Hakima, a.g.e., s. 74.

⁴⁰⁶ Abu Hakima, a.g.e., s. 8.

⁴⁰⁷ Adam Hanieh, **Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf**, (Çev. Bahadır Ahıska ve Sevgi Doğan), Ankara: Nota Bene Yayınları, 2011, s. 45-46.

2.2.1. Kuveyt Şeyhliğinin Öncüleri El-Sabah Ailesi

Kuveyt devletinin oluşum sürecinde akla gelen ilk kabile Beni Halid olmakla beraber modern Kuveyt siyaset ve tarihinin öncüleri yine Arap yarımadasından (Necd) 1716 yılında diğer kabilelerle birlikte buraya göç eden Adnani Arap kabilesine bağlı Anaza'nın Utubi boyundan gelen El-Sabah ailesi olmuştur. Aile 1750'lerde Kuveyt Şeyhliğini kurarak Kuveyt siyasi devletinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁴⁰⁸ Kuraklığa bağlı göç edip yerleştikleri topraklarda güvenlik içinde yaşamak, işlerini sürdürmek için barışı devam ettirecek, uyuşmazlıkları çözecek, Osmanlı İmparatorluğu, çevre kabileleri, diğer Körfez Şeyhlikleriyle ilişkileri sürdürecektir ve gerekli diğer işleri yerine getirecek birine ihtiyaç duyan Bani Utub'un üç önemli ailesi, kabilenin yaşça büyükleri olan El-Sabah ailesini bu göreve uygun görmüştür.⁴⁰⁹ El-Sabah yönetiminde Kuveyt Şeyliği kurulmadan önce söz konusu topraklar Beni Halid'in yönetimi altında kalmış; ancak zamanla bölgede meydana gelen siyasi gelişmeler El-Sabah ailesinin yükselişini hızlandırmış ve bağımsızlığının önünü açmıştır.

El-Sabah ailesinin Kuveyt topraklarında bağımsızlık elde etmesinin nedenlerini El-İbrahim şu şekilde özetlemiştir:⁴¹⁰ Arabistan'ın merkezi Necd'in El-Diriyya topraklarında 1745'te Suudi ailesinin yükselişe geçmesinden sonra güçlenerek ortaya çıkan Vahabilerin o dönem Arap topraklarını yöneten Beni Halid kabilesiyle güç mücadelesine girişmesi, söz konusu kabilenin gücünün iç çekişmelerden dolayı zayıflaması, ardından Basra Körfezi'nin güney kıyılarında günümüz Umman'ı kapsayan topraklarda iki temel güç olarak yükselen Maskat Sultanı ile El-Sir bölgesinde bulunan Kasım arasındaki sürekli çatışma El-Sabah ailesinin elini güçlendirmiştir. Maskat İmamı Uman ile Kasım arasındaki şüphe ve hasımlık, El-Sabah ailesine 1782'ye kadar söz konusu iki kişi tarafından rahatsız edilmeden kendisini geliştirme fırsatı vermiştir. Aynı zamanda ekonomik anlamda büyümesine rağmen güçlü komşuların dikkatini çekecek kadar zengin olmaması ve bu şekilde Kuveyt'in kendisinin önemsiz olması kendisini dış tehditlere karşı korumuştur. Kuveyt, Afganlar, Osmanlılar ve Rusların sürekli saldırısı altında kalan, Körfez kıyılarını

⁴⁰⁸ Feroz Ahmad, "A Note on the International Status of Kuwait before November 1914", **International Journal of Middle East Studies**, 24 (1), (1992), s. 181.

⁴⁰⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 33, 40.

⁴¹⁰ El-İbrahim, a.g.e., s. 26.

kontrol edecek iç barışı, deniz gücü bulunmayan İran'ın işgalinden de uzak kalmıştır. Osmanlı hâkimiyeti altındaki Irak topraklarında ise mevcut olan Osmanlı-İran çekişmesi, Beni Halid yönetimindeki Utubi kabilesinin gücünü sağlamlaştırmasına imkan tanıyarak Kuveyt Şeyhliğinin kuruluşunu hızlandırmıştır.⁴¹¹ Özellikle İran'ın 1776'da Basra'yı kuşatması karşısında Kuveyt'in İngiliz temsilcilerini topraklarına kabul etmesi, diğer taraftan İngiltere'nin ticaret rotalarının bir kısmını buraya kaydırması sonucunda El-Sabah ailesi bölgeye iyice yerleşmiştir.⁴¹² En nihayetinde 1750'lerde Doğu Arabistan topraklarında merkezileşmiş güçlü yönetimin yok olmasıyla güç Beni Halid kabilesinden tamamen bağımsız hale gelen El-Sabah ailesinin elinde toplanmıştır.

Bugünkü Sabah hanedanlığı, Kuveyt halkının kendi siyasi işlerini yürütecek, güvenliklerini sağlayacak, Osmanlı ve komşu kabilelerle diplomatik ilişkileri sürdürecektir bir şeyhi atamaya karar verdiği 1756 yılına kadar götürülebilmektedir.⁴¹³ Petrol öncesi dönemde gücü askeri, ekonomik ve dini işlevlerden ziyade siyasi temellere dayanan ve böylece Kuveyt siyasi yönetiminden sorumlu El-Sabah ailesi, 18. yüzyılın ortalarından günümüze kadar yaklaşık 250 yıldır iktidarı elinde tutmaktadır.⁴¹⁴ Geleneksel değerlere dayalı yönetim anlayışını devam ettiren El-Sabah ailesinin iktidarı, zorla ele geçirme ya da veraset iddialarına dayanmamıştır.⁴¹⁵ Babadan oğula geçen kalıtsal veraset sistemine dayanmayan ve ırsen intikal zorunluluğunun olmadığı yönetim anlayışında, geleneksel yöntemlerle yani yönetici El-Sabah ailesinden gerekli niteliklere sahip, liderlik vasfı taşıyan daha çok ailenin yaşça büyük üyeleri içinden bir kişi şeyh olarak atanmıştır.⁴¹⁶ Şeyh, kendi siyasi özerkliğinin sınırlanması anlamına gelecek şekilde aile konseyi tarafından kabile önderleri (kabile konseyi) ile önde gelen tüccar ailelerinin önerisi ile seçilmiştir.⁴¹⁷ 18. ve 19. yüzyıllar boyunca El-Sabah'ın zenginlik ve sosyal statü açısından

⁴¹¹ Abu Hakima, a.g.e., s. 11-13, 17.

⁴¹² Demirbaş, a.g.e., s. 102; Ahmad, a.g.e., s. 181.

⁴¹³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 7; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66; Crystal, "Kuwait", s. 73; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 21.

⁴¹⁴ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 3; Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 15; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 71.

⁴¹⁵ Assiri, a.g.e., s. 2; Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 15; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10.

⁴¹⁶ El-Omar, a.g.e., s. 50; Assiri, a.g.e., s. 2.

⁴¹⁷ Crystal, "Kuwait", s. 73; Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 34.

diğer Bani Utub emsallerinden daha üstün olmadığı, akraba evliliğinin norm olduğu bir toplumsal anlayışta yönetim divanlarına diğer Bani Utub aileleri de katılmıştır.⁴¹⁸

Yönetim anlayışına paralel Kuveyt'in ilk Şeyhi Sabah Bin Cabir Bin Adbi, oligarşi anlayışı içinde kendi yaşıtlarının seçtiği kabile seçimiyle iktidara gelmiştir.⁴¹⁹ Sabah Bin Cabir'in ölümünden sonra yerine, uzun süren yönetim hayatı boyunca yönetici aile iktidarının pekişmesine olanak vererek El-Sabah ailesinin gücünü sağlamlaştıran oğlu Abdallah I Sabah geçmiştir. Yeni Şeyh şehrin ileri gelen aileleri El-Khalifa ve El-Jalahima ile liderlik konusunda anlaşmazlık yaşadığından öncelikle iç sorunlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere diğer yönetici iki ailenin şehri terk etmesiyle Abdallah I gücünü sağlamlaştırarak yönetimin tamamını El-Sabah ailesinin elinde toplamıştır. Abdallah I Sabah'ın halefleri de 19. yüzyıl boyunca Kuveyt içindeki El-Sabah üstünlüğünü pekiştirmek ve Kuveyt'in özerkliğini Arap ve Osmanlı komşularından korumak için uğraşmışlardır.⁴²⁰ Kuveyt tarihinin ilk dönemlerinde Sabah iktidarının kontrolü altındaki topraklar tam olarak bilinmemekle ve yetkisinin 4000'den fazla olmayan küçük nüfusla kasabanın dışını nadiren taşıdığı belirtilmekle beraber yönetim gücünü Kuveyt'i çevreleyen duvar⁴²¹ dışından Basra'nın güneyindeki Jahra köyünü, anakara dışında ise şehre yakın Quarin, Umm El-Naml ve Feyleke adalarını içine alacak şekilde genişletmiştir. Yine de İngiltere öncülüğünde Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt arasında 1922 yılında yapılan Uqair konferansına kadar Kuveyt topraklarının kesin sınırları belirsiz kalmıştır.⁴²²

El-Sabah ailesinin iktidarı tamamen ele geçirmesiyle Kuveyt, siyasi ve ekonomik hayatta hızlı kalkınma içine girerek daha kurumsallaşmış bir görünüm kazanmıştır. El-Sabah ailesi siyasi işlerden sorumlu olmakla beraber söz konusu yetkisini halk ile ortak kullanmış, önemli kararları toplumla istişare ettikten sonra almıştır. Gelir bakımından ekonomik gücü bulunan tüccar sınıfına bağlı olması ailenin siyasi özerkliğini sınırlayarak

⁴¹⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 71.

⁴¹⁹ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 34; El-İbrahim, a.g.e., s. 25.

⁴²⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 9-11.

⁴²¹ Beni Halid döneminde diğer bedevi kabileler söz konusu otoriteye saygı duyduğundan ve böylece bedevi akınlara maruz kalmadığından Kuveyt şehri çevreleyecek surlara ihtiyaç duyulmamış; ancak El-Sabah ailesinin iktidarı tamamen ele geçirmesiyle artan iç çekişmeleri önlemek amacıyla 1760'lı yıllarda şehir surlarla çevrilmiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 7).

⁴²² El-İbrahim, a.g.e., s. 21; Abu Hakima, a.g.e., s. 6-7.

Kuveyt içinde ortak yönetim anlayışının gelişmesine yol açmıştır. Ülke güvenliği ve ilişkilerini sürdürmek karşılığında yönetici, gümrük vergileri, verilen avanslar ve hediyelerle finanse edilmiştir.⁴²³ Bu şekilde El-Sabah ailesi ülkenin yönetici gücü olmakla beraber ekonomik anlamda gücü bulunmamıştır. Ekonomik gelirlerini karşılayarak siyasi gücünü sürdürmek için sahip oldukları ekonomik ve sosyal güçle siyasi etkisi bulunan tüccarlar ve askeri anlamda bağlı olduğu kabile liderleri gibi iç; İngiltere, kimi zaman Osmanlı gibi dış aktörlere dayanmıştır. Söz konusu bağlılık ülke içinde tüccarlar ve El-Sabah arasında siyasi denge kurulmasını sağlamıştır.

2.2.1.1. Mübarek El-Sabah (1896-1915)

Şeyhliğin ilk lideri Sabah Bin Cabir Bin Adhbi olmakla beraber bugünkü Kuveyt devletinin şekillenmesinde en etkili kişi Büyük Mübarek El-Sabah olmuştur. Mübarek gerek özerkliğin artırılmasında gerekse yaptığı idari düzenlemelerle Kuveyt'in devletleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. El-Sabah ailesi içinde tahta geliş biçimi ve icraatlarıyla tarihte en fazla dikkat çeken Mübarek ile Kuveyt modern tarihinin başladığı kabul edilmektedir.⁴²⁴ Modern Kuveyt'in kurucu babası kabul edilen Mübarek, kardeşlerine suikast gerçekleştirip iktidarı ele geçirmiştir. Mübarek, Kuveyt'i belirsiz Şeyhlikten özerk bir devlete dönüştürmeyi başarmıştır.⁴²⁵ Kabile ilişkilerini sürdürmek ve çöl güvenliğini sağlamak görevleriyle siyasi kariyerine başlayan Mübarek, Mayıs 1896'da kardeşleri Jarah ve Muhammed'i öldürtüp bir çeşit darbeyle tahta çıkmıştır. Eski Şeyh Abdallah'ın ve kardeşleri o zamanki Kuveyt Şeyhi Muhammed ve Jarah'ın Osmanlı yanlısı politikalarından -özellikle Kuveyt'in Iraklaşma korkusu- hoşnut olmayan önemli kişi, kabile ve tüccarları etrafında toplayarak yaptığı darbeyi, kardeşi Şeyh Muhammed'in hiçbir maddi destek sağlamadan kendisini askeri amaçlarla Hasa ve Kuveyt'in iç bölgelerine sürgün etmesinin cevabı olarak gerçekleştirmiştir.⁴²⁶ Bu şekilde bugünkü emirlerin seçilme

⁴²³ Elizabeth Monroe, "The Shaikhdom of Kuwait", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 30 (3), (1954), s. 271.

⁴²⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11.

⁴²⁵ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66.

⁴²⁶ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 37-38; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11-12; Mary Ann Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", Tetreault ve diğerleri (Ed.), **Political Change in the Arap Gulf States**, içinde (73-97) USA: Lynne Rienner Publish, 2011, s. 75.

yöntemlerini belirleyen darbenin öncüsü Mübarek, Kuveyt tarihinde tahtı zorla ele geçiren ilk ve son kişi olmuştur.⁴²⁷

Genişleme yanlısı, oportünist ve otoriter politikacı Mübarek'in en önemli yeniliği gücü yönetici ailenin elinde toplaması olmuştur. Önceki şeyhlere oranla daha baskıcı bir yönetim tarzını benimseyen Mübarek, bir taraftan muhalifleri tehdit ve sindirme yoluyla sustururken diğer taraftan kendisini destekleyen tüccarların siyasi gücünü kontrol etmeye çalışmıştır.⁴²⁸ 19. yüzyıl boyunca Kuveyt yöneticileri seçimlerinde etkisi bulunan toplumun önde gelen kişilerine karşı sorumlu olmuşken Mübarek, yönetici sıfatıyla devlet kararlarını birçok etkili aileyi saf dışı bırakacak şekilde tek başına almaya başlamıştır. Böylece petrol çağında da devam edecek gücün yönetici aile elinde merkezileşmesi şeklinde önemli bir değişime yol açmıştır.⁴²⁹ Mübarek, kontrol ettiği toprakları genişletmek için de yerel kabilelerle savaşmaktan çekinmemiştir. Dahası otoritesini sağlamlaştırmak için daha sonraki siyasi krizlerin tohumunu oluşturacak şekilde vergileri arttırmıştır. Gücünü sağlamlaştırarak toplumun diğer siyasi güçlerini saf dışı bırakmak, yani kent sermayesini kontrol etmek amacıyla Irak topraklarında bulunan ailesinin hurma bahçelerinden elde ettiği gelire ve İngiltere'nin maddi desteğine başvurmuştur.⁴³⁰ Sonuç olarak Mübarek Kuveyt içinde mevcut olan istişare geleneğini tersine çevirerek halkın tepkisine yol açacak şekilde tüm gücü elinde toplamaya çalışmıştır.

Mübarek döneminde yeni devlet kurumları, siyasi ve ekonomik politikalar geliştirilmiştir. Mübarek gerek cömertliğiyle sağladığı büyük ticari imtiyazlarla gerekse politik faaliyetleriyle siyasi özerklik ve zenginlik konusunda Kuveyt'i geliştirerek önemi az bir yerden gelişen, yaşanabilecek bir prensliğe çevirmiştir.⁴³¹ 1790-1860 yılları arasında yaşanan Vahabi baskınlarının ve bölgedeki korsanlık faaliyetlerinin Kuveyt için de tehdit

---

⁴²⁷ El-İbrahim, a.g.e., s. 39; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12; Abdulkarim El-Dekhayel, **Kuwait: Oil, State and Political Legitimation**, London: Ithaca Press, 2000, s. 1; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 37.

⁴²⁸ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 14; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75; Sean L. Yom, "Oil, Coalitions, and Regime Durability: the Origins and Persistence of Popular Rentierism in Kuwait", **Studies in Comparative International Development**, 46, (2011), s. 224.

⁴²⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13.

⁴³⁰ Yom, a.g.e., s. 224-225; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75.

⁴³¹ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 37; El-İbrahim, a.g.e., s. 39; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13.

oluşturması, İran'ın Basra işgalinin son bulmasıyla küçük Şeyhliği kullanan çöl kervanlarının sayısında azalma görülmesi sonucunda ciddi durgunluk yaşayan ekonomi Mübarek ile yeniden canlanmıştır.⁴³² Mübarek söz konusu dönemde İngiliz ticaret sistemine entegre ettiği Kuveyt'teki bölgesel ekonomiye bağımlı Basra kökenli tüccarları azaltarak İngiliz sömürge ekonomisine dayanan yerel Bani Utub tacirlerinin yükselişini sağlamıştır. Aynı zamanda arttırmaya çalıştığı ancak başarısız olduğu vergilerle devletleşme sürecine katkı yapacak şekilde Kuveyt'te vergi toplayacak küçük bir bürokrasi doğurmuştur. 1899'da İngiltere ile yaptığı anlaşma sonrasında da deniz ve kara gümrüğü idarelerini kurmuştur.⁴³³

İlk hastane ve 1913'de El-Mübarek okulu özel girişimin desteğiyle Mübarek döneminde kurulmuştur.⁴³⁴ Mübarek bir taraftan topraklarda ailesinin gücünü sağlamlaştırırken diğer taraftan kendisini I. Dünya Savaşı'na doğru giden dış emperyalist yarışın ortasında bulmuştur. Mübarek, uluslararası politika alanında kendisini korumanın ve Kuveyt'in fiili özerkliğini sürdürmenin, kısacası Mübarek'i tehdit olarak algılayan Osmanlı Devleti'nin etkisini dengelemenin tek yolunun Basra Körfezi'nde büyüyen güç İngiltere ile yapılacak resmi bir anlaşmadan geçtiğini anlamıştır.⁴³⁵ İngiltere'nin Basra Körfezi'nde mücadele içinde bulunduğu korsanlık savaşına aktif olarak dahil olmadığından Kuveyt'te sınırlılık gösteren İngiliz etkisi Mübarek yönetiminin ilk yıllarında da devam etmiştir. Ancak daha sonra bölgede artan çıkarları karşısında İngiltere, Mübarek'in istediği gibi Kuveyt ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.

1915'de Mübarek'in ölümü ile yerine geçen oğlu Cabir 1917 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Şeyh Cabir, halkın hoşnutsuz olduğu konut ve emlak vergisini kaldırmıştır. Ardından ülkenin ihtiyaç duyduğu güvenlik birimini oluşturan Selim ve 1921'de Selim'in ölümü üzerine yeğeni Ahmet (1921-1950) başa geçmiştir.⁴³⁶ Selim'in ölümünün ardından çocukları yerine kardeşi Cabir'in ailesinden Ahmet Cabir'in seçilmesi El-Sabah ailesinde

---

⁴³² El-İbrahim, a.g.e., s. 33.

⁴³³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13-14.

⁴³⁴ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 70; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 14.

⁴³⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 37, 40; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12.

⁴³⁶ Şeyh Ahmet yönetiminin iki önemli gelişmelerinden biri petrolün keşfi diğeri ise Meclis (Majlis) hareketleridir. Bir dizi tüccar liderliğinde başlayan isyan, Bani Utub elitleri arasındaki siyasi ilişkileri yeniden yapılandırarak kısa ömürlü parlamentonun kurulmasıyla başarıya ulaşmıştır (Bkz. Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 61-62; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 15-16).

bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu tarihten itibaren günümüze kadar sürecek yeni bir veraset sistemi benimsenerek Şeyhlik birkaç istisna dışında sırasıyla Cabir ve Selim aileleri arasında dönüşümlü olarak devam ettirilmiştir. Yeni veraset geleneğine göre Kuveyt Şeyhi Cabir ailesinden ise veliaht Selim soyundan olacak şekilde belirlenmiştir.⁴³⁷ Bu şekilde Mübarek ailesinin kolu yönetimde hakim olmuş ve barışçıl halefet Kuveyt'te kısmen iç istikrar sağlamıştır.⁴³⁸

2.2.2. Siyasi Yaşamın Diğer Aktörleri: Tüccar Sınıfı

Kuveyt'in petrol öncesi tarihi büyük oranda El-Sabah şeyhleri ile tüccarlar şeklindeki çift liderli bir toplumun geçmişi oluşturmuştur.⁴³⁹ Petrol öncesi Kuveyt toplumunda tüccar sınıfı ekonominin temel hakimi, işveren, zengin kentli sınıfı meydana getirmiştir. El-Sabah dışında toplumdaki sınıfsal bölünmeye bakıldığında en önemli ayrım zengin ve çok zengin olmayan arasında, kısaca zenginliğe dayalı olmuştur. Önemli sınıfsal ayrışma, inci ve ticaret sektöründe ortaya çıkan hiyerarşik toplumsal tabakalaşmada yer bulmuştur. Söz konusu sektörlerin başında ticaret için gereken koşulları sağlamakla yükümlü El-Sabah lideri yer alırken adı geçen sektörleri finanse eden ve yürüten tüccarlar ise şeyhle eşit statüde ya da hemen altında yer almışlardır.⁴⁴⁰ Fransa'da devrim öncesindeki burjuva sınıfının durumunun aksine Kuveyt'teki tüccar kesiminin ekonomik gücü beraberinde kullandıkları bir siyasi güç doğurmuştur. Yani tüccar sınıfının nüfuzu yalnızca sosyal ve ekonomik alanla sınırlı kalmamış, siyasi alanda da kendini hissettirmiştir.

Petrol öncesi dönemde rejime mali kaynak ve Kuveyt ekonomisi için mal ve gelir sağlayan tüccar aileleri önemli siyasi güç elde edecek şekilde yönetici aile ile Kuveyt toplumu arasında yakın bir ilişki kurulmasına yardımcı olmuştur.⁴⁴¹ Özellikle sosyal ve ekonomik yapının inci ve ticarete dayandığı bir dönemde ticari elitler, kendilerinin mali desteğine bağımlı bulunan şeyhin mutlak gücünü sınırlayacak şekilde toplumsal düzende

⁴³⁷ J. E. Peterson, "Succession in the States of The Gulf Cooperation Council", **The Washington Quarterly**, 24 (4), (2001), s. 173-174; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 8; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf**..., s. 37.

⁴³⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

⁴³⁹ Longva, "Nationalism in Pre-Modern Guise:..." s. 173.

⁴⁴⁰ Yom, a.g.e., s. 225; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 72.

⁴⁴¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 58.

söz hakkı elde etmişlerdir.⁴⁴² Hindistan olmak üzere diğer ülkelerle yürütülen ticari ilişkiler tüccar sınıfının o devletlerdeki mevcut demokratik düzene ilişkin deneyimler kazanmalarına olanak tanımıştır.⁴⁴³ Ancak petrol öncesi dönemde ödedikleri vergiyle yöneticinin gelirinin büyük çoğunluğunu karşılayan tüccar sınıfının söz konusu durumu petrol ile değişmiş, şeyh ile tacir kesimi arasındaki ekonomik bağımlılık ilişkisi tersine dönmüştür.

El-Sabah ailesinin şeyhleri 20. yüzyılın ortalarına kadar sahip oldukları güç ve yetkiyi oligarşi bir anlayışla Arap göçü sırasında kendilerine eşlik eden ve kendileri gibi Bani Utub soyundan gelen tüccarlarla paylaşmışlardır.⁴⁴⁴ Benzer etnik ve sosyal geçmişe sahip, ortak ekonomik çıkarlar etrafında biraraya gelmiş köklü homojen elitlerden oluşan tüccarlar, daha çok Arabistan topraklarının Necd bölgesinden göç ederek Kuveyt'e yerleşmişlerdir. Söz konusu tüccarlar Bani Utub soyundan, Sünni kimliğe sahip ve günümüz Kuveyt'inde Haddar olarak isimlendirilen yerleşik zengin ticaret ailelerinden meydana gelmiştir.⁴⁴⁵ Ticaret gemilerinin çoğunun ve deniz aşırı ticaret rotalarının hakimi tüccarlar, inci avcılığı, gemi yapımı ve antrepo faaliyetleriyle uğraşmışlardır.⁴⁴⁶ Tüccar kesimi kabileci atalarının deve üretimiyle uğraşmalarına dayalı olarak kendilerini koyun yetiştiren diğer kabilelerden üstün görmüştür. Söz konusu üstünlük sosyal hiyerarşi şeklinde bu kesimin ekonomik hayatın motoru haline gelmesiyle devam etmiştir. Deve üretimiyle uğraşan eski kabile elitleri, deniz ve gemi ticaretiyle yeni tacir aileleri olarak zengin statülü gruptan ortak ticari çıkarlarca birleşmiş imtiyazlı sınıf görünümü kazanmıştır. 18. ve 19. yüzyıllar boyunca elit tüccar sınıfının daha da zenginleşmesine bağlı olarak Kuveyt toplumu daha hiyerarşik bir görünümün kazanmıştır. Kuveyt, çöl ekonomisinin eşitlikçi yapı, norm ve değerlerinden pazar ekonomisinin daha az eşitlikçi

---

⁴⁴² Ghanim Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation: The Case of Kuwait after Occupation", **Human Rights Quarterly**, 23 (1), (2001), s. 190; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 33; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75.

⁴⁴³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁴⁴⁴ Bani Utub kabilesinin önde gelen tüccar aileleri dışında daha sonra 18. yüzyılın ikinci ile 19. yüzyılın ilk yarılarında İran'da görülen siyasi istikrarsızlık, İran'ın Basra işgali gibi nedenlere bağlı olarak söz konusu bölgelerde yaşayan çok sayıda tüccar da Kuveyt'e göç edip burada ticaret hayatlarına devam etmiştir (El-Sabah, a.g.e., s. 19; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10, 72; Hanieh, a.g.e., s. 46; Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 14).

⁴⁴⁵ Yom, a.g.e., s. 225; Longva, "Nationalism in Pre-Modern Guise..." s. 173; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 37; El-Omar, a.g.e., s. 52.

⁴⁴⁶ Hanieh, a.g.e., s. 41; Yom, a.g.e., s. 225.

yapı, norm ve değerlerine dönüşmüştür.⁴⁴⁷ Özellikle 20. yüzyılın başlarında söz konusu tüccarlar, kabile liderleriyle beraber aşamalı olarak homojen, birleşik ekonomik ve sosyal elite tahavvül etmişlerdir.⁴⁴⁸

Kuveyt'in kuruluşunda büyük rol oynayan ve Irak üzerinden karayoluyla yapılan ticarete kavşak noktası olarak Körfez'in en üst noktasında bulunan söz konusu toprakları ticaret merkezine dönüştüren ticari elitlerin ekonomik ve sosyal güçlerinden kaynaklanan, evlilik ve divan gibi resmi olmayan ya da yarı resmi bir dizi mekanizmalarla kurumsallaşan siyasi güçleri, kendilerinin yönetime katılmalarını garantileyerek güçlü siyasi varlık şeklinde hareket etmelerini sağlamıştır.⁴⁴⁹ Yaptıkları ticari faaliyetlerden elde ettikleri büyük servetlerle ekonomik hiyerarşinin zirvesinde bulunmaları El-Sabah ailesini yalnızca eşitler arasındaki ilk olarak görmelerine yol açmıştır.⁴⁵⁰ Kısacası ekonomik güç tüccarlar, yönetici üzerinde baskı aracı olarak kullanabileceği önemli bir zenginliğe sahip olmuştur. Gelirlerinin genellikle şeyhin mali kaynaklarının çok üstünde olması tüccarların yöneticinin baskıcı politikalarına karşı koymalarına ve ölçsüz vergilerini engellemelerine olanak tanımıştır.⁴⁵¹

Kuveyt'in yöneticileri, şehir devletinin bekası için ihtiyaç duyduğu geliri karşılamak üzere ortak ekonomik çıkarlara sahip tüccarlara ve söz konusu tüccarların da zenginliği yöneticilerin uygulayacağı politikalara bağımlı olduğundan iki kesim arasında özel bir ilişki kurulmuştur.⁴⁵² Kuveyt'in çöle yakınlığı ve bir liman şehri olmasının rejimin imkanlarını sınırlaması da El-Sabah ailesinin siyasi gücünü ekonomik gücü elinde

⁴⁴⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 73.

⁴⁴⁸ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf**..., s. 36.

⁴⁴⁹ Yom, a.g.e., s. 225; Longva, "Nationalism in Pre-Modern Guise:..." s. 173; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf**..., s. 36-37; Hanieh, a.g.e., s. 41.

⁴⁵⁰ Hanieh, a.g.e., s. 41; Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁵¹ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 36; Sean Foley, **The Arab Gulf States: Beyond Oil and Islam**, USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, s. 16.

⁴⁵² El-Sabah ailesi, Kuveytli tüccarların gerçekleştirdikleri yoğun ticaret hacmi, Arabistan'ın güney ve doğusundan Suriye'ye mal taşıyan kervanların konakladığı liman olarak kullanılmasının sağladığı karlar ve ek olarak inci avcılığının sağladığı gelir ile hızlı ekonomik büyüme elde etmiştir (Abu Hakima, a.g.e., s. 7). Söz konusu zenginliği diğer ticari elitler ile paylaşmak zorunda kalan şeyh, gelirlerinin çoğunu inci avcılığında kullanılan her bir gemiden dalcı için ödenen para kadar aldığı vergiden, Hindistan'a giden ya da Hindistan'dan gelen kargo ve yolcu ticaretinden aldığı %2'lik ithalat vergisinden ve Kuveyt üzerinden Bağdat ve Halep'e giden çöl kervanlarını yönetme ve koruma karşılığında aldığı ek paradan sağlamıştır (El-Sabah, a.g.e., s. 17, 20; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 73; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 36).

bulunduran tüccar sınıfıyla bölüşmesini zorunlu kılmıştır.⁴⁵³ Böylece El-Sabah ailesi iktidarının ilk dönemlerinde verginin kaynağı, inci sektöründe çalışan işgücünü kontrol eden, inci satan ve ticareti yöneten gemi sahiplerine ve kaptanlarına bağımlı hale gelmiştir.⁴⁵⁴ Bu şekilde petrol öncesi Kuveyt siyasi tarihi El-Sabah ve tüccarlar arasında yaşanan anlaşmazlık ve uzlaşmanın dalgalarıyla geçmiştir.⁴⁵⁵ Bu dalga sirkülasyonu içinde yönetici aile ile tüccarlar arasındaki ilişki iç ve dış koşullara bağlı şekilde kimi zaman yoğunlaşmış kimi zaman gevşemişse de söz konusu tüccarlar, gerek ticari gerekse yönetime ilişkin diğer önemli konularda danışılan etkisi büyük bir grup olarak önemli siyasi gücü temsil etmişlerdir.⁴⁵⁶ 1921’de başa geçen Şeyh Ahmet döneminde tüccar sınıfının yönetimdeki varlığı daha da artmıştır. Ticaretin yanında oluşturdukları belediye ve çeşitli kurullarla modern siyasi aktörler olarak kendilerini geliştirmişlerdir. Tüccarlar, yöneticinin kamu danışmanlığı, haber sözcüsü, şeyhe refakat etme gibi görevler üstlenmişlerdir. Aynı zamanda tüccarların siyasi yetkileri de seçilmiş istişare meclisi ve karşılıklı danışma geleneği aracılığıyla şeyh tarafından kabul edilmiştir.⁴⁵⁷

Siyasi talepleri yerine getirilmeyen ve çıkarları yönetici tarafından tehlikeye atılan tüccarların en büyük silahı sahip oldukları işçilerle birlikte Kuveyt topraklarını terk ederek şeyhi maddi anlamda zora sokmak olmuştur. Kısacası tüccarlar Kuveyt dışına göçü bir tehdit aracı olarak kullanmıştır. Tüccarlar, Sabah II’nin ticaretin iyi olduğu dönemlerde uygulamaya sokmak istediği ithalat vergilerinde göç kozunu kullanmışlardır. 1909’da Mübarek’in, askeri amaçlarını gerçekleştirmek için vergileri arttırması isyana yol açmıştır. İnci satıcıları ile tüccarlar birleşerek gemi ve mürettebatıyla Bahreyn’e taşınınca Mübarek, söz konusu kesimin geri dönüşünü sağlamak için kimi vergileri kaldırmak zorunda kalmıştır.⁴⁵⁸ Sosyal ve ekonomik elit şeklindeki pozisyonlarını daha fazla zenginliği ele geçirmek ve diğerleri üzerinde kontrol sağlamak amacıyla kullanan tüccarlar, verdikleri avanslarla kendilerine borçlu bırakılan kentli işgücünün çoğunu kontrol etmişlerdir. Maaşı arttırılmadan borçlu çalışan işgücünü kendilerine bağlamışlardır. Borçlarını ödemeyen

⁴⁵³ Yom, a.g.e., s. 225; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18.

⁴⁵⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18.

⁴⁵⁵ Hanieh, a.g.e., s. 42.

⁴⁵⁶ El-Omar, a.g.e., s. 52, 58.

⁴⁵⁷ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 44-45; Foley, a.g.e., s. 16.

⁴⁵⁸ Salih, “The 1938 Kuwait Legislative Council”, s. 67; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 14; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 37-39; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 41.

çalışanların da petrol sonrası dönemde El-Sabah iktidarı tarafından yüksek meblağlarla tüccarlardan geri alınan topraklarına el koymuşlardır.⁴⁵⁹ Tüccarlar, iş verdikleri işçilerin tam sadakatine sahip olduğundan önemli sosyal güce de sahip olmuşlardır.⁴⁶⁰

Tüccara bağımlılığı azaltmak ve böylece ailenin söz konusu kesimden bağımsız bir zenginliğe sahip olması için Sabah ailesinden Cabir I (1815-1859) ile Sabah II (1859-1866) Irak'ta hurma bahçeleri satın alırken Sabah El-Mübarek kendi çıkarlarını yeni ortaya çıkmış burjuva sınıf tüccarlardan ayrı tutmak ve onların gücünü kontrol altına almak için yoğun çaba harcamıştır. Mübarek bu amaçla kendi hurma bahçelerinden, Osmanlı ve İngiltere'den sağladığı gelire tüccarların ekonomik gücünü dengelemeye çalışmış olsa da söz konusu kesimin görece ekonomik üstünlüğünü bozamamıştır.⁴⁶¹ Devlet hazinesi, rejimin geleceğini belirleyen ve gönüllü katkı sağlayıcılar şeklinde nitelendirilen tüccar ailelerinden elde edilen gemi ve gümrük vergilerinden finanse edilmeye devam ettiği gibi El-Sabah ailesi, kendi ticari girişimlerini karşılamak için de söz konusu kesime kişisel olarak borçlanmıştır.⁴⁶² Böylece tüccarlar 1930'lu yıllara kadar devlet gelirlerinin ana kaynağı ve 1950'lere kadar Kuveyt'in başlıca işveren kesimi olmayı sürdürmüşlerdir.⁴⁶³ Tüccarların her alandaki nüfuzu, Kuveyt siyasetinin çoğu zaman bir tüccar sınıfı tarafından yönlendirilmesi sonucunu doğurmuştur.⁴⁶⁴ Kısacası tüccarlar vergi vermelerinin karşılığında politik yaşama dair görüş bildirme ayrıcalığına sahip olmuş, başka bir deyişle vergilerle siyasi gücü satın almışlardır.⁴⁶⁵ Yine de kendi gücünü kabul ettiği sürece El-Sabah ailesi, tüccarların mali üstünlüğüne müsamaha gösterip onların siyasi taleplerini dikkate almıştır.⁴⁶⁶ Karşılıklı çıkara dayalı yürütülen tüccar-El-Sabah ilişkisi Kuveyt siyasi geleneğini günümüze kadar etkileyecek şekilde devam etmiştir.

---

⁴⁵⁹ Yom, a.g.e., s. 225; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 73.

⁴⁶⁰ Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 39.

⁴⁶¹ Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 37-39.

⁴⁶² Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁶³ Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 37-39.

⁴⁶⁴ Hanieh, a.g.e., s. 42.

⁴⁶⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18.

⁴⁶⁶ Crystal, "Kuwait", s. 37-39.

2.2.3. Kabileci Anlayışın Siyasete Etkisi

Şeyhliğin asıl kurucuları Bani Utub, göçebe kabile ailelerinden meydana geldiğinden kabile değerleri günümüze kadar sürecek şekilde Kuveyt'te önemli rol oynamıştır.⁴⁶⁷ Hayvancılıkla geçimini sağlayan kabileler, kuraklık ve çatışmalar sonucu buldukları topraklardan göç ederek deniz kenarına yerleşmişlerdir. Burada küçük topluluklarını oluşturmuş ve zamanla çevrelerindeki kabileler üzerinde hakimiyet kurmuşlardır. Kuveyt şehrinin kenar mahallelerinde ve çöl bölgelerinde yaşayan kabileler ekonomik merkezin dışında yer almışlardır. Şeyhliğin kuruluşunun önemli bileşenlerinden birini oluşturan kabileler, diğer kabilelerle bağlantı kurmanın ötesinde Kuveyt yöneticilerine silahlı hizmet sunmuştur.⁴⁶⁸ Arap bireyleri de bağlı oldukları kabile ile kendilerini özdeşleştirirken sosyal ilişkilerin, yükümlülüklerin, bağlılıkların ve üye statülerinin merkezinde kabile olmuştur. Grup kimliği kan bağı ilkesine bağlı olarak tabi olunan kabile ile tanımlanmıştır.⁴⁶⁹ Aynı zamanda Kuveyt'i kuranlar kabilelerden meydana geldiğinden modern devlet şekline uymayacak şekilde siyasi ve toplumsal yapı, kabile organizasyonuna dayalı olarak gelişmiştir.⁴⁷⁰ Kuveyt siyasi yapısı yöneticinin geleneklere uygun olarak otoriter bir anlayışla yönettiği geleneksel kabile anlayışına dayanmıştır.⁴⁷¹

Arap kültüründe siyasi meşruiyet ve otorite, inanç sistemi İslam ve toplumsal örgütlenmenin temel birliği kabile ortak yaşamına dayanmış olduğundan Kuveyt'in yöneticileri İslami ve kabile gelenekleri temelinde kendi yönetimlerini meşrulaştırmaya çalışmışlardır.⁴⁷² Şeyh, oluşturulan konsey ve komitelerin tümünün ya da çoğunun başkanı olduğundan merkezîyetçiliğin kabile yapısı Kuveyt devletinin ortaya çıkış sürecinde etkili olmuştur.⁴⁷³ Daha öncede bahsedildiği üzere tüccarlarla beraber kabile önderlerinin önerisi ile belirlenen Kuveyt şeyhleri kendi meşruiyetlerini güçlendirmek için kabile liderlerinin desteğini gerekli görmüş ve bu nedenle onlarla özel ilişki kurmuşlardır. Çok az kaynağa ve askere sahip Kuveyt yöneticileri, ticaret kervanlarını korumak ve Arap baskıncıların

⁴⁶⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 75; Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 13.

⁴⁶⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 75; Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁶⁹ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 43.

⁴⁷⁰ El-Omar, a.g.e., s. 45; El-İbrahim, a.g.e., s. 21.

⁴⁷¹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53, 54; El-Omar, a.g.e., s. 45, 50.

⁴⁷² Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 15.

⁴⁷³ El-Omar, a.g.e., s. 48.

akınlarını defetmek için silahlı hizmet sağlamak konusunda kabilelere ihtiyaç duymuştur.⁴⁷⁴ Şeyh savaş gücünü harekete geçirme konusunda kabile liderlerine bağımlı olmuştur; ancak söz konusu kabile desteği, kendilerine yapılan mali katkıya ve muameleye göre değişkenlik göstermiştir. Kabileler müttefiklerini kolayca değiştirdiğinden yönetici-kabile ilişkisi kırılgan bir yapıda devam etmiştir.⁴⁷⁵ Kısacası Kuveyt topraklarının çöl bölgelerinde yaşayan Bedevi kabileleri, rejimin geleneksel ayağını oluşturmuş, iki kesim arasında karşılıklı ilişki ağı kurulmuştur.⁴⁷⁶ Özellikle yöneticiler, 20. yüzyılda siyasi müttefikliğin şekillenmesine temel teşkil edecek şekilde yerleşik hayata geçen kabilelerle iyi ilişkiler sürdürmüştür.⁴⁷⁷

Kuveyt'te siyasi süreci, El-Sabah ailesi yanında politik gücü bulunan özellikle tüccar sınıfı ve bazı önde gelen kabile liderlerinde görüldüğü iç siyasi dinamikler yönlendirmiş ve dengelemiştir.⁴⁷⁸ Bu uzantıda kuruluş yıllarından beri ataerkil bir yapıda olan Kuveyt şeyhi hiçbir zaman otokratik despotizm uygulamamıştır. Şeyhin gücü genellikle gelenekler ve güçlü bir oligarşi tarafından kontrol edilmiştir. Normalde şeyhin münhasır hâkimiyetinde olan politika El-Sabah şeyhleri ile kabile ve tüccarlar arasında yürütülmüştür.⁴⁷⁹ Yönetimin baskıya dayanmadığı, yöneten ve yönetilen arasında karşılıklı rıza ve anlaşmanın var olduğu Kuveyt'te ülke yönetimi istişare, konsensüs ve işbirliğine dayalı varlık göstermiştir.⁴⁸⁰ İktidarın önemli konularda toplumun ileri gelenlerine danışmasının geleneksel kabul edildiği ve yöneten ile yönetilen arasında karşılıklı bağımlılık yaratan yönetim anlayışı "ortak yönetim" petrol öncesi dönemde var olmuştur.⁴⁸¹

Yöneten El-Sabah ile yönetilen Kuveyt toplumu arasında yazılı olmayan sözleşmenin ortaya koyduğu karşılıklı mutabakata dayanan ortak yönetim anlayışı, daha sonraki dönemlerde Emire ve onun yönetimine bağlı insan doğası üzerinde etki

⁴⁷⁴ Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁷⁵ El-Omar, a.g.e., s. 52.

⁴⁷⁶ Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁷⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10.

⁴⁷⁸ GhanimAlnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", **Middle East Journal**, 54 (2), (2000), s. 243.

⁴⁷⁹ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 268; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 243; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52.

⁴⁸⁰ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 57, 60.

⁴⁸¹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 243; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

göstermişken halkın çıkarlarını gözetecek, onların istek ve dileklerine cevap verecek şekilde Emiri de etkilemiştir.⁴⁸² Böylece Kuveyt'te demokrasinin bulunmadığı ortaçağa özgü siyasi sistemde Kuveytliler 19. yüzyılın sonlarına kadar daha fazla özgürlüğe sahip olan kamuoyunun görüşü önemli siyasi güçlerden biri haline gelmiştir.⁴⁸³ 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam edecek şekilde sınırlı güçle yöneten şeyhin üstünlüğü vesayete dayalı siyasi sistemden önemli derecede sapmakla beraber⁴⁸⁴ ortak yönetim anlayışı, Kuveyt'te yönetici El-Sabah ailesinin meşruiyetini sağlayarak iktidarın yıllarca söz konusu aile üyeleri arasında geleneksel olarak el değiştirmesine olanak vermiştir.⁴⁸⁵

2.3. İlk Demokratik Adım: 1921 Meclisi

20. yüzyılın başlarında El-Sabah ailesi, siyasi taleplerde bulunan kemikleşmiş kentli muhalefet hareketlerine sahne olmuştur.⁴⁸⁶ Karşılıklı rızaya dayanan yönetim anlayışından Şeyh Mübarek döneminde İngiltere ile yapılan 1899 Anlaşması sonucunda Kuveyt'in İngiliz proktektorası haline gelmesiyle uzaklaşmıştır. Şeyh Mübarek özellikle İngiltere'den maddi destek sağlama ve Irak'ta bulunan hurma ağaçlarından gelir elde etme şeklindeki araçlarla tüccarlara olan ekonomik bağımlılığını azaltarak siyasi gücün El-Sabah ailesinin münhasır yetkisi altında toplanması için uğraşmıştır. 1899 Anlaşması ile beraber Kuveyt'teki güç dengesi değişerek ortak yönetimden dış güçler tarafından destek bulan bir çeşit otoriter anlayışa kayılmıştır. Ortak yönetim anlayışından uzaklaşmak özellikle tüccar sınıfı olmak üzere Kuveyt'in etkili ailelerinin hoşnutsuzluğunun artmasına yol açmıştır.⁴⁸⁷ Yöneticiler tüccarların rızasına dayanmadan toprakları yönetmeye çalıştıklarında iyi organize olmuş söz konusu kesim siyasi baskılarla yöneticinin geri adım atmasını sağlamıştır.⁴⁸⁸ Daha önce de bahsedildiği üzere Mübarek kişisel harcamaları ve diğer Arap kabileleriyle savaşacak Bedevi hizmetlilerinin askeri hareketliliğini sürdürmek için tüccarlardan daha fazla vergi talep etmiştir. Şeyh vergilerle bir taraftan kabilelerin desteğini sağlamlaştırırken diğer taraftan tüccarların tepkisine yol açmıştır.⁴⁸⁹

⁴⁸² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁴⁸³ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47.

⁴⁸⁴ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf**..., s. 21.

⁴⁸⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁴⁸⁶ Yom, a.g.e., s. 222.

⁴⁸⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁴⁸⁸ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67.

⁴⁸⁹ Yom, a.g.e., s. 225.

1908’de Mübarek tüccarların işyerlerine yönelik kiralari arttırınca ve yeni gemi vergileri yanında gümrük vergilerini zorla toplamaya çalışınca iki taraf arasındaki gergin ilişkiler iyice bozulmuştur. Mübarek’in hareketi üzerine zengin iş adamları yüzlerce deniz araç ve onlara bağımlı tüm işgücüyle beraber 1909’da Bahreyn’e taşınmıştır. Bundan büyük zarar göreceğini anlayan Mübarek isteksiz de olsa ağır vergileri iptal ederek tüccarlardan topraklarına dönmelerini talep etmiştir.⁴⁹⁰ Kısacası tüccarlar, çıkarları tehlikeye girdiğinde sahip oldukları ekonomik gücü ciddi bir koz olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Fransız Devrimi’nden önce Fransa’da ekonomik gücü olduğu halde siyasi gücü bulunmayan burjuva sınıfının aksine Kuveyt’te tüccarlar önemli siyasi etkinliği elinde tutmuş ve söz konusu güçleri elinden alınmak istendiğinde hemen karşı çıkmışlardır. Devrim öncesinde Fransa’da görülen ekonomik darboğaz karşısında o dönem iktisadi hayata hakim konumda olmalarına rağmen siyasi, hukuki haktan yoksun ve ekonominin yönlendirilmesinde söz hakkı bulunmayan burjuva kesimi kendilerine yönelik vergilerin arttırılmasına karşı çıkararak iktisadi güçlerine paralel daha çok siyasi güç talep etmişlerdir.

Mübarek’in tüccarlardan topladığı vergileri arttırma girişimiyle iki kesim arasında bozulan ilişkiler, o dönem mevcut Suudi tehdidinin ve I. Dünya Savaşı karşısında İngiltere’nin Osmanlıya akan malları önlemek amacıyla uyguladığı ablukanın Kuveyt’te yarattığı ekonomik kriz gibi dış güvenlik kaygılarının toplumu birleştirmesiyle geçicide olsa önlemiştir.⁴⁹¹ Kuveyt’teki uzlaşma havası 1921’de Selim’in ölümüyle yeniden bozulmuştur. Mübarek’in ölümünün ardından çocuklarının hiçbir görüş alınmadan ve herhangi bir mücadele olmaksızın doğrudan başa gelmelerini yönetimin önemli güç elde etmesi şeklinde algılayan, böylesi gücü yöneticiye bırakmak istemeyen, yani El-Sabah ailesinin kendilerinden bağımsız nüfuz kazanmasını kabul etmeyen tüccarlar, Kuveyt’in ileri gelen vatandaşları arasında istişare sistemi kurulmasını talep etmişlerdir.⁴⁹² Tüccar sınıfının ileri gelenleri, 1921’de Şeyh Selim’in ölümünün ardından ülkenin yönetimine, özellikle şeyhin halefinin belirlenmesine yani veraset kararlarına tüccarların da dahil edilmesini öngören bir dilekçeyi El-Sabah ailesine sunmuşlardır.⁴⁹³ Tüccarlar, yöneticinin

⁴⁹⁰ Salih, “The 1938 Kuwait Legislative Council”, s. 67; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 14; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 37-39; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 41; Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁹¹ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 41.

⁴⁹² Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39.

⁴⁹³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 41.

gücünü kontrol etmek, Mübarek'in uyguladığı vergi arttırma gibi politikalarla bir daha karşı karşıya kalmamak, gelecek ihlalleri önlemek adına yönetime gelen Şeyh Ahmet El-Cabir'den yasama ile iktidar arasında bir kesişen olarak görülebilecek resmi bir meclisin (Majlis) oluşturulmasını istemişlerdir.⁴⁹⁴

El-Mübarek'in ölümünden sonra halkın siyasi temsil taleplerinin artması karşısında eski ortak yönetim anlayışına dönük olarak 1921'de çok da başarı sağlamayan ancak Kuveyt demokratik deneyiminin başlangıç noktası sayılan, atanmışların yer aldığı Danışma Meclisi oluşturulmuştur.⁴⁹⁵ Meclis, tüccar Hamad El-Saqr başkanlığında Kuveyt'in doğu ve batı tarafını temsil edecek şekilde toplumun önde gelen on iki kişisinden meydana gelmiştir.⁴⁹⁶ Meclis ciddi başarı elde edememekle beraber El-Sabah ailesinin gücün kaynağının halk olduğunu, yasamanın tek gücü meclisin onaylamadığı her türlü anlaşma ve imtiyazın geçersiz sayılacağını kabul etmesini sağlamıştır.⁴⁹⁷ Muhalefetin önde gelen tüccarları, kurulan meclisin onayından sonra yöneticinin başa gelebileceği konusunda ısrarcı olmuştur.⁴⁹⁸ Ahmet Cabir meclisin kurulmasından sonra söz konusu kişileri toplayarak bütün önemli konularda kendilerine danışacağını ve yeni meclisle beraber çalışacağını sözünü vermiştir. Yani meclis üyeleri, siyasi yönetimde mevcut istişare geleneğinin sürdürüleceğine dair Şeyh Ahmet'ten söz almışlardır.⁴⁹⁹

Meclis nadiren toplanmış olmasının yanı sıra eski sistemi tercih eden yöneticiler tarafından ciddiye alınmamıştır.⁵⁰⁰ Tüccarlar karar alma sürecine sürekli olarak dahil edilmemişlerdir. Ahmet Cabir'in kısa bir süre sonra ölmesi karşısında geleceği daha da tehlikeye giren meclis, Şeyh'in ölümünü takip eden iki ay içinde iç çekişmelere kurban giderek kaldırılmıştır.⁵⁰¹ Özellikle El-Sabah ailesi tarafından İngiltere'ye verilen petrol imtiyazları meclis tarafından sorgulanmaya başlayınca İngiltere'nin de desteğiyle Şeyh

⁴⁹⁴ Tetreault, *Stories of Democracy:...*, s. 39; Yom, a.g.e., s. 225.

⁴⁹⁵ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 243.

⁴⁹⁶ Crystal, *Oil and Politics in the Gulf...*, s. 41; Crystal, *Kuwait: The Transformation of an Oil State*, s. 18.

⁴⁹⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 61; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52.

⁴⁹⁸ Tetreault, *Stories of Democracy:...*, s. 39.

⁴⁹⁹ Crystal, *Kuwait: The Transformation of an Oil State*, s. 18; Crystal, *Oil and Politics in the Gulf...*, s. 42.

⁵⁰⁰ Tetreault, *Stories of Democracy:...*, s. 40.

⁵⁰¹ Crystal, *Oil and Politics in the Gulf...*, s. 36, 42.

tarafından dağıtılmıştır.⁵⁰² Şeyh Mübarek tarafından başlatılan artan orandaki otoriter yönetime tüccarların gecikmiş bir cevabı olan meclis kısa sürdüğünden amacına ulaşamamıştır. Meclis, tüccarları resmi, kurumsallaşmış karar alma sürecine kalıcı olarak enjekte etmeyi başarmamışsa da yüksek oranda siyasallaşmış ve örgütlenmiş bir tüccar toplumu yaratmıştır.⁵⁰³ Demokratik norm açısından ilk resmi girişimi temsil eden meclis, Kuveyt'te temsili hükümetin kurulması için devrimden ziyade reform şeklinde kendini gösterecek sonraki siyasi taleplere örnek teşkil etmiştir.⁵⁰⁴ Söz konusu meclis Kuveyt toplumu içinde erken dönem siyasi farkındalık yaratarak petrol sonrasında oluşabilecek otoriter adımların engellenmesinde önemli ilk adımı oluşturmuştur.

2.4. Toplumsal ve Ekonomik Yapı

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan, toplumsal sistemin merkezinde kabile ve göçebe yaşam tarzının hakim olduğu şehir devleti Kuveyt, İslamiyet'le beraber İslam-Arap kültürü etkisi altına girmiştir.⁵⁰⁵ Önemli etnik bölünmenin görülmediği ülkede nüfusun büyük çoğunluğu Araplardan meydana gelmiştir. İslam, toplumun yargı ve siyasi sisteminin kaynağını oluşturmuştur.⁵⁰⁶ Arap kimliği dışında ekonomide öne çıkan tüccarların etkisiyle Kuveyt, Arap ve İslam değerlerinin kendine has yerel karışımından oluşan bir Körfez kimliğine de sahip olmuştur. Ortak göç deneyimi, Kuveyt'te yeni bir yerleşim ve toplum inşa etme konusundaki çaba ve toplumun temelini şekillendiren aile, Kuveyt kimliğinin oluşmasında rol oynamıştır. Petrol öncesi ekonomi, çölün yarattığı sınırlılık ve denize bağlı yaşamı sürdürme zorunluluğu toplumu birbirine bağlamıştır.⁵⁰⁷ Aile hayatında öne çıkan kadınlar Kuveyt'teki ataerkil yapıdan dolayı birçok haktan yoksun kalmıştır. Ülkede erkeğin sosyo-ekonomik statüsü, zümre, kabile kadının pozisyonunu belirlemiştir. Kadınlar kendi içlerinde de eşit ayrılmamış, kentli kesim kısmen daha özgür olup özel okullarda eğitim alırken tarım ve hayvancılıkla uğraşan kırsal alanın

⁵⁰² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 61; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52.

⁵⁰³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 42.

⁵⁰⁴ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 40; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 18.

⁵⁰⁵ El-Sabah, a.g.e., s. 1.

⁵⁰⁶ El-Omar, a.g.e., s. 57; Crystal, "Kuwait", s. 54.

⁵⁰⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 66.

kadınları benzer hakları yakalayamamış; ancak her iki kesim de ekonomik hayatta kendini göstermeyi başarmıştır.⁵⁰⁸

18. yüzyılda 4000'den fazla olmayan Kuveyt nüfusu 1760'lı yıllarda El-Sabah iktidarı ile birlikte 10.000 kişiye ulaşmıştır.⁵⁰⁹ 19. yüzyılın sonunda daha da artan nüfus, 1919'a gelindiğinde 15.000'i İran kökenli toplam 60.000 kişi Kuveyt kasabasında olmak üzere 85.000'ne varmıştır.⁵¹⁰ Kısacası nüfus petrol öncesinde 70.000 ile 100.000 arasında değişmiştir.⁵¹¹ Nüfusun ezici çoğunluğunun Arap Müslümanlardan oluştuğu Kuveyt'te en önemli mezhepsel ayırım Şii ile Sünni kesim arasında görülmüştür. Daha çok tüccar sınıfından meydana gelen Sünniler çoğunluğu meydana getirirken ikinci sırada Sünnilere göre fakir olan, Suudi Arabistan'ın doğu Hasa vilayeti ve Bahreyn'den göç eden Körfez Şiileri (Arap Şiileri) ile İran'dan göç eden İran (Pers) Şiileri yer almıştır. Şii Müslümanların yanında kimi Hıristiyan nüfus da varlık göstermiş, az sayıda Yahudi bu topraklarda yaşamıştır.⁵¹² Kuveyt kasabasının en etkili ailelerinin çoğu yerleşik hayata geçmekle beraber petrol dönemine kadar çöl hayatıyla bağını sürdüren göçebe ve yarı-göçebe bedevi kabileleri olmuştur. Ancak yönetici ailenin askeri kaynağını meydana getiren göçebeler ile kentliler arasında önemli toplumsal ve siyasi etkileşim devam ettiğinden diğer Arap ülkelerinde olduğundan farklı şekilde iki kesim arasında ulusal birliğe engel oluşturacak derin bir çatlak hissedilmemiştir.⁵¹³ Petrol öncesinde Kuveyt toplumu zengin tüccar sınıfı ve yönetici aile ile daha çok işçi kesiminin meydana getirdiği toplumun geri kalanı şeklindeki sınıfsal ayrışmaya dayanmıştır.⁵¹⁴ Tüccarlar zenginlik ve karı bir çeşit finans sistemiyle elinde tutarlarken işgücünü oluşturan büyük kesim kalıtsal borç sistemi kapsamında gelirin büyük çoğunluğuna sahip küçük elit tüccar sınıfına bağımlı hale gelmiştir. İşgücü geçinmek için ihtiyaçlarını finanse eden ticaret erbabına siyasi olarak itaat ederken sosyal açıdan El-Sabah yönetimine sempati duymuştur.⁵¹⁵ İçsel

⁵⁰⁸ Foley, a.g.e., s. 170-171.

⁵⁰⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 21; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66.

⁵¹⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 33.

⁵¹¹ J. C. Hurewitz, "The Persian Gulf: British Withdrawal and Western Security", **Annals of The American Academy of Political and Social Science**, 401, (1972), s. 113.

⁵¹² Crystal, "Kuwait", s. 53; Foley, a.g.e., s. 17; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 40-41; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 77.

⁵¹³ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 40-41; Foley, a.g.e., s. 17.

⁵¹⁴ Crystal, "Kuwait", s. 54.

⁵¹⁵ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 37; Yom, a.g.e., s. 225; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 36.

bölünmelere rağmen Kuveyt, ulusal nüfus ve kimliğe sahip ulusal toplum şeklinde karakterize edilebilecek nitelikte olmuştur.⁵¹⁶ Toplumsal birlik petrol sonrası dönemde de kendini hissettirip ülkenin bütünlüğünde önemli rol oynamıştır.

Küçük bir deniz limanı Kuveyt'te petrol öncesinde coğrafyanın hiçbir zenginlik ve çeşitliliği barındırmaması, çevresel zorluklar topluma büyük engel oluşturmuştur. Çöl hayatı uygar sürekli bir topluluğun inşasını gerektirecek her tür beşeri uyumu engellemiştir.⁵¹⁷ Bölgeye hakim çöl ve deniz, beşeri meslek ve örgütlerin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Akarsu yetersizliği ve verimli toprakların azlığı göçebe hayatın temel nedenini oluştururken her türlü kıtlık kabile savaşlarını istisna yapmaktan çıkarıp bir kural haline getirmiştir.⁵¹⁸ Kuveyt ekonomisi 19. yüzyılda tüccarların gerçekleştirdikleri yoğun ticaret hacmiyle, Şeyhliğin Arabistan'ın güney ve doğusundan Suriye'ye mal taşıyan kervanların konakladığı bir liman şeklinde kullanılmasının sağladığı karlarla ve inci avcılığının yarattığı büyük gelirle sabit şekilde büyüyüp genişlemiştir.⁵¹⁹ Petrol öncesi Kuveyt ekonomisinin temelini toplumun göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçmelerini mümkün kılan ticaret ve balıkçılık ile iktisadi hayatın ana kaynağı ve ilk endüstrisi inci avcılığı meydana getirmiştir. Söz konusu ekonomik faaliyetlere bağlı şekilde gemicilik ve tersanecilik de gelişme göstermiştir. Denize bağımlılık dışında hayvancılık ve özellikle hurma yetiştiriciliği olmak üzere tarım Kuveyt'in ekonomik hayatını işgal etmiştir.⁵²⁰

Coğrafi konumu ve görece siyasi istikrarı Kuveyt'i tarih boyunca bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Kuveyt, Arap yarımadasının içbölgeleri için ideal bir çıkış yolu olmuştur. Çeşitli mallar Şeyhlikten Halep ve diğer erişim noktaları ile Avrupa'ya ya da tersi bir okumayla Irak malları genel olarak Körfez, özelde ticaret merkezi ve geçiş şehri Kuveyt limanı üzerinden deniz yoluyla Doğu Afrika ve Hindistan'a taşınmıştır. Petrol öncesi dönemde Kuveyt, Necd bölgesi için önemli bir ticaret çıkışı özelliği göstermiştir. Necd bölgesinin güney ithalatının yarısı Hasa üzerinden taşınırken diğer yarısı Hicaz limanları ile Kuveyt arasında hemen hemen eşit bölünmüştür. Hindistan ve Afrika deniz

⁵¹⁶ Crystal, "Kuwait", s. 54.

⁵¹⁷ El-Omar, a.g.e., s. 46.

⁵¹⁸ Foley, a.g.e., s. 17; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 31.

⁵¹⁹ Abu Hakima, a.g.e., s. 7; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13.

⁵²⁰ El-Omar, a.g.e., s. 46; Foley, a.g.e., s. 17; Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 17; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 35; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 38.

rotalarına ilişkin engin bilgisiyle Kuveytli tüccarlar, Avrupa ve Uzakdoğu'ya transit ticaret hizmeti sağlamışken gemi sahibi tüccarlar da gemilerle yük, malzeme ve yolcu taşımıştır. Hindistan'dan satın alınan mallar, bir kısmı gemilerle Kuveyt'e geri kalanı da buradan kervanlarla Bağdat ve Halep'e sevk edilmiştir.⁵²¹ Kuveyt'in çevresinin çöllerle kaplı olması denize bağımlı bir toplum yaratmış, denizin yarattığı imkanlar dahilinde ekonomi gelişme göstermiştir. Sınırlı ölçekte gerçekleştirilen hayvancılık ve tarım da yine çöl iklimi dolayısıyla çoğu zaman sekteye uğramıştır. Bu şekilde sanayisi bulunmayan Kuveyt toplumu coğrafyanın el verdiği ölçüde refah ve zenginlik elde etmiş, coğrafi sınırlılıkların arttığı dönemde ise ciddi ekonomik kriz içine girmiştir. Kuveyt'in ekonomik refahının geçicilik durumu petrol ile beraber tamamen değişmiştir. Petrol özellikle inci avcılığı olmak üzere diğer ekonomik faaliyetleri yok ederek tek kaynağın üstünlüğüne dayanan bir ekonomi yaratmıştır. Petrolün, ekonomik kriz içinde bulunduğu bir dönemde ortaya çıkması Kuveyt'i ekonomik, sosyal ve siyasi yönden dönüştürmüştür.

Petrol arifesinde Kuveyt, gerek yaşanan kuraklık gerekse dünyada meydana gelen ekonomik buhran ve Japonya'da ortaya çıkan yeni inci sektörü karşısında ekonomik kriz içine girmiş, halk ciddi yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı güçlerine araç gereçlerin ulaşmasını engellemek amacıyla İngiltere'nin Kuveyt'teki kervan ticaretini yasaklaması, savaş sonrasında Suudi güçlerin Şeyhliğe yönelik ekonomik ablukası ve Vahabi akınları sonucunda ekonomi durma noktasına gelmiştir. Dahası I. Dünya Savaşı karşısında iş hacmi küçülen inci avcılığı, savaş sonrası uzun ve ciddi dünya ekonomik buhranı ile daha da daralmıştır. Japonya'nın kültive inci buluşu diğer Körfez ülkeleriyle beraber Kuveyt inci sektöründe de ölümcül bir yara açmıştır.⁵²² Tarım ve hayvancılık yine 1941 ve 1942'de yaşanan ciddi kuraklığa bağlı olarak zarar görmüştür. Devam eden kötü koşullar karşısında insanlar çöl yaşantısını bırakıp Kuveyt kentine ve

⁵²¹ Arkeolojik çalışmalarda M.Ö. 400'den M.Ö. 100'lü yıllara kadar eski ticaret yollarının Yunanistan'ı Feyleke adasına bağladığına ilişkin deliller, Kuveyt'in Avrupa'yla her zaman ticari bağ içinde olduğunu göstermiştir. Söz konusu bağ, özellikle 16. yüzyıldan itibaren yeni gelişmeye başlayan önce Portekizliler ardından Hollanda ve Fransa ve daha hissedilir şekilde İngiltere olmak üzere Avrupalı kapitalist devletlerin, ticaret ve ekonomik sistemlerini tüm dünyaya yaymaya çalışmalarıyla önce hissedilmez, ardından ise radikal biçimde gelişmiştir. Kuveyt'in özellikle İngiltere olmak üzere Avrupalı ekonomilere bu şekilde bağlantısının uzun dönemli etkisi, kendi ekonomisini yerel ve bölgeselden uluslararası yönelime itmesi ve bu bağın son halkası olarak petrolünün Avrupa'ya taşınması olmuştur (Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 33-35; El-İbrahim, a.g.e., s. 99-100; Peterson, "Succession in the States of The Gulf Cooperation Council", s. 173).

⁵²² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 35-36; El-İbrahim, a.g.e., s. 102.

çevre köylerine yerleşmiştir.⁵²³ Kısacası I. Dünya Savaşı, Suudilerin ekonomik ablukası, Japon incilerinin Körfez inciliğine vurduğu ciddi darbe, dünya ekonomik buhranı Kuveyt ve halkını büyük yoksulluğa düşürmüştür. Ciddi ekonomik sorunlarla boğuşan Kuveyt'in imdadına 1930'lu yıllarda bulunan petrol yetişmekle beraber söz konusu kaynağın ticaretine II. Dünya Savaşı nedeniyle başlanamaması krizin savaş sonrası döneme kadar sürmesine yol açmıştır. 1789 Fransız Devrimi Fransa'nın derin ekonomik kriz içinde bulunduğu bir dönemde başlayıp başarıya ulaşmışken Kuveyt'te ekonomik darboğaz petrolün keşfiyle ciddi politik kriz yaratmadan atlatılmış ve beraberinde siyasi istikrar getirmiştir.

Petrol öncesi eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetler ya yetersiz ya da modern standartlardan uzak olmuştur. 1900'lü yılların başlarında eğitim çoğunlukla dinsel bağlamda bütün erkeklere ve bazı kızlara temel okuma-yazma eğitimi veren Kuran okullarından meydana gelmiştir.⁵²⁴ 20. yüzyılın başlarında yalnızca bir Amerikan misyon ve küçük Kuran okullarına sahip Kuveyt'te eğitim daha çok özel kesim tarafından finanse edilmiştir. Tüccarlar özel olarak topladıkları parayla 1912 yılında coğrafya, muhasebe konusunda öğretim verecek modern nitelikte Mübarekiye, ardından 1920'de Ahmediye okulunu açmışlardır.⁵²⁵ 1936'da bir tanesi kızlar için olmak üzere dört ilkokulu içeren, uzman öğretmenler tutmayı, yeni okullar açmayı ve öğretimi daha sistematik hale getirmeyi öngören Öğretim Kurulu adında daha kapsamlı eğitim sisteminin esasları oluşturulmuştur.⁵²⁶ Kamu sağlık kurum ve görevlilerinin bulunmadığı Kuveyt'te bu tür sosyal hizmetler eğitimde olduğu gibi özel kesim tarafından yürütülmüştür. İlk hastane yine Büyük Mübarek döneminde özel teşebbüs tarafından kurulmuştur.⁵²⁷ Bu şekilde modern sağlık sisteminin ilk adımı, Mübarek'in Hollanda Reform Kilisesinin Amerikalı Arap misyonundan doktorları Kuveyt'te bir klinik açmak için davet ettiği 1900'lü yılların başlarında atılmıştır. Bu uzantıda 1911'de erkekler ve 1919'da kadınlar için özel iki küçük

---

⁵²³ El-Sabah, a.g.e., s. 24.

⁵²⁴ Crystal, "Kuwait", s. 54.

⁵²⁵ Ragaie El-Mallakh, "Kuwait's Economic Development and Her Foreign Aid Programmes", **The World Today**, 22 (1), (1966a), s. 15.

⁵²⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 68; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 45; Crystal, "Kuwait", s. 55.

⁵²⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 14.

hastane, 1934 ile birlikte otuz dört yataklı Olcott Anıtı hastanesi açılmıştır.⁵²⁸ Böylece Kuveyt'e modern sağlık ve eğitim sisteminin öncülüğünü yönetici aile yerine tüccar sınıfı yapmıştır. Söz konusu kesim daha bilinçli bir toplumun önünü açarak Kuveyt'in gelecek siyasi gelişiminin şekillenmesine öncülük etmiştir.

2.5. Kuveyt'in Jeopolitik Önemi ve Sonuçları

“Kuveyt iyi bir pazar limanı
Kuveyt olası bir demiryolu son istasyonu
Kuveyt bir ticaret yolu kesişme noktası...”⁵²⁹

Sahip olduğu küçük alan, elverişsiz iklim ve topografyaya rağmen iyi korunmuş Körfez bölgesindeki en iyi doğal limanı, Irak ve diğer Arap yarımadasına yakınlığı ve böylece yarımadanın merkezinin büyük kısmı için ideal çıkış oluşturması, gerek Basra'yla Körfez'in Arap kıyıları, Hindistan, Uzakdoğuyla gerekse Akdeniz limanları ve Avrupa arasında kurduğu bağlantıyla ticaret için en uygun geçiş özelliği taşıması kısacası coğrafi konumu Kuveyt'i, ekonomik, siyasi ve stratejik açıdan önemli pozisyona taşımıştır.⁵³⁰ Sabah otoritesi altında Kuveyt, ticari başarısı sayesinde Halep'ten gelen ve Hindistan'dan Kuveyt araçlarıyla ithal ettikleri malı Halep'e taşıyan çöl kervanları ve Basra Körfezi'nden çöl yoluyla Suriye'ye seyahat eden yolcular için önemli liman haline gelmiştir.⁵³¹ Daha önce de bahsedildiği üzere Basra limanının 1776'da İran tarafından işgali sonucunda bölge ticareti daha güvenli olan Kuveyt'e kaymıştır. Böylece Kuveyt büyüyen bir liman ve kervan merkezi olmuştur. Kuveyt'in bu dönemde Körfez bölgesinde meydana gelen korsan faaliyetlerinden uzak olması da dış güçlerin buraya yönelik ilgisini arttırmıştır.

Deniz rotalarına yakınlığı ve askeri bakımdan elverişliliği gibi stratejik konumu ve görece siyasi istikrarıyla Batılı ülkelerin dikkatini çeken Kuveyt, sömürgeci güçlerin bölgeye ilgisinin artmasıyla uluslararası politikanın parçası haline gelmiştir. İngiltere olmak üzere büyük güçlerin koruma altına almaya çalıştıkları bir alana dönüşmüştür.⁵³² 19.

⁵²⁸ El-Mallakh, “Kuwait's Economic Development...”, s. 15; Salih, “The 1938 Kuwait Legislative Council”, s. 67; Crystal, “Kuwait”, s. 56.

⁵²⁹ 28 Ocak 1898 tarihli Osmanlı Memorandumu (Briton Cooper Busch, 1967'den aktaran: Ahmad, a.g.e., s. 182).

⁵³⁰ Assiri, a.g.e., s. 2; El-Sabah, a.g.e., s. 18-19; El-İbrahim, a.g.e., s. 27.

⁵³¹ El-İbrahim, a.g.e., s. 27; Abu Hakima, a.g.e., s. 6.

⁵³² Yom, a.g.e., s. 222; El-Omar, a.g.e., s. 46.

yüzyılın özellikle ikinci yarısından sonra İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya olmak üzere Avrupalı temel güçler ve Osmanlı Kuveyt'i ele geçirmek için rekabet etmişlerdir. İngiltere, Hindistan ve Uzakdoğuyla yapılan ticarete taşıdığı önem dolayısıyla Kuveyt'i nüfuzu altında tutmaya çalışmıştır. Almanlar bölgede etkisi bulunan İngiltere ile baş etmek için Körfez'in nihai durağı olarak Kuveyt'i görmüştür. Körfez bölgesiyle yakından ilgili Rusya ise yine Hindistan ve Uzakdoğu'ya inişte Kuveyt'i etkisi altına almaya uğraşmıştır. O dönem bölgede etkin İngiltere, kendi pozisyonunu sağlamlaştırmak için çaba harcamıştır. Almanya ise İngiltere'nin nüfuzunu kırmak için Osmanlı toprakları Bağdat ve Basra'dan Kuveyt'e kadar uzanacak demiryolu planını hayata geçirmiştir. Rusya çeşitli demiryolu projelerinden biri olarak Akdeniz'in doğu kıyılarından Lübnan'ın Tripoli limanını Kuveyt'e bağlamak istemiştir. Kısacası Kuveyt, 19. yüzyılda uluslararası çekişmelere ve rekabete sahne olan Körfez'deki güç oyununun içine çekilmiştir.⁵³³ En nihayetinde güç oyunundan üstün gelen İngiltere, 19. yüzyılın sonlarından 20 yüzyılın ortalarına kadar Kuveyt'i kontrolü altında tutmuştur.

Petrol öncesi Kuveyt, ekonomik anlamda dış dünyaya bağlı gelişim gösteren ticarete olduğu gibi dış politika konusunda dış güçlere bağımlı hale gelmiştir.⁵³⁴ Dış politikası değerlendirildiğinde, konumu Kuveyt'e önemli fırsatlar yaratmakla beraber kendisini dış güçlere karşı kırılgan yapmıştır.⁵³⁵ Özellikle Vahabiliğin ve El-Suud ailesinin yükselişe geçmesiyle Arap yarımadasında yeni güç merkezi oluşması karşısında Kuveyt, Osmanlı İmparatorluğuyla olduğu gibi bölgedeki etkinliği fazla hissedilen İngiltere ve El-Suud ile ilgilenmek zorunda kalmıştır.⁵³⁶ 19. yüzyıldan önce Arap yarımadasında ve Basra Körfezi'nde bulunan içsel güç dengesine bağlı varlık gösteren Kuveyt'in liderleri özenli diplomasiyle ve gerektiğinde bölgesel güçleri harekete geçirerek hayatta kalmayı başarmıştır.⁵³⁷ Böylece Kuveyt, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupalı güçlerin kırılgan güç dengesi çerçevesinde özerkliğini muhafaza etmiştir. Yöneticiler, küçük ve zayıf devletin varlığını sürdürmesinde en iyi stratejinin tarafsız politika yürütmek olduğunu görmüşlerdir. İngiliz himayesi dışında Kuveyt dış politikada, kendini saran güç mücadelesi içinde siyasi egemenliğini ve toprak bütünlüğünü sürdüreceği şekilde komşu

⁵³³ Assiri, a.g.e., s. 2; El-Sabah, a.g.e., s. 19.

⁵³⁴ El-İbrahim, a.g.e., s. 35.

⁵³⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8.

⁵³⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3.

⁵³⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8.

güçlü devletler arasında tarafsızlık politikası izlemiştir.⁵³⁸ Tarafsızlık politikası çerçevesinde Kuveyt, kabilelerden Osmanlı güçlerine ve Avrupalı tüccarlara kadar her kesimle ilişki kurmuştur. Yaptığı farklı müttefiklik ilişkileriyle de 19. yüzyılın ortalarından itibaren özerklik elde etmiştir.⁵³⁹ Doğrudan Osmanlı ve Avrupa idaresi altına giren Basra ve Hasa'nın aksine *de facto* bağımsızlığını sürdürmüştür.⁵⁴⁰ Siyasi tarihi açıkça güç dengesi bağlamında ele alınan ve bağımsız devlet olarak ortaya çıkışı II. Dünya Savaşı sonrasındaki söz konusu dengeye dayandırılan Kuveyt, I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı İmparatorluğunun Irak vilayeti ve Arap yarımadasında mücadele içinde bulunan gruplarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Dengeleyici unsur olarak da İngiltere'nin koruması altına girmiştir.⁵⁴¹ Kuveyt, tarafsızlık ve denge politikası çerçevesinde dış politikasını yürütmekle beraber herhangi bir egemenliğin doğrudan nüfuzu altına girmemek için 1890'lı yılların sonunda doğrudan İngiliz korumasını kabul etmiştir. Kuveyt, iç özerkliğinin devamına karşılık dış egemenliğini İngiltere'ye bırakmıştır. Böylece Kuveyt'in kendi güvenliğini sürdürmede dış büyük güce dayanma stratejisi bugüne kadar sürecek şekilde başlamıştır.

2.5.1. Bağımsız Kuveyt'in Kuruluşunda Etkin Aktör İngiltere

El-Sabah ailesi iç gücünü sağlamlaştırmak, ekonomik, askeri yardımların ve diğer dış malların Şeyhliğe girişini sağlamak için kimi zaman topraklarından feragat edip diplomatik ayrıcalık vererek Batılı ülkelerle işbirliğine gitmiştir.⁵⁴² İşbirliği bağlamında öne çıkan Batılı aktör, Kuveyt'in devletleşme sürecinde önemli rol oynayan İngiltere olmuştur.⁵⁴³ İngiltere, ticari çıkarlarını korumak, daha özel olarak özellikle dış güçlere karşı Hindistan yol güvenliğini sağlamak için bölgeyle ilgilenmiştir.⁵⁴⁴ İngiliz siyasi yardımcıları ve deniz gemileri Kuveyt'ten Umman'a kadar bütün yollarda İngiltere'nin

⁵³⁸ El-İbrahim, a.g.e., s. 22, 35.

⁵³⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 8.

⁵⁴⁰ Wilson, a.g.e., s. 252.

⁵⁴¹ El-İbrahim, a.g.e., s. 22, 36.

⁵⁴² Yom, a.g.e., s. 222.

⁵⁴³ İngiltere'nin Körfez kıyısında gerçekleştirdiği ilk resmi ilişki 1820'de kendisiyle -korsanlık faaliyetleri görülmediğinden anlaşmaya taraf olmayan Kuveyt dışında- diğer kıyı şeyhleri arasında imzalanan ve başta korsanlık olmak üzere köleliği de yasaklayarak denizde barışı korumayı amaçlayan 1820 Genel Barış Anlaşmasıyla kurulmuştur (J. B. Kelly, "The British Position in the Persian Gulf", **The World Today**, 20 (6), 1964, s. 239; Hurewitz, a.g.e., s. 109; Uzi Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf: Its Origins, Dynamics and Legacy", **Middle Eastern studies**, 42 (3), (2006), s. 353.

⁵⁴⁴ Hurewitz, a.g.e., s. 109; James Only, "Britain's Informal Empire in the Gulf, 1820-1971", **Journal of Social Affairs**, 22 (87), 2005, s. 30.

gücünü sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Amaç doğrultusunda bölgedeki yönetici aileleri, manda yerine İngiliz koruması altına almaya gayret etmişlerdir. Bölgedeki faaliyetleriyle İngiltere'nin Hindistan'daki topraklarına, Doğu Afrika, İran ve diğer yerlere sıkıca bağlanan Körfez, 1820-1920 arası dönemde bir İngiliz gölü haline gelmiştir. Bölgedeki varlığını devam ettirmek için sert ve yumuşak gücünü kullanmaktan çekinmemiştir. Ekonomik varlığıyla bölgedeki yumuşak gücünü sürdüren İngiltere, ticari mal ve yolcuları kendi gemi ve kontrolü altındaki deniz hatları, kanalları ve boğazlarıyla taşımıştır. Böylece İngiltere ticari ve ulaşım ağıyla bölgedeki kontrolünü arttırmıştır.⁵⁴⁵ Ekonomik çıkarları açısından hayati gördüğü Körfez'i diğer Avrupalı güçlere kaptırmamak için yoğun çaba harcamıştır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli imtiyaz anlaşmalarıyla bölge Şeyhliklerini etkisi altına almıştır.

Kuveyt ile İngiltere arasındaki ilişkiler, 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın son çeyreğine kadar yalnızca bölgede faaliyet gösteren İngiliz Doğu Hindistan Şirketi üzerinden sınırlı düzeyde yürütülmüştür. 19. yüzyılın sonlarından itibaren ise bölgede artan sömürgecilik yarışına bağlı olarak ilişkiler ivme kazanmıştır.⁵⁴⁶ 19. yüzyılın son dönemlerinde İngiltere'nin genel olarak Basra Körfezi'nde özelde ise El-Sabah Şeyliğindeki çıkarları modern Kuveyt devletinin ortaya çıkmasında önem arz etmiştir. İngiltere'nin 19. yüzyılın başlarında ticari çıkarları çerçevesinde nüfuz kurduğu bölgedeki en önemli sorununu korsancılık faaliyetleri oluşturmuştur. Kendi ticaretini sekteye uğratan korsancılığın önüne geçmek için söz konusu faaliyetlerin gerçekleştirildiği bölge Şeyhlikleriyle ilişki kurmuştur. Bu dönemde İngiltere, korsan faaliyetlerinin dışında bulunan Kuveyt'e daha az ilgi duymuştur. Ancak söz konusu durum İran'ın Basra işgali, özellikle Rusya ve Almanya'nın Körfez bölgesinde etkinliğini artırma girişimi karşısında değişerek İngiltere'nin Kuveyt ile yakından ilgilenmesine yol açmıştır. Kısacası İngiltere, Hindistan sömürge topraklarını güvenlik altında tutmak ve Avrupa'ya taşınan malların en

⁵⁴⁵ Foley, a.g.e., s. 16-17.

⁵⁴⁶ Bölgede bulunan İngiliz ticaret şirketlerinin önceliği ticareti genişletmek olsa da ekonomik konuların diğer toplumsal ve siyasal konulardan ayrı düşünülmeceği gerçeğiyle şirketler, yerel olaylara kayıtsız kalamamışlardır. Bu kapsamda da 31 Aralık 1600 tarihli kraliyet fermanıyla İngiliz Doğu Hindistan Şirketi olarak birleşen İngiliz Şirketleri yarım yüzyıldan daha kısa sürede siyasi kimliğe bürünmüştür. Doğu Hindistan ile ticaret yapmak amacıyla 1703'de İngiltere Tacirleri Birleşik Şirketi altında birleşen eski ve yeni İngiliz şirketleri genel başkanına konsolosluk yetkisi de verilmiştir. Osmanlı ve İran topraklarında kurulan söz konusu şirketler iki imparatorluğun birbirleriyle savaş halinde buldukları dönemlerde savaş aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Dahası her iki taraf da deniz güçlerini güçlendirmek adına şirketin yardımını hedeflemişlerdir (Abu Hakima, a.g.e., s. 14-15).

güvenli şekilde sürekliliğini sağlamak adına Körfez kıyısını önemli çıkar alanı olarak görmüş ve diğer güçlerin bölgede üstünlük kurmasına izin vermemiştir.

İngiltere'nin, Kuveyt'teki öncelikli çıkarı ticaretten ziyade Hindistan yol güvenliğini sağlamak olmuştur.⁵⁴⁷ Kuveyt ile İngiltere arasındaki ilk resmi ilişki de Osmanlı hakimiyeti altındaki ekonomik önemi büyük Basra'nın İran tarafından 1776'dan 1779 yılına kadar süren işgali karşısında kurulmuştur.⁵⁴⁸ İran işgali karşısında Kuveyt Şeyhi Abdallah I, Körfez'de faaliyet gösteren İngiliz Doğu Hindistan Şirketi temsilcileriyle doğrudan temasa geçmiştir.⁵⁴⁹ Basra ablukası karşısında İngiltere, öncelikle Irak toprağı Zubair'den yürüttüğü Halep-Körfez iletişim hattını Kuveyt üzerinden sağlamaya başlamıştır. Ardından Hindistan, Akdeniz ve Avrupa arasında yürüttüğü ticaretin yol güzergâhını Kuveyt'e yöneltmiştir.⁵⁵⁰ Bu şekilde Kuveyt, 1776-1779 yılları arasında Basra ve Halep arasında mal taşıyan hemen hemen bütün kervanlar için önemli liman haline gelmiştir.⁵⁵¹ 1793'de güney Irak'ta yaşanan yerel mezhep çatışmaları ve İngiltere-Osmanlı arasındaki o dönem kötü ilişkiler karşısında Doğu Hindistan Şirketi temsilciliği buradan alınarak 1793-1795 yılları arasında faaliyette bulunacağı Kuveyt'e taşınmıştır.⁵⁵² Karşılıklı ilişki bağlamında Vahabi saldırıları karşısında İngiliz temsilcileri El-Sabah ailesine yardım teklifinde bulunmuştur.⁵⁵³ 1792 ve 1793 yıllarında Vahabi geleneğini yaymak amacıyla Şeyhliğe saldıran Vahabi güçleri, Kuveyt ile İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ofisinden oluşan birleşik kuvvetler tarafından geri püskürtülmüştür.⁵⁵⁴ Bu şekilde bölgede İngiltere'nin aleyhine oluşabilecek herhangi bir olayda Kuveyt, ikame toprak alanı olarak görülmüştür. İngilizler de önemi artan Kuveyt'e herhangi bir saldırı durumunda yardımdan çekinmemiştir.

⁵⁴⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 35.

⁵⁴⁸ Osmanlı hakimiyeti altındaki Basra, sahip olduğu liman ile bölgenin en önemli ticaret merkezlerinden birini oluşturmaktaydı. Hindistan'dan yapılan ticaretin yönünü Basra Körfezi yerine kendine çeviren Basra vilayeti, ekonomik ve politik önemi dolayısıyla İran'ın ilgilendiği alan olmuştur. İran Hanı Kerim Khan, Bağdat valisinin Kerbela'ya seyahat eden yolculardan zorla vergi topladığı gerekçesiyle valinin cezalandırılmak üzere kendisine iade edilmemesini bahane ederek 1776'dan 1779'a kadar süren işgalle Basra'yı ele geçirmiştir (El-İbrahim, a.g.e., s. 28-29; Assiri, a.g.e., s. 2).

⁵⁴⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11.

⁵⁵⁰ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; El-İbrahim, a.g.e., s. 29; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11.

⁵⁵¹ El-İbrahim, a.g.e., s. 30; Demirbaş, a.g.e., s. 102.

⁵⁵² Demirbaş, a.g.e., s. 102; El-İbrahim, a.g.e., s. 30; Assiri, a.g.e., s. 2.

⁵⁵³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11; Demirbaş, a.g.e., s. 102.

⁵⁵⁴ Assiri, a.g.e., s. 3.

İngiltere-Kuveyt sınırlı ilişkileri 1866 yılında iktidara gelen Şeyh Abdallah El-Sabah II ile değişmiştir. Şeyh Abdallah, Osmanlı ile ilişkilerini geliştirerek yerel özerkliğine karşılık Kuveyt'i Bağdat vilayetine bağlamıştır.⁵⁵⁵ Ancak Osmanlı'ya yakın politika 1890'lı yılların sonunda değişmiştir. Söz konusu tarihten sonra Kuveyt-İngiliz yakınlaşması yeniden mümkün olmuştur. Yüzyılın sonunda yaptığı suikastla üvey kardeşlerinin ölümlerine yol açarak başa geçen Mübarek döneminde ilişkiler yeni bir ivme kazanmıştır. Söz konusu suikast sonucunda El-Sabah ailesi ikiye bölünmüştür. Mübarek'in amcası Yusuf El-İbrahim kardeşlerini öldürmekle suçladığı Şeyh'in meşruiyetini sorgulayarak liderlik iddiasında bulunmuştur. Bu amaçla etrafına topladığı akraba ve yandaşlarıyla birlikte Basra Valisi Hamdi Paşa'dan yardım istemiştir. Mübarek'in üvey kardeşleri Muhammed ve Jarah ile arası iyi olan Hamdi Paşa da Osmanlı'nın buradaki hakimiyetini güçlendirmek için yardımı kabul etmiştir.⁵⁵⁶

Kuveyt siyasi geleneğine aykırı şekilde başa geçen Büyük Mübarek El-Sabah meşruiyetini sağlamlaştırmak için, özellikle iki kardeşinin ölümlerinden sonra Basra'ya sığınan destekçilerinin ve oğullarının Osmanlılar ve diğer kabilelerden tahtı geri almak adına yardım istemeleri karşısında dengeleyici müttefik olarak İngiltere'yi görmüştür.⁵⁵⁷ Kısacası Mübarek olası Osmanlı saldırısına karşı koymak, kendi gücünü sağlamlaştırmak ve ölümünden sonra yönetimin kendi ailesinin elinde kalmasını sağlamak üzere İngiltere'ye yaklaşmıştır.⁵⁵⁸ İngiltere de bölgedeki çıkarları tehlikeye girdiğinde kendi ailesi ve yakın komşuları tarafından gücüne meydan okunan Kuveyt Şeyhi Mübarek El-Sabah'tan yararlanmışır.⁵⁵⁹ Özellikle İngiltere o dönem bölgede artan sömürge yarışında üstünlüğünü devam ettirmek için Kuveyt'e yaklaşmayı çıkarları açısından uygun görmüştür.

---

⁵⁵⁵ Tayyar Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1992, s. 112.

⁵⁵⁶ Ahmad, a.g.e., s. 182.

⁵⁵⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12; Assiri, a.g.e., s. 3-4; Ahmad, a.g.e., s. 182.

⁵⁵⁸ Mary Ann Tetreault, "International Relations", Jillian Schwedler ve Deborah J. Gerner (Ed.) **Understanding the Contemporary Middle East, içinde** (131-168), USA: Lynne Rienner, Boulder: 2002, s. 138; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135.

⁵⁵⁹ Foley, a.g.e., s. 16.

2.5.1.1. 1899 Kuveyt-İngiliz Anlaşması

(...) Osmanlı'nın ya da herhangi yabancı bir otoritenin Kuveyt'teki varlığının tanınması İngiltere'nin Körfez'deki çıkarlarına tehdit oluşturabilecek ve bu durum gelecekte bize ciddi sorun yaratacaktır. (...) böylesi bir tehlikeyi engellemek için halen zamanımız olduğuna inanıyor ve bu konuda gerekli adımın uygun zamanda atılmasını ve mümkünse Kuveyt'te İngiliz himayesinin erken fırsatını yakalamayı tavsiye ediyorum. (...)⁵⁶⁰

İktidara gelir gelmez gücünü sağlamlaştırmak amacıyla daha resmi ilişki kurmak şeklindeki Mübarek'in teklifine İngiltere duyarsız kalmamış; ancak ihtiyatlı davranmıştır. Kısacası, Kuveyt Şeyhi'nin çıkarı ile İngiliz çıkarlarının örtüşmesiyle başlayan resmi ilişkiler başlangıçta Mübarek'in istediği düzeyde olmamıştır. İngiltere, Mübarek'in resmi ittifak anlaşması önerisine yanaşmamıştır.⁵⁶¹ İngiltere'nin ihtiyatlı davranması o dönem Kuveyt'te çıkarlarına zarar verecek bir gelişme olduğuna inanmamasından kaynaklanmıştır. Ancak 19. yüzyılın son çeyreğinde artan sömürge yarışında Körfez bölgesiyle daha yakından ilgilenmeye başlayan Rusya ve Almanya'nın tutumu karşısında İngiltere, çıkarlarını korumak için buraya yönelik taleplerini artırmıştır.⁵⁶² Böylece Şeyh Mübarek istediği fırsatı yakalamıştır.

İngiltere'nin Körfez denizindeki etkisi karşısında Osmanlı ve Almanya buraya geçişi kara rotasıyla gerçekleştirmek istemiştir. 1899'da Berlin'den Bağdat'a ve son durak olarak Kuveyt'te noktalanacak demiryolu inşası için Osmanlı'nın Almanya'ya imtiyaz vermesine ve öncesinde 1898'de Rusya'nın Trablusşam'dan Basra Körfezi'ne uzanacak bölgede demiryolu hattı ve kömür istasyonu için ayrıcalık elde etmeye çalışmasına karşılık İngiltere, Hint Denizi'nin koyu sayılan söz konusu Körfez'i diğer güçlere kaptırmamak için harekete geçmiştir.⁵⁶³ Hindistan'a giden deniz hattı boyunca stratejik konumda olan Kuveyt'in başka güçlerce kontrol altına alınarak kendisinin bölgedeki etkinliğinin sınırlandırılmasının önüne geçmek için İngiltere, söz konusu Şeyhliği nüfuzu altında tutmak istemiştir.⁵⁶⁴ Osmanlı'nın Kuveyt üzerinde siyasi kontrol ve ekonomik nüfuz

⁵⁶⁰ Hindistan Genel Valisi Lord Curzon, 1898'den aktaran: El-İbrahim, a.g.e., s. 53.

⁵⁶¹ Only, a.g.e., s. 41; El-İbrahim, a.g.e., s. 52; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12.

⁵⁶² Ahmad, a.g.e., s. 182.

⁵⁶³ Demirbaş, a.g.e., s. 101-102; Kelly, a.g.e., s. 238.

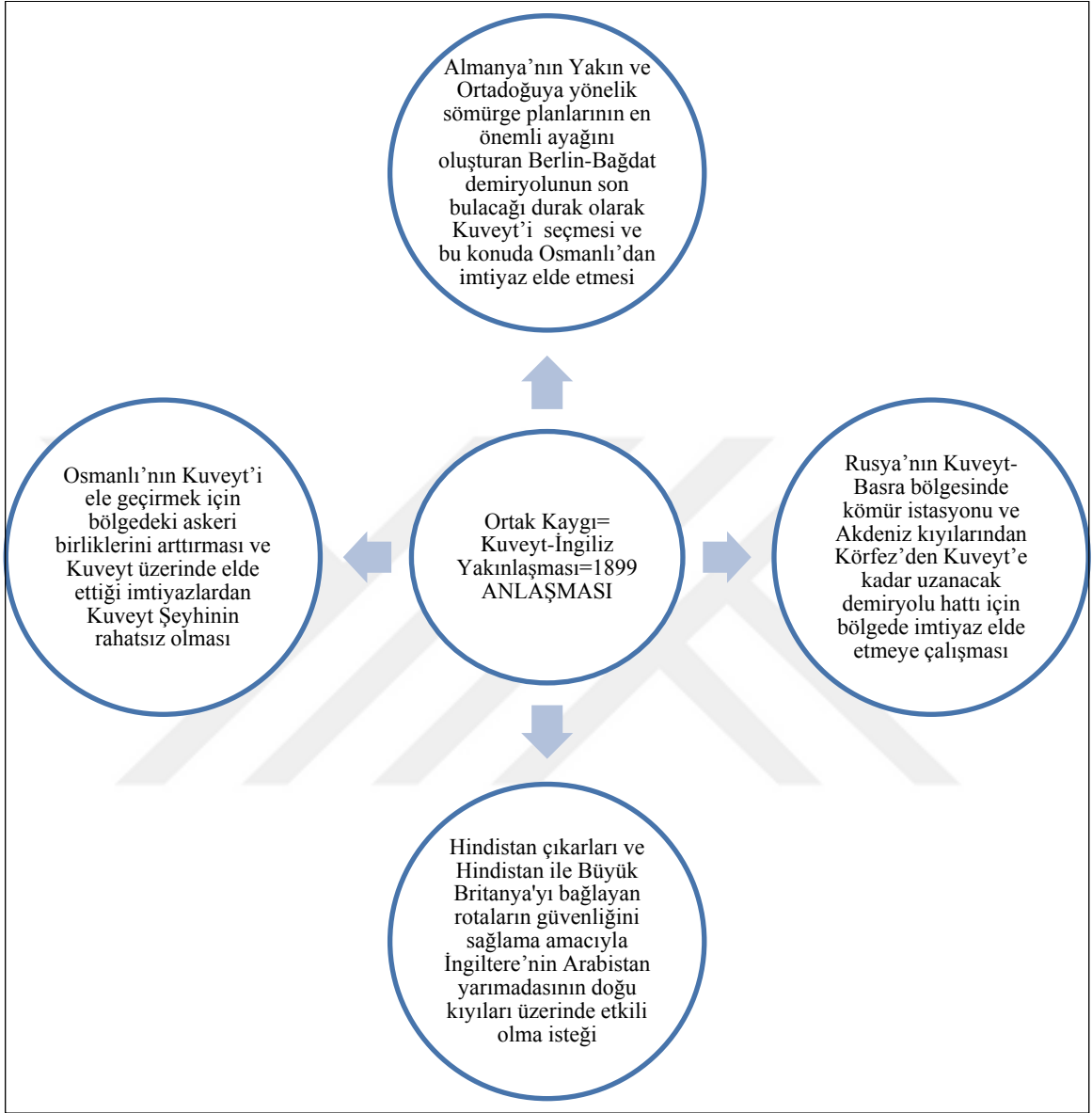
⁵⁶⁴ Andrew B. Loewenstein, "The Veiled Protectorate of Kuwait: Liberalized Imperialism and British Efforts to Influence Kuwaiti Domestic Policy During the Reign of Sheikh Ahmad Al-Caber, 1938-1950", **Middle Eastern Studies**, 36 (2), (2000), s. 103.

kurmasından korkan Şeyh ile Hindistan çıkarları dolayısıyla İngiliz gölü olarak algıladığı Basra Körfezi konusunda ciddi tehdit algılayarak plan değişikliğine giden İngiltere arasında, özellikle o dönemde Hindistan Valisi Lord Curzon'un ve Mübarek'in de kişisel istek ve siyasi hırsların etkisiyle, 23 Ocak 1899'da Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayla İngiliz desteğinin karşılığında Kuveyt, dış politikasını İngiltere'nin kontrolüne bırakmıştır.⁵⁶⁵ Kısacası 1890'lı yıllarla birlikte öncelikli çıkarı gördüğü Hindistan ticaret yolu güvenliği tehlikeye giren İngiltere, Osmanlı'nın ve Avrupalı diğer güçlerin Kuveyt'e giriş çabalarını önlemek için yeni ittifaklara başvurmuş ve bu uzantıda Mübarek'in teklifini kabul etmiştir. İngiliz-Kuveyt çıkarları şekildeki gibi örtüşmüştür.

---

⁵⁶⁵ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359; Hurewitz, a.g.e., s. 109; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3, 4; Kelly, a.g.e., s. 241-242; Simon C. Smith, "The Making of a Neo-Colony? Anglo-Kuwaiti Relations in the Era of Decolonization", **Middle Eastern Studies**, 37 (1), (2001), s. 160; MERIP, a.g.e., s. 5; Ahmad, a.g.e., s. 182; El-İbrahim, a.g.e., s. 41-53; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12; Yom, a.g.e., s. 225; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 54.

Şekil 1: Örtüşen İngiliz-Kuweyt Çıkarları

Sonuç olarak Şeyh Mübarek'in Osmanlı'dan algıladığı tehdit ve Körfez'deki çıkarlarından dolayı Almanya, Rusya gibi Avrupalı güçlerin buraya yönelik artan ilgisinden İngiltere'nin rahatsız olması ve özellikle erken riski fark eden Hindistan Valisi Lord Curzon'un yoğun çabası sonucunda 23 Ocak 1899'da Kuveyt ile İngiltere arasında gizli anlaşma imzalanmıştır.⁵⁶⁶ Söz konusu anlaşmanın imzalanmasında Kuveyt'in görece küçük önemine rağmen Şeyh Mübarek'in İngiltere'yi, Osmanlı'nın Şeyhliği Berlin-Bağdat

⁵⁶⁶ İngiltere, Kuveyt ile yaptığı anlaşmayla Osmanlı'yı kızdırmamaya özen göstermesinden, Mübarek de o dönem Osmanlı tarafından Kuveyt Şeyhliğine ödenen paranın kesilmesini istemediğinden anlaşmanın gizli kalmasını uygun görmüştür (Tetreault, *Stories of Democracy:...*, s. 55).

demiryolunun doğu durağı yapacağına ikna etmesinin etkisi de büyük olmuştur. Şeyh Mübarek, İngiltere'nin Basra Körfezi'ne yönelik korku ve kaygılarını doğru şekilde harekete geçirerek diplomasi sanatını iyi kullanmıştır.⁵⁶⁷

(...)

İngiltere hükümeti adına İngiltere majestelerinin siyasi temsilcisi Yarbay Malcolm John Meade ve Kuveyt Şeyhi Mübarek Bin Şeyh Sabah arasında görüşülüp karara bağlanan hukuki ve onurlu anlaşmanın konusu Şeyh Mübarek Bin Şeyh Sabah'ın kendisi, varisleri ve halefleri adına kendi özgür irade ve arzusuyla İngiliz hükümetinin öncelikli rızası olmadan Kuveyt'te ya da kendi toprak sınırları içindeki herhangi bir yerde yabancı devleti ya da devletin temsilci ve memurlarını kabul etmeyeceğinin; ve aynı zamanda yine İngiltere hükümetinin öncelikli rızası olmadan herhangi bir devlet ya da devlet temsilcilerine kendi topraklarının hiçbir parçasını satmayacağına, kiralamayacağına, ipotek ettirmeyeceğinin, toprağından feragat etmeyeceğinin yada herhangi başka bir amaçla kullanmaları için vermeyeceğinin sözünü vererek bu konuda kendisinin, varis ve haleflerinin bağlı olduğunu söylemesidir.

(...) 23 Ocak 1899 tarihine denk gelen 1316 yılında, Ramazan'ın onuncu günü, şahitler önünde imzalanmıştır.

(Sd.) M. J. Meade

Mübarek El-Sabah⁵⁶⁸

M. J. Meade'in Şeyh Mübarek Bin Şeyh Sabah'a Anlaşma'ya ilişkin notta:

(...)

(...) Anlaşma'da öngörüldüğü üzere 15.000 rupinin şahsınıza gönderilmesi için gerekli önlemleri aldım. Anlaşma'nın uygulanmasının en önemli şartı, kesinlikle gizli kalması ve İngiliz hükümetinin öncelikli rızası olmadan herhangi bir şekilde kamuoyuna duyurulmaması ya da açıklanmamasıdır.⁵⁶⁹

1899 Anlaşması'yla Kuveyt dış politikada İngiliz koruması altına girmiş ve İngiliz maddi desteğini almışken -o dönem 1.500 altın İngiliz lirasına karşılık gelen yılda 15.000 rupi- Şeyh Mübarek de karşılığında varisleri ve halefleri adına birtakım haklardan vazgeçmiştir. İngiltere'den büyük miktarda para sağlayan Şeyh, İngiliz hükümetinin öncelikli onayı olmaksızın herhangi bir iktidarın ya da gücün temsilci ya da memurunu Kuveyt topraklarına almayacağını, yine topraklarının hiçbir parçasını herhangi amaçla yabancı iktidara ya da onun temsilcilerine bırakmayacağını, kiralamayacağını, ipotek ettirmeyeceğini ya da kullandırmayacağını garanti etmiştir. Kısacası Kuveyt, İngiltere adına dış politika özerkliğinden feragat etmiştir.⁵⁷⁰ Anlaşma ile liman, ticaretinin bir

⁵⁶⁷ El-İbrahim, a.g.e., s. 53.

⁵⁶⁸ Engdahl, a.g.e., s. 37.

⁵⁶⁹ Abu Hakima, a.g.e., s. 184-186.

⁵⁷⁰ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66; Yom, a.g.e., s. 226; Ahmad, a.g.e., s. 183; Assiri, a.g.e., s. 4; El-İbrahim, a.g.e., s. 53; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 7.

kısmını, henüz keşfedilmemiş petrol ve gaz rezervlerini İngiltere'nin yetkisine bırakan Kuveyt, söz konusu ülkeyle 1961 bağımsızlık tarihine kadar devam edecek ilişki başlatmıştır. Böylece, doğrudan İngiltere etki altına girerek ticari temelden ziyade politik açıdan İngiliz sömürge sistemine dahil olmuştur.⁵⁷¹ Ardından İngiltere, 1904'te diplomatlarını yerleştirmek üzere Kuveyt'te yerel siyasi temsilcilik kurmuştur. Tavsiyeleri çok fazla dikkate alınmayan ve resmi danışman kimliği bulunmayan ilk İngiliz siyasi temsilcisini atayarak Kuveyt'teki resmi varlığını arttırmıştır.⁵⁷²

Anlaşma Mübarek'in Kuveyt'in diğer kurucuları karşısındaki mali bağımsızlığını sağlayarak ve ölümünün ardından kardeşleri ve yeğenleri yerine çocuklarının başa geçmesinin önünü açarak şeyhin gücünü olağanüstü düzeyde arttırmıştır.⁵⁷³ Böylece Mübarek bölgesel güçlerden tam bağımsızlık elde edip Osmanlı muhalefeti karşısında elini güçlendirip kazanan taraf olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında bölgede devletlerin ortaya çıktığı dönem boyunca varlığını sürdürmüş ve Vahabilerle ittifakını pekiştirmişken diğer taraftan İngiltere'nin derin bağımlılığına girmiştir.⁵⁷⁴ Anlaşma, Kuveyt'i koloni yapmaktan çok topraklarını İngiliz askeri koruması altına koyup Almanya'nın Berlin-Bağdat demiryolu projesinde kendisini terminal haline getirme planını engellemiştir.⁵⁷⁵ İngiltere'nin Şeyhliğin deniz imkanlarından yararlanma ve petrol çıkarım hakkı gibi çeşitli alanlarda daha fazla imtiyaz elde etmesinin önünü açmıştır.⁵⁷⁶ Daha sonra yaşanan gelişmelerde İngiltere'nin Kuveyt'e yardım etmekten çekinmediği; ancak kendi Körfez güvenliği söz konusu olunca komşu toprakların yöneticilerini yatıştırmak adına Şeyhliğe kimi yükümlülükler yüklemekten de geri kalmadığı görülmüştür.⁵⁷⁷ Uzun süre boyunca Bağdat demiryolu projesini engelleyen bir İngiliz yasal aracı olduğu kabul edilen anlaşmayı İngiltere adına imzalayan Mead söz konusu anlaşmanın Kuveyt'in daha sonra

⁵⁷¹ El-Dekhayel, a.g.e., s. 2; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39; El-Omar, a.g.e., s. 46; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

⁵⁷² Yom, a.g.e., s. 225; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 42; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Hurewitz, a.g.e., s. 109-110.

⁵⁷³ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

⁵⁷⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12-13; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 55.

⁵⁷⁵ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66.

⁵⁷⁶ Yom, a.g.e., s. 262, 226.

⁵⁷⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13.

Britanya himayesine girmesinin açık ilanını kolaylaştıracağını açıkça ifade etmiştir.⁵⁷⁸ Anlaşma gelecek olası tehditlere karşı Kuveyt'in güvencesi olmuşken İngiltere de bölgede daha sonra yaşanacak gelişmelerin en önemli yararlanıcısı konumuna gelmiştir.

I. Dünya Savaşı'na doğru gidilirken El-Sabah, gerek tüccar sınıfının taleplerini karşılamak gerekse komşu El-Suud ve Osmanlı İmparatorluğundan gelen baskılara karşı koymak için İngiltere hükümetiyle petrolün ortaya çıkmasından sonra da devam edecek çok yakın ittifak ilişkisi içine girmiştir.⁵⁷⁹ 1899 Anlaşması'nın ardından 27 Ekim 1913'te Mübarek, ilişkileri daha da güçlendirmek amacıyla topraklarında bulunduğunu düşündüğü petrolle ilgili olarak İngiltere'ye mektup yollamıştır. Mektupta kendi topraklarında (Burgan ve diğer yerler) petrol bulunması durumunda İngiltere hükümeti tarafından belirlenen kişiler dışında hiçbir yabancıya imtiyaz vermeyeceklerini yazmıştır. İngiltere'nin bölge temsilcisi cevabında durumdan memnuniyetini dile getirmiştir.⁵⁸⁰ I. Dünya Savaşı'nda Kuveyt'in İngiliz koruması altında bağımsız yönetim olarak tanınması vaadiyle Şeyhlik, Osmanlı'ya karşı İngiltere'ye destek vermiştir.⁵⁸¹

Kuweyt, Irak topraklarının güneyinde bulunan Um Kasır, Safhan ve Basra'ya yönelik saldırılarında İngiltere'nin yanında yer almıştır.⁵⁸² Savaş boyunca İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunu kuşatmak için askerlerini Kuveyt'e konuşlandırmıştır.⁵⁸³ İngiltere de, 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne karşı resmen savaş ilan etmeden iki gün önce gönderdiği mektubuyla Kuveyt'i kendi himayesi altında bağımsız devlet olarak tanımıştır.⁵⁸⁴ Böylece 1899 Anlaşması'yla İngiliz hükümetinin Kuveyt'e yönelik iyi niyet güvencesi sağlanmıştır. Kuveyt, Körfez'de İngiliz deniz gücü koruması altına alınmıştır.⁵⁸⁵ Kısacası 1920'lerde ortaya çıkmaya başlayan petrol çağının eşliğinde Suudi Arabistan dışındaki Körfez'in çoğunda olduğu gibi Kuveyt de İngiliz sömürgecilik sistemine bağlı

⁵⁷⁸ El-İbrahim, a.g.e., s. 54.

⁵⁷⁹ Hanieh, a.g.e., s. 42.

⁵⁸⁰ El-İbrahim, a.g.e., s. 57, 77.

⁵⁸¹ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 160; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 140.

⁵⁸² Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 8; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13; El-İbrahim, a.g.e., s. 59.

⁵⁸³ Assiri, a.g.e., s. 5.

⁵⁸⁴ Demirbaş, a.g.e., s. 108.

⁵⁸⁵ Peter Sluglett, "The Resilience of a Frontier: Ottoman and Iraqi Claims to Kuwait, 1871-1990", **The International History Review**, 24 (4), (2002), s. 795.

kalmıştır.⁵⁸⁶ I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devletinin dağılmasıyla Kuveyt, İngiltere'ye bağımlı bağımsız devlet olmuştur. 1960'lı yıllara kadar devam eden söz konusu durum karşısında İngiltere, Kuveyt topraklarında birçok imtiyaz elde etmiştir.

Şeyh Mübarek'in ölümü üzerine yerine babasının çizgisini devam ettiren en büyük oğlu Cabir geçmiştir. Kısa süre sonra ölen Cabir'in yerine geçen kardeşi Selim'in iktidarıyla İngiliz-Kuveyt ilişkileri ciddi dönüşüm yaşamıştır.⁵⁸⁷ Fanatik boyutta Müslüman olan Selim, babasının İngiliz yanlısı politikasının doğru olmadığını savunarak yönünü tekrardan Osmanlı'ya çevirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde Selim, gerekli materyallerin çöl yoluyla Kuveyt boyunca Şam'daki Türklere taşınmasına göz yummuştur.⁵⁸⁸ Anti-İngiliz tavrı karşısında uyarılan Şeyh Selim, Osmanlı taraftarı politikaları sürdürmeye devam edince İngiltere hükümeti 1918 Şubat ayından itibaren bir yıl süreyle Kuveyt'i abluka altına almıştır.⁵⁸⁹ Dahası 1919'da Suudilerin Kuveyt topraklarında ilerlemesine sessiz kalmıştır. 29 Mart 1921'de Şeyh Selim'in yerine İngiltere'nin de desteğiyle kuzeni Şeyh Ahmet başa geçince Kuveyt-İngiliz ilişkileri tekrardan düzelmiştir.⁵⁹⁰ 1920 ve 30'lu yıllar boyunca da İngiltere, Kuveyt'in gerek Suudi Arabistan ya da Irak gibi bölge ülkelerinin gerekse yabancı güçlerin eline geçmesini engelleyerek kendi korumasında bağımsızlığını sürdürmesini sağlamıştır.⁵⁹¹ Osmanlı'yı bertaraf eden İngiltere, I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında yaptığı anlaşmalarla bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Kendisini bertaraf etmek isteyen Osmanlı, Almanya ve Rus İmparatorluğunun çöküşü de İngiltere'nin bölgedeki üstünlüğünü sürdürmesine olanak vermiştir.

2.5.2. Petrol Öncesi Dönemde Kuveyt'in Komşularla İlişkileri

Sahip olduğu deniz ve çöl ticaret rotaları, Kuveyt'in komşularıyla doğrudan ilişki kurmasını zorunlu kılmıştır.⁵⁹² Söz konusu dönemde öne çıkan komşu güçler Basra

⁵⁸⁶ Hanieh, a.g.e., s. 45-46.

⁵⁸⁷ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67.

⁵⁸⁸ Sluglett, a.g.e., s. 795; El-İbrahim, a.g.e., s. 60.

⁵⁸⁹ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67.

⁵⁹⁰ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 8.

⁵⁹¹ Loewenstein, a.g.e., s. 105.

⁵⁹² Abu Hakima, a.g.e., s. 6.

vilayetinin bağılı olduğu Osmanlılar, İranlılar ile Doğu Arabistan'ın Necd bölgesinde yerleşik bulunan Arap kabileleri olmuştur. Barışçıl Beni Halid kabilesinin liderliğinde bulunduğu dönemde Kuveyt, ciddi güvenlik kaygısı yaşamadan varlığını sürdürmüştür. Ancak Vahabilerin yükselişle beraber ciddi tehdit algısı içine girmiştir. Bu şekilde gerek Beni Halid'in son dönemlerinde gerekse Bani Utub kabilesi döneminde Kuveyt, Vahabiliğin yükselişle güçlenen Suudi ailesiyle uğraşmak durumunda kalmıştır. Diğer taraftan o dönem komşu Mezopotamya ya da Irak'ta hüküm süren Osmanlılar da özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendi toprakları olarak gördükleri Kuveyt'te etkinliklerini arttırmaya çalışmışlardır. 1700'lü yılların başında Basra'yı fethedip Bahreyn üzerinde hükümranlık kurmayı ve böylece Körfez'de yeni donanma oluşturmayı hedefleyen İran ise gerek Afganlar, Osmanlılar ve Rus Çarlığı tarafından sürekli istilalarla karşı karşıya kalmasıyla devamlı bir değişim ve huzursuzluk içinde bulunması gerekse deniz konusundaki başarısızlığı nedeniyle Kuveyt dahil olmak üzere bölgeye uzun süre tehdit oluşturmamıştır.⁵⁹³ Bu şekilde petrol öncesi Kuveyt dış politikasında etkili komşu güçler Osmanlı Devleti ile Suudi güçler olmuştur.

2.5.2.1. Osmanlı-Kuweyt İlişkileri

“Kuveyt, Osmanlı Devleti için çok önemli bir bölge ve Basra Körfezi'nin en iyi limanıydı. Necd topraklarının da anahtarı niteliği taşıyordu. Bağdat demiryolu da tamamlandığında orada son bulacaktı. Bütün bunlardan dolayı İngiltere öteden beri buraya göz dikmişti.”⁵⁹⁴

1534 yılında Irakeyn seferleri sonucunda Bağdat ve Irak topraklarının güneyini kendisine katan Kanuni Sultan Süleyman'ın Körfez kıyılarındaki Portekiz varlığına karşı mücadele eden diğer kabilelere de destek vermesi, El-Hasa ve Bahreyn gibi bölge kabile güçlerinin Osmanlı'ya bağılılıklarını bildirmesi, ardından 1623'te Safevilerin Bağdat ve Basra'yı tekrar ele geçirmesinden sonra imparatorluğun 1638 yılında söz konusu bölgelerde egemenliğini tekrar tesis etmesi Osmanlı'nın Körfez'deki varlığına işaret etmektedir.⁵⁹⁵ Böylece 1500'lü yılların ilk yarısında Mezopotamya topraklarını ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu söz konusu yetki alanlarına zamanla Kuveyt'i de katmıştır. Kuveyt, I. Dünya Savaşı'na kadar idari ve ekonomik olarak Basra'ya bağılı bulunduğu⁵⁹⁶ dış

⁵⁹³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3.

⁵⁹⁴ Sait Paşa, 1977'den aktaran: Demirbaş, a.g.e., s. 104.

⁵⁹⁵ Ayhan, “Kuveyt Emirliği ve Türkiye...”, s. 4.

⁵⁹⁶ El-İbrahim, a.g.e., s. 21.

egemenlikten yoksun kalmakla beraber çoğu zaman Osmanlı hakimiyetinin dışında kalmayı başarmıştır. Özellikle İngiltere'nin Kuveyt ile yakından ilgilenmeye başlamasıyla komşuları karşısında büyük özerklik elde etmiştir.

Osmanlı hükümdarı kendisinden çok uzaktaki toprakları hakimiyeti altında tutmakla beraber söz konusu toprakları yönetenler kimi zaman özerk yapıya kavuşurlarken kimi zamansa fiili bağımsızlık elde etmişlerdir.⁵⁹⁷ Osmanlı'nın uzun yıllar İran'la savaş halinde olması da kendisinin Körfez üzerinde sıkı denetim kurmasını engellemiştir.⁵⁹⁸ Böylece Kuveyt de 1914 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarının sıradan bir parçası olmasına rağmen 18. ve 19. yüzyıl boyunca özerkliğini devam ettirmeye çalışarak imparatorluğun doğrudan yönetiminden kaçınmıştır.⁵⁹⁹ Osmanlı yönetimi de Basra vilayetinin parçası gördüğü geniş çöllerle çevrili fakir ve küçük Kuveyt topraklarıyla uzun dönem boyunca ilgilenme gereği duymamıştır. Böylece Kuveyt'in az ya da çok bağımsız hareket etmesine izin vermiştir. Kuveyt üzerindeki nüfuzunu etkin şekilde kullanmayan Osmanlı'nın Şeyhliğe yönelik tavrı düzensiz ve gevşek olmuştur.⁶⁰⁰ Aynı zamanda imparatorluk, 1871'den 1914'de kadar Osmanlı'nın tebaası olarak hareket etmesine rağmen Kuveyt'ten ne vergi toplamış ne de askeri karargâh ya da kadısını burada bulundurmıştır.⁶⁰¹ Genel olarak Osmanlı ile ilişkileri daha alt düzeyde olan Kuveyt, imparatorluktan bağımsız politika sürdürmeyi başarmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Mezopotamya'daki çıkarları kendisinin bölgeye yönelik ilgisini her zaman canlı tutmuştur. Osmanlı uzun yıllar burayla ilgilenmeye devam etmekle beraber bölge kabileleri arasındaki barışçıl ilişkilere dayalı olarak Bağdat valisi söz konusu Arap kabilelerine doğrudan müdahale etmek yerine onları mütesellimin (vilayet yöneticisi) doğrudan idaresi altında tutmaya çalışmıştır.⁶⁰² Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta İngiltere olmak üzere Avrupalı güçler Körfez bölgesindeki etkinliğini genişletmeye çalışınca Osmanlı İmparatorluğu bölgeyle daha yakından ilgilenmeye başlayarak buradaki denetimini arttırmıştır. Basra ticaretinde önem arz eden Kuveyt, 18.

⁵⁹⁷ Ahmad, a.g.e., s. 181.

⁵⁹⁸ Abu Hakima, a.g.e., s. 11.

⁵⁹⁹ Ahmad, a.g.e., s. 181.

⁶⁰⁰ Marine Corps Intelligence Activity, "Cultural Intelligence...", s. 17; Sluglett, a.g.e., s. 797; MERIP, a.g.e., s. 5.

⁶⁰¹ Sluglett, a.g.e., s. 797; Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 38.

⁶⁰² Abu Hakima, a.g.e., s. 12.

yüzyılda özellikle Beni Halid kabilesinin kontrolü altında kısmi özerkliğini devam ettirirken 19. yüzyılda gerek Osmanlı yönetiminde görülen değişime gerekse El-Sabah iktidarının yaklaşımına bağlı olarak yeni süreç içine girmiştir. El-Sabah ailesinin iktidara geldiği 1756'da Sabah I, Osmanlı hükümranlığı altında topraklarının bağımsızlığı için Basra'daki imparatorluk yöneticileriyle görüşmüştür. Ardından Cabir I El-Sabah, Irak kabileleri tarafından zapt edilen topraklarının geri alınması konusunda Osmanlı'nın Basra valisine yardım etmiştir.⁶⁰³ Kuveyt, Osmanlı egemenliğini de 1829'da kabul etmiştir.⁶⁰⁴ Osmanlı ile yürütülen ilişkiye rağmen Şeyhlik, 19. yüzyılın sonlarına kadar dış ilişkiler konusunda daha çok denge politikası çerçevesinde tarafsızlık stratejisi izlemiştir. Ancak Abdallah II El-Sabah (1866-1892) ve onun halefi kardeşi Muhammed El-Sabah (1892-1896) tarafsızlık stratejisinden uzaklaşarak Osmanlı ile daha yakın ilişki içine girmiştir.⁶⁰⁵

Osmanlı'nın Arap topraklarında büyüyen gücünden kaygılanan Şeyh Abdallah II, söz konusu gücü dengelemek, aynı zamanda Necd bölgesinde var olan taht mücadelesinde, genel olarak Arap yarımadasında mevcut çatışmalarda elini güçlendirmek amacıyla, kısacası Kuveyt'in özerkliğini korumak için imparatorluğa yaklaşmıştır. Kuveyt'in yerel özerklik garantisine karşılık Osmanlılarla daha yakın ittifak ilişkisine yönelmiştir.⁶⁰⁶ Mithat Paşa o dönem bölgede gücünü arttırmaya çalışan Vahabizmin etkisini azaltmak ve Kuveyt'in imparatorlukla bağlarını güçlendirmek için 1870'de Şeyhliği ziyaret etmiştir. Kuveyt'in El-Hasa vilayetinin parçası olduğu yönündeki hükmü feshederek söz konusu Şeyhliği resmi olarak Basra vilayetine bağlı Osmanlı sancağı ilan etmiştir.⁶⁰⁷ Kuveyt Şeyhi Abdallah II El-Sabah'a da Basra valisine tabi kaymakam unvanını vermiştir.⁶⁰⁸ Şeyh, Kuveyt üzerinde doğrudan kontrole ihtiyaç duymayan cüzi bir vergiyi Osmanlı'ya vermeyi ve gemilerinde imparatorluğun bayrağının taşınmasını onaylamıştır. Karşılığında hiçbir askeri ve resmi yetkilinin Kuveyt'e konuşlanmamasını, kendisine yıllık ücret ödenmesini

---

⁶⁰³ Assiri, a.g.e., s. 3.

⁶⁰⁴ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 5; Demirbaş, a.g.e., s. 102.

⁶⁰⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12.

⁶⁰⁶ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 38; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11.

⁶⁰⁷ Ahmad, a.g.e., s. 181; Assiri, a.g.e., s. 3.

⁶⁰⁸ Christopher Greenwood, "Iraq's Invasion of Kuwait: Some Legal Issues", **The World Today**, 47 (3), 1991, s. 39.

sağlamıştır. Böylece Kuveyt, Basra vilayetinin parçası olmakla beraber iç işlerinde daha serbest hareket etme hakkını yakalamıştır.⁶⁰⁹

Kendi toprakları üzerindeki Osmanlı'nın hakimiyetini tanıyan Abdallah El-Sabah, kaymakam unvanı alarak Şeyhliğin Basra vilayetine bağlı kaza olduğunu kabul edilmiştir. Söz konusu ilişki ağı içinde 1870'lerde El-Hasa'nın alınması için El-Sabah ailesi Osmanlı'ya askeri ve lojistik destek vermiştir. Söz konusu desteğin de etkisiyle bir taraftan Osmanlı bugünkü Katar topraklarına kadar olan bölgelerde askeri ve siyasi denetim kurmuşken diğer taraftan Kuveyt, bölgede etkin Suudi ailesinin tehdidinden bir süreliğine kurtulmuştur.⁶¹⁰ Osmanlı Kuveyt'in kendisine bağlılığını arttırmak amacıyla Abdallah II'den sonra iktidara gelen Muhammed El-Sabah'a da oldukça iyi miktarda yıllık maaş bağlamıştır.⁶¹¹ Yukarıda bahsedildiği üzere kardeşlerine suikast gerçekleştirerek bir çeşit darbeyle 1896'da iktidara gelen Mübarek, dış politikada değişime gitmiştir. Bu uzantıda Osmanlı çizgisinden ayrılarak İngiltere'ye yanaşmıştır. Kuveyt'in Osmanlı'nın doğrudan yönetimi altına girmesinden korkan Mübarek, özellikle kardeşlerini öldürmekle suçlayarak kendisinin iktidarını elinden almak isteyen amcası Yusuf İbn İbrahim ile imparatorluğun işbirliği yapması karşısında İngiltere'yle ittifak arayışına girmiştir. Osmanlı, İngiliz etkisini kırmak için Kuveyt'e yönelik yeni stratejiler geliştirmesine rağmen Şeyh Mübarek, İngiltere'ye daha da yakınlaşarak bir ittifak anlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır.

2.5.2.1.1. 1913 Osmanlı-İngiliz Antlaşması

Mübarek El-Sabah'ın İngiltere'ye yakınlaşması karşısında Osmanlı harekete geçmiştir. Büyüyen İngiliz etkisini önlemek amacıyla Kuveyt'in Osmanlı hükümlarını kabul etmesini sağlayacak stratejiler geliştirmiştir. Osmanlı hükümdarının bir çeşit darbeyle iktidara gelen Mübarek'i tanımadığı ve Şeyh'in Osmanlı'dan bağımsız hareket edemeyeceği çeşitli genelgede belirtilmiştir. Sabah ailesinin Basra topraklarındaki

⁶⁰⁹ Ahmad, a.g.e., s. 181; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 5; Demirbaş, a.g.e., s. 102; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 38; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 66; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; Assiri, a.g.e., s. 3; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 112.

⁶¹⁰ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 5; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 139.

⁶¹¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 38.

hurma bahçelerinden elde ettiği gelir de kesilmiştir.⁶¹² Daha sonra politika değişikliğine giden Osmanlı, İngiltere'yi bypass etmek için Kuveyt üzerindeki egemenliğini yeniden vurgulamış ve Mübarek'i kaymakam olarak tanımıştır.⁶¹³ Osmanlı'nın çabalarına rağmen Mübarek ile İngiltere arasında 1899 Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayla Mübarek'in Osmanlı'yı bertaraf etmesi ve dış politikasını İngiltere'nin kaderine bırakması karşısında imparatorluk Kuveyt'te yönelik baskılarını arttırmıştır.

Osmanlı'nın tepkisini çekmemek için gizli kalması planlanan 1899 Anlaşması sonrasında İngiliz savaş gemilerinin Kuveyt limanına demirlenmesi ve danışmanlarının Mübarek'le görüşmelerini arttırmasından iyice rahatsız olan Bab-ı Ali, kısa süre sonra ciddi siyasi krize dönüşecek söz konusu anlaşmayı öğrenmiştir.⁶¹⁴ Olay karşısında Basra Körfezi'nde İngiltere'nin yeni genişlemesinden büyük endişe duyan, Berlin-Bağdat demiryolu projesi konusunda Osmanlı'dan imtiyaz elde eden ve gizli yapılan 1899 Anlaşması'nın geçersiz olduğunu savunan Almanya, Kuveyt üzerinde hakimiyetini yeniden kurması için Bab-ı Ali yönetimine baskı yaparken imparatorluk, kendisine bağlı bir memurun Britanya ile sözleşme yetkisi bulunmadığını belirterek anlaşmanın geçersizliğini savunmuştur.⁶¹⁵

Uluslararası sorun haline gelen uyuşmazlıkta Osmanlı hükümeti, Basra'da Kuveyt'e karşı askeri hazırlıklara başlamıştır. Osmanlı'nın Kuveyt'i etkisi altına almaya yönelik politikaları karşısında Mübarek El-Sabah, İngiltere'den koruma talep etmiştir.⁶¹⁶ İngiltere, Osmanlı'nın olası saldırısını engellemek için bölgeye güç yığmıştır.⁶¹⁷ Daha çok siyasi blöf şeklinde yaptığı askeri hazırlıklara İngiltere'nin gösterdiği reaksiyon karşısında Osmanlı'nın, Körfez'de İngiltere'nin askeri varlığının kendisinden daha üstün olduğunu kabul etmesine yol açmıştır. Böylece Osmanlı güç kullanım yerine diplomasi seçeneğine yönelmiştir.⁶¹⁸ Her iki tarafın da savaşa yanaşmaması sonucunda Ekim 1901'de Osmanlı, askeri müdahaleden kaçınacağını, Kuveyt'in özerkliğini tanıdığını ve buradaki İngiliz

⁶¹² Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 38; Ahmad, a.g.e., s. 182.

⁶¹³ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 6; Ahmad, a.g.e., s. 183.

⁶¹⁴ Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 7.

⁶¹⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 55; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 7; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 114.

⁶¹⁶ Demirbaş, a.g.e., s. 103; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 6.

⁶¹⁷ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 114.

⁶¹⁸ Demirbaş, a.g.e., s. 104; El-İbrahim, a.g.e., s. 55.

etkisini kabul ederek statükonun korunacağını, İngiltere de Şeyhliğin Osmanlı toprağı olduğunu onaylayarak herhangi bir askeri işgale girişmeyeceğini beyan etmiş, Şeyh Mübarek de imparatorluğun siyasi otoritesini tanımıştır.⁶¹⁹ Söz konusu dönemde Osmanlı'nın siyasi anlamda zor durumda olması, savaşı göze alamaması sonucunda Kuveyt üzerindeki İngiliz etkisini kabul etmek zorunda kalmıştır.

1899'dan sonra Osmanlı'nın Kuveyt'teki pozisyonunu önemsemeyen ancak 1908'den sonra Şeyhlik konusunda daha fazla imtiyaz elde etmek için uğraşan İngiltere, 1913 yılına kadar istediği sonucu alamamıştır. 1913 yılında Kuveyt'in İngiltere'ye bırakılması konusunda, genel olarak Basra Körfezi'ndeki etki alanlarını belirlemek üzere Britanya ile Osmanlı İmparatorlukları arasında müzakereler başlamıştır.⁶²⁰ Sonuçta Kuveyt sorunu, 29 Temmuz 1913'te Basra Körfezi'ne ilişkin yapılan İngiliz-Osmanlı Antlaşmasıyla İstanbul'da çözüme kavuşturulmuştur. İmzalanan antlaşmada Osmanlı'nın Kuveyt üzerindeki yetkisi tanınmakla beraber 1899 Anlaşması taraflarca kabul edilmiştir. Şeyhliğin Basra vilayeti içinde Lahsa sancağına bağlı kaza olduğu ve burada sürekli bir temsilci bulunduracağı, Osmanlı bayrağını kullanmayı sürdüreceği ve isterse üzerine Kuveyt yazabileceği, şeyhin kaymakam unvanını taşımaya devam edeceği; ancak imparatorluğun, özerkliği sağlanacak şekilde Şeyhliğin iç işlerine karışmayacağı ve bu uzantıda yönetim değişiklikleri yapmayacağı, askeri karargah kurmayacağı, buradaki askerlerini geri çekeceği ve yalnızca İngiltere'nin izniyle tekrar buraya yerleştirebileceği, Bağdat-Basra demiryolunun Kuveyt ayağının İngiltere ile Bab-ı Ali'nin işbirliğiyle yapılacağı kabul edilmiştir.⁶²¹ Böylece İngiltere, Kuveyt üzerindeki Osmanlı hakimiyetini ve Osmanlı da Şeyhliğin özerkliğini ve buradaki İngiliz nüfuzunu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Sınırların tespit edilmeye çalışıldığı antlaşmada Şeyhlik topraklarının iç bölgesi (kırmızı hat), Kuveyt kasabasını, İngiltere için önem teşkil eden Bubiyan ve Verbe Adaları'nı içine alarak yarım daire şeklinde ve dış bölgesi de (yeşil hat) Mübarek'e bağımlı kabilelerin söz konusu alan içinde kalmasını sağlayacak biçimde çizilmiştir.⁶²² Kuveyt'in

⁶¹⁹ Ayhan, "Kuveyt Emirligi ve Türkiye...", s. 7.

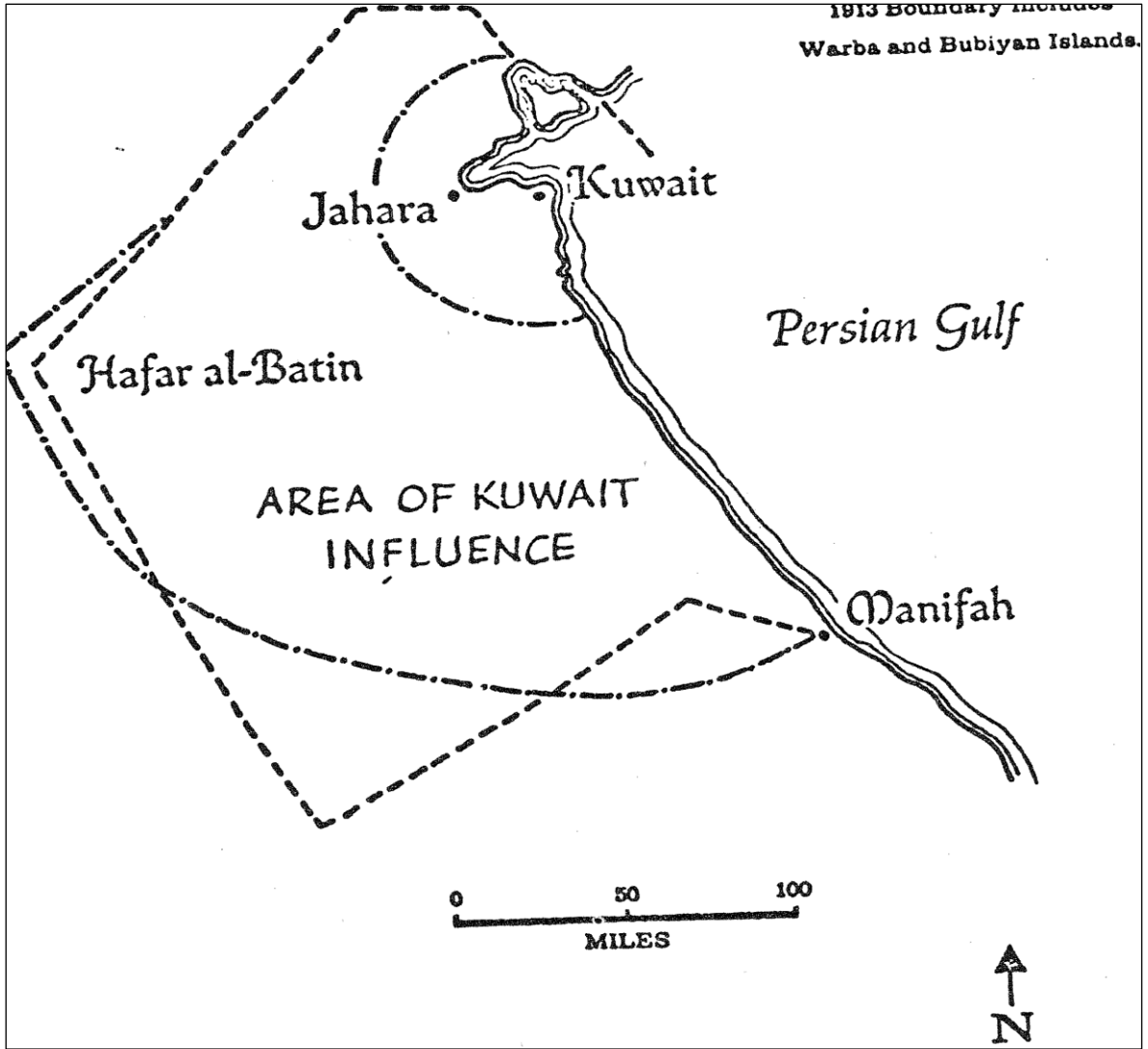
⁶²⁰ Ahmad, a.g.e., s. 184; Ayhan, "Kuveyt Emirligi ve Türkiye...", s. 7.

⁶²¹ Crystal, *Oil and Politics in the Gulf...*, s. 42; El-İbrahim, a.g.e., s. 57; Sluglett, a.g.e., s. 794-795; Crystal, *Kuwait: The Transformation of an Oil State*, s. 139; Ahmad, a.g.e., s. 184-185; Ayhan, "Kuveyt Emirligi ve Türkiye...", s. 8.

⁶²² Sluglett, a.g.e., s. 785, 794; El-İbrahim, a.g.e., s. 57.

güney sınırları ise bugünkü Suudi Arabistan'la olan sınırlarının yaklaşık 160 mil güneyine Jabal Munifa'ya kadar uzatılmıştır.⁶²³

Şekil 2: 1912-1913 Osmanlı-İngiltere Görüşmelerinde Belirlenen Kuveyt Sınırları⁶²⁴

----- 18 Temmuz 1912 İngiltere Memorandumu

-.-.-.-.- 1913 İngiltere-Osmanlı Antlaşması

Antlaşma I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla onaylanmamıştır. Savaş sonunda Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasıyla da durum tamamen değişmiştir.⁶²⁵ Sonraki

⁶²³ Abu Hakima, a.g.e., s. 147.

⁶²⁴ El-İbrahim, a.g.e., s. 58.

⁶²⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Ahmad, a.g.e., s. 185; El-İbrahim, a.g.e., s. 59; Assiri, a.g.e., s. 5; Smith,

dönemlerde Irak, onaylanmamış olmasına rağmen söz konusu antlaşmaya atıf yaparak Kuveyt'in kendi toprağı olduğunu iddia etmiştir. Sonuç olarak 1913 Antlaşması'na rağmen Kuveyt, I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı'ya önemsiz derecede bağlı kalmıştır. Osmanlı'dan büyük oranda ekonomik ve siyasi bağımsızlık elde ederek özerkliğini korumuştur. 1913 Antlaşması'yla da Kuveyt'in egemenliğı *de facto* olarak kabul edilmiştir.⁶²⁶ Böylece 1914 yılına gelindiğinde İngiliz himayesinde fiili anlamda bağımsız olan Kuveyt'in durumunu I. Dünya Savaşı'nda birden çok cephede savaşmak durumunda kalan Osmanlı kabul etmek zorunda kalmıştır.

2.5.2.2. Vahabi Tehdidi ve Yükselen Güç Suudi Hanedanlığı

Kuweyt, bölgesel düzeyde kimi zaman komşu Arap kabilelerden gerçek tehdit algılamıştır. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından yaklaşık 19. yüzyılın başına kadar, bazen kısa süreli iyi ilişkiler yürüttüğü Suudilerin desteklediğı, Arap yarımadasının merkezinde yükselişe geçen ve ardından Körfez kıyı şeridini nüfuzu altına almak amacıyla yayılmacı politika benimseyen Vahabi tehdidiyle uğraşmak durumunda kalmıştır.⁶²⁷ Kuveyt, Vahabiliğın siyasi temsilcisi Suudi Arabistan (o dönem Necd) ile uzun süren belirsiz bir ilişki içinde olmuştur. Kimi zaman ilişkiler olumlu havada sürmekle beraber iki taraf arasındaki sınırlar tespit edilmeden önce Kuveyt, Suudili Vahabi kabilelerin ciddi saldırılarına maruz kalmıştır.

18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Vahabi önderliğindeki ilk Suudi devletinin yayılmacı politikası ve fanatik dini görüşü Körfez kıyısındaki küçük Şeyhlikler için ciddi risk yaratmıştır. Vahabiler diğer Körfez Şeyhlikleri gibi Kuveyt'e de akınlar düzenlemiştir.⁶²⁸ Şeyh Muhammed Bin Abdulvahhab'ın İslam'a ilişkin öğretilerine dayanan Vahabilik hareketi, Abdulvahhab'ın Arabistan topraklarının merkezi Necd bölgesinin Hanifa vadisindeki El-Diriyya'ya geldiğinde buranın Şeyhi ve sonradan

---

“The Making of a Neo-Colony?...”, s. 160; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 140.

⁶²⁶ Kelly, a.g.e., s. 242; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Greenwood, a.g.e., s. 67; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 39.

⁶²⁷ Assiri, a.g.e., s. 3; El-İbrahim, a.g.e., s. 32.

⁶²⁸ J. E. Peterson, “Sovereignty and Boundaries in the Gulf States: Settling the Peripheries”, Mehran Kamrava (Ed.) **International Politics of the Persian Gulf**, içinde (21-49), USA: Syracuse University Press, 2011, s. 26; Foley, a.g.e., s. 21.

hareketin siyasi kurucusu olacak Muhammed Ibn Suud ile güçlerini birleştirmesiyle hız kazanmıştır. Ibn Suud'un amacı doğrultusunda Vahabilik, Osmanlı ve İran'ın etkisi altındaki topraklardan söz konusu iki devleti çıkararak Vahabi anlayışı altında Arabistan İmparatorluğunu kurmayı hedefleyen son derece milliyetçi siyasi harekete dönüşmüştür.⁶²⁹ 1792-95 yılları arasında doğu Arabistan topraklarındaki Beni Halid'i tamamen bozguna uğrattıktan sonra yönlerini Irak ve Körfez kıyısındaki topraklara çevirmiştir. Diğer Körfez güçleri yanında akınlarına maruz kalan Kuveyt de Vahabiler ile uzun süreli bir çatışmaya girmiştir.⁶³⁰

Vahabiler, Vahabilik öğretisini topraklarına yaymak, sahip olduğu zenginlikleri ele geçirmek için Kuveyt'e yönelik 1793'te başlayan ilk askeri hareketin ardından söz konusu Şeyhliğe çeşitli aralıklarla tekrar saldırmıştır. Ancak 19. yüzyılın başlarına kadar o dönem bölgede kısmen etkili olmaya devam eden Beni Halid'in ve yüzyılın sonlarında söz konusu topraklarda faaliyet gösteren İngiltere'nin desteği sayesinde Vahabiler, Kuveyt'i ele geçirmeyi başaramamıştır. Böylece Kuveyt, Vahabilerin birçok akımına direnerek Ibn Suud tarafından yapılan saldırılara karşı koymayı başarmış ve bağımsızlığını muhafaza etmiştir.⁶³¹ Söz konusu akınlara direnmek durumunda kalan Kuveyt'in ilk Suudi devleti ile ilişkileri Mübarek döneminde ise düzelmeye başlamıştır.⁶³² Osmanlı'nın her iki kabileyile olan uyuşmazlıkları tarafları birbirine yaklaştırmıştır.⁶³³ Suudilerin Kuveyt'e yönelik saldırgan tavırları Mübarek'in iktidara gelmesiyle değişmiştir. Mübarek'in iktidara gelmesinden rahatsız olan Osmanlı ve Osmanlıların Arap müttefikleri El-Raşit kabilesi, Muhammed ve Jarah'a yönelik desteğin sürmesi için uğraşmışlardır. Bunun karşısında da Mübarek, El-Raşit'in rakipleri ve 1892'de bozguna uğrattıkları Suudili Vahabi güçlerine

⁶²⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 31; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10.

⁶³⁰ Abu Hakima, a.g.e., s. 42; El-İbrahim, a.g.e., s. 32.

⁶³¹ Assiri, a.g.e., s. 3; Abu Hakima, a.g.e., s. 46-49; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 10; El-İbrahim, a.g.e., s. 32.

⁶³² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

⁶³³ 18. yüzyılın ortalarından itibaren Necd merkezinde genişlemeye başlayan Suudi-Vahabi devleti, o dönem Osmanlı'nın talebi üzerine 1818 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından son bulmuştur. Ardından 1820'li yıllarda tekrar ortaya çıkan devlet 19. yüzyılın sonlarına kadar varlık göstermiştir. En nihayetinde 1932'de merkezi Riyad olan günümüz Suudi Arabistan Devleti Abdülaziz Ibn Suud tarafından kabileleri tek çatı altında toplayarak kurulmuştur (Foley, a.g.e., s. 21; Birol Başkan, "Körfez'in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler", **Akademik Ortadoğu**, 14 (7), (2013), s. 43; Timothy W. Luke, "Dependent Development and The OPEC States: State Formation in Saudi Arabia and Iran Under the International Energy Regime", **Studies in Comparative International Development**, (1985), s. 43).

yaklaşmıştır.⁶³⁴ Bu şekilde Kuveyt, El-Raşit kabilesi tarafından Necd’den sürgün edilen Abdulaziz Ibn Suud ve ailesini topraklarına kabul etmiştir. Osmanlılar tarafından desteklenen El-Raşit’in Necd’e büyüyen gücünü kontrol etmek için Kuveyt, Suudi ailesine yardım etmiştir. Yardımların da etkisiyle en nihayetinde Abdulaziz Ibn Suud 1902’de Necd’e geri dönerek zamanla burayı kontrolü altına almıştır. Sonunda 1932’de başında Suudilerin bulunduğu Suudi Arabistan hanedanlığını kurmuştur.⁶³⁵ Ancak Mübarek’in ölümünden sonra iki taraf arasındaki iyi ilişkiler tekrar bozulmuştur. Mübarek’in yerine geçen oğlunun politika değişikliği ilişkilerin kötüleşmesinde etkili olmuştur.

Mübarek döneminde Kuveyt askeri birliğinin başında bulunan Selim, Ajman kabilesini bozguna uğratmak için Suudilere yardım etmiştir. Ancak daha sonra artan Suudi gücünü dengelemek amacıyla, Suudilere vermek yerine bozguna uğramış Ajman kabilesinin Kuveyt’e sığınmalarına izin vermiştir. Söz konusu olay karşısında Suudilerin Selim’e yönelik tavrı değişmiştir.⁶³⁶ Kuveyt’teki şeyh değişikliği, Selim’in iktidarından hoşlanmayan, hazırda ticaret merkezi olarak ekonomik zenginliğe sahip söz konusu Şeyhliği kendi topraklarına katmak isteyen ve o dönemde Vahabiliğin dini ve siyasi liderliğini üstlenerek iç pozisyonunu güçlendiren Ibn Suud’u harekete geçirmiştir. Tarihsel olarak kendisine ait olduğunu öne sürdüğü Kuveyt’in çöl alanlarının çoğu üzerinde hak iddiasında bulunan Ibn Suud, söz konusu topraklarda yaşayan kabilelerin kendisine bağlılıklarını istemiştir.⁶³⁷ Selim’in 1913 Antlaşması’nın onaylanmamasına dayanarak Suudi-Kuveyt arasındaki sınırların net olmadığı güney bölgesinde 1919’da ticari şehir kurma girişimiyle de Suudiler, Şeyhliğe ilerlemeye başlamışlardır.⁶³⁸ Bu şekilde Selim, Kuveyt’e maliyeti çok ağır olacak Suudi düşmanlığını kazanmıştır. Söz konusu düşmanlık Şeyhliğe ait El-Jahra kasabasının 1920’de tutucu Vahabi İkhvan’ı tarafından kuşatılmasına yol açmıştır. Bir tarafta Suudilerin desteklediği Vahabiler ve Bedeviler diğer taraftan toprakları korumak üzere şehrin çevresine büyük duvar inşa eden El-Sabah ailesi ve Kuveytli, Kuveyt dışında karşı karşıya gelmiştir. Şeyhliğin merkezine 40 km’den daha az uzaklıkta bulunan, Kuveyt ve Basra arasında stratejik çöl kasabası olan El-Jahra’da taraflar savaşmıştır. En nihayetinde tarihe Kuveyt-Necd Savaşı olarak geçen muharebede

⁶³⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 12; Sluglett, a.g.e., s. 790.

⁶³⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 39; Ayhan, “Kuveyt Emirliği ve Türkiye...”, s. 6; Sluglett, a.g.e., s. 792.

⁶³⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 15.

⁶³⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

⁶³⁸ El-İbrahim, a.g.e., s. 60; Sluglett, a.g.e., s. 798.

zor durumda kalan Kuveyt'e İngiltere'nin yardım etmesiyle Suudiler başarı sağlayamamıştır.⁶³⁹

İngiltere, 1899 Anlaşması'na dayanarak gerek diplomatik tehditlerle gerekse Vahabi karargahı üzerinde uçurduğu uçaklarla ve savaş gemilerine yakın yerlerden yaptığı uyarı ateşiyle Kuveyt direnişçilerine büyük destek vererek El-Jahra Savaşı'nı sonlandırmıştır.⁶⁴⁰ Kuveyt modern tarihinde kilometre taşı niteliği taşıyan savaş, Şeyliği Necd'en tamamen bağımsız hale getirmiştir. Savaş, Kuveytli çeşitli aileler içindeki ve kabile güçleri ile şehir arasındaki bağı güçlendirerek şehir devletinin büyüyen ulusal kimliğini pekiştirmiştir. Aynı zamanda söz konusu savaş, askeri açıdan kendisinden üstün olan güçleri dengelemek için dikkatli diplomasiye ve dengeli müttefiklere ihtiyaç duyulduğunu Kuveyt liderlerine göstermiştir.⁶⁴¹ Kısacası Mübarek döneminde Ibn-Suud ile düzelen ilişkiler Şeyh Selim döneminde bozularak El-Jahra Savaşı'na yol açmıştır. Savaş sonunda sorunlu olmaya devam eden ilişkiler 1921'de Şeyh Selim'in ölümünün ardından Abdülaziz Ibn Suud'un Kuveyt ile hiçbir uyuşmazlığın kalmadığını bildirmesiyle kısmen düzelmiştir.⁶⁴² Ibn Suud ile El-Sabah ailesi arasındaki savaş sona ermekle beraber sınırlara ilişkin toprak uyuşmazlıkları 1922 yılına kadar devam etmiştir. Sonuçta yeni sınırlar Kuveyt'in aleyhine olacak şekilde tespit edilmiş ve böylece Suudilerle giriştiği savaşta İngiltere desteğiyle galip gelen Şeyhlik masada kaybeden taraf olmuştur.

2.5.2.2.1. 1922 Uqair Anlaşması (El-Akir Konferansı)

“Kılıç kalemde keskindir ve (...) Kuveyt yeni sınırları kabul etmeseydi Ibn Suud kavgayı tercih edecek ve burayı silah zoruyla alacaktı.”⁶⁴³

Kuveyt'in sınırlarını tespit etmeye yönelik ilk anlaşma I. Dünya Savaşı ile hayat bulamayan 1913 yılında İngiltere ile Osmanlı arasında yapılmıştır. 1914 yılında Şeyhlik

⁶³⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 45; Rabi, “Britain's Special Position in the Gulf...”, s. 359.

⁶⁴⁰ Yom, a.g.e., s. 226.

⁶⁴¹ Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 45; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 16.

⁶⁴² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 16.

⁶⁴³ İngiliz yetkililerinin Uqair Konferansı sonucundaki toprak dağılıma ilişkin ifadeleri (Rabi, “Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 355).

resmen İngiliz koruması altına girmekle beraber günümüz Kuveyt'in sınırları, 1922'de Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt arasında yapılan Uqair Konferansına kadar belirsiz kalmıştır.⁶⁴⁴ Kuveyt siyasi hayatında önem teşkil eden Uqair Konferansı sonunda imzalanan ve Arap yarımadasında ulus devletlerin kuruluşunu simgeleyen anlaşmayla yeni egemenlik kavramı ile bağlantılı uluslar arasında yeni sınırlar çizilmiştir.⁶⁴⁵ Böylece ilk defa 1913'te tanımlanan Kuveyt sınırı 1922 Uqair Konferansı ile son halini almıştır.⁶⁴⁶ Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Ortadoğu'nun Avrupalı güçlerin manda sistemine bırakılması yeni sınırların tespitini zorunlu kılmıştır.⁶⁴⁷ Özellikle bu dönemde Irak'ta keşfedilen petrolün işletilmesi açısından söz konusu toprakların sınır tespiti İngiltere açısından daha da önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda Kuveyt ve sınır komşularının toprak alanlarını belirlemek üzere bölgenin hamisi İngiltere'nin temsilcisi Sir Percy Cox, 1922'de Irak, Kuveyt ve Suudi vekillerine El-Hasa limanı Uqair'de konferans çağrısında bulunmuştur.⁶⁴⁸

Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak'ı birbirinden ayıran sınırları tespit etmek üzere Ibn Suud başkanlığındaki Suudi heyeti, İngiliz Yüksek Komiseri Sir Percy Cox başkanlığındaki İletişim ve Çalışma Bakanı Sabih Beg'in de dahil olduğu Irak delegasyonu ve Kuveyt delegesi İngiliz siyasi temsilcisi Major J. C. More'nin arasında 1922 Kasım ayında konferans başlamıştır.⁶⁴⁹ İngiltere öncülüğünde başlayan, hiçbir Kuveytlinin yer almayıp sınırlarının İngiliz kaderine bırakıldığı Uqair Konferansı sonunda 2 Aralık 1922'de Kuveyt-Suudi Arabistan ve Suudi Arabistan-Irak sınırlarının tespit edildiği anlaşma imzalanmıştır.⁶⁵⁰ Gerek Irak gerekse Suudi Arabistan temsilcileri en büyük toprak parçasını almak için uğraşırken bir Kuveytlinin dahi bulunmadığı konferansta kaybeden taraf Kuveyt olmuştur. Konferans sonucunda modern Kuveyt'in sınırları çizilmekle beraber söz konusu sınırların tespitinde temel belirleyici olan İngiltere, Şeyhliği küçük ülke kalmaya mahkum etmiştir.

⁶⁴⁴ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 355; El-İbrahim, a.g.e., s. 21.

⁶⁴⁵ Assiri, a.g.e., s. 6.

⁶⁴⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; El-İbrahim, a.g.e., s. 61.

⁶⁴⁷ Sluglett, a.g.e., s. 799.

⁶⁴⁸ Kelly, a.g.e., s. 244; Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 355; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

⁶⁴⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 61; Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 56.

⁶⁵⁰ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 355; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 16; Sluglett, a.g.e., s. 800; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 42; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135.

Konferansın altıncı gününde Sir Percy Cox eline aldığı kırmızı kalemle Arabistan haritası üzerinde dikkatlice Basra Körfezi'nden Maveria-i Ürdün sınırlarına çok yakın Cebel Anaizan'a kadar bir sınır hattı çizmiştir. Yaptığı paylaşımında önceden belirlenen Kuveyt-Irak sınırını değiştirmeden en büyük payı Irak'a vermiştir. Suudilerin Irak'a kaptırdığı toprakları tazmin etmek için de Kuveyt kabilelerinin daha önce işgal ettiği ve daha çok bedevilerin yaşadığı alanların büyük bölümünü (yaklaşık üçte ikisini) Suudi Arabistan'a bırakmıştır.⁶⁵¹ Böylece topraklarının üçte bir oranında azaldığı, sınırların 150 mil gerilediği konferansta Kuveyt, büyük komşulara sahip küçük devlet olmaya mahkum edilmiştir.⁶⁵² Anlaşmada göçebe kabilelerin hayvan otlatma sıkıntılarını çözmek üzere biri Necd-Irak, diğeri kıyı boyunca otuz beş mil güneye doğru uzanan 5.180 km²'lik Kuveyt-Necd arasında olmak üzere iki tarafsız bölge oluşturulmuştur. Söz konusu bölgelere bedevi kabilelerin rahatça girişi öngörülmüştür.⁶⁵³ İktidarın ve halkın görüşü alınmayarak yapıldığından Kuveyt açısından hukuki niteliği tartışmalı olan Uqair Anlaşması ile İngiltere, daha güçlü Necd Şeyhi'ni tatmin etmek adına Kuveyt'in çıkarlarını korumak yerine ona yönelik yasal ve ahlaksal yükümlülüklerini göz ardı etmiştir.⁶⁵⁴ Kısacası, Suudilerle yaşanan savaşı İngiliz desteğiyle kazanan Kuveyt, söz konusu desteğin karşısında büyük tavizler vermek durumunda kalmıştır. İngiltere, yaptığı yardımın karşılığında zaferin şartlarını belirleyen taraf olmuştur.⁶⁵⁵

---

⁶⁵¹ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 44; Foley, a.g.e., s. 16; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

⁶⁵² Tetreault, **Stories of Democracy:...**, s. 56; Foley, a.g.e., s. 16; Sluglett, a.g.e., s. 800; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 16; El-İbrahim, a.g.e., s. 21, 62; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 9.

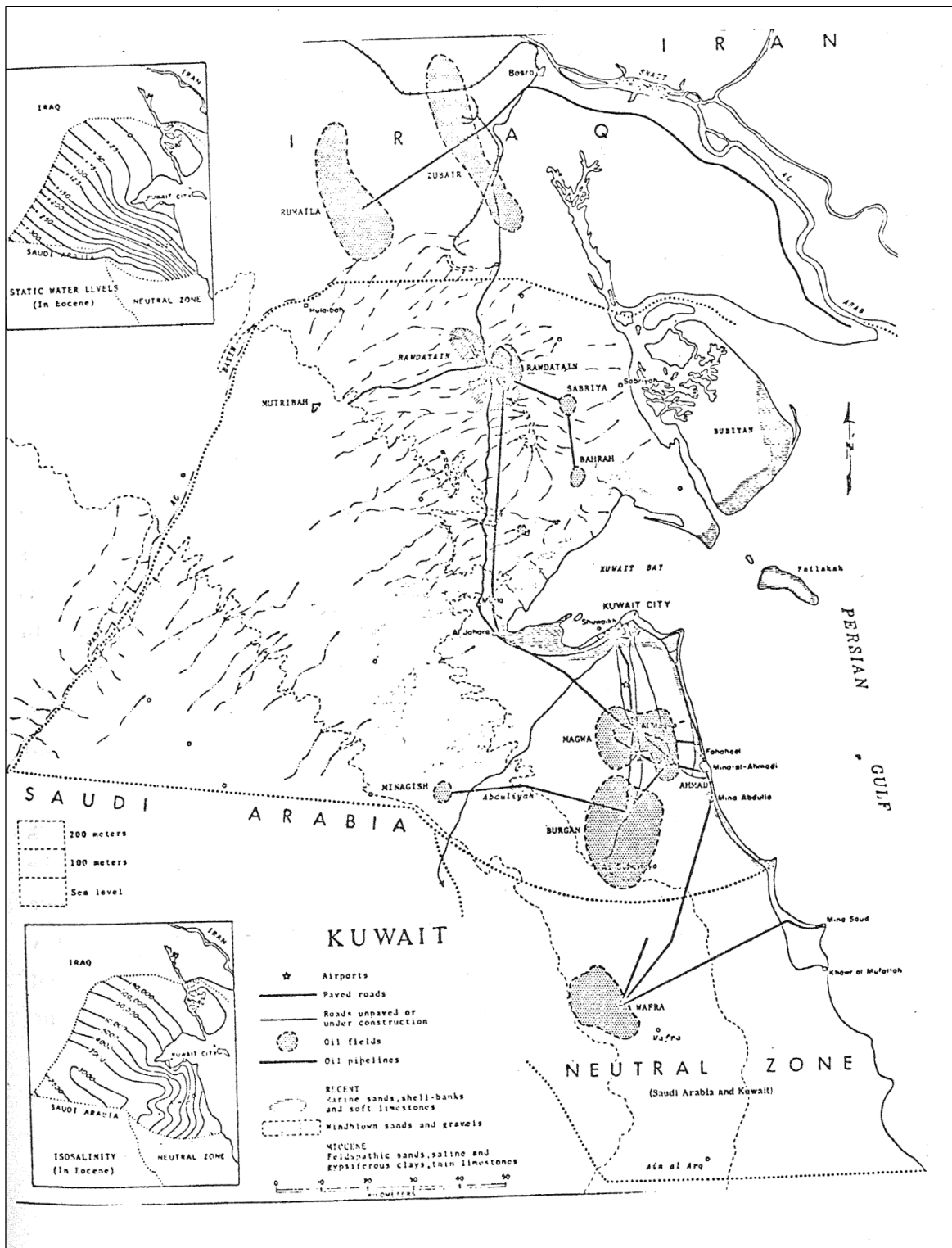
⁶⁵³ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Tetreault, "International Relations", s. 136; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16; Sluglett, a.g.e., s. 800; Ayhan, "Kuveyt Emirliği ve Türkiye...", s. 9.

⁶⁵⁴ El-İbrahim, a.g.e., s. 64.

⁶⁵⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 16.

Şekil 3: Uqair Konferansı'nda Belirlenen Kuveyt Sınırları⁶⁵⁶

⁶⁵⁶ El-İbrahim, a.g.e., s. 63.

1922 Uqair Anlaşması ile bölgede huzur ve barış ortamının sağlanması öngörülmüşken durum aksi yönde gelişmiştir. Selim'in ölmesiyle düzelen Kuveyt-Suudi ilişkileri ekonomik unsurlardan dolayı 1923'te yeniden kötüleşmiştir. Abdülaziz Ibn Suud, Necdli bedevilerin Kuveyt pazarlarından para akışı gerçekleşmeden koyun ve deve karşılığında gıda ve elbise almalarının bir çeşit vergi kaçırmak olduğunu ve böylece hazinede büyük gelir kaybı yaşandığını öne sürmüştür. Söz konusu durumu önlemek amacıyla da Şeyh Ahmet'ten Necdli bedevilerin Kuveyt'ten aldıkları mallardan Suudi adına vergi toplamasını -% 7'lik transit vergisi- talep etmiştir. Söz konusu talep Kuveyt tarafından reddedilince ilişkiler gerginleşmiştir. İstedikini alamayan Suudi yönetimi, Kuveyt'ten Necd bölgesine giren tüm mallara abluka uygulamıştır.⁶⁵⁷ 1923'ten 1937'ye kadar süren Suudi ambargosu Kuveyt'in ekonomisine ciddi bir darbe indirmiştir. Kuveyt Şeyhi'nin maddi kaybı %70 oranında olurken temel birikimleri Necd ile yaptıkları ticarete dayanan Kuveytli tüccarlar da önemli gelir kaynaklarından mahrum kalmışlardır. Ambargo devam ederken Vahabilerin askeri gücü İkhvan'ın 1927'lerde Kuveyt'e yönelik başlayan saldırıları karşısında Şeyhlik daha da çıkmaza girmiştir.⁶⁵⁸ Gerek İngiltere'nin hava kuvvetlerinin Kuveyt'teki baskıncıları bombalaması ve Ibn Suud'a ambargoyu hafifletmesi konusunda baskı yapması⁶⁵⁹ gerekse 1930'da İkhvan'a komuta eden Faysal El-Davaş'ın kendi otoritesine meydan okumayı amaçladığını öğrenen Ibn Suud'un söz konusu kişiye karşı mücadeleye girişmesiyle küçük Şeyhlik, İkhvan saldırısından kurtulmuştur.⁶⁶⁰ Sonuç olarak İkhvan saldırılarının son bulmasına ve ambargonun hafiflemesine rağmen söz konusu olayların yarattığı mali zor durum, Suudi tehdidi dışında da ekonominin çıkmazda olması Kuveyt iç politikasında daha sonraki dönemlerde gerginliğe yol açmıştır.

---

⁶⁵⁷ Assiri, a.g.e., s. 5; El-Sabah, a.g.e., s. 21; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 36; El-İbrahim, a.g.e., s. 60; Abu Hakima, a.g.e., s. 155.

⁶⁵⁸ Sluglett, a.g.e., s. 798.

⁶⁵⁹ El-Sabah, a.g.e., s. 22; Tetreault, **Stories of Democracy:....**, s. 56.

⁶⁶⁰ Sluglett, a.g.e., s. 798.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KUVEYT'İN SİYASAL DÖNÜŞÜMÜNDE PETROL

3.1. Kuveyt Petrolünün Kısa Tarihçesi

Ortadoğu'nun yakın tarihinin şekillenmesinde rol oynayan petrol, Kuveyt'i de içine alarak ekonominin yanında ülkenin hem toplumsal hem iç ve dış siyasi gelişmelerini şekillendiren ana unsurlardan biri olmuştur. 1900'lü yıllardan önce Kuveytli, çölde ortaya çıkan sızıntıyla topraklarında petrol bulunduğunu fark etmişlerdir.⁶⁶¹ 1911'de, İran'da faaliyet gösteren günümüz British Petrol (BP) olan Anglo-Persian Oil Company (APOC) Kuveyt'te petrol bulunup bulunmadığını araştırmak için 1899 Anlaşması'na dayanarak İngiltere'den izin almaya çalışmıştır. Ancak o dönem buna sıcak bakmayan İngiltere,⁶⁶² yaklaşan I. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle petrol araması yapmak için 1913'te bir keşif ekibini bölgeye göndermek dışında harekete geçmemiştir.⁶⁶³ Söz konusu dönemde Şeyh Mübarek de Kuveyt'teki İngiliz siyasi temsilcisine gönderdiği 27 Ekim 1913 tarihli bir mektupta kendi topraklarında (Burgan ve diğer yerler) petrol olduğunu ve işletilmesi konusunda İngiltere hükümeti tarafından belirlenen kişiler dışında hiçbir yabancıya imtiyaz vermeyeceklerini yazmıştır.⁶⁶⁴ Savaş sonrasında petrol konusunda İngiltere'den gerekli izni alan APOC ile Şeyhlik arasında müzakereler başlamıştır. Görüşmeler devam ederken 1923'te Major Frank Holmes tarafından temsil edilen Eastern ve General Syndicate (EGS) de imtiyaz almak için Şeyh'e yanaşmıştır. 1924'te 1922 Uqair Konferansıyla belirlenen

---

⁶⁶¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 17.

⁶⁶² İngiltere'nin başlangıçta hareketsiz kalmasında bölgede petrol bulunup bulunmadığı konusunda şüpheleri olduğu için değil, aksine Kuveyt ile yaptığı 1899 Anlaşmasına güvenerek söz konusu kaynağı kendi imtiyazında görmesi etkili olmuştur. ABD hükümetinin girişimiyle Irak petrolünün paylaşımı konusunda ABD, Fransa, İngiltere ve Hollanda petrol şirketleri arasında 31 Temmuz 1928'de Kırmızı Hat Anlaşması (Red Line Agreement) imzalanmıştır. Anlaşmayla ABD, Irak petrolüne dahil edilerek İngiltere'nin lehine olacak şekilde Kuveyt ve Ön Asya petroleri ABD'nin saldırgan şirketlerinden uzak tutulmuştur. Bu durum İngiltere'nin Kuveyt topraklarında petrol olduğunu bildiğini göstermektedir (El-İbrahim, a.g.e., s. 72).

⁶⁶³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 17.

⁶⁶⁴ El-İbrahim, a.g.e., s. 77.

Kuveyt ile Suudi Arabistan'ın ortak yönetimi altındaki tarafsız bölgede EGS'nin petrol aramasına izin verilmiştir.⁶⁶⁵

Tarafsız bölgede petrol arama izni almasının ardından EGS, Kuveyt'in içinde de benzer haklar elde etmek için Amerikan petrol şirketi olan Gulf Oil'e yaklaşmıştır. ABD'nin aracılığıyla Kuveyt'te petrol imtiyazı almak için girişimde bulunmuştur. İmtiyazlarla, yabancı devletlerin Kuveyt'teki pozisyonlarını arttırmalarından endişe duyan İngiltere, buradaki petrolle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. 1899 Kuveyt-İngiliz Anlaşması'na ve Şeyh Mübarek'in 1913 tarihli mektubuna atıf yaparak İngiltere'nin izni olmadan hiçbir yabancı devlet girişiminin Kuveyt petrolünden imtiyaz koparamayacağını açıkça ifade etmiştir.⁶⁶⁶ İngiltere yabancı şirketlerin petrol imtiyazı elde etme girişimlerini başta engellemişse de ABD'nin yoğun diplomatik çabası sonuç vermiştir. 1934 Şeyh Ahmet döneminde, İngiliz şirketi APOC ve Amerikan Gulf Oil Corporation kendilerine bağlı, %50-50 ortaklığı bulunan, Kuveyt petrol endüstrisinin hakimi ve devletin olağanüstü zenginliğine yol açan Kuwait Oil Company (KOC) adında şirket kurmuştur.⁶⁶⁷ Ardından 23 Aralık 1934 tarihinde KOC ile Şeyh Ahmet arasında şirketin Kuveyt'in Kubbar adası dışındaki tüm ada ve karasularında, 75 yıllığına petrol imtiyazını ve bunun karşılığında Şeyh'e vergi yerine ton başına üç Rupî (Hint parası) telif hakkı ödenmesini öngören Şeyhliğin ilk imtiyaz anlaşması imzalanmıştır.⁶⁶⁸

KOC, Kuveyt petrol endüstrisine hakim olup 1970'li yıllara kadar üretimin %90'nını elinde tutmuştur.⁶⁶⁹ Diğer petrol şirketleri de küçük paylar elde etmiştir. Bu uzantıda 1948'de Şeyhliğe keşif hakkı olarak yıllık maden işletim ücreti ödeme karşılığında Suudi Arabistan'la oluşturulan tarafız bölgenin Kuveyt'e ait güney topraklarında American Independent Oil Co. (Aminoil)'na 60 yıllığına petrol arama izni verilmiştir.⁶⁷⁰ Ardından 1958'de Suudi Arabistan ile Kuveyt'in anlaşmasıyla bölünmemiş

---

⁶⁶⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 17.

⁶⁶⁶ Foley, a.g.e., s. 19.

⁶⁶⁷ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Monroe, a.g.e., s. 274.

⁶⁶⁸ Monroe, a.g.e., s. 274; "Back Matter: The First Kuwait Oil Concession Agreement by A. H. T. Chisholm", **Middle Eastern Studies**, 11 (2), (1975), s. 210; KOC (Kuwait Oil Company), "Brief History of Kuwait Oil Company", (t.y.), <https://www.kockw.com/sites/EN/Pages/Profile/History/KOC-History.aspx>, (05.03.2015).

⁶⁶⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 38, 39.

⁶⁷⁰ Monroe, a.g.e., s. 275.

tarafsız bölgenin açık deniz alanının yarısında Japon şirket Arabian Oil Company'ye ticari miktarda petrolün bulunmasından başlayarak 40 yıllığına imtiyaz sağlanmıştır. 1961'de Royal Dutch-Shell grubuna deniz açıklarında⁶⁷¹ ve 1963'te KOC tarafından elden çıkarılan alanlarda arama yapmak üzere Kuveyt'in kamu ve özel sektörlerinin ortak kurduğu Kuveyt Ulusal Petrol Şirketi'ne (Kuwait National Petroleum-KNPC)⁶⁷² petrol çıkarma hakkı tanınmıştır.⁶⁷³ Kuveyt, İngiltere ile yaptığı anlaşmalardan dolayı en büyük paya sahip KOC ile yapılan petrol imtiyazında ciddi pazarlık yapamamıştır. Böylece imtiyazlar Kuveyt'ten ziyade paylaşım konusunda pazarlık gücü en fazla olan İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etmiştir.⁶⁷⁴ Kuveyt şeyhi, bir yıl öncesinde Suudi Arabistan ve İran tarafından yabancı yatırımcılara verilen imtiyaz şartlarıyla kıyaslanamayacak kadar olumsuz bir anlaşmayı kabul etmek zorunda kalmıştır.⁶⁷⁵ Petrol fiyatları uzun süre boyunca KOC tarafından belirlenmiştir. Şeyhin elde ettiği gelir, üretim oranına kıyasla az olmuştur. Irak, Suudi Arabistan ve İran'ın aldığı varil başına 22 cent yerine Kuveyt, varil başına yalnızca 13 cent almıştır.⁶⁷⁶ Dahası 75 yıllık olan 1934 imtiyaz sözleşmesi, 1951'de revize edilerek bittiği tarihten itibaren 17 yıl daha yani 2026 yılı sonuna kadar uzatılmıştır.⁶⁷⁷

---

⁶⁷¹ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 163, 164.

⁶⁷² KNPC 1967'de İspanya Hükümeti sponsorlu Hispanoil ile ortak girişim (%51 KNPC ve %49 Hispanoil) konusunda anlaşma imzalamıştır. Anlaşmayla 1970'ten başlayarak 15 yıllığına İspanya pazarının ham petrol ihtiyacının %25'ni Kuveyt'in karşılayacağı karara bağlanmıştır (El-İbrahim, a.g.e., s. 95-96; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 39).

⁶⁷³ El-İbrahim, a.g.e., s. 94-95.

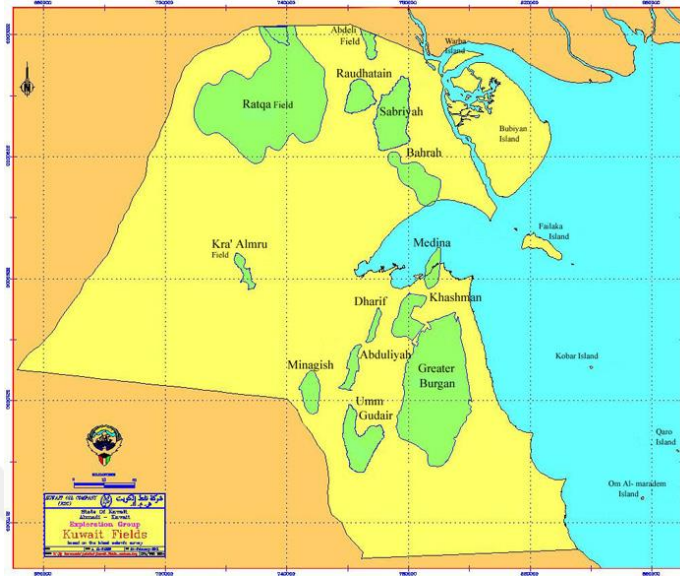
⁶⁷⁴ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 163.

⁶⁷⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 38; El-İbrahim, a.g.e., s. 88-89.

⁶⁷⁶ Monroe, a.g.e., s. 274; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 40.

⁶⁷⁷ El-İbrahim, a.g.e., s. 88-89; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 38.

Şekil 4: Kuveyt'in Petrol Alanları⁶⁷⁸

Petrol politikalarında daha fazla söz sahibi olmak üzere Kuveyt, kendi petrolünde en büyük oranı elinde tutan KOC'dan pay almak için yoğun çaba harcamıştır. Uzun yıllar bunu gerçekleştirememişken 1948 Aminoil ve 1958'de Arabian Oil Company ile yaptığı imtiyaz anlaşmalarında devlet katılımını sağlamıştır. ARAMCO ile Suudi Arabistan Kralı arasında karın eşit paylaşımı konusunda anlaşmaya varılmasının ardından Kuveyt Şeyhi de benzer haklar için girişimde bulunmuştur. 1951'de Kuveyt ile KOC arasında varil başına fiyat uygulaması yerine şirketin ihracat karının yarısının Kuveyt'e aktarılması kararlaştırılmıştır. Önceden ödenen telif ücreti yanında elde edilen karın yarısının şeyhe verilmesi konusunda El-Sabah ile şirket arasında anlaşmaya varılmıştır.⁶⁷⁹ %50-50 kar paylaşımıyla eli güçlenen Kuveyt, KOC üzerindeki baskılarını arttırmış ve 1955'te şirket sahip olduğu imtiyaz alanlarının %50'sinden feragat etmiştir.⁶⁸⁰ Kuveyt'in bağımsızlığının ardından oluşturulan meclisin en önemli gündem maddesi 1975 yılına kadar petrol olmuştur. Petrolün millileştirilmesi, katılım anlaşmaları, doğal gaz kullanımı, telif haklarının harcanması gibi konular mecliste tartışılmıştır. Stratejik mal petrolün muhafaza

⁶⁷⁸ KOC, "Kuwaiti Oil Fields", (t.y.), <https://www.kpc.com.kw/InformationCenter/Pages/Kuwaiti-Oil-Fields.aspx>, (29.02.2016).

⁶⁷⁹ Monroe, a.g.e., s. 274, 275.

⁶⁸⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 40.

edilmesi ve korunması için gerekli önlemlerin alınması karara bağlanmıştır.⁶⁸¹ Kısacası Kuveyt yönetimi ve halkı, bağımsızlık tarihinden itibaren stratejik kaynak petrol üzerinde daha fazla hakimiyet kurmak için uğraşmıştır.

Uluslararası alanda ve uluslararası petrol pazarı yapısında meydana gelen değişime paralel petrol şirketleri karşısında eli güçlenen Kuveyt, KOC üzerinde daha fazla denetim kurmaya çaba göstermiştir. Gerek OPEC gerekse daha sonra OAPEC gibi oluşumlar ve kamuoyu baskısıyla Kuveyt'in pazarlık gücü artmıştır. 1973 Arap-İsrail Savaşı'nı takiben başlatılan fiyatları %70 kadar arttırma politikasıyla Kuveyt, yerel petrol endüstrisi üzerindeki kontrolünü genişletmiştir. Fiyat denetiminden sonra üretim ve en nihayetinde petrol endüstrisinin kendisini kontrol politikasına yönelmiştir. 1973'te hükümetin KOC'ta küçük paya sahip olmasını öngören anlaşmayı daha büyük pay isteyen meclis onaylamamıştır. Ardından 1974 Ocak ayı itibarı ile hükümet KOC'da %60 paya sahip olmuştur.⁶⁸² En nihayetinde 1 Aralık 1975 ile birlikte Kuveyt hükümeti bütün yerli ve yabancı petrol değerlerini millileştirerek KOC üzerinde tam hakimiyet kurmuştur.⁶⁸³ 1934 petrol imtiyaz anlaşması yerini Gulf ve BP'nin Kuveyt petrolünü satın aldığı gösteren ticari sözleşmeye bırakmıştır.⁶⁸⁴ Hükümet, kendisine ait oluşturduğu Kuveyt Petrol Şirketini 1980'de çıkarım, işleme, taşınma, pazar alanı, bu konudaki mühendislik faaliyetleri gibi petrole ilişkin her türlü faaliyette bulunan yerli ve uluslararası kuruluşları bir çatı altında toplayacak şekilde düzenlemiştir.⁶⁸⁵

1977'de Kuveyt yönetimi, Aminoil'in imtiyazına son vererek şirketi millileştirmiştir.⁶⁸⁶ Yeni düzenle Kuveyt Emiri petrole ilişkin bütün temel kararlarda nihai karar merkezi haline gelirken petrol bakanı Emir'in danışmanı olmuştur. 1974'te bütün petrol kararlarını gözden geçirmek üzere başkanlığını dışişleri bakanının yürüttüğü Yüksek Petrol Konseyi kurulmuştur.⁶⁸⁷ Yine de Kuveyt kendi topraklarında faaliyet gösteren Batı

---

⁶⁸¹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwait Democracy", s. 249; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 55.

⁶⁸² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 43.

⁶⁸³ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwait Democracy", s. 249.

⁶⁸⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 44.

⁶⁸⁵ KOC, "Brief History of Kuwait Oil Company"; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 30.

⁶⁸⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 44.

⁶⁸⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 30.

şirketlerini faaliyette millileştirmemiştir. Teknik ve pazar hizmetlerini sağlamak için dış şirketleri çalıştırarak aşamalı olarak üretim ve yatırım kararlarında doğrudan kontrol sağlamıştır.⁶⁸⁸ Kuveyt ve Suudi Arabistan arasındaki tarafsız bölgede üretilen petrol, iki ülke arasında eşit olarak paylaşılmıştır. Kuveyt petrol şirketi uzun yıllar bölgenin deniz alanında, Suudi Arabistan ise karada petrol faaliyetlerini sürdürmüştür.⁶⁸⁹

3.2. Denize Bağımlı Ekonomiden Petrol Ekonomisine

Petrol henüz bulunduğu zor durumda olan Kuveyt ekonomisinde başta inci avcılığı olmak üzere üretim alanı çökmüş, yoksulluk her tarafa yayılmış, devlet hazinesi gelirleri en alt seviyelere düşmüştür. II. Dünya Savaşı da Kuveyt'teki ciddi ekonomik krizi körüklemiştir. Enflasyon ve gıda fiyatları halkın satın alamayacağı kadar yükselmiştir.⁶⁹⁰ Söz konusu olumsuz ekonomik durum petrolün keşfiyle kökten değişmiştir.⁶⁹¹ Petrol ölmek üzere olan ekonomiyi farklı motorlarla yeniden canlandırmıştır. Çok kısa süre içinde bütün inci gemileri yolculuğa son vermiş; gemi inşaatı ve uzun mesafeli ticaret durmuştur.⁶⁹² Kuveyt, ticaret, balıkçılık ve inci avcılığının istihdam fırsatı sağladığı denize dayalı geleneksel ekonomiden tarımsız, denizsiz alanlara, çöle doğru gelişmeye başlamıştır.⁶⁹³ 1934 petrol imtiyazının ardından KOC, 1936'da ilk sondaj çalışmalarına başlamıştır. 1937'de El-Bahara olarak bilinen yere yakın alanda ilk petrol, ardından II. Dünya Savaşı arifesinde gelecek vaat edecek şekilde Kuveyt ham petrolünün ana kaynağı ve dünyanın kanıtlanmış en önemli rezervlerinden biri olan Burgan bölgesinde ticari miktarda keşfedilmiştir.⁶⁹⁴ 1942'de Burgan'da sekiz kuyu açılmış; ancak söz konusu kuyular II. Dünya Savaşı nedeniyle kapatılarak 1945'e kadar faaliyete geçmemiştir.⁶⁹⁵ Böylece 20. yüzyılın ilk yarısında verilen imtiyazlara rağmen diğer üretici ülkelerde olduğu gibi Kuveyt de II. Dünya Savaşı sonuna kadar petrol alanında çok iyi şartlar elde edememiştir. Ev sahibi ülkelerin petrollerini uzun dönem kullanma hakkı elde

⁶⁸⁸ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 51-52.

⁶⁸⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 30.

⁶⁹⁰ Foley, a.g.e., s. 29.

⁶⁹¹ Monroe, a.g.e., s. 273.

⁶⁹² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 44.

⁶⁹³ Ragaie El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus Economy: Kuwait", **Land Economics**, 42 (4), (1966b), s. 427.

⁶⁹⁴ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Monroe, a.g.e., s. 274.

⁶⁹⁵ Monroe, a.g.e., s. 274; El-İbrahim, a.g.e., s. 103.

eden şirketlerin de ödemeleri sınırlı olmuştur.⁶⁹⁶ Ancak savaştan sonra petrol şirketleri hızlı şekilde ev sahibi ülkede olağanüstü derecede hükümet geliri yaratmıştır.⁶⁹⁷

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kuveyt'te petrol endüstrisi kaldığı yerden geniş ölçekli olarak devam etmiştir.⁶⁹⁸ Haziran 1946'da ilk ticari ham petrol sevkiyatı İngiltere'ye başlamıştır.⁶⁹⁹ 1946 yılı boyunca 800.000, dört yıl sonra 7.000.000 varille Kuveyt'in 1946-1950 yılları arasında petrol üretimi %300'den fazla artmıştır.⁷⁰⁰ İran petrol ihracatının çökmesiyle ortaya çıkan doğal kaynak krizinin yaşandığı 1951-54 yılları arasında Kuveyt üretimi yıldan yıla artarak devam etmiştir.⁷⁰¹ 1950 ile 1958 yılları arasında petrol üretiminde %15'lik artış yaşanmışken 1959 itibariyle yıllık ortalama %8'lik yükseliş görülmüştür.⁷⁰² 1964'ün sonuna gelindiğinde 554 petrol kuyusunu barındıran Kuveyt, o dönem dünyanın en büyük dördüncü petrol ihracatçısı olmuştur. Üretim 1972'de hızla artarak 1.202 milyar varille doruğa ulaşmıştır. Söz konusu tarihten sonra fiziki kapasiteye ek olarak siyasi anlayış üretim seviyesini belirlemiştir.⁷⁰³ Sonuç olarak Kuveyt II. Dünya Savaşı sonrasında önemli petrol ihracatçısı ülkelerden biri haline gelmiş ve petrol sanayinin hakimi yönetim olmuştur. 1950'lerde Kuveyt ekonomisinin temel unsuru haline gelen petrol, 1973-74 yılları arasında dört kat artan fiyatlar ile ekonominin ezici unsuru olmuştur.⁷⁰⁴ Böylece 1946'dan beri petrol, Kuveyt ekonomisindeki baskınlığını sürdürmektedir. 2011 yılı itibariyle dünya petrol üretiminin %3.5'ini gerçekleştiren Kuveyt, küresel enerji piyasasının en önemli ülkelerinden biri olmaya devam etmektedir. Kuveyt dünyadaki en ucuz petrolün ve en büyük kanıtlanmış rezervlerin olduğu ülkelerinden birini oluşturmaktadır.⁷⁰⁵ 2011 yılı sonu itibariyle %6.1 kanıtlanmış dünya petrol rezervi ve %0.9 doğalgaz oranıyla petrolün Kuveyt'e 48 yıl daha yetmesi

---

⁶⁹⁶ El-İbrahim, a.g.e., s. 97.

⁶⁹⁷ Foley, a.g.e., s. 20.

⁶⁹⁸ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Monroe, a.g.e., s. 274.

⁶⁹⁹ Süleyman S. El-Qudsi, "Pre and Post-Fiscal Distributional Patterns in Kuwait", **Middle Eastern Studies**, 17 (3), (1981), s. 393; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270; Kuwait Planning Ministry, **Statistical Review**, 28th Editinon, 2005, s. 12.

⁷⁰⁰ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 426.

⁷⁰¹ Monroe, a.g.e., s. 274; Mary Ann Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State: Ruling Kuwait in the Twentieth Century", **International Organization**, 45 (4), (1991), s. 578.

⁷⁰² El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 426.

⁷⁰³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 39, 41.

⁷⁰⁴ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 45.

⁷⁰⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

beklenmektedir.⁷⁰⁶ Bu uzantıda Kuveyt ihracatında en büyük payı petrol ve petrol ürünleri almaya devam etmektedir.

Doğal kaynağa bağımlılığı azaltmak için Kuveyt yönetimi, ekonomisini çeşitlendirmeye çalışmakla birlikte petrol endüstrisi ulusal zenginliğin özünü oluşturmaya devam etmektedir.⁷⁰⁷ Petrol sanayisinin en az gelecek yüzyıla kadar ülke faaliyetlerinin temelini oluşturmaya devam etmesi beklenmekle beraber devlet, ekonomiyi çeşitlendirmek için çeşitli önlemler almıştır. Bu amaç doğrultusunda petrol gelirlerinin bir kısmını diğer sınıai kalkınmaya ve tarıma aktarmıştır.⁷⁰⁸ Bu uzantıda daha küçük imalat tesisleri ve büyük petrokimya kompleksleri kurulmuştur.⁷⁰⁹ Ulaşım, iletişim ve hükümet hizmetleri alanında adımlar atılmıştır.⁷¹⁰ Petrol sonrasında çöken deniz endüstrisi ile birlikte tarım, yerel ihtiyacı karşılayacak şekilde yeniden şekillenmiştir. Küçük ölçekli özel girişimli yeni tarımsal örgütlenme yaygınlaştırılmıştır. 1960'lı yıllarla birlikte emek yoğun yerine sermaye yoğun şekilde devam eden balıkçılık ve karides üretimi, 1970'li yılların ortasından itibaren tek kapsayıcı teşebbüs şeklinde daha sistematik hale getirilmiştir.⁷¹¹ Devlet yeni işyerlerinin kurulmasını ve finansına dahil olarak özel girişimleri teşvik etmiştir.⁷¹² Kuveyt yönetimi, görece küçük olan iç pazarına hizmet sunacak hafif endüstri niteliğinde sanayileşme gerçekleştirmiş ve geniş ölçüde finansal ve ticari hizmetler geliştirmiştir. Petrol rezervlerinin tükenmesi durumuna hazırlık yapmak için artan gelirleri dış yatırıma dönüştürmüştür.⁷¹³ Kuveyt 1970'lerden 1980'li yılların ortasına kadar yaptığı harcama masraflarından daha fazla dış yatırım geliri elde etmiştir.⁷¹⁴ Günümüzde Kuveyt devlet bütçesi, petrol gelirleri (işletme payları ve petrol şirketleri vergileri) ile dış yatırım

⁷⁰⁶ Harun Öztürkler, "Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri", **Ortadoğu Analiz**, 4 (48), (2012a), s. 94.

⁷⁰⁷ Philip Baker, "The Taxation of International Commercial Transactions", **Arab Law Quarterly**, 1 (2), (1986), s. 141; El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 436; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 24.

⁷⁰⁸ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 438; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷⁰⁹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷¹⁰ UN Department of Economic and Social Affairs "2013 International Trade Statistics Yearbook" **ST/ESA/STAT/SER.G/62**, 1, Newyork: UN Publication, 2014, s. 230-231.

⁷¹¹ Fred Lawson, "Class and State in Kuwait", **MERIP Reports: The Future of the Gulf**, 132, (1985), s. 17.

⁷¹² Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷¹³ Lawson, a.g.e., s. 17.

⁷¹⁴ Baker, "Kuwait: The Taxation of International Commercial...", s. 142.

gelirleri şeklinde dış kaynaklar ve küçük oranda gümrük vergileri, kamu işletmeleri ile arazi yeniden satış gelirleri şeklindeki iç finans araçlarından oluşmaktadır.⁷¹⁵

3.2.1. Artan Zenginlik ve Yönetimin Ekonomide Artan Etkinliği

II. Dünya Savaşı sonrasında başlattığı petrol ihracatıyla milli gelirin onda dokuzunu petrol faaliyetlerinden sağlayan Kuveyt,⁷¹⁶ olağanüstü zenginlik elde etmiştir.⁷¹⁷ Özellikle %50-50 paylaşım ve dünyada artan talep karşısında üretimini arttıran Kuveyt'in petrolden elde ettiği gelir 1952'de iki kat yükselirken 1955-1960 arasında %34 genişlemiştir.⁷¹⁸ 1946 ile 1988 yılları arasında gelirler 500.000 dolardan 6.000.000 dolara çıkmıştır.⁷¹⁹ Kuveyt ekonomik gelişimi de 1946'da start verilen petrol üretiminin yarattığı zenginlikle gerçek olarak başlamıştır.⁷²⁰ Petrol ile beraber ülke ekonomisi eşi görülmemiş genişleme yaşamıştır. İlk petrol ihracatının 10 ya da 20 yılı içinde Kuveyt kişi başına gelir açısından dünyanın en zengin ülkelerinden biri haline gelmiştir.⁷²¹ Özellikle gelirlerin büyük çıkış yaptığı 1970'li yıllarla birlikte kişi başına gelir seviyesi 1970 öncesi döneme göre %27 daha fazla olmuştur.⁷²² 1970'ten 1979'a kadar kişi başına Gayri Safi Milli Hasıla yıllık yaklaşık %1.4 şeklinde sabit olarak artmıştır.⁷²³ Petrol, 1946'da kişi başına 50 dolar olan gelirin 1983'te 18.000 dolara çıkmasını sağlayarak Kuveyt'i kişi başına gelir bakımından dünyanın dördüncü en büyük ülkesi yapmıştır.⁷²⁴ Günümüzde de Kuveyt dünyanın en yüksek kişi başına gelire sahip ülkelerden birini oluşturmaktadır. 2011 yılı itibariyle kişi başına düşen gelir 46,700 doları bulmuştur.⁷²⁵

Petrol ile Kuveyt halkı büyük refaha kavuşurken ekonominin yönü tüccarlardan yönetime kaymıştır. Petrol öncesi dönemde gelirleri çok sınırlı olan El-Sabah ailesi,

⁷¹⁵ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 429.

⁷¹⁶ Monroe, a.g.e., s. 281.

⁷¹⁷ Alan G. Hill, "The Demography of the Kuwaiti Population of Kuwait", **Demography**, 12 (3), (1975), s. 537.

⁷¹⁸ Foley, a.g.e., s. 35.

⁷¹⁹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷²⁰ Baker, "Kuwait: The Taxation of International Commercial...", s. 141.

⁷²¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 39.

⁷²² El-Qudsi, a.g.e., s. 398.

⁷²³ Baker, "Kuwait: The Taxation of International Commercial...", s. 141.

⁷²⁴ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷²⁵ Öztürkler, "Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri", s. 95.

vatandaşlarına sınırlı hizmet sunmuştur. II. Dünya Savaşı öncesinde daimi bir ordu kuramadığı gibi mali yetersizlikler sağlık ve eğitim alanlarında sosyal hizmetler sunmasını neredeyse imkansız yapmıştır. Sahip olduğu ilkel gümrük sistemi ile ekonomik rolü çok az olan hükümetin temel işlevi, siyasi bağlılığı sürdürmek ve askeri hizmetin devamlılığını sağlamak için kabilelere yardımlar dağıtmak olmuştur.⁷²⁶ Geliri daha çok zengin tüccarlardan aldığı vergiye bağlı bulunan yönetici ailenin sınırlı ekonomik gücü petrol ile değişmiştir. Özellikle 1975'te temel gelir kaynağı petrol sanayisinin tamamına hakim olmasıyla yönetim, diğer sosyoekonomik aktörlerin baş edemeyeceği güç kazanmıştır.⁷²⁷

1934'te Kuveyt Petrol Şirketiyle yönetici arasında imzalanan anlaşmaya göre imtiyazlar şeyhin adına yapıldığından şeyh, petrol gelirlerini toplamaya yetkili tek kişi haline gelmiştir.⁷²⁸ Kuveyt yöneticileri, petrol arama imtiyazlarından alınan telif ücretleri ve ihracatı ile 1930'dan başlayarak 1960'lar boyunca devamlı ve artan gelir kaynağı elde etmiştir. Böylece iktidar, özellikle petrol gelirlerinin ciddi şekilde arttığı 1970'li yıllarla birlikte, ekonominin en etkili aktörünü oluşturmuştur.⁷²⁹ Petrol ihracatı ile beraber yönetim gelirlerinin %94'ü petrolden sağlanmıştır.⁷³⁰ Zenginliğin hükümetin elinde toplanması aynı zamanda ekonominin geri kalanını etkileyecek şekilde yöneticiyi, petrol gelirlerini ne yönde harcayacağı konusunda karar verici yapmıştır. Başta ulusal petrol şirketleri olmak üzere temel sanayi firmalarının çoğunun sahipliğini iktidar üstlenmiştir.⁷³¹ Kamu sektörünün ekonomide hakim rol üstlenmesini sağlayacak şekilde devlet, tek işveren en büyük kurum özelliği kazanmıştır.⁷³² Altyapı, gayrimenkul, perakende, bankacılık ve finans, tarım, uluslararası ticaret, hizmet gibi alanlarda faaliyet gösteren küçük ölçekli özel sektör bulunmakla beraber söz konusu sektörlerde de devlet harcamaları ve politikaları büyük rol oynamaktadır.⁷³³ Yöneticilerin özel sektör üzerindeki dolaylı rolü son derece

---

⁷²⁶ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 45.

⁷²⁷ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 249.

⁷²⁸ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 88.

⁷²⁹ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 43, 45.

⁷³⁰ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48; El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 428.

⁷³¹ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 42, 51.

⁷³² El-Qudsi, a.g.e., s. 393.

⁷³³ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 438; Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 54.

önemli olup faaliyetlerini gerçekleştirmek için yönetim tarafından kontrol edilen sermayeye, hükümet lisans ve izinlerine ihtiyaç duymaktadır.⁷³⁴

Devletin ekonomideki rolünün genişlemesi siyasi sonuçlar doğurmuştur. Yeni düzende devlet, diğer ülkelerdeki vergi toplama ve toplanan verginin yeniden dağıtılması görevinden farklı rol üstlenerek rantıye özelliği kazanmıştır. Gelirlerin bu şekilde devlet tarafından merkezileştirilmesi farklı politik sistem yaratmıştır.⁷³⁵ Yönetimin hakimiyetinde olan petrol, herhangi siyasi ya da toplumsal grubun iktidarla etkin şekilde rekabet etmesini engelleyerek otoriteyi güç dengesinde en üst pozisyona taşımıştır. Millileştirilme sonucunda geniş petrol kaynakları yönetimin doğrudan politik ve bürokratik etkisi altına girdiğinden söz konusu ekonomik emtia siyasi manipülasyonların konusu haline gelmiştir.⁷³⁶ Gause devletin ekonomide genişleyen rolünün siyasi sonuçlarını şu şekilde özetlemiştir.⁷³⁷

Devletin ekonomideki hakim pozisyonunun siyasi etkisi büyük olmuştur. Kuveyt yönetimi maddi güç ile yerleşmiş ticari aileleri koruyabildiği gibi yeni birey ve grupların iş dünyasına atılmalarını da desteklemiştir. Devlet kendi siyasi amaçlarını gerçekleştirmek adına çıkarlarına hizmet edecek ve sadık kalacak öncelikli olarak aile üyeleri ile kıdemli işadamlarını, dahası belirli ekonomik grupları himaye etmiştir. İş dünyasına yeni giren gruplardan birini yönetici ailenin kendisi oluşturmuştur. Aile resmi hükümet bütçesinden ayrı ve böylece kamu denetiminden muaf hükümdar hazinesine sahip olmuştur. Önde gelen kişilere ve siyasi müttefiklere toprak hibesinin yapılması ve ardından toprakların yüksek fiyatlarla tekrar satın alınması ya da kiralaması yaygın bir politika haline gelmiştir. Özellikle 1950'lerde El-Sabah ailesi söz konusu politikayı tüccar elitleri ve önde gelen kabileleri petrol gelirlerine dahil etmek için temel kanal olarak kullanmıştır. 1980-81 arası dönemde rejim siyasi pozisyonunu sağlamlaştırmak adına ülkenin en etkili sosyal güçleri arasındaki mücadele alanını değiştirmeye yönelik yeni devlet politikaları geliştirmiştir. Tarımı geçimlik olmaktan çıkarıp yerel ve ihracata yönelik yeniden yön verecek şekilde söz konusu alana daha fazla devlet yardımı, aynı zamanda deniz aşırı yatırımları kısarak iç sanayide daha fazla yatırım yapmıştır. Kısacası yönetici aile siyasi amaçlarına ulaşmada

⁷³⁴ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 43.

⁷³⁵ Noreng, a.g.e., s. 166.

⁷³⁶ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 249.

⁷³⁷ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 43-58.

ekonomiyi araç haline getirmiştir. Devlet kendi istikrarını koruyacak kişisel çıkarlarla müttefiklerine geniş yetkiler tanımıştır.⁷³⁸ Söz konusu dönemde siyasi elitlerin açık ya da örtük onayı olmaksızın kişilerin iş dünyasında başarılı olmaları imkansızlaşmıştır. Yöneticinin elindeki ekonomik kaldıraç tehlikeli, sadık görünmeyen birey ya da firmaların tamir edilemez biçimde zarar görmelerine yol açabilmiştir. Yönetim kendisine bağlı kesimleri cömertçe ödüllendirirken rejimin destekçileri olacak yeni sosyoekonomik çıkar grupları da yaratmıştır. Hükümetin uyguladığı teşvik tedbirleri iş dünyası için siyasi anlam taşırken aktif muhalefetin maliyetinin büyük olacağı görülmüştür. Böylece devletin belirli politikalarına özel kesimin muhalefet yapmaları kimi zaman mümkün olmakla beraber rejime ya da siyasi sisteme ciddi tehdit oluşturması zorlaşmıştır. Özellikle ticaretin önde gelen aileleri büyüyen bürokrasinin stratejik yerlerine kendi üyelerini getirmek için yoğun çaba harcamıştır. Bu şekilde iş dünyası kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için devletin kurduğu düzenden en iyi şekilde yararlanmaya çalışmıştır.

3.3. Yönetimin Toplumda Genişleyen Rolü: Dağıtıcı Devlet

1946'da başlayan petrol ihracatı ile ciddi ekonomik kriz içinde olan Kuveyt, yeni bir zenginlik içine girmiştir. Petrol, yalnızca ekonomik olarak değil ülkenin sosyal ve siyasal yaşamında da etkisini hissettirmiştir.⁷³⁹ Yeni devlet yapısında en etkili kesim olan yönetici aile, toplumun her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. Petrol ile birlikte El-Sabah ailesi, bir taraftan kendi zenginliğini arttırırken diğer taraftan özel varlığı olarak gördüğü doğal kaynağın sağladığı geliri halkına yaymıştır.⁷⁴⁰ Petrol gelirleriyle devletin inşa sürecinin en aktif aktörü olan yönetici aile, dağıtıcı devlet anlayışıyla hızlı sosyal kalkınmaya start vermiştir. Petrol, Kuveyt yönetiminin Ortadoğu ve dünyanın başka yerinde eşi görülmemiş bir sosyal yardım programı geliştirmesine olanak tanımıştır.⁷⁴¹ II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan petrol ihracatıyla Kuveyt sabit bir şekilde gelişmiştir.⁷⁴² Sosyoekonomik değişimlerle aşamalı olarak ortaçağ Şeyhliğinden gelişmiş modern zengin

⁷³⁸ Lawson, a.g.e., s. 19.

⁷³⁹ Mary Ann Tetreault ve Haya El-Mughni, "Modernization and Its Discontents: State and Gender in Kuwait", *Middle Eastern Journal*, 49 (3), (1995), s. 403.

⁷⁴⁰ Monroe, a.g.e., s. 275.

⁷⁴¹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷⁴² Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270.

devlete dönüşmüştür.⁷⁴³ Çoğu gelişmekte olan ülkenin hayal bile edemeyeceği yüksek yaşam standardının yaşandığı, dünyanın en zengin ülkelerinden biri olmuştur.⁷⁴⁴ Özellikle 1973'te uygulanan yüksek petrol fiyatları ile önemli ve oldukça geniş kalkınma programı başlatan Kuveyt,⁷⁴⁵ ekonomik ve toplumsal alanda önemli gelişmeler yaratıp geleneksel toplumu dönüştürmüştür.⁷⁴⁶ Kısacası yönetici aile hızlı bir sosyoekonomik kalkınma planı uygulayarak sahip olduğu ekonomik zenginliği dağıtıcı politikalarla topluma yaymıştır.

1934'teki petrol imtiyazlarında önemli rolü bulunan Şeyh Ahmet ve ardından gelen Şeyh Abdallah El-Selim (1950-1965) doğal kaynağın sunduğu ilk büyük zenginliğin yönlendiricileri olmuştur. Söz konusu Şeyhler gelirin bir kısmını yönetici aileye aktarırken diğer kısmını refah devleti yaratmak için kullanmaya başlamışlardır.⁷⁴⁷ Üretimin rekor seviyelerde yükselmesiyle artan gelir, hükümetin harcamalarını çarpıcı şekilde büyütülmüştür.⁷⁴⁸ Yönetim maaş politikaları, maddi destek programları, eğitim, sağlık, su, elektrik ve konut gibi doğrudan ayni yardımlar gerçekleştirmiştir. Böylece genişletilen kamu hizmeti politikalarıyla Kuveyt yönetimi elektrikten, konuta, altyapı çalışmalarına, yurtdışı eğitimden sağlık hizmetlerine kadar sosyal her alanı sınırsızca sübvans etmiştir. Çalışan vatandaşlarının hemen hepsine devlet kurumlarında iyi maaşlı, rahat iş imkanı sunmuştur.⁷⁴⁹ Kamu araç ve gereçlerinin iç pazardan alınması, kamu kurum inşasının yerli şirketlere verilmesi⁷⁵⁰ ya da toprak alım programı gibi Kuveytli iş dünyasıyla sözleşmeler yapma şeklindeki dolaylı politikalar uygulamıştır.⁷⁵¹

Henüz petrol ihracatı başlatılmadan petrol şirketlerince kendisine verilen ilk ödemeye dönemin Şeyhi Ahmet El-Sabah kadın eğitimini geliştirmeye özen göstermiştir. Bir taraftan 1938'de kızlar için bir devlet okulu kurarken diğer taraftan eleman ihtiyacını

---

⁷⁴³ Abu Hakima, a.g.e., s. 157; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 46.

⁷⁴⁴ Hill, a.g.e., s. 537, 540.

⁷⁴⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 44.

⁷⁴⁶ Noreng, a.g.e., s. 171; Lawson, a.g.e., s. 19.

⁷⁴⁷ Monroe, a.g.e., s. 273.

⁷⁴⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 39.

⁷⁴⁹ James Yahya Sadowski, "The End of the Counterrevolution?: The Politics of Economic Adjustment in Kuwait", **Middle East Report**, 204, (1997a), s. 7; El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 430.

⁷⁵⁰ El-Qudsi, a.g.e., s. 401-402.

⁷⁵¹ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 427.

karşılmak üzere Mısırlı öğretmenler getirtmiştir.⁷⁵² 30 Haziran 1946'da da dönemin Şeyhi Ahmet El-Cabir'in petrol musluklarını açmasıyla Kuveyt'te kalkınma ve değişim çağı başlamıştır.⁷⁵³ Petrol üretimin ve doğal olarak gelirinin yıldan yıla artması Şeyh Ahmet El-Cabir'in sağlık ve eğitim alanındaki sosyal kalkınma planlarını devam ettirmesine olanak vermiştir. Hemşire, doktor gibi eleman açığını diğer Arap ve Arap olmayan ülkelerden temin etmiştir. Köyler için seyyar klinik, acil sıhhi birlik okulu, küçük hastane kurdurarak sağlık bakanlığını oluşturmuştur.⁷⁵⁴ Elektrik ve su, yatırım maliyetinin çok altında tüketicilere satılmıştır. Konut programlarıyla Kuveytli ailelere ücretsiz ya da çok düşük maliyetle konut⁷⁵⁵ ve toprak sunulmuştur. Aynı zamanda devlet toprak alım programıyla daha önce değersiz olan ve zengin tüccar sınıfının elinde bulunan toprakları yapı ve kalkınma çalışmaları için çok yüksek fiyatlardan satın almıştır.⁷⁵⁶ Bu şekilde 1954'ten sonra toprakların %97'si yönetime, geri kalan %1'lik kısım özel kesime ait olmuştur. %2'lik kesim ise dağıtım, koruma ve diğer amaçlar doğrultusunda yine yönetimin kontrolü altında tutulmuştur.⁷⁵⁷

Ahmet El-Cabir'in ardından iktidara gelen kuzeni Abdallah El-Selim döneminde petrol gelirleri daha fazla artış göstermiştir. Yeni Şeyh, Ahmet El-Cabir'in başlattığı kalkınma hareketini devam ettirmiştir. Söz konusu dönemle beraber, değişim ve kalkınma süreklilik arz eden fark edilebilir iki süreç olmuştur.⁷⁵⁸ 1938-1939 parlamentonun sorunlu yıllarında Şeyh ile meclis taraftarları arasında temel aracı görevi gören ve tüccarlarla ilişkileri iyi olan, artan petrol zenginliğinin paylaşımı ve modernleşme ihtiyacı sorunlarıyla uğraşan Abdallah El-Selim'in başa geçmesiyle Kuveyt içinde hızlı bir kurumsal yenilik başlamıştır.⁷⁵⁹ Modern Kuveyt'in mimarı olan yeni Şeyh, selefinin eğitim, sağlık, deniz suyu arıtması, elektrik ve yapı konusunda başlattığı kalkınma planlarını devam ettirmiştir.⁷⁶⁰ 1952'de okullardan, hükümet binalarına, elektrik enerjisi projelerinden deniz

---

⁷⁵² Monroe, a.g.e., s. 275.

⁷⁵³ Abu Hakima, a.g.e., s. 157.

⁷⁵⁴ Monroe, a.g.e., s. 275.

⁷⁵⁵ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 431.

⁷⁵⁶ El-Qudsi, a.g.e., s. 401, 403.

⁷⁵⁷ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 249.

⁷⁵⁸ Abu Hakima, a.g.e., s. 158.

⁷⁵⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75-76.

⁷⁶⁰ Abu Hakima, a.g.e., s. 158.

suyu arıtımına ve tatlı su projelerine, limanlardan gemi tamir alanlarına kadar geniş kalkınma programı içeren ilk “altı yıllık kalkınma programını” hayata geçirmiştir.⁷⁶¹ Özellikle eğitime daha fazla ağırlık verilmiştir. Okula kayıt oranının arttığı bu dönemde erkekler kadar kızlar için de eğitim olanağı gelişmiştir. 1938’deki ilk devlet kız okulunun ardından 1952’de lise kız okulu açılmıştır.⁷⁶² Eğitim, üniversite dışında tüm vatandaşlar ve anaokulu hariç ortaokula kadar Kuveytli olmayan göçmenler için ücretsiz olarak sağlanmıştır.⁷⁶³ Öğrenci sayısındaki artış karşısında çok sayıda okul inşa edilerek birçok Arap ülkesinden yüksek nitelikli öğretmenler getirtilmiştir.⁷⁶⁴ 1966’da da Kuveyt Üniversitesi açılmıştır. 1957’de 10 yaş ve üstü kadınların %74’ü, erkeklerin %46’sı okuma yazma bilmezken 1970’de bu oran kadınlarda %62’ye erkeklerde %32’ye düşmüştür.⁷⁶⁵ Eğitim düzeyinin artması sosyoekonomik değişimi hızlandırmıştır.⁷⁶⁶ Özel hastaneler dışında ücretsiz sağlık hizmetleri ve ilaçlar verilirken altyapı çalışmaları da ağırlık kazanmıştır.⁷⁶⁷ Örneğin 1961-62 yıllarında İngiltere’de eğitim ve sağlık alanlarında kişi başına 210 dolar harcamaların Kuveyt’te 240 doları bulması ülkede yapılan sosyal kalkınmanın ne kadar geniş ölçekli olduğunu açıkça ortaya koymuştur.⁷⁶⁸

Yönetim ekonomik malları sübvans eymiş, özelde iş bulamayan tüm Kuveytli için kamu sektöründe yüksek maaşlı istihdam yaratmıştır.⁷⁶⁹ Vatandaşlarının çoğunun yaşamını doğrudan etkileyecek şekilde yönetim, Kuveytli işgücünün %95’den fazlasına iş sağlamıştır.⁷⁷⁰ Devlet uyguladığı çeşitli mali politikalarla da ülkede kişi başına gelirin artmasında hakim rol oynamıştır. Toplumsal düzeydeki adaletsizlik 1970’li yılların yarattığı petrol geliri artışına paralel devletin dağıtıcı rolüyle azalmıştır.⁷⁷¹ Devletin sosyal programları 1970’li yıllardan günümüze kadar devam etmiştir. Yaşanan ekonomik ve

---

⁷⁶¹ Monroe, a.g.e., s. 276.

⁷⁶² Afaf İbrahim Meleis ve diğ erleri, “Women, Modernization and Education in Kuwait”, **Comparative Education Review**, 23 (1), (1979), s. 116.

⁷⁶³ El-Qudsi, a.g.e., s. 401.

⁷⁶⁴ Hill, a.g.e., s. 540; Abu Hakima, a.g.e., s. 158.

⁷⁶⁵ Meleis ve diğ erleri, a.g.e., s. 120.

⁷⁶⁶ Abdul-Reda Assiri ve Kemal El-Monoufi, “Kuwait’s Political Elite: The Cabinet”, **Middle East Journal**, 42 (1), (1988), s. 52.

⁷⁶⁷ Hill, a.g.e., s. 540.

⁷⁶⁸ El-Mallakh, “Planning in a Capital Surplus...”, s. 430.

⁷⁶⁹ Lawson, a.g.e., s. 16.

⁷⁷⁰ Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 249.

⁷⁷¹ El-Qudsi, a.g.e., s. 405, 398.

sosyal gelişmeler, hükümet sistemi için yeni planlamalar, yazılı kanun çıkarma ve yargının yeniden düzenlenmesi gibi daha kapsamlı uğraşlara yol açmıştır.⁷⁷² Gelirlerin iyice artması mevcut yönetimin bazı bölümlere yetki dağıtımını zorunlu kılmış ve bu şekilde ülkede bürokrasi gelişmeye başlamıştır. Şeyh de petrol çıkarılmaya başlandığında halkın taleplerini karşılarken Kuveyt'i Şeyhlik olarak değil devlet kabul etmiştir.⁷⁷³ Böylece 1963-1976 yılları arasında devlet aygıtları meydana getirilmiştir.⁷⁷⁴ El-Sabah ailesinin yetkili kişileri bakanlıklardan sorumlu bakanlara dönüşecek şekilde görevler üstlenmiştir. Böylece ülkede kamu güvenliği, eğitim ve adalet, sağlık, kalkınma, bayındırlık ve maliye bakanlığı oluşturulmuştur.⁷⁷⁵ Sonuç olarak yeni gelirle bulunduğu ekonomik dar boğazdan çıkan Kuveyt, demode küçük liman kentinden gelişen modern görünüm kazanmış ve eski ilkel toplumun yerini aşırı zengin kentli toplum almıştır.⁷⁷⁶ Hızlı devletleşme süreci içine giren ülkede petrolün ortaya çıkardığı yeni sosyoekonomik durum beraberinde siyasi sonuçlar doğurmuştur.

3.4. Petrol ile Birlikte Ortaya Çıkan Yeni Siyasi Denge

Siyasi istikrar, ekonomik zenginlik ve gelecek kalkınma konusunda büyük etkiye sahip olan petrol, siyasi kargaşaların çözülmesinde ana rolü üstlenmiştir. Ancak üretim II. Dünya Savaşı sonuna kadar ertelendiğinden petrolün siyasi sonuçları hemen hissedilmemiştir.⁷⁷⁷ İhracat gelirleriyle beraber petrol, Kuveyt siyasi hayatının içine sızmaya başlamıştır.⁷⁷⁸ Savaş sonrasında yeni zenginliğin, güvenli bir gelir elde eden yönetici ailenin elinde toplanması güç dinamiklerini değiştirmiştir.⁷⁷⁹ Petrolün ortaya çıkardığı zenginlik, toplumda mevcut siyasi dengeyi yönetim lehine değiştirmiştir. Petrol, El-Sabah ailesinin gücünü en üst düzeye taşımışken petrol öncesi Kuveyt siyasetinde etkili olan tüccarların ve kabile liderlerinin politik rollerini değiştirmiştir. Aynı zamanda petrolün yarattığı zenginlik siyasi hayatın parçası olarak yeni sınıflar ortaya çıkarmıştır.

⁷⁷² Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270.

⁷⁷³ Abu Hakima, a.g.e., s. 158.

⁷⁷⁴ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 57.

⁷⁷⁵ Monroe, a.g.e., s. 275.

⁷⁷⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47-48.

⁷⁷⁷ Abu Hakima, a.g.e., s. 157.

⁷⁷⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 17.

⁷⁷⁹ Foley, a.g.e., s. 20.

Petrolde önce yönetici El-Sabah ailesi hanedanlığı, zengin işadamları oligarşisi ve ekonomik anlamda tamamen işadamlarına bağlı, daha çok balıkçılık, inci avcılığı, gemi inşasında çalışan işçi sınıfının oluşturduğu Kuveyt toplumunun üçlü yapısı, petrol gelirlerinin yarattığı gelişmelerle devam etmiştir.⁷⁸⁰ Ancak önceden söz konusu sosyal yapıdan yalnızca El-Sabah ailesi, kimi kabile liderleri ile işadamları siyasi güce sahip olmuşken petrol sonrasında orta sınıf olarak gelişen yeni kesim politik alana daha fazla nüfuz etmeye çalışmıştır.

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Kuveyt, siyasi varlık gösterdiği 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren El-Sabah ailesinin yönetimi altında bulunmasına rağmen söz konusu ailenin politik gücü hiçbir zaman mutlak olmamıştır. Aile sahip olduğu siyasi gücü, ekonomik gücü elinde bulunduran tüccar sınıfıyla paylaşmak durumunda kalmıştır. Kısacası petrolün üretilmeye başlandığı 1946 yılına kadar Kuveyt toplumuna yönetici aile ile birlikte kabile liderleri ve hakim tüccar ailelerinden oluşan koalisyon hakim iken söz konusu tarihten sonra siyasi dengede değişiklik gözlenmiştir. Kuveyt politik hayatında etkin olan mevcut ve yeni grupların açıklanması petrol öncesi ile sonrasında siyasi gücün hangi yönde değiştiğinin bilinmesi açısından faydalı görülmektedir.

3.4.1. El-Sabah Ailesinin Artan Siyasi Gücü

Yaklaşık 1756 yılından beri Kuveyt topraklarını yöneten El-Sabah ailesi, ülke güvenliğini ve ilişkilerini sürdürmek karşılığında gümrük vergileri, verilen avanslar ve hediyelerle finanse edilmiştir.⁷⁸¹ Bu şekilde aile ülkenin yönetici gücü olmakla beraber ekonomik anlamda gücü bulunmamıştır. Ekonomik gelirlerini karşılayarak meşruiyetini sürdürmek için aile, sahip olduğu iktisadi ve sosyal güçle siyasi etkisi bulunan tüccarlar ile askeri anlamda ihtiyaç duyduğu kabile liderleri gibi iç; İngiltere ve bazen Osmanlı şeklinde dış aktörlere bağlı olmuştur. Bağlılık ülke içinde özellikle tüccarlar ve El-Sabah arasında siyasi denge kurulmasını sağlamıştır. Ancak petrolün üretilmeye başlandığı 1946 yılı ile birlikte etkili tüccar aileleri, kabile liderleri ve yönetici aile koalisyonu değişmiştir. Ülkenin hakim söz konusu koalisyonu içinde El-Sabah ailesi daha etkin aktör haline

⁷⁸⁰ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47.

⁷⁸¹ Monroe, a.g.e., s. 271.

gelmiştir.⁷⁸² Petrolün yarattığı mali bağımsızlık, mevcut siyasi dengeyi yönetici aileye doğru kaydırmıştır.⁷⁸³ 20. yüzyılın başında Kuveyt yönetimi egemenliğini sağlamak için İngiltere'ye bağımlı kalmışken dönemin ortalarına doğru petrol ile birlikte önemli bir iç güvence elde etmiştir.⁷⁸⁴ Bu şekilde petrol zenginliği siyasi sistemin yapısının dönüşümünde etkili olarak yönetici ailenin gücünü arttırmıştır.⁷⁸⁵ Petrol zenginliğinin ülkeye aktığı 1940'lı yılların sonundan günümüze kadar sürecek şekilde El-Sabah ailesi, Kuveyt siyasi sisteminin en önemli oyuncusu haline gelmiştir.⁷⁸⁶

Petrol gelirleri, yararlı kaynakların çoğunu yöneticilerin kendilerine tesis etmesine olanak vermiştir.⁷⁸⁷ Zenginlik devletin ve doğal olarak yönetici ailenin siyasi gücünü pekiştirmenin yanında söz konusu aileye tüccar oligarşisinin daha önceki üstünlüğünü sarsacak önemli ekonomik güç sağlamıştır.⁷⁸⁸ El-Sabah ailesi bölgenin ilk modern devletini inşa ederek ülkede kendi gücünün devamını sağlayacak etkili, yoğun ve başarılı bir program ile Körfez ülkeleri içinde en mükemmel karşı devrim gerçekleştirmiştir.⁷⁸⁹ Kuveyt şeyhinin en büyük amaçlarından biri iç politik ihtiyaçları karşılayacak gerekli enstrümanları kendi özerkliğinin kaybını minimize edecek şekilde sağlamak olmuştur. Petrol de bu konuda şeyhe önemli fırsat sunan araç niteliği taşımıştır.⁷⁹⁰ El-Sabah ailesi ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişiminin mimarı olarak kendi gücünü pekiştirmeye çalışmıştır. Petrol gelirini doğrudan alan iktidar elde ettiği maddi güçle sosyal hizmetler, doğrudan ödemeler ve altyapı projeleri gerçekleştirmiştir. Böylece sosyal anlamda gelişmiş toplum yaratan aile liderliğindeki yönetim, sosyoekonomik durum kadar siyasal yapının da hakimi konumuna gelmiştir.⁷⁹¹ Böylece devlet gelirinin kaynağı olarak petrol, şeyhe açık şekilde iç elit kesimi satın alma ve kendi toplumuna karşı bağımsızlığını koruma imkanı

---

⁷⁸² Lawson, a.g.e., s. 16.

⁷⁸³ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191.

⁷⁸⁴ Emily Regan Wills, "Democratic Paradoxes: Women's Rights and Democratization in Kuwait", **The Middle East Journal**, 67 (2), (2013), s. 177.

⁷⁸⁵ William B. Quandt, "The Transformation of An Oil State by Jill Crystal", **Foreign Affairs**, 71 (5), (1992), s. 214.

⁷⁸⁶ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 70.

⁷⁸⁷ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 588.

⁷⁸⁸ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁷⁸⁹ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 7.

⁷⁹⁰ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 579.

⁷⁹¹ Foley, a.g.e., s. 175.

doğurmuştur. Söz konusu doğal kaynak, tüm vatandaşları devlete bağımlı yaparak rejimi destekleyen büyük bir kesim yaratmıştır.⁷⁹²

Özellikle 1970'lerdeki petrol devrimi siyaseti derinden etkilemiştir. Devletin yapısındaki, devlet-toplum ilişkisindeki ve politik ekonomideki olağanüstü değişimlerle yönetimin tepesinde devamlılık sağlanmıştır. Değişmeyen yöneticiler yönetimin dayanağını büyük ölçüde değiştirmiştir. Yönetici aile ve inşa ettiği devlet, yerel ekonomide daha güçlü konuma gelmiştir. Daha önce görülmemiş şekilde yöneticinin muhtemel iç rakip ve gruplar karşısındaki görece gücünü arttırmıştır. Tüccar, işçi, kabile ve ulema gibi sosyal grupların devlet karşısındaki pazarlık gücü eskiye oranla azalmıştır. Artan petrol gelirleri yöneticinin topluma imkanlar sunmasına ancak aynı zamanda toplumun siyasi davranışlarını kontrol etmesine olanak tanıyacak büyük bürokratik organları doğurmuştur.⁷⁹³ Petrol ile birlikte El-Sabah ailesi ve onun yandaşları, Emirlik görevi, başbakanlık ve diğer kilit bakanlıklar üzerinden devlet mekanizmalarına hükmetme fırsatı elde etmiştir.⁷⁹⁴ Kabinenin önemli bakanlıklarını El-Sabah ailesi yürütmüştür. Dışişleri, içişleri, savunma, iletişim bakanlıkları her zaman ailenin idaresinde olmuştur. Maliye ve petrol bakanlıkları ise kimi zaman tüccar kesiminden kişilere bırakılmışsa da El-Sabah ailesi oldukça Hasas bakanlıklar üzerindeki tekeline sürdürmeye büyük önem vermiştir.⁷⁹⁵ Benzer şekilde yürütmedeki üstünlüğünü sürdüren yönetici aile, yaşamada da geniş temsile sahip olmaya çalışmıştır.⁷⁹⁶ Bağımsızlık sonrasında 17 Ocak 1962 ve 28 Ocak 1963'te oluşturulan kabinede sırasıyla bakanlıkların %78.5 ve %66.7'sini El-Sabah ailesi elinde tutmuştur. Daha sonraki dönemlerde sayıları azalmış olmakla beraber hiçbir zaman kabinenin dörtte birine düşmemiştir.⁷⁹⁷

El-Sabah ailesi, geleneksel olarak elinde tuttuğu toplum üzerindeki gücünü sürekli devam ettirmek istemiştir. Bu amaçla da petrol monarşileri içindeki mevcut siyasi yapının gelecekteki olası politik gelişmeleri etkileme olasılığının olumsuz yönlerini bertaraf etmek adına ataerkil yönetim anlayışına zarar verecek önemli reformlar uygulamak yerine mevcut

---

⁷⁹² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 579.

⁷⁹³ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 75-76.

⁷⁹⁴ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 8.

⁷⁹⁵ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 50.

⁷⁹⁶ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53.

⁷⁹⁷ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 50.

düzeni liberalleştirmeye çalışmıştır.⁷⁹⁸ Petrol sonrası dönemden günümüze kadar siyasi kalkınma konusunda Emir'in rolünün önemini koruması, geniş gücü ve ekonomik faaliyetlerde kilit rolünü sürdürmesi Kuveyt'te demokrasinin halen bazı zorluklar ve engellerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁹⁹ Devlet başkanlığı ve başbakanlık görevleri yanında kabinedeki baskınlığı ile El-Sabah ailesi Kuveyt'teki siyasi gücün asıl kaptanı olmaya devam etmektedir.⁸⁰⁰ Yönetici ailenin meşruiyeti ve toplum için başka alternatif bulunmadığı konusunda uzlaşmanın olduğu Kuveyt'te, El-Sabah ailesi devlet ve toplumun istikrarının devamı için güvenli kapı kabul edilmiştir.⁸⁰¹ Değişim de daha çok yönetici ailenin uygulamak istediği zaman mümkün olmuştur.⁸⁰² Yönetici ailenin rızasına dayanmadan Kuveyt'te şiddet içermeyen reformun gerçekleşmesinin imkansızlığını savunan Tetreault da, yönetici ailenin reformu desteklemediğini ancak halkın bu konudaki yoğun baskısı sonucunda siyasi reformların mümkün olduğunu belirtmiştir.⁸⁰³

Kısacası petrol, toplum ile yönetici aile arasındaki ilişkiyi kısmen değiştirmiştir. Siyasi dengeyi El-Sabah ailesi lehine kaydırmıştır. Özellikle yönetici ailenin dağıtıcı bir rolle geliri vatandaşlara yayması, toplumun her alanını sübvansetmesi, halkın rejime sadakatini doğurmuştur. Burada yönetici ile toplum arasında açık sözleşme bulunmamakla beraber El-Sabah ailesinin vatandaşlara sağladığı refaha karşılık halk, kendilerine bağlılık sözü vermiştir. Böylece vatandaşlara rahat hayat sağlayarak zengin devlet yaratan petrol gelirleri, iç elit unsurları kısmen pasifize etmiştir.⁸⁰⁴ Petrol çıkarıldığı dönemde ciddi ekonomik sıkıntı içinde bulunan halk, devlet tarafından kendilerine sağlanan iş ve hizmetlerden memnun kalarak düzelen durumlarını yönetici aileyle bağdaştırmıştır. Böylece halk siyasi katılıma pek ihtiyaç duymazken ideolojik nedenlerle radikal reform ve siyasi değişim talep eden sayıca az kişi de kolayca ötekileştirilmiştir. Özellikle 1970'li yıllardaki petrol krizinin yarattığı zenginlikle yaşam tarzları iyice düzelen, maddi şartları iyileşen vatandaşlar, kendilerinde görülen gelişmeyi yöneticilerine bağlayarak aileye

---

⁷⁹⁸ Anoushiravan Ehteshami ve Steven Wright, "Political Change in the Arab Oil Monarchies: From Liberalization to Enfranchisement", *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 83 (5), (2007), s. 914.

⁷⁹⁹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59.

⁸⁰⁰ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 50.

⁸⁰¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 70.

⁸⁰² Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 915.

⁸⁰³ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 73.

⁸⁰⁴ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 588.

bağlılık duymuştur. Eğitimin yol açtığı bilinçlenme ile siyasi talepte bulunan küçük elit kesim ise yüksek maaşlı iyi konumdaki devlet pozisyonlarına yerleştirilerek sisteme absorbe edilmiştir.⁸⁰⁵ Sonuç olarak, yönetici ailenin vatandaşlar karşısındaki görece gücü, vatandaşların artan hizmete rağmen vergi yükümlülüklerinin bulunmamasından, batıda temsili hükümete geçişi sağlamak adına yıllarca çalışan toplumların aksine buradaki yönetimin kendi vatandaşlarıyla bu tür siyasi pazarlık yapmak zorunda kalmamasından, elde ettiği önemli maddi faydalarla halkın rejime sadakat göstermesinden ya da en azından siyasi pasifizm sergilemesinden, devlet ve toplum arasındaki ilişkinin yukarıdan tabana tek yönlü olmasına paralel ülkede Amerikan atasözünü tersine çevirecek şekilde “ülken için ne yapıyorsun” yerine “ülken senin için ne yapıyor” sorusunun hakim olmasından kaynaklanmaktadır.⁸⁰⁶

3.4.2. Petrol Sonrası Tüccar Sınıfı

Petrol öncesi dönemde rejime mali kaynak ve Kuveyt ekonomisi için mal ve gelir sağlayan tüccar aileleri, yönetici aile ile toplum arasında yakın ilişki kurulmasına yardımcı olmuştur.⁸⁰⁷ Özellikle sosyal ve ekonomik yapının inci ve ticarete dayandığı bu dönemde şeyhin tüccarların mali desteğine bağımlılığı, ekonomik gücü elinde tutan ticari elitlerin yöneticinin mutlak gücünü sınırlayacak şekilde toplumsal düzende söz hakkı elde etmelerini sağlamıştır.⁸⁰⁸ Hindistan olmak üzere diğer ülkelerle yürütülen ticari ilişkiler, tüccar sınıfının söz konusu devletlerde var olan demokratik düzene ilişkin deneyimler kazanmasına olanak tanımıştır.⁸⁰⁹ Ancak ödedikleri vergiyle yöneticinin gelirinin büyük çoğunluğunu karşılayan tüccar sınıfının söz konusu durumu petrol ile değişmiştir. Yönetici ile tüccar sınıfı arasındaki ekonomik bağımlılık ilişkisi tersine dönmüştür.⁸¹⁰ 1930 ve 1940’lı yıllar boyunca zenginliklerini İngiliz sanayi ürünlerini Körfez’in kuzey ucuna kadar ithal ve yeniden ihraç ederek sağlayan, böylece dış ticaret üzerindeki kontrolleri ile

⁸⁰⁵ Gause III, *Oil Monarchies*..., s. 80-81.

⁸⁰⁶ Gause III, *Oil Monarchies*..., s. 76.

⁸⁰⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 58.

⁸⁰⁸ Alnajjar, “Human Rights in A Crisis Situation...”, s. 190; Crystal, *Oil and Politics in the Gulf*..., s. 33; Tetreault, “Bottom-Up Democratization in Kuwait”, s. 75.

⁸⁰⁹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁸¹⁰ Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 53.

hurma yetiştiriciliğine yaptıkları sermaye yatırımı sayesinde II. Dünya Savaşı arifesinde önemli güç ve zenginlik elde eden tüccarların⁸¹¹ etkileri petrolün ihracatıyla hafiflemiştir.

Büyük miktardaki petrol geliri tüccarların kaynaklarını gölgede bırakmıştır.⁸¹² Böylece petrol öncesinde önemli vergi kaynağı ve toplumun geri kalanına istihdam yaratan kesim olarak hakim sosyal güce sahip tüccar sınıfının, yeni dönemde El-Sabah ailesi karşısındaki nüfuzu azalmıştır. Yaşamını sürdürmek konusunda yönetici aileye bağımlı hale gelmiştir.⁸¹³ Petrolle birlikte siyasi güç dengesinin tamamen değiştiğini belirten El-Najjar devletin müşterisi haline gelen tüccarların ya yeni sisteme adapte olmak ya da onun dışında kalmak arasında tercih yapmak zorunda bırakıldığını belirtmiştir. En nihayetinde değişimi kabul eden söz konusu kesim, yeni sisteme entegre olmaya çalışarak petrol öncesi dönemde kendilerine bağımlı diğer Kuveytlilerle rekabet etmek durumunda kalmıştır.⁸¹⁴ Tüccar sınıfı petrol öncesi ekonomik faaliyetlerini bırakarak çıkarlarını yönetici aile ile doğal kaynak gelirinin yarattığı devlet kurumlarına bağlamışlardır.⁸¹⁵ Ülke birliğini sağlamaya ve petrol öncesinde siyasi ve ekonomik gücü bulunan tüccarları yatıştırmaya yönelik Abdallah Selim El-Sabah ilk adım olarak tüccarlara 2 milyon pound değerinde faizsiz kredi sunacak Kuveyt Ulusal Bankasını kurmuştur. Arazi İstimlak politikasını uygulayarak tüccarlara para transferi gerçekleştirmiştir.⁸¹⁶ Devletin özel kişilerin elindeki toprakları şişirilmiş fiyattan alarak çok cüzi miktarlarla vatandaşlarına sattığı toprak reformunda en büyük pay, satılan arazilerin sahipleri olan eski tüccar sınıfının eline geçmiştir. Büyük Kuveytli aileler dış yatırım faaliyetlerinin %90'nını ellerinde bulundurarak petrol öncesi dönemden daha zengin olmuşlardır.⁸¹⁷ Söz konusu kesim devlet destekli ortak şirketlerle ve merkezi yönetimle bütünleşmiştir. 1960'da kabul edilen Ticari Şirketler Kanunu, tüccarların elini daha da güçlendirecek şekilde bütün şirketlerin %51'inin Kuveytlilere ait olmak zorunda olduğu önemli maddeyi içermiştir.⁸¹⁸

---

⁸¹¹ Lawson, a.g.e., s. 16.

⁸¹² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 578.

⁸¹³ Quandt, a.g.e., s. 214; Noreng, a.g.e., s. 171; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47, 53.

⁸¹⁴ 1990'da Kuveytli sosyal bilimler profesörü Ghanim El-Najjar ile görüşme (Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 578).

⁸¹⁵ Lawson, a.g.e., s. 16.

⁸¹⁶ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 580.

⁸¹⁷ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁸¹⁸ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 580.

El-Saqer, El-Nisif, El-Ghanim, El-Hamad, El-Mudhaf, El-Halid, El-Khorafi ve El-Marzouk gibi önde gelen aileler, ekonomik alandaki pozisyonlarını korumuştur. Eski ve yeni tüccar aileleri, her zaman yönetici aile üyeleri ile birlikte bakanlıkların önemli pozisyonlarının çoğunda yer almışlardır.⁸¹⁹ Özellikle 1920'ler boyunca en etkili olan El-Halid, El-Zayid, El-Saleh ve El-Saqr gibi tüccar aileleri 1960 ve 1970'li yıllar boyunca kabinenin üçte ikisini oluşturmuştur. Aynı aileler ülkenin en büyük ortak şirketler yönetiminin hemen hemen üçte ikisini elinde tutmuşlardır.⁸²⁰ Böylece petrolün yarattığı zenginliğin temel yararlanıcılarından birini tüccar sınıfının meydana getirdiğini söylemek yanıltıcı olmamaktadır. Petrol sonrası gelişmeler, tüccarları bir sınıf olarak güçlendirerek⁸²¹ onların ekonomik fırsatları sürdürmelerine olanak vermiştir. Gelirlerden önemli pay almaları karşısında azalan siyasi güçlerine rağmen tüccar sınıfı, olağanüstü zenginliğin temel yararlanıcısı kalmayı ve belirli ölçüde politik gücünü hissettirmeyi sürdürmüştür.⁸²² Özellikle Kuveyt'te mevcut olan politik kültür, tüccar sınıfını siyaset sahnesinden tamamen silmenin önüne geçmiştir. Asil aileler olarak adlandırılan tüccar sınıfı, elde ettiği gelire rağmen siyasetin tamamen dışında kalmaya razı olmamıştır. Böylece El-Sabah ailesine kıyasla gücü azalmış olmakla beraber Kuveyt siyasi yaşamını etkilemeye devam etmiştir.

3.4.3. Kabile Geleneği

Petrol sonrası dönemde kabile bağları Kuveyt siyasi hayatını etkilemeye devam etmiştir.⁸²³ Özellikle El-Sabah ailesinin de kabile kültüründen gelmesi söz konusu kesimin desteğini almada kendisine kolaylık sağlamıştır. Toplumun kentli ve köylü ya da bedevi nüfus arasında bölündüğü Kuveyt'te siyasi ve toplumsal ilişkileri halen kabile yaşam anlayışıyla sürdüren Bedeviler nüfusun %65'ni oluşturmaktadır.⁸²⁴ Petrol öncesi dönemde hayvancılıktan geçimini sağlayan, kabile yaşam tarzını sürdüren ve özellikle Kuveyt'in çoğu zaman askeri birliğini sağlayan bedeviler, 1940'larda yükselen yaşam standardıyla başa çıkmaları zor olduğundan ekonomik faaliyetlerini terk etmek zorunda kalmışlardır.

⁸¹⁹ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 50; Lawson, a.g.e., s. 16, 18.

⁸²⁰ Lawson, a.g.e., s. 16.

⁸²¹ Jill Crystal, "Coalition in Oil Monarchies: Kuwait and Qatar, **Comparative Politics**, 21 (4), (1989), s. 431.

⁸²² Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47, 53.

⁸²³ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 56.

⁸²⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 73.

Yeni dönemde şehre yerleşerek petrol sanayisi, polis ve askeri alanlarda çalışmaya başlamışlardır. Özellikle 1959 vatandaşlık kanunuyla Kuveyt yurttaşlığını garantileyen bedevilerin ulusal siyasi yaşama entegrasyonu kolaylaşmıştır. Bu dönemden sonra bedeviler, sağlık ve eğitim hizmetlerinin kendi bölgelerini de kapsayacak şekilde düzenlenmesini sağlamak amacıyla seçimlerde yakınlarını desteklemişlerdir. El-Sabah ailesi petrolün yarattığı refahı bedevilere de yayararak söz konusu kesimin rejime bağlılığını devam ettirmeye çalışmıştır. Özellikle El-Sabah ailesi kendisine muhalif, özellikle radikal profesyonelleri ve milliyetçi entelektüelleri dengelemek için çoğu zaman bedevileri kullanmıştır.⁸²⁵ 1960 ve 1970'ler boyunca yükselişe geçen liberal ve milliyetçilere karşı üstünlük sağlamak adına yönetim, sayıları 200.000 olarak tahmin edilen kabile insanlarını Suudi Arabistan'dan getirerek onlara vatandaşlık vermiştir.⁸²⁶ 1980-1981 arası dönemde ekonomik olduğu kadar siyasi amaçla yönetim, bedevilerin uğraş alanı olan tarıma daha fazla yatırım yapmıştır. Bedeviler ile olan ilişkilerini sağlamlaştırmak adına söz konusu kesime 1981'den 1983'e kadar önemli kaynak aktarmıştır.⁸²⁷

3.4.4. Orta Sınıf

Rantiye devlet sosyal değişimlere yol açarak yeni sınıf yaratmıştır.⁸²⁸ Petrolün sağladığı daha fazla gelir, daha iyi sağlık, eğitim düzeyinin yükselmesi ve uluslararası seyahat imkanı, Kuveyt içinde tüccar sınıfında olduğu gibi yatırım burjuvazisi olmayan, iyi maaşa bağımlı zengin bir orta sınıf yaratmıştır.⁸²⁹ Petrol sonrasında ortaya çıkan ve Kuveyt siyasi yaşamını etkileyen orta sınıf siyasal milliyetçiler, dini gruplar ve siyasi kararsızlar gibi toplumsal dönüşümün yarattığı farklı ideolojiler etrafında toplanmışlardır.⁸³⁰ Söz konusu yeni zengin kesim, kurulu kabile ve ticari liderlere meydan okumaya başlayarak⁸³¹ Kuveyt'teki demokratik sürecin güçlenmesinde etkili olmuşlardır. Rantiye devletin karşı

⁸²⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53-55.

⁸²⁶ Gwenn Okruhlik, "The Identity Politics of Kuwait's Election", **Foreign Policy: The Middle East Channel**, (08.02.2012), <http://foreignpolicy.com/2012/02/08/the-identity-politics-of-kuwaits-election/> (05.05.2015).

⁸²⁷ Lawson, a.g.e., s. 19.

⁸²⁸ Noreng, a.g.e., s. 171.

⁸²⁹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 77; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 76.

⁸³⁰ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 54.

⁸³¹ Lawson, a.g.e., s. 18.

karşıya kaldığı problemlere yönelik siyasi reformun itici gücünü meydana getirmişlerdir.⁸³² Kuveyt'in emek gücünü oluşturan kesim, kendi sosyal kulüpleri ve ticari birlikleri aracılığıyla rejimin iş ve yatırım politikalarını eleştirmenin yanında kolektif eylem konusunda önemli rol oynamışlardır.⁸³³ Böylece petrol öncesi dönemde reform, daha çok gücü elinde tutan soyluların baskısıyla mümkün olurken⁸³⁴ yeni dönemde yeni orta sınıf siyasi taleplerin öncüleri olmaya başlamıştır.

Orta sınıf farklı ideolojiler etrafında toplanarak siyasal hayatta yer almaya çalışmıştır. Söz konusu kesim, Arap bütünlüğüne vurgu yapan siyasi milliyetçilerden meydana gelen, daha çok akademik ve iş dünyasından toplulukların oluşturdukları Ulusal Blok (El-Kutlah El-Wataniyeh) ve Demokratik Blok (El-Tajammu'El-dimuqrati); genellikle muhafazakarlardan meydana gelen ve İslam doktrinini Müslüman dünyasına yaymayı amaçlayan Jamiyat El-İslah ve Jama'at El-Salafiyn; daha çok eğitilmiş ve modern düşünceye sahip profesyonellerden oluşan ve genellikle hiçbir siyasi ideolojiye sahip olmayıp politik ve sosyal konularda bağımsız duruş sergileyen siyasi karasızlardan oluşmaktadır.⁸³⁵ Petrol sonrası ortaya çıkan yeni toplumsal sınıfta, her kesim kendi görüşü kapsamında mecliste temsil edilmeyi hedeflemiştir. Bu şekilde milliyetçilerden muhafazakar ve liberal kesime kadar farklı siyasi eğilimler, kendi görüşleri kapsamında çıkarlarını gerçekleştirmek için uğraşmışlardır.⁸³⁶ Orta sınıfın bir bölümü sahip oldukları refahın yönetici aileden kaynaklandığına inandıklarından yönetime sadık bir çizgide kalırken eğitilmiş diğer bir kesim ise hükümet politikalarını eleştiren taraflardan birini oluşturmuştur.⁸³⁷

Söz konusu gruplar dışında doğrudan siyasi etkisi bulunmayan ve birçok haktan yoksun tutulan yabancılar, ülkede ciddi çoğunluğu oluşturmaktadır. Petrolün yarattığı hızlı kalkınma düzeyi ve zenginlik, yabancı işgücünün ülkeye akışını hızlandırmıştır. Arap ülkelerinden ve Güney Asya'dan buraya yoğun göç hareketi yaşanmıştır.⁸³⁸ Artan yabancı

---

⁸³² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 77.

⁸³³ Lawson, a.g.e., s. 18-19.

⁸³⁴ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 914.

⁸³⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 54.

⁸³⁶ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 80.

⁸³⁷ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 56.

⁸³⁸ Foley, a.g.e., s. 20.

nüfus karşısında devlet, kendi vatandaşlarını korumak adına göçmenlerle ilgili ekonomik, sosyal, siyasal alanda sıkı düzenlemelere gitmiştir. Yabancılar ve yerliler arasında keskin ayrım bulunmaktadır. Kuveyt vatandaşları petrolün tüm nimetlerinden faydalanırken ülkenin ekonomik, sosyal, iş hayatının gerekli unsurlarını oluşturan yabancılar ise zenginlikten çok az pay alabilmektedir. Vatandaşlık hakkı bulunmayan söz konusu kesim memuriyet elde etme, kamu hizmeti ayrıcalığı, toprak alımı ve değişimi gibi ayrıcalıklardan da mahrum edilmiştir. Söz konusu kesimin siyasi yaşama katılımının bulunmaması, sosyoekonomik statü bakımından az avantajlı olması ülke istikrarına olası tehdit oluşturabileceği gibi siyasi kalkınmayı engelleyerek meşruiyetin başarılmasını sekteye uğratabilecektir.⁸³⁹

3.5. Temsil ve Katılım: Vergisiz Temsil Mümkün mü?

Körfez'deki diğer ülkeler gibi Kuveyt'in en ayırt edici siyasi özelliği vatandaşlarının vergisine dayanmaksızın muazzam bir zenginliğe sahip bulunmasıdır.⁸⁴⁰ Kuveyt'te daha çok yöneticinin yönetilene mali bağımlılığından doğan ortak yönetim anlayışı, petrolün keşfi sonucunda iktidarın ani şekilde gelir bağımsızlığıyla zayıflamıştır.⁸⁴¹ Vergi ve yönetim hakkının el ele gittiği, yöneticinin vergiye bağımlılığının söz konusu yöneticinin vergi yükümlülerinin yönetimde söz sahibi olmalarını kabul etmesine yol açtığı varsayımı ve bu uzantıda Amerikan Devriminin “no taxation without representation” şeklindeki “temsil yoksa vergi de yok” şeklindeki sembol, petrol zengini Kuveyt için değişmiştir.⁸⁴² Petrol gelirleri, El-Sabah ailesinin toplumdaki toplayacağı vergilerle iktidarını devam ettirme şeklindeki vatandaşlara dayanma politikasını ortadan kaldırmıştır. Kuveyt yönetici ailesi, petrol ile beraber vatandaşlardan bağımsız şekilde ülkeyi yönetecek miktarda gelir kaynağı elde etmiştir. Söz konusu durum “vergisiz temsil olmaz” anlayışı kapsamında vergi vermeyen vatandaşların yönetimdeki söz hakkını sınırlayacak durum doğurmuştur. Rantiye devlet anlayışını ortaya çıkaran söz konusu durum Kuveyt içindeki siyasi hayatı etkilemiştir.

⁸³⁹ Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 50-51.

⁸⁴⁰ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 42.

⁸⁴¹ Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 258.

⁸⁴² Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 42-43.

Petrol gelirleriyle yaşam standardının ve zenginlik düzeyinin yükselmesi değişim taleplerini bastırıldığından bu tür özelliği taşıyan ülkelerde siyasi aktivizmin daha sönük kalması beklenmektedir.⁸⁴³ Kuveyt içinde de petrolün beraberinde getirdiği yüksek gelir doğrudan yönetici El-Sabah ailesinin eline geçtiğinden ailenin toplum karşısındaki mali özerkliği üst noktaya çıkmıştır. Söz konusu ekonomik özerklik, bir dereceye kadar yönetimin siyasi otonomisini doğurmuştur. Ülkede El-Sabah ailesinin siyasi gücü petrol sonrasında görünür şekilde artmıştır. Yönetici aile, vatandaşların kendisine bağlılığını sağlayarak siyasi gücünü devam ettirmek adına petrol gelirlerini topluma ödül şeklinde yaymaya çalışmıştır. Karşılığında da toplumun kendisine sadakatini kısmen başarmıştır. Özellikle rejime desteği sürdürmek için ücretsiz eğitim, istihdam, sağlık, konut gibi sosyal hizmetler sunmuştur.⁸⁴⁴ Devletin sosyal politikalarının siyasi etkisi vatandaşların devrimci ideolojilere başvurma ihtimalini azaltmış olmakla beraber,⁸⁴⁵ özellikle petrol öncesi dönemde mevcut politik gelenek ve bölgede gelişen olayların tesiriyle El-Sabah ailesi kendi yönetimine yönelik muhalefeti tamamen yok edememiştir. Böylece Kuveyt petrol sonrasında mutlak monarşiye doğru evrilmemiştir.

Petrol sonrası dönemde yönetici aileye siyasi bağlılık sınırsız olmamıştır. Vergi vermediği halde vatandaşlar siyasi hayattan tamamen pasifize edilmemiştir. Derin içsel kökene ve kozmopolitan dallara sahip olması Kuveyt sivil toplumunun siyasi alandaki etkilerini devam ettirmiştir.⁸⁴⁶ Petrol sonrası siyasi gücü hafiflemekle beraber tüccar sınıfı politika sahnesinden tamamen silinmemiştir. Aynı zamanda yeni orta sınıf farklı politik ideolojiler altında siyasi alandaki etkinliğini sürdürmeye uğraşmıştır. Kabile bağlarını sürdüren kesim ise siyasetin önemli oyuncularından biri kalmıştır. Böylece petrol gelirleri yönetime halkı karşısında kısmi üstünlük sağlamakla beraber, iktidarın muhalefeti kısmen pazifize etmeye yarayan sosyal politika planları her zaman istediği sonucu doğurmamıştır. Eğitimin yaygınlaşması, kitle iletişim araçlarının genişlemesi, demokrasi, vatandaşlık ve insan hakları konusunda artan farkındalık daha fazla siyasi reform taleplerine yol açmıştır.⁸⁴⁷ Böylece Emir tarafından yürütülen sosyal politikaların, anayasayla açılan siyasi

---

⁸⁴³ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 913.

⁸⁴⁴ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 580.

⁸⁴⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 48.

⁸⁴⁶ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 74.

⁸⁴⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59.

alanla birlikte, sonuçlarından birini Kuveyt yaşantısının derinden demokratikleşmesi oluşturmuştur.⁸⁴⁸

Sosyal politikaların yarattığı, mevcut kabile ve ticari liderlere meydan okumaya başlayan yeni zengin orta sınıf, Kuveyt'teki demokratik sürecin güçlenmesinde önemli rol oynamıştır.⁸⁴⁹ Çoğu zaman El-Sabah liderliğindeki yönetime ciddi muhalefet oluşturmuştur.⁸⁵⁰ Ülke içinde mevcut kabile geleneğini devam ettiren kesim, yine kabile soyundan gelen El-Sabah ailesine destek vermiştir. Ancak söz konusu kesim de, iktidara olan sadakatlerini ve oylarını çoğu zaman bir tarafa bırakarak muhalefetteki büyük grubu meydana getirmişlerdir.⁸⁵¹ Kuveytli tüccarlar kendi tasarruflarında olmasını istedikleri kamu ve sosyal hizmetler konusunda organize olmaya başlamışlardır.⁸⁵² Petrol öncesi dönemde kamu harcamalarında en büyük yükü üstlenen tüccar sınıfı, devlete sağladığı mali destekten dolayı yöneticinin sahip olduğu siyasi gücü kendileriyle paylaşmak zorunda olduğunu savunmuştur.⁸⁵³ Siyasi güçten pay almak için petrol sonrası dönemde de yoğun çaba harcamıştır.

Muhalefet, Emir El-Sabah'ı doğrudan hedef almayı yani rejimden ziyade yönetici ailenin baskınlığının olduğu yönetim politikalarına karşı çıkmıştır. Aynı zamanda vatandaşlar, kendileri ile yöneticileri arasındaki toplumsal sözleşmenin ihlal edildiğini düşündüklerinde buna cevap vermek amacıyla ya da belirli konular çerçevesinde mobilize olduklarında siyasi eylemlerini arttırmışlardır. Bu şekilde iktidarın politikalarının ya da gelişen olaylara bağlı olarak kamuoyunun siyaseti etkiledikleri görülmüştür.⁸⁵⁴ Örneğin petrol gelirlerinin çok fazla arttığı 1970'li yılların ortasında dönemin Emirinin daha otoriter tutum içine girmesi karşısında halkın farklı kesimleri biraraya gelerek kendisine ciddi muhalefet oluşturmuştur. Emirlerin kişisel duruşları da Kuveyt siyasi yaşamını etkilemiştir. Petrolün ilk yıllarında iktidara gelen, otoriter niteliği bulunmayan Emir

---

⁸⁴⁸ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 76.

⁸⁴⁹ Lawson, a.g.e., s. 18.

⁸⁵⁰ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 77.

⁸⁵¹ Okruhlik, "The Identity Politics of Kuwait's Election", <http://foreignpolicy.com/2012/02/08/the-identity-politics-of-kuwaits-election/>.

⁸⁵² Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75.

⁸⁵³ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 70.

⁸⁵⁴ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 74.

Abdallah Selim El-Sabah, Kuveyt'i devlet olarak düşünerek ulusal birliği sağlayacak şekilde demokratik ülke yaratmaya çalışmıştır.⁸⁵⁵

Kısacası petrol öncesi yerleşik olan siyasi anlayış ve bölgede gelişen olayların etkisiyle, özellikle Kuveyt'in küçük ülke olması dolayısıyla yöneticinin dış tehditlere karşı vatandaşlarına daha fazla ihtiyaç duyması sonucunda El-Sabah ailesi, toplumun siyasi taleplerini bir dereceye kadar karşılamaya çalışmıştır. Ortak yönetim anlayışı ve petrolün henüz ortaya çıktığı dönemde Kuveyt içinde siyasi katılım konusunda girişim olması, vatandaşların politik anlamda pasifize olmalarını engellemiştir. Şeyh Mübarek döneminde başlatılan gücün El-Sabah ailesinin elinde toplanması, yani gücün merkezileştirilmesi amacı 1960'lı yıllara kadar bir şekilde devam etmiştir. Ancak 1961'de Kuveyt'in bağımsızlığının ardından yeni devleti tanımayan Irak tehdidinin baş göstermesi karşısında yönetim, kamuoyunun desteğinin gerekliliğini iyice hissetmiştir. Bu nedenle de halkın siyasi taleplerini göz önünde bulundurmamak zorunda kalmıştır. Yani dış tehditlere yönelik kırılganlık, Kuveyt'te demokrasiyi daha önemli unsur haline getirmiştir.⁸⁵⁶

Irak monarşisinin düşmesi, Kuveyt'in güvenliğine risk oluşturan radikal Arap sosyalizmi ve Irak tehdidi⁸⁵⁷ gibi dış gelişmelerin iç politik unsurları etkilemesi,⁸⁵⁸ petrol gelirlerinin artması sonucunda ülkeye büyük oranda yabancı nüfusun akmaya başlamasının yarattığı sorun,⁸⁵⁹ içerde ortaya çıkan ve siyasi gücü göz ardı edilen orta sınıfın artan

⁸⁵⁵ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 580.

⁸⁵⁶ Steve Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment in Its Broader International Context", **Middle East Journal**, 56 (2), (2002), s. 265.

⁸⁵⁷ Irak tehdidini İngiltere ve Arap Birliği güçleriyle bertaraf etmeyi başaran Kuveyt Emiri Abdallah, halkın gözünde artan prestijini fırsata çevirmek istemiştir. Irak tehdidine karşı birleşik Kuveyt resmi çizen vatandaşların temsil edilme isteğini gerçekleştirmek adına önceden oluşturulan temsil kurumlarını yeniden yaşatmaya çalışmıştır. Ancak kendi meşruiyetinin sorgulanmasının önüne geçmek için de öncelikle El-Sabah ailesini, gücünü fazlasıyla arttıracak şekilde önemli idari görevlere getirmiştir. Irak tehdidi karşısında oluşan ulusal birliği ve halkın gözünde artan prestijini kullanarak yönetimde Emir değişikliğini sabitleme ve yönetici aileyi biçimlendirme ve merkezileştirme fırsatı yakalamıştır (Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 84, 86).

⁸⁵⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5-6; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 244.

⁸⁵⁹ Özellikle petrol gelirlerinin artmasıyla Kuveyt'e gelen yabancı Arap nüfusun ülke toplumu ve siyaseti üzerinde önemli etkisi olmuştur. Arap göçmenler, kabile anlayışını sürdüren yönetici ailelerin yabancı olduğu siyasi, ekonomi ve sosyal ideolojileri Kuveyt'e yaymaya çalışmıştır. Bu uzantıda yabancıların etkisiyle gizli milliyetçi tarikatlar, solcu siyasi gruplar ve birlikler ülkede gelişmeye başlamıştır. Pan-Arap, pan-İslam düşüncesi ülkede ciddi taraftar bulmuştur (Abdo I. Baakli, "Legislatures in the Gulf Area: The Experience of Kuwait, 1961-1976", **International Journal of Middle East Studies**, 14 (3), (1982), s. 361).

baskısı ile hızlı ekonomik ve sosyal değişimin meydana getirdiği problemler karşısında Kuveyt Emiri, ülkenin ciddi siyasi krizin içine sürüklendiğini görmüştür. Sonuç olarak da siyasi gücün tamamını El-Sabah ailesinin yetkisine bırakan kabile anlayışın terkedilmesi gerektiğini kabul etmiştir.⁸⁶⁰ 1950’li yıllardan beri vatandaşların var olan temsil talebini göz önüne alarak kendi pozisyonunu ve halk seçimleriyle yönetimini devam ettirecek şekilde yeni anayasa ve temsil kurumu oluşturacağını duyurmuştur.⁸⁶¹ En nihayetinde Kuveyt 1962’nin Kasım ayında anayasal monarşiye geçmiştir.⁸⁶²

Yönetimin vatandaşlarına oranla daha güçlü olduğu ülkede devlet kurumları ve vatandaşlar arasındaki sadakat, hak ve yükümlülükler örgüsü ağının sıkı olmasına, iktidarın görece üstün gücüne ve toplum karşısındaki özerkliğine dayanmıştır. Söz konusu durumun gelecekte El-Sabah ailesinin toplumdaki kopmasına ve izole olmasına yol açma riskinin farkında olan yöneticiler, önlem almak adına kendi siyasal sistemlerini koruyacak ve vatandaş kimliği bilincini arttıracak devlet ideolojileri geliştirmek için bilinçli çaba harcamıştır. Böylece siyasal sisteme daha fazla katılım şeklindeki popüler çağrılara çeşitli derecelerde cevap vermiştir. Özellikle Körfez Krizi sonrasında ülkede daha yüksek sesle çıkan taleplere karşılık olacak çeşitli adımlar atmışlardır.⁸⁶³ Diğer taraftan El-Sabah ailesi sahip olduğu siyasi gücü sınırsız şekilde vatandaşlarla paylaşmanın önüne geçmeye çalışarak nüfuzunu muhafaza etmeye özen göstermiştir. Bu amaçla kendi lehine sonuçlar yaratmak için çoğu zaman siyasi alana müdahale etmiştir. Petrol gelirlerinin yarattığı maddi güçle oy satın alma, seçim bölgelerini değiştirme gibi seçimlerde yolsuzluk, farklı kesimleri birbirlerini dengeleyecek şekilde kullanma, önemli siyasi görevlere rejim yanlılarını getirme gibi politikalarla kendi siyasi gücünü devam ettirmeye çalışmıştır.

Sonuç olarak Kuveyt’te kuruluşundan beri hakim olan ortak yönetim anlayışı, siyasi hayatın her döneminde kendini hissettirerek Kuveytlilerin yönetime katılım talebini etkilemiştir. Petrol endüstrisinin gelişmesinin yarattığı büyük zenginlik, Kuveyt’i dünyanın geri kalanına yakınlaştıracak şekilde eğitim, radyo, basın olanağı sağlamış ve söz konusu

⁸⁶⁰ Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 52.

⁸⁶¹ Ahmed Hijazi, “Kuwait: Development from a Semitribal, Semicolonial Society to Democracy and Sovereignty”, *The American Journal of Comparative Law*, 13 (3), (1964), s. 436.

⁸⁶² Cordesman, *Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War*, s. 6; Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 244.

⁸⁶³ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 76-77.

durum karmaşık ancak doğal olarak ülkede siyasi bilinç doğurmuştur.⁸⁶⁴ Yönetim petrol ile beraber elde ettiği yeni güce rağmen bazı istisnalar dışında Kuveyt'in geleneksel siyasi ilkesi olan istişare anlayışını devam ettirmiştir.⁸⁶⁵ Böylece kimi zaman demokratik ilkelerden kopmalar görülse de Kuveyt, bölge devletleri içinde demokratik deneyimi yaşamaya devam eden en önemli ülke görünümündedir.

3.5.1. Ortak Yönetim Anlayışı: Kuveyt'te Yerleşik Olan Siyasi Gelenek

Katılımcı siyasetin kökeninin iki yüzyıldan daha uzun süreye dayandığı Kuveyt'te Kuveyliler -şehir devletinin en güçlü kabilelerinden oluşan konsey- güce dayalı hükmetmek yerine kendilerine bireysel liderlik yapması için El-Sabah ailesini seçmiştir. Toplum sözleşmesine benzer şekilde organize olan yeni Kuveyt toplumu, yönetimin yükümlülük ve sorumluluğunu yerine getirmek üzere El-Sabah ailesini liderleri olarak seçmiştir.⁸⁶⁶ Bu şekilde devletin kurucu unsuru olan toprak parçası (ülke), insan topluluğu (halk ya da millet) ve egemenlik unsuru (iç egemenlik, siyasal iktidar) Kuveyt için gerçekleşmiştir.⁸⁶⁷ Söz konusu dönemden itibaren Kuveyt, siyasal varlık olarak kendini hissettirmeye başlamıştır. Yeni düzende iktidar ile halk arasında, yöneticinin toplumun genel işleriyle ilgilenmesine ve yönetime ilişkin temel kararlarda halka danışmasına karşılık⁸⁶⁸ yönetilenin üretimden, yönetici ve kurumlarına mali, kişisel ve siyasi destek vermekten sorumlu olduğunu öngören anlaşma yapılmıştır.⁸⁶⁹

Kuveyt içinde tarihsel sürece bakıldığında özellikle tüccar sınıfında ve bazı önde gelen kabile liderlerinde olduğu gibi siyasi altyapının oluşmasında etkili olan iç dinamikler politik süreci yönlendirmiş ve dengelemiştir.⁸⁷⁰ Bu uzantıda kuruluş yıllarından beri ataerkil anlayışa sahip Kuveyt şeyhi, hiçbir zaman otokratik despotizm uygulamamıştır. şeyhin gücü genellikle gelenekler ve güçlü oligarşi tarafından kontrol edilmiştir. Normalde şeyhin münhasır hâkimiyetinde olan politika, El-Sabah şeyhleri ile kabile ve tüccarlar gibi

⁸⁶⁴ Hijazi, a.g.e., s. 432.

⁸⁶⁵ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191.

⁸⁶⁶ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 57, 59.

⁸⁶⁷ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 267.

⁸⁶⁸ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 47.

⁸⁶⁹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 59-60.

⁸⁷⁰ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 243.

büyük ailelerin temsilcileri arasında yürütülmüştür.⁸⁷¹ Bu şekilde yönetimin baskıya dayalı yürütülmediği, yöneten ve yönetilen arasında karşılıklı rıza ve anlaşmanın mevcut olduğu Kuveyt'te ülke yönetimi istişare, konsensüs ve işbirliğine dayalı olarak varlık göstermiştir.⁸⁷² İktidarın önemli konularda toplumun ileri gelenlerine danışmasının geleneksel kabul edildiği ve yöneten ile yönetilen arasında karşılıklı bağımlılık yaratan yönetim anlayışı “ortak yönetim” petrol öncesi dönemde var olmuştur.⁸⁷³

El-Sabah ile Kuveyt toplumu arasında yazılı olmayan sözleşmenin ortaya koyduğu karşılıklı mutabakata dayanan ortak yönetim anlayışı, daha sonraki dönemlerde Emire sadık ve onun yönetimine bağlı insan karakteri ve doğası üzerinde etkili olmuştur. Aynı zamanda söz konusu yönetim anlayışı, halkın çıkarlarını gözeterek, onların istek ve dileklerine cevap verecek şekilde Emir üstünde de tesir yaratmıştır.⁸⁷⁴ Böylece Kuveyt'te demokrasinin bulunmadığı ortaçağa özgü siyasi sistemde Kuveytliler, 19. yüzyılın sonlarına kadar politik anlamda daha fazla özgürlük elde etmiş, kamuoyunun görüşü önemli siyasi güçlerden biri haline gelmiştir.⁸⁷⁵ 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam edecek şekilde şeyh sınırlı güçle yönetmekle beraber⁸⁷⁶ ortak yönetim anlayışı, Kuveyt'te El-Sabah ailesinin meşruiyetini sağlamıştır. İktidar yıllarca söz konusu ailenin üyeleri arasında geleneksel olarak el değiştirmiştir.⁸⁷⁷

Karşılıklı rızaya dayanan yönetim anlayışından Şeyh Mübarek döneminde İngiltere ile yapılan 1899 Anlaşması sonucunda Kuveyt'in İngiliz himayesine girmesiyle uzaklaşmıştır. Şeyh Mübarek özellikle İngiltere'den maddi destek sağlama ve Irak'ta bulunan hurma ağaçlarından gelir elde etme şeklindeki araçlarla tüccarlara olan ekonomik bağımlılığını azaltarak siyasi gücün El-Sabah ailesinin münhasır yetkisi altında toplanması için uğraşmıştır. 1899 Anlaşması ile beraber Kuveyt'teki güç dengesi değişerek ortak yönetimden dış güçler tarafından destek bulan bir çeşit otoriter yönetim anlayışına kayılmıştır. Ortak yönetim anlayışından uzaklaşmak özellikle tüccar sınıfı olmak üzere

---

⁸⁷¹ Abdul Reda, “A Summary of the Legal and Judicial System...”, s. 268; Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 243; Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 52.

⁸⁷² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 57, 60.

⁸⁷³ Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 243; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁸⁷⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁸⁷⁵ Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 47.

⁸⁷⁶ Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 21.

⁸⁷⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

etkili ailelerin hoşnutsuzluğunun artmasına yol açmıştır.⁸⁷⁸ Bu uzantıda bir ülkenin siyasi sistemini dış faktörler kadar siyasi altyapıda etkili olan iç dinamiklerin de yönlendirdiği ve dengelediği⁸⁷⁹ gerçeğinden hareketle El-Mübarek'in ölümünden sonra halkın siyasi temsil taleplerinin artması karşısında eski ortak yönetim anlayışına dönük olarak 1921'de çok da başarı sağlamayan ancak Kuveyt demokratik deneyiminin başlangıç noktası sayılan, atanmışlardan oluşan 12 kişilik Danışma Meclisi oluşturulmuştur. Ancak gücün kaynağının halk olduğunu ve yasamanın tek gücü olarak kendileri tarafından onaylanmayan her türlü anlaşma ve imtiyazın geçersiz sayılabileceğini vurgulayan Meclis, dış güçlere verilen petrol imtiyazlarını sorgulamaya başlayınca İngiltere'nin de desteğiyle Şeyh tarafından dağıtılmıştır.⁸⁸⁰

Kuveyt toplumunun gücün kaynağı olduğunu vurgulayan, demokratik ilkelere inanç konusunda erken siyasi farkındalık yaratan 1921 meclisinin yeniden diriltilmesi amacıyla,⁸⁸¹ özellikle etkin tüccar sınıfı başta olmak üzere Kuveyt toplumu 1930'lu yıllar boyunca uğraşmıştır. En nihayetinde sonuç veren çalışmalarla 1938'de -parlamentar hareketlerin zayıflığı ve kırılabilirliği dolayısıyla yine kısa ömürlü olan-⁸⁸² seçilmiş meclis oluşturulmuştur. 1938 meclisinin dağıtılmasının ardından şeyhin talepleri göz önünde tuttuğu ve yine kısa süren ikinci yasama organı hayata geçirilmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca görece sakinliğini koruyan Kuveyt, 1950'li yıllara kadar siyasi istikrarını sürdürmüştür. Ancak 1950'li yıllarda Arap dünyasında yaşanan milliyetçilik olgusu Kuveyt'i de etkisi altına almıştır. Söz konusu topraklarda mesleki dernekler, kulüpler gibi sivil toplum kuruluşlarının politik gösterileri yanında siyasi hiciv yazıları, hoşnutsuzluğu dile getiren dilekçeler şeklinde tecelli bulan siyasi faaliyetler yaygınlaşmıştır.⁸⁸³ Şeyh de özellikle petrolün kedisine verdiği güç ile taleplere cevap olarak siyasi açıklığı arttırmak, kurumsal reformları güçlendirmek, genel seçimler gerçekleştirmek şeklinde adımlar atmaya yerine halkı tatmin etmekten uzak yalnızca öğretim kurulu ve belediyeler gibi hükümet kurumlarında seçim ilkesine dönmüştür. Demokrasiden geri adım anlamı taşıyacak şekilde siyasi faaliyetlerin önüne geçmek için kulüpleri kapatmış, yayın yasağı getirmiş ve siyasi

⁸⁷⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 60.

⁸⁷⁹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 243.

⁸⁸⁰ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 61; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52.

⁸⁸¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 61.

⁸⁸² Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52.

⁸⁸³ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 79.

yaşamda sınırlamaları devam ettirmiştir.⁸⁸⁴ Söz konusu politikalar Kuveyt halkını yatıştırmak yerine onların siyasi taleplerini kızıştırmış ve sonuçta şeyh 1961 bağımsızlık yılını takiben ülkede meclisi açmıştır.

3.5.1.1. 1938 Meclisi

İstişare meclisi konusunda yıllarca devam eden siyasi mücadele ve kamu talebi 1938’de anayasanın ve ikinci yasama organının oluşturulmasıyla amacına ulaşmıştır. 1930’lar boyunca Kuveyt’i etkisi altına alan reform hareketinin en nihayetinde yarattığı meclis, altı aydan daha kısa süre içinde ve muhalefete yönelik ülke tarihinde önceden görülmemiş sertlikte bir cevapla kaldırılmasına rağmen, söz konusu topraklarda parlamenter demokrasi evrimini başlatmıştır.⁸⁸⁵ 1938-39 yılları boyunca Ahmet Cabir ile tüccarlar arasındaki mücadele, Kuveyt içinde El-Sabah ailesi tarafından kontrol edilen yürütme ve yönetici hakim kurumsal yapıyı hızlandırmıştır.⁸⁸⁶ Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere bir çeşit darbeyle iktidara gelen Sabah El-Mübarek gücü kendi elinde toplayarak otoriter yönetim benimsemişken kendisinden sonra başa geçen iki oğlu Cabir ve Selim daha ılımlı politika izlemiştir. Ancak kendilerinden sonra gelen Cabir soyundan Ahmet El-Cabir Mübarek döneminde olduğu gibi baskıya dayalı politikaya yönelmiştir. El-Cabir şeyh olarak seçilmek için ülkeyi meclisin tavsiyeleriyle yöneteceğine söz vermiştir. İktidara geldiği 1921 Nisan ayında da yasama gücü bulunmayan, yalnızca danışma yetkisine sahip, başkanlığını Kuveyt Şeyhi’nin yürüttüğü 12 üyeli istişare meclisini oluşturulmakla beraber söz konusu organ kısa sürmüştür.⁸⁸⁷ Şeyh meclisi kaldırarak halkın taleplerini göz ardı etmeye başlamıştır.⁸⁸⁸

1938’de iyi organize olmuş küçük bir hareket, özellikle tüccar sınıfının yoğun çabası,⁸⁸⁹ yasama gücü bulunan meclisin hayata geçirilmesi konusunda harekete geçmiştir. Sonuçta da Kuveyt’in ilk anayasasını yazacak ve ilerleyici yasalar çıkaracak iki prototip

⁸⁸⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 62-63.

⁸⁸⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 58, 62; Salih, “The 1938 Kuwait Legislative Council”, s. 66.

⁸⁸⁶ Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 575.

⁸⁸⁷ National Assembly of Kuwait “The Progress of Democracy in the State of Kuwait”, **Studies and Research Department**, (2011), www.kna.kw, (03.04.2015), s. 31; Abdul Reda, “A Summary of the Legal and Judicial System...”, s. 268; Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 575.

⁸⁸⁸ Tetreault, “Bottom-Up Democratization in Kuwait”, s. 75.

⁸⁸⁹ Salih, “Kuwait: Political Consequence of Modernization...”, s. 53.

temsil organı oluşturmayı başarmıştır.⁸⁹⁰ 1938 reform hareketlerinin ortaya çıkmasında iç faktörler kadar dış faktörler de etkili olmuştur. Bu uzantıda yönetiminin gelir ve harcamaları tutanaklara geçirmemesi, finans, adalet, eğitim, belediye faaliyetleri, güvenlik, sağlık gibi alanlarda geri kalmış idari sistemi ve çöl, kıyı köyleri gibi dış bölgelerin idare ve kontrolü konusundaki düzensizlikler iç faktörleri oluşturmuşken⁸⁹¹ I. Dünya Savaşı sonrasında kimi Kuveytli taraflardan benimsenen milliyetçilik, self-determinasyon gibi söylemler dış faktörleri meydana getirmiştir.⁸⁹² Petrol imtiyazları konusunda İngiltere'nin çıkarlarına ağırlık verilmesi söz konusu kaynak gelirleri sayesinde hiçbir ülkeye ihtiyaç duymadan refahlarını sürdüreceklerini düşünen Kuveytli kızdırmıştır. Petrolün İngiltere ile Kuveyt yönetimi arasındaki ilişkinin yönünü açıkça ortaya koyması tüccar ve diğer Kuveytli huzursuz etmiştir. Sonuçta petrolün yarattığı zenginliğin İngiltere himayesini anlamsız kıldığını savunan Kuveytli, yalnızca söz konusu dış güce değil aynı zamanda, özellikle Irak taraftarı milliyetçi gruplar, El-Sabah ailesi yönetimine karşı gelmeye başlamıştır.⁸⁹³ Cordesman ve Tetreault da ayrı ayrı çalışmalarında 1929'da yaşanan dünya ekonomik buhranının, inci endüstrisinin çökmesinin ve Suudilerin ticari boykotunun Kuveyt'i ekonomik kriz içine çekmesinin ve yeni ortaya çıkan petrol gelirlerinin tümünün şeyhin eline geçmesinin özellikle tüccarların 1938'de yöneticinin otoritesini sorgulamaya yol açtığını belirtmişlerdir.⁸⁹⁴ Söz konusu nedenler dışında yukarıda bahsedildiği üzere özellikle Suudilerle yaşanan savaşın kendilerine yüklediği yüksek vergiden rahatsızlık duyan tüccarların yoğun çabası sonucunda 1921'de Ahmet Cabir henüz ülkenin lideri olmadan önce tüccar delegasyonlarına ülkeyi seçilmiş küçük meclisle yöneteceğinin vaadini vermiş olması da siyasi talebi tetiklemiştir.

Gerek iç siyasi yapı, gerekse ekonomik dar boğaz ve dış faktörler başta tüccarlar olmak üzere Kuveytli reform taleplerine yol açmıştır. Tüccarlar, Şeyh'e yeni petrol imtiyazlarının yarattığı zenginlikten pay almak ve El-Sabah ailesinin gücünü toplumla daha fazla paylaşması konusunda yeni düzenleme yapması çağrısında bulunmuştur.⁸⁹⁵ Siyasi talepler karşısında Şeyh baskıcı önlemlere başvurmuştur. Baskılar karşısında bazı

⁸⁹⁰ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 75.

⁸⁹¹ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 68-69.

⁸⁹² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 62; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 68-69.

⁸⁹³ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 579.

⁸⁹⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576.

⁸⁹⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5.

eylemciler ülke dışına çıkarken Kuveyt'te kalanlar içerden mücadelelerini sürdürecektir. Eylemciler, Kuveyt'i Irak'a ilhak etmek isteyen Bağdat basınına kullanarak rejimi eleştirmeye ve daha fazla reform talebinde bulunmaya başlamışlardır. Petrol gelirleri ile halkın taleplerini yeterince yerine getirdiğini düşünen Şeyh'in geri adım atmadığı olaylar karşısında İngiltere, Kuveyt'teki pozisyonuna zarar vereceği kaygısıyla tarafları uzlaştırmaya çalışmıştır. Velihaht Abdallah El-Selim Kuveyt'teki eylemlerin tüm El-Sabah ailesini etkileyeceğini gördüğünden reform konusunda İngiltere ile birlikte hareket ederek Şeyh'i ikna etmeye uğraşmıştır. Sonuçta Şeyh, İngiltere'nin tavsiyesini göz önüne alarak bir meclis oluşturulmasını kabul etmiştir.⁸⁹⁶

Reform hareketine tam destek vermesinin karşılığında meclis başkanı seçilen Abdallah Selim El-Sabah başkanlığında 14 kişilik komisyon biraraya gelerek beş maddeden oluşan ve Kuveyt'in ilk anayasası kabul edilen bir metni Şeyh'e sunmuştur. 2 Temmuz 1938'de Kuveyt Şeyhi Ahmet El-Cabir El-Sabah tarafından onaylanmıştır.⁸⁹⁷ Kabul edilen metin anayasaya ilişkin bazı genel ilkeleri içinde barındırmakla beraber güçler ayrılığı ilkesini benimsememiştir.⁸⁹⁸ Söz konusu temel organların görevlerini meclis ile Şeyh beraber yürütmüştür.⁸⁹⁹ Beş maddelik anayasada gücün kaynağını seçimle belirlenmiş vekillerden oluşan meclis tarafından temsil edilen halkın oluşturduğu - hakimiyetin kaynağının millet olduğu- (md.1), meclisin bütçe (şeyhin özel mülkiyeti hariç), adalet, kamu güvenliği, eğitim, sağlık, kentleşme, olağanüstü hal ve ülkenin çıkarıyla ilintili diğer bütün konularda kanun çıkarma yetkisi bulunduğu (md.2), meclisin bütün dış sözleşme ve anlaşmalar kadar içerde gerçekleştirilen imtiyaz, kira gibi anlaşmaların referans yeri olduğu ve bu uzantıda söz konusu metinlerin meclisin onayı doğrultusunda bağlayıcılık ve hukukilik kazanacağı (md.3), Kuveyt yargıtaya sahip olmadığından bağımsız yargı organı oluşturulana kadar meclisin yargı görevini üstleneceği

⁸⁹⁶ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 76.

⁸⁹⁷ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 75.

⁸⁹⁸ Baaklini, a.g.e., s. 362; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 269.

⁸⁹⁹ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 269.

⁹⁰⁰ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 76.

(md.4) ve yürütme yetkisini yasama meclisi başkanının kullanacağı (md.5) belirtilmiştir.⁹⁰¹ Metinden de görüleceği üzere geniş yetkilerle donatılan meclisin yasama dışında yürütme ve yargı görevlerini de üstlendiği kolayca anlaşılmaktadır.

İdari, hukuki ve ekonomik alanlarda önemli adımlar atan meclis Kuveyt'in eski düzenini değiştirmeye yönelik oldukça reformist kararlar almıştır. Göreve başlar başlamaz aktif olan meclis, imtiyazları, birçok vergiyi ve yönetici için zorla çalışma geleneğini kaldıran, düzenli polis gücünü öngören, kamu çalışmalarını, sağlık ve ticaret gibi faaliyetleri düzenleyen birtakım yasalar geçirmiştir. Meclisin söz konusu girişimleri çoğu zaman iki tarafı karşı karşıya getirecek şekilde Emir'in hoşnutsuzluğuna yol açmıştır. Aynı zamanda meclisin gerek petrol alanında etkilerini arttırma girişimi gerekse İngiltere'nin yakından ilgilendiği dış politika ve savunma gibi konularda kontrolü almaya çalışması karşısında İngiltere tarafından da tedirginlikle karşılanmıştır.⁹⁰² Özellikle anayasanın 3. ve 5. maddesinden kaygı duyan dönemin İngiliz temsilci, metni 1791 Fransa Ulusal meclisinin bildirgesine benzetmiştir.⁹⁰³ Sonuç olarak meclisin gittikçe artan nüfuzundan rahatsız olan Şeyh ve İngiltere, söz konusu organın kaldırılması için uğraşmışlardır.⁹⁰⁴ Bu amaçla Kuveyt Şeyhi kendi destekçilerini meclise karşı harekete geçirmiştir.⁹⁰⁵ 21 Aralık 1938'de İngiltere'nin de desteğiyle Şeyh, yeni mecliste veto hakkı saklı kalmak ve söz konusu organın kontrolünde olan devlet cephaneliğinin tekrar kendisine bırakılması

⁹⁰¹ Baaklini, a.g.e., s. 362; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 269; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 77.

⁹⁰² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576.

⁹⁰³ İngiltere meclis konusunda başlangıçta halk cephesine destek vermiştir. Kuveyt Şeyhi'ne meclisin oluşturulması konusunda tavsiyede bulunmuştur. İngiltere'nin bu şekilde davranmasının nedeni, Kuveyt içindeki temsil taraftarı kesimin ne kadar güçlü olduğunu ve söz konusu kesimi bastırmak konusunda Şeyh'e yardım etmesinin kısa vadede işe yararken uzun vadede ters tepki yaratacağını anlaması etkili olmuştur. Şeyh ile halk cephesi arasında denge oluşturarak halk cephesinin de sempatisini kazanmayı hedeflemiştir. Halk cephesinin tepkisini çekmenin barışçıl demokratik talepleri şiddet yoluyla almayı beraberinde getireceğini ve Kuveyt'in iç işlerine karışmaya hevesli komşu ülkelerin, özellikle Irak, bu gruba yardım etmesine yol açacağını farketmiştir. Diğer taraftan İngiltere, söz konusu demokratik taleplerin komşu ülkelere de örnek olacağını farkederek önüne geçemeyeceği bu tür hareketlerin barışçıl değişim süreciyle ortaya çıkmasının daha makul olacağını düşünmüştür. Bu uzantıda Kuveyt halkının taleplerine engel oluşturmak yerine onları desteklemiştir. Ancak söz konusu meclisin yetkilerinin çok genişletildiğini gören İngiltere, kendi çıkarları konusunda endişelenmeye başlamıştır. İngiltere, temsilcisi aracılığıyla söz konusu endişelerini Kuveyt Şeyhi'ne iletmiştir. Sonuç olarak iki ülke arasında mevcut anlaşmaların devam edeceği ve gelecek ilişkilerin de bu yönde ilerleyeceği 15 Ekim 1938'de tarafların katıldığı görüşmede teyit edilmiştir (India Office Records, 1938'den aktaran: Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 77-81).

⁹⁰⁴ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 90.

⁹⁰⁵ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576.

şartıyla yeni seçimlere gideceğini vaat ederek meclisi feshetmiştir.⁹⁰⁶ Böylece meclis yalnızca altı ay sürmüştür.⁹⁰⁷ Kısacası yönetici ile meclis arasındaki çatışmalar büyüyünce Kuveyt'in ilk parlamento ve anayasa tecrübesi yönetici tarafından Aralık 1938'de şiddetle son bulmuştur.⁹⁰⁸ İngiltere, meclis ile şeyh arasındaki güç dengesinin tekrar şeyh lehine düzelmesinden dolayı fesihten memnun kalmıştır.⁹⁰⁹

Kuweyt Şeyhi'nin söz verdiği üzere, daha fazla kişinin oy kullanmasının önünü açan ikinci meclis seçimi gerçekleşmiştir. Şeyh Ahmet Cabir ikinci meclis seçimlerinde de eski vekillerin çoğunun kazanmasından hoşnut olmamıştır. Kendi aleyhine gelişebilecek durumun önüne geçmek için meclisi toplamadan önce, anayasayı kaldırarak parlamentoyu danışma organına dönüştürecek ve şeyhin veto gücünü saklı tutacak yeni anayasayı seçilen vekillere sunmuştur. Vekiller yeni anayasayı kabul etmeyince Şeyh, sahip olduğu veto yetkisini kullanarak 7 Mart 1939'da meclisi feshetmiştir. Seçime gitmek yerine kendisinin atayacağı yeni meclisin sözünü vermiştir.⁹¹⁰ Bunu tanımayan meclis üyelerinin bir kısmı, Ahmet Cabir'i tahttan indirebileceklerini düşündükleri Irak ordusu Kuveyt'e gelene kadar, Mart 1939'da Kuveyt vatandaşlarına El-Sabah ailesinin devam eden yönetimine karşı gelme çağrısında bulunmuştur.⁹¹¹ Ancak gelişen muhalefete Şeyh oldukça sert cevap vermiştir. Muhalif vatandaş ve meclis üyelerine karşı tutuklamalar gerçekleşmiş, idam cezasına çarptırılanlar olmuştur. 12 Mart'ta Şeyh'in kuzeni Abdallah Selim başkanlığında 14 üyeden oluşan yeni ve temsili danışma meclisi oluşturmuştur.⁹¹²

Meclis 1940 yılı Temmuz ayının sonuna kadar haftada iki kez düzenli olarak toplanmıştır. Ancak 1940'ta hazine hesaplarıyla ilgili yapılan denetimde ortaya çıkan açık konusunda üyeler arasında uzlaşma sağlanamayınca Şeyh'in de yararına olacak şekilde meclis bir daha toplanmamıştır. Böylece bağımsızlık öncesi Kuveyt yasama hareketi son

⁹⁰⁶ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 91.

⁹⁰⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 269.

⁹⁰⁸ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 73.

⁹⁰⁹ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 576; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 92.

⁹¹⁰ Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 92-93; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 577.

⁹¹¹ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 577.

⁹¹² Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 94.

bulmuştur.⁹¹³ Sonuç olarak 1939’da artan kamu baskısı ve İngiltere’nin II. Dünya Savaşı nedeniyle ve kısmen Şeyh’in artan gücünü dengelemek amacıyla önle(ye)mediği meclis ortaya çıkmıştır.⁹¹⁴ Yürütmenin yasama organı ve yöneticinin iç sosyal gruplar üzerindeki hakimiyetinin göstergesi olacak şekilde⁹¹⁵ kısa bir süre sonra askıya alınmıştır. Kısa ömürlü olmasına rağmen her iki meclis, Kuveytlilerin demokratik bir tarihe sahip olduklarını düşünmelerini sağlayan yönetim ilkesini ortaya koymuştur.⁹¹⁶ Ortaya çıkan meclis temsili hükümete sürekli ilgi duyan Kuveytliler için önemli zemin oluşturmuştur.⁹¹⁷

3.5.2. Anayasal Emirliği Geçiş: 1962 Anayasası

II. Dünya Savaşı’ndan sonra artan petrol gelirleri Kuveyt’in sosyoekonomik yapısını ve dolayısıyla siyasi güç dengesini etkilemiştir. Ekonomik faaliyetlerin toplam dönüşümü ve devletin petrol gelirlerini dağıtmada temel oyuncu haline gelmesi yöneticinin kaldıraç gücünü önemli derecede arttırmıştır. Geleneksel ticari ailelerin ekonomik rolünü dönüştürerek onları, üstün gelen hükümet sözleşmelerine bağımlı hale getirmiştir.⁹¹⁸ Yöneticinin elde ettiği yeni güç siyasi nüfuzunu genişletmiştir. El-Sabah ailesi Kuveyt siyasi hayatının en önemli aktörü olarak politik yaşamın şekillenmesinde özerklik elde etmiştir. Söz konusu ailenin elde ettiği yeni güce rağmen Kuveyt vatandaşları, yöneticilerinin kendilerine sağladığı refahtan dolayı El-Sabah ailesine bağlılık duymakla beraber, siyasi hayattan tamamen çekilmeyi reddederek politik yaşamın bir parçası kalmak için mücadele vermiştir.

1950’ler boyunca seçimler yapılması konusunda tüccar ailelerinin, ortaya çıkan yeni eğitilmiş genç siyasi grupların ve genişleyen kentli toplumun⁹¹⁹ yaptığı girişimler özellikle El-Sabah ailesinin petrol gelirlerinin iyice artmasına paralel toplum üzerindeki

⁹¹³ Salih, “The 1938 Kuwait Legislative Council”, s. 97.

⁹¹⁴ Baaklini, a.g.e., s. 362.

⁹¹⁵ Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 577.

⁹¹⁶ Tetreault, “Bottom-Up Democratization in Kuwait”, s. 75.

⁹¹⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5.

⁹¹⁸ Alnajjar, “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, s. 243-244.

⁹¹⁹ Petrol gelirlerinin artması kentli toplumun hızla genişlemesine yol açmıştır. Kentte yaşayan , esnaf, ticaret ve hizmet faaliyetleri gibi farklı alanlarda çalışan, anti-empyralist ve Arap milliyetçisi modernist yeni kesim, siyasi ve toplumsal yapıda etkili olan kabile anlayışından farklı ekonomik, sosyal ve politik yönelimler geliştirerek kabile anlayışını zayıflatmıştır (Baaklini, a.g.e., s. 360).

kontrol gücünün genişlemesine bağlı olarak sonuç vermemiştir.⁹²⁰ Ancak toplumun bu konudaki talepleri, Kuveyt'te geleneksel siyasi açıklık kültürü, medya ve o dönem birçok Arap ülkesinin bağımsızlığı gibi Arap dünyasında ortaya çıkan temel politik değişimlere bağlı olarak hızlanmıştır.⁹²¹ Siyasi hareketlerin artması karşısında Kuveyt Şeyhi Abdallah El-Selim El-Sabah muhalifleri yatıştırmak adına yürütme yetkisi kendisinde kalacak şekilde, temsil özelliği bulunmayan, sadece teknik konularda danışma görevi olan bir dizi danışma komiteleri ve konseyleri oluşturmuştur.⁹²² Bu uzantıda 1954'te 24 devlet organını oluşturacak –daha sonra sayıları 10'a inip bakanlık olarak görev yapacak- Yüksek Komisyon oluşturmuştur.⁹²³ Petrol gelirlerine bağlı olarak genişleyen idari ve yasama sorunlarını gözetlemek üzere oluşturulan devlet organlarının başkanlarınca şekillendirilmiş, kanun tasarısı hazırlamak, bütçeleri incelemek, devlet organları arasındaki çalışmaları organize etmek amacıyla kurulan, daha çok El-Sabah ailesinin üyelerinden oluşan ve önceki danışma meclislerine kıyasla çok daha zayıf olan Yüksek Konsey meydana getirilmiştir.⁹²⁴ 1958'de Yüksek Konsey'e danışmanlık yapmak ve idari reformları yürütmek üzere yedi tüccar, üç devlet organı başkanından oluşan on üyeli Düzenleme Komitesi, 1959'da Yapı ve Ekonomik Kalkınma Konseyi kurulmuştur.⁹²⁵ Özellikle Kuveyt'in devletleşme sürecini hızlandıran bu adımlar siyasi reform taleplerini bastırmamış, reform talebi devam etmiştir.

Siyasi talepler Kuveyt'in bağımsız devlet olarak ortaya çıktığı 1961 yılında hız kazanmıştır. Kuveyt toplumu, Bağımsızlıktan önceki yıllarda petrol gelirlerinin artmasına bağlı olarak yargı ve hukuki sistemdeki gelişmelerin yanında siyasi, ekonomik ve sosyal alanda göze çarpan ilerlemeler ve başarılarla Kuveyt'in modern, gelişmiş ülke profili kazanmasına paralel⁹²⁶ İngiltere ile yapılan 1899 Anlaşmasının zamanaşımına uğrayarak son bulması için harekete geçmiştir. Sonuçta 19 Haziran 1961 tarihinde İngiltere ile 1899

---

⁹²⁰ Baaklini, a.g.e., s. 360.

⁹²¹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 244.

⁹²² Baaklini, a.g.e., s. 363.

⁹²³ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270.

⁹²⁴ Yüksek Konseyin yerini 1962'de Bakanlar Kurulu almıştır (Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270; Baaklini, a.g.e., s. 362-363).

⁹²⁵ Ortak Konsey oluşturmak üzere Düzenleme Komitesi 1961'de Yüksek Konsey ile birleşmiştir. Ekonomik Kalkınma Konseyinin yerini 1961'de Planlama Kurulu almıştır (Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 270; Baaklini, a.g.e., s. 362-363).

⁹²⁶ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 272.

Anlaşması'nı ve böylece İngiltere'nin Kuveyt üzerindeki kontrolünü sona erdiren yeni Dostluk Anlaşması imzalanarak Kuveyt'in bağımsızlığı sağlanmıştır.⁹²⁷ 1899-1961 yılları arasında etkin şekilde İngiliz himayesi altında bulunan Kuveyt, yeni anlaşmayla söz konusu ülkeye sağladığı imtiyazları geri alarak El-Sabah ailesi yönetiminde (Kuveyt Emirliği) tam egemenlik elde etmiştir.⁹²⁸

Tablo 1: Bağımsızlık Sonrası Kuveyt Siyasi Yapısı

Resmi Adı	Kuveyt Devleti
Yönetim Biçimi	Anayasal Emirlik (Monarşi)
Yasama Yetkisi	Emir, Meclis ve Bakanlar Kurulu
Yürütme Yetkisi	Emir ve Bakanlar Kurulu
Yargı Yetkisi	Emir ve Yargıçlar Kurulu
Devlet Başkanı	Emir, Sabah El-Ahmet El-Cabir El-Sabah
Başbakan	Cabir El-Mübarek El-Hamad El-Sabah

1961 bağımsızlık tarihinden sonra Kuveyt, katılımcı yönetimin geleneksel şeklinden zengin yönetici iktidar dönemine evrilmeden önce siyasi olarak aktif tüccar kesimin yönetimle iyi ilişkiler geliştirmesi, petrolün bulunuşunun ilk kritik yıllarında yönetimin başında demokrasi yanlısı Abdallah El-Selim'in⁹²⁹ bulunması ve on beş yıl

⁹²⁷ Neil Quilliam, "The States of the Gulf Cooperation Council" Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.), **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (29-59), New York: Routledge Curzon, 2003, s. 45; Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 48; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 83; Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 48; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5; Hijazi, a.g.e., s. 434.

⁹²⁸ Baker, "Kuwait: The Taxation of International Commercial...", s. 141; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 272.

⁹²⁹ Hijazi çalışmasında Kuveyt'in anayasal sürece geçişinde ülkenin başında Şeyh Abdallah El-Selim'in bulunmasının Kuveytliler için büyük talih olduğunu, kendisinin serbest seçim ya da Batı tarzı demokrasiye geçiş konusunda isteksiz davranmak yerine her zaman vatandaşlara yakın çizgide kaldığını, tüm önemli konularda Kuveyt'in önde gelen aile liderlerine danıştığını, devlet gelirlerini kendi kişisel varlığı olarak görmeyip halkı adına kendinde toplandığını belirtirken (Hijazi, a.g.e., s. 436) Salameh ve El-Sarah da anayasa taslağı hazırlama sürecinde Emir Abdallah El-Sabah'ın anayasa taslak komitesi içinde ve kurucu meclis üyelerinin çeşitli unsurları arasında uzlaştırıcı rol oynadığını, yönetici aile içindeki anayasaya yönelik muhalefeti ustalıkla işlemeyi başardığını ve sonuç olarak kendisinin anayasanın babası ünvanını aldığını, meclisin oluşturulmasından sonra da yeni meclise ve diğer siyasi güçlere karşı olan El-Sabah ailesinin kimi üyelerini yatıştırımda başarılı bir yol izlediğini ve böylece siyasi sistemin istikrarı konusunda hakim rol üstlendiğini ifade etmişlerdir (Salameh ve El-Sarah, a.g.e., s. 63, 65). Abdallah El-Sabah döneminde Kuveytlilerin Şeyh'e karşı hislerinin sıcak olduğunu ve

iktidarda kalması, daha genç siyasi grupların faaliyetleri, ülkenin artan zenginliği gibi iç faktörler ile özellikle İngiltere'nin Körfez'den çekilme kararı⁹³⁰ gibi uluslararası alandaki değişimlerle daha fazla kurumsallaşmış ve demokratik bir sürece girmiştir.⁹³¹ Böylece Kuveyt, 1961'de İngiltere ile kurduğu özel ilişkiyi sona erdirerek hukuk devleti ve temsili hükümete doğru barışçıl geçiş sürecini başlatarak modern anlamda demokratik bir yönetim anlayışına yönelmiştir.⁹³² Yukarıda belirtildiği üzere Kuveyt içinde baş gösteren siyasi talepleri tetikleyici sosyal gelişmeler ve daha önemlisi Irak'ın Kuveyt toprak bütünlüğüne yönelik tehdidini bertaraf etmek ve radikal Arap sosyalizminin Kuveyt'teki etkilerini engellemek için yönetici, temsil isteklerine daha fazla ağırlık vermiştir. Politik reform ve parlamento konusundaki baskılar karşısında ve Irak tehdidi baş gösterdiğinde yöneticinin kamu desteğini sağlamış olmasının yarattığı atmosfer içinde siyasi katılım konusunda baskı yapan siyasi güçler ile yönetici arasındaki ilişkilerde pozitif gelişmeler kaydedilmiştir. Kuveyt Emiri, siyasal katılım alanını genişletecek şekilde bağımsızlık tarihinden yaklaşık iki ay sonra 26 Ağustos 1961'de 12 nolu kararname ile anayasa taslağı hazırlamak ve geçici parlamento görevi üstlenmek üzere Kurucu Meclis'in oluşturulması için genel seçim çağrısında bulunmuştur.⁹³³

30 Aralık 1961'de Emir Abdallah El-Selim El-Sabah'ın tam desteğiyle ve yönetim tarafından hiçbir müdahale olmaksızın özgür bir ortamda Kurucu Meclis seçimleri gerçekleştirilmiştir.⁹³⁴ 21 yaşın üstündeki bütün Kuveytli erkeklerin doğrudan ve gizli olarak kullandıkları oyla on seçim bölgesinden 20 vekil seçilmiştir.⁹³⁵ Seçimlerin ardından

---

bu nedenle politiklarıyla ilgili, özellikle petrol harcamaları konusunda, kendisine yönelik eleştirinin olmadığını belirten Monroe, Şeyh'in ılımlı, alçakgönüllü, cömert ve aşırıya kaçmayan tavrıyla halkın sevgisini kazandığını belirtmiştir (Monroe, a.g.e., s. 280).

⁹³⁰ İngiltere'nin çekilmesiyle bölgesel üstünlük için mücadele eden bölge güçlerinin ortaya çıkması küçük devletlere manevra alanı yaratarak kendi siyasi sistemlerini seçme fırsatı sağlamıştır (Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 258).

⁹³¹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 258.

⁹³² Isa A. Huneidi, "Twenty-Five Years of Civil Law System in Kuwait", *Arab Law Quarterly*, 1 (2), (1986), s. 216; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 73; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 58.

⁹³³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 63; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 272; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52; Baaklini, a.g.e., s. 363; Kuwait National Assembly, "Democracy", (t.y.), <http://www.kna.kw/clt/run.asp?id=232#sthash.XAytpQkI.dpbs>, (03.04.2015).

⁹³⁴ Hijazi, a.g.e., s. 436.

⁹³⁵ Her seçim bölgesinden iki aday kurucu meclise katılmıştır (Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67). Seçimlerin özgür ortamda gerçekleşmesi, o dönem Arap dünyasında etkili olan milliyetçilik akımının savunucuları Kuveytli genç milliyetçi ve reformistlerin de kurucu meclise girmelerini sağlamıştır (Hijazi, a.g.e., s. 436).

oluşturulan 14 üyeli bakanlar kurulunun da meclise dahil olmasıyla 34 kişiye⁹³⁶ çıkan yeni Kurucu Meclis, 38 maddeden oluşan ve daha çok kamu hak ve özgürlükleri, yürütme, yasama ve yargı konularını ele alan özet niteliğinde taslak anayasa hazırlamıştır.⁹³⁷ Taslak metnin ardından en nihayetinde 11 Kasım 1962 tarihinde 183 maddeden oluşan Kuveyt Devleti'nin Anayasası Kurucu Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Anayasanın babası unvanını alan Kuveyt Emiri Şeyh Abdallah El-Selim El-Sabah tarafından da hiçbir değişiklik yapılmadan onaylanmıştır.⁹³⁸ Böylece bağımsızlık tarihini takiben Kuveyt, geleneksel siyasi sürecini yazılı bir belge olan 1962 Anayasası ile kurumsallaştırmıştır.⁹³⁹ Yeni sistemle Kuveyt'te tam otoriter yapıya evrilme ihtimali ortadan kalkmıştır.

Anayasa, devlet ve yönetim sistemi, Kuveyt toplumunun temel bileşenleri, kamu hak ve yükümlülükleri, devletin temel organları ve genel ilkeler şeklinde beş bölümden meydana gelmiştir.⁹⁴⁰ Anayasada Kuveyt'in Şeyh Mübarek soyunun devamı şeklindeki verasete dayalı, kalıtsal Anayasal Emirlik (Anayasal Monarşi) olduğu ve Veliahdın mevcut Emir'in göreve başladığı tarihten itibaren en geç bir yıl içinde Emir tarafından belirleneceği ve yeni Emir'in meclis tarafından onaylanacağı (md.4), egemenliğin kaynağını milletin oluşturduğu ve böylece Kuveyt'in demokratik devlet olduğu (md.6) belirtilmiştir. Devletin temel organlarının sıralandığı dördüncü bölümde devlet rejiminin güçler ayrılığına dayandığı vurgulanmakla beraber söz konusu organların başında Emir'in olduğu (md.50) kabul edilmiştir. Diğer taraftan anayasada doğal kaynakların ve onlardan sağlanan gelirin tümünün devletin mülkü olduğu (md.21) öngörülmüştür. Anayasanın gücün kaynağının halk olduğunu belirtmesi, güçler ayrılığı gibi demokrasinin önemli ilkelerine vurgu

⁹³⁶ 14 üyeden oluşan bakanlar kurulunun seçilmeden meclise dahil olmaları dolayısıyla görüşmelere katılmakla beraber oy yetkileri bulunmamıştır. Ancak kurulun seçimle gelmiş üç üyesi bunun dışında tutulmuştur (Baaklini, a.g.e., s. 363).

⁹³⁷ Baaklini, a.g.e., s. 363; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 52; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 272; Kuwait National Assembly, <http://www.kna.kw/clt/run.asp?id=232#sthash.XAytpQkI.dpbs>.

⁹³⁸ Doron Shultziner ve Mary Ann Tetreault, "Representation and Democratic Progress in Kuwait", **Representation**, 48 (3), (2012), s. 281; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 63; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System ...", s. 272-273; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 5; Baaklini, a.g.e., s. 363; Kuwait National Assembly, <http://www.kna.kw/clt/run.asp?id=232#sthash.XAytpQkI.dpbs>; Hijazi, a.g.e., s. 437; Vatandaşlar ile yönetici arasındaki ilişkinin kurumsallaştığını gösterecek şekilde Kurucu Meclisin halk tarafından seçilmiş Anayasa komitesi ile yönetici ailenin temsilcisi Saad El-Abdallah El-Sabah arasında söz konusu ailenin sahip olduğu gücün ne kadarını yasama organına devredeceği konusunda görüşmeler yapılmıştır (Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 244).

⁹³⁹ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191.

⁹⁴⁰ Anayasa metni için bkz. Kuwait's Constitution of 1962, **Constitute Project**, (1992), https://www.constituteproject.org/constitution/Kuwait_1992.pdf, (28.09.2014).

yapması olumlu adım iken Emir'in anayasayı askıya almak, parlamentoyu feshetmek ve yasamada nihai karar verici olarak yasamaya katılmak şeklindeki geniş yetkileri anayasanın gücüne gölge düşürmektedir.

Yeni anayasayla Şeyhlikten Emirliğe geçen Kuveyt'in yeni rejimi, parlamenter sisteme doğru eğilim göstermekle beraber parlamenter ve başkanlık yönetim şeklinin bir kombinasyonundan oluşmuştur.⁹⁴¹ Çoğu zaman göz ardı edilmesine rağmen 1962 Anayasası siyasi mihenk taşı kalmayı başarmıştır.⁹⁴² Batılı anayasa ilkelerini kapsayan Kuveyt Anayasası oldukça ileri kabul edilebilecek düzeyde olmanın yanında yönetici ailenin birçok ayrıcalığını elinden almıştır.⁹⁴³ Kaldırıldığı dönemlerde anayasanın restorasyonu konusunda artan kamuoyu talepleri karşısında rejim, metnin demokratik ilkelerini yumuşatacak kurumsal değişimler yapmaksızın kamu baskısını kabul etmek zorunda kalmıştır.⁹⁴⁴ Ancak belirtmek gerekir ki gerek anayasanın kabul edilmesi gerekse siyasi istikrarın korunmasında katılım ve demokrasi ilkelerinin gerçek destekçisi Emir Abdallah El-Sabah'ın liderliğinin büyük etkisi olmuştur. Kendisinden sonra gelen Sabah El-Selim ve Cabir El-Sabah anayasal ve parlamenter ilkeleri çoğu zaman göz ardı etmiştir.⁹⁴⁵

3.5.2.1. Ulusal Meclis (Majlis El-Umma) ve Hükümet

“Demokrasi tatlıya benzer, tadanın bir daha unutmaması çok zordur.”⁹⁴⁶

Kuveyt'te siyasal gelişim, vatandaşlar ya da kişilerin güç ve özerklik konusunda yöneticilerle giriştikleri mücadelede elde ettikleri büyük ve küçük başarıların aşamalı birikimiyle oluşmuştur. Özellikle modernleşmenin ortaya çıkardığı yeni grupların siyasi sürece dahil olmalarıyla daha karmaşık hal alan politik mücadele karşısında devletin, kendi mutlak gücünü sürdürmesine yönelik uyguladığı halkı baskı altında tutma stratejisi daha da

⁹⁴¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 65.

⁹⁴² Tetreault, “Bottom-Up Democratization in Kuwait”, s. 76.

⁹⁴³ Alnajjar, “Human Rights in A Crisis Situation...”, s. 191.

⁹⁴⁴ Tetreault, “Bottom-Up Democratization in Kuwait”, s. 76.

⁹⁴⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁴⁶ Kamu Servetini Koruma Komitesi Başkanı Adnan Abdel-Samad (Yetiv, “Kuwait's Democratic Experiment...”, s. 268).

zorlaşmıştır.⁹⁴⁷ Sonuç olarak dış faktörler yanında sivil toplumun gelişmesine paralel artan demokratik talepler karşısında yönetici aile, halkın siyasi isteklerini göz önüne alarak temsili demokrasi konusunda adım atmak zorunda kalmıştır. Bu uzantıda Kuveyt'te siyasi istikrar, geleneksel olarak iktidar ve Körfez Arap ülkelerinde en güçlü ve en eski yasama organı olan meclis arasındaki işbirliğine dayanmaktadır.⁹⁴⁸

Şekil 5: Kuveyt Meclisi⁹⁴⁹

Kuveyt Anayasası güçler ayrılığını kabul etmiş olmakla beraber söz konusu organların başında Emir olduğunu öngörmüştür. Yasama gücünün Emir ve parlamento tarafından kolektif olarak (md.51) yürütüldüğünün belirtildiği anayasada meclisin, seçim kanununda belirlenmiş ilkeler çerçevesinde genel ve gizli oyla dört yıllığına seçilmiş, 50 Kuveytli üyeden oluştuğu, Emir tarafından atanan güven oyu dışında oy hakkına sahip bakanların da meclisin seçilmeyen *resen* üyeleri olduğu (md.80,83) kabul edilmiştir. Emire dört yıllık süre içinde bir defadan fazla olmamak üzere nedenini belirttiği bir kararname ile meclisi dağıtma hakkı tanınmakla beraber fesih tarihinden itibaren iki ayı geçmemek

⁹⁴⁷ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 74.

⁹⁴⁸ Sylvia Westall ve Mahmoud Harby, "Kuwait Court Orders Dissolution of Parliament, New Elections", **Routers**, (16.06.2013), <http://www.voanews.com/content/kuwait-court-orders-dissolution-of-parliament-new-elections/1682785.html>, (05.05.2015).

⁹⁴⁹ Arabian Peninsula Media Editors, **Jadaliyya**, (24.07.2012), [http://arabic.jadaliyya.com/pages/index/6565/arabian-peninsula-media-roundup-\(july-24\)](http://arabic.jadaliyya.com/pages/index/6565/arabian-peninsula-media-roundup-(july-24)), (19.04.2016).

şartıyla yeni seçimlerin gerçekleştirilmesi ve gerçekleştirilmeme durumunda ise yeni meclis kurulana kadar eskisinin anayasal yetkisini tamamen kullanmaya devam edeceği belirtilmiştir (md.107). Meclisin başbakanla işbirliği yapamayacağını ilan etmesi ve başbakanla sorun yaşaması durumunda Emir, kabineyi görevden alma ya da parlamentoyu feshederek yeni seçim çağrısında bulunma hakkına sahip kılınmıştır (md.102).

Kuveyt meclisi, çoğu zaman fazla özerkliğe sahip bulunmayıp, kendisine dayalı demokrasinin yavaş ve genellikle meclis ile rejimi ayıran fay hattı boyunca evrilmesine rağmen⁹⁵⁰ Arap Körfez ülkelerindeki diğer temsil organlarının aksine gerçek güce sahip olup eleştiri fonksiyonunu yerine getirmekte ve hükümetin daha etkin hareket etmesini sağlamaktadır.⁹⁵¹ Ancak aynı meclis kadın haklarında olduğu gibi kimi zaman siyasi temsilin genişletilmesine engel oluşturabilmektedir.⁹⁵² Meclisin varlığı Kuveyt demokrasisinin gelişmesi açısından hayati rol oynamakla beraber söz konusu organ çoğu zaman Emir'in ya da diğer yürütme organının gölgesinde kalmaktadır. Milleti temsil yerine kimi zaman El-Sabah iktidarının temsilcisi olarak hareket etmektedir. Seçilmiş bir organ içinde atanmış olarak görev yapan çok sayıda vekilin bulunması da demokratik süreci zayıflatmaktadır.⁹⁵³ Siyasi elitlerin sosyal ve ekonomik yapıyı elinde bulundurmaları demokratik süreci daha da zorlaştırmaktadır.⁹⁵⁴ El-Sabah ailesinin toplumun diğer kesimine kıyasla sahip olduğu siyasi ve ekonomik üstünlüğü kendisine demokratik süreci istediği şekilde yönlendirme fırsatı yaratmaktadır. Meclis aynı zamanda Kuveyt'teki Şii ve bedeviler gibi sınırlı imkanlara sahip kesimlerin siyasi sisteme dahil olmalarına kapı açmakla beraber ülkede temsilde eşitliğin sağlandığını söylemek doğru olmamaktadır. Temsil dışı bırakılan grupların politik sürece eklemlenmeleri anayasal düzenleme gerektirmektedir.

Meclis dışında Kuveyt'teki siyasi dönüşümün diğer göstergesini devlet organlarını kontrol yetkisine sahip kabine meydana getirmektedir. Anayasaya göre yürütme gücünü Emir ve kabine kullanmaktadır (md.52). Devlet başkanının Emir ve onun kişiliğinin dokunulmaz ve ihlal edilemez olduğu (md.54), Emir'in yetkisini bakanlıklar aracılığıyla

⁹⁵⁰ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 265.

⁹⁵¹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 55; Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s.281.

⁹⁵² Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 281.

⁹⁵³ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 249.

⁹⁵⁴ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 57.

kullanacağı (md.55), başbakanın geleneksel istişare yöntemiyle Emir tarafından atanacağı, meclis içinden ve dışından bakanların Emir'in tavsiyesiyle yine kendisi tarafından belirleneceği ve sayılarının meclis üye sayısının üçte birini geçemeyeceği (md.56), kabinenin her yasama yılının başında yeniden düzenleneceği (md.57), başbakan ve bakanların genel devlet politikalarından kolektif olarak ve her bakanın bakanlığından dolayı bireysel olarak Emire karşı sorumlu bulunduğu (md.58) belirtilmiştir. Yürütme organı elitler için ayrılmış, oldukça seçkin kesimleri içinde barındırmaktadır.⁹⁵⁵ Meclisin atanmış üyeleri olan bakanların hepsi, parlamento üyesi kabul edilip güven oylaması dışında tüm konularda oy hakkına sahip bulunmaktadır. Kabinenin parlamento üye sayısının üçte birinden daha fazla olmasını yasaklayan anayasa maddesi gereği yürütme organı başbakan dahil maksimum on altı üyeden oluşabilmektedir. Kabinenin atanmasından tek sorumlu Emir olmakla beraber meclis, üçte iki çoğunluk oyu ile Emir'in vetosunu hükümsüz kılabilir.⁹⁵⁶ Uygulamada başbakanın her zaman Veliht olduğu ve daha çok 16 (15-20 üye arası) kişiden oluşan kabinenin çoğunluğunun El-Sabah ailesi üyelerinden geri kalan kısmının bazı istisnalar dışında önde gelen Sünni ailelerden meydana geldiği gözlenmiştir.⁹⁵⁷ Yine de 1962 Anayasası ile yürütme gücünün tek hakimi yönetici aile, gücünü özellikle zengin tüccar kesimi ve orta sınıfla paylaşmak zorunda kalmıştır.⁹⁵⁸ 1960'lı yıllarda yönetici ailenin hakim olduğu kabinede sonraki yıllarda tüccar sınıfı ile diğer üyelerin sayısı artmıştır. Aynı zamanda yönetim, dini azınlıklara yönelik sembolik jest yapmak adına 1975'ten beri kabineye Şii bir bakan atamaktadır.⁹⁵⁹

Yargı sistemine bakıldığında bağımsızlığın ve ekonomik yeniden canlanmanın yarattığı atmosferde modern yazılı hukuk sistemine ihtiyaç duyan Kuveyt'in Avrupa hukuk sistemini benimsediği görülmektedir.⁹⁶⁰ Devlet yönetiminin her alanında olduğu gibi yargı alanında da önemli adımlar atılmış, yargının bağımsızlığı anayasada güvence altına alınmıştır. Yargı gücünün Emir adına mahkemelerce yürütüleceğinin belirtildiği anayasada (md.53) görevlerini bağımsız şekilde yerine getirmek üzere her türlü sorunu çözecek, hak ve özgürlüklerin güvencesi olarak çeşitli mahkemeler oluşturulmuştur. 1973'te anayasa

---

⁹⁵⁵ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 57.

⁹⁵⁶ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53.

⁹⁵⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 63.

⁹⁵⁸ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 55.

⁹⁵⁹ Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 56.

⁹⁶⁰ Huneidi, a.g.e., s. 216.

metinlerini yorumlamak, uyuşmazlık konusu kanunları, kanun hükmünde kararname, diğer düzenlemeleri, meclis üyelerinin üyeliğinin geçerliliğini, seçim süreçlerinin anayasaya uygunluğunu incelemek üzere ve aldığı kararların tüm mahkemeler, herkes üzerinde bağlayıcılığı bulunan Anayasa Mahkemesi kurulmuştur.⁹⁶¹

3.5.3. Parlamento Deneyimi (1963-1990)

Batılı hükümetlerin ve hükümet dışı örgütlerin özellikle ülkenin Irak işgalinden kurtarıldığı 26 Şubat 1991'den sonra Kuveyt yönetiminin demokratik reformlar atması konusunda itici aygıt görevi görmüş oldukları ve böylece dış unsurların ülke politikasının yönünün şekillenmesinde temel rolü oynadıkları iddia edilmekle beraber iç güçler en az dış güçler kadar etkili olmaktadır.⁹⁶² Savı destekleyecek şekilde Körfez ülkeleri içinde temsili kurumlar konusunda en eski tarihi bulunan ve en özgür siyasi geleneğe sahip ülke Kuveyt olduğundan katılım talepleri doğal olarak ilk bu devlette sesini duyurmuştur.⁹⁶³ Petrol sonrası dönemde vatandaşların politik gücü hafiflemiş olmakla beraber söz konusu kesim yürütmeyi etkileyecek şekilde siyasi varlıklarını devam ettirmeyi başarmıştır. Özellikle komşu ülkelerde yaşanan gelişmelere ve petrolün ortaya çıkardığı sosyoekonomik değişimlerin yarattığı siyasi bilince paralel, petrol sonrası yeni toplum politik olarak daha açık hale gelmiştir.⁹⁶⁴ Kuveyt siyasi hayatında etkili üç temel siyasi ve sosyal gücü oluşturan eski tüccar sınıfı, bedeviler ve orta sınıf Kuveyt meclisine hakim olmuşlardır.⁹⁶⁵ Söz konusu üç kesim mecliste olduğu kadar kabinede de varlık göstermek için uğraşmıştır. Kuveyt'te partiler yasak olmakla beraber *de facto* siyasi gruplar seçimlerde resmi ya da gayri resmi olarak adaylarını göstermiştir.⁹⁶⁶ Ancak Kuveyt siyasi yaşamına etki eden bu aktörler hiçbir zaman Emire karşı olmamıştır. Muhalefet ettikleri dönemde de Emiri değil hükümeti hedef almışlardır.

⁹⁶¹ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 271.

⁹⁶² Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 252.

⁹⁶³ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 90.

⁹⁶⁴ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191.

⁹⁶⁵ Salih çalışmasında tüccar sınıfı ve orta sınıfı ayrı konumlandırmış olmakla beraber (Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 53) Ghabra, orta sınıfı tüccar sınıfıyla beraber değerlendirmiştir (Bkz. Shafeeq Ghabra, "Kuwait and The Dynamics of Socio-Economic Change, **Middle East Journal**, 51 (3), 1997, s. 358-372).

⁹⁶⁶ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 246; Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 281.

Siyasi grupların hiçbir zaman depolitize olmadığı Kuveyt'te yönetici aile El-Sabah kendi pozisyonunu koruyacak politikalar uygulamıştır. Kuveyt'te mevcut siyasi geleneği yok etmenin mümkün olmadığı ve ülkenin büyük komşulara sahip kırılğan yapıda bulunduğu farkında olan Emir, muhalefeti etkilemek için kimi zaman sopa kimi zaman havuç yöntemini kullanmıştır. Emir, ülke yönetiminin en tepesindeki kişi kalacak şekilde anayasanın hazırlanmasını sağlayarak kendi gücü aleyhine olabilecek her türlü gelişmenin önüne geçmeyi başarmıştır. Özellikle petrol gelirlerinin kendisine yarattığı zenginlikle çoğu zaman istediği siyasi ortamı yaratmış, farklı grupları birbirine karşı kullanmıştır. Bağımsızlık tarihi 1961'den beri Kuveyt'te parlamento geleneği bulunmakla beraber yönetici aile El-Sabah, anayasanın kendisine verdiği güçle meclisi çoğu zaman dağıtmıştır. Ancak özellikle 1980'li yıllarda petrol fiyatlarının ciddi oranda düşüşünün yöneticinin elini zayıflatması, ardından gelen Körfez Krizi ve Savaşı gibi uluslararası gelişmeler karşısında Emir, halkın artan siyasi taleplerine cevap bulmak zorunda kalmıştır.⁹⁶⁷

Demokrasinin birçok teorik ilkesiyle uyumlu olan Kuveyt Anayasası uygulamada farklılık göstermiştir. Anayasanın oluşturulduğu 1962 yılından itibaren Kuveyt demokratik süreci değerlendirildiğinde teori ve uygulamanın farklı olduğu kolaylıkla gözlenmiştir.⁹⁶⁸ Anayasa, Kuveyt siyasi yaşamını 1976 yazına kadar yönlendirmiş; ancak 1976 Ağustos ve 1986 Temmuz ayında kabine-parlamento çekişmesinden dolayı Emir'in kararıyla meclis iki kez feshedilmiştir. Her fesihten sonra da anayasaya aykırı olarak iki ay içinde seçimler gerçekleşmeyip Kuveyt uzun yıllar meclissiz kalmıştır.⁹⁶⁹ Anayasa'nın onaylanmasının ve 12 Kasım 1962'de kabul edilen seçim kanununun ardından 50 üyeli meclisi belirlemek üzere 29 Ocak 1963'te yalnızca 21 yaş ve üstü Kuveyt vatandaşı erkeklerin oy kullandığı ilk seçimler gerçekleştirilmiştir.⁹⁷⁰ Seçimlerde genç milliyetçilerden 12 vekil parlamentoya girmişken yönetici aile, meclis sandalyesinin %75'ni alarak büyük başarı sağlamıştır. Seçimde yönetimin büyük başarı yakalamasında Emir Abdallah El-Selim El-Sabah'ın vatandaşlara sağladığı imkanlar kadar demokrasi yanlısı tutumunun etkisi olmuştur.

---

⁹⁶⁷ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 90.

⁹⁶⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 65.

⁹⁶⁹ Wills, a.g.e., s. 174; Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 57; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 56; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67.

⁹⁷⁰ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 65; Hijazi, a.g.e., s. 437; Baaklini, a.g.e., s. 363; Salih, "The 1938 Kuwait Legislative Council", s. 67.

Seçimlerin ardından oluşturulan 16 kişilik bakanlar kurulunun sekiz üyesinin yönetici aile dışından olması da bunun önemli göstergelerinden birini oluşturmuştur.⁹⁷¹

1964 yılına kadar normal görevini sürdüren meclisin söz konusu tarihte kimi bakanların anayasaya aykırı olarak kamu varlıklarını karları için kullandıkları şeklindeki yolsuzluk iddialar karşısında Emir'in kardeşi başbakan meclisin feshedilmesini talep etmiştir. Ancak parlamentoyu destekleyen ve kendi ailesi içindeki parlamenter demokrasiye karşı çıkanları kontrol altında tutmak isteyen Emir, kardeşinin talebini reddederek mevcut kabinenin dağıtılıp yenisinin oluşturulmasını emretmiştir.⁹⁷² Sonuç olarak toplum ve yönetici aile arasındaki ilişkide demokrasi ve katılım ilkelerini destekleyen Emir Abdallah El-Sabah döneminde Kuveyt'te demokratik anlamda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ancak Abdallah El-Selim'in ölümünün ardından sırasıyla iktidara gelen Şeyh Sabah El-Selim ve Şeyh Cabir El-Sabah döneminde anayasal ve parlamenter ilkelerden sapmalar görülmüştür.⁹⁷³

Selim ve Cabir El-Sabah, önceki Emire göre demokratik süreçten uzaklaşmış, her ikisi Kuveyt'in otoriter komşularının rahatlığına dayanarak ve yönetici aileye yönelik seçilmiş vekillerin muhalefeti karşısında meclisi dağıtmış, anayasayı askıya almıştır. Böylece yönetim baskın olarak El-Sabah ve önde gelen bazı tüccar ailelerinin temsilcilerinin –bunlardan yönetim karşısında bulunanlar ile etkin muhalefet oluşturan Kuveyt vatandaşları hariç tutularak- kontrolünde kalmıştır.⁹⁷⁴ Petrolün yarattığı kısmi siyasi dengesizlik 1970'li yıllarda petrol gelirlerinin ciddi şekilde artmasıyla yönetim lehine olacak şekilde daha fazla hissedilmiştir. Yönetim elde ettiği yeni zenginliğin verdiği güçle seçimlere müdahale ederek, lehlerine kanun çıkararak ve meclisi dağıtarak kendi iktidarını tekelleştirmeye çalışmıştır. Uygulamaların bir sonucu olarak parlamento 1976'da ilk defa dağıtılmış ve söz konusu tarihten yeni meclisin toplandığı 1981 yılına kadar yönetim, anayasaya aykırı olarak ülkeyi yönetmiştir.⁹⁷⁵ Sonuç olarak Emir Abdallah'ın

---

⁹⁷¹ Hijazi, a.g.e., s. 437.

⁹⁷² Assiri ve Monoufi, a.g.e., s. 57; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 244; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 65.

⁹⁷³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 65-66.

⁹⁷⁴ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 580.

⁹⁷⁵ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 191-192.

ölümüyle demokrasi aleyhtarları aile üyelerinin kontrol altında tutulma amacı son bulmuş ve böylece hükümetin meclis seçimlerinde yolsuzluk yapma dönemi başlamıştır.⁹⁷⁶

24 Kasım 1965'te Emir Abdallah Selim'in ölmesiyle yerine 12 yıl yönetimde kalacak ve demokratik adımlara mesafeli duran Selim'in kardeşi Şeyh Sabah (1965-1977)⁹⁷⁷ başa geçmiştir. Yeni Emir ile beraber Kuveyt, parlamentonun feshinin ardından düzensizliklerin, hilenin ve hükümetin bazı adaylar lehine seçim sürecine müdahalesinin olduğu yeni seçimler sürecine girmiştir.⁹⁷⁸ Kuveyt Emirleri ülke içinde faaliyet gösteren farklı siyasi grupları da kendi çıkarları konusunda kullanmaktan çekinmemiştir. Yönetime ciddi muhalefet oluşturan kesimi dengelemek için diğer grupları harekete geçirmiştir. Yeni dönemin habercisi olarak hükümet, 25 Ocak 1967 seçimlerinde mecliste kendi taraftarı olan vekil sayısını arttırmak için hileye başvurmuştur. Yaşanan siyasi yolsuzluklar sonucunda güç dengesi yönetimin lehine dönmüştür. Tüccar ve diğer siyasi grupların etkisinin oldukça azalmasıyla denge daha da bozulmuş ve bunun ilk mağduru demokratik süreç olmuştur.⁹⁷⁹

1971'de yenilenen seçimlerde hükümet seçim sürecine benzer müdahalelerde bulunmasına rağmen muhalefet önemli başarı elde etmiştir.⁹⁸⁰ 1971 meclisi dört yıllık süresini tamamlayınca 1975'te dördüncü seçim gerçekleştirilmiştir.⁹⁸¹ Anayasaya dayanarak yönetici aileyi kontrol etmenin yolunu arayan meclis ile herhangi önemli bir kontrole maruz kalmadan gücünü korumaya çalışan yönetici aile arasında kurumsal gerginlik devam etmiştir.⁹⁸² 13 yıllık parlamento faaliyetlerinin ardından 29 Ağustos 1976'da kısmen meclis içindeki derin bölünmeden kısmen de Irak ve diğer komşu ülkelerin eleştirisi yüzünden Kuveyt'in dördüncü meclisi anayasaya aykırı olarak 1981'e

⁹⁷⁶ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245.

⁹⁷⁷ Şeyh Selim'in ardından yerine Cabir soyundan kuzenlerinden birinin gelmesi gerekirken Selim'in kardeşinin Emir olmasıyla Büyük Mübarek'in ölümünden sonra Mübarek'in iki oğlu Cabir ve Selim soyunun sırasıyla yönetime gelme geleneği ilk defa sekteye uğramıştır. 1977'de Şeyh Sabah'ın ölümünün ardından El-Sabah ailesinin Cabir soyunun bir üyesi olan Şeyh Cabir El-Ahmet El-Cabir El-Sabah iktidara gelmiştir. Selim soyundan Saad El-Abdallah El-Selim El-Sabah'ı başbakan ve veliaht tayin ederek geleneksel Selim ve Cabir soyunun dönüşümlü veraset sisteminin devamını sağlamıştır (Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 6).

⁹⁷⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁷⁹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245, 258.

⁹⁸⁰ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁸¹ Baaklini, a.g.e., s. 363.

⁹⁸² Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 265.

kadar kapalı kalacak şekilde dağıtılmıştır.⁹⁸³ Demokratik sürecin bu şekilde sekteye uğramasında o dönem artan petrol fiyatlarının etkisi olmuştur. Yeni büyük gelirle yönetim toplum karşısındaki özerkliğini daha da arttırmıştır. Ayna zamanda Emir, vatandaşlarına daha fazla zenginlik sağlamış olmanın verdiği rahatlıkla siyasi açıklık pahasına meclisi feshetme ve anayasayı askıya alma konusunda tereddüt göstermemiştir.⁹⁸⁴

Emir, meclisi feshetme nedenini yavaş ve karışık parlamento sürecine bağlı olarak meclisin bir dizi kanun önerisini karara bağlamakta başarısız olmasından dolayı vatandaşların yaşantısıyla ilgili temel konuları içeren yüzlerce tasarısının sonuçsuz kalması, gereksiz tartışmalarla zaman kaybetmesi ve bakanlara karşı temelsiz suçlamalarda bulunması, meclis ve kabine arasında işbirliğinin yetersizliği⁹⁸⁵ ve o dönem Lübnan iç savaşı⁹⁸⁶ gibi Arap ülkelerinde mevcut mücadelenin ülkenin güvenliğini korumak için hızlı eylem gerektirmesi şeklinde sıralamıştır.⁹⁸⁷ Feshedilen meclisin yetkisi Emir ve bakanlar kuruluna devredilmiş,⁹⁸⁸ anayasanın bazı maddeleri askıya alınmıştır. Hükümetin anayasaya aykırı eylemleri karşısında demokrasi taraftarı hareketin yaptığı yoğun propagandayla yönetim, siyasi başı buyrukluktan geri adım atmak zorunda kalmıştır.⁹⁸⁹ Hükümetin eylemleri karşısında gücü artan orta sınıf, 1976 meclis feshinden itibaren siyasi baskılarını arttırmıştır. Aynı zamanda 1970'li yılların sonunda içerde rejimin güç kaybetmeye başlaması karşısında Emir, yeni seçimler konusunda artan taleplere kayıtsız kalamamıştır. Sonuçta Emir, meşruiyetini sürdürmede parlamentonun yararlılığını daha çok hissederek seçimlere olumlu bakmıştır.⁹⁹⁰ 10 Şubat 1980'de Emir Cabir parlamenter demokrasinin restorasyonu için anayasayı düzenleyecek bir tasarı hazırlamak üzere 35 kişilik bir *ad hoc* komiteyi atamıştır. 22 Haziranda çalışmalarını tamamlayan komite

---

⁹⁸³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 6; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 76.

⁹⁸⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁸⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 56.

⁹⁸⁶ Lübnan'da ifade, basın ve toplanma özgürlüğü şeklindeki demokratik atmosferin iç savaşa yol açtığını düşünen Kuveyt yönetimi, kendi ülkesindeki parlamenter demokrasininin de benzer sonuçlar doğuracağını, Kuveyt'i çatışma içine çekmek isteyen ülke içindeki bazı güçlerin demokratik yapıyı kullanarak barışı bozacağını düşündüğünden meclisi tehdit olarak algılamaya başlamıştır (Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 58).

⁹⁸⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁸⁸ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

⁹⁸⁹ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 192.

⁹⁹⁰ Lawson, a.g.e., s. 21.

taslağı Emire sunmuştur.⁹⁹¹ Emir anayasal düzenlemeleri onaylamak için meclisin en geç Şubat 1981'e kadar toplanmasını öngören karar almıştır.⁹⁹²

Yönetim, elini güçlendirmek için o dönemin muhalif grubunu oluşturan Arap milliyetçileri ve tüccarlar gibi kentli nüfusun siyasi ağırlığını azaltacak şekilde seçmenlere ilişkin esaslı bir düzenleme yapmıştır. Söz konusu kesimin siyasi gücünü dengelemek üzere muhafazakarlar gibi dini gruplara yardımda bulunmuştur.⁹⁹³ Hükümet, kentli nüfusun yaşadığı coğrafi ve sosyal sınırların dışında kalan bedevi alanları seçime dahil etme ve kabile nüfusunu kentli seçmenin içine ithal politikasıyla kendi lehine yeni seçim bölgeleri belirleyerek seçmen sayısını arttırdıktan sonra,⁹⁹⁴ özellikle İran Şahı'nın devrilmesinin benzer sonuçlarının Kuveyt'te de yaşanmaması için, 1981'de altıncı parlamento seçimleri yapılmıştır.⁹⁹⁵ Emir, 1981'de seçimlerden istediği sonuçları almak için seçim bölgelerinde değişikliğe gitmiştir. 1961 bağımsızlık tarihinden beri her bölgeden beş aday olmak üzere toplam on olan seçim bölgesi yeni düzenlemeyle yirmibeşe çıkarılmıştır.⁹⁹⁶

Tüccarlar, kabile bireyleri, hükümet taraftarı unsurlar, Şiiiler ve muhafazakar gruplar gibi Kuveyt'in tüm siyasi güçlerinin rekabet edebildiği seçimde, yönetimin yaptığı seçim bölgesi değişikliğine paralel hükümet taraftarları büyük başarı elde ederken muhalefet kaybetmiştir.⁹⁹⁷ Böylece hükümeti destekleyen bedevilerin meclisteki sayısı artarken Şii temsilcilerin sayısı azalmıştır.⁹⁹⁸ Seçimlerin ardından Kuveyt'in beşinci meclisi 9 Mart 1981'de toplanmış ve dört yıllık çalışma dönemini ciddi bir sorun

⁹⁹¹ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

⁹⁹² Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 58.

⁹⁹³ Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 76-77.

⁹⁹⁴ Lawson, a.g.e., s. 20; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 77; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245.

⁹⁹⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 6; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274; Lawson, a.g.e., s. 19.

⁹⁹⁶ 8 Eylül 1980'de yeni seçimler için yapılan hazırlık çerçevesinde 1962 seçim kanunu değiştirilerek 10 olan seçim bölgesi yeni yerleşim alanlarının açılmasının ülkenin demografik yapısını büyük oranda değiştirdiği gerekçesiyle yirmi beşe çıkarılmıştır. (Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 54-58).

⁹⁹⁷ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66.

⁹⁹⁸ Lawson, a.g.e., s. 20.

yaşamadan 1985'te tamamlamıştır. Meclis dört yıllık dönemde anayasa değişikliği,⁹⁹⁹ söz konusu dönemde ciddi kriz içinde olan gayri resmi borsa Souk El-Manakh'un kaybedenlerinin devlet tarafından finanse edilmesi¹⁰⁰⁰ ve basın kanunu gibi konularla ilgilenmiştir.¹⁰⁰¹ 1980'li yıllarda petrol pazarlarının aşırı doyurulması, İran-Irak savaşının petrol ihracatını sekteye uğratması, Körfez'in kuzeyine gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin azalması ve Irak'a yapılan yardımın geri dönmemesi karşısında Kuveyt ciddi bir gelir kaybı yaşamıştır.¹⁰⁰² Gelişmeler karşısında Kuveyt, dış tehditlere paralel yeni bölgesel güvenlik anlaşmaları yanında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik gerileme, anayasa ve parlamento yoluyla hükümetin daha fazla kontrol edilmesi konularına ağırlık vermiştir.¹⁰⁰³

Bölgesel krizlerin devam ettiği Şubat 1985'te meclis üyelerini belirleyen altıncı seçimler gerçekleştirilmiştir. Rejimle yakın bağı olan birçok vekil meclise girmekle beraber toplumsal reformist görüşlere sahip kendilerini Demokratik İttifak diye adlandıran çeşitli gruplar da temsil kurumunda yer almıştır.¹⁰⁰⁴ 1985 seçimleri ardından geleneksel meclis-hükümet çatışması devam etmiştir. Mecliste, görevlerini kötüye kullanarak yolsuzluğa karışan kimi El-Sabah üyesi bakanlara güvensizlik oyu verilmesi gündeme gelmiştir.¹⁰⁰⁵ Meclisin taleplerini El-Sabah hakimiyetindeki yönetim kabul etmek istememiştir. Kabine ile meclis arasında işbirliğin imkansız olduğunu gören başbakan hükümetin istifasını 1 Temmuz 1986'da Emire sunmuştur.¹⁰⁰⁶ Emir, Mart 1986'da

⁹⁹⁹ Anayasa değişikliği tasarısına bazı vekiller olumlu bakarken bir kısmı hükümet tasarılarına meclisin öncelik vererek tasarıları otuz gün içinde karara bağlamasını, belirlenen zamanda sonuçlanmayan tasarıların kanunlaşmasını, olağanüstü hal durumunun son bulması halinde dahi hükümete söz konusu OHAL'i devam ettirebilme hakkının verilmesini öngören yeni değişikliğin meclisin yetkilerini kısıtladığını savunarak karşı çıkmıştır. En nihayetinde muhalif olan kesim basını da arkasına alarak bir kamuoyu oluşturmayı başarmış ve Emirin değişikliği geri almasını sağlamıştır (Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 59; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274).

¹⁰⁰⁰ 1977'de resmi borsada yaşanan kriz karşısında devlet resmi döviz kurunu sabitlemek için ciddi mali destek sağlamıştır. 1982'de gayriresmi borsada yaşanan benzer durum karşısında yönetici ailenin birçok üyesinin karşı olmasına rağmen devletin benzer yatırımı yapması beklenmiştir. En nihayetinde kimi tüccar ve yönetici aile üyelerinin itirazlarına rağmen devlet borsada zarar gören küçük yatırımcıların büyük çoğunluğunu tazmin etmiştir (Lawson, a.g.e., s. 21).

¹⁰⁰¹ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 59.

¹⁰⁰² Lawson, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁰³ Joseph Kostiner, "The Arap States of the Gulf before and After the Second Gulf Crisis", **Middle Eastern Studies**, 33 (4), (1997), s. 790.

¹⁰⁰⁴ Lawson, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁰⁵ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 61; Alhajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 193.

¹⁰⁰⁶ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

hükümete yönelik meclis saldırılarının devam etmesi durumunda parlamentoyu feshedeceğine yönelik başbakanla yaptığı erken dönem anlaşmaya uymak zorunda kalmıştır. 3 Temmuz 1986'da meclisi feshederek¹⁰⁰⁷ yetkilerini kabine ve Emire devretmiştir.¹⁰⁰⁸ Emir, feshetme nedenini meclis ve hükümet arasındaki sorunların çözülmesi için uzun süre beklemesine rağmen bunun gerçekleştirilememiş olmasına bağlı demokrasinin işleyemez duruma gelmesi, iç sorunlar dışında Kuveyt'in maruz kaldığı dış tehditler¹⁰⁰⁹ karşısında kabinenin görevlerini yerine getiremediği ve ülkenin birleşmiş bir tablo sergilemesi gerektiği şeklinde açıklamıştır.¹⁰¹⁰

Meclisin feshinin ardından, güçlü parlamento ile oldukça eleştirel ve bağımsız basınla bölgedeki en açık toplum olan Kuveyt'te demokratik çerçeve tersine dönmüş, insan hakları ihlali kendini göstermeye başlamıştır.¹⁰¹¹ Antidemokratik adımlar, liberaller, tüccarlar, muhafazakar kesim ve dağıtılan kimi meclis üyeleri gibi farklı görüşlere sahip kişi ve grupların karışımından meydana gelen aktivistlerin demokratik anayasa hareketini tetiklemiştir.¹⁰¹² Özellikle ekonomik fırsatlar ve yoğun eğitimin yarattığı sosyal değişim daha açık bir toplum yönündeki süreci etkileyecek sosyopolitik güçler için kapı açmıştır. Böylece 1989'da Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde görülen uluslararası alandaki değişimin de etkisiyle anayasal düzenin yeniden yapılanması için sokakların taşıdığı demokrasi taraftarı hareketle sosyal değişim zirveye ulaşmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi de daha açık toplum görüşünü güçlendirmiştir.¹⁰¹³ Crystal da 1980'lerin sonunda daha çok yönetici aile üyelerinin yolsuzluğa karıştığı iddialarına paralel ortaya çıkan ve Emir'in petrol gelirleri sayesinde büyük meblağlarla siyasi anlamda pasifize ettiği

---

¹⁰⁰⁷ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 260; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 63; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 61.

¹⁰⁰⁸ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

¹⁰⁰⁹ Özellikle Emir İran-Irak Savaşı'nın ülkeyi birleştirmek yerine ulusal bütünlüğü bozacak, iş dünyasına zarar verecek ve kamu faaliyetlerini felç edecek şekilde ülkeyi bloklara ayırdığına şahit olunca söz konusu sorunların çözümü olarak meclisi dağıtmakta görmüştür (Lawson, a.g.e., s. 16; Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 62; Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274; Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 193).

¹⁰¹⁰ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 61.

¹⁰¹¹ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 192.

¹⁰¹² Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 265.

¹⁰¹³ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 258.

tüccarların öncülüğünü üstlendiği siyasi muhalefet hareketinin canlanmasıyla ekonomik ödül ve doğurduğu güçsüz siyasi muhalefet arasındaki bağın hafiflediğini savunmuştur.¹⁰¹⁴

Ekonomi ve siyasi hakimiyete ilişkin Emir'in güçlerini azaltmaya çalıştığı tüccarlar ve kendisi arasında ortaya çıkan denge bozulmuştur. Bu durum ülke içinde ekonomik ve sosyal problemlerin artmasına yol açmıştır. Emir ve ailesine yönelik artan tepki, Kuveytlilerin demokratik hakların restorasyonu konusunda harekete geçmelerini doğurmuştur. Irak işgalinden yaklaşık bir buçuk yıl önce Kuveyt'teki kadınlar dahil, tüm sosyal grupların üyeleri, El-Sabah ailesini devirmekten ziyade reform amaçlı olarak, anayasanın yeniden düzeltilmesi için gösteriler yapmıştır. Meclisi dağıtmak için neden olarak gösterilen İran-Irak Savaşı'nın yarattığı güvenlik kaygısı 1988'de son bulduğundan dağılmış meclisin üyeleri anayasanın gözden geçirilmesini içeren, 30.000 Kuveytli'nin imzaladığı bir dilekçeyi Emire sunmuştur. Emir'in dilekçeyi reddetmesi karşısında muhalifler haftalık toplanılan Divan'da¹⁰¹⁵ örgütlenmeye başlamıştır. "Divan hareketi" adını alacak girişim çerçevesinde 1990'da anayasa değişikliği konusunda binlerce Kuveytlinin katıldığı toplantılar düzenlenmiştir.¹⁰¹⁶ Böylece petrol gelirlerinin siyasi baskı aracı olarak kullanılmasının sınırlılığı ortaya çıkmıştır.¹⁰¹⁷ Kısacası 1986 yılında fesih edilen meclis Körfez Savaşı sona erene kadar açılmamış olmakla beraber topluma aşılınmış katılım ve istişare değerleri, söz konusu dönemde de Kuveyt halkının demokratik

¹⁰¹⁴ Crystal, "Coalition in Oil Monarchies:...", s. 427-443.

¹⁰¹⁵ Kuveyt tarihinde köklü bir sosyal geleneği ifade eden Divan (diwaniyyas), iç politik, ekonomik ve sosyal konuların görüşüldüğü zemini işaret etmektedir (Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 90). Meclis dışında sivil toplumun önemli kurumunu divan oluşturmaktadır. Meclis dışındaki toplumsal görüşme yeri olan ve divan görüşmeleri olarak adlandırılan söz konusu divan, petrol öncesinde tüccar ve balıkçılar arasında gece deniz kıyısında yaptıkları görüşmelerle başlamıştır. Günümüzde ise özel kişilerin evlerinde ya da özel kişilere ait salonlarda genellikle haftalık gerçekleştirilen düzenli görüşmelere dönüşmüştür. Söz konusu alan devletin müdahalesinden uzak bir şekilde siyasi kampanyaların yürütülmesini sağlamıştır (Bkz. Tetreault, "Advice and Dissent in Kuwait", s. 38; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 80). Sosyal kurum olarak binlerce divana sahip Kuveyt'te divan, 1950 öncesi dönemde hemen hemen bütün seçimlerin ve önemli seçim görüşmelerinin ele alındığı bir kurum iken bağımsızlık sonrasında seçim kampanyalarının başlatıldığı, aktivistlerin mobilize olmalarına yardım eden, kişilikleri ve konuları kamulaştıran bir yere dönüşmüştür. Birleştirici olmamakla beraber sosyal ve siyasal yaşam konusunda uyumlu bir perspektif oluşturulmasına yardımcı olmuştur. Dahası divanlar, adayların kendi seçim bölgesindeki divanlarla görüşmeden seçimi kazanamayacağı kadar güçlü bir kurumu oluşturmuştur (Tetreault, "Advice and Dissent in Kuwait", s. 38; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 257). Özellikle 1990'lı yılların sonuna kadar kamu toplantılarının hükümetin öncelikli izni olmasına bağlandığından divanlar, sosyal toplanma yerleri olarak kabul edilmiştir (Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 65).

¹⁰¹⁶ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 90.

¹⁰¹⁷ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 581.

taleplerden vazgeçmemesini sağlamıştır. Aralık 1989'da siyasi hareket demokrasiye dönüş taleplerini iyice seslendirmeye başlamıştır.¹⁰¹⁸

Demokratik taleplere hükümetin cevabı sert olmuş, herhangi bir sosyal ya da siyasi güçten devrimci niteliğinde tepki görmediğinden ülkeyi anayasaya aykırı ya da hesap verebilirlikten uzak yönetmeye başlamış, basın sansürü uygulamıştır.¹⁰¹⁹ Devlet güvenlik mahkemelerinin yargılamaları yaygınlaşmış, Bidun¹⁰²⁰ ve Şiilere yönelik önyargı artmıştır.¹⁰²¹ Otoriterliğinin zirve yaptığı bu dönemde artan halk baskıları karşısında yönetim, parlamenter dönüğe yönelik taleplere cevap vermek zorunda kalarak seçilmiş ve atanmış vekilleri bir araya getiren ancak muhalefetin çok zayıf olduğu ara dönem temsil meclisini 1989'da tekrar toplamıştır.¹⁰²² 1990'ların başında her kesimin dahil edildiği açık bir diyalogu başlatmıştır. Ardından Nisan 1990'da Majlis El-Umma yerine 75 kişilik bir meclisin (Ulusal Konsey) -doğrudan ve gizli oyla seçilen 50 vekil ile bir kısmı bakanlardan oluşan ve Emir tarafından etkili ve deneyimli kişiler arasından belirlenen 25 kişiden meydana gelen- oluşturulması kararını almıştır. Yasama yetkisi olmaksızın gözetim, idare ve istişare işlevi olacak konsey için Haziran 1990'da seçimler yapılmıştır.¹⁰²³ Ancak 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt işgali karşısında hayata geçirilemeyen meclis,¹⁰²⁴ 1992 yılına kadar toplanmamıştır.¹⁰²⁵ Irak'ın Kuveyt işgali ise ülkede yeni bir siyasi dönemi başlatarak geniş katılımlı demokrasi taleplerinin yükselmesine yol açmıştır. Sahip olduğu maddi güce rağmen artan talepleri bastıramayan El-Sabah ailesi, halkın siyasi isteklerini yerine getirecek adımlar atmak zorunda kalmıştır.

¹⁰¹⁸ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

¹⁰¹⁹ Yönetim özellikle meclisin feshi, meclis-kabine arasındaki ilişkiler gibi konularda medya üzerinde uzun yıllar ciddi kontrol sürdürmüştür (Naomi Sakr, "Dynamics of GCC Press-Government Relations in the 1990s", Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.), **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (102-119), London: Routledge Curzon, 2003, s. 110).

¹⁰²⁰ Göçebelerden meydana gelen vatansız kişileri işeret etmektedir.

¹⁰²¹ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 192.

¹⁰²² Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 265; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 66; Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 90.

¹⁰²³ Geçmiş meclis seçimlerine oranla %80 daha az katılım olmuştur. Emirin konsey önerisini 1962 Anayasası'ndan geri adım atmak olarak algılayan çok sayıdaki divan hareketinin örgütleyicilerinin seçimi boykot etmelerine yönetim alışılmadık bir sertlikte cevap vermiştir. Önde gelen çok sayıda Kuveytli tutuklanmıştır (Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 90-91).

¹⁰²⁴ Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 274.

¹⁰²⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 63; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 245; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67.

3.6. Kuveyt İç Siyasetinde Dönüm Noktası: Körfez Krizinin Siyasi Etkileri

Kuveyt yönetimi özellikle petrol gelirlerinin arttığı 1970’li yıllarda gerek ekonomik gerekse sosyal anlamda halkın desteğini alabilecek şekilde önemli adımlar atmıştır. Ancak söz konusu durum 1980’lerden 1990’lı yılların ortasına kadar olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. 1980’li yılların ortasından itibaren gerek petrol krizinin gerekse o dönem Arap dünyasında yaşanan siyasi gelişmelerin olumsuz yansımalarını henüz üzerinden atamamış olan Kuveyt, Irak işgaliyle karşı karşıya kalmıştır. İşgal, oluşturulan uluslararası koalisyonla 1991’de Irak’ın bozgunu ve Kuveyt’in kurtuluşu ile son bulmuştur.¹⁰²⁶ Söz konusu kriz Kuveyt lehine sonuçlanmış olmakla beraber ülke için işgalin sosyal, ekonomik ve siyasi maliyeti yüksek olmuştur.¹⁰²⁷

Irak işgali geleneksel siyasi düzenin dışına çıkılması sonucunu doğurmuştur. Kuveytliiler arasında bireysel refaha ve çıkarlara karşılık kolektif refah ve çıkar konusunda daha büyük bir bilinç ve vatandaşlık vurgusu öne çıkmıştır.¹⁰²⁸ Halk, Arap ulusuna bağlılığı Kuveyt vatanına bağlılık şeklinde sınırlamıştır.¹⁰²⁹ Meclisteki Arap taraftarı ve muhafazakar gruplar, Arap ve Müslüman dünyasına yaptıkları vurguyu azaltarak Kuveyt egemenliği ve ulusal güvenlik konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece ülkenin güvenliği ve bütünlüğü Arap dünyasının güvenliğinden önce gelmeye başlamıştır. Kuveyt Emiri, güçlü bir ulus kimliğinin ülkeyi ciddi dış tehdide karşı korumakta önemli olduğunu fark etmiştir.¹⁰³⁰ Geleneksel cinsiyete dayalı siyaset değişmiş, ülkede genel oy tanımına geçiş sağlanmıştır.¹⁰³¹ Bu uzantıda Kuveyt vatandaşlarından farklı uygulamalara tabi olan kadın, kimi zaman Şiiler, Bidunlara yönelik hükümetin yaklaşımı değişmiştir.¹⁰³² Özellikle Şiilere

¹⁰²⁶ Yetiv, “Kuwait’s Democratic Experiment...”, s. 257.

¹⁰²⁷ Alnajjar, “Human Rights in A Crisis Situation...”, s. 189.

¹⁰²⁸ Yetiv, “Kuwait’s Democratic Experiment...”, s. 261-262; Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 916-917.

¹⁰²⁹ Mai El-Nakip, “Outside in the Nation Machine: The Case of Kuwait”, *Strategies*, 13 (2), (2000), s. 211.

¹⁰³⁰ Yetiv, “Kuwait’s Democratic Experiment...”, s. 261, 262.

¹⁰³¹ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 916-917.

¹⁰³² Kuveyt’i ekonomik modernleşme yoluna katan petrol ülkeyi Kuveytli olmayandan, elit sınıfı diğer sosyal grup ve sınıflardan, kadını erkekten ayıran sınırları zorlayıcı sayısız etkiler yaratmıştır. Kuveyt Merkezi İstatistik Kurumunun verilerine göre 2012 Haziran sayımında ülke nüfusu 3.268.431 olup söz konusu nüfusun 1.128.381’ini Kuveytli, geri kalanını Kuveytli olmayanlar oluşturmaktadır. Sayımlara göre Kuveytliiler nüfusun %36’sını, Kuveytli olmayan Araplar %21’ini, Güney Asyalılar %34’ünü, İranlılar %1’ini ve geri kalanlar %8’ini kapsamaktadır. Nüfus olarak azınlığı oluşturan vatandaşların da yaklaşık %70’i Sünnilerden geri kalanı Şiilerden meydana gelmektedir. Söz konusu tablodan da görüldüğü ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan yabancılar, birçok anlamda sınırlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Kısacası Kuveyt’te ikamet eden tüm insanlar ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan

eşit olmayıp ülke nüfusu çeşitli şekilde ayrımlara tabi tutulmaktadır. Kuveyt'te haklar bakımından en temel ayırım ülke vatandaşı ile yabancılar arasında olmakla beraber her Kuveytli de aynı siyasi haklara sahip olamamaktadır. Kimi Kuveytlilere sınırlı haklar tanınmaktadır. Anayasa tüm vatandaşların parlamentoda eşit temsil edilmesini garanti etmemiştir. Söz konusu durumun uzun yıllar mağduru kadınlar olmuştur. Petrol öncesi dönemde liberal görüşe sahip tüccar sınıfının Kuveyt toplumuna hakim olması ve onu yönlendirmesi sayesinde kadının sosyal hayattaki rolü daha geniş tanımlanarak kadın iş hayatında yerini almıştır. Petrol sonrasında farklı kesimlerin güçlü toplumsal sınıf olarak ortaya çıkmalarına paralel aşırı muhafazakar kesimin güç kazanması, kadının toplumsal rolünü kısıtlayan etken olarak kendini hissettirmiştir. Kuveyt'in asıl vatandaşları oldukları halde 2000'li yıllara kadar kadınlar siyasi haktan mahrum bırakılmıştır. Kuveyt'te haklar bakımından sınırlamalara tabi olan diğer bir kesimi ise ne Kuveytli ne de başka ülkenin vatandaşı olmayan yani vatansız Bidunlar (Bidoon) oluşturmaktadır. Vatansız kişileri işaret eden ve Arapça "bidun jinsiya" kelimesinden türeyen, esasen 1920'lerden önce fakirlik ya da savaştan kaçarak Kuveyt'e yerleşen, daha çok göçebelerden oluşan bidunlar uzun yıllardır burada ikamet etmelerine rağmen bazı istisnalar dışında vatandaşlık hakkını elde edememiştir. Kuveytli olmayan kampa dahil edilerek devlet tarafından tanınmayan ve böylece vatandaşlık hakkı talep edemeyip oy kullanamayan bidunlar, üçüncü sınıf vatandaş olarak tarif edilmektedir. Günümüzde sayılarının yaklaşık 150.000 olduğu tahmin edilen ve 1986 yılına kadar nüfus sayımlarında vatandaşlığı olmadığı halde Kuveytli kabul edilen eski bidunların kimileri vatandaşlık almıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra yönetim bidunların belirsizliğini açmaya çalışmış; ancak dış tehdit korkusu Kuveyt'i diğer yabancılar gibi bidunları da yakından izlemeye ve haklarında sürekli bilgi toplamaya itmiştir. Kuveyt vatandaşlığına kabul açısından yaşanan esnemeye paralel 2000'li yıllarla beraber meclisin yoğun çabası ve 2011 Arap Baharı'nın de etkisiyle bidunların vatandaşlık elde etmeleri konusunda kimi söylemler kendini göstermeye başlamıştır. Yine de asıl ile ikinci sınıf Kuveytli arasındaki ayırım siyasi haklar konusunda olup ikinci sınıf Kuveytliler, asıl kesimin sahip olduğu tüm sosyal ayrıcalıkları kullanabilmektedir. Asıl ile ikinci sınıf Kuveytli ayırımı çoğu zaman devletin müdahalesiyle hafiflemektedir. Devlet çoğu zaman kadın ve kimi zaman ayrımcılığa tabi tutulduğunu düşünen Şii'lere diğer Kuveytlilere yaklaştığı gibi davranmaktadır. Aynı zamanda iş, ücretsiz barınma, eğitim ve sağlık gibi konularda tanınan haklarla bidunların da vatandaşlıkları mümkün görünmektedir. Kuveytli kabul edilen kesim arasındaki ayırım dışında Kuveytli/Kuveytli olmayan ayırımı ülkede net şekilde hissedilebilmektedir. Ülkenin kendi işgücünün küçüklüğünden ve yerli işgücü yaratmaya yönelik politikaların amacına ulaşmamasından Kuveyt, ihtiyaç duyduğu emeği dışardan ithal etmek durumunda kalmıştır. Yabancılar özellikle 1946'da ilk petrol ihracatından sonra ülkeye akmaya başlayarak ciddi bir çoğunluğu oluşturmuştur. Böylece vatandaşlar ülke içinde ayrıcalıklı azınlığa dönüşmüştür. Ülkeye girişleri bir çeşit sponsor yöntemi olarak kafala sistemine dayanan yabancı kesim, hizmet akdine uymayacak şekilde çalışmaktadır. Siyasi hakkı, toprak, ev satın alma, kendilerine ait işyeri açma ya da şirkete ortak olma hakları bulunmamaktadır. Yalnızca işyeri payının %51'i Kuveytliye ait olmak üzere ortak bir yer açabilmektedir. Yönetim dağıtıcı politikalarla Kuveytliler arasındaki gelir adaletsizliğini kısmen ortadan kaldırmaya çalışmakla beraber yabancıların söz konusu durumdan faydalandıklarını söylemek doğru olmamaktadır. Körfez Savaşı sonrası yabancıların durumu daha da kötüye gitmiştir. Özellikle Filistinlilerin Irak'a yardım etmiş olmaları yönetimin yabancılara yönelik bakışını olumsuz etkilemiştir. Savaş sonrasında birçok yabancı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. (Bkz. Kuwait Government, "Population of Kuwait", (2012), <http://www.e.gov.kw/sites/kgenglish/portal/Pages/Visitors/AboutKuwait/KuwaitAtaGlance/Population.aspx>, (13.05.2015); World Population Review, "Kuwait Population 2015", (2015), https://www.google.com.tr/search?q=kuwait+population+2014&rlz=1C1GTPM_trTR545TR545&oq=kuwait+population+2014&aqs=chrome..69i57.5576j0j8&sourceid=chrome&es_sm=122&ie=UTF-8, (13.05.2015); Ghabra, "Kuwait and the Dynamics of Socio-economic Change", s. 358-372; **Politics of Kuwait: History of the Bidoon in Kuwait, Political Issues in Kuwait, Kuwait National Assembly No-Confidence Votes, Bidoon of Kuwait**, USA: Books LLC, 2010; Sharon Stanton Russell ve Muhammed Ali El-Ramadhan, "Kuwait's Migration Policy Since the Gulf Crisis", **International Journal of Middle East Studies**, 26 (4), (1994), 569-587; Anh Nga Longva, **Walls Built on Sand: Migration, Exclusion and Society in Kuwait**, USA: Westview Press, 1997; James Yahya Sadowski, "Prospects For Democracy in the Middle East: The Case of Kuwait", **The Fletcher Forum of World Affairs**, 21 (1), (1997b), s. 57-71; Haya El-Mughni, "Women's Organizations in Kuwait", **Middle East Research and Information Project**, (1994), <http://www.merip.org/mer/mer198/womens-organizations-kuwait>, (21.04.2015); Mary Ann Tetreault, "Advice and Dissent in Kuwait", **Middle East Report**, 226, (2003), s. 36-39; Wills, a.g.e., s. 173; Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 263).

yönelik ikinci sınıf muamele kaldırılırken kadınların siyasi hakları tartışılmaya başlanmıştır. Bidunların statülerinin belirsizliği kabul edilerek hakları Kuveyt siyasetinde daha çok hissedilmiştir. Vatandaşlara yönelik olumlu adımlara rağmen yabancı göçmenlere yönelik ayrımcılık artmıştır.¹⁰³³ Yönetici aile siyasi taleplere karşılık verecek şekilde savaşta gösterdikleri büyük direncin karşılığı olarak kadınların haklarını savunmaya başlamıştır.¹⁰³⁴ Ulus-inşa sürecini etkileyen işgal ile beraber Kuveyt kabile geleneğinden sivil toplum sürecine girmiştir. Kuveytliler, toplum ve devlet ilişkisinde ağırlığı daha fazla bireyin rolü ve vatandaşlık görevleri konularına vermiştir.¹⁰³⁵

İşgal ekonomik olarak Kuveyt'in refah devleti kalmasını zorlaştırmıştır.¹⁰³⁶ Ciddi bir zenginlik içinde olan ülke, 1980'lerde ortaya çıkan petrol krizi ve ardından gelen Körfez Savaşı karşısında ekonomik sıkıntı içine girmiştir.¹⁰³⁷ 1975'de gelecek nesiller için oluşturulan ve petrol gelirlerinin %10'nun yer aldığı fon ülkenin özgürleştirilme sürecinde harcanmıştır.¹⁰³⁸ Gerileyen ekonomiye devlet müdahale ederek vatandaşların zararlarını gidermeye çalışmıştır.¹⁰³⁹ En nihayetinde Kuveyt iki yıl içinde halkın kayıplarını karşılamakla beraber Emirlik, petrol üretiminin olmadığı söz konusu dönemde ağır borç yükü altında gayrisafi yurtiçi hasılasının %50'sini harcamak ve bu nedenle yurtdışı yatırımlarının çoğunu kullanmak zorunda kalmıştır. Petrol endüstrisine yeniden start vermek, mali sektörü istikrara kavuşturmak, ABD'ye Kuveyt'in güvenliğini sürdürmesi konusunda maddi destek olmak ve savaş zararlarını tazmin etmek için yaklaşık 60 milyar dolar ödemiştir. Dahası güvenlik kaygısıyla yaklaşık 12 milyar dolarlık silah ithalatı yapmıştır. Savaş sonrasında IMF ve Dünya Bankası'nın ülkenin mali krizle baş etmesi için yönetimin tüketime yönelik sübvansiyonları kesmesi, vergi gelirlerini arttırması şeklindeki önerilerini ise El-Sabah ailesinin meşruiyetinin sorgulanmaya başlandığı bir dönemde öylesi politikaların halkın tepkisini daha da arttıracağına farkında olarak kabul etmemiştir. Halkın üzerine ekonomik yük bindirmek yerine yüzeysel önlemlere başvurmuş ve petrol

---

¹⁰³³ El-Nakip, a.g.e., s. 207.

¹⁰³⁴ Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 283.

¹⁰³⁵ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 263.

¹⁰³⁶ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 7.

¹⁰³⁷ Kostiner, a.g.e., s. 789.

¹⁰³⁸ Miriam Joyce, "Sabah El-Selim El-Sabah, Amir of Kuwait, 1965-1977: A Political Biography by Robert L. Jarman", *International Journal of Middle East Studies*, 36 (3), (2004), s. 493.

¹⁰³⁹ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 55-56.

fiyatlarının yükselmesini umut etmiştir.¹⁰⁴⁰ Ekonominin yeniden toparlanma süreci yoğun petrol ve gaz kaynaklarının çıkarılma kapasitesinin savaş öncesi döneme döndüğü 1995'te büyük oranda tamamlanmıştır.¹⁰⁴¹

Körfez Savaşı'nın ağır maliyeti Kuveyt'in fiziki ve siyasi bütünlüğünü derinden etkilemiştir.¹⁰⁴² İşgal ve ardından gelen olaylar Kuveyt siyasi yaşamında dönüm noktası olmuştur.¹⁰⁴³ İşgal, yarattığı güvenlik kaygısıyla yöneticilerin lehine şekilde siyasi reformların önüne ket vurmuştur. Demokrasi, siyasi ve toplumsal güvensizlikle aynı şey olarak görülmeye başlanmıştır. Buna rağmen gelenekselciler ve reform yanlıları arasında siyasi aktivizm hızlanmıştır. Siyasi ve sosyal değişimi sorgulayan kamuoyu bilinci artmıştır.¹⁰⁴⁴ Yetiv de çalışmasında işgalin demokratik süreci engellemek yerine körüklediğini ve bu uzantıda *de facto* siyasi partilerin daha da belirginleştiğini, seçime katılımın bir vatandaşlık görevi olarak algılanma bilincini arttırdığını belirtmiştir.¹⁰⁴⁵ Kuveyt'teki siyasi yaşamın önemli değişimine işaret edecek şekilde kadın kuruluşları, insan hakları ve savaşa yönelik örgütleri temsil eden dernekler,¹⁰⁴⁶ işçi sendikaları, ticari işletmeler, etnik, dini, mesleki ve siyasi birlikler gibi yasal ve yasal olmayan bağımsız gruplar işgale direniş boyunca gizli olarak örgütlenmiştir. Kuveyt'in kurtuluşundan sonra da daha fazla gelişmişlerdir.¹⁰⁴⁷ Körfez Krizi sonrasında olağan hale gelen parlamento ile kabine arasındaki gerilime vatandaşlar ve medya aktif olarak katılmaya başlamıştır.¹⁰⁴⁸

İşgal sırasında ülkesini terk etmek zorunda kalan Emir, ülke bütünlüğünü korumak için dış destek kadar iç desteğe ihtiyaç duymuştur. Emir, ülkenin bağımsızlığı ve El-Sabah yönetiminin devamı konusunda halkın tam desteğini de almıştır.¹⁰⁴⁹ Kuveytli herkes Irak

¹⁰⁴⁰ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 7-9.

¹⁰⁴¹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 24.

¹⁰⁴² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 588.

¹⁰⁴³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67; Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 258.

¹⁰⁴⁴ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 916-917.

¹⁰⁴⁵ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 271.

¹⁰⁴⁶ Mary Ann Tetreault, "Women Rights in Kuwait: Bringing in the Last Bedouins?", **Current History**, 99, (2000b), s. 27.

¹⁰⁴⁷ Shafeeq Ghabra, "Voluntary Associations in Kuwait: The Foundations of a New System", **The Middle East Journal**, 45 (2), (1991), s. 201; Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 268.

¹⁰⁴⁸ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 923.

¹⁰⁴⁹ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 91.

saldırısı karşısında homojen bir tablo çizmiştir.¹⁰⁵⁰ Böylece Emir halkın gösterdiği bağlılık sonucunda kamuoyunun siyasi katılım talebine cevap vermek zorunda kalmıştır.¹⁰⁵¹ Aynı zamanda ülkeyi demokratik olmamakla suçlayarak Kuveyt'in Irak'tan özgürleştirilmesi konusuna şüpheli bakan kimi dış güçlerin desteğini almak amacıyla da Emir, demokratik, anayasal ve birleşik Kuveyt resmi çizmeyi istemiştir.¹⁰⁵² Kısacası ülkede iç istikrarı genişleterek ulus-devlet inşasını devam ettirmek ve dış tehditlere karşı ABD'nin askeri desteğini sürdürmek için,-ABD'nin bazı liderleri Kuveyt'e demokratik olarak seçilmiş yeni bir rejim çağrısında bulunmuş- demokratik adımların daha yararlı olduğunu gören Emir, halkın taleplerini karşılama gereğini hissetmiştir.¹⁰⁵³ Halkın siyasi taleplerini karşılamak üzere henüz işgal son bulmamışken El-Sabah ailesi üyelerinden bazıları ile daha çok milliyetçi gruplardan meydana gelen 1.200 kişi Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde Ekim 1990'da bir araya gelmiştir. Görüşmeler sonucunda varılan ve yöneten ile yönetilen arasındaki eski siyasi sözleşmenin yenilenmesi anlamı taşıyan yeni anlaşmada El-Sabah ailesinin Kuveyt'in yöneticisi olarak kalmasının desteklenmesi karşısında parlamenter yaşama dönüşü içeren bir anayasal sisteme gidileceği teminatı verilmiştir.¹⁰⁵⁴

Kuveyt'in kurtarılmasında gösterdikleri direnişle işgal boyunca ortaya çıkan siyasi muhalefet, özgürlük sonrası dönemde Kuveyt toplumu ve yönetici aile tarafından daha fazla kabul görmeye başlamıştır.¹⁰⁵⁵ Elde ettiği siyasi ve kültürel sermayeyle direnişçi kesim, toplumun daha fazla katılım taleplerini harekete geçirmiştir. Ülkeyi savunmaları karşılığında hilesiz yapılacak seçimler aracılığıyla yönetimde söz hakkı talep etmişlerdir.¹⁰⁵⁶ İşgal karşısında yönetici ailenin ülkeyi savaşa hazırlamakta ve saldırıyı önlemede başarısız olması, savaş boyunca liderlik konusunda yetersiz kalması, direnmek yerine ülkeyi terk etmesi, bazı üyelerinin ülkeden hızlıca kaçmak için kimi kamu fonlarını hesaplarına geçirmesi, savaş sonrasında ülke yönetiminde çok aktif olmaması gibi

---

¹⁰⁵⁰ El-Nakip, a.g.e., s. 207.

¹⁰⁵¹ Quandt, a.g.e., s. 214.

¹⁰⁵² Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 91.

¹⁰⁵³ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 258, 259.

¹⁰⁵⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67; Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 91; Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 266.

¹⁰⁵⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67.

¹⁰⁵⁶ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 263.

nedenlerle rejimin siyasi meşruiyeti sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁰⁵⁷ Özellikle Irak'a direnişte önemli rol oynayan kadınlar da siyasi taleplerini gündeme getirmiş, oy kullanma konusundaki siyasi hak söylemlerini arttırmışlardır.¹⁰⁵⁸ Böylece yönetici aile 1990'lar boyunca daha geniş danışma ihtiyacı ve direncin yeni siyasi arzusunu kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁵⁹ El-Sabah ailesi petrol gelirlerinin ülkeye akmaya başladığı yıllardan itibaren elde ettiği siyasi üstünlüğü işgal karşısında kaybetmiştir. Kuveyt'in özellikle küçük ülke olmasının yarattığı kırılma El-Sabah ailesinin petrol ile elde ettiği siyasi gücü sınırlamıştır. Yönetici, halkın taleplerini her zaman bir şekilde karşılamak durumunda kalmıştır.

Sonuç olarak Körfez Savaşı sonrasında liderler, siyasi gücün paylaşımı konusunda vatandaşların artan talepleriyle karşılaşmıştır. Ancak Cidde'de anayasal düzene ilişkin yönetim tarafından verilen vaatler, özgürlük sonrasında unutulmuştur. Siyasi taleplerin göz ardı edilmesi sonucunda siyasi liberalleşmeye yönelik siyasi gruplar ile yönetici aile arasındaki tansiyon artmıştır. Muhafazakar, liberal ve bağımsız siyasi grupların liderleri Cidde vaatlerinin yerine getirilmesi konusunda Mart-Nisan 1991'de Emire dilekçe sunmuştur.¹⁰⁶⁰ Aynı zamanda ülkenin özgürleşmesinde önemli rol oynayan dış koalisyon güçleri ve hükümet dışı uluslararası örgütlerin baskısı, Batıda Kuveyt demokrasisine yönelik olarak basılan ve özellikle insan haklarının iyileştirilmesinde temel rol oynayan raporlar, yönetimin demokratik taleplere sesiz kalmasını imkânsızlaştırmıştır.¹⁰⁶¹ İşgal karşısında demokrasi yanlısı hareketin güçlenmesiyle otokratik davranışlar sergileyen Emir, geri adım atarak meclisi yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır. Demokratik reform yönündeki kamu baskılarına cevap vermek için de 9 Temmuz 1991'de dağıtılmış meclisin yeniden toplanmasını öngören bir karar yayınlamış ve seçimlerin 1992 yılının herhangi bir döneminde gerçekleşeceği vaadinde bulunmuştur.¹⁰⁶²

---

¹⁰⁵⁷ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 9; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 63.

¹⁰⁵⁸ Gwynne Dyer, "Ten Years After the Invasion of Kuwait", **The Telegram**, (06.08.2000), s. 13.

¹⁰⁵⁹ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 263-264.

¹⁰⁶⁰ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 91.

¹⁰⁶¹ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 252.

¹⁰⁶² Abdul Reda, "A Summary of the Legal and Judicial System...", s. 275; Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 264-265; Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 92.

Genel seçim tarihinin net olmaması karşısında farklı ideolojilere sahip yedi siyasi gruptan oluşan koalisyondan¹⁰⁶³ 1000 kişi, özgürlük sonrası politikaları protesto gösterisi yapmıştır. Aralarındaki ideolojik farklılıklara rağmen söz konusu gruplar anayasanın değiştirilmesi ve yeni bir Majlis El-Umma için seçimlerin yapılması amacıyla birleşmiştir. Savaş bittiği tarihten seçimler yapılan kadar her hafta biraraya gelerek faaliyetleri koordine etmiş ve beyanlarını ortaya koymuşlardır.¹⁰⁶⁴ Gelişmeler üzerine Emir, 5 Ekim 1992’de meclis seçimlerinin yapılmasını öngören başka bir karar almıştır.¹⁰⁶⁵ Ciddi sınırlamalar altında yürütülen seçimlerde, yalnızca Kuveyt’teki varlıklarını 1920’ye kadar götürebilen ve 1959’a kadar kesintisiz burada yaşayan 21 yaş ve üstü erkek nüfus oy kullanmıştır.¹⁰⁶⁶ Yönetim yine siyasi partileri yasakladığından meclise girmek isteyenler kendi adlarına adaylık başvurusu yapmıştır. Emir seçim kampanyalarını organize edecek faaliyetleri engellemiş ve muhalefetin örgütlenmesini oldukça sınırlamıştır.¹⁰⁶⁷ Kısıtlamalara rağmen düzensizliklerden uzak şekilde Ekim 1992’de gerçekleşen seçimlerde demokrasi taraftarı güçler zaferle çıkmıştır. 50 sandalyeli meclisin 16’sı laik demokratik grup ve 19’u muhafazakar grup olmak üzere 35’ini muhalifler, geri kalanını rejim ve El-Sabah taraftarı kişiler almıştır. Yine muhaliflerin lehine şekilde kabineye seçilmiş üyelerin 6’sını muhalif kesim oluşturmuştur.¹⁰⁶⁸ Yeni meclise güçlü giren muhalefet, hükümet üzerinde daha güçlü kontrol ve denge kurmuştur.¹⁰⁶⁹

¹⁰⁶³ Söz konusu koalisyon, üyelerinden birinin divan hareketini koordine eden ve vekiller bloku olarak adlandırılan eski parlamenterlerden (Takattul El-Nawab); üçü Müslüman kardeşlerle bağlantılı Sünnilerin oluşturduğu İslami Anayasa hareketi (El-Haraka El-Dusturiyya El-İslamiyya), Sünni selefi hareketinin siyasi kolu Halk İslami Uyumu (El-Tajammu El-İslami El-Sha’bi) ile Şii kesimi temsil eden Ulusal İslam Koalisyonundan (El-İttilaf El-İslami El-Watani) meydana gelen muhafazakar sosyal örgütlerden; eski Sünni ticari aileleri içine alan ve Kuveyt ticaret odasının desteklediği Anayasal Uyumu’ndan (El-Tajammu El-Dusturi); Batıcı liberaller ile eski Arap milliyetçilerinden oluşan Kuveyt Demokratik Forumu’ndan (El-Minbar El-Dimuqrati El-Kuwayti) ve son olarak hiçbir siyasi eğilimi olmayıp hükümete mesafeli bakan hakim kişilerin *ad hoc* olarak gruplaşarak oluşturduğu Bağımsız Grup’tan (Majmu’at El-Mustaqillin) oluşmuştur (Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 92).

¹⁰⁶⁴ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 92.

¹⁰⁶⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67; Abdul Reda, “A Summary of the Legal and Judicial System...”, s. 275; Alnajjar, “Human Rights in A Crisis Situation...”, s. 206.

¹⁰⁶⁶ Oy kullanma ile ilgili getirilen sınırlamayla o dönem 600.000 olan Kuveyt nüfusunun yalnızca 81.400 erkeği seçmen olarak kabul edilmiştir (Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 64).

¹⁰⁶⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 63.

¹⁰⁶⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67; Yetiv, “Kuwait’s Democratic Experiment...”, s. 267; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 64.

¹⁰⁶⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 64.

El-Sabah ailesinin devamını desteklemekle beraber yeni meclis, rejimin siyasi kontrol çabalarına rağmen, haklarını Körfez Krizinden itibaren arttırarak kullanmıştır.¹⁰⁷⁰ Özellikle hükümetin faaliyetleri üzerinde yasama kontrolü gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷¹ Meclis anayasanın ihlali olan devlet güvenlik mahkemesinin 1995'te kaldırılmasında, bağımsız yargı ve yargıçların oluşturulmasında, eski petrol bakanını da içeren yolsuzluk iddialarına ilişkin dosyaların tekrar açılmasında, Kuveyt Üniversitesi rektörlüğüne bir kadının atanmasında önemli rol oynayarak ülkede demokratik alanın güçlenmesinde etkili olmuştur.¹⁰⁷² 1992'den itibaren sürekli olarak etkisini arttıran meclis, gücün paylaşımı, El-Sabah ailesinin mali hesap verme sorumluluğu ve Irak saldırısına ülkenin hazırlıksız olmasının sorumlularının açıkça soruşturulması konusunda hararetli tartışma yürütmüştür. Bütçe ve doğal kaynak, savunma harcamalarında ortaya çıkan yolsuzluk ve israf, ulusun zenginliğinin paylaşımı, ülkenin yatırımları, El-Sabah ailesinin gelecek nesil fonlarını yönetme politikası, Kuveyt menkul borsasının çökmesine bağlı ortaya çıkan borçların yeniden ödenmesi gibi konulara aktif olarak katılmıştır.¹⁰⁷³ Siyasi temsilin genişletilmesi konusunda da aktif olan meclis, vatandaşlıklarını en az otuz yıl önce alan erkeklerin ve vatandaşlığa kabul edilen bütün erkeklerin çocuklarının -yaklaşık 110.000 kişi- 1996 seçimlerinde oy kullanmalarını sağlayacak bir kararı 1994'te geçirmiştir. Kadınların da oy kullanma hakkı gündeme gelmiş olmakla beraber yasama komitesince göz ardı edilmiştir.¹⁰⁷⁴ Dahası, Emir ve başbakan kamuoyuna kadınların siyasi haklarını desteklediklerini duyurmuş; ancak bu konuda meclisi ikna etmek için çaba göstermemiştir.¹⁰⁷⁵

Körfez Krizi, meclisin yönetim karşısındaki gücünü arttırarak El-Sabah ailesi lehine olan siyasi güç dengesini sarsmaya başlamıştır. Bu gelişmelere rağmen meclisin farklı ideolojilere sahip kesimleri barındırması ve her kesimin önceliklerinin farklı olması-muhafazakarlar sosyal konulara, liberaller yolsuzluk gibi siyasi konulara ağırlık vermiş-

¹⁰⁷⁰ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 267.

¹⁰⁷¹ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 206; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 64.

¹⁰⁷² Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67.

¹⁰⁷³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 64.

¹⁰⁷⁴ Muhafazakar kesim kadın haklarına yönelik ciddi muhalefet oluşturmuştur (Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 10).

¹⁰⁷⁵ US Department of State, "Kuwait Human Rights Practices 1994", (1995), http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/democracy/1994_hrp_report/94hrp_report_nea/Kuwait.html, (20.04.2015).

demokratik gelişimin önünde önemli engel olmuştur. Kısacası Kuveyt rejimindeki siyasi ve yapısal zayıflıklar demokrasinin yayılmasını engelleyen faktör olmayı sürdürmüştür.¹⁰⁷⁶ Körfez Savaşı sonrasında demokratik adımlarda ilerleme kaydedilmekle beraber yönetici ailenin bazı üyeleri meclise verilen özgürlüğü çok fazla bulmuş ve bunun geri alınmasını istemiştir. Ülkedeki kimi insan hakları ihlalleri devam etmiştir. 1993 Ağustos ayında savaş mağdurlarını korumaya yönelik Kuveyt Derneği gibi insani yardım kuruluşlarının da dahil olduğu bir kısım siyasi gruplar ehliyetsiz oldukları gerekçesiyle dağıtılmıştır.¹⁰⁷⁷ Yüzlerce kişi siyasi mahkum olarak tutuklanmış, savaşta Irak'la işbirliği yapanlar Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından sorgulanırken bazı kişiler ulusal güvenlik suçu işlemekle itham edilmiştir.¹⁰⁷⁸

1992 meclisinin normal süresinin dolduğu 1996'da sekizinci seçimler yapılmıştır.¹⁰⁷⁹ Ekim 1996 seçimlerinde önceki mecliste %8 temsil hakkı kazanan Şiiler kısmen sandalye kaybı yaşamışken Sünni hareketin oranı değişmemiştir. %4 gibi düşük başarı sağlayan sol kesim ise hükümet içindeki yolsuzluk iddiaları üzerinde yoğunlaşmış, bu konuda kamuoyunun dikkatini ve desteğini almayı başarmıştır. Bu dönemde parlamento yetkisinin devlet maliyesini denetleyecek kadar genişleyeceği umudu doğmuştur.¹⁰⁸⁰ Farklı görüşlere sahip olsalar da liberaller ve muhafazakar kesim, yasama güçlerinin artırılması ve El-Sabah ailesinin doğrudan yönetiminin azaltılması konularında birleşmiştir.¹⁰⁸¹ 1998'de özellikle muhafazakar kesim, Kuveyt ve İslami değerlere aykırı şekilde kimi önemli belgelerin yayınlanmasına izin verdiği gerekçesiyle içişleri bakanının soruşturulmasını istemiştir. Olayla ilgili çıkan hükümet-meclis krizi sonunda hükümet istifa etmiştir. Emir, 4 Mayıs 1999'da üçüncü kez meclisi dağıtarak anayasanın öngördüğü şekilde iki ay içinde seçimlerin yapılmasını içeren kararı yayınlamıştır.¹⁰⁸² Emir'in meclissiz ara dönemde aldığı kararlardan birini kadınların oy hakkı oluşturmuştur. 16

¹⁰⁷⁶ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 258.

¹⁰⁷⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 65; Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 206.

¹⁰⁷⁸ Amnesty International, "Amnesty International Report 1994- Kuwait", (1994), <http://www.refworld.org/docid/3ae6a9f526.html>, (20.04.2014).

¹⁰⁷⁹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 67; Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 10.

¹⁰⁸⁰ Sadowski, "The End of the Counterrevolution...", s. 10.

¹⁰⁸¹ Wills, a.g.e., s. 177.

¹⁰⁸² Anoushiravan Ehteshami, "The Politics of Participation in the Oil Monarchies", Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.) **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (60-85), New York: Routledge Curzon, 2003, s. 69.

Mayıs 1999'da Emir Cabir El-Ahmet El-Sabah, kadınların 2003 yılı itibariyle genel seçimlerde oy kullanabilmelerini ve milletvekili adayı olabilmelerini öngören kararı onaylamıştır.¹⁰⁸³

3 Temmuz 1999'da yapılması öngörülen seçim, Kuveyt tarihinde önemli bir adımı oluşturmuştur. Aday vekiller seçim kampanyalarında hükümetin kendisine yakın adayların parlamentoya girmesi için özel bir fon tahsis ettiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁸⁴ Kadınların siyasi haklarını destekleyenler ile karşı çıkanlar arasındaki mücadele de seçim kampanyalarının önemli parçası olmuştur.¹⁰⁸⁵ 25 olan seçim bölgesinin yaklaşık yarısına hakim olan kabilelerin büyük çoğunluğunun en güçlü adayı belirlemek için ön seçimlere gitmesine önceden söz konusu kesimin yönetime sadık olması dolayısıyla ses çıkarmayan hükümet tutumunu değiştirmiştir. Bazı kabile adaylarının hükümete eleştirel bakması karşısında yönetim, haksız rekabet gerekçesiyle ön seçimleri yasaklayan bir kararın alınmasını sağlamıştır. Ancak yasağa rağmen 1999 seçimleri öncesinde iki kabilenin ön seçim yapacağını duyurmasıyla hükümet, bunun planlayıcılarına karşı harekete geçmiş ve bu kapsamda 176 kişi gözaltına alınmıştır. 1999 seçimlerinde hükümetin önceki meclis adaylarından desteklediği 11 kişi seçimi kaybetmiştir. Önceki meclisten aday olanların yalnızca %48'nin seçilmesi halkın 1996 parlamento ve hükümetine olan memnuniyetsizliğini ortaya koymuştur.¹⁰⁸⁶

Irak'ın Kuveyt işgali bir taraftan Kuveyt demokrasinin önünde ciddi engel oluşturmuşken diğer taraftan olumlu bazı siyasi yapısal düzenlemeleri doğurmuştur. Yönetim, gücünün devamı konusunda uğraşırken halk, meclis aracılığıyla temsil gücünü elinde tutmak için çabalamış ve siyasi faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle Körfez Savaşı demokratik sürecin durdurulamayacak şekilde devamlılığını sağlamıştır. Petrol gelirlerinin yönetimin topluma karşı sorumluluğunu azaltıp rejimin istikrarını sürdürmeye yardım ettiği varsayımı yanında Kuveyt'te iktidar ve elit kesim aynı istikrarın sağlanmasında demokratik süreçlerin de etkili olduğunu kabul etmiştir. Demokratik adımların sosyo-politik huzursuzluğu hafifleteceği, istikrarı arttıracığı ve böylece dış

¹⁰⁸³ Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 282; Ehteshami, "The Politics of Participation in the Oil Monarchies", s. 70.

¹⁰⁸⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 68.

¹⁰⁸⁵ Ehteshami, "The Politics of Participation in the Oil Monarchies", s. 70.

¹⁰⁸⁶ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 246.

tehditlere karşı ülkenin kırılma eğilimini azaltacağını gözlemleyen söz konusu kesim özellikle işgal sonrasında temsil konularına daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır.¹⁰⁸⁷

3.7. 21. Yüzyıl Kuveyt İç Siyasi Gelişmeleri

Körfez Savaşı sonrası Kuveyt'teki siyasi süreç 1996, 1999, 2003, 2006, 2008, 2009, 2012 ve 2013'te yapılan parlamento seçimleriyle devam etmiştir. Söz konusu sürecin en belirgin özelliği hükümet ile parlamento arasındaki anlaşmazlıkların süreklilik göstermesi olmuştur.¹⁰⁸⁸ Meclisin başbakan dahil yönetici aile üyelerini sorgulama ve güven oylamasına tabi tutma konusundaki girişiminin kabul görmemesi sonucunda Emir ya parlamentoyu lağvederek yeni seçim çağrısında bulunmuş ya da hükümetin istifasını onaylayarak yeni kabinenin kurulmasını karara bağlamıştır.¹⁰⁸⁹ Hükümet-meclis çekişmesi 2000'li yıllarla beraber süreklilik arz etmiştir. Çatışmada vatandaşlar, daha demokratik bir ülke adına hükümetin seçilmiş meclis tarafından belirlenmesi, milletvekillerine kadar uzanan yolsuzlukların son bulması olarak adil seçimlerin yapılması konusunda anayasa değişikliği talep ederken hükümet El-Sabah ailesinin gücünün zayıflayacağı kaygısıyla söz konusu isteklere cevap vermek istememektedir.

5 Temmuz 2003 seçim sonrasında özellikle kadın hakları ve yeni Emir'in onaylanması önemli gündem konuları olmuştur. Kadınların 2005 yerel seçimlerinde oy kullanmalarını sağlayacak hükümet tasarısı meclisteki muhafazakar vekiller tarafından geciktirilmiş olmakla beraber yönetim, muhafazakar kesimin yoğun muhalefetine rağmen ülke tarihinde ilk olacak şekilde iki kadını belediye meclisine atamıştır.¹⁰⁹⁰ En nihayetinde 16 Mayıs 2005'te Emir'in yoğun lobi faaliyetleri sonucunda meclis, kadına seçme ve seçilme hakkını tanıyan yasayı onaylamıştır.¹⁰⁹¹ Ülkede diğer önemli siyasi gelişmeyi 31 Ocak 2005'te muhafazakar kesimin Ümmet Partisini (El-Ummah) kurması oluşturmuştur. Ancak partinin illegal olduğunu ifade eden hükümet yeni partiyi tanımamıştır. Parti

¹⁰⁸⁷ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 264.

¹⁰⁸⁸ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 68.

¹⁰⁸⁹ Wills, a.g.e., s. 183.

¹⁰⁹⁰ "Kuveytli Kadına Müjde", **Radikal**, (07.06.2005), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=155068>, (14.02.2016).

¹⁰⁹¹ "Kuwaiti Women Win Right to Vote", **BBC News**, (17.05.2016), http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4552749.stm, (14.02.2015); Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 282; Tetreault, "Bottom-Up Democratization in Kuwait", s. 74.

yöneticileri de soruşturmaya maruz kalmıştır.¹⁰⁹² Diğer taraftan Emir Şeyh Cabir El-Sabah'ın 2006 Ocak ayında ölmesi ile siyasi liderlik konusunda kriz ortaya çıkmıştır. Yerine geçen eski Başbakan Şeyh Saad El-Abdallah'ın oldukça yaşlı ve sağlık durumunun kötü olması dolayısıyla ülkeyi yönetebileceği konusunda kaygı duyan meclis, aynı zamanda hükümetin talebiyle yeni Emir'in değişmesi için harekete geçmiştir.¹⁰⁹³ Böylece Körfez ülkeleri içinde ilk defa seçilmiş bir organ, halefin belirlenmesi konusunda karar verici rolü üstlenerek başa geçmesi beklenen kişinin Emir olmasını oybirliğiyle engellemiştir.¹⁰⁹⁴ Meclis, siyasi rolünü güçlendirecek bir adım atarak Başbakan Şeyh Saad yerine geleneksel Cabir-Selim kolunun dönüşümlü yönetim anlayışını da bozacak şekilde eski Emir Cabir'in üvey kardeşi Şeyh Ahmet El-Cabir El-Sabah'ı Emir olarak onaylamıştır.¹⁰⁹⁵

Mezhepsel ve kabile kesimine bağımlılığı azaltan seçimlerin yapılması için meclis, hükümetin 10 olan seçim bölgesi vaadinin 5 olarak değiştirilmesini öngören teklifi sunmuştur. Yeni öneriye ilişkin çıkan anlaşmazlıkta genç aktivistler seçim bölgesinin beşe düşürülmesi için harekete geçmiştir. Ukrayna'daki gibi turuncu bayraklar sallayıp turuncu protesto olarak adlandırdıkları gösteriler yapmıştır.¹⁰⁹⁶ Hükümetin 10 seçim bölgesinde direktmesi yeni bir gerginliğe yol açmıştır. Çözumsuzlük ve ülkede artan protestolar karşısında başbakan, Emir'den meclisin dağıtılması ve yeni seçimlerin yine yirmi beş seçim bölgesiyle yapılmasını talep etmiştir. Emir, ulusal güvenlik zemininde parlamentoyu lağvederek yeni seçimleri 25 seçim bölgesiyle 29 Haziran 2006 olarak programlamıştır.¹⁰⁹⁷ Reformist kampın başarı sağladığı seçimin en önemli özelliği kadınların ilk defa hem aday olmaları hem de oy kullanabilmeleri olmuştur.¹⁰⁹⁸ Ancak 28 aday kadından hiçbiri meclise

¹⁰⁹² Yıldırım Turan, "Kuveyt 2005", Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, içinde (274-284), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s. 277.

¹⁰⁹³ "Kuveyt'te Emir Değişiyor", **Radikal**, (22.01.2006), <http://www.radikal.com.tr/haber.php/haber.php?haberno=176416>, (14.02.2016).

¹⁰⁹⁴ Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 286; Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 923; Mary Ann Tetreault, "Kuwait's Annus Mirabilis", **Middle East Reports Online**, (2006), <http://www.merip.org/mero/mero090706>, (15.05.2015).

¹⁰⁹⁵ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 68; Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 923; Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 286; Tetreault, "Kuwait's Annus Mirabilis", <http://www.merip.org/mero/mero090706>.

¹⁰⁹⁶ Yıldırım Turan, "Kuveyt 2006", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2006**, içinde (355-367), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2008; s. 357; Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 924.

¹⁰⁹⁷ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 924; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 68.

¹⁰⁹⁸ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 917.

girememiştir.¹⁰⁹⁹ Yeni meclis muhalefetin talebi üzerine hükümetin bir sonraki seçimde uygulanmak üzere seçim bölgesini 5'e indirme tasarısını hemen onaylamıştır.¹¹⁰⁰ Bu dönemde hükümet ifade özgürlüğü, yolsuzlukla ilgili bir takım konularda meclisin baskılarına cevap bulmak zorunda kalmıştır.¹¹⁰¹

2007'de bakanlar hakkındaki yolsuzluk iddiaları sonucunda ve 2008'de maaş zamları konusunda başlayan kabine ile meclis arasındaki siyasi kriz, hükümetin istifasının ardından Mart 2008'de parlamentonun feshiyle son bulmuştur. 17 Mayıs 2008'de gerçekleştirilen yeni seçimlerde 28 kadın aday yine vekil olamamış;¹¹⁰² ancak kabineye atanan üç kadın meclisin üyesi haline gelmiştir.¹¹⁰³ Vekillerin başbakanın yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle üç gensoru önergesi vermesi karşısında monarşinin de sorgulanmasından çekinen Emir, 2009'da meclisi tekrar feshetmiş, ardından yeni seçimler yapılmıştır.¹¹⁰⁴ Bu şekilde 2006'dan 2009 Mayıs seçimlerine kadar ülkede altı hükümet değişmiş, çoğu zaman da meclis dağıtılmıştır. 16 Mayıs 2009 seçimlerinin en önemli sonuçları 16 kadın adaydan üçünün seçilmesi ve meclisteki muhafazakar grubun etkisinin azalması olmuştur.¹¹⁰⁵ 2011 Arap Baharının etkisiyle yayılan olaylar sonucunda 28 Kasım'da hükümet istifasının ve geçici olacak şekilde başbakan değişikliğinin¹¹⁰⁶ ardından Emir, 6 Aralık 2011'de meclisi

¹⁰⁹⁹ Söz konusu seçimlerde önemli derecede adayını meclise geçiren kadın haklarını destekleyen Turuncu Hareketin (Orange Movement) ile yolsuzluk karşıtı söylemleri ve hükümetin meclis üzerindeki gücünü azaltmak için seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesini savunan muhafazakar ve liberal gruplardan oluşan İttifak grubun (Alliance) kadınları aday göstermemiş olması da söz konusu liberal ve gelişmecilerin kadınları halen marjinal aktörler olarak gördüğünü ortaya koymaktadır (Wills, a.g.e., s. 182-183; Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 917, 924; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 69; Turan, "Kuveyt 2006", s. 358).

¹¹⁰⁰ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 924; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 69.

¹¹⁰¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 69.

¹¹⁰² Serdar Gülener, "Kuveyt 2008", Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2008**, içinde (327-337), İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 329.

¹¹⁰³ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 69.

¹¹⁰⁴ "Kuveyt Seçiminde Kadınlar Tarih Yazdı", **Radikal**, (18.05.2009), <http://www.radikal.com.tr/dunya/kuveyt-seciminde-kadinlar-tarih-yazdi-936439/>, (14.02.2016).

¹¹⁰⁵ Serdar Gülener, "Kuveyt 2009", Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2009**, içinde (337-345), İstanbul: Küre Yayınları, 2011, s. 339; Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 69; Wills, a.g.e., s. 183.

¹¹⁰⁶ Hükümet taraftarı 16 vekilinin 350 milyon dolar değerindeki kamu fonlarını yurtdışı bankalarına transfer ettiğini öne süren muhalif milletvekilleri, Başbakan Şeyh Nasır El-Muhammed El-Sabah hakkında soru önergesi vermiştir. Ancak kabine önergeye cevap vermek istemeyince prostetocular parlamentoyu basarak hükümeti istifaya zorlamış ve 28 Kasım 2011'te kabine görevinden çekilmiştir. Emir yeni kabineyi kurmakla Şayh Cabir El-Mübarek El-Sabah'ı görevlendirmiştir. Meclis seçimlerinden sonra eski başbakan tekrar göreve getirilmiştir ("Ülke Profili: Kuveyt", **AljazeeraTurk**, (13.12.2013), <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-kuveyt>, (14.02.2014)).

tekrar feshetmiştir.¹¹⁰⁷ 2 Şubat 2012’de daha fazla şeffaflık isteyen, bu bağlamda seçilmiş başbakan, siyasi partilerin öngörüldüğü bir siyasi sitem, bağımsız yargı ve hükümetten bağımsız meclis, anayasal demokrasiye evrim arzu eden, daha özel olarak seçimlerde yolsuzluk karşıtı söylemleri ve demografik değişimleri dillendiren muhalif grup ile hükümet taraftarı adayların yarıştığı seçimler yapılmıştır. Seçimlerde yönetim karşıtı muhalif kesimin oluşturduğu muhafazakar-kabile koalisyonu 35 sandalye alarak başarıyla çıkmıştır.¹¹⁰⁸ Ancak önceki mecliste yer alan üç vekil dahil yirmi üç kadın adayın hiçbiri meclise girememiştir.¹¹⁰⁹

Parlamentoya dayalı bir hükümet isteyen yeni meclis, kabinenin yarısının seçilmiş vekillerden oluşmasını talep etmiştir. Ancak istekleri henüz yerine getirilmeden özellikle seçim sonuçlarından memnun olmayan kabinenin etkisiyle Emir, bir ay süreyle meclisi askıya almıştır. Anayasa Mahkemesi de 2011 meclis feshini ve dolayısıyla yeni seçimleri anayasaya aykırı bularak 2009 parlamentosunun tekrar göreve gelmesini karara bağlamıştır.¹¹¹⁰ Meclisin Anayasa Mahkemesi kararına tepkisi sonucunda 1 Aralık’ta yeni seçimler yapılmak üzere 7 Ekim’de parlamento lağvedilmiştir. Seçimlere altı hafta kala da Emir Şeyh Sabah El-Ahmet El-Sabah, muhalefetin kabul etmeyeceği şekilde aciliyet kararı adı altında her seçmenin dört aday için dört oy kuralı yerine her seçmene tek oy öngören kararı kabul etmiştir.¹¹¹¹ Anayasa Mahkemesi’nin kararını ve Emir’in seçim kanunundaki

¹¹⁰⁷ Fahriye Keskin, “Kuveyt 2011”, Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2011**, içinde (379-407), 7 (7), Sakarya: Açılım Kitap, 2011, s. 386; Marina Ottaway ve Marwan Muasher, **Arab Monarchies, Chance For Reform: Yet Unmet**, USA: Carnegie Endowment for International Peace, 2011, s. 20; Fahriye Keskin, “Kuveyt 2012”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2012**, içinde (325-349), 8 (8), İstanbul: Açılım Kitap, 2012, s. 330; Shafeeq Ghabra, “Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation”, **Middle East Institute, MEI Policy Paper**, 2014, s. 11.

¹¹⁰⁸ Okruhlik, “The Identity Politics of Kuwait’s Election”, <http://foreignpolicy.com/2012/02/08/the-identity-politics-of-kuwaits-election/>; Keskin, “Kuveyt 2012”, s. 330; Mohammed Badri Eid, “Kuwait’s 2012 National Assembly Elections and The Future of Kuwaiti Democracy”, **Al Jazeera Centre for Studies Report**, 2012, s. 2-3; Ghabra, “Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation”, s. 12.

¹¹⁰⁹ Okruhlik, “The Identity Politics of Kuwait’s Election”, <http://foreignpolicy.com/2012/02/08/the-identity-politics-of-kuwaits-election/>.

¹¹¹⁰ Ghabra, “Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation”, s. 13; “Kuveyt Anayasa Mahkemesi Parlamento Seçimlerini İptal Etti”, **Zaman**, (20.06.2012), http://www.zaman.com.tr/dunya/kuveyt-anayasa-mahkemesi-parlamento-secimlerini-iptal-etti_1306711.html, (10.03.2015).

¹¹¹¹ Muhalif vekiller dört oy (four-vote system) yerine tek oy (one-vote system) kuralının partinin yasak olduğu Kuveyt’te müttefik oluşturmayı zorlaştıracak ve hükümet yanlısı adayların pozisyonunu güçlendireceğini savunurken, Emir tüm dünyada tek oyun geçerli olduğunu ve söz konusu sistemin daha fazla siyasi istikrar sağlayacağını iddia etmiştir (“Kuwait Sets Sixth Parliamentary Election in Seven Years”, (20.06.2013), **Voice of America: Middle East**, <http://www.voanews.com/content/kuwait-sets-sixth-parliamentary-election-in-seven-years/1686086.html>, (05.05.2013); Keskin, “Kuveyt 2012” s. 330); Ghabra da çalışmasında Emir’in kararının oyları bölerek oy satın alma sürecini

değişikliğini protesto etmek amacıyla muhalefet Aralık seçimlerini boykot etmiştir. Seçime katılım 1963'ten bu yana en düşük oran ile %40'ın altında kalmıştır.¹¹¹² Boykota rağmen gerçekleşen seçimlerde iktidara muhalif olmayan kişiler meclise girmiştir. Bu uzantıda üç kadın ve 17 Şii vekil mecliste yerini almıştır.¹¹¹³ Bir oy sistemi için Anayasa Mahkemesi'ne yapılan başvuruda, mahkeme 16 Haziran 2013'te tek oyun kabul edilebilir olduğu kararını vermiş; ancak 2012 seçimlerini usule dayalı olarak iptal etmiştir.¹¹¹⁴ Emir yeni seçimleri 27 Temmuz 2013 olarak planlamıştır.¹¹¹⁵ 16. meclisi belirlemek için gerçekleştirilen 2013 seçimleri de tek adaya tek oy uygulaması dolayısıyla yine boykot edilmiştir.¹¹¹⁶

Son yıllarda özellikle Arap Baharı ile birlikte muhalefet, Kuveyt monarşisinin geleceğini etkileyecek şekilde siyasi sistemin daha da demokratikleşmesi konusunda Kuveytli yöneticilere yönelik baskıları daha da arttırmıştır. Yolsuzluğun engellenmesi ve başbakanlık görevinin El-Sabah kontrolünden alınması yönündeki talepleri daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Emir ve El-Sabah ailesinin elinde olan yürütme gücü şimdiye kadar ciddi anlamda sorgulanmamıştır. Ancak 21. yüzyılla beraber monarşinin sürekliliğini bozacak çağrılar olmamakla beraber yönetici ailenin anayasal gücü kullanma şekli sürekli olarak sorgulanmaya hatta kimi zaman başarılı şekilde sınırlandırılmaya başlanmıştır.¹¹¹⁷ 2006'da yeni Emir belirlenmesinde meclisin etkili olması bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Yakın dönem gelişmelere bakıldığında ülke politik hayatında yalnızca muhafazakar kesimi değil daha liberal Kuveyt fikrini savunan ve Ukrayna'daki turuncu devriminden esinlenen genç Kuveytli de içeren geniş bir reform hareketinin ortaya çıktığı ve söz konusu kesimin siyasette daha büyük rol almaya başladığı görülmektedir. Böylece diğer Körfez ülkelerinden ayıracak şekilde Kuveyt'te siyasi gücün yönetici

---

hızlandırdığını yazmıştır (Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 13).

¹¹¹² "Ülke Profili: Kuveyt", <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-kuveyt>.

¹¹¹³ Wills, a.g.e., s. 184.

¹¹¹⁴ Fahriye Keskin, "Kuveyt 2013", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2013**, içinde (295-319), 9 (9), İstanbul: Açılım Kitap, 2013, s. 300; Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 16.

¹¹¹⁵ "Kuwait Sets Sixth Parliamentary Election in Seven Years", <http://www.voanews.com/content/kuwait-sets-sixth-parliamentary-election-in-seven-years/1686086.html>.

¹¹¹⁶ Keskin, "Kuveyt 2013", s. 300; Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 16.

¹¹¹⁷ Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 286.

aileden sivil topluma kaydığı yeni bir siyasi çağa girildiği anlaşılmaktadır.¹¹¹⁸ Kuveyt günümüzde bir taraftan daha adil temsil talebinde bulunan kesim ile siyasi güç üstünlüğünü kaptırmak istemeyen El-Sabah liderliğindeki yönetim arasındaki mücadeleye sahne olmaya devam etmektedir. Özellikle petrol sonrası dönemde önemli güç elde eden El-Sabah yönetiminin söz konusu gücü Kuveyt vatandaşları tarafından daha fazla sorgulanmaya başlamıştır. Yasamanın siyasi yetkisi ve yönetici elitlerin vatandaşlara yönelik sorumlulukları az çok artmıştır.¹¹¹⁹

3.7.1. Arap Baharını Kuveyt Açısından Okumak

2010'de Tunus'ta başlayan ve oradan Ortadoğu'nun birçok yerine yayılan Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları bazı Körfez ülkelerine sıramakla beraber derin bir etki yaratamamıştır. En fazla Bahreyn'in etkilendiği, BAE ve Katar'da kendini göstermeyen siyasi kargaşa Suudi Arabistan, Uman ve Kuveyt'te kısmen hissedilmiştir. Bahreyn'den sonra protestocu sayısının en fazla görüldüğü lke Kuveyt olmuş; ancak söz konusu protestolar Emir'in gücünü sarsamamıştır.¹¹²⁰ 10.000 protestocunun katıldığı gsterilerde¹¹²¹ Kuveyt toplumu yeni siyasi taleplerde bulunmaktan ziyade meclis ve yönetici aile arasındaki uzun soluklu gerilimden dolayı protestolara gitmiştir.¹¹²² Arap Baharı ncesi var olan halk hoşnutsuzluğunun geleneksel uzantısı olan gösteriler, bir ilki başarmaktan ziyade El-Sabah hanedanlığına tehdit oluşturmayan, mevcut problemleri yansıtan kabile çekişmeleri, vatandaşlık hakları ve siyasi yolsuzluk gibi eski konularla doğrudan ilgili olmuştur.¹¹²³

¹¹¹⁸ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 924.

¹¹¹⁹ Zoltan Barany, "Revolt and Resilience in the Arab Kingdoms", **Parameters**, 43 (2), (2013), s. 91.

¹¹²⁰ Sean L. Yom ve F. Gregory Gause III, "Resilient Royals: How Arab Monarchies Hang on", **Journal of Democracy**, 23 (4), (2012), s. 74; Barany, a.g.e., s. 90.

¹¹²¹ Andreas Kaufmann, "Explaining Protests in the Gulf Monarchies During the Arap Uprisings: The Role of Coalitions, Oil and International Influences", **Online Journal on Southwest Asia and Islamic Civilization**, (2014), s. 1, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAC&url=http%3A%2F%2Fmercury.ethz.ch%2Fserviceengine%2FFiles%2FISN%2F181474%2Fpublicationdocument_singledocument%2F28ebbefe-9bd6-4801-8b7c-122ab9573e84%2Fen%2Fexplaining-protests-in-the-gulf.pdf&ei=eGFIVczzKYP7UIGkgfAK&usg=AFQjCNH3eWZyniSnVgXHk-8nkmoo63rcgw&bvm=bv.93990622,d.d24, (27.05.2015).

¹¹²² Barany, a.g.e., s. 92; Yom ve Gause III, a.g.e., s. 74, 80.

¹¹²³ Yom ve Gause III, a.g.e., s. 80.

Kuveyt'te Şubat 2011'de başlayan ve gündün güne katılan kişi sayısının arttığı gösterilerde seçilmiş hükümet, siyasi parti, tek seçim bölgesi, bağımsız seçim kanunu, vatandaşlık hakkı gibi çeşitli anayasal değişiklik talep edilmiştir. Körfez ülkelerinde bir ilk olacak şekilde yolsuzluğa karıştığı iddia edilen Başbakan Şeyh Nasr El-Sabah'ın istifası istenmiştir.¹¹²⁴ 16 vekilin milyon dolar değerindeki kaynağı bilinmeyen fahiş hesaplarının ortaya çıkmasıyla Kasım ayında protestolar daha da şiddetlenmiştir.¹¹²⁵ Kuveyt rejimi, Arap Baharının olası etkilerinden kaçınmak için sahip olduğu devlet fonları ile kendi vatandaşlarına bazı imtiyazlar sağlayarak halkın rejime bağlılığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Kuveyt, isyanların bölgede yayılması karşısında 2011'in ilk dönemlerinde hemen harekete geçerek petrol finansman mekanizması ile gösteri ve protestolara karşı koymuştur. Kuveytli her aileye 2.640 dolar yanında her vatandaşa bir yılığına ücretsiz gıda maddeleri ve 3,580 dolar dağıtılmıştır.¹¹²⁶ Aynı zamanda hükümet muhalefeti satın almak amacıyla %90'nının yakıt yardımı ile öğretmen, askeri personel dahil kamu çalışanlarının maaş artışını içeren 70 milyar dolarlık rekor bütçeyi onaylamıştır.¹¹²⁷

Hükümetin olumlu adımlarına rağmen gösteriler durmamış ve meclise yapılan baskınla doruğına çıkmıştır.¹¹²⁸ Bu şekilde petrol gelirleri birçok monarşide siyasi istikrar konusunda önemini korurken Kuveyt içinde sonsuz istikrar sağlayamamıştır.¹¹²⁹ Olayların devam etmesi karşısında yönetim, askeri ve güvenlik güçlerini harekete geçirmiştir. Güvenlik güçleri ile protestocular arasında çatışmalar meydana gelmiş, tutuklamalar ve yaralanmalar gerçekleşmiştir. Protestoları, siyasi ve güvenlik kovuşturmaları, aktivistlere ve diğer hareketlerin sözcülerine ve önceki meclis üyelerine yönelik hapis cezaları izlemiştir. Protestocuların tutuklanması karşısında da kişiler şiddet içermeyen eylem ve protestolara yönelmiştir.¹¹³⁰ Temmuzda iki kişi Emiri eleştirdiğı gerekçesiyle tutuklanmıştır. Emir ülke güvenliğine risk oluşturanlara hiçbir tolerans sağlamayacağını

¹¹²⁴ Keskin, "Kuveyt 2011", s. 384-386; Ottaway ve Muasher, a.g.e., s. 20; Barany, a.g.e., s. 91.

¹¹²⁵ Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 11.

¹¹²⁶ Paul Cipriani, "The Oil Wealth and Regime Stability in the Light of the Arab Spring", **Graphite Publications**, (2013), s. 4, <http://graphitepublications.com/oil-wealth-and-regime-stability-in-light-of-the-arab-spring/>, (11.09.2015); Yom ve Gause III, a.g.e., s. 83; Barany, a.g.e., s. 92.

¹¹²⁷ Liam Stack, "Seeking to Avoid Uprising, Kuwait Escalates Budget", **The New York Times**, (30.06.2011), http://www.nytimes.com/2011/07/01/world/middleeast/01kuwait.html?_r=0, (28.12.2015); Ottaway ve Muasher, a.g.e., s. 20.

¹¹²⁸ Barany, a.g.e., s. 92; Ottaway ve Muasher, a.g.e., s. 20.

¹¹²⁹ Yom ve Gause III, a.g.e., s. 83.

¹¹³⁰ Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 14-15.

ifade etmiştir.¹¹³¹ Olayların büyümesi karşısında yukarıda da bahsedildiği üzere, Emir 2011'den 2013'e kadar belirli aralıklarla ya meclisi feshetmiş ya da hükümeti dağıtmıştır. Emir'in gösterileri yatıştırarak şekilde Başbakan Şeyh Nasır El-Muhammed El-Ahmet El-Sabah'ın istifasını kabul etmesi de geçici bir durum olmuştur. Sonuç olarak protestolar başbakanın istifasını sunması dışında başarıya ulaşamamış ve en nihayetinde rejimin kararı etkili olmaya devam etmiştir.¹¹³² Böylece Kuveyt yönetimi mali teşvikler, zorlayıcı eylemler ve kendi gücüne hanel getirmeyecek ılımlı siyasi imtiyazlar ile ülke içindeki protesto eylemlerinin üstesinden gelmiştir.

Arap Baharı boyunca Libya istisnası dışında Kuveyt dahil petrol zengini ülkeler kaynak fakiri devletlere göre daha istikrarlı kalmıştır. Kuveyt yönetimi siyasi değişim taleplerine direnmeyi başarmıştır. Yom ve Gause çalışmalarında Arap Baharının Bahreyn dışında¹¹³³ çok fazla etkili olmamasında ülkelerin tarihsel olarak oluşabilecek muhalefete karşı halk desteğini sağlayıp yönetici aileyi koruyacak bir koalisyon ile ülkeyi yönetmelerinin,¹¹³⁴ petrol rantlarının yarattığı kalkınma ve refahla topluma fayda sağlayarak kamu hoşnutsuzluğunu gidermelerinin ve son olarak bu devletlerin bağlı oldukları yabancı güçlerin kendilerine yardım etmek üzere diplomatik, askeri ve ekonomik müdahalede bulunmalarının rol oynadığını belirtmişlerdir.¹¹³⁵ Cipriani çalışmasında Arap Baharının, petrol zenginliğinin rejim istikrarı üzerinde etkili olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹³⁶ Barany de monarşilerin dirençliliğinin kendine özgü tarihsel arka plan kadar yönetimin ve güvenlik kurumlarının önemli birimlerine yönetici aile üyelerinin getirilmesi

---

¹¹³¹ Cipriani, a.g.e., s. 4.

¹¹³² Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 16.

¹¹³³ Diğer Körfez ülkelerinin aksine Bahreyn yalnızca Şii çoğunluk tarafından değil sadık Sünni azınlığın da dahil olduğu devrim benzeri bir ayaklanmaya sahne olmuştur. 100.000 kişinin üstünde insan gösterilere katılmıştır. Bahreynlilerin çoğu anayasal reform talep ederken yönetimin baskıyı arttırması karşısında sesli ve artan bir kesim Sünni monarşinin düşmesi çağrısında bulunmuştur. Rejime yönelik tehdidin iyice yükselmesiyle Mart 2011'de Suudi Arabistan liderliğinde KİK, yaklaşık 1.500 askeri ve polis yetkililerini adaya göndermiş ve monarşi büyük çaplı baskı başlatmıştır. Bahreyn'de söz konusu başkaldırının asıl sebebi, Sünni-Şii arasındaki keskin ayrımdan ziyade -Kuveyt'te nüfusun çeyreğini oluşturan Şiiler rejimin destekçileri olmuştur- Sünni azınlıktan ciddi tehdit algılamayan El-Khalifa hanedanlığının Şii çoğunluk ile müttefiklik yapmaya ihtiyaç duymamış olmasıdır. Diğer Körfez ülkelerinin aksine söz konusu ülke tabanla işbirliğine girişmemiştir. 1950'lerde de Şii protestolarına ve işçi isyanlarına maruz kalan Bahreyn Hanedanlığının devamlılığı İngiltere tarafından sağlanmıştır (Yom ve Gause III, a.g.e., s. 80, 82; Kaufmann, a.g.e., s. 1). Aynı zamanda Bahreyn sahip olduğu petrol rezervlerini hızlıca tüketmiştir (Yom ve Gause III, a.g.e., s. 83).

¹¹³⁴ Kuveyt'te söz konusu koalisyon, yönetici aile, sünni tüccarlar, Şii azınlık ve kabile toplulukları arasında gerçekleştirilmiştir.

¹¹³⁵ Yom ve Gause III, a.g.e., s. 75.

¹¹³⁶ Cipriani, a.g.e., s. 4.

ile Körfez'in geniş mali kaynaklarıyla monarşilerin minimal düzeydeki siyasi imtiyazlarına eşlik eden ekonomik teşvik ve pahalı sosyal programlarla toplumsal barışı satın almalarından kaynaklandığını vurgulamıştır.¹¹³⁷ Böylece Arap Baharının yaşandığı Libya, Yemen, Suriye, yetersiz kalkınma ve yaygın fakirlik problemi yaşarken orta gelirli Mısır ve Tunus gibi ülkeler yüksek işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Körfez ülkelerinin ise önemli ikna aracını petrol oluşturmuştur. Son derece büyük petrol ve doğal gaz rezervleri, Körfez devletlerinin kamu istihdamını besleyecek, sosyal ödemelerini finanse edecek geliri yaratmanın yanında toplumsal güçlerin uzun dönem boyunca kendilerini rejime bağlı yapacak devlet sözleşmelerine dahil edilmelerine imkan tanımıştır.¹¹³⁸

Kuveyt açısından bakıldığında Arap Baharı sonrası ülkede gelişen siyasi reform talepleri genellikle yönetimde daha fazla söz hakkı elde etmek için gerçekleştirilmiştir. Kuveyt toplumu, Sabah ailesinin rolü üzerinde uzlaşma sağlamış olarak monarşinin yıkılmasını değil gücünün genişliğinin dengelenmesini talep etmektedir. Protestocular, eylemlerinden sorumlu yürütme, başbakanın seçimle belirlendiği parti yarışına dayanan parlamento hükümeti ve anayasal monarşide gücün kaynağının gerçek anlamda halk olduğu demokrasi ile yönetici ailenin rol ve statüsü arasında denge istemektedir.¹¹³⁹ Böylece sunulan yüksek refah ve zenginlik halkın yönetimin en üst kademesindeki aileye bağlılığını devam ettirerek siyasi talebi yumuşatmakta; ancak tamamen yok edememektedir.

3.8. Kuveyt Rantiyenin Neresinde?

Kuveyt petrol sonrası ekonomik, sosyal ve siyasal her alanda dönüşüm yaşamıştır. Bir taraftan Kuveyt kurumsallaşmış devlet sürecini tamamlarken diğer taraftan sosyal alanda ciddi refaha kavuşmuştur. Petrol öncesi dönemde daha çok denize bağımlılığın hakim olduğu ülkede kaynak sonrasında ekonominin motorunu toplumun herkesimine muazzam bir zenginlik yaratan petrol oluşturmuştur. Petrol, toplum içinde mevcut sosyal ve siyasal düzeni dönüştürmüş, yeni sınıflar ortaya çıkarmış ve mevcut sınıfların rollerini değiştirmiştir. Petrol öncesinde tüccar sınıfının kaldıraç gücü oluşturduğu ekonominin

---

¹¹³⁷ Barany, a.g.e., s. 89-90.

¹¹³⁸ Yom ve Gause III, a.g.e., s. 83.

¹¹³⁹ Ghabra, "Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation", s. 18-19.

lideri yeni dönemde El-Sabah ailesi olmuştur. Diğer taraftan daha çok tüccarlara bağımlı geçimini sağlayan işçi kesimi de petrol sonrasında zengin orta sınıfa dönüşmüştür. Değişimden payını alan diğer kesim kabile yaşantısını devam ettiren köylü bedeviler olmuştur. Sonuç olarak petrol, yönetimi ekonomik kalkınmanın motoru, temel işveren ve sınırsız sayıda hizmetin sağlayıcısı yaparak kendisini toplumsal hayatın merkezine konuşturmuştur.

Kuveyt'te petrol kaynaklarının sahibi devlet -doğal olarak El-Sabah nüfuzundaki Kuveyt- olup gelirler doğrudan yönetici ailenin eline geçmektedir. Muazzam zenginlik yaratan gelir ile yönetici aile başta tüccar sınıfı olmak üzere toplum karşısında büyük özerklik sağlamıştır. Yönetici toplumdaki topladığı vergiye ihtiyaç duymadan ülkeyi yönetecek duruma gelmiştir. Zenginlik ile bir taraftan kendi ekonomik gücünü arttırırken diğer taraftan elinde biriken gelirin bir kısmını dağıtıcı politikalarla tekrardan halkına yaymıştır. Özellikle 1970'lerdeki petrol patlamasıyla yöneticiler için kilit soru parayı toplumdaki nasıl toplayacakları değil sahip oldukları geliri nasıl harcayacakları olmuştur.¹¹⁴⁰ Dağıtımın nasıl olacağını tek belirleyicisi yönetici aile doğal olarak sosyal, ekonomik hayatın en önemli yönlendiricisi konumuna gelmiştir. Devlet, halkına ciddi refah sunmakla beraber bunu kendi gücünün devamını sağlayacak şekilde yapmıştır. Diğer taraftan dağıtıcı işlevi en hızlı gerçekleştirecek şekilde Kuveyt'i kurumsallaştırmış ve bürokrasiyi yine kendi nüfuzunu sürdüreceği biçimde düzenlemeye çalışmıştır. Toplumsal alanda ciddi kalkınma programı başlatan yönetim, gıda, eğitim, sağlık, barınma, elektrik gibi her alanı sübvansede etmiştir. Sosyal kalkınma programlarıyla okuma-yazma oranının hızla arttığı ülke gittikçe modern, zengin görünüme kavuşmuştur.

Petrol ile beraber yönetici ailenin toplumda artan nüfuzu, doğal olarak siyasi sonuçlar doğurmuştur. Devletin ekonomiyi denetimi beraberinde toplumu kontrolünü ortaya çıkarmıştır.¹¹⁴¹ Petrol öncesi dönemde tüccar sınıfının vergisine ihtiyaç duyan El-Sabah ailesi, yeni dönemde ekonomik anlamda özerklik elde etmiştir. Özellikle ekonomik etkilerinden dolayı Kuveyt yönetiminde söz hakkına sahip ve bu nedenle yönetici ailenin önemli siyasi kararlarda danışmak zorunda olduğu tüccar sınıfının politik gücü azalmıştır. Yönetim, petrol öncesi dönemde imtiyazlı kesime petrol sonrasında onları siyasi anlamda

---

¹¹⁴⁰ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 43.

¹¹⁴¹ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 73.

pazifize edecek şekilde kimi ekonomik imtiyazlar sağlamıştır. Yine petrolden önce El-Sabah ailesinin danıştığı önde gelen kabile liderlerine maddi destek vererek ve yoksul kesimi oluşturan işçi kesime yüksek refah yaratarak yeni dönemde söz konusu grupların yöneticiye siyasi bağlılıkları hedeflenmiştir. Sosyal ve ekonomik politikalar, El-Sabah ailesine siyasi anlamda üstünlük sağlamakla beraber ülkeyi tam otoriter yapıya dönüştürmemiş ve halkın siyasi katılım taleplerini tamamen yok etmemiştir.

Kuveyt'te, petrolün ilk ihraç edildiği dönemler olan 1950 ve 1960'larda iki kutuplu sistemin bölgede çıkardığı milliyetçilik dalgasıyla Arap milliyetçiliğini savunanlar greve gitmiştir. Bağımsızlık tarihinin ardından 1962'de temsili kurum Majlis El-umma oluşturulmuştur. 1970'li yıllarda El-Sabah liderinin diğer grupları siyasi anlamda pazifize ederek otoriter anlayışla ülkeyi yönetme girişimi yine vatandaşların tepkisine yol açmıştır. 1980'lerde siyasi talep konusunda azalma görülmemişken ardından gelen Körfez Savaşı, daha sistematik muhalefet ortaya çıkarmıştır. Bu dönemden sonra muhalif kesim temsil taleplerini daha fazla dillendirmeye başlamıştır. 2000'li yıllarda ise söz konusu siyasi istekler daha fazla hissedilmiştir. Meclis-hükümet çekişmesi Kuveyt yaşamının ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Söz konusu siyasi taleplerin tam başarıya ulaştıklarını söylemek yanlış olmakla beraber El-Sabah ailesi kimi zaman kendi özerkliğinden ödün vermek zorunda kalmıştır. Böylece rantiyeye anlayışla petrolün yarattığı zenginliğin toplumun siyasi pasifizmini sağladığı Kuveyt için geçerli olmamaktadır. Petrol, vatandaşların temsili ve katılımcı kurumlar konusundaki taleplerini önleyememiştir. Böylece vergi olmadan temsil olmaz anlayışı Kuveyt için geçerliliğini kısmen yitirmiştir.

Yönetici aile ise taleplere her zaman olumlu cevap vermek yerine en az siyasi imtiyazla kendi siyasi özerkliğini devam ettirmeyi amaçlamıştır. Yani petrol, Kuveyt liderlerine siyasi hareket alanı sağlamıştır. Bu şekilde devlet yüksek gelire meşruiyetini satın aldığı gibi seçimli ekonomik imtiyazlar dağıtarak destek kazanmaya çalışmıştır.¹¹⁴² Öncelikle yönetim, siyasi talepleri hafifletecek şekilde temsili kurum oluşturmakla beraber anayasa Emirin yasama, yürütme ve yargıdaki üstünlüğünü devam ettirecek şekilde düzenlenmiştir. Gerekli gördüğü her durumda meclisi feshetme, bakanlar kurulunun belirlenmesinde nihai karar verici olma Emirin en önemli gücünü oluşturmuştur. Kuveyt yönetiminin özellikle meclisi feshettiği dönemde petrolün demokratik talepleri hafiflettiği

---

¹¹⁴² Noreng, a.g.e., s. 166.

argümanı kendini göstermektedir.¹¹⁴³ Emir, kimi zaman anayasaya aykırı meclisi dağıtmaktan çekinmemiştir. Diğer taraftan sahip olduğu ekonomik etkiyi çoğu zaman istediği siyasi gücü elde edecek şekilde kullanmıştır.

Kuveyt'te siyasi partilerin yasak olması, seçim kanununun oy kullanacak kişileri sınırlaması, hükümetin belirlenmiş şekli, siyasi güç adaletsizliği, seçim süreçlerine yönetimin müdahalesi, demokratik siyasi kültür zayıflığı, petrol sonrası yönetici ailenin siyasi üstünlüğünün devam ettiğinin açık göstergeleri olmuştur.¹¹⁴⁴ Seçim bölgelerini yönetim lehine düzenlemek, oy satın almak, yolsuzluk önemli siyasi araçlar olarak kullanılmıştır. Yönetim birçok vekil adayına mali destek verdiği gibi kimi zaman desteklediği kişinin aday gösterildiği bölgeye çeşitli hizmetler sunmuştur.¹¹⁴⁵ Yönetim aynı zamanda yayın araçlarını kontrol edip ifade ve toplanma özgürlüğünü sınırlama, hükümetin onayı olmaksızın yapılan hertürlü toplantıyı illegal sayma hakkını elinde tutmuştur.¹¹⁴⁶ Teşvik, ödül vb. yöntemlerle sahip olduğu petrol finansman aracını kullanarak muhalefeti satın alınmaya çalışmıştır. Yönetim, kendisi karşısında siyasi üstünlük sağlayan tarafı dengelemek için politik gücü zayıf kesimi desteklemiştir. Başarı elde edemediğinde ise çoğu zaman gösterdiği havucu bırakıp sopa aracına başvurmaktan çekinmemiştir. Yönetici kendi otorite ve kurumlarına yönelik tehdit algıladığında her zaman ataerkil mutlakiyetçi eski yapıya dönme eğilimi göstermiştir.¹¹⁴⁷ Kimi zaman görülen sert önlemlere rağmen Kuveyt siyasi siteminin doğası yöneten ve yönetilen arasındaki istişare ve anlaşmaya dayanmıştır. İki kesim arasında kurulan mutabakat, siyasi farklılıkların giderilmesinde şiddete başvurmayı azaltmış ve böylece politik baskı Kuveyt tarihinde normal unsur olmamıştır. Bu nedenle en zor siyasi krizlerde dahi uyuşmazlıkların daha çok barışçıl çözümü gözlenmiştir.¹¹⁴⁸

Kuveyt'te siyasi talepler her zaman kendini hissettirmekle beraber özellikle petrol, çıkarıldığı ilk yıllardan 1980'lerin sonlarına kadar ülkede siyasi istikrarın devamını sağlayan faktörlerden biri olmuştur. Petrol arifesinde zor durumda olan halk, yeni

---

¹¹⁴³ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 251.

¹¹⁴⁴ Salameh ve El-Sharah, a.g.e., s. 80.

¹¹⁴⁵ Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 250.

¹¹⁴⁶ Yetiv, "Kuwait's Democratic Experiment...", s. 269.

¹¹⁴⁷ Salih, "Kuwait: Political Consequence of Modernization...", s. 62.

¹¹⁴⁸ Alnajjar, "Human Rights in A Crisis Situation...", s. 190.

zenginliğini yönetime siyasi bağlılıklarını arttıracak Şekilde El-Sabah ailesiyle bağdaştırmıştır. Diğer taraftan yukarıda da bahsedildiği üzere petrol, tüccar ve kabile liderlerinin doğal kaynak öncesi siyasi ağırlıklarını yöneticinin zenginliğinden aldıkları önemli payla takas etme fırsatı doğurmuştur. Reform talep eden çok az sayıda kişinin ise kolayca tekileŐtirmesinde önemli rol üstlenmiştir. Petrolün yarattığı eğitim fırsatıyla bilinçlenen elit kesimin talepleri ise yüksek maaşlı devlet görevlerine getirilerek absorbe edilmiştir.¹¹⁴⁹ Ancak söz konusu durum Körfez Savaşı ve sonrasında değişmiştir. Söz konusu dönemle beraber siyasi talep kendini daha fazla hissettirmeye, yönetim daha fazla sorgulanmaya başlanmıştır. Yine de taleplerin yıkıcı olmak yerine reform niteliğinde olması petrolün kısmı baŐarisını ortaya çıkar mıŐtır. Kuveyt halkı siyasi taleplerini sürekli dillendirmekle beraber, muhalefetleri hiçbir zaman El-Sabah liderliğine olmamıştır.

Rantiye devletin ngrdğu petrol gelirlerinin ve kamu alanlarının yönetimin tekelinde olmasının yarattığı gücün halkı politik anlamda pasifize edeceği Kuveyt için tartışmalı varsayımdır.¹¹⁵⁰ Petrol ncesi dönemde siyasi konularda vatandaşlara danışma geleneği Kuveytli yöneticilerin her zaman göz önünde tutmaları gereken önemli unsur olmuştur.¹¹⁵¹ Kuveyt siyasi hayatında petrol, her zaman siyasi pasifize olmuş toplum yaratmamıŐtır. Petrol, siyasi talepleri istediği Şekilde yönlendirmesi konusunda El-Sabah ailesine belirli bir alan bırakmakla beraber sınırsız özerklik saėlamamıŐtır. Yapılan alıŐma çerçevesinde petrolün siyasi etkisinin sınırlı olmasını Şu Şekilde özetlemek mümkündür:

Petrol siyasi kalkınmayı Şekillendirmekle beraber rejimin istikrarı ile kaynağın yarattığı zenginlik arasında doğrudan ilişki bulunmamaktadır. Sosyopolitik yapı ve bölgesel güvenlik, lider kişiliği petrolün siyasi kalkınmayı Şekillendirme biçimini etkilemektedir. Petrol öncesinde mevcut politik ve toplumsal yapı, büyük komşulara sahip küçük ülke olması, petrolün yarattığı sosyal kalkınmanın siyasi bilinci arttırması kaynağın siyasi etkisini hafifleten önemli etkenleri oluşturmaktadır. Özellikle hakim olan ortak yönetim anlayışı, erken dönem siyasi bilinç yaratan 1921 ve 1938 meclis ile daha da kurumsallaşmış ve 1962’de meclisin açılması ile nihai noktaya ulaşmıştır. Söz konusu yönetim anlayışı halkın siyaset sahnelerinden silinmelerinin önüne geçen önemli

¹¹⁴⁹ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 80-81.

¹¹⁵⁰ Shultziner ve Tetreault, a.g.e., s. 286.

¹¹⁵¹ Abdul Reda, “A Summary of the Legal and Judicial System...”, s. 278.

faktörlerden birini meydana getirmiştir. Kuveyt, Körfez monarşileri arasında yönetime meydan okumaya istekli gerçek parlamentoya sahip tek ülke konumundadır.¹¹⁵² Petrol, rejimin devamlılığı için etken olmakla beraber ülke içinde parlamenter siyasi sistemin bulunması petrolün iç politik gücünü sınırlamaktadır.

Petrol öncesi dönemde ekonomik ve askeri gücü bulunan sırasıyla tüccar ve kabile liderlerine danışma geleneği yönetici ailenin gücünü önemli ölçüde kısıtlamıştır. Divan kültürünün petrol sonrası ve Kuveyt bağımsız devlet olarak ortaya çıktıktan sonra devam etmesi El-Sabah ailesinin siyasi gücünün sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Kuveyt'in monarşik yapıya sahip olmakla beraber meclisi ve anayasayı barındırması, bazı eksikliklere rağmen halkın siyasi sisteme dahil edilmesi sahip olunan ortak yönetim geleneğinin uzantısı olmaktadır. Küçük ülke olarak büyük komşulara sahip olması ve çoğu zaman söz konusu komşulardan kendisine yönelik ciddi güvenlik tehdidi alması, Kuveyt'in ulusal birlik konusunda birleşik tablo çizmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Irak tehdidinin çoğu zaman kendini hissettirmesi karşısında Kuveyt yönetimi halkın desteğine ciddi ihtiyaç duyduğundan tabandan gelen talepleri karşılama gereği duymuştur. Küçük devlet olmasına paralel ülke bütünlüğünü korumak için uluslararası desteği arayan Kuveytli yöneticiler, dış desteğin devamını sağlamak adına iç politikada daha demokratik adımlar atma ihtiyacını hissetmiştir. Böylece Kuveyt'in rantiyeye zihniyetinin önüne ket vuran diğer durum devletin görece küçüklüğü olmaktadır.

Halkın erken siyasi bilinci dışında yönetici liderin kişiliği Kuveyt demokratik sürecinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Demokrasi yanlısı olan El-Sabah ailesi yöneticilerinden bazıları aile ile siyasi güçler arasında çatışan çıkarları uzlaştırmaya çalışmıştır. Kamu taleplerine cevap vererek demokratik süreci güçlendirmiştir. Örneğin petrol gelirlerinin ülkeye ilk akmaya başladığı 1950'li yıllarda Kuveyt'in başında bulunan demokrasi taraftarı Abdallah El-Selim El-Sabah, ülke kalkınmasında oynadığı rol kadar temsil kurumu meclisin açılmasının öncülüğünü de yapmıştır. Bu uzantıda petrol gelirlerinin ülkeye aktığı ilk yıllarda Şeyh, daha otoriter olsaydı mali kaynağın sağladığı özerklikle Kuveyt'i şuan ki görünümünden daha otoriter yapıya çekebilecekti. Çünkü ardından gelen Cabir El-Ahmet El-Cabir El-Sabah ve Sabah El-Selim El-Sabah çok başarılı olamamakla beraber Abdallah El-Selim'e göre daha otoriter bir rejim arzu

---

¹¹⁵² Ottaway ve Muasher, a.g.e., s. 19.

etmişlerdir. İki Emir çoğu zaman petrol kaynaklarının yarattığı araçları kullanarak anayasayı askıya almış ve iç muhalefeti bastırmıştır.¹¹⁵³

Bazı küçük istisnalar dışında gelirlerin ilk arttığı yıllarda Kuveyt toplumu, kendilerine sağlanan refaha karşılık yönetici aileye bağlılık göstermiştir. Ancak daha fazla siyasi katılım talepleri 1980’li yıllardan günümüze kadar artarak devam etmiştir. Özellikle 2000’li yıllarda daha adil temsil ve yolsuzlukla mücadele konusundaki reform talepleri daha fazla hissedilmiştir. Protesto eylemlerinin minimum siyasi imtiyazla cevap bulduğu Kuveyt’te ciddi politik dönüşümün görülmemesi otoriter istikrar ile petrol zenginliği arasında bağ olduğunu ortaya koymakla beraber doğrudan siyasi çıkarıma yol açtığına dair kesin delil bulunmamaktadır. Artan siyasi reform talepleri petrolün olası demokrasiyi engellediği argümanını boşa çıkarmaktadır. Böylece Kuveyt’te rejime bağlılık yönetimin, halkın fiziki refah ve güvenliğini sağlaması kadar demokratik değerlere bağlı kalmasına paralel var olmuştur.¹¹⁵⁴ Yönetici aile kendi geleneksel güç ve meşruiyeti için halkın taleplerine cevap vermeye çalışmıştır. Bunu sağlamak için de gücünün devamı ile sivil toplumun aşırı güçlenmemesi arasında denge kurmak zorunda kalmıştır. Kısacası yönetici aile yukarıdan aşağıya olan reformların tabandan yukarı olmasına nasıl engel olacağına yolunu aramıştır.¹¹⁵⁵

Petrol fiyatlarının yükseldiği dönemde istikrarın artacağı ve düştüğü zamanda azalacağı varsayımı da Kuveyt için geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü Kuveyt içinde petrol gelirlerinin düştüğü yıllarda istikrar sağlandığı gibi yükseldiği zamanlarda istikrarsızlık yaşanmıştır. Örneğin fiyatların arttığı 1970’li yılların ortasında ülkede siyasi istikrarsızlık, yine çok yüksek olduğu 1980 ve 1981’de benzer istikrarsızlık ve fiyatların düştüğü 1986’da istisna olarak istikrarsızlık görülmüştür. Ancak Kuveyt yönetimi gelirlerin azaldığı dönemlerde dahi siyasi istikrarı arttırmak için sosyal harcamaları kısma yoluna gitmemiştir. Halkın hoşnutsuzluğuna yol açacak mali kesintilerden uzak durmuştur. Söz konusu durum rejimin petrol gelirlerini iç siyasi hedeflerini gerçekleştirecek şekilde kullandığını göstermiştir.

---

¹¹⁵³ Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 588.

¹¹⁵⁴ Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 590.

¹¹⁵⁵ Ehteshami ve Wright, a.g.e., s. 915, 916.

Kuveyt siyasi geleceği, petrolden ziyade i, bölgesel ve uluslararası zorluklarla başetme yeteneğine bağlı olmaktadır. Petrol gelirlerinin artması ve söz konusu gelirin doğrudan yöneticinin eline geçmesi El-Sabah ailesinin siyasi gücünü arttırarak toplum üzerinde kontrol kurmasını sağlamıştır. Ancak aynı petrol gelirleri yarattığı hızlı ekonomik ve sosyal kalkınma ile genişleyen, bilinçli kentli nüfus yaratmıştır. Ülkede parti kurmak yasak olmakla beraber farklı görüşlere sahip Kuveytliler, siyasi alanda faaliyet göstererek ülke geleneksel siyasi ve toplumsal yapısında etkili olan kabile kültüründen farklı yeni siyasi, ekonomik ve sosyal eğilimler geliştirmiştir. Bunun dışında Kuveyt'in küçük ülke olması, dış tehdit algısı, petrol öncesi mevcut olan siyasi konularda istışare geleneği gibi gerçekler El-Sabah liderliğindeki yönetimi politik anlamda sınırlandırmıştır. Politik kültür ve ortaya çıkan yeni siyasi, toplumsal ve sosyal dönüşümün geleneksel kabile dayanışmasının ve yönetici ailenin meşruiyetinin erozyonuna yol açacağını düşünen El-Sabah ailesi, kabile otoritesine yönelik tehdit oluşturma ihtimaline rağmen, temsil kurumları geliştirme, petrolün gelişmesine bağlı ekonomik genişleme sağlama, sivil ve askeri bürokratik organları göze çarpan şekilde arttırma gibi birtakım yöntemlerle geleneksel gücünü devam ettirmeye çalışmaktadır.¹¹⁵⁶ Kuveyt'e özgü söz konusu durumlar parlamentonun dağıtılmasından sonra yönetimin neden tekrar temsili anlayışa döndüğünü ortaya koymuştur.¹¹⁵⁷

---

¹¹⁵⁶ Baaklini, a.g.e., s. 361-362.

¹¹⁵⁷ Detaylı bilgi için Bkz. Alnajjar, "The Challenges Facing Kuwaiti Democracy", s. 252-258.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BAĞIMSIZ KUVEYT DEVLETİ VE KUVEYT DIŞ POLİTİKASINDA PETROL FAKTÖRÜ

4.1. Dış Politikada Coğrafi Kırılganlık ve Petrol Zenginliği

“Körfez’in korunması önemli ve hayati kaynak petrolün kendilerine ulaşmasını isteyen Avrupalılar ve diğerleri tarafından arzu edilmekte (...) çünkü ekonomilerinin devamını bu şekilde sürdürebilirler(...)”¹¹⁵⁸

17.820 km²’lik küçük toprak alanı ile 4.000.000 kadar kişiyle küçük nüfusa ve yüzölçümüne sahip, askeri olarak kendini savunabilmek için dış yardıma bağımlı, güvenliğini sağlamak, savunma taktiklerini değiştirebilecek zaman ve alan yaratmak konusunda iç kaynaklarının yetersiz olduğu ve liderlerin kendi zayıflıklarının değiştirilemeyecek temel durum olduğunu kabul ettikleri Kuveyt, küçük devlet kategorisine girmektedir.¹¹⁵⁹ Bölgesel açıdan bakıldığında da komşu devletler Irak, İran ve Suudi Arabistan ile kıyaslandığında Kuveyt’in küçük bir devlet olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Assiri de çalışmasında sahip olduğu küçük nüfus, mevcut nüfusun büyük çoğunluğunu da yabancıların oluşturduğu ve küçük fiziki alanla BM’nin Kuveyt’i küçük kabul ettiğini belirtmiştir.¹¹⁶⁰ Kısacası, gerek nicel ve nitel gerekse algı üzerinden tanımlanmaya çalışıldığında Kuveyt’in küçük ülke olduğu sonucu çıkmaktadır. Söz konusu ülkelerin tehdit ve baskıya karşı kırılgan yapıda oldukları varsayımı Kuveyt için geçerliliğini korumaktadır.

Coğrafi küçüklüğü ve sınırlı nüfusu Kuveyt’i Körfez’in en kırılgan devletlerinden biri haline getirmiştir.¹¹⁶¹ Mübarek çalışmasında coğrafi konumunun, büyük komşuların ve küçük nüfusuna kıyasla içinde barındırdığı çok sayıda yabancıyı Kuveyt’i dışarıdan

¹¹⁵⁸ Kuveyt Eski Savunma Bakanı Salem El-Sabah (Assiri, a.g.e., s. 103).

¹¹⁵⁹ Tetreault, “Autonomy, Necessity, and the Small State...”, s. 565.

¹¹⁶⁰ Assiri, a.g.e., s. XIV.

¹¹⁶¹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 1.

doğan saldırılara karşı Hasas yaptığını yazmıştır.¹¹⁶² Terrill çalışmasında küçük nüfus ve küçük alan olarak Kuveytlielerin büyük komşulardan gelecek olası saldırıları engellemede yeterli askeri kapasiteye sahip olmadığını, ülke güvenliğine yönelik risk oluştuğunda dış destek olmadan tehdidi yok etmek konusunda her zaman arttırmaya çalıştığı askeri gücünün yetersiz kaldığını belirtmiştir.¹¹⁶³ Kuveyt büyük ve güçlü komşulara sahip olduğundan hiçbir zaman askeri olarak kendini koruyacak durumda olamamıştır.¹¹⁶⁴ Yine büyük güçlerin kışkırtma, propaganda gibi faaliyetler aracılığıyla küçük devletler üzerinde nüfuz genişletme çabaları Kuveyt içinde çoğu zaman kendini hissettirmiştir. 1980'lerde İran'ın İslam ihraç politikası ve Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e yönelik politikaları ülkenin iç istikrarına zarar vermiştir.¹¹⁶⁵ Bağımsızlığın ilk yıllarında ve ardından aralıklarla beliren Irak tehdidi ve en nihayetinde işgali, kimi zaman İran'dan algılanan tehdit ve bunlara tek başına karşı koymada yetersiz kalması Kuveyt'in kırılganlığını ortaya koymaktadır.

Devletler dış politika amaçlarıyla onları gerçekleştirmede kullanabilecekleri araçların maksimum derecede uygun olmasına çalışmaktadır.¹¹⁶⁶ Wright çalışmasında her ülkenin sahip olduğu kapasite dahilinde dış politika belirlediğini ortaya koymuştur.¹¹⁶⁷ Sajedi de çalışmasında bir ülkenin dış tehditlere güç kullanarak, diplomasi yoluyla, ekonomik ve propaganda yoluyla karşı koyabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁶⁸ Söz konusu dış politik araçlardan hangisinin kullanılacağı ise ülkenin sahip olduğu maddi ve manevi güçle belirlenmektedir. Yani devletler sahip oldukları araçlara uygun dış politika amaçları saptamaları durumunda hedeflerini tutturabileceklerdir. Kuveyt açısından bakıldığında küçüklüğünün dış politikada güç kullanmasının son araç olmasına yol açtığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Kuveyt dış ilişkilerinde güç yerine petrolün yarattığı ekonomik güce ve diplomasiye ağırlık vermektedir. Kısacası, Kuveyt gibi küçük devletlerin büyük

---

¹¹⁶² Walid E. Moubarek, "The Kuwait Fund In The Context Of Arab And Third World Politics", **Middle East Journal**, 41 (4), (1987), s. 552; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹¹⁶³ W. Andrew Terrill, **Kuwaiti National Security and The U.S.-Kuwaiti Strategic Relationship After Saddam**, USA: Strategic Studies Institute Press, 2007, s. 33.

¹¹⁶⁴ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359.

¹¹⁶⁵ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 120.

¹¹⁶⁶ Efraim Karsh, "Military Power and Foreign Policy Goals: The Iran-Iraq War Revisited", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 64 (1), (1987-1988), s. 95.

¹¹⁶⁷ Steven Wright, "The Foreign Policy in the GCC", Mehran Kamrava (Ed.), **International Politics of the Persian Gulf, içinde (72-93)**, USA: Syracuse University Press, 2011, s. 88.

¹¹⁶⁸ Amir Sajedi, "Geopolitics of the Persian Gulf Security: Iran and United States", **IPRI Journal**, IX (2), (2009), s. 79-80.

devletlerden askeri olarak kırılğan olmaları kendilerinin dış politikalarında askeri eylemlere yönelmelerini azaltarak diplomasi yolunu tercih etmelerine yol açmaktadır.¹¹⁶⁹ Böylece Kuveyt, saldırgan eylemler yerine pozitif eylemler sergilemeyi daha rasyonel görmektedir.

1988 yılında Kuveyt Savunma Bakanı Nawaf El-Ahmed El-Caber El-Sabah'ın “Kuveyt'in kendini savunmasının ilk ve ikinci yolu diplomasi olup askeri seçenek üçüncü sırada gelir” şeklindeki sözleri¹¹⁷⁰ Kuveyt'in öncelikli dış politikasının diplomasi olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece ülke, özellikle bölge içi sorunlar olmak üzere uluslararası ilişkilerde yalnızca olumlu eylemler gerçekleştirerek daha çok görüşmeci, dengeleyici ve arabulucu rolü üstlenmektedir.¹¹⁷¹ Diğer taraftan gelişmekte olan Arap ve diğer ülkelere mali kaynak sağlayarak Araplar arası ve üçüncü dünya ilişkilerinde pozitif bir rol oynamaktadır.¹¹⁷² Böylece Kuveyt, tarihsel olarak var olmaya ilişkin amaçlarını daha çok diplomasi yoluyla gerçekleştirmeye ve bölgesel düzeyde etkili güçleri her zaman dengelemeye çalışmıştır.¹¹⁷³ Kuveyt dış politikada daha çok orta yol yaklaşımını benimsemiş, siyasi ve ideolojik çatışmalardan uzak kalmıştır. Arap dünyasındaki herhangi bir siyasi sistemle kendini özdeşleştirmekten kaçınmış, gelecekteki herhangi bir tehdide karşı da Arap devletlerinin desteğinin devamını sağlamak için sahip olduğu petrol zenginliğini diğer ülkelerle paylaşma politikasını benimsemiştir.¹¹⁷⁴

Kuveyt'in dünyanın önemli petrol ülkelerinden biri olması kırılğanlığının aşılmasında çoğu zaman önemli bir güç yaratmaktadır. Küçük devletlerin imkanlarının sınırlılıklarının dış politikalarını şekillendiren en önemli unsur olduğu ve harici ilişkilerde daha zayıf tarafı oluşturduklarından¹¹⁷⁵ dış politikalarının genellikle dış çevre tarafından etkilendiği varsayımı Kuveyt için kısmen geçerliliğini korumakla beraber ülkenin petrolü kendisine görece bağımsız bir hareket alanı sağlayarak gücünü arttırmaktadır. Tetreault çalışmasında petrolün, kaynak sahibi devletlerin dış politikasında kendilerine daha fazla

---

¹¹⁶⁹ Terrill, a.g.e., s. 33.

¹¹⁷⁰ Foley, a.g.e., s. 85.

¹¹⁷¹ Assiri, a.g.e., s. XIV.

¹¹⁷² Moubarek, a.g.e., s. 538.

¹¹⁷³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 125.

¹¹⁷⁴ Assiri, a.g.e., s. 28.

¹¹⁷⁵ Haluk B. Gercer, “ Small States: A Tool For Analysis”, **The Turkish Yearbook**, 15, (1975), s. 110.

seçim ve güç sağladığını ifade etmiştir.¹¹⁷⁶ Kuveyt için petrol politikası aynı zamanda dış ve güvenlik politikası boyutlarını taşımaktadır.¹¹⁷⁷ Petrolün dış politikayla iç içe girmesinde Kuveyt'in söz konusu kaynağı kırılganlığını giderecek önemli ve yararlı bir araç olarak görmesinin etkisi bulunmaktadır. Kuveyt ulusal amaçlarını gerçekleştirmek için çoğu zaman petrol kartını kullanmaktadır. Anthony ve Hearty çalışmalarında Kuveyt'in kendisini olası tehditlere karşı korumakta nüfus ve askeri kapasitesinin yetersizliğinin yarattığı riski, sahip olduğu petrolü en temel dış politika aracı olarak kullanmasıyla gidermeye çalıştığını belirtmişlerdir.¹¹⁷⁸ Petrol, Kuveyt'in pozisyonunu güçlendirecek fırsatlar elde etmesini sağlamaktadır.¹¹⁷⁹ Kuveyt, petrolü dış tehditleri rüşvetle satın almak, özellikle dış yardım programıyla uluslararası alanda kendine destekçi sağlayarak güvenliğini devam ettirmek için kullanmaktadır.¹¹⁸⁰ Böylece Kuveyt'in dış yardımları onu olası tehditlere karşı koruyacak bir teşvik olarak düşünülmüştür.¹¹⁸¹ Sahip olduğu petrolün yarattığı zenginlikle Kuveyt, Soğuk Savaş boyunca blok dışı kalmayı başarmış ve bölgesel aktif bir dış politika izleyebilmiştir.¹¹⁸²

Petrol kaynaklarına bağımlı büyük devletler, söz konusu stratejik maddenin ülkelerine akışını sağlamak adına her zaman Kuveyt'i gözetmek durumunda kalmıştır. Abuolfathi'nin 2030'da dünyanın toplam enerji talebinin %50 ile %60 arasında yükselmesine paralel söz konusu kaynaklara sahip ülkelerin uluslararası politikadaki stratejik öneminin artacağı ve Suudi Arabistan, İran, Irak, BAE ile Kuveyt'in gelecek dönemde dünyanın en büyük enerji tedarikçileri olacağı şeklindeki öngörüsü Kuveyt'in önemini ortaya koymaktadır.¹¹⁸³ Benzer şekilde Sajedi'nin petrol üreten ülkelerin miktar ve fiyatları manipüle ederek ithalatçı devletlerin ekonomilerini doğrudan etkileyeceklerini vurgulaması rezerv ülkelerinin ve böylece Kuveyt'in özel yerini göstermektedir.¹¹⁸⁴ Kuveyt, 1950'lerde Ortadoğu'nun en önemli üretici ülkelerinden biri haline gelerek

---

¹¹⁷⁶ Tetreault, "International Relations", s. 135.

¹¹⁷⁷ Noreng, a.g.e., s. 152.

¹¹⁷⁸ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 140.

¹¹⁷⁹ Mohammad Abolfathi ve diğerleri, "Persian Gulf Position in America's Geopolitical Point of View", **Journal of American Science**, 8 (10), (2012), s. 815.

¹¹⁸⁰ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 579.

¹¹⁸¹ Assiri, a.g.e., s. 99.

¹¹⁸² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 567.

¹¹⁸³ Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 815-817.

¹¹⁸⁴ Sajedi, a.g.e., s. 80.

bölgenin en zengin petrol devletlerinden biri olmuştur.¹¹⁸⁵ 2012 verilerine göre Kuveyt sahip olduğu yaklaşık 102 milyar varil ham petrol ile dünya rezervlerinin %6'sından fazlasına sahip bir ülke olarak¹¹⁸⁶ gelecek enerji tedarikine ilişkin projelerde kritik rol oynamaya devam etmektedir.¹¹⁸⁷ Mali güç, dış yatırım hacmi ve diğer ülkelere ekonomik yardım politikası Kuveyt'i uluslararası kilit oyuncularından biri yapmıştır.¹¹⁸⁸ Böylece Basra Körfezi'nde zengin bir şehir devleti olan Kuveyt,¹¹⁸⁹ son yıllarda uluslararası politikada güç elde etmiştir.¹¹⁹⁰ Böylece coğrafi ve nüfus bakımından küçük olan devletlerin uluslararası ilişkilerde önemli olmadığı ve sınırlı kabiliyetleri dolayısıyla uluslararası politikada sınırlı rol oynadıkları varsayımı Kuveyt için kısmen geçerliliğini yitirmektedir.¹¹⁹¹

Petrol sahibi ülkeler uluslararası alanda önemli avantajlar elde ederken aynı kaynak söz konusu devletlerin kırılganlığını arttırabilmektedir. Ortadoğu'da bulunan petrol rezervleri, büyük güçlerin bölgeye ilişkin politikalarını şekillendiren, müdahale isteğini arttırarak burayı güç mücadelesine maruz bırakan, Ortadoğu devletleri arasında hem siyasal hem de ekonomik farklılaşmayı ve çatışmayı yoğunlaştıran en etkili unsur görünümündedir.¹¹⁹² Kuveyt petrol ile bir taraftan dünyanın geri kalanı için önemli aktör haline gelirken diğer taraftan aynı kaynak kendisini dış çevreye karşı kırılgan yapmaktadır.¹¹⁹³ Küçük devletlerin varlıklarını devam ettirmelerinin her zaman risk taşıdığını belirten El- İbrahim, Kuveyt'in petrol zenginliğinin varlığına yönelik riski daha da arttırdığını ortaya koymuştur.¹¹⁹⁴ Mübarek çalışmasında Kuveyt'in son derece büyük petrol rezervlerinin kendisini dış kaynaklı saldırılara açık hale getirdiğini belirtmiştir.¹¹⁹⁵

¹¹⁸⁵ James E. Akins, "Heading Towards War", *Journal of Palestine Studies*, 20 (3), (1991), s. 17.

¹¹⁸⁶ The World Factbook, "Kuwait", (2012), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ku.html>, (17.12.2015).

¹¹⁸⁷ Cordesman, *Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War*, s. 1.

¹¹⁸⁸ Foley, a.g.e., s. 45.

¹¹⁸⁹ Siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer faaliyetlerin büyük oranda şehirde gerçekleşmesi şeklinde demografik ve coğrafi olmanın yanında siyasi faaliyetlerini yürüttüğü alan bakımından şehir devleti olarak tarif edilmektedir (Assiri, a.g.e., s. XIV).

¹¹⁹⁰ Assiri, a.g.e., s. 48.

¹¹⁹¹ Assiri, a.g.e., s. XIV.

¹¹⁹² Gamze Güngörmüş Kona, "Ortadoğu Petrolü ve Büyük Güçler", *Jeopolitik Dergi*, 10, (2004), s. 77.

¹¹⁹³ Gause III, *Oil Monarchies...*, s. 119.

¹¹⁹⁴ El-İbrahim, a.g.e., s. 143.

¹¹⁹⁵ Moubarek, a.g.e., s. 552; Cordesman, *Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War*, s. 8.

Kuveyt petrol ile birlikte komşu büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Söz konusu komşu ülkeler ekonomik gücü ele geçirmek için Kuveyt'e saldırmaktan dahi çekinmemiştir.

Irak işgalinde olduğu gibi Kuveyt, büyük komşu ülkelerin doğrudan hedefi haline gelmiş ve sahip olduğu küçük nüfus dolayısıyla ülkenin savunma planlarını uygulama ve insan kaynaklarını kullanma güçlüğü yaşayarak Irak'a karşı direnememiştir.¹¹⁹⁶ Kuveyt, görece küçüklüğü ve sahip olduğu petrolün yarattığı fırsat kadar doğurduğu Hasasiyet karşısında her zaman büyük güçlere bağımlı kalmış ve varlığını sürdürmek için onların desteğini aramıştır. 19. yüzyıldan günümüze kadar dış tehdit karşısında her zaman büyük bir dış gücün desteğine başvurma şeklinde genel bir strateji geliştirmiş, bağımsızlık sonrası söz konusu desteği de daha çok petrol avantajıyla sağlamıştır. Böylece daha az güçlü bir devletin elindeki stratejik kaynağa ihtiyaç duyan büyük güçler, söz konusu kaynak dolayısıyla görece daha güçsüz bir ülkeyle stratejik ilişki olan müşterilik (cliency) ilişkisi¹¹⁹⁷ geliştirmektedir.¹¹⁹⁸ İlişkide büyük güçler petrolün akışının sürekliliğini sağlamaya çalışırken Kuveyt dış tehditlere karşı güvenliğini devam ettirmek için büyük güç koruması elde etmeyi hedeflemektedir.¹¹⁹⁹

Kuveyt, güvenlik ve bağımsızlığını sürdürmek için her zaman bölgesel ve dış güçlerin desteğini aramak durumunda kalmıştır.¹²⁰⁰ Wright da çalışmasında küçük KİK üyelerinin çıkarlarının uyuştugu noktalarda uluslararası ve bölgesel pozisyonlarını arttırmak için uluslararası güçlerin yanında yer aldıklarını belirtmiştir.¹²⁰¹ Böylece Kuveyt Mübarek döneminde İngiltere'nin desteğini alırken El- Jabir döneminde ABD ile

¹¹⁹⁶ Gause III, **Oil Monarchies...**, s. 119.

¹¹⁹⁷ Müşterilik ilişkisinde patron ile müşteri devlet arasında iki ülkenin güvenliğini arttıracak şekilde hizmet ve mal değişimi söz konusu olmaktadır. Patron, müşterinin bölgesindeki gücünün ve uluslararası pozisyonunun kendisine sağladığı üstünlükle müşterinin dış politikasının önemli kısmı üstünde kontrol, stratejik konum ve mallarının kullanılması gibi haklar elde ederken müşteri devlet, olası dış tehdide karşı patron devletten askeri ekipman, askeri eğitim gibi mal ve hizmetler almaktadır (Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 567). Büyük gücün küçük devletten aldığı varlıklar karşısında küçük devlet, dış ve iç düşmanları satın alarak ya da patronun tedarik ettiği güçlerle kendisine yönelik iç ve dış zorluklara karşı kendini korumuş olmaktadır. Söz konusu ilişkide büyük güç, daha az güçlü müşteri devletin sağladığı coğrafi bölge, liman, temel tesisler ve rejimin temel güç adına hareket etmek istemesine karşılık küçük güce silah, askeri ekipman ve eğitimi ile diğer çeşit askeri ve ekonomik yardım sağlamaktadır (Tetreault, "International Relations", s. 140).

¹¹⁹⁸ Tetreault, "International Relations", s. 140.

¹¹⁹⁹ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 567.

¹²⁰⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 125.

¹²⁰¹ Wright, a.g.e., s. 88.

ilişkilerini geliştirmiştir.¹²⁰² Kuveyt dış tehditler dışında iç siyasi sistemin bütünlüğünü sürdürerek varlığını devam ettirmek için büyük güçlerle yakın işbirliği yapmanın yanında bölge ülkeleriyle de olumlu ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Petrol, dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı bir araç olmakla beraber kimi zaman güvenlik kaygıları Kuveyt'in petrol politikalarına yön vermektedir. Böylece ülkenin petrol politikaları ekonomik çıkarlar kadar bölgesel ve kimi zaman uluslararası kaygılarla şekillenmektedir.¹²⁰³ Diğer Ortadoğu petrol ihracatçıları gibi Kuveyt de petrol politikalarını gelir hedefleri kadar iç istikrar, dış tehditler ve müttefiklerle ilgili politik kaygıları da göz önünde tutarak belirlemektedir.¹²⁰⁴

Kuveyt'in petrol zenginliği ile coğrafi kırılganlığının bileşimi Körfez'in değerlendirilmesinde Kuveyt'i stratejik kritik noktaya koymaktadır.¹²⁰⁵ Özellikle diğer bölge küçük devletleri arasında Kuveyt'in kendisine oranla büyük komşulara sahip tek Körfez Emirliği olması ülkenin önemini daha da arttırmaktadır. Büyük komşular arasında sıkışan Kuveyt, söz konusu ülkeler karşısındaki kırılganlığını gidermek amacıyla oldukça ihtiyatlı bir politika takip etmiş, uzun yıllar denge politikası izleyerek tarafsız duruşunu sürdürmeye çalışmıştır. Olası dış tehditleri bertaraf etmek için de -güvenlik zafiyetini gidermek- sahip olduğu petrolü önemli bir araç olarak görmüştür. Petrolü en etkin şekilde kullanarak küçük ülke olmanın dezavantajlarını hafifletmeye çalışmıştır. Yani ekonomik başarı, zenginlik ve mali güç Kuveyt dış politikasının yapıtaşını oluşturmuştur.¹²⁰⁶ Kuveyt kırılganlığını gidermek için petrol kozunu kullanmış olmakla beraber yine aynı doğal kaynak Irak'ın işgalinde olduğu gibi ülkenin kırılganlığını arttırmıştır. Kuveyt'in küçük devlet niteliği dış politikada kısmi özerklik sağlayan petrol kartını daha farklı ve çoğu zaman sınırlı kullanmasına yol açmıştır. Ancak yine de petrol Kuveyt'in büyük devletler tarafından korunmasını sağlamıştır. ABD'nin bölgedeki varlığında ve Kuveyt'i korumasında petrolün rolü yadsınamayacaktır.

---

¹²⁰² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 125.

¹²⁰³ Noreng, a.g.e., s. 152.

¹²⁰⁴ Noreng, a.g.e., s.163.

¹²⁰⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 1.

¹²⁰⁶ Assiri, a.g.e., s. 119.

4.2. İngiliz Korumasından Bağımsızlığa (1930-1961)

Şekil 6: Bağımsız Kuveyt Sınırları¹²⁰⁷

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın ilk yıllarında bölgenin uluslararası politikasını burada etkinlik gösteren Osmanlı ile İngiltere arasındaki mücadele şekillendirmiştir.¹²⁰⁸ Söz konusu dönemde iki güç arasındaki çatışma Kuveyt üzerinde de yoğunlaşmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadar Hindistan yolu güvenliğinde Körfez'i kendisi için stratejik gören ve söz konusu bölgede ticaretini sürdürmek isteyen İngiltere,¹²⁰⁹ Kuveyt üzerinde nüfuz kurmak için bir taraftan Osmanlı diğer taraftan özellikle Berlin-Bağdat demiryolunun son durağı olarak Kuveyt'i hedefleyen Almanya¹²¹⁰ ve yine buraya demiryolu döşemeyi hayati sayan Rusya ile mücadele etmiştir. Bölgede büyük petrol rezervlerinin keşfedilmesiyle şiddetlenen mücadele, I. Dünya Savaşı sırasında Rusya'nın savaştan çekilmesi, Almanya ve Osmanlı'nın yenik çıkması sonucunda

¹²⁰⁷ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 5.

¹²⁰⁸ Arı, *Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)*, s. 111.

¹²⁰⁹ Hurewitz, a.g.e., s. 110.

¹²¹⁰ Cordesman, *Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War*, s. 3; Arı, *Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)*, s. 50.

İngiltere'nin galibiyetiyle son bulmuştur. Böylece İngiltere Kuveyt'i de kapsayacak şekilde Körfez bölgesini egemenliği altına almıştır.¹²¹¹

Kuweyt topraklarında El-Sabah ailesi yönetiminin iyice yerleştiği 18. yüzyılın ortalarından itibaren o dönemki Şeyhlik, İngiltere'nin yerel temsilcisi olan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi ile ilişki geliştirmiştir. Özellikle İran'ın 1776'da Basra'yı kuşatması karşısında Kuveyt'in İngiliz temsilcilerini topraklarına kabul etmesi ve İngiltere'nin ticaret rotalarının bir kısmını bu toprak parçasına kaydırmasıyla¹²¹² İngiltere ile El-Sabah arasında sınırlı düzeyde siyasi ilişkiler başlamıştır. İngiltere ile sürdürülen sınırlı ilişkiler 1866 yılında iktidara gelen Kuveyt Şeyhi Abdallah El-Sabah II ile değişmiştir. Şeyh, Kuveyt'in yerel özerkliğinin garantisine karşılık Osmanlı ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Kuveyt 1870'de bir taraftan Bağdat vilayetine bağlanırken diğer taraftan Abdallah El-Sabah 1871'de Osmanlı'nın kaymakam unvanını kabul etmiş, ardından gelen Muhammed El-Sabah da söz konusu unvanı sürdürmüştür.¹²¹³ Osmanlı ile sürdürülen olumlu ilişkiler 1896'da bir çeşit darbeyle başa geçen Mübarek El-Sabah (Büyük Mübarek) ile tekrar değişmiştir. El-Mübarek'e muhalif kesimleri Osmanlı'nın desteklemesi karşısında Şeyh, kendi gücünü sağlamlaştırmak ve Kuveyt'i Osmanlı gücünün dışında tutmak adına İngiltere'ye yanaşmıştır.¹²¹⁴

Osmanlı'nın Konya'dan Bağdat'a ve son durak olarak Kuveyt'e uzanacak Berlin-Bağdat demiryolu projesinin imtiyazını Almanlara vermesi karşısında¹²¹⁵ bölgeyi özellikle Hindistan yolu için stratejik gören İngiltere harekete geçmiştir. Almanya'nın burada nüfuz elde etmesinin önüne geçmek amacıyla Kuveyt'e daha fazla önem vermeye başlamıştır. Diğer taraftan İngiltere bölgedeki İngiliz etkinliğini kırmak için Kuveyt'e yönelik projelerini gerçekleştirmeye çalışan Rusya ile de mücadeleye girişmiştir. İngiltere, Hindistan'a giden deniz hattı boyunca stratejik bir konumda bulunduğu ve başka güçlerce kontrol altına alınarak İngiltere'nin bölgedeki etkinliğinin azaltılmasının önüne geçmek

¹²¹¹ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 50.

¹²¹² Demirbaş, a.g.e., s. 102.

¹²¹³ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 112; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 11; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3.

¹²¹⁴ Tetreault, "International Relations", s. 138; Peterson, "The Arabian Peninsula in Modern Times...", s. 1444; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 3; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 139.

¹²¹⁵ Kelly, a.g.e., s. 238; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 112.

için Kuveyt'i nüfuzu altında tutmak istemiştir.¹²¹⁶ Daha önce de bahsedildiği üzere İngiltere diğer devletlerin bölgede genişlemesini engellemek ve Kuveyt Şeyhi Mübarek El-Sabah da beliren Osmanlı tehdidini bertaraf etmek için 23 Ocak 1899'da İngiltere'nin izni olmadan Kuveyt Şeyhi'nin topraklarını yabancılara vermeyeceğini ve yabancı temsilcileri buraya kabul etmeyeceğini öngören gizli bir işbirliği ve dostluk anlaşmasını aralarında imzalamışlardır. Anlaşma, iç özerkliğinin devamı ve şeyhin yıllık yardım alması karşısında Kuveyt'in dış politikasını İngiltere'ye bırakmasını öngörmüştür.¹²¹⁷ Anlaşma İngiltere'nin Kuveyt'in içişlerine müdahale etmemesini içermekle beraber modern bürokrasinin oluşturulması konusunda İngiliz danışmanlar Şeyh'e yardım etmiştir.¹²¹⁸ 1899 Anlaşmasıyla güçlenen Kuveyt-İngiltere ilişkileri ülke bağımsızlık tarihi 1961 yılına kadar devam etmiştir. Söz konusu döneme kadar da Kuveyt dış politikası İngiltere tarafından şekillenmiştir.

Anlaşmayı öğrenen ve bunun geçersiz olduğunu savunan Osmanlı'nın olası saldırısını engellemek için İngiltere, 1902'de bölgeye güç yığdığı gibi 1901'de Kuveyt açıklarına savaş gemisi yollayan Rusya'ya da uyarılarda bulunmuştur.¹²¹⁹ Kuveyt üzerindeki uyuşmazlık, en nihayetinde iki taraf arasında 29 Temmuz 1913'te Basra Körfezi'ne ilişkin yapılan İngiliz-Osmanlı Antlaşması'nda çözüme kavuşturulmuştur. Antlaşmada Osmanlı'nın Kuveyt üzerindeki yetkisi tanınmakla beraber Şeyhliğin özerkliği dahilinde içişlerine karışmaması ve bu kapsamda 1899 Anlaşması taraflarca kabul edilmiştir.¹²²⁰ Antlaşmayla Bağdat-Basra demiryolunun Kuveyt'e uzanacak hattının yapımı da bir İngiliz şirketine bırakılmıştır.¹²²¹ Antlaşma I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle onaylanmamıştır. Savaş sırasında İngiliz koruması altında bağımsız bir yönetim olarak tanınması vaadiyle Kuveyt, Osmanlı'ya karşı yakın ittifak ilişkisi içinde İngiltere'ye savaş desteği vermiştir.¹²²² Sonuçta savaşın yarattığı etkiyle Kuveyt, tam anlamıyla İngiltere'ye

---

¹²¹⁶ Loewenstein, a.g.e., s. 103.

¹²¹⁷ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 359; Hurewitz, a.g.e., s. 109; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Kelly, a.g.e., s. 241-242; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 160.

¹²¹⁸ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135.

¹²¹⁹ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 114.

¹²²⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 139.

¹²²¹ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 117.

¹²²² Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 160; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 140.

bağımlı olacak şekilde söz konusu büyük gücün koruması altına girmiştir.¹²²³ Diğer taraftan söz konusu himaye Kuveyt'in komşularına karşı siyasi bağımsızlığını garanti etmiştir.¹²²⁴ 1920 ve 1930'lu yıllar boyunca İngiltere, Kuveyt'in gerek Suudi Arabistan ya da Irak gibi bölge ülkelerin gerekse yabancı güçlerin eline geçmesini engelleyerek kendi korumasında özerkliğini sürdürmesini sağlamıştır.¹²²⁵ Böylece 1914 yılına gelindiğinde Kuveyt İngiliz himayesinde *de facto* şeklinde bağımsız bir şeyhlik olmuş ve I. Dünya Savaşı'nda birden çok cephede savaşmak durumunda kalan Osmanlı bunu kabul etmiştir.¹²²⁶

İngiltere'nin Körfez üzerindeki denetimi 1932'de manda yönetiminin sona ermesi ve ardından yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesi olayları dolayısıyla kısmen gevşemekle beraber, özellikle petrolün keşfine paralel, İngiltere bölge ile olan ilişkisini devam ettirmeyi çıkarları için zaruri görmüştür.¹²²⁷ II. Dünya Savaşı sonrası 1947'de Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığı ile beraber İngiltere'nin Hindistan'a giden yolların korunmasında güvenlik koridoru olarak gördüğü Körfez'in önemi azalınca bölgede var olma nedeni ortadan kalkmıştır. Ancak bölgede keşfedilen petrol kaynaklarının İngiltere'nin bölgedeki ticari faaliyetleri kadar Batı'nın refahı için büyük rol oynaması söz konusu rezervlerin korunmasını zorunlu hale getirmiştir.¹²²⁸ Böylece II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından İngiltere bölgede tam etkinlik kurmuştur. Dahası Soğuk Savaş'ın başlangıcında iki süper güç arasındaki rekabetin artması karşısında ABD, Batı'nın tekrar toparlanmasında hayati gördüğü bölgenin İngiltere'nin kontrolünde olmasını Sovyetlerin buradaki etkinliğinin sınırlandırılması açısından yararlı bulmuştur.¹²²⁹ Petrol ile beraber Körfez'deki varlığını devam ettirmek isteyen İngiltere, Kuveyt'i de etkisi altında tutmaya çalışmıştır.

---

¹²²³ Foley, a.g.e., s. 17-18.

¹²²⁴ Loewenstein, a.g.e., s. 105; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 13.

¹²²⁵ Loewenstein, a.g.e., s. 105.

¹²²⁶ Kelly, a.g.e., s. 242; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Greenwood, a.g.e., s. 40.

¹²²⁷ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 117.

¹²²⁸ Kelly, a.g.e., s. 238; Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 355; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 132.

¹²²⁹ Foley, a.g.e., s. 31-32.

Petrolün keşfi İngiltere'nin Hindistan'a giden yolun güvenliğinin sağlanmasında Kuveyt'in önemini dönüştürmüş, ülkeyi ekonomik ve stratejik bir değere taşımıştır.¹²³⁰ 1940'lı yılların sonunda dekolonileşme sürecinin bir parçası olarak Kuveyt de bağımsızlığa giden yola girmiş olmakla beraber, özellikle yeni petrolü ve petrole genişleyen pazarı İngiltere ile olan ilişkilerinde Şeyhliğin önemini arttırmıştır.¹²³¹ Henüz 1935'de İngiltere bölge temsilcisinin yayınladığı raporda, Kuveyt'in İngiliz koruması altında bağımsız olduğu ve İngiltere'nin rızası olmadan diğer imtiyazlarla beraber petrol imtiyazlarının yabancı güçlere verilmeyeceği belirtilmiştir.¹²³² Öyle ki 1950'lerde Kuveyt, İngiltere'nin girişimiyle Ortadoğu'nun en büyük petrol üretici ülkesi haline gelmiştir.¹²³³ Petrol ile birlikte büyük ölçekli petrol yatırımlarının korunmasını temel amaç haline getiren İngiltere, Kuveyt ile siyasi ve ekonomik ilişkilerini derinleştirmeye çalışmıştır.¹²³⁴ İngiliz temsilcisi, Kuveyt'in petrol imtiyazlarını İngiltere firmalarına vermesi ve petrol gelirlerini bu ülkeye yatırması için yoğun çaba harcamıştır.¹²³⁵ Diğer taraftan Kuveyt'i etkisi altında tutmak için söz konusu ülkedeki İngiliz danışmanlarının sayısını arttırmıştır.¹²³⁶ Kuveyt de İngiltere'nin önemli petrol tedarikçisi olduğu gibi gelirlerinin önemli bir kısmını bu ülkede yatırıma dönüştürmüştür.¹²³⁷

Petrol sonrası yaşanan olumlu ilişkilere rağmen İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan zayıflayarak çıkması bölgedeki etkinliğini azalttığından söz konusu ülke, Kuveyt üzerindeki hakimiyetini devam ettirememiştir. Özellikle 1947'de İngiltere'nin Güney Asya'dan çekilmesi ve Batı Afrika'dan Güneydoğu Asya'ya kadar kimi diğer ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması, Körfez ülkelerinin başta petrol alanları olmak üzere İngiltere kontrolündeki topraklarını geri almaları için fırsat doğurmuştur.¹²³⁸ Kuveyt de bağımsızlık için harekete geçmiştir. 1938'in ilk dönemlerinde Kuveytli bir genç hareketin, büyük Arap ulusunun ayrılmaz parçası olarak tam egemenlik talebinde bulunmasıyla Kuveyt'te

---

¹²³⁰ Loewenstein, a.g.e., s. 103.

¹²³¹ Foley, a.g.e., s. 31; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 24, 125; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135.

¹²³² Hurewitz, a.g.e., s. 111.

¹²³³ Akins, a.g.e., s. 17.

¹²³⁴ Kelly, a.g.e., s. 238; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 24.

¹²³⁵ Foley, a.g.e., s. 43.

¹²³⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 24.

¹²³⁷ Foley, a.g.e., s. 32.

¹²³⁸ Foley, a.g.e., s. 32.

bağımsızlığın tohumları atılmıştır.¹²³⁹ II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Ortadoğu'ya yayılan, Mısır'ın öncülük ettiği Arap ulusçuluğunun ve İngiltere'nin İsrail yanlı politikalarının etkisiyle kimi Kuveytliler yönetimden İngiltere ile olan tüm anlaşmaları sonlandırmalarını talep etmiştir.¹²⁴⁰ Kuveyt yönetimi de özellikle Arap dünyasında büyüyen Batı emperyalizmi karşıtlığı dolayısıyla bölge devletlerini yatıştırmak için İngiltere'ye olan bağımlılığını azaltmak istemiştir.¹²⁴¹ Özellikle Kuveytliler, İngiltere'nin Kuveyt petrolü üzerindeki hakimiyetinin son bularak kaynağa ilişkin politikalarda kendilerinin söz sahibi olmalarını talep etmişlerdir.¹²⁴² 1950'de iktidara gelen Salim El-Sabah bir taraftan petrolün yarattığı zenginlikle ülke içinde önemli modernleşme hamleleri gerçekleştirirken diğer taraftan 1899 Anlaşması'nın yerine Kuveyt'in tam bağımsızlığını sağlayacak yeni anlaşma yapmak için İngiltere ile müzakerelere başlamıştır.¹²⁴³ Eylül 1958'de İngiltere'den Kuveyt'in bağımsızlığının, diğer Arap ülkeleri ve uluslararası örgütlerle ilişki geliştirme hakkının tanınması istenmiştir.¹²⁴⁴

1960'ta resmi olarak bağımsız olmamasına rağmen petrol ihracatı, OPEC'in kurucu üyesi olarak dünya ekonomisinin önemli oyuncularından biri haline gelmesi ve 1 milyar dolardan fazla yatırım ile İngiltere'nin ekonomisinde önemli rol oynaması Kuveyt'in İngiltere'ye olan bağımlılığını azaltmıştır. Sonuçta İngiltere'nin Kuveyt içindeki nüfuzu zayıflamıştır.¹²⁴⁵ Ayrıca bölgedeki mevcut petrolün İngiliz askerlerinin burada bulunması için yeterli gerekçe olacağını düşünen İngiliz siyasetçilerinin söz konusu düşüncesine, askeri varlığın kendilerine yüklediği yüksek vergi dolayısıyla İngiliz halkı karşı çıkmıştır. İç muhalefet karşısında İngiltere Kuveyt'e tam bağımsızlık vermeye karar vermiştir.¹²⁴⁶ Bağımsızlığın kabul edilmesinde Kuveyt'in, İngiltere ile olan ekonomik ve askeri bağlarını sürdürme ve petrol gelirlerini söz konusu ülkede yatırıma dönüştürmeyi devam ettirme

¹²³⁹ El-İbrahim, a.g.e., s. 125.

¹²⁴⁰ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 356.

¹²⁴¹ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 168.

¹²⁴² Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 579.

¹²⁴³ Nigel John Ashton, "A Microcosm of Decline: British Loss of Nerve and Military Intervention in Jordan and Kuwait, 1958 and 1961", *The Historical Journal*, 40 (4), (1997), s. 1073; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5.

¹²⁴⁴ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 161.

¹²⁴⁵ Foley, a.g.e., s. 43.

¹²⁴⁶ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 133.

isteğinin de etkisi olmuştur.¹²⁴⁷ Kısacası petrol gelirlerinin Kuveyt'e sağladığı güç bağımsızlık yolunun önemli bir unsurunu oluşturmuştur.

Sonuç olarak İngiltere, 1899 Anlaşması'nı Kuveyt'in bağımsızlık ve egemenliğiyle uyumsuz olduğu gerekçesiyle sonlandırmıştır. 19 Haziran 1961'de Kuveyt'in korunan statüsünü kaldırarak bağımsızlığını tanımıştır.¹²⁴⁸ 1899 Anlaşması yerini Kuveyt Şeyhi Abdallah Selim El-Sabah ile Basra Körfezi'ndeki İngiliz siyasi temsilcisi Sir William Luce arasındaki karşılıklı mektup teatisine bırakmıştır.¹²⁴⁹ İngiliz temsilcisinin 19 Haziran 1961'de Kuveyt Şeyhi'ne gönderdiği notta:¹²⁵⁰

(...) Kuveyt devletinin iç ve dış ilişkilerinin yürütülmesinde tek sorumluluğun Kuveyt yönetiminde olması şeklindeki talep değerlendirilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

a) 23 Ocak 1899 Anlaşması Kuveyt'in bağımsızlık ve egemenliğiyle uyumlu olmadığından feshedilecek.

b) İki ülke arasındaki ilişkiler yakın dostluk ruhuyla devam ettirilecek.

c) Gerektiğinde iki tarafı ilgilendiren sorunlara ilişkin ortak istişarelerde bulunulacak.

d) Bu sonuçlardan hiçbiri ilerde talep etmesi durumunda İngiltere hükümetinin Kuveyt yönetimine yardıma hazır olmasını etkilemeyecek.¹²⁵¹

(...) Ekselansların cevabıyla beraber İngiltere hükümeti adına sunulan notun İngiltere ve Kuveyt arasındaki yeni bir anlaşmayı oluşturması(...) bu günden itibaren 23 Ocak 1899 Anlaşması sonlandırılmış kabul edilecektir.

W.H. Luce
İngiliz Siyasi Temsilcisi

(...)

İngiltere hükümetinin notunu Kuveyt ve İngiltere yönetimleri arasında varılmış sonuçlar olduğunu onaylıyorum ve İngiltere yönetimin notu ile benim cevabımın İngiltere ve Kuveyt arasındaki bir anlaşmayı oluşturduğunu kabul ediyorum.

Abdallah El-Salim El-Sabah
19 Haziran 1961

Özellikle 1914 yılından beri bağımsızlığını büyük oranda *de facto* olarak devam ettiren Kuveyt, 1961'de *de jure* statüsünde tam bağımsız bir ülke olmuştur.¹²⁵² 1961

¹²⁴⁷ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359.

¹²⁴⁸ Hurewitz, a.g.e., s. 112; Kelly, a.g.e., s. 242; Akins, a.g.e., s. 17.

¹²⁴⁹ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 25, 126; El-İbrahim, a.g.e., s. 123; Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359; Ashton, a.g.e., s. 1075.

¹²⁵⁰ El-İbrahim, a.g.e., s. 123-125.

¹²⁵¹ Kelly, a.g.e., s. 244; Ashton, a.g.e., s. 1075; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22; Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf:...", s. 359.

bağımsızlık tarihinin hemen ardından Kuveyt, uluslararası meşruiyetini güçlendirmek ve dost ülke sayısını arttırmak için farklı ülkelere iyi niyet elçileri göndermiştir.¹²⁵³ Temmuz ve Kasım 1961’de BM üyeliği için başvuran Kuveyt, İngiltere ile olan savunma anlaşmasının Kuveyt’i yabancı hakimiyeti altında tuttuğu ve bu şekilde bağımsızlığına hanel getirdiği gerekçesiyle Sovyetlerin vetosuna takıldığından¹²⁵⁴ örgüte kabul edilmemiştir. Ancak özellikle Irak ile ilişkilerin düzeldiği 1963’te başvurusunu yenilemiş ve 20 Nisan 1963’te Güvenlik Konseyi’nin oybirliğiyle alınan tavsiye kararını takiben 7 Mayıs 1963’te Genel Kurul, Kuveyt’i BM’nin 111. üyesi olarak kabul etmiştir.¹²⁵⁵ Kuveyt’in sahip olduğu petrole dayalı mali güç uluslararası örgütlerdeki etkinliğini arttırmıştır. Söz konusu dönemde BM mali sıkıntılar içinde bulunduğundan Kuveyt, Filistin Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA)’na 200.000 dolar hibe etmiştir. 1 milyon değerindeki senedi BM’den satın almıştır. Temmuz 1962’de IMF ve Dünya Bankasına katılan Kuveyt, söz konusu kuruluşlara yaklaşık 120 milyon dolar katkı yapmıştır.¹²⁵⁶ Böylece Kuveyt yüksek orandaki dışa bağımlılığını azaltarak küçük ülke olmanın dezavantajlarını hafifletecek ve kendi kaynaklarını koruyarak uluslararası prestijini arttıracak şekilde uluslararası örgütlere üye olmaya çalışmıştır.

Yeni anlaşmada Kuveyt’in talep etmesi durumunda İngiltere’nin her an yardıma hazır olduğu yönündeki ifade, daha sonra Irak tehdidi baş gösterdiğinde büyük önem taşımıştır. Bu uzantıda bağımsızlık tarihinden yalnızca altı gün sonra Kuveyt’in egemenliğini tanımayıp onu Irak’ın bir parçası olarak ilan eden komşu ülkenin tehdidi karşısında¹²⁵⁷ Kuveyt, anlaşmaya dayanarak İngiltere’yi yardıma çağırmıştır. 30 Haziran 1961’de Kuveyt’e gelen İngiliz askerleri, 20 Temmuz’da üye olduğu Arap Birliği birliklerinin topraklara konuşlandığı Ekim ayına kadar burada kalmıştır.¹²⁵⁸ Söz konusu dönemde ülkenin ihtiyaç duyduğu toplam petrolün beşte ikisini Kuveyt’ten karşılayan

---

¹²⁵² El-İbrahim, a.g.e., s. 126.

¹²⁵³ Assiri, a.g.e., s. 24.

¹²⁵⁴ Sovyetler Irak’ın ricasıyla Kuveyt’in başvurusunu veto etmiştir (Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141).

¹²⁵⁵ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22; Assiri, a.g.e., s. 25.

¹²⁵⁶ Assiri, a.g.e., s. 25.

¹²⁵⁷ D. C. Watt, “Britain and the Future of the Persian Gulf States”, **The World Today**, 20 (11), (1964), s. 489; Rabi, “Britain’s Special Position in the Gulf...”, s. 359; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 25, 126; Ashton, a.g.e., s. 1075.

¹²⁵⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 25, 126; Smith, “The Making of a Neo-Colony?...”, s. 161.

İngiliz Başbakanı Harold Macmillan, yoğun petrol üretimi ile Kuveyt'in İngiltere'nin ekonomik yaşantısının kilit unsuru olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵⁹ Böylece Kuveyt'i Irak'a karşı korumasında İngiltere'nin bölgedeki petrol çıkarlarını zarara uğratacak gelişmelerin önüne geçerek mevcut statükoyu sürdürme isteği etkili olmuştur.¹²⁶⁰

1963 yılında gerek Irak tehdidini bertaraf etmek gerekse o dönem İngiltere'nin varlığından rahatsız olan Arap milliyetçilerini yatıştırmak ve Arap ülkelerinin olası tepkisini azaltmak için Kuveyt, İngiltere ile yaptığı 1961 dostluk anlaşmasını-özellikle İngiltere'nin yardım sözü- bölgedeki siyasi gerçeklerle uyumlu şekilde gözden geçireceğini belirtmiştir.¹²⁶¹ En nihayetinde yardım anlaşmasını 13 Mayıs 1968'de feshetmiştir.¹²⁶² 16 Ocak 1968'de İngiltere'nin Aralık 1971'in sonuna kadar askerlerini bölgeden çekeceğini açıklamasıyla Kuveyt'i resmi olarak savunma yükümlülüğü son bulmuştur.¹²⁶³ İngiltere'nin bıraktığı boşluğu ise Kuveyt başta denge politikası çerçevesinde petrol kozunu kullanarak iki kutuplu sistemin liderleriyle yürüttüğü ilişkilerle doldurmuş; ancak daha sonra küçük ülke olmasının yarattığı dezavantajın ortaya çıkardığı olaylar zincirinde dengeyi ABD'ye kaydırmak zorunda kalmıştır.

4.3. Bağımsızlık Sonrası Kuveyt Dış Politikası: Büyük Komşular ve Petrolün Rolü

Körfez'in kuzeybatı köşesinde yer alan, Irak (242 km sınır) ve Suudi Arabistan (222 km sınır) gibi iki büyük ülke arasında sıkışan Kuveyt, İran'a da birkaç dakikalık uçuş mesafesinde bulunmaktadır.¹²⁶⁴ Bu şekilde Kuveyt Körfez kıyısında etrafı kendisinden daha büyük komşularla sarılı tek küçük bölge ülkesidir. Büyük komşuların kendisine olası risk oluşturması karşısında Kuveyt, her zaman ihtiyatlı dış politika çizgisi takip etmiştir. Değişmez coğrafya, küçük nüfuslu demografisi, Hasas sınırları ve petrolü ile Kuveyt, kendine özgü bir Körfez diplomasisi geliştirerek denge politikasına dayalı güvenliğini

¹²⁵⁹ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 161.

¹²⁶⁰ Watt, a.g.e., s. 489.

¹²⁶¹ Assiri, a.g.e., s. 24.

¹²⁶² El-İbrahim, a.g.e., s. 125.

¹²⁶³ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 351; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 161.

¹²⁶⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 1.

sürdürmeyi hedeflemiştir.¹²⁶⁵ Yeni bağımsız bir devlet olarak Kuveyt, temel amacını siyasi sisteminin ve yönetici aile El-Sabah hanedanlığının devamını sağlamak ile kendini savunmak olarak belirlemiştir.¹²⁶⁶ Amacına ulaşmak için de Kuveyt, küçüklüğün doğurduğu askeri zayıflığı, tarafsızlık politikası ve başarılı diplomatik müzakere tarihiyle güvenilirlik elde ederek gidermeye gayret etmiştir.¹²⁶⁷ Bu amaçla Araplar arası ve Körfez uyuşmazlıklarına dahil olmama, tarafsız kalma politikasını sürdürmüştür.¹²⁶⁸ Yeni devlet gerek bölge ülkeleriyle ilişkilerinde gerekse bölge dışı politikalarında petrolü etkili bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır.

Kuveyt bağımsızlık tarihine kadar komşularına yönelik daha çok barışçıl bir politika izlemiştir. Suudi Arabistan, İngiliz koruması altında bulunan Kuveyt ile olan tartışmalı topraklar ve deniz sondaj alanlarına ilişkin iddiasında baskı yapmamıştır. Irak 1932'de Kuveyt'in bağımsızlığını kabul etmiş, diğer taraftan İngiliz destek ve etkisine bağımlı olduğundan ülkenin egemenliğine tehdit oluşturmamıştır.¹²⁶⁹ 1961 öncesi komşularıyla olan olumlu ilişkileri bağımsızlık sonrasında değişim geçirmiştir. Kuveyt, küçük ülke olmanın dezavantajını ve petrolün yarattığı avantaj kadar kendisine yönelik oluşturduğu riski doğrudan hissetmiştir. Bağımsızlık tarihinden sonra Kuveyt çeşitli bölgesel tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. 1958'de monarşinin yıkılmasının ardından ortaya çıkan oldukça radikal Irak rejimi, bir zamanlar Osmanlı hakimiyeti altında bulunmasının doğal sonucu olarak yeni bağımsızlığına kavuşan Kuveyt'in kendi hükümlerine tabi olduğunu iddia etmeye başlamıştır. 1970'li yıllarla beraber İran'da yaşanan gelişmeler ve ardından gelen İran-İrak Savaşı Kuveyt'in iç politik istikrarına ve egemenliğine ciddi bir güvenlik riski oluşturmuştur. Söz konusu tehditlerin oluşmasında diğer nedenler kadar ülkenin görece küçüklüğü ve petrol faktörü etkili olmuştur.

Büyük komşulara sahip olmanın dezavantajını hisseden Kuveyt, bir taraftan Irak'ı diğer taraftan İran'ı gözetken politikalar izlemiştir. Kuveyt özellikle söz konusu iki büyük ülkeden kendisine yönelen tehditleri bertaraf ederek varlığını devam ettirecek pragmatik bir politika takip etmiştir. Aynı zamanda bu iki ülkede cereyan eden olayların olası

¹²⁶⁵ Gause III, **Oil Monarchies**..., s. 120.

¹²⁶⁶ Assiri, a.g.e., s. 20.

¹²⁶⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹²⁶⁸ Moubarek, a.g.e., s. 538.

¹²⁶⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7.

olumsuz etkilerinin kendi ülkesine sıçramasını engellemek için bir taraftan kendi kapasitesini arttırmaya çalışmış diğer taraftan bölgesel ve uluslararası aktörlerle beraber hareket etmeyi yeğlemiştir. 1970 ve 1980'li yıllarda Irak ve İran'da yaşanan gelişmelerin Kuveyt'e sirayet etmesinin önüne geçmek için diğer Körfez ülkeleriyle de bir örgüt altında bir araya gelmiştir. Olası Irak tehdidine karşı diğer Arap devletlerinin ve uluslararası toplumun desteğini sağlamak konusunda mali yardım yoluyla petrolü bölgesel prestijini arttırmak için kullanmıştır. Kısaca Kuveyt bir taraftan petrol kartıyla uluslararası ve bölgesel destek sağlamaya, yani küçüklüğün askeri dezavantajlarını sahip olduğu petrole ikame etmeye çalışmıştır.

4.3.1. Bağımsızlığın İlk Yıllarında Beliren Irak Tehdidi

Kuveyt'in küçüklüğünün kırılganlığını arttırdığını ortaya koyan en önemli örnek kuşkusuz Irak devletiyle ilişkileri olmuştur. Küçük devletlerin büyük güçlere oranla daha fazla tehdit altında kaldıkları ve söz konusu tehditlere cevap verecek daha az seçenekleri bulunduğu ve böylece büyüklere kıyasla hayatta kalma amaçlarının gündemlerini daha çok işgal ettiği varsayımı Irak ile ilişkiler bağlamında Kuveyt için geçerlilik göstermiştir. Aynı zamanda neorealist bir bakış açısıyla uluslararası sistemin devletlerin davranışlarını belirlediği öngörüsü doğrultusunda küçük ülkelerin dış politikalarının daha çok iç politikadan bağımsız uluslararası çevreden etkilenerek şekillendiği yine Kuveyt için doğruluğunu korumuştur. Büyük güçlere karşı kendilerini savunmak konusunda zayıf kaldıklarından küçük devletlerin hayatta kalma amaçlarının öncelikli hedefleri arasında olduğu yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde Kuveyt bağımsızlık tarihinden 2000'li yılların başına kadar Irak karşısında varlık gösterme mücadelesi vermiştir.

Irak ile ilişkileri Kuveyt'in siyasi ve askeri kırılganlığını ortaya koyan en somut örnek olmuştur. Irak karşısında Kuveyt ciddi güvenlik riskini her zaman yakından hissetmiş, söz konusu ülkeden kendisine yönelen ciddi tehdit uzun yıllar devam etmiştir. Yine küçük devletin öngördüğü üzere Kuveyt, bölgesel nüfuz kurmak isteyen Irak'ın her zaman baskısı altında kalmıştır. Böylece Kuveyt'in dış politikasını uzun yıllar şekillendiren en önemli unsur dışarıdan (Irak) algıladığı tehdit olmuştur. Irak'ın saldırısına direnebilme kabiliyeti çok düşük olan Kuveyt, söz konusu riske tek başına karşı koyamayacağını farkında olarak özellikle sahip olduğu petrol kartıyla Irak'a yönelik

büyük ve bölgesel güçlerin desteğini almaya çalışmıştır. Yani kırılma gücünü arttıran petrolü bir dış güç aracı olarak kullanarak kendisini korumayı amaçlamıştır. Böylece küçük devletlerin büyük güçlerin saldırgan taleplerine karşı korunmasız oldukları ve bu nedenle olası bir saldırıyı engellemek için hakim güçlerle işbirliği yaptıkları öngörüsünden hareketle Kuveyt, Irak tehdidi karşısında ABD ve diğer bölgesel güçlerin desteğini almayı başarmıştır.

Kuweyt, petrol avantajıyla bölgesel ve uluslararası güçleri kendisinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde harekete geçirmeyi çoğu zaman başararak Irak'a karşı direnç göstermiştir. Ancak Irak tehdidi Kuveyt'in petrolünün kendisine sağladığı güç kadar kendisinin kırılma gücünü arttırdığını ortaya koymuştur. Çünkü Irak daha çok Kuveyt'in petrol politikaları ve petrol alanlarını ele geçirme hırsıyla komşu küçük ülkeye saldırmıştır. Aynı zamanda büyük güçlerin tehdidinde misliyle cevap verecek kapasiteden uzak oldukları için küçük devletler problem karşısında daha çok sorunu erteleme, yatıştırma ya da sorundan kaçma stratejilerini takip ettiği gerçeği Kuveyt'te kısmen vuku bulmuştur. Kuveyt, 1990'lı yıllara kadar Irak tehdidi her tekrarlandığında daha çok sahip olduğu petrol gelirlerinin kendisine sağladığı mali güçle riski ötelemeyi başarmıştır. Kısacası büyük komşular arasında sıkışmış bir devlet olarak Kuveyt, özellikle Irak karşısında küçük olmanın dezavantajını her zaman hissetmiştir. Karşı karşıya kaldığı riski gidermek için de kullandığı daha çok petrol kozuyla amacına kısmen ulaşmıştır. Böylece küçük devletlerin büyüklük/küçüklük ayrımından ziyade belirli alanlarda ne ifade ettiklerinin söz konusu ülkelerin nitelendirilmesinde önemli olduğunu vurgulayacak şekilde Kuveyt, petrol alanında özel bir güç kabul edilip¹²⁷⁰ sahip olduğu güçle uluslararası alandaki nüfuzunu genişletmeyi başarmıştır.

Kuzey ve batıda Şatt-ül Arap bölgesinde 242 km. uzunluğundaki sınırı Irak ile paylaşan Kuveyt, coğrafi konumu ve Kuveyt'i kendi toprağının bir uzantısı olarak görmesi dolayısıyla uzun yıllar boyunca Irak tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır.¹²⁷¹ 1830'lu yıllarda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul eden Kuveyt, 1870'de Bağdat vilayetine bağlanmış ve El-Sabah yönetimi kaymakam unvanı almıştır. Ancak 1896'da iktidara gelen

¹²⁷⁰ Iver B. Neumann v Sieglinde Gstöhl, "Lilliputians in Gulliver's World?: Small States in International Relations", Working Paper, **University of Iceland: Institute of International Affairs**, 1, (2004), s. 5.

¹²⁷¹ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22.

Mübarek El-Sabah Osmanlı'dan uzaklaşarak 1899'da İngiltere'yle yaptığı gizli anlaşma ile toprakları üzerindeki İngiliz hakimiyetini kabul etmiştir.¹²⁷² Irak da tarihsel olarak Basra'nın bir kazası olduğu gerçeğinden hareketle Kuveyt'i kendi topraklarında¹²⁷³ İngiltere tarafından oluşturulmuş suni bir devlet olarak nitelendirmiştir.¹²⁷⁴ Her defasında da Kuveyt'in kendi topraklarına ait olduğunu ifade etmiştir.

Kuweyt kurulduğu 18. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı'nın doğrudan kontrolünden uzak kalarak yönetimde bağımsız olmuştur. Söz konusu durum 1869'da Mithat Paşa'nın Bağdat valiliğine atanmasıyla değişmiştir. Mithat Paşa Kuveyt'e daha fazla önem vermeye başlamıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Irak'ın sonraki toprak iddialarını dayandıracığı şekilde Kuveyt Şeyhi Osmanlı'nın kaymakam unvanını kabul etmiştir. Birinci Dünya Savaşı arifesine denk gelen 1913 yılında Osmanlı devleti ile İngiltere arasında yapılan antlaşmada Kuveyt üzerindeki Osmanlı hakimiyeti tanınmış ve Irak-Kuweyt arasındaki sınır da belirlenmiştir. Antlaşmada Umm Kasr Osmanlı'ya bırakılırken Bubiyan ve Verbe adaları¹²⁷⁵ Kuveyt'e verilmiş, kuzeydeki kara sınırı ise Safwan Osmanlı'ya kalacak şekilde tespit edilmiştir.¹²⁷⁶ Ancak antlaşma I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle taraflarca onaylanmamıştır.

---

¹²⁷² Assiri, a.g.e., s. 25.

¹²⁷³ Reza Ekhtiari Amiri, "İraçi Invasion of Kuwait as Turning Point in Iran-Saudi Relationship", **Journal of Politics and Law**, 4 (1), (2011), s. 189; Demirbaş, a.g.e., s. 101.

¹²⁷⁴ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 250

¹²⁷⁵ Adalar Basra Körfezi kıyısında bulunan liman kenti Um Kasr'ın ağzında, limanın yaklaşık 15 mil batısında yer alarak limana giriş ve çıkışları kontrol etmektedir. Adalar, Irak'ın Körfeze doğrudan girişini sağlayan Khor Abdallah kanalını, Umm Kasr'daki deniz üssünü kontrol ettikleri gibi Irak'ın Körfez'deki petrol yükleme terminali El-Faw'a yakın mesafededir (Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 260; Gwenn Okruhlik ve Patrick J. Conge, "The Politics of Border Disputes", **International Journal**, 54 (2), (1999), s. 243). Söz konusu adaların stratejik önemi karşısında Irak, adaları kendi egemenliğine almak için Kuveyt'e baskı yapmıştır.

¹²⁷⁶ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 260.

Şekil 7: Verbe ve Bubiyan Adaları¹²⁷⁷

Iraklı milliyetçiler, Irak'ın Kuveyt'e yönelik gelecek tehditlerine zemin hazırlayacak şekilde 1920'li yılların ortasından itibaren Kuveyt'in hukuki olarak Irak'ın bir parçası olduğunu iddia etmeye başlamışlardır.¹²⁷⁸ 1932 bağımsızlık sürecinde Kral Faysal liderliğindeki Irak yönetimi, Körfez'e iniş için Şatt-ül Arap suyoluna alternatif olacak şekilde Kuveyt'i önemli gördüğünden söz konusu toprakların kendisine bırakılmasını İngiltere'ye teklif etmiştir.¹²⁷⁹ Ancak İngiltere'den olumlu cevap alamayan Irak (Başbakan Nuri El-Said), Milletler Cemiyeti'ne başvurma ve İngiliz manda yönetime son verme hazırlığı kapsamında İngiliz Yüksek Komiserine gönderdiği mektupta Kuveyt ile olan 1913 sınırını kabul ettiğini belirtmiştir.¹²⁸⁰ I. Dünya Savaşı sonrasında Irak üzerindeki manda yönetiminin sona ermesi ile birlikte Irak Başbakanı Nuri El-Said ve Kuveyt Şeyhi Ahmet El-Caber arasında gerçekleştirilen 21 Temmuz ve 10 Ağustos 1932 tarihli mektup teatileri ile 1913 yılında belirlenen sınırlar olduğu gibi kalmış ve söz konusu sınırlar Milletler Cemiyeti tarafından teyit edilmiştir.¹²⁸¹

1930'lu yılların başında Kral Gazi, Kuveyt'le Irak'ı birleştirmeyi amaçlayan ve ekonomik yararlar içeren tasarımı Kuveyt'e sunduğunda Şeyhlik söz konusu tasarıya olumlu bakmış; ancak İngiltere bunun gerçekleşmesine izin vermemiştir.¹²⁸² Bu uzantıda

¹²⁷⁷ "Map of Kuwait", **Lonely Planet**, (t.y.), <http://www.lonelyplanet.com/maps/middle-east/kuwait/>, (19.04.2016).

¹²⁷⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 5.

¹²⁷⁹ Akins, a.g.e., s. 17.

¹²⁸⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 140.

¹²⁸¹ Greenwood, a.g.e., s. 40; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7; El-İbrahim, a.g.e., s. 132; **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws and Regulations Handbook**, 1, USA: Stratejik Information and Basic Laws, International Business Publications, 2015, s. 156.

¹²⁸² Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 260.

İngiltere, önemli bir petrol kaynağı olan Kuveyt'in Irak ile birleşmesini kendi çıkarları açısından tehlikeli görmüştür. Çünkü söz konusu durum karşısında İngiltere, Kuveyt petrolü üzerindeki amaçlarını gerçekleştirmekte sorun yaşayabilecekti. 1936 yılında da Kuveyt'in Irak ile birleşmesi gerektiği yolunda Irak yönetimi kamuoyu oluşturmaya başlamıştır.¹²⁸³ 1938'de Kuveyt'in Irak'ın denize doğal çıkışı ve ayrılmaz bir parçası olduğu savunulmuştur. Irak'ın iddialarının arka planında bu dönemde Kuveyt'te petrolün bulunmasına paralel Şeyhliğin zenginliği ve Şatt-ül Arap suyu üzerinde İran ile olan anlaşmazlığı dolayısıyla Kuveyt'in Basra limanına alternatif oluşturması yatmıştır.¹²⁸⁴ 1950'li yıllarda Irak Başbakanı Nuri El-Said özellikle Kuveyt'teki petrolün keşfinden sonra o dönem Irak ve Ürdün arasındaki birliğe katılması konusunda Şeyhliği ikna etmesi için İngiltere'ye baskı yapmıştır. Kuveyt'in birliğe katılmaması durumunda da hayatta kalma şansı olmadığını vurgulamıştır.¹²⁸⁵ Ardından bölgedeki mevcut statükoyu devam ettirecek şekilde Kuveyt ve Irak arasındaki sınırların resmi tespiti konusundaki İngiltere'nin girişimleri, Kuveyt'in tamamının kendisine bırakılmayacağını anlayan Irak'ın, Şatt-ül Arap suyu alternatif olan Umm Kasr'a giriş niteliğindeki Bubiyan ve Verbe adalarının kendisine bırakılmasında ısrar etmesi dolayısıyla sonuçsuz kalmıştır.¹²⁸⁶

4.3.1.1. 1961 Krizi

İngiltere'nin 1961'de Kuveyt'ten çekilmesini takiben Şeyhliğin 19 Haziran 1961'de siyasi bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından 1958'deki darbeyle krallığa son vererek cumhuriyete geçen yeni Irak devlet başkanı General Abdülkerim Kasım, 25 Haziran'da tarihsel olarak Osmanlı idaresi altındaki Basra vilayetine bağlı bir kaza olduğu gerçeğinden hareketle Kuveyt'in Irak'ın ayrılmaz parçasını oluşturduğunu ileri sürerek bağımsızlığını tanımamıştır.¹²⁸⁷ 26 Haziran 1961'de Irak güçlerini Kuveyt sınırına konuşlandırmış ve Ağustos ayında Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamıştır.¹²⁸⁸ İddialarını

¹²⁸³ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 139.

¹²⁸⁴ Jon B. Alterman, "Iraq and The Gulf States: The Balance of Fear", Special Report, **United States Institute of Peace**, 189, (2007), s. 4; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 140.

¹²⁸⁵ El-İbrahim, a.g.e., s. 128, 129.

¹²⁸⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

¹²⁸⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; El-İbrahim, a.g.e., s. 126; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 582; Greenwood, a.g.e., s. 39.

¹²⁸⁸ Demirbaş, a.g.e., s. 101; Amiri, a.g.e., s. 188; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 261; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7.

tarihsel bağlamda hukuki bir temelde yapmakla beraber Irak'ın Kuveyt'i almak istemesinin en önemli bileşenlerinden birini sahip olduğu petrol oluşturmuştur. Mübarek ve Tetreault ayrı çalışmalarında bağımsızlığının hemen ardından beliren Irak tehdidinin temelinde Kuveyt'in büyük petrol rezervlerinin olduğunu savunmuşlardır.¹²⁸⁹ Irak iddialarını şu hukuki temele dayandırmıştır:

(...) Osmanlı Sultanı bir kararla Kuveyt Şeyhi'ni Basra vilayetinin Kuveyt'teki temsilcisi olarak kaymakam unvanıyla atamıştır. Böylece Kuveyt şeyhleri, Basra'daki Osmanlı yetkililerinden elde ettikleri yönetim gücünü sürdürmüş ve 1914 yılına kadar Osmanlı Sultanına bağlılıklarını kabul etmişlerdir.¹²⁹⁰

Irak'ın Kuveyt üzerindeki iddialarına karşılık Kuveyt, Osmanlı ile İngiltere arasında yapılan 1913 Antlaşması'nın onaylanmadığını savunmuştur. Diğer taraftan söz konusu antlaşmada Kuveyt'e danışılmadığı gibi antlaşmanın içeriğine taraf olmadığını ileri sürerek¹²⁹¹ Basra vilayetine bağlı bir kaza olmadığını iddia etmiştir. Irak tehdidi karşısında özellikle İngiltere ile 1961 yılında yapılan dostluk anlaşmasına dayanarak Kuveyt olası her türlü araçla kendi bağımsızlıklarını savunacaklarını belirtmiştir. İngiltere ile yaptığı anlaşmaya dayanarak da İngiltere'den askeri yardım talep etmiştir.¹²⁹² Irak'ın olası bir saldırısını engellemek için de İngiltere Kuveyt'e uçak ve savaş gemileri göndermiştir.¹²⁹³ 1 Temmuz 1961'de Irak sınırına 600 asker konuşlandırmış,¹²⁹⁴ daha sonra asker sayısını 5000'e çıkarmıştır.¹²⁹⁵ Sorunun bir savaşa dönüşeceğini gören Irak, uyuşmazlığın çözümü için askeri araçlara başvurmayacağını açıklayarak Kuveyt'e çıkardığı birlikleri geri çekmiştir.¹²⁹⁶ Bu şekilde İngiltere, Kuveyt'in toprak bütünlüğünün korunmasında bir kez daha hayati rol oynayarak Irak'ın geri çekilmesini sağlamıştır.¹²⁹⁷ İngiltere'nin Kuveyt'e asker göndermesinde, aralarındaki anlaşmandan doğan hukuki bir zorunluluk yanında söz konusu küçük ülkenin o dönem İngiltere'nin petrol ihtiyacının yaklaşık %40'nı

¹²⁸⁹ Moubarek, a.g.e., s. 538; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 582.

¹²⁹⁰ El-İbrahim, a.g.e., s. 126.

¹²⁹¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 139.

¹²⁹² Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 160; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; El-İbrahim, a.g.e., s. 127.

¹²⁹³ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 359; Stern, a.g.e., s. 207; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126.

¹²⁹⁴ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156; El-İbrahim, a.g.e., s. 127; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 359; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 160.

¹²⁹⁵ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 360.

¹²⁹⁶ Demirbaş, a.g.e., s. 101.

¹²⁹⁷ El-İbrahim, a.g.e., s. 127; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

karşılması, Kuveyt Şeyhi'nin elde ettiği petrol gelirlerinin büyük kısmını -yaklaşık 300 milyon dolar kadar- Londra borsasına yatırması, yıllık kişisel gelirinin üçte birini Londra'da yatırıma dönüştürmesi ve İngiltere şirketi BP'nin KOC'un hissesinin dörtte birini elinde bulundurması etkili olmuştur.¹²⁹⁸ O dönem Ortadoğu'nun en büyük ve dünyanın dördüncü büyük petrol üretici ülkesi olması yanında bölgenin toplam rezervinin yaklaşık üçte birine denk gelen petrol kaynakları Kuveyt'i Batı ekonomileri için önemli kılmıştır.¹²⁹⁹

Arap dünyası içindeki bölünme ve zayıflığı fark eden Kuveyt, Irak'ın kendi bağımsızlığına ciddi tehdit oluşturarak uluslararası barış ve güvenliğe risk yarattığı gerekçesiyle sorunu ve ülkenin tanınması konusunu BM'ye taşımış; ancak BM düzeyindeki girişimler, o dönem Irak ile iyi ilişkiler içinde olan Sovyetlerin vetosu¹³⁰⁰ yüzünden sonuca ulaşamamıştır.¹³⁰¹ Kuveyt, Soğuk Savaş'ın zirvede olduğu bir dönemde kendi ülkesi içindeki İngiliz askeri varlığından rahatsız olan Sovyetlerin kaygısını ve doğal olarak bölgeye müdahalesini minimize etmek, yine ülkesindeki İngiliz varlığına yönelik oluşan Arap protestosunu hükümsüz kılmak için sahip olduğu Arap kimliği ile Arap devletlerine yaklaşarak Irak ile olan sorunu Arap Birliği'ne taşımıştır.¹³⁰² Kuveyt'in Arap devletlerinden bir askeri birlik, tanınma ve Arap Birliği'ne dahil edilme şeklindeki talebi Irak'ın protestosuna rağmen örgüt tarafından kabul edilmiş, 20 Temmuz 1961'de de ülke üyeliğe alınmıştır.¹³⁰³ Arap ülkelerinden Suudi Arabistan, Tunus, Mısır ve Ürdün'ün oluşturduğu ortak askeri güç, İngiliz askerlerinin yerini almış ve Kuveyt'in Irak'la ilişkilerinin kısmen düzeldiği 1963 yılına kadar burada kalmıştır.¹³⁰⁴

1961'de başlayan Kuveyt-İrak krizi, 8 Şubat 1963'te Irak'ta Baas partisi yanlısı kişiler tarafından gerçekleştirilen darbe sonrasında iktidara gelen yeni Irak hükümeti ile

¹²⁹⁸ Ashton, a.g.e., s. 1072; El-İbrahim, **Kuwait: A Political Study**, s. 130.

¹²⁹⁹ Assiri, a.g.e., s. 21; Ashton, a.g.e., s. 1072.

¹³⁰⁰ Sovyetler o dönem İngiltere askerlerinin Kuveyt'te konuşlanmasına tepki göstermiş, Kuveyt'in çok büyük bir köy olarak bağımsız devlet kabul edilemeyeceğini, 1961 anlaşmasının Kuveyt'i İngiliz hakimiyeti altında bıraktığını ve böylece Kuveyt'in İngiliz kolonisi olarak kalmaya devam ettiğini savunmuştur (Assiri, a.g.e., s. 22).

¹³⁰¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; Assiri, a.g.e., s. 22; El-İbrahim, a.g.e., s. 130-131.

¹³⁰² Ashton, a.g.e., s. 1082; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 168.

¹³⁰³ El-İbrahim, a.g.e., s. 131; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; Ashton, a.g.e., s. 1082; Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 168.

¹³⁰⁴ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 261; El-İbrahim, a.g.e., s. 132.

son bulmuştur. Yeni iktidar, ülke içinde meşruiyetini sağlamlaştırmak ve diğer Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmek istediğinden, aynı zamanda Kuveyt'in Irak'a mali yardımı sonrasında Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçmiştir.¹³⁰⁵ İki ülke arasında Irak'ın resmi olarak Kuveyt'in bağımsızlığını tanıdığı ve 1932 tarihli mektup teatileri ile belirlenen sınırları kabul ettiği anlaşma imzalanmıştır.¹³⁰⁶ Gönderilen karşılıklı elçilerle de diplomatik ilişkilere başlanmıştır.¹³⁰⁷ Kuveyt, kalkınma programlarında kullanmak üzere Irak'a 80 milyon dolar faizsiz kredi sağlamıştır.¹³⁰⁸ İki ülke arasında işaretli sınırları çizmek için Ortak Komisyon oluşturulmuş; ancak Irak'ın ertelemesi dolayısıyla söz konusu plan hayata geçirilememiştir.¹³⁰⁹ Bu şekilde belirlenmiş sınırların çizilip onaylanmaması, iki ülke arasında çıkan daha sonraki uyuşmazlıkların önemli bir bileşenini oluşturmuştur.¹³¹⁰

Kuveyt'in tehditleri parayla yok etme stratejisi, 1963 yılında Irak ile anlaşma imzalamasını sağladığı gibi BM'ye üyelik için gerekli oyları elde etmesine imkan tanımıştır.¹³¹¹ Temmuz ve Kasım 1961'de iki kez olmak üzere Kuveyt'in alınmadığı BM'ye kabulü de, 1963 yılında Irak ile ilişkilerinin düzelmesi sonrası Sovyetlerin vetosunun kalkmasıyla mümkün olmuştur. Irak da Kuveyt'in Arap Birliği ve BM'ye üyeliğini kabul etmiştir.¹³¹² Arap Birliği'ne kabul edilen Kuveyt, sahip olduğu zenginliği diğer Arap ülkeleriyle paylaşma sözü vermiş ve böylece petrol gelirleri ile siyaset Araplar arası ilişkilerde birbirine geçmiş iki unsur haline gelmiştir. Söz konusu dönemden sonra Kuveyt'in yardım ve yatırımları, temel dış politika araçlarından biri olarak Dinar diplomasisini ortaya çıkarmıştır.¹³¹³ Bağımsızlığının ilk günlerinde kendini gösteren Irak tehdidi karşısında Kuveyt, bağımsızlığını sürdürmenin Körfez dışındaki güçlü ülkelerle dostluk kurmakla ve komşu güçlü ülkeler İran, Irak ve Suudi Arabistan ile ihtiyatlı bir

¹³⁰⁵ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156; Kelly, a.g.e., s. 245.

¹³⁰⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7; **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156; El-İbrahim, a.g.e., s. 132; Greenwood, a.g.e., s. 40.

¹³⁰⁷ Akins, a.g.e., s. 17; El-İbrahim, a.g.e., s. 132; **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156.

¹³⁰⁸ El-Mallakh, "Kuwait's Economic Development...", s. 19; Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 582.

¹³⁰⁹ Assiri, a.g.e., s. 25, 54.

¹³¹⁰ Akins, a.g.e., s. 17-18.

¹³¹¹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹³¹² Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; El-İbrahim, a.g.e., s. 132; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

¹³¹³ Assiri, a.g.e., s. 23.

ilişki yürütmekle mümkün olacağını anlayarak dış politikasını buna göre belirlemeye başlamıştır.¹³¹⁴ Irak krizi sonrasında Kuveyt, tehdit unsuru herhangi bir güce karşı koymak için petrol zenginliğini öncelikli politika haline getirmiştir. Mısır'ın, Kuveyt'e destek vermesine karşılık Emirlik, Arap dünyasındaki kalkınma projelerine yatırım yapma teklifi sunmuştur.¹³¹⁵ Kuveyt bir taraftan FKÖ ve diğer radikal Arap devletlerine mali destek vermiş, Arap ticaretini ve petrol ambargosunu desteklemiş, Irak ve Suriye'ye fon sağlamıştır.¹³¹⁶ 1968'de Arap milliyetçileri yatıştırarak şekilde kolonyal bağları tamamen bitirdiğini göstermek için İngiltere ile yaptığı anlaşmayı feshetmiştir.¹³¹⁷

Irak tehdidi karşısında alternatif politikalar arayan ve Batıya bağımlılığını azaltmak isteyen Kuveyt, Sovyetlerin baskısını hafifletecek şekilde 1963 yılının baharında Sovyetler ve Doğu Bloğu ülkeleriyle diplomatik ilişki geliştirmiştir. ABD ve Avrupa'dan aldığı askeri teçhizatlar dışında Sovyetlerden de silah alımı gerçekleştirmiştir.¹³¹⁸ Kısacası Irak riski karşısında Kuveyt, bağımsızlığını sürdürebilmek için başka devletlerle işbirliği yapmanın ve söz konusu işbirliğini petrol gücüyle pekiştirmenin daha rasyonel olacağı sonucuna varmıştır.¹³¹⁹ Böylece Kuveyt bağımsızlığın hemen ardından ortaya çıkan Irak'ın revizyonist politikalarına karşı koyabilmek için petrol kozunu dış politika aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

4.3.1.2. 1973 Krizi

1963 yılından itibaren Kuveyt-Irak ilişkilerinde kısmi iyileşme görülmekle beraber 1968'de Baas Partisi'nin iktidarı tamamen ele geçirmesi ile birlikte Irak, Kuveyt'e yönelik iddialarını tekrarlamaya başlamıştır. 1969'da Irak, Kuveyt'ten Umm Kasr'a yakın topraklara asker konuşlandırmayı talep etmiştir.¹³²⁰ Özellikle Umm Kasr'da liman inşa ettikten sonra Körfez sularına daha fazla giriş serbestisi elde edeceği Verbe ile Bubiyan

¹³¹⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 25, 126.

¹³¹⁵ Assiri, a.g.e., s. 23.

¹³¹⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7.

¹³¹⁷ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 262; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7; El-İbrahim, **Kuwait: A Political Study**, s. 125.

¹³¹⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 7; Assiri, a.g.e., s. 25.

¹³¹⁹ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 23.

¹³²⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

adalarına geçiş özgürlüğü için¹³²¹ Irak, Kuveyt'e daha çok baskı yapmaya başlamıştır. Adalara serbest geçiş karşılığında Kuveyt'e Şatt-ül Arap nehrinden su tedarik etme sözü vermiştir.¹³²² Aslında Irak, Bubiyan Adası'nın derin sularının petrol terminali kurmak konusundaki elverişliliği dışında adaların karasuları ile kıta sahanlığı bölgesindeki petrol yataklarına ulaşmak, iki adayı birleştirerek Körfez'de daha fazla kıyıya sahip olmak ve Umm Kasr limanına giriş ve çıkışı kendi denetiminde tutmak istemiştir.¹³²³

Kuveyt, sorun karşısında özellikle İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle önemli müttefikini kaybedeceği ve tek başına Irak tehdidiyle baş edemeyeceği için Irak ile ittifaka yanaşmıştır.¹³²⁴ Söz konusu amaç doğrultusunda Kuveyt, İran-İrak ilişkilerinin Şatt-ül Arap su yolu nedeniyle kötüleşmesi karşısında olası İran saldırısında Umm Kasr'ı korumak için Irak birliklerinin geçici olarak sınırda konuşlanmasına izin vermiştir.¹³²⁵ Ancak İran tehdidi son bulduktan sonra Irak bölgeden askerlerini çekmemiştir. 1972'nin sonunda Irak, Körfez'deki limanlarına uzanacak karayolunu Kuveyt toprakları boyunca inşa etmiş ve 20 Mart 1973'te Kuveyt'in kuzeyine asker göndererek El-Samitah sınır karakolunu ele geçirmiştir.¹³²⁶ Çıkan çatışmada biri Irak ikisi Kuveyt olmak üzere üç asker ölmüş, ikisi kaybolmuştur. Kuveyt Bağdat elçisini geri çağırması ve Irak ile olan sınırlarını kapatmıştır.¹³²⁷ İşgal karşısında Kuveyt gerek İran dahil Körfez ülkeleri, Mısır, Suriye, Arap Birliği gibi bölge ülkelerinden gerekse uluslararası alandan tam destek almıştır. Ancak Irak, Kuveyt topraklarının tümünün tartışmalı olduğunu ve tarihsel olarak kendisine ait olduğunu savunmuştur.¹³²⁸ Kriz karşısında Kuveyt Başbakanı'nın Irak'ı ziyaret sırasında Bubiyan ve Verbe adalarının Irak'a bırakılması ya da kiralanması durumunda Kuveyt ile olan *de facto* sınırların kabul edileceği belirtilmiştir.¹³²⁹ Ancak öneri kabul görmemiş, iki ülke arasındaki kriz iyice tırmanmıştır. Büyük güçlerle bölge ülkeleri arasındaki hızlı görüşmelerin ardından Sovyetler bir deniz birliğini, ABD ise 6. filosunu

¹³²¹ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156.

¹³²² Assiri, a.g.e., s. 54.

¹³²³ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 263.

¹³²⁴ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 262.

¹³²⁵ Assiri, a.g.e., s. 54; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 262.

¹³²⁶ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Tetreault, "International Relations", s. 146; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹³²⁷ Assiri, a.g.e., s. 54; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

¹³²⁸ Assiri, a.g.e., s. 55.

¹³²⁹ Khadduri, 1978'den aktaran: Assiri, a.g.e., s. 55; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

Körfez'in kuzeyine sevk etmiştir.¹³³⁰ Irak sınırına Suudi Arabistan, Ürdün ve İran da kuvvet göndermiştir.¹³³¹

Sonuçta müzakereye yanaşması için Sovyetlerin Irak'a yaptığı baskı,¹³³² Yaser Arafat'ın arabuluculuğu, bölgesel muhalefetin etkisi -Suudi Arabistan, Ürdün ve İran'ın Kuveyt'e askeri destek teklif etmesi- ile Kuveyt'in söz konusu komşuya yaptığı önemli meblağdaki mali yardım sonucunda Irak, 1973 Nisan ayının başında askerlerini geri çekmiştir.¹³³³ Bölge ülkelerinin Kuveyt'e desteğinde Körfez'deki statükonun devamının sağlanması kadar Kuveyt'in yaptığı mali yardımların etkisi olmuş, söz konusu ülkenin zenginliğinden yararlanan Arap ülkeleri krizin son bulması için uğraşmışlardır.¹³³⁴ Irak tehdidi karşısında Kuveyt, Irak'ı destekleyen devletlere yaptığı maddi desteği durduracağını¹³³⁵ ve krizin devam etmesi durumunda İsrail'e karşı yürütülen savaşta mali yükümlülüğünü yerine getiremeyeceğini bildirmiştir.¹³³⁶

1975'te Irak iki adanın 99 yıllığına kendisine kiralanması konusunda Kuveyt'e tekrardan baskı yapmaya başlamış ve 1976'da sınıra yine asker göndermiştir.¹³³⁷ Ancak Körfez ve bölgede meydana gelen gelişmeler karşısında -1975'de İran ile sorunun çözümünün ardından Irak'ın o dönem iç politik olaylara ağırlık vermesi- ve Kuveyt'in yanılana mali desteği sonrasında Irak, Temmuz 1977'de tek taraflı olarak askerlerini geri çekmeyi kabul etmiştir.¹³³⁸ 1970'li yılların sonunda Irak'ın Kuveyt ile ilişkilerini düzeltme teklifi, ideolojik farklılıklar ve toprak uyuşmazlığı dolayısıyla hayata bulmamıştır.¹³³⁹ Irak, periyodik olarak Kuveyt'in sınırına asker göndermiştir.¹³⁴⁰ İlişkiler 1980 yılında Irak'ın İran'a savaş açması ile tekrar değişim geçirmiştir. Kuveyt'in savaşta Irak'ın yanında yer

¹³³⁰ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 262; Assiri, a.g.e., s. 55.

¹³³¹ Moubarek, a.g.e., s. 549; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹³³² Assiri, a.g.e., s. 55.

¹³³³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹³³⁴ Moubarek, a.g.e., s. 549.

¹³³⁵ Assiri, a.g.e., s. 55.

¹³³⁶ Moubarek, a.g.e., s. 549.

¹³³⁷ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

¹³³⁸ Assiri, a.g.e., s. 55; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 141.

¹³³⁹ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135-136.

¹³⁴⁰ Tetreault, "International Relations", s. 146.

alması ile iki ülke ilişkileri kimi zaman yaşanan kısa süreli uyuşmazlıklara rağmen 1980'li yılların sonuna kadar olumlu bir havada devam etmiştir. Özellikle savaşta, Şatt-ül Arap suyu boyunca Körfez'e ulaşım daha da güçleşince Irak, Verbe ve Bubiyan adalarının kendisine kiralanması konusundaki baskıları arttırmıştır.¹³⁴¹ Talebi kabul görmeyen Irak, 1983'te Kuveyt sınırına asker göndermiştir. Sorun Kuveyt Başbakanı'nın Kasım 1984'te Irak'ı ziyareti sırasında önemli miktarda bir ödemeyi Irak'a yapmasıyla çözülmüştür.¹³⁴²

4.3.2. Kuveyt-Suudi Arabistan İlişkileri: Ortak Güvenlik Kaygıları

Kuveyt'in Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinin ayrı özelliği ve tarihi bulunmaktadır.¹³⁴³ Crystal iki ülke ilişkilerinin her zaman belirsiz nitelik taşıdığını, bağımsızlık sonrasında Kuveyt'in Körfez güvenliğine ilişkin Suudi Arabistan'dan değişik yaklaşımlar benimsediğini; ancak İran ya da Irak gibi farklı güçlerin bölgeye yönelik tehdit oluşturmaları durumunda aradaki farklılıkları kenara bırakarak ortak hareket ettiklerini belirtmiştir.¹³⁴⁴ Benzer şekilde Gause de her iki ülke arasında sınır, petrol politikaları, küçük devletlerin bölgesel veya uluslararası güçlerle yakın ilişki geliştirmesi gibi konularda kimi zaman sorunlar yaşanmış olmakla ve yaşanmakla beraber İran ve bir zamanlar Irak'ın Körfez'i egemenlik altına almalarının önüne geçmek amaçlarının iki ülkeyi birbirine yakınlaştırdığını ifade etmiştir.¹³⁴⁵ Bölge güvenliğine ilişkin 1980'li yılların başında oluşturulan KİK ile beraber de iki ülke arasındaki ilişkiler daha fazla ilerlemiştir. Böylece Kuveyt-Suudi ilişkileri köklü ve sağlam olup KİK'in ortak çıkarlarına hizmet edecek şekilde gelişmeye devam etmektedir.¹³⁴⁶

18. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Vahabi önderliğindeki ilk Suudi devletinin yayılcı politikası ve fanatik dini görüşü Körfez kıyısındaki küçük Şeyhlikler için ciddi risk oluşturmuş, Vahabiler diğer bölge Şeyhlikleri gibi Kuveyt'te de akınlar

¹³⁴¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 142.

¹³⁴² Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8.

¹³⁴³ F. Gregory Gause III, "Saudi Arabia's Regional Security Strategy", Mehran Kamrava (Ed.), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde (169-180), USA: Syracuse University Press, 2011, s. 174.

¹³⁴⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 134, 135.

¹³⁴⁵ Gause III, "Saudi Arabia's Regional Security Strategy", s. 174.

¹³⁴⁶ "Kuwait Stresses Strong Ties With Riyadh After Leak", **Gulf News**, (31.06.2015), <http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/kuwait-stresses-strong-ties-with-riyadh-after-leak-1.1559400>, (29.10.2015).

düzenlemişlerdir.¹³⁴⁷ Akınlara direnmek zorunda kalan Kuveyt'in ilk Suudi devleti ile ilişkileri Mübarek döneminde düzelmeye başlamıştır.¹³⁴⁸ Söz konusu dönemde Osmanlı'nın her iki kabile ile olan uyuşmazlıkları tarafları birbirine yaklaştırmıştır. Ancak Mübarek'in ölümünden sonra ilişkiler tekrar bozulmuştur. Mübarek'in yerine geçen oğlunun politika değişikliği ilişkilerin kötüleşmesinde etkili olmuştur. Mübarek sonrasında Ibn Suud tarihsel olarak kendisine ait olduğunu savunduğu Kuveyt'in çöl alanlarının çoğu üzerinde hak iddiasında bulunmuş ve bu topraklarda yaşayan kabilelerin kendisine bağlılıklarını istemiştir.¹³⁴⁹ Ardından Suudi Arabistan'ın 1920'de Kuveyt'in batısına saldırmasıyla şehre 40 km'den daha az uzaklıkta bulunan El-Jahra'da iki taraf savaşımaya başlamıştır.¹³⁵⁰ Kuveyt'in neredeyse bağımsızlığını kaybedecek noktaya geldiği Jahra Savaşı, İngiltere'nin El-Sabah ailesi lehine hareket etmesiyle son bulmuştur.¹³⁵¹

Jahra Savaşı'ndan sonra 1922'de İngiltere temsilcisi Sir Percy Cox Kuveyt, Irak ve Necd devletini aralarındaki sınırları tespit etmek üzere müzakereye çağırmıştır.¹³⁵² Yapılan müzakereler 2 Aralık 1922 Uqair Protokolü'nü doğurmuştur.¹³⁵³ Suudi Arabistan topraklarının Körfez kıyısındaki El-Uqair'de İngiltere ile Suudiler, Irak ve Kuveyt temsilcilerinin –Kuveyt temsilcisi olarak Şeyhlikteki İngiliz yetkilisi yer almış- katıldığı konferans sonucunda modern Kuveyt'in sınırları çizilmiş olmakla beraber söz konusu sınırların tespitinde İngiltere temel belirleyici olmuştur. Anlaşmada Ibn Suud'un kendisine ait olduğunu iddia ettiği toprakların büyük kısmının Irak yüksek komiseri Percy Cox tarafından Irak'a bırakılmasının karşılığı olarak Kuveyt topraklarının yaklaşık üçte ikisi Suudilere verilmiştir.¹³⁵⁴ Bu şekilde Kuveyt'e hiç danışmadan kendisinin topraklarının büyük kısmını İngiltere, Suudileri yatıştırmak için Necd yönetimine bırakmıştır. Uqair sınır anlaşmasında aynı zamanda biri Suudi Arabistan ile Irak diğeri Kuveyt ve Suudi toprakları arasında bedevi kabilelerin hayvan otlatmak için söz konusu bölgeye serbest geçişlerini

¹³⁴⁷ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 26; Foley, a.g.e., s. 21.

¹³⁴⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹³⁴⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹³⁵⁰ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹³⁵¹ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 359.

¹³⁵² Kelly, a.g.e., s. 244.

¹³⁵³ Rabi, "Britain's Special Position in the Gulf...", s. 355; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

¹³⁵⁴ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 44; Foley, a.g.e., s. 16; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

sağlamak üzere iki tarafsız bölge oluşturulmuştur.¹³⁵⁵ Söz konusu sınır anlaşmasına rağmen Ibn Suud 1920'lerde bir taraftan askeri olarak Kuveyt'i taciz etmeye devam ederken diğer taraftan Şeyhliğe yönelik ekonomik abluka başlatmıştır.¹³⁵⁶

Bağımsızlık sonrası iki ülke ilişkileri arada yaşanan farklı görüşlere rağmen çoğu zaman olumlu şekilde devam etmiştir. Özellikle Körfez bölgesine yönelik İran ya da Irak tarafından oluşan tehdidin bertaraf edilmesi konusunda iki ülke ortak politika benimsemiştir. Söz konusu ortak hareket anlayışı 1980'li yıllarla beraber de KİK çerçevesinde sürmüştür. İki ülke arasındaki fikir ayrılığı, özellikle Kuveyt'in bölgedeki Suudi Arabistan dahil İran ve Irak gibi bölge güçlerini dengeleyecek ve kendisinin kilit rol oynayacağı federatif bir ittifak amacıyla ortaya çıkmıştır. 1968'de İngiltere'nin bölgeden çekileceğini bildirmesinden sonra Kuveyt, bölgenin küçük ülkeleri arasında federatif yapı oluşturulması konusunda daha fazla çalışmaya başlamıştır. Bölgenin küçük devletlerinin bölünmüş ve kendisine bağımlı kalmasını isteyen ve federatif yapı yerine Şeyhlikler arasında bir anlaşmayı tercih eden Suudi Arabistan ise teklife karşı çıkmıştır.¹³⁵⁷ Bu tür fikir ayrılıklarına rağmen iki ülke arasındaki ilişkiler ortak bir çerçevede yürütülmüştür. Bu uzantıda Irak'ın Kuveyt'i almasını Körfez üzerindeki hakimiyeti anlamına geleceğini bilen ve yan kapı komşusu olarak Irak'ı görmek istemeyen Suudi Arabistan, El-Sabah yönetimine tam destek vermiş ve Arap Birliği çerçevesinde Kuveyt'e asker göndermiştir.¹³⁵⁸

İngiltere'nin Kuveyt'ten çekilmesinden sonra iki ülke arasındaki tarafsız bölgenin bölünmesi konusunda 1965'te başlayan görüşmelerde anlaşmaya varılmış olmakla beraber söz konusu bölgedeki petrol kaynaklarının paylaşımında uzlaşma sağlanamamıştır.¹³⁵⁹ Ancak 1968'de Irak'ta Baas'ın başa geçmesinin geleneksel rejimler için tehdit oluşturması karşısında iki taraf sorunun çözümü için daha fazla çaba harcamıştır. 18 Aralık 1969'da da tarafsız bölgenin 'bölünmüş bölge' adı altında ikiye bölünmesini öngören bir anlaşma

¹³⁵⁵ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 135; Tetreault, "International Relations", s. 136; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹³⁵⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹³⁵⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135.

¹³⁵⁸ El-İbrahim, a.g.e., s. 131.

¹³⁵⁹ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 44.

imzalamıştır.¹³⁶⁰ Dostane bir şekilde çözüme kavuşturulan tarafsız bölgenin kuzey kesiminin yönetimi Kuveyt'e bırakılırken güneyi ise Suudi Arabistan'a verilmiştir.¹³⁶¹ Ortak kontrol altına alınan bölgenin kara ve deniz bölümlerinden çıkarılan petrol gelirlerinin ise iki taraf arasında eşit olarak paylaşılması kararlaştırılmıştır.¹³⁶² Tarafsız bölgenin deniz alanlarındaki petrolün işletilmesi ortak istişare sonucunda şirketlere verilmekle beraber söz konusu alanın deniz uzantısı kimi zaman iki ülke arasında sorunlara yol açmıştır. Özellikle burada yer alan Quaru ve Umm El-Maradin adalarının kime ait olduğu uzun yıllar çözümsüz kalmıştır. Kuveyt adaların kendi toprak bütünlüğünün bir parçası olduğunu iddia etmişken Suudi Arabistan bunların tarafsız bölgenin bölünmemiş deniz uzantısında yer aldıklarını ve bu nedenle burada ortak egemenliğin söz konusu olduğunu savunmuştur.¹³⁶³ Adalar Kuveyt'in münhasır yetkisi altında kalmakla beraber tarafsız bölgenin paylaşımı konusunun ele alındığı 1965'li yıllarla beraber adalara ilişkin sorun tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Bu dönemden sonra Suudi tarafı adalara ilişkin iddialarından vazgeçmemiş ve gözdağı vermek üzere kimi zaman bölgeye askeri devriye göndermiştir.¹³⁶⁴

Suudi Arabistan gerek tarafsız bölgenin denize uzantısının bölüşülmesi konusunda Kuveyt'i ikna etmek gerekse Kuveyt'in 1976'da Sovyetler Birliği ile yapmış olduğu askeri yardım doğrultusunda ülkesine Sovyet danışmanlarının gelmesini reddetmesini sağlamak için Haziran 1977'de iki adayı işgal etmiştir.¹³⁶⁵ O dönemden itibaren 2000'li yıllara kadar çözümsüz kalan sorun, iki ülke ilişkileri üzerinde olumsuz ciddi bir etki yaratmamış ve en nihayetinde 2 Temmuz 2000'de deniz sınırlarını düzenleyen anlaşmayla¹³⁶⁶ adalar Kuveyt'e bırakılmıştır.¹³⁶⁷ Ancak söz konusu alanlarda yeni petrol imtiyazları iki ülke

¹³⁶⁰ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 140-141; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4.

¹³⁶¹ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22.

¹³⁶² Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 4; Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 37; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 140; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 22.

¹³⁶³ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 141; Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 37.

¹³⁶⁴ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 37.

¹³⁶⁵ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 141; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹³⁶⁶ "Suudi Arabia, Kuwait Seal Border Agreement", **Albawada**, (05.02.2001), <http://www.albawaba.com/business/saudi-arabia-kuwait-seal-border-agreement>, (05.01.2016).

¹³⁶⁷ Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 37.

arasında soruna yol açabilecektir. 2014 yılına gelindiğinde ise iki ülkenin tarafsız bölgedeki bazı petrol alanlarının işletilmesi ve sahipliği konusunda anlaşmazlık yaşadığı görülmektedir.¹³⁶⁸

İki ülke arasında yaşanan kimi toprak sorunlarına ve Kuveyt'in bölgeye yönelik federatif model anlayışına Suudi Arabistan'ın uzun yıllar karşı çıkmasına rağmen bir dış tehdit karşısında her zaman Suudi yönetimi Emirliğin yanında yer almıştır. 1978'de İsrail ile yaptığı Camp David Sözleşmesiyle Mısır'ın Arap politikasından geçici olarak uzaklaştırılmasının ve İran Şahı'nın gücünün zayıflamasının Irak'ın bölgesel gücünü güçlendirmesi, ardından 1979 İslam devriminin İran'ı geçici olarak bölgesel dengenin dışına çıkarıp Körfez bölgesi ülkelerine tehdit oluşturacak bağımsız, güçlü bir oyuncu haline getirmesi Kuveyt ile Suudi Arabistan'ı daha da yaklaştırmış ve ardından gelen İran-İrak savaşı yeni müttefiklik yapısını güçlendirmiştir.¹³⁶⁹ İran-İrak Savaşı boyunca İran'a karşı koymak ve Irak'a yardım konularında iki ülke yakın işbirliği içinde olmuştur.¹³⁷⁰

Bölgede mevcut statükoyu değiştirerek bölge ülkelerine risk oluşturacak gelişmeler karşısında Suudi Arabistan'ın söz konusu Emirlikleri resmi güvenlik ittifakı altında birleştirme girişimine Kuveyt, özellikle meclis muhalefeti dolayısıyla sıcak bakmamıştır. Suudi Arabistan'ın iç politik gözetimi sağlayacak dahili güvenlik anlaşması önerisini reddetmiştir.¹³⁷¹ Sonuçta da 1981'de altı ülke arasında oluşturulan KİK kapsamında Suudi Arabistan'ın önerdiği şekilde kabul edilen savunma ve güvenlik anlaşmaları diğer Şeyhliklerle ekonomik ve sosyal ilişki konusunda Kuveyt'e kısmi özerklik tanıyacak biçimde düzenlenmiştir. Ancak Suudi Arabistan'ın güvenlik önerilerine ilişkin mesafeli duruşu 1980'li yılların ortasından sonra İran'ın kendisini hedef alan saldırıları karşısında değişmiş ve Kuveyt dış güvenlik konularında Suudi Arabistan ile anlaşma yoluna gitmiştir.¹³⁷² Bağımsızlık tarihinden itibaren kendini Irak ve Suudi Arabistan arasında sıkışmış gören ve böylece Suudi Arabistan'ın bölgeye yönelik olası hegemonyasından da

¹³⁶⁸ Kenneth Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", CRS Report, **Congressional Research Service**, (2011), www.crs.gov, (01.01.2015), s. 21.

¹³⁶⁹ Moubarek, a.g.e., s. 542; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 135-136.

¹³⁷⁰ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹³⁷¹ Quilliam, a.g.e., s. 45; Joseph Kechichian, "Kuwait Opts for Gulf Union Initiative", **Gulf News**, (21.07.2012), <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>, (03.11.2015); Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 136.

¹³⁷² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 136.

kuşku duyan Kuveyt'in kaygıları Irak tehdidi yanında 1979'da İran'da yaşanan devrim sonrasında değişmiştir. Söz konusu gelişmeler diğer KİK üyeleri gibi Kuveyt'in de Suudi Arabistan'ın olası hegemonyasının İran ve Irak'a kıyasla daha az tehlike oluşturacağını düşünmesine yol açmıştır.¹³⁷³

Kuveyt'in İran-Irak savaşı sonrasında Suudi Arabistan ile olan yakın ilişkileri kısmen zayıflamıştır. Özellikle gerek 1986'da İran'ın Kuveyt petrol tankerlerine saldırısına KİK'in cevap vermede yetersiz kalması gerekse İran-Irak savaşı sonrası 1989'da Irak ile Suudi Arabistan arasında imzalanan saldırmazlık anlaşması karşısında söz konusu iki ülkeyi dengeleyecek şekilde Kuveyt özellikle tanker saldırıları ile ilişkilerini geliştirdiği ABD'ye dayanmanın verdiği güç ile beraber Körfez ülkeleri müttefikliği olmadan yeni bir denge kurmaya çalışmıştır.¹³⁷⁴ İran-Irak arasındaki savaşın sona ermesinden sonra kendisine yönelik tehditlerin son bulduğunu düşünen Kuveyt, Suudi Arabistan ile yeniden petrol politikaları dolayısıyla fikir ayrılığına düşmüştür. Kısacası Irak'ın Kuveyt'i işgalinin hemen öncesinde Suudi Arabistan-Kuveyt ilişkileri istenen düzeyde olmamıştır. İran-Irak Savaşı sonrası ilişkilerde görülen kısmi gerileme, Irak'ın Kuveyt'e saldırısı ile tekrar değişim geçirmiş, Suudi Arabistan ülkenin özgürleştirilmesinde kilit rol oynamıştır.¹³⁷⁵ Suudi Arabistan'ın işgalin Kuveyt ile sınırlı kalmayacağı, kendi petrol ili El-Hasa'yı içine alacağı bilgisi ve Irak güçlerinin Suudi sınırında da konuşlanması Riyad'ı ciddi şekilde tedirgin etmiştir. Bu nedenle Körfez Savaşı'na aktif olarak katılan Suudi Arabistan, Irak'ın kendi petrol kaynaklarına yönelik tehdidi karşısında savunma amaçlı olarak Çöl Kalkanı harekâtı kapsamında ABD askerlerinin kendi ülkesine konuşlanmasına izin vermiştir.¹³⁷⁶ Aynı zamanda Suudi Arabistan savaş boyunca Kuveyt liderlerini misafir etmiştir.¹³⁷⁷ Savaş sonrasında özellikle iç muhalefeti bastırmak için Suudi Arabistan ile Kuveyt arasındaki ilişkiler daha da gelişmiştir.¹³⁷⁸ Körfez Savaşı'yla iyice yakınlaşan iki ülke 1995'te deniz

---

¹³⁷³ Esra Pakin Albayrakoğlu, "Gulf Integration in Post-Arab Spring: Deepening or Decaying?", **The Journal of Security Strategies**, 10 (19), (2014), s. 2.

¹³⁷⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 137.

¹³⁷⁵ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16; Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>; Amiri, a.g.e., s. 190.

¹³⁷⁶ Amiri, a.g.e., s. 192.

¹³⁷⁷ Stern, a.g.e., s. 207; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11.

¹³⁷⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 158.

ve kara alanlarındaki bütün sınırları çizmek konusunda anlaşmaya varmış, olası dış tehditlere karşı ABD ile beraber ortak faaliyetlere katılmışlardır.¹³⁷⁹

Günümüzde Kuveyt diğer küçük Körfez ülkeleri gibi bölgedeki büyük komşularının kendisine yönelik tehlikelerini bertaraf etmek için yine bölgesel güç Suudi Arabistan'a daha yakın bir politika izlemektedir. Wright da çalışmasında küçük KİK üyelerinin çıkarlarının uyuştugu noktalarda uluslararası ve bölgesel pozisyonlarını arttırmak için dış güçlerin ya da Suudi Arabistan'ın yanında yer aldıklarını belirtmiştir.¹³⁸⁰ Kuveyt, Suudi Arabistan'ın KİK ülkeleri arasında ortak askeri komuta oluşturmaya yönelik askeri işbirliği ve ortak eylemlerini desteklemektedir.¹³⁸¹ Kuveyt'in Körfez bölgesindeki en önemli ticaret ortağını BAE ile beraber Suudi Arabistan oluşturmaktadır.¹³⁸² Sonuç olarak günümüzde Suudi Arabistan Kuveyt'e yönelik bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır.¹³⁸³ Kimi ayrılıklara rağmen ilişkiler özellikle KİK düzeyinde dostluk ve birlik çizgisinde devam etmektedir. Özellikle tarafsız bölgedeki petrolün işletilmesi konusunda sorunlar bazen ortaya çıkmakla beraber¹³⁸⁴ söz konusu sorunlar olumlu ilişkileri ters yüz etmekten uzak kalmaktadır.

¹³⁷⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹³⁸⁰ Wright, a.g.e., s. 88.

¹³⁸¹ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10.

¹³⁸² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, "Kuveyt Ülke Bülteni", (2014), <https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/4654>, (17.12.2015).

¹³⁸³ El-İbrahim, a.g.e., s. 144.

¹³⁸⁴ Tarafsız bölgenin deniz uzantısındaki Wafra ve Khafji petrol alanlarının işletilmesi konusunda kimi zaman sorunlar yaşanmaktadır. 2014 Mayıs ayında Suudi Arabistan iki hafta boyunca Wafra bölgesinde petrol üretimini durdurmuştur ("Kuwait Urges Saudi to Resume Output at Disputed Oilfield", **El-Araby El-Jadeed**, (28.07.2015), <http://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/7/28/kuwait-urges-saudi-to-resume-output-at-disputed-oilfield>, (16.12.2015); "Gulf Neighbours Seek to Resolve Oil Row", **El-Araby El-Jadeed**, (24.06.2015), <http://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/6/24/gulf-neighbours-see-to-resolve-oil-row>, (16.12.2015); 2014 Ekim ayında da Suudi Arabistan ile Kuveyt çevresel düzenlemelerle uyum içerisinde tarafsız bölgenin deniz uzantısındaki Khafji petrol alanında üretimi durdurma kararı almıştır. (Wael Mahdi, "Saudi Arabia, Kuwait Halt Production at Khafji Oilfield Source", **Asharq El-Awsat**, (18.10.2014), <http://english.aawsat.com/2014/10/article55337660/saudi-arabia-kuwait-halt-production-at-khafji-oilfield-source> (16.12.2015). İki ülkenin ortak kararı şeklinde üretimin durdurulduğu söylenmekle beraber Kuveyt petrol bakanının kamuya sızan Suudi petrol bakanına yazdığı mektupta, Kuveyt'in görüşü alınmadan Suudi Arabistan'ın söz konusu petrol alanında petrol üretimini durdurmasının ciddi maddi kaybına yol açtığını belirtmiş ve Riyad'ın kararını durdurması çağrısında bulunmuştur ("Kuwait Stresses Strong Ties With Riyadh After Leak", <http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/kuwait-stresses-strong-ties-with-riyadh-after-leak-1.1559400>).

4.3.3. İran ile İlişkiler

Bölgesel güçlerin siyasi etki yaratmak amacıyla küçük devletlerin içişlerine propaganda, kışkırtma gibi faaliyetler yoluyla müdahale etme aracını İran, Kuveyt üzerinde kullanmıştır. Devrim sonrasında İran bir taraftan Kuveyt içindeki Şii nüfusu etkilemeye çalışırken diğer taraftan Irak-İran Savaşı boyunca İran'ın doğrudan askeri hedefi olmuştur. Söz konusu olaylar karşısında siyasi istikrarı kısmen olumsuz etkilenmiş olmakla beraber Kuveyt, bu gibi tehditlere karşı direnç gösterebilmiştir. Küçüklüğün iç kontrolü daha kolay sağladığı gibi propaganda yoluyla kimi iç kargaşalar yaşanmakla beraber sahip olduğu petrol gelirlerinin kendisine tanıdığı toplumsal bağlılıkla iç istikrarı sürdürmeyi başarmıştır.

İran-İrak Savaşı'nda Kuveyt, ordu için gerekli insan gücüne, askeri altyapısını geliştirecek yeterli beşeri sermaye ile sağlam bir ekonomik yapıya sahip olmaması dolayısıyla İran'a karşı kendi başına direnememiş; ancak söz konusu tehdide karşı koymak için diplomasi yoluyla diğer devletlerle işbirliği yapmayı başarmış ve bölgesel savaşın sonucunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Kuveyt'in tehdidi dış destekle ortadan kaldırmayı başarabilmesinde büyük güçlerin söz konusu dönemdeki bölgeye yönelik çıkarları ve uluslararası sistemin iki kutupluluğunun getirdiği bir zorunluluk kadar ülkenin petrol gücünün rolü olmuştur. Böylece Kuveyt petrolle büyük güçleri çıkarı doğrultusunda harekete geçirmeyi başarmıştır. Aynı zamanda büyük güçlerin desteği dışında kendisinin tek başına yok edemeyeceği bir tehdidi bertaraf etmek için bölgesel güvenlik ittifak sisteminin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

Kuveyt diğer Körfez ülkelerine kıyasla İran ile her zaman daha iyi ilişki içinde olmuştur.¹³⁸⁵ Bazı olay ve konuların ilişkileri kimi zaman olumsuz etkilemesine rağmen iki ülke yakın diplomatik ve ekonomik bağlar sürdürmektedir.¹³⁸⁶ Şii nüfusuyla ön plana çıkan İran ile yaklaşık %25'lik gibi ciddi bir Şii nüfusu¹³⁸⁷ içinde barındıran Kuveyt ilişkileri her

¹³⁸⁵ “Kuwait Charges 24 ‘Linked to Hezbollah’ with Plotting Attacks”, **The Daily Star**, (02.09.2015), <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Sep-02/313658-kuwait-charges-24-linked-to-hezbollah-with-plotting-attacks.ashx>, (10.11.2015).

¹³⁸⁶ Will Fulton ve Ariel Farrar Wellman, “Kuwait-Iran Foreign Relations”, **Iran Tracker**, (01.08.2011), <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations>, (03.11.2015).

¹³⁸⁷ Kenneth Katzman, “Iran’s Foreign Policy”, CRS Report, **Congressional Research Service**, (2015), s. 11, www.crs.gov, (03.11.2014).

zaman tek düzey devam etmemiş gerek uluslararası alanda gerekse bölgede ve ülke içinde meydana gelen olaylar ilişkilerin seyrinde belirleyici olmuştur. Bu kapsamda Kuveyt'in bağımsızlığının ilk dönemlerinde iyi yönde gelişen ilişkiler 1970'lerin sonunda ve 1980'li yıllarda İran'da yaşanan gelişmelerle bozulmuştur. 1990 Irak'ın Kuveyt işgali karşısında kısmen düzelen ilişkiler, 2000'li yıllarla birlikte gelişmeye devam etmiştir. İki ülke ilişkilerinin yıllarca temelde ulusal çıkarlar kapsamında şekillenerek inişli çıkışlı bir seyir izlediğini belirten Toumi de Kuveyt'in İran'ı sahip olduğu stratejik önem ile siyasi bir kuvvet olarak gördüğünü ve İran'ın da Suudi Arabistan, İran ve Irak arasındaki kritik jeostratejik önemi ile Emirliği, güvenilir bir müttefik olarak nitelendirdiğini ifade etmiştir.¹³⁸⁸

İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin uzun bir geçmişi yanında¹³⁸⁹ Kuveyt bağımsızlığını kazandığı ilk dönemde ortaya çıkan Irak tehdidi karşısında İran ile iyi ilişkiler içinde olmuştur. İran Şahı da daha küçük devletlerin güvenliğinin bölgesel garantörü rolünü üstlenerek Suudi planları ve Irak tehdidine karşı dengeleyici unsur olmuştur.¹³⁹⁰ İran, bağımsızlığını kazanır kazanmaz Kuveyt'i tanımış, ülkeye iyi niyet elçisi yollayarak diplomatik ilişkiler kurmak ve ekonomik kültürel bağı güçlendirmek istediğini vurgulamış, Ocak 1962'de burada elçiliğini açmıştır.¹³⁹¹ Bu dönemde Körfez'de dış güçler ve çıkarlarının hamisi olarak hareket etmesinden Kuveyt kamuoyunun rahatsız olduğu İran Şahı, gerek Irak tehdidi karşısında gerekse bölgesel güçlerle ilişkilerinde hareket alanı sağlaması için Emirliğe destek olmuştur. Kuveyt de 1971'de İran'ın BAE'ye ait üç adayı işgal etmesi karşısında¹³⁹² Kamuoyunun protestosuna rağmen İran ile

¹³⁸⁸ Habib Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", **Gulf News**, (01.06.2014), <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>, (03.11.2015).

¹³⁸⁹ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>.

¹³⁹⁰ Assiri, a.g.e., s. 89.

¹³⁹¹ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Assiri, a.g.e., s. 24.

¹³⁹² BAE'nin devlet olarak kurulmasından yalnızca iki gün sonra 30 Kasım 1971'de İran, İngiltere'nin de bölgeden çekilecek olmasını fırsat bilerek uzun yıllar günümüz BEA'nin hakimiyetinde bulunan ve civa oksidi kaynağına sahip, Hürmüz Boğazı açısından önemli olan Abu Musa ile Küçük ve Büyük Tunb adalarını işgal etmiştir. Adaların statüsünün çözümü konusunda gerek bölgesel gerekse uluslararası çabalara rağmen günümüze kadar sonuç alınamamıştır. BAE'nin devam eden çabalarına rağmen İran çözüme yanaşmamıştır. Bu uzantıda BAE adalarını 200 yıldan daha uzun bir süreden beri kendisine ait olduğunu iddia ederken İran söz konusu adaların coğrafi olarak kendisine daha yakın olduğunu ve 1888 yılında bir İngiliz yetkilisi tarafından İran Şahı'na hediye edildiğini ileri sürmektedir (Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Abdallah El-Roken, "Dimensions of the UAE-Iran Dispute over Three Islands",

ilişkilerini tamamen kesmeyerek yalnızca sembolik olarak Tahran elçisini geri çağırıştır.¹³⁹³ 1973'te Irak'ın ilhak girişimi karşısında bölgedeki jeopolitik konumundaki değişikliği kabullenmeyeceğini ifade eden İran, Kuveyt'in yanında olmuş ve bir askeri gücünü Emirliğe yollamaya hazır olduğunu belirtmiştir.¹³⁹⁴

4.3.3.1. 1979 İran Devriminin Kuveyt'e Yansımaları

1979 İran İslam Devrimi ve ardından gelen Irak-İran Savaşı ile Şah dönemi iyi ilişkilerde değişim gözlenmiştir. Gerek 1979 Devrimi gerekse ardından gelen İran-İrak Savaşı Kuveyt'in İran'a yönelik politikalarında belirleyici olmuştur. Özellikle İran Devrimi ve İran-İrak Savaşı Kuveyt'in gerek iç gerekse dış politikasında ciddi sonuçlar doğurmuştur. İran, dış politikasını etkilemek amacıyla Kuveyt'in içindeki Şii nüfusu kışkırtarak¹³⁹⁵ ülke iç istikrarına ciddi zarar vermiştir. Uzun dönem iç barış ve ilk dönem dış politikadaki var olmaya ilişkin pragmatik yaklaşımının ardından Kuveyt ilk defa siyasi krizin eşiğine gelmiştir. Toplum, ciddi şekilde kutuplaşmış görünüm kazanmış, Kuveyt daha önce hiç görmediği terör eylem ve bombalı saldırılara maruz kalmıştır. Gelişmeler karşısında Kuveyt'in öncelikleri bölgesel ilişkilerdeki dengeli politik yaklaşımdan iç ve bölgesel güvenliğe kaymış ve ılımlı rejimlerin statükosunu savunmuştur.¹³⁹⁶ Devrim ve İran-İrak Savaşı ile bozulan ilişkiler, kimi yaşanan ideolojik ve politik farklılıklara rağmen, günümüze kadar devam edecek şekilde 1990 Irak'ın işgali sonrasında düzelmiştir.

İran'da ekonomik, siyasal, toplumsal sorunların arttığı 1970'li yıllar, 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla son bulmuştur. İran Şahı'nın ABD'ye yakın olması, İran'ın Batılılaştırılma ve modernleştirilme çabası, 1973 petrol krizinin yarattığı büyük zenginliğin halkın yaşam standardını yükseltmekle beraber gelir dağılımında ciddi eşitsizlik, ekonomide ciddi ilerleme yaşanmaması, toprak reformunun toprağa bağımlı kesimleri kızdırması, petrol gelirlerinin yarattığı sosyo-ekonomik gelişmeyi siyasal

---

İbrahim El-Abed ve Peter Hellyer (Ed.), **United Arab Emirates: A New Perspective**, içinde (170-201), London: Trident Press, 2001).

¹³⁹³ Assiri, a.g.e., s. 64.

¹³⁹⁴ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>.

¹³⁹⁵ James Leigh va Predrag Vukovic, "Potential Iranian Hegemony in Oil Producing Islamic Countries- Implications For Oil Geopolitics", **Rasprave Iclanci**, 62 (1), (2010), s. 17.

¹³⁹⁶ Assiri, a.g.e., s. 64.

gelişmenin takip edememesi, yaşam standartlarındaki yükselişin yarattığı yeni toplumsal sınıfların siyasal taleplerini karşılayacak mekanizmaların bulunmayıp aksine 1977’de tek partili sisteme geçiş gibi antidemokratik gelişmelerin baş göstermesi, yolsuzluk, rüşvet, adam kayırma vb. uygulamaların yaygınlaşması gibi nedenlerle İran toplumu Şah’a karşı ciddi bir muhalefet kampı oluşturmuş ve verilen mücadele sonucunda Şah ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.¹³⁹⁷ Sonuç olarak Ayetullah Ruhullah Humeyni ve yandaşlarının Şubat 1979’da Şah rejimini devirmesinin ardından 1 Nisan 1979’da İran resmi olarak İslam Cumhuriyeti olmuştur.¹³⁹⁸

İran’da 1979 devrimiyle Pehlevi hanedanlığı iktidarının sona ererek monarşinin yıkılması ve yerine Şii yönetiminin iktidarı devralması, topraklarında oldukça önemli oranlarda Şii nüfusu barındıran Körfez bölgesindeki Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn gibi komşu ülkelerin geleneksel rejimleri için bir risk unsuru oluşturmuştur.¹³⁹⁹ Yeni İran’ın dış politikasının temeli İslam devriminin diğer ülkelere ihracına -devrim ihracı- dayanmıştır.¹⁴⁰⁰ Dahası İran’daki köklü bir monarşiyi sonlandıran devrim öncülerinin İslam siyasi anlayışının monarşi karşıtı olduğu ve bu nedenle İslam dünyasındaki tüm monarşilerin son bulması gerektiği söylemleri, Körfez Arap monarşileri içinde büyük endişe yaratmıştır.¹⁴⁰¹ “Ne Doğu, ne Batı, sadece İslam” sloganıyla dış politikasını belirleyen¹⁴⁰² ve bu şekilde Batı ile Komünist blokun müttefikliğini reddeden Humeyni,¹⁴⁰³ Amerikan İslamı’nın uygulayıcıları ve mini-şah olarak nitelendirdiği Körfez rejimlerinin iki kutuplu sistemin liderlerine hizmet ettiklerini savunarak söz konusu büyük güçlerle

¹³⁹⁷ Bkz. Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 147-171; Ünal Gündoğan, “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, **Ortadoğu Analiz**, 3 (29), (2011), s. 93-99.

¹³⁹⁸ Foley, a.g.e., s. 53.

¹³⁹⁹ Amiri, a.g.e., s. 188; Arı, **Basra Körfezi’nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 147; Kemal İnat, “ABD-İran İlişkilerinin Ortadoğu ve Türkiye’ye Etkileri”, **SETA Perspektif**, 85, (2014), s. 5.

¹⁴⁰⁰ Ariel Jahner, “Saudi Arabia and Iran: The Struggle for Power and Influence in the Gulf”, **International Affairs Review**, 20 (3), (2012), s. 40; Anoushiravan Ehteshami, “The Foreign Policy of Iran”, Raymond Himebusch ve Anoushiravan Ehteshami (Ed.) **The Foreign Policies of Middle East States, içinde** (283-309), USA: Lynne Rienner, 2002, s. 297; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 174; Gündoğan, a.g.e., s. 98; Başkan, a.g.e., s. 45; R. K. Ramazani, “The Iran-Iraq War and the Persian Gulf Crisis”, **Current History**, 87 (526), (1988), s. 61.

¹⁴⁰¹ Gündoğan, a.g.e., s. 98.

¹⁴⁰² Bekir Halhalli, “Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989)”, **Birey ve Toplum**, 4 (8), (2014), s. 7; Gündoğan, a.g.e., s. 97.

¹⁴⁰³ Ehteshami, “The Foreign Policy of Iran”, s. 297.

bağlarını koparmalarının ancak İslam cumhuriyeti olmalarıyla mümkün olacağını öne sürmüştür.¹⁴⁰⁴

Kuveyt, bağımsızlığın ilk günlerinde Irak tehdidi ile karşı karşıya kalırken 1979’la beraber diğer komşusu İran kendisine risk oluşturmaya başlamıştır. Dahası Ekim 1978’de Irak’ı terk etmeye zorlanan Ayetullah Humeyni’nin Kuveyt’e gelme talebini Emirlik kabul etmemiş ve bu şekilde devrimin lideri Humeyni’nin kişisel düşmanlığını da kazanmıştır.¹⁴⁰⁵ Devrim karşısında Kuveyt toplumu ile hükümetin reaksiyonları farklı olmuştur. Ülkesinde önemli Şii nüfusu barındıran Kuveyt’te toplumsal uyum bozularak ülke ciddi karışıklık içine girerken Şah ile iyi ilişki içinde bulunan hükümet, İran’daki gelişmelere şüpheyle yaklaştığı, bölgesel istikrar ve iç huzurun son bulması olarak değerlendirdiği devrimi takip eden ilk dönemlerinde kararsız ve kayıtsız bir tutum içinde olmuştur. Olayların İran’ın iç işlerini ilgilendirdiğini ve söz konusu ülke bağlamında çözülmesi gerektiğini savunmuş, bu paralelde yeni rejimi tanıyan ilk ülkelerden biri Kuveyt olmuştur.¹⁴⁰⁶

Kuveyt ülke içindeki karışıklığın dış kaynağını bertaraf edip tekrar istikrar sağlamak için İran ile ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda Körfez ülkeleri arasında yeni İran’ı ziyaret eden ilk ülke olan Kuveyt’in dışişleri bakanı Temmuz 1979’da İran’a gitmiştir.¹⁴⁰⁷ 1980 Nisan ayında da İran dışişleri bakanı Kuveyt’i,¹⁴⁰⁸ Kuveyt başbakanı da işbirliği konusunda yeni rejimin niyetini öğrenmek için İran’ı ziyaret etmiştir.¹⁴⁰⁹ Yeni rejimle resmi olarak insani ve ekonomik bağ kuran Kuveyt,¹⁴¹⁰ 1980’de güney İran’daki sel baskını mağdurlarına insani yardım yapmanın yanında rafine petrol ürünleri göndermek ile petrol ve teknik işbirliği kurmak konusunda yeni rejimle anlaşmaya

¹⁴⁰⁴ Assiri, a.g.e., s. 65; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 174.

¹⁴⁰⁵ Assiri, a.g.e., s. 65; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 137.

¹⁴⁰⁶ Toumi, “Kuwait and Iran: A Fluctuating History”, <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Assiri, a.g.e., s. 65.

¹⁴⁰⁷ Assiri, a.g.e., s. 69; Toumi, “Kuwait and Iran: A Fluctuating History”, <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 137.

¹⁴⁰⁸ Toumi, “Kuwait and Iran: A Fluctuating History”, <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Assiri, a.g.e., s. 69.

¹⁴⁰⁹ Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁴¹⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 137.

varmıştır.¹⁴¹¹ İran'ın Körfez'e yönelik davranışlarını etkilemek amacıyla diplomasi yolunu tercih eden Kuveyt Rehineler Krizi¹⁴¹² karşısında ABD'nin Tahran'a yönelik ekonomik yaptırım teklifini kabul etmemiştir. İran'da bulunan ABD kurtarma misyonunu kınamış ve yeni rejimin varlıklarının dondurulmasına karşı çıkmıştır.¹⁴¹³ Kuveyt'in İran'a olumlu adımlarında yeni rejimin ilk başlarda Basra Körfezi'nin jandarmalığını üstlenme gibi bir niyetleri olmadığı, bölge devletlerinin bağımsızlık, bütünlük ve zenginliklerine yönelik amacının bulunmadığı gibi söylemlerinin etkisi olmuştur.¹⁴¹⁴ Aynı zamanda yalnızca olumlu eylemler gerçekleştirebilecek kapasitede olduğu gerçeğinden hareketle Kuveyt, tutumuyla yeni İran'ı doğrudan karşısına almamaya özen göstermiştir.

Kuveyt'in olumlu yaklaşımlarına rağmen İran'ın Körfez ülkelerine yönelik ılımlı söylemlerinin yerini radikal söylemlere bırakması endişelerini arttırmıştır. İran'ın Körfez'e yönelik söylemleri sertleşince Kuveyt yönetimi, yeni rejimi bölge için tehlikeli olarak nitelendirmeye başlamıştır. Diğer Körfez ülkeleri içinde Şiilere yönelik ayırım¹⁴¹⁵ en az olmasına rağmen ülkesi içindeki Şii nüfus oranı dolayısıyla Kuveyt yönetiminin endişeleri artmıştır. Özellikle Körfez'deki Şiilerin İran örneğini takip etmeleri konusundaki yeni eğilimleri endişenin temel kaynağı olmuştur. Bir taraftan içinde barındırdığı büyük Şii nüfus Kuveyt yönetimine her zaman sadık olmuşken diğer taraftan İran'daki yeni rejim birçok Şii'nin kendini yeniden tanımlamasına yol açmıştır.¹⁴¹⁶ Söz konusu devrimin Kuveyt içinde yarattığı yeni Şii bilinci -Kuveytli Şiilerin bir kısmı kendilerini İran'daki Şiilerle akraba olarak tanımlamış- daha önce Şii ve Sunni kesim arasındaki düşmanlık ve farklılığı göz ardı eden ya da önemsemeyen Kuveyt hükümetini ve Sunni kesimi endişelendirmiştir. Sosyal alandaki mezhep ayrışması siyasi bölünmeye dönüşmüş, Şiilik konusu siyasallaşmış, Kuveyt içindeki tek Şii nitelikli kültürel ve toplumsal organ olan El-

¹⁴¹¹ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Assiri, a.g.e., s. 69.

¹⁴¹² Şah'ın tedavi için ABD'ye kabul edilmesine tepki olarak bir grup öğrenci 4 Kasım 1979'da ABD'nin Tahran büyükelçiliğinde Amerikan vatandaşı 52 kişiyi rehin alınmıştır (Foley, a.g.e., s. 53).

¹⁴¹³ Assiri, a.g.e., s. 69.

¹⁴¹⁴ Foley, a.g.e., s. 53.

¹⁴¹⁵ Söz konusu ayırım sınıfsal olmaktan ziyade daha çok kültürel ve sosyal yaşamda kendini göstermektedir. Şiilere yönelik bir güven eksikliği Kuveyt içinde kendini hissettirmektedir (Assiri, a.g.e., s. 67).

¹⁴¹⁶ Foley, a.g.e., s. 53, 55.

Jamiat El-Thakafiat Il-Ijtimiah'ın Kuveytli Şiileri temel siyasi güç olarak bütünleştirmeye çalışacağı korkusu yayılmıştır.¹⁴¹⁷

İran Devrimi'nin ülkedeki Şiileri harekete geçireceğinden ve rejimin geleceğini tehlikeye atacağından endişe duyan Kuveyt yönetiminin kaygıları gerçek olmuştur. Ülke içindeki kimi dış kaynaklı aşırı Şii gruplar, Şiileri harekete geçirmeye çalışmış, yönetim karşıtı eylemler yapmıştır.¹⁴¹⁸ Söz konusu aşırıların engellenmeye çalışıldığı ülkede yönetim siyasi önlemlere gitmiş, bir taraftan politik reformlara yönelirken diğer taraftan güvenlik birimini yeniden düzenlemiştir. Şubat 1980'de anayasanın gözden geçirilmesi, 1976'da askıya alınan meclis seçimlerinin yeniden düzenlenmesi için 35 üyeli bir komite oluşturmuştur. Ancak yönetim, seçimlerde hükümete yakın kişilerin daha fazla oy almasını sağlamak ve milliyetçi kesimleri elimine etmek için seçim bölgelerini yeniden düzenlemiştir. Böylece 1975 seçimlerinde mecliste 50 sandalyeden 10'nu alan Şiiler 1981'de yapılan seçimlerde 4 sandalye kazanmıştır.¹⁴¹⁹

1980'li yılların ortasından itibaren iç istikrarın iyice bozulduğu ülkede, kimi Kuveytli Şiiler birtakım bombalı saldırılara karışmıştır. Yönetim, ihtiyatlı politikası çerçevesinde 1985 ile 1987 yılları arasında bombalı saldırı ve terörist eylemler dahil siyasi şiddete dahil olan, hükümet politikalarına muhalefet oluşturan görüşleri yaymaya çalışan çok sayıda kişinin bazılarını ömür boyu hapse, kimilerini ölüm cezasına çarptırırken bir kısmını sınır dışı etmiştir.¹⁴²⁰ Emniyet birimlerinde de düzenlemeye giden yönetim önemli güvenlik ve askeri makamdaki Şiileri elimine ederek hükümete sadık kişileri yerleştirmiştir. Siyasi kargaşayı engellemek için aldığı sert önlemler ülke içindeki protesto ve şiddeti arttırmıştır. Böylece ülkede İran ile bağlantılı birçok olay meydana gelirken 12 Kasım 1980'de İran ilk defa Kuveyt sınır karakoluna doğrudan hava saldırısı gerçekleştirmiştir.¹⁴²¹ Petrolün iç politik istikrarı sağladığı varsayımının Kuveyt için geçerli olmadığı yaşanan olaylarda ortaya çıkmıştır. Söz konusu devrim Kuveyt'in petrol

¹⁴¹⁷ Eski nesil Şiiler ve kültürel bağlardan dolayı Şah tarafından çıkarları gözetilen ve korunan Kuveytli Şii tüccarlar Kuveyt'e bağlılığı devam ettirmek isterken yeni nesil Şii kesim diğer Sünni kesim ile her konuda eşit haklara sahip olmadıklarını iddia etmişlerdir (Assiri, a.g.e., s. 66).

¹⁴¹⁸ Foley, a.g.e., s. 55.

¹⁴¹⁹ Başkan, a.g.e., s. 46; Crystal, **Oil and Politics in the Gulf...**, s. 100-103.

¹⁴²⁰ Amnesty International, **Amnesty International Report 1988**, London: Amnesty International Publications, 1988, s. 243-244; Foley, a.g.e., s. 55; David Pollock, **Kuwait: Keystone of U.S. Gulf Policy**, USA: The Washington Institute for Near East Policy, 2007, s. 17.

¹⁴²¹ Assiri, a.g.e., s. 69.

gelirlerinin vatandaşların rejime yönelik bağlılığını her zaman sağlamadığını, kimi olayların rejime yönelik tehditleri arttırabileceğini ortaya koymuştur.

4.3.3.2. 1980-88 İran-İrak Savaşında Kuveyt

Uzun yıllar soğuk olan İran-İrak ilişkileri, 1975'te kısmen düzelmişken 1979 İran Devrimi ile tekrar bozulmuştur. İlişkiler, henüz devrimin meydana geldiği 1979 Temmuz ayındaki muhalif Irak Kürtlerine gerçekleştirdiği operasyonda Irak'ın, sınır ihlali ve Kuzistan'ın içişlerine karıştığı şeklindeki Tahran'ın iddiasıyla kötüleşmeye başlamıştır. Gerginlik, tarafların birbirlerinin iç ve dış ilişkilerine kuşkuyla bakması ve rejimlerine yönelik propaganda yaptığı yönündeki karşılıklı suçlamalarla devam etmiştir.¹⁴²² En nihayetinde 1979'da İran'da yaşanan rejim değişikliğinin yarattığı kargaşadan faydalanarak rejim ithal politikasını engellemek ve böylece Tahran yönetiminin kuzeydeki hükümet karşıtı Iraklı Kürtleri kışkırtmasının ve güneydeki Şii nüfusa yönelik dini propagandasının önüne geçmek,¹⁴²³ Körfez ülkeleri için yaydığı tehditten yararlanarak bölge liderliğini üstlenmek gibi amaçlarla Irak lideri Saddam Hüseyin, 22 Eylül 1980'de İran'a saldırmıştır.¹⁴²⁴

¹⁴²² Ralph. P. H. King, **The United Nations and The Iran-Iraq War**, New York: A Ford Foundation Conference Report, 1987, s. 7-8; Karsh, a.g.e., s. 88.

¹⁴²³ Tetreault, "International Relations", s. 155.

¹⁴²⁴ Karsh, a.g.e., s. 83; Başkan, a.g.e., s. 46. Kürt sorununu çözmek için 6 Mart 1975 Cezayir Anlaşması (Şatt-ül Arap Anlaşması) ile İran'ın Irak Kürtlerine verdiği yardımı sonlandırmasına karşılık Irak, iki ülke arasındaki Şatt-ül Arap suyolunun orta noktası boyunca uzanan sınır hattı "thalweg"i kabul ederek Şatt'ın doğu yakasını Tahran'a bırakmaya razı olmuştur (Karsh, a.g.e., s. 86). Suyolunun bu şekilde çizilmesi Irak'ın Körfez'e geçişini sınırlayarak petrolünün taşındığı diğer boru hatlarının geçtiği Türkiye ve Suriye'ye bağımlılığını arttırmıştır (Tetreault, "International Relations", s. 155). Anlaşmayla kısmen düzelen ilişkiler 1979 yılı ile beraber değişmiş ve savaşla son bulmuştur. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, İran'dan 1979 Ekim ayında iki taraf arasında Şatt-ül Arap sınırını belirleyen 1975 tarihli Cezayir Anlaşmasının iptalini, kendi ülkesindeki Arap azınlıkları için özerklik ve elinde tuttuğu üç adayı BAE'ye geri vermesini talep etmiştir (Başkan, a.g.e., s. 48). Mart 1980'de Irak, Tahran elçisini ve İran da Irak'ın kendi içişlerine karıştığı gerekçesiyle Bağdat elçisini geri çağırmıştır. Martın sonunda da iki taraf arasında kimi sınır çatışmaları görülmüş ve en nihayetinde 1980 Mayıs sonunda İran'ın Londra elçisinin Arap teröristlerce ele geçirilmesi karşısında ülkeler arası sert söylemler, sıcak çatışmaya dönüşmüştür (King, a.g.e., s. 7-8). Ağustos ayında Irak, İran sınırına asker yığmış, 17 Eylül 1980'de Cezayir anlaşmasını iptal ederek Şatt-ül Arap'ı toprağı ilan etmiş ve 22 Eylül itibari ile İran'a saldırarak resmen savaşı başlatmıştır (Başkan, a.g.e., s. 48). İki ülke arasındaki etnik, ideolojik ve tarihsel sorunları güç yoluyla çözüme kavuşturmak ve İran Devrimi'nin etkilerinin başta Şii nüfusunun fazla olduğu kendi ülkesi olmak üzere bölgeye yayılmasını engellemek amacıyla (Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 215) Irak, devrimci İran'dan algılanan tehdide cevaben İran'a saldırmıştır (Ramazani, "The Iran-Iraq War and The Persian Gulf Crisis", s. 61). İran'ın Irak'taki rejimi hedef alması ve Baas'a doğrudan saldırıları teşvik etmesi Saddam yönetiminin askeri eyleme başvurmasını zorunlu kılmıştır (Karsh, a.g.e., s. 86-88). Kısaca savaş, gerek Basra Körfezi'nden sattığı petrol karşılığında hızla silahlanan Irak'ın, kendi topraklarında bulunan büyük orandaki Şii nüfusu İran'ın etkileyeceği korkusu gerekse iki tarafın Körfez bölgesinde etkin güç olma amacı ile birbirleri

Kendisine yalnızca 150 mil uzaklıkta meydana gelen öylesi bir savaşı beklemeyen Kuveyt, önceleri resmi olarak tarafsız kalmayı tercih etmiştir.¹⁴²⁵ Taraflara savaşın sona erdirilmesini ve iki kesimi tatmin edecek çözüm konusunda aracı olmayı teklif etmiştir.¹⁴²⁶ Kuveyt'in herhangi bir tarafa destek vermesi kendisi için bazı riskler taşımaktaydı. Öncelikle öylesi bir savaş, kendisini topraklarına katmak isteyen Irak'ın ve rejim ihraç etmeyi amaç edinen yeni tehdit İran'ın Kuveyt'e yönelik ilgilerini dağıtabilecekti. Aynı zamanda iki ülkenin muharebeden zayıflayarak çıkması Kuveyt için olumlu sonuçlar doğurabilecekti. Diğer taraftan Kuveyt'in İran'ı desteklemesi ülkede çoğunluğu oluşturan Sünni kesimi, Irak'ı desteklemesi Şii azınlığı tedirgin ederek rejimi tehdit edecek toplumsal kargaşa yaratabilecekti. Savaş, Kuveyt'in ekonomik zenginlik ve refahının devamının bağlı olduğu petrol sevkiyatının güvenliğini -ki savaş Kuveyt'in ticaretini üçte bir oranında küçültmüş- olumsuz etkileyebilecekti.¹⁴²⁷ Bu olasılıklar karşısında Kuveyt savaşın başından itibaren resmi olarak tarafsız kalmakla beraber yaşanan gelişmeler karşısında zımnen ya da alenen Irak'a destek vermiştir.

Özellikle 1982'de İran'ın kendi ülkesinden çıkarttığı Irak'ın topraklarında ilerlemeye başlamasıyla Kuveyt, Irak'tan sonra sıranın kendisine geleceğinden korkmuştur. Bu nedenle İran'ın savaştaki üstünlüğünü bozmak için daha çok resmi olmayan yollarla Irak'a siyasi, manevi ve maddi yardım sağlamaya başlamıştır.¹⁴²⁸ Kuveyt'in savaş sırasında Irak'a yanaşmasının nedenleri arasında İran'ın galibiyetinin kendi rejiminin devamına zarar vereceği endişesi ve bölge üzerindeki etkilerinin daha sert olacağı kaygısı, Irak gibi Arap kimliğine sahip olması, Şii nüfusa sahip ülkelerin İran ile birleşmesi konusunda baskı göreceği düşüncesi bulunmaktadır. Ülke içindeki siyasi ağırlığı fazla ve ekonomik gücü yüksek olan Sünni kesimin çoğunluğunun Kuveyt'in Irak'ı desteklemesi konusunda kamuoyu baskısı oluşturmaları ve bu uzantıda Saddam yönetimine yardımın Arap

---

içindeki azınlıkları kışkırtma iddialarından ortaya çıkmıştır (Gamze Güngörmüş Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003, s. 355).

¹⁴²⁵ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 23.

¹⁴²⁶ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>.

¹⁴²⁷ Assiri, a.g.e., s. 70.

¹⁴²⁸ Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 23; Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Assiri, a.g.e., s. 70.

milliyetçilerini, Sünni muhafazakarları ve güçlü ticaret odası üyelerini yatıştıracağı öngörüsü de hükümetin kararında etkili olmuştur.¹⁴²⁹

Kuveyt resmi olarak savaşta tarafsızlığını ilan etmekle beraber fiili olarak Irak'ın yanında yer almış, söz konusu ülkeye milyarlarca dolar değerinde askeri ve sosyal yardım sağlamıştır.¹⁴³⁰ Yardım kapsamında 1972 ve 1978'de transit anlaşmasına dayanarak ticari mal ve silah gibi askeri gereçlerin Kuveyt limanlarından Bağdat'a geçişine müsaade etmiştir.¹⁴³¹ İran gemilerinin vurulması için kendi hava sahasının Irak uçakları tarafından kullanılmasına göz yummuş,¹⁴³² Irak'ın Shuwakif ve Shuaiba limanlarındaki rıhtımlara geçişine izin vermiştir.¹⁴³³ Irak'ın Kuveytli tüccarlara olan borcunu ve İngiliz şirketlerine olan ödemenin % 10 kadarını El-Sabah rejimi karşılamıştır. Bu şekilde 1980'den 1988'e kadar Saddam yönetimine yapılan askeri, insani vb. tüm savaş yardımlarının toplamı 6 milyarı peşin olmak üzere 22 milyar doları bulmuştur.¹⁴³⁴

Suriye 1982'de Irak petrolünü taşıyan boru hattını İran lehine kapattığında Kuveyt, Suudi Arabistan ile birlikte tarafsız bölgeden Saddam yönetimi adına günde 300.000-350.000 varil petrol satmıştır.¹⁴³⁵ 1980'lerde OPEC dışındaki ülkelerde yeni petrol alanlarının keşfi dışında, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerin piyasaya fazladan petrol sunmasıyla fiyatlar 1960'lı yılların en düşük seviyesine gerilemiştir.¹⁴³⁶ İran'ın askeri harcamalarının temel kaynağı olan petrol gelirlerini azaltarak askeri gücüne darbe vurmak amacıyla Kuveyt yine Suudi yönetimiyle 1980'li yılların ortasından itibaren fiyatları düşürecek şekilde petrol üretimini arttırmıştır.¹⁴³⁷ Üretim artışı karşısında henüz tam kapasite üretim yapan İran, fiyatların düşüşünün yol açtığı zararı karşılayamamıştır. Sonuçta Irak karşısındaki İran'ın insan gücü üstünlüğü petrol savaşıyla dengelenmiş ve

¹⁴²⁹ Assiri, a.g.e., s. 74.

¹⁴³⁰ Kechichian, <http://gulffnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁴³¹ Tetreault, "International Relations", s. 155-156; Ok ve Sobutay, a.g.e., s. 23; Michael H. Armacost, "US Policy in the Persian Gulf and Kuwaiti Reflagging", **The DISAM Journal**, 10 (1), (1987), s. 14; Başkan, a.g.e., s. 49; Foley, a.g.e., s. 90.

¹⁴³² Assiri, a.g.e., s. 75.

¹⁴³³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 142; Assiri, a.g.e., s. 70-71.

¹⁴³⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 8; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 142; Assiri, a.g.e., s. 70-71.

¹⁴³⁵ Amiri, a.g.e., s. 188; Tetreault, "International Relations", s. 155; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 142.

¹⁴³⁶ Tetreault, "International Relations", s. 140.

¹⁴³⁷ Amiri, a.g.e., s. 189; Jahner, a.g.e., s. 41.

kesin galibiyeti önlenmiştir.¹⁴³⁸ Bu savaşta da Kuveyt, petrol ve mali gücünü siyasi emelleri doğrultusunda dış politikada kullanmıştır.

Kuweyt'in Irak'a yönelik yardımları İran tarafından karşılıksız kalmamıştır. Yardımların Irak'ın kendisine direnebilme yeteneğini arttırdığını gören Tahran yönetimi, Kuveyt'i politikalarından vazgeçirmek için ülke içinde sabotaj ve terör eylemlerinden El-Sabah ailesi üyelerine suikasta kadar siyasi istikrarsızlığa yol açacak ve yaklaşık 1983'ten 1987'ye kadar sürecek eylemler zincirini başlatmış, petrol gemilerini hedef almıştır.¹⁴³⁹ Irak destekli politika, Kuveyt'in içindeki Şii nüfusu yabancılaştırarak iç istikrarına da zarar vermiş, bağımsızlık tarihinden sonra ilk defa ülkede geniş çaplı siyasi protestolar, sabotaj ve şiddet artmıştır. İran, Arap ağını ve sempatanlarını kullanarak Kuveyt'e yönelik saldırılar başlatmıştır.¹⁴⁴⁰ Kuveytli Şiilerin büyük çoğunluğu rejime sadık kalmakla beraber¹⁴⁴¹ 1983'ten 1989'a kadar daha çok dış kaynaklı militan Şii gruplar Kuveyt'teki Şiileri etkilemek için burada hücreler kurmuştur.¹⁴⁴² Diğer taraftan 1980'nin sonunda ve 1981'de İran hava saldırılarıyla karşı karşıya kalan ülkede,¹⁴⁴³ 1981, 1983 ve 1986'da petrol rafineleri ve Fransa ile ABD elçiliklerine saldırılar düzenlenmiştir. Mayıs 1985'te Kuveyt Emiri Caber El-Ahmed'e yönelik başarısız suikast girişimi yapılmıştır.¹⁴⁴⁴ 1987'de İranlılar Kuveyt büyükelçiliğine saldırınca, yönetim buradaki elçiliğini kapatmış ve İranlı diplomatları sınır dışı etmiştir. İran'ın Kuveyt petrol tesislerini hedef alması karşısında da yönetim, Aralık 1981'de 2 milyarlık kredinin Irak'a verilmesini onaylamıştır.¹⁴⁴⁵ İran'ın radikal Şiileri Kuveyt yönetimine karşı harekete geçirme girişimi tam başarıya ulaşmamıştır. Ülke içinde kimi olaylar yaşanmış olmakla beraber siyasi sürece ve ekonomiye entegre olmuş Şiilerin büyük çoğunluğu hükümete olan sadakatlerini devam ettirmiş ve eylemlere katılanlar yönetimce bastırılmıştır.¹⁴⁴⁶

¹⁴³⁸ Tetreault, "International Relations", s. 156.

¹⁴³⁹ Pollock, a.g.e., s. 22; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁴⁰ Armacost, a.g.e., s. 12.

¹⁴⁴¹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁴² Foley, a.g.e., s. 55.

¹⁴⁴³ Başkan, a.g.e., s. 49; Armacost, a.g.e., s. 12; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁴⁴ Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>; Pollock, a.g.e., s. 22; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 137; Foley, a.g.e., s. 55.

¹⁴⁴⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 138, 137.

¹⁴⁴⁶ Katzman, "Iran's Foreign Policy", s. 11.

Savaş sırasında birbirlerini ekonomik olarak zayıflatarak savaşta üstünlüğü sağlamak için İran ve Irak, en önemli gelir kaynakları petrol ve petrol taşıma güzergâhlarını hedef almıştır.¹⁴⁴⁷ İran savaşın ilk dönemlerinde Irak'ın silah alımını azaltacak şekilde gelirinde düşüş sağlamak için petrolün taşındığı boru hatlarını kapatmak için uğraşmıştır.¹⁴⁴⁸ Özellikle bir taraftan Irak petrolünün Şatt-ül Arap suyolundan taşınmasını bloke ederken diğer taraftan söz konusu kaynağı Akdeniz'e taşıyan Irak-Suriye boru hattını kapatması için Suriye'yi ikna etmiştir.¹⁴⁴⁹ Böylece İran, bölgesel petrol rotalarına ciddi bir tehdit oluşturmuştur.¹⁴⁵⁰ Petrol sevkiyatının zarar görmesi karşısında ve kara savaşındaki Tahran'ın üstünlüğünü dengelemek amacıyla Irak, 1984'te Körfez sularındaki İran petrol tankerlerine saldırmıştır.¹⁴⁵¹ Ardından İran, Kuveyt'ten Irak petrolünü taşıyan gemi ve Kuveyt petrol tankerlerini vurmaya başlamış ve bölgede "tanker savaşı" başlayacak şekilde 1987 Ocak, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında eylemlerini arttırmıştır.¹⁴⁵² Diğer taraftan Kuveyt ve Suudi Arabistan limanlarına doğru hareket eden ticari gemilerine de benzer eylemler gerçekleştirmiştir. 1987'nin sonuna gelindiğinde Kuveyt bayraklı 21 araç İran'ın saldırısına maruz kalmıştır.¹⁴⁵³

İran tehdidini 1982'lerde hissetmeye başlayan Kuveyt, önceleri söz konusu tehdide tek başına karşı koymanın önemini sürekli vurgulamışken savaşın ilerleyen dönemlerinde, özellikle petrol tankerlerine yönelik İran saldırıları karşısında, görüşünden uzaklaşarak bölgesel ve uluslararası gücün desteğini almaya çalışmıştır.¹⁴⁵⁴ İran'ın saldırgan tutumu KİK tarafından kınanarak Kuveyt'in desteklenmesi karara bağlanmıştır.¹⁴⁵⁵ Ancak Kuveyt, 1987'de özellikle petrolünün taşınmasında bağımlı olduğu Hürmüz Boğazı'nın İran tarafından kapanacağı korkusuyla ve KİK ile beraber kendi askeri kapasitesinin savaşan tarafların çok gerisinde kaldığı gerçeğinden hareketle, petrol tankerlerinin korunması için

---

¹⁴⁴⁷ M. S. El-Azhary, "The Attitudes of the Superpowers Towards the Gulf War", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, 59 (4), (1983), s. 609.

¹⁴⁴⁸ Tetreault, "International Relations", s. 155.

¹⁴⁴⁹ Armacost, a.g.e., s. 12.

¹⁴⁵⁰ Wright, a.g.e., s. 90.

¹⁴⁵¹ Armacost, a.g.e., s. 12.

¹⁴⁵² Assiri, a.g.e., s. 71; Foley, a.g.e., s. 91; Tetreault, "International Relations", s. 156; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁵³ Foley, a.g.e., s. 91; Assiri, a.g.e., s. 71.

¹⁴⁵⁴ Ramazani, "The Iran-Iraq War and The Persian Gulf Crisis", s. 61.

¹⁴⁵⁵ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 235.

ABD, Sovyetler ve İngiltere'yi ülkesine davet etmiştir.¹⁴⁵⁶ Kuveyt, bölge ülkelerinin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması şeklindeki geleneksel anlayışından uzaklaşarak petrol ticaretinin zarar görmesinin önüne geçmek için büyük güçlerin yardımını talep etmiştir. Savaşın ilerleyen dönemlerinde İran ve Irak'ın petrol sevkiyatı sekteye uğrayınca dünya petrol ticaretinin %60'nun Körfez bölgesinden karşılandığı gerçeğiyle ABD, bölgeye yayılacak şiddetin Batı'nın ekonomik gücünü ve siyasi bütünlüğünü sekteye uğratabilecek petrol kıtlığına yol açmasından endişe duymuştur.¹⁴⁵⁷ Savaşa doğrudan taraf olmamakla beraber petrol sevkiyatının sürekliliği için ABD, Körfez'deki askeri varlığını genişleterek bölge ülkelerine askeri teçhizat satımını arttırmıştır.¹⁴⁵⁸ Böylece ABD, savaş ile bölgede zarar görmeye başlayan çıkarlarının devamını sağlamak için Kuveyt'in yardım talebine uzun süre sessiz kalamamıştır. Kuveyt'in bayrak talebini kabul ettiği gibi tankerleri korumak üzere bölgeye bir askeri filosunu yollamıştır. Petrol tankerlerine başta ABD olmak üzere Sovyetler ve İngiltere'nin bayraklarının çekilmesi ise İran'ın saldırılarını azaltmak yerine arttırmıştır.¹⁴⁵⁹

İran karadan Kuveyt sularına gemi savar füze saldırısı gerçekleştirmiş¹⁴⁶⁰ ve ülkenin petrol tesislerini hedef almaya devam etmiştir. Bu uzantıda 1987 yılının son aylarında ve 1988'li yıllarda petrol endüstrisi ile petrol tankerlerini bombalamayı sürdürmüştür.¹⁴⁶¹ ABD bayraklı Kuveyt petrol tankerlerinin hedef alınması ABD'nin de İran'ın petrol tesislerini vurmasına yol açmıştır.¹⁴⁶² Böylece bölgesel bir savaş uluslararası nitelik kazanmıştır.¹⁴⁶³ Sonuçta bölgede ekonomik çıkarları bulunan ve söz konusu çıkarlarının ciddi bir risk içinde olduğunu gören başta ABD olmak üzere uluslararası aktörler, savaşı çabuk bitirmenin yollarını aramaya başlamışlardır.¹⁴⁶⁴ Kuveyt, temel ekonomik çıkarlarını devam ettirmek adına Körfez'e uzanan uluslararası suyuollarının korunması konusunda uluslararası aktörlerin bölgeye müdahalesini mümkün kılarak savaşı

---

¹⁴⁵⁶ Ramazani, "The Iran-Iraq War and The Persian Gulf Crisis", s. 61; Foley, a.g.e., s. 91-92; Tetreault, "International Relations", s. 156; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁵⁷ El-Azhary, a.g.e., s. 609.

¹⁴⁵⁸ Armacost, a.g.e., s. 12; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 233.

¹⁴⁵⁹ Fulton ve Wellman, <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations>.

¹⁴⁶⁰ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁶¹ Detaylı bilgi için bkz. Assiri, a.g.e., s. 72-73, 107-108.

¹⁴⁶² Ehteshami, "The Foreign Policy of Iran", s. 298.

¹⁴⁶³ Assiri, a.g.e., s. 108.

¹⁴⁶⁴ Armacost, a.g.e., s. 14.

uluslararasılaştırıp savaş süresini kısaltmıştır.¹⁴⁶⁵ Bu şekilde ekonomik ve güvenlik kaygılarını gidermek için uluslararası toplumdan yardım isteyen Kuveyt'in söz konusu eylemi savaşın yönünü değiştirmiştir.

Savaş sırasında savaşıyan iki devlet ile Suudi Arabistan arasında bir üçgen konumunda olan Kuveyt, güvenliği için birtakım riskli politikalar yürütmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁶⁶ 1979 Devrimi'nin kendi rejimi için ciddi bir risk oluşturduğunu düşünen Kuveyt, savaş boyunca İran tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle İran'a karşı Irak'ı desteklemiş ve söz konusu ülkeye ciddi maddi destek sağlamıştır. Dahası Suudi Arabistan ile beraber karşılıksız olarak günde 350 bin varil petrol vermiştir.¹⁴⁶⁷ Savaştan dolayı savaşıyan tarafların azalan petrol ihracatını ikame etmek amacıyla Suudi Arabistan'ın başlattığı petrol üretim artışına dahil olmuştur.¹⁴⁶⁸ Savaş aynı zamanda dış politika önceliklerini değiştirmiş, 1960 ve 70'li yıllarda iç ve dış politikasının gündemini oluşturan Araplar arası ilişkiler yerini ulusal ve bölge güvenliği gibi Körfez politikalarına bırakmıştır.¹⁴⁶⁹ Özellikle İran'dan gelen deniz saldırıları karşısında deniz gücünü arttırmaya başlamıştır.¹⁴⁷⁰ 1979-1986 yılları arasında daha henüz savaş sona ermemişken 1.39 milyar dolar değerinde askeri teçhizat ithal etmiştir.¹⁴⁷¹

İran-Kuveyt ilişkileri, 1988'de savaş son bulduğunda kısmen toparlanmaya başlamakla beraber Irak'a desteği ve ABD ile müttefikliği dolayısıyla geçmiş zamanlara kıyasla en düşük seviyede seyretmiştir. Yine de İran ile ilişkilerini hızla toparlamak için Eylül 1988'de Tahran elçiliğini yeniden açmak üzere bir heyetini söz konusu ülkeye göndermiştir.¹⁴⁷² Savaşın ardından dış politikada daha ılımlı bir duruş sergilemeye başlayan İran da Körfez ülkeleriyle ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir. Bu kapsamda İran, 1988'in sonunda Irak ve Suudi Arabistan dışındaki Körfez ülkeleriyle yeniden ilişki kurmak için girişimde bulunmuştur. Kuveyt, Irak'ın işgalinden birkaç gün önce de İran

---

¹⁴⁶⁵ Assiri, a.g.e., s. 99.

¹⁴⁶⁶ Assiri, a.g.e., s. XIII.

¹⁴⁶⁷ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 239.

¹⁴⁶⁸ El-Azhary, a.g.e., s. 611.

¹⁴⁶⁹ Assiri, a.g.e., s. 74.

¹⁴⁷⁰ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁴⁷¹ Assiri, a.g.e., s. 118.

¹⁴⁷² Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 138.

dışişleri bakanını kabul etmiştir.¹⁴⁷³ Ağustos 1990'da Saddam yönetimi Kuveyt'e saldırdığında iki ülke ilişkileri Irak'ı ürkütecek kadar yakın olmakla beraber işgal karşısında İran'ın desteğini almaktan çok uzak noktada olmuştur.¹⁴⁷⁴

4.3.4. Kuveyt'in Artan Güvenlik Kaygısı ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK)

“Politika, ekonomi, eğitim ve iletişim alanlarında işbirliğini gerçekleştirecek Körfez birliği (...) Bölgenin güvenliğini ve Körfez halklarını temel alan adil ve güçlü zeminde inşa edilen bir çeşit birlik ya da ittifak bulmak (...)”¹⁴⁷⁵

2.423.300 km²'lik toplam bir alanı kaplayan, yaklaşık olarak 45,9 milyon nüfusa sahip, özellikle petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynakları bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alan ülkelerden meydana gelen Körfez İşbirliği Konseyi (GCC - Gulf Cooperation Council)¹⁴⁷⁶ enerji zengini Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE ve Umman arasında oluşturulmuş bölgesel, siyasi ve ekonomik bir örgüt niteliği taşımaktadır.¹⁴⁷⁷ Üye ülkeler örgütle daha geniş Arap ekonomik ve siyasi işbirliğinin ilk adımını atmışlardır.¹⁴⁷⁸ KİK'in en önemli özelliği dünya petrol ihtiyacının büyük bölümünü karşılamasıdır.¹⁴⁷⁹ İran ve Irak dahil edildiğinde dünya ham petrol rezervinin %63'ten ve doğal gaz kaynaklarının %40'dan fazlası bu bölgede bulunmaktadır.¹⁴⁸⁰ Günümüz dünyasının petrole olan ihtiyacı göz önüne alındığında bölgenin siyasi önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Üyeler arasında ekonomik işbirliğini genişletmeyi, herhangi komşu devletten gelecek tehditleri bertaraf etmeyi hedefleyen örgüt 1981 Mayıs ayında İran'daki İslam Devrimi ile İran-İrak Savaşı'nın olası etkilerini bertaraf etmek amacıyla kurulmuştur.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷³ Ehteshami, “The Foreign Policy of Iran”, s. 299.

¹⁴⁷⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 138.

¹⁴⁷⁵ Kuveyt Emiri Caber El-Ahmet, Mayıs 1976 (Bkz. Kuwait News Agency (KUNA), **Gulf Cooperation Council**, Kuwait: KUNA Press, 1983, s. 19; Assiri, a.g.e., s. 76).

¹⁴⁷⁶ Ali Oğuz Diriöz, “Turkey and the Gulf Cooperation Council (GCC) Strategic Partnership After 5 Years”, **Ortadoğu Analiz**, 5 (55), (2013), s. 73.

¹⁴⁷⁷ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 2; Simona Sikimic, “Profile: What is the GCC”, **Middle East Eye**, (12.02.2015), <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>, (22.10.2015); “Profile: Gulf Co-operation Council”, **BBC News**, (15.02.2012), http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm, (22.10.2015).

¹⁴⁷⁸ Foley, a.g.e., s. 54.

¹⁴⁷⁹ Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 29.

¹⁴⁸⁰ Sajedi, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁸¹ Diriöz, a.g.e., s. 72; Layelle Saad, “UAE Wants Sanctions on Iran to End”, **Gulf News**, (07.10.2010), <http://gulfnews.com/news/gulf/uae-wants-sanctions-on-iran-to-end-1.724970>, (11.11.2015); “Profile:

Devriminden sonra İran'ın bölge rejimleri için tehlike oluşturmasından ve Körfez'i egemenliği altına almasından endişe duyan devletler, aralarındaki uyuşmazlıkları bir kenara bırakarak ittifaka gitmeyi zorunlu görmüştür.¹⁴⁸² İran'ın ABD'den uzaklaşmasıyla Sovyet tehdidine karşı tampon görevinin son bulması küçük Körfez ülkelerini Sovyetlerin doğrudan hedefi haline getirmiştir. Sovyetlerin 27 Aralık 1979'da Afganistan'ı işgalinden de rahatsız olmaları, ABD müttefiki Körfez ülkelerinin Körfez İşbirliği Konseyi adı altında bir araya gelmelerine yol açmıştır.¹⁴⁸³ Özellikle İslam dünya düzeni kurmak isteyen İran lideri Humeyni'nin devrim ihraç politikası, monarşik yapıda olan ve çok sayıda Şii nüfus barındıran diğer Körfez ülkelerini tedirgin etmiş, böylece yeni Şii rejiminin bölgeye yayılmasının önüne geçmek temel amaç olmuştur.¹⁴⁸⁴

KİK ortaya çıkmadan önce, 1960 ve 1970'li yıllar boyunca, Körfez'in küçük devletleri arasında ekonomik, politik, sosyal ve kültürel alanlarda çok sayıda ikili ya da çok taraflı çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.¹⁴⁸⁵ Bu kapsamda Sanayi Danışmanlığı Körfez Örgütü, Körfez Limanları Birliği, Körfez Haber Ajansı gibi oluşumlar yaratılmıştır.¹⁴⁸⁶ Yapılan bu tür anlaşmaların ardından 1976'da sekiz Körfez ülkesinin dışişleri bakanları bölgesel güvenlik ve işbirliği teşkilatı kurulması için Umman'da bir araya gelmiştir. Ancak özellikle Irak ve İran arasındaki görüş farklılıklarından dolayı ortak bir uzlaşma sağlanamamıştır.¹⁴⁸⁷ Daha sonra İran ve Irak'taki olaylar kolektif güvenlik ile resmi olmayan işbirliğinin kurumsallaşması konusundaki fikir ayrılıklarını sona erdirerek bu konudaki görüşmelere hız kazandırmıştır. Bu uzantıda 14-16 Ekim 1979'da Suudi Arabistan'ın Taif kentinde altı Körfez ülkesinin dışişleri bakanları, İran'ın yarattığı güvenlik riski ve söz konusu devletlerin istikrar ile zenginliğinin hayat çizgisi olan petrolün taşınma güzergâhlarına yönelik olası tehdidinin önüne geçmek üzere ortak güvenlik ve politik istikrar konularını ele almıştır. 4 Şubat ve 8 Mart 1981'de sırasıyla Riyad ve Maskat'ta bir araya gelen Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve

---

Gulf Co-operation Council", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm; Başkan, a.g.e., s. 49; Amiri, a.g.e., s. 188.

¹⁴⁸² Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 144.

¹⁴⁸³ Jahner, a.g.e., s. 40; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 187; Albayrakoğlu, a.g.e., s. 9.

¹⁴⁸⁴ Jahner, a.g.e., s. 40; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 178.

¹⁴⁸⁵ Assiri, a.g.e., s. 76.

¹⁴⁸⁶ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 11.

¹⁴⁸⁷ Assiri, a.g.e., s. 76; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 190.

BAE'nin dışişleri bakanları yoğun istişareler sonucunda KİK'in son halini vermiştir.¹⁴⁸⁸ Son aşamada 25 Mayıs 1981'de Abu Dabi'de Basra Körfezi'ne sınırı bulunan altı Arap ülkesinin devlet başkanları kolektif güvenlik sistemi olan Körfez İşbirliği Konseyi'nin kurucu anlaşmasını imzalamışlardır.¹⁴⁸⁹

Merkezi Riyad'da bulunan örgütte her devletin bir oyu bulunurken kararlar esas konularda oybirliği, usule ilişkin konularda ise oy çokluğuyla alınmaktadır. Örgüt, yılda iki kez toplanan ve başkanlığının alfabetik sıraya göre değiştiği devlet başkanlarından oluşan en yüksek karar alma organı olan Yüksek Konsey, dışişleri bakanlarından meydana gelen ve üç ayda bir biraraya gelen yürütme organı şeklindeki Bakanlar Konseyi, her üye ülkeden beş temsilcinin katıldığı ve Yüksek Konsey'e tavsiyelerde bulunan Danışma Komisyonu, üye ülkeler arasındaki sorunları çözmek için oluşturulan *ad hoc* Komisyon, başında Yüksek Konsey tarafından üç yıllığına atanan genel sekreterin yer aldığı Sekreteryadan meydana gelmektedir.¹⁴⁹⁰ Petrol komitesi bulunan ve dünya petrol rezervinin yaklaşık %40'na sahip olan KİK,¹⁴⁹¹ kuruluş amacını birliği gerçekleştirmek üzere üye devletler arasında bütün konularda eşgüdüm, işbirliği ve iletişim sağlamak; ekonomik, ticaret, finans, eğitim, kültür, sosyal, sağlık, enformasyon, yasama ve idari gibi bütün alanlarda işbirliği ve ilişkileri geliştirip derinleştirmek şeklinde belirtmiştir.¹⁴⁹² Ancak güvenlikle ilgili konularda devletlerarası danışma işlevi görecektir ortak güvenlik sistemi meydana getirmek örgütün arka planındaki temel amacı oluşturmuştur.¹⁴⁹³

Dünya petrol rezervinin büyük kısmına sahip olmak KİK'e petrolü siyasi ve ekonomik silah olarak kullanma olanağı vererek büyük bir "petrogüç" sağlamaktadır.¹⁴⁹⁴ KİK'in kuruluş amacını üye ülkeler arasında her konuda işbirliği geliştirmek şeklinde

¹⁴⁸⁸ Assiri, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁸⁹ Jahner, a.g.e., s. 40; Harun Öztürkler, "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi ve Birleşik Bir Suudi Arabistan ve Bahreyn'in Ekonomik Açından Önemi", *Ortadoğu Analiz*, 4 (42), (2012b), s. 78; Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>; Diriöz, a.g.e., s. 72.

¹⁴⁹⁰ "Profile: Gulf Co-operation Council", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm; The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf Secretariat General, "The Organizational Structure", (t.y.), <http://www.gcc-sg.org/eng/index2beb.html?action=Sec-Show&ID=2>, (16.10.2015).

¹⁴⁹¹ Öztürkler, "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi...", s. 80.

¹⁴⁹² The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf Secretariat General, "Foundations and Objectives", (t.y.), <http://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3>, (16.10.2015); Jahner, a.g.e., s. 40; Albayrakoğlu, a.g.e., s. 10.

¹⁴⁹³ Arı, *Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)*, s. 191.

¹⁴⁹⁴ Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 7, 9.

açıklanmakla beraber itici gücü, bölgede cereyan eden gelişmelerin söz konusu devletlerin güvenliklerine ciddi bir risk doğurması olmuştur. Böylece örgüt işbirliği isteği dışında üye devletleri ve halklarını alışılmadık tehditlere karşı korumak üzere zorunluluktan doğmuştur.¹⁴⁹⁵ Bu kapsamda KİK ile beraber üye ülkeler arasındaki iki taraflı güvenlik anlaşmaları yerini bölgesel güvenlik rejimine bırakmıştır.¹⁴⁹⁶ Kuruluşunun ilk yıllarında acil müdahale gücü, hava savunması, taşıma ve üretim konularında ortak savunma yapısı geliştirmiştir.¹⁴⁹⁷ Petrolün verdiği maddi güçle örgüt üyeleri İran-İrak Savaşı boyunca Irak'a milyon dolar değerinde yardım sağlamıştır.¹⁴⁹⁸

ABD'den sonra Kuveyt'in en önemli müttefiki KİK olmuştur.¹⁴⁹⁹ İran'ın kendisine oluşturduğu riskle tek başına baş edemeyeceğini anlayan Kuveyt alternatif arayışlara girmiştir. Askeri ve siyasi kırılma için dış güçlere dayanıp onları harekete geçirmeye çalışmak kadar kendisiyle benzer kaygıları paylaşan bölge ülkeleriyle ortak oluşumda bir araya gelip iç ve dış baskıları bertaraf etmeye uğraşmıştır. Sonuçta Kuveyt, alternatif arayış içinde olan Körfez'in diğer küçük ülkeleriyle KİK dahilinde bir araya gelmeyi çıkarları açısından uygun bulmuştur. Bu şekilde Kuveyt dış tehditlere karşı direnme gücünü arttırmaya çalışmıştır.

Bölge güvenliğinin korunmasında Körfez ülkelerinin sorumluluk alması gerektiğine inanan Kuveyt, 1970'li yıllar boyunca siyasi, ekonomik, eğitim ve iletişim alanlarında işbirliği sağlamaya yönelik Körfez devletleri arasında birlik çağrısında bulunarak KİK'e giden yolu açmıştır.¹⁵⁰⁰ Körfez bölgesinin güvenliğinin yalnızca bölge ülkelerinin sorumluluğunda olduğunu ve birlik isteğini bağımsızlık tarihinden sonra gerek uluslararası platformlarda gerekse bölgesel ilişkilerde sürekli dile getirmiştir. Bağımsızlık tarihinden itibaren, özellikle İngiltere'nin bölgeden çekileceğini duyurmasından sonra, Suudi Arabistan dahil İran ve Irak'ı dengeleyecek şekilde Körfez Şeyhlikleri arasında kendisinin kilit rol oynayacağı ve iç politik düzeninin model olabileceği bir federatif yapı için

---

¹⁴⁹⁵ Assiri, a.g.e., s. 76; Diriöz, a.g.e., s. 72.

¹⁴⁹⁶ Tetreault, "International Relations", s. 144.

¹⁴⁹⁷ Assiri, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁹⁸ Foley, a.g.e., s. 54.

¹⁴⁹⁹ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 15.

¹⁵⁰⁰ Assiri, a.g.e., s. 76.

uğraşmıştır.¹⁵⁰¹ 1978’de Kuveyt başbakanı ekonomik, siyasi, eğitim alanlarında işbirliğini içeren Körfez Birliği kurulmasını önermiştir.¹⁵⁰² Daha fakir Körfez ülkeleriyle ekonomik bağ kuracak şekilde de söz konusu devletlere yardım sağlamıştır. Ancak birlik önerisi, bölünmüş, kendisine bağımlı daha küçük devletleri tercih eden ve söz konusu ülkeler arasında ikili anlaşmalarla ilişkilerin sürdürülmesini isteyen Suudi Arabistan tarafından her defasında reddedilmiştir. Küçük Körfez devletlerinin kendi aralarındaki kimi uyumsuzluklar da Kuveyt’in çabalarını boşa çıkarmıştır. 1970’lerde ise daha küçük Körfez ülkeleri arasında ekonomik bütünlük şeklindeki federatif yapı önerisi tekrardan Suudi Arabistan tarafından engellenmiştir.¹⁵⁰³ Ancak daha sonra Körfez bölgesinde yaşanan gelişmeler Suudi Arabistan’ın fikir değişikliğine yol açmıştır. Suudi yönetimi İran ve Irak dışındaki Körfez ülkelerini güvenlik işbirliği şemsiyesi altında toplamak istemiştir.

Siyasi kargaşanın eksik olmadığı bir bölgede küçük ve askeri olarak görece güçsüz siyasi varlığın hayatta kalabilmesinin en iyi yolunun diğer ülkelerle işbirliği ve eşgüdümün olduğunu düşünen Kuveyt, ülke içinde karışıklığa yol açan dış tehditlere tek başına karşı koyamayacağını anlayarak diğer bölge ülkeleriyle işbirliğinin gerekliliğini daha da hissetmiştir.¹⁵⁰⁴ Bağımsızlıkla beraber İran ve Irak’tan iki taraflı tehdit ile karşı karşıya kalması Körfez’in bölgesel ülkeleriyle işbirliği amacını pekiştirmiştir. Ancak öylesi bir işbirliğinin kendisini Suudi Arabistan ya da başka bir devlete bağımlı hale getirmemesine özen gösteren Kuveyt, özellikle meclisin muhalefeti dolayısıyla Suudi önderliğindeki güvenlik oluşumuna olumlu bakmamıştır. Ancak kendisinin bağımsız rol oynayacağı bir bölge yapılanması için de uğraşmaktan geri kalmamıştır.¹⁵⁰⁵

KİK’i kuran anlaşma ekonomik ilişkilere vurgu yapmakla beraber Suudi Arabistan’ın istediği güvenlik ve savunma anlaşmalarını içermiştir. Ancak Kuveyt, Suudi devletinin iç politik gözetimi koordine etmeyi, sınır aşan suçların takibini içeren 1982 tarihli iç güvenlik anlaşmasına dahil olmamıştır.¹⁵⁰⁶ Kuveyt’in KİK’in önerdiği güvenlik anlaşmalarına yönelik çekinceleri özellikle İran-Irak Savaşı’nın kendisi için ciddi risk

¹⁵⁰¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; Assiri, a.g.e., s. 75.

¹⁵⁰² Albayrakoglu, a.g.e., s. 10-11.

¹⁵⁰³ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126.

¹⁵⁰⁴ Assiri, a.g.e., s. 75-76.

¹⁵⁰⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 136.

¹⁵⁰⁶ Quilliam, a.g.e., s. 45; Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

oluşturması karşısında azalmıştır. 1983'lü yıllarla beraber İran kaynaklı saldırıların ülkede gerçekleşmesiyle Kuveyt, KİK'in güvenlik programına daha fazla ağırlık vermiştir. Kuveyt'e göre İran ve Irak gibi komşulara kıyasla Suudi Arabistan daha az tehlike oluşturmaktaydı. İran ve Irak tehdidi karşısında dış güvenlik konusunda Suudi yönetimi ile anlaşma yoluna giden Kuveyt, 1982'de KİK devletleri arasında ortak savunma gücü inşasını öngören anlaşmayı takiben 1984 yılında Suudi Arabistan komutasında oluşturulan Yarımada Kalkan Gücüne (Peninsula Shield Force) katılmıştır.¹⁵⁰⁷ 1983'ten sonra yıllık gerçekleştirilen ortak tatbikatlarda ve askeri personel arasındaki değişimlerde yer almıştır.¹⁵⁰⁸ 1984'ten beri Suudi Arabistan'ın Kuveyt sınırında küçük ortak savaş gücü bulunmaktadır.¹⁵⁰⁹ Irak'ın ülkeyi işgali sonrasında Kuveyt, KİK kapsamındaki güvenlik önlemlerine daha fazla müdahil olmaya başlamıştır.¹⁵¹⁰ Sonuç olarak iç istikrarsızlık ve dış tehditler Kuveyt'in Körfez'in statüko rejimleriyle işbirliği yapmasını zorunlu hale getirmiştir.¹⁵¹¹ Kuveyt'in Körfez ülkeleriyle askeri ittifak oluşturmak istemesinde yalnızca varlığına yönelik artan politik tehditler değil gerçek askeri kapasitesinin kendisinden büyük ve üstün Irak ve İran askeri birliklerine karşı koyamayacak durumda yani askeri kırılğanlığının yüksek olması da etkili olmuştur.¹⁵¹²

Kuweyt, örgütün güvenlik anlaşmalarına daha fazla katılmakla beraber KİK, kendisine yönelik çok yakın tehdidi bertaraf etmekten uzak kalmıştır. İran'ın Kuveyt'i hedef alan saldırılarına karşı KİK ortak hareket edememiştir. 1990 Irak'ın ilhakı karşısında da Kuveyt'e destek vermiş olmakla beraber ortak askeri girişimde bulunmamış,¹⁵¹³ örgütün kalkan gücü pasif kalmıştır.¹⁵¹⁴ Körfez Savaşı'ndan sonra petrol alanlarında ortaya çıkan büyük yangının verdiği zararı karşılamak için Kuveyt'in üye ülkelere günlük 1 milyon

¹⁵⁰⁷ Diriöz, a.g.e., s. 72; "Profile: Gulf Co-operation Council", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm; Nur Çetinoğlu, "The Gulf Cooperation Council (GCC) After U.S Led Invasion of Iraq: Toward a Security Community?", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 6 (24), (2010), s. 94.

¹⁵⁰⁸ Crystal, *Kuwait: The Transformation of an Oil State*, s. 136.

¹⁵⁰⁹ Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>.

¹⁵¹⁰ Quilliam, a.g.e., s. 45.

¹⁵¹¹ Assiri, a.g.e., s. 89.

¹⁵¹² Assiri, a.g.e., s. 77.

¹⁵¹³ "Profile: Gulf Co-operation Council", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm; Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>; Kechichian, <http://gulfnnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>; Cordesman, *Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War*, s. 10.

¹⁵¹⁴ Foley, a.g.e., s. 95.

varil petrol talebi dahi, örgüt içindeki entegre eksikliğini açıkça ortaya koyacak şekilde KİK tarafından kabul görmemiştir.¹⁵¹⁵ Böylece Kuveyt, herhangi ciddi güvenlik tehdidine karşı koymak konusunda KİK'in dayanabileceği bir örgüt olmadığını görmüştür.¹⁵¹⁶

KİK değerlendirildiğinde örgüt işbirliği konusunda yararlı bir araç olmakla beraber devlet ya da bölgesel düzeydeki dış politika dönüşümlerinde nihai rol oynamamaktadır. Siyasi ve hukuki bağlayıcılıktan uzak tamamen danışma niteliği göstermektedir. Her üye devlet kendi dış politikasını bağımsız olarak belirlemekte, söz konusu örgütü de dış yaklaşımları koordine etmede yardımcı bir araç olarak kullanmaktadır.¹⁵¹⁷ KİK ülkeleri kurulduğu dönemden beri dış politikalarını ortak bir noktaya taşımayı hedeflemiş olmakla beraber bunu gerçekleştirememiştir. Kimi güvenlik konularında ortak eylemleri görülmüşse de dış politikaları büyük oranda her ülkenin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.¹⁵¹⁸ Gerek üye devletler arasındaki tarihi mücadeleler ve birçok konuda benzer görüşü paylaşmamaları gerekse örgütün liderlikten yoksun oluşu ve dünya petrol piyasası konusunda üyelerin rekabet halinde bulunmaları KİK'in işleyişini çoğu zaman aksatmıştır.¹⁵¹⁹ Sayılan olumsuzluklara rağmen KİK üyeleri, örgütü uluslararası konularda ya da üye ülkeler arasındaki toprak uyuşmazlıklarının çözümünde ortak hareket edebilecekleri bir alan olarak görmeye devam etmektedir.¹⁵²⁰

4.4. Dış Yardım Fonu

(...) 1990 Irak işgali karşısında Kuveyt dünya toplumunun çoğunun desteğini almıştır. Destek, işgalin uluslararası hukukun ihlali anlamı taşımasından kaynaklandığı kadar geçmiş otuz yıl içinde Kuveyt hükümetinin sergilediği iyi niyet ve Kuveyt Fonunun faaliyetlerinin bir refleksidir. (...) Suriye, Mısır, Fas hepsi yardıma geldi. Bu kısmen stratejik nedenlerle oldu; ancak Kuveyt'in söz konusu ülkelerin kalkınma programlarının büyük destekçisi olduğu için de gerçekleşti. (...) Kuveyt hükümetinin bakış açısıyla fon en iyi yatırımlardan biridir.¹⁵²¹

¹⁵¹⁵ Tetreault, "International Relations", s. 144.

¹⁵¹⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 136.

¹⁵¹⁷ Wright, a.g.e., s. 90.

¹⁵¹⁸ Başkan, a.g.e., s. 41.

¹⁵¹⁹ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 194-195.

¹⁵²⁰ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 13.

¹⁵²¹ Kuveyt Fonu Genel Müdürü El-Humaidi (Espen Villanger, **Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives**, CMI Report, (2), Norway: CHR. Michelsen Institute, 2007, s. 18).

Dış yardımlar yapılırken her zaman Kuveyt'in ulusal çıkarları öncelikli olmaktadır.¹⁵²²

Devletler insani, ekonomik, kalkınma gibi çeşitli amaçlarla dış yardımlarını gerçekleştirmekle beraber çoğu zaman amaçlarının arka planında politik çıkarlar bulunmaktadır. Kuziemko ve Werker çalışmalarında tek taraflı resmi kalkınma yardımlarının dış politika amaçlarıyla yakından bağlantılı olduğunu ifade etmiştir.¹⁵²³ Hunter da çalışmasında yardımların açık bir tehdidi engellemek ya da bağışçının güvenlik çevresini geliştirmek için yapıldığını yazmıştır.¹⁵²⁴ Borç, kredi, bağış gibi dış yardımlar kimi zaman ülkelerin belirli bir dış politika izlemeleri için verilmiş ya da verilen krediler aynı amaçla silinmiştir. Kuveyt de siyasi ve askeri kırılganlığını gidermek için dış yardıma dönüştürdüğü petrol gelirlerini daha çok ulusal çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Öyle ki Kuveyt ulusal güvenliği ve siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için ekonomik kalkınma, siyasi nitelikli mali yardımları ve dış yatırım araçlarını sistematik olarak kullanan ilk Arap ülkesi olmuştur.¹⁵²⁵

Petrolün keşfine bağlı olarak elde ettiği ekonomik güç sayesinde Kuveyt, Batı dünyası ve uluslararası örgüt yardımlarının dışındaki Araplara yapılan mali desteğin temel donörlerinden olmuştur.¹⁵²⁶ Kuveyt yardımları çeşitliliği arttırmak adına büyük gelir rezervini yatırıma dönüştürmek gibi ekonomik amaçlarla gerçekleştirmekle beraber söz konusu bağışlar siyasi unsurları da içermektedir.¹⁵²⁷ Arap dayanışması inşa etmek ve İslam'ı desteklemek şeklinde dini, özgecil amaçlarla yardımları gerçekleştirdiği gibi dış politika aracı olarak diğer devletleri etkilemenin güçlü bir silahı şeklinde kullanmıştır.¹⁵²⁸ Mubarek de çalışmasında Kuveyt'in üçüncü dünya ile beraber Arap ve Müslüman ülkelere

¹⁵²² Kuveyt Dışişleri Bakanlığı (Pollock, a.g.e., s. 12).

¹⁵²³ Ilyana Kuziemko ve Eric Werker, "How Much is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations", **Journal of Political Economy**, 114 (5), (2006), s. 908; Homi Kharas, "The New Reality of Aid", **Wolfensohn Center For Development at Brookings**, (2007), s. 7.

¹⁵²⁴ Hunter, 1984'ten aktaran: Moubarek, a.g.e., s. 538.

¹⁵²⁵ Assiri, a.g.e., s. 28.

¹⁵²⁶ El-Mallakh, "Kuwait's Economic Development...", s. 13; Kimberly Smith ve diğerleri, "Beyond The DAC: The Welcome Role of Other Providers of Development Co-operation", **OECD Development Co-operation Directorate**, (2010), s. 1; Concessional Finance and Global Partnership, **Arab Development Assistance: Four Decades of Cooperation: Middle East and North Africa Region**, USA: World Bank, 2010, s. 1.

¹⁵²⁷ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 433; El-Mallakh, "Kuwait's Economic Development...", s. 21.

¹⁵²⁸ Villanger, a.g.e., s. V.

yaptığı yardımların belirlenmesinde ahlaki, kültürel ve dini unsurlarla beraber en büyük etkiyi güvenlik kaygılarının oluşturduğunu yazmıştır.¹⁵²⁹ Yardımların çeşitli faktörlerle belirlendiğini ifade eden Crystal da çalışmasında söz konusu faktörlerin en önemlisinin güvenlik olduğunu vurgulamıştır. Doğal kaynak ve hırslı büyük komşularla beraber askeri gücün yetersizliğinin ülkenin güvenlik kaygılarını artırdığını ve bu nedenle Kuveyt'in alternatif dış politik araçlara yöneldiğini, adı geçen politikalar kapsamında dış yardımlarla kendini korumaya çalıştığını dile getirmiştir.¹⁵³⁰ Mertz ve Mertz çalışmalarında Arap ülkeleri arasında Kuveyt'in de siyasi çıkarlarına göre yardımlarını belirlediğini ve bu uzantıda dış politikada kendisi ile benzer duruş sergileyen ülkelere destek olduğunu ortaya koymuştur.¹⁵³¹ Kısacası yardımların farklı amaçları olmakla beraber çoğu zaman siyasi nedenlerle şekillendiği ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası politikada hareket alanı büyük güçlere kıyasla daha az olan küçük devletlerin sahip oldukları coğrafi konum, kaynak gibi unsurlarla uluslararası toplumu etkilemeye çalıştıkları varsayımından hareketle Kuveyt, petrolün kendisine yarattığı büyük geliri dış yardıma dönüştürerek bölgesel güçlerin ya da diğer devletlerin desteğini almaya çalışmaktadır.¹⁵³² Özellikle Kuveyt bağımsızlıktan sonra İngiltere'nin bıraktığı boşluğu petrol gelirleriyle doldurmak istemiş, toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir dış tehdidi bertaraf etmek için doğal kaynak gücünü kullanmaya başlamıştır.¹⁵³³ Irak'ın 1961'de henüz bağımsız olan Kuveyt'i ilhak girişimi ile ardından 1973'te tekrarlayan olaylar karşısında uluslararası destek arayan ülke yönetimi, arayış içinde petrol gelirlerinin siyasi değerini anlamıştır. Böylece kendi meşruiyetini güçlendirmek için yüksek geliri dış politikasının önemli bir bileşeni haline getirmiştir. Kısacası, Irak tehdidi Kuveyt'in ekonomik ve sosyal yardımlarının siyasallaşma çağını başlatmıştır.¹⁵³⁴ Böylece bağımsızlık tarihinden sonra olası dış tehditleri bertaraf etmek için yardım programlarını sistematik olarak kullanmaya başlamıştır.¹⁵³⁵ Özellikle kimi kredilerin faizsiz ya da çok düşük bir

¹⁵²⁹ Moubarek, a.g.e., s. 538.

¹⁵³⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 133.

¹⁵³¹ Mertz ve Mertz, 1983'ten aktaran: Eric Neumayer, "What Factors Determine the Allocation of Aid by Arab Countries and Multilateral Agencies?", **The Journal of Development Studies**, 39 (4), (2003), s. 136; Eric Neumayer, "Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance: Issues, Trends and The Way Forward", **World Economy**, 27 (2), (2004), s. 285.

¹⁵³² Assiri, a.g.e., s. 32.

¹⁵³³ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 582.

¹⁵³⁴ Assiri, a.g.e., s. 28.

¹⁵³⁵ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 140.

faizle verilmesi, bazı kredilerin tamamen silinmesi gibi durumlar önceliğin ekonomiden ziyade siyasi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dinar diplomasisi olarak nitelendirilen ve yumuşak gücün aracı olarak kullanılan dış yardım politikasında¹⁵³⁶ Kuveyt, yüksek petrol gelirlerinin bir kısmı ile başta Arap ülkeleri olmak üzere çeşitli amaçlarla birçok ülkeye mali kaynak sağlamaya ve bunun karşısında söz konusu ülkelere politik destek almaya çalışmıştır. Kuveyt söz konusu politikayla aynı zamanda Araplar arası ve Körfez’de mevcut uyuşmazlıklara dahil olmayıp tarafsız pozisyonunu güçlendirmeye çalışmıştır.¹⁵³⁷ Diğer Körfez ülkeleri gibi Kuveyt’in yardımları söz konusu ülkelerin küresel rolünü güçlendirip siyasi ve ekonomik gücün Batıdan doğu ve güneye kaymasını sağlamıştır.¹⁵³⁸ Böylece Kuveyt komşularıyla kıyaslandığında küçük, güçsüz ve kırılgan bir ülke olmasına rağmen mali gücü kullanarak saldırgan komşularına karşı Arap ve dünya kamuoyunun desteğini almayı başarmıştır.¹⁵³⁹

1961’deki Irak tehdidi karşısında Kahire’nin Kuveyt’e askeri ve diplomatik destek vermesi karşılığında yönetimin, Mısır kalkınmasına mali destek vereceği teminatıyla başlayan dış yardımların¹⁵⁴⁰ yarısından fazlası iki taraflı olarak, düşük faizli ve Arap ülkelere yapılmaktadır.¹⁵⁴¹ Söz konusu nitelikteki en önemli yardım kuruluşu Arap Ekonomik Kalkınması için Kuveyt Fonu (Kuwait Fund for Arab Economic Development-KFAED)’dur. Yardımlar, 1961 yazında ülke finans uzmanlarının Mısır, Suudi Arabistan, Sudan, Libya, Tunus, Fas, Lübnan ve Ürdün ziyaretlerinin ardından 31 Aralık 1961’de¹⁵⁴² bölgedeki en eski resmi yardım kuruluşu olan fonun oluşturulmasıyla kurumsallaşmıştır.¹⁵⁴³ Kuveyt’in Arap korumasının sağlanması amacıyla bağımsız bir

¹⁵³⁶ James A. Baker, “The Gulf States and Israeli-Palestinian Conflict Resolution”, **Baker Institute Policy Report**, 61, (2014), s. 3.

¹⁵³⁷ Moubarek, a.g.e., s. 538.

¹⁵³⁸ Bessma Momani ve Crystal A. Ennis, “Between Caution and Controversy: Lessons From the Gulf Arab States as (Re-) Emerging Donors”, **Cambridge Review of International Affairs**, 25 (4), (2012), s. 605.

¹⁵³⁹ Assiri, a.g.e., s. 55.

¹⁵⁴⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 133.

¹⁵⁴¹ Global Humanitarian Assistance, “Key Figures 2013: Kuwait”, (2014), <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/kuwait> (13.02.2015); Debra Shushan ve Christopher Marcoux, “The Rise (And Decline) of Arab Aid: Generosity and Allocation in the Oil Era”, **World Development**, 39 (11), (2011), s. 1969.

¹⁵⁴² Assiri, a.g.e., s. 41.

¹⁵⁴³ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 140; Neumayer, “Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance...”, s. 283; Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1970-1971; Neumayer, “What Factors

organ olarak kurulan, diğer OPEC donörleri arasında en eski ve deneyimli olan Kuveyt Fonu bölge içinde uzun dönemli kalkınma programlarını desteklemek üzere devletlere düşük faizli kredi sağlamayı öngörmüştür.¹⁵⁴⁴ Önceleri sadece Arap ülkeleriyle sınırlı olan Fon 1970’li yıllarda artan petrol fiyatlarına paralel 1975’te Arap olmayan gelişmekte olan ülkeleri de içine almıştır.¹⁵⁴⁵

Fon, Arap ve gelişmekte olan diğer ülkelerin özellikle kalkınma programlarını gerçekleştirmelerinde gerekli olan mali kaynağı sağlamakta, bölgesel ve uluslararası kuruluşlara Kuveyt devleti adına katkı yapmakta, fizibilite çalışmalarını finanse etmek üzere teknik yardım kredisi vermektedir.¹⁵⁴⁶ Kuruluşundan bu yana Müslüman ve diğer ülkelere her yıl yaklaşık 300 milyon dolar değerinde yardım yapmaktadır.¹⁵⁴⁷ 2011 yılı sonunda gelişmekte olan 102 ülkeye Kuveyt’in yardımı 16.15 milyar dolar olmuştur.¹⁵⁴⁸ Kuveyt Fonunun verdiği krediler dışında diğer devletlerin olağanüstü ihtiyaçlarını karşılamak üzere belirli bir kurum olmaksızın doğrudan devlet rezervlerinden yine düşük faizli krediler sağlanmaktadır. Söz konusu yardımlar meclis tarafından onaylandığı için Kuveyt Fonuna kıyasla daha az ekonomik motivasyonlarla şekillenmektedir.¹⁵⁴⁹

Yukarıda bahsedildiği üzere Kuveyt Fonunun yardım kararları ekonomik olduğu kadar siyasi nedenlerle alınmaktadır. Fon yöneticileri de politikalarını Kuveyt’in dış politika öncelikleriyle uyumlu olarak belirlemektedir.¹⁵⁵⁰ 1961 Irak krizi karşısında uluslararası toplum tarafından bağımsız devlet olarak tanınmanın Kuveyt için daha fazla önem kazanması karşısında yönetim, kriz tarihinden 1965 yılına kadar daha çok

---

Determine the Allocation of Aid...”, s. 145; Arap ve gelişmekte olan diğer ülkelerin ekonomik gelişmelerine katkı sağlamak üzere meydana getirilen organ, söz konusu devletlerin özellikle tarım, sulama, iletişim, enerji, taşıma ve su gibi projelerine mali destek vermektedir (Bkz. Kuwait Fund For Arab Economic Development (t.y.), <https://www.kuwait-fund.org/en/web/kfund/home>, (23.10.2015); Villanger, a.g.e., s. 8; Momani ve Ennis, a.g.e., s. 618; Baker, “The Gulf States and Israeli-Palestinian Conflict Resolution”, s. 3.

¹⁵⁴⁴ El-Mallakh, “Planning in a Capital Surplus...”, s. 434; Moubarek, a.g.e., s. 539.

¹⁵⁴⁵ Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1971; Moubarek, a.g.e., s. 539; Neumayer, “What Factors Determine the Allocation of Aid...”, s. 136.

¹⁵⁴⁶ EDGD, “Reinforcing the Role of Arab Development Funds: The Financing Gap”, **Globalization and Financing for Development**, (2015), s. 18.

¹⁵⁴⁷ Pollock, a.g.e., s. 12.

¹⁵⁴⁸ Khaled A. Hosseini ve diğerleri, “Reinforcing the Role of Arab Development Funds: The Financing Gap”, **Economic and Social Commission For Western Asia (ESCWA): Working Paper Series**, (2013), s. 14.

¹⁵⁴⁹ El-Mallakh, “Planning in a Capital Surplus...”, s. 435.

¹⁵⁵⁰ Momani ve Ennis, a.g.e., s. 618.

uluslararası meşruiyetini güçlendirmek için 112,250 milyon Kuveyt dinarını diğer ülkeler lehine harcamıştır.¹⁵⁵¹ Benzer şekilde Kuveyt'in Filistin'e yönelik yaptığı yardımlar siyasi motivasyonlarla şekillenmiştir. Yönetim söz konusu ülkenin bağımsızlığının sağlanmasına yönelik mali politikalar uygulamıştır.¹⁵⁵² Özellikle Arap-İsrail Savaşı'nda Arapların yanında yer alan ve İsrail ile diplomatik ilişkisi olmayan ülkelere yardımda bulunmuştur.¹⁵⁵³ 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra cephe hattı ülkeleri Mısır ve Ürdün'e mali destek vermiştir.¹⁵⁵⁴ Kuveyt 1960'lı ve 1970'li yıllarda yaptığı gibi 1990 Irak işgali karşısında destekçi sağlamak ve Arap dünyası ile müttefikliğini sürdürmek için dış yardım kartını tekrar masaya yatırmıştır. Kuveyt'in özgürleştirilmesinde rol oynayan Mısır, Türkiye ve Fas gibi ülkelere büyük miktarlarda destek olmuştur.¹⁵⁵⁵ İşgal karşısında, ABD öncülüğündeki koalisyonla katılan ülkelerin borçları ve özellikle o dönem zor ekonomik durumda olan Mısır'ın Irak karşıtı koalisyonla dahil olması için borcu silinmiştir.¹⁵⁵⁶

Kuveyt petrol gelirlerini siyasi amaçlarını gerçekleştirmek için ülkelere aktarırken kimi zaman yine aynı amaçla yapmış olduğu yardımları geri çekmiştir. 1963'te Irak'ın Kuveyt'i bağımsız devlet olarak tanımaya karşılık söz konusu ülkeye 80 milyon dolar yardım kredisi sağlamıştır.¹⁵⁵⁷ 1973 yılında sınır karakolunu işgal etmesi karşısında da söz konusu yardımları sona erdirmiştir.¹⁵⁵⁸ Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere sınır işgalinde Irak Kuveyt'in kendisine verdiği büyük miktardaki maddi destekten sonra askerlerini geri çekmiştir. Diğer taraftan Eylül 1970'de Ürdün'ün FKÖ liderlerini kendi topraklarından çıkarması karşısında söz konusu ülkeye yapılan bütün ekonomik yardımlar kesilmiştir.¹⁵⁵⁹ Bağımsızlığının ilk yıllarında en fazla mali destek sağladığı ve siyasi hesaplarında en fazla önem verdiği Mısır'ın, İsrail ile 1978'de Camp David Antlaşmasını

---

¹⁵⁵¹ Moubarek, a.g.e., s. 541.

¹⁵⁵² Assiri, a.g.e., s. 41.

¹⁵⁵³ Mertz ve Mertz, 1983'ten aktaran: Neumayer, "What Factors Determine the Allocation of Aid...", s. 136; Neumayer, "Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance...", s. 285.

¹⁵⁵⁴ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 140; Neumayer, "Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance...", s. 289; Tetreault, "International Relations", s. 142; Moubarek, a.g.e., s. 540.

¹⁵⁵⁵ Villanger, a.g.e., s. V, 17; Neumayer, "What Factors Determine the Allocation of Aid...", s. 145.

¹⁵⁵⁶ Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1972.

¹⁵⁵⁷ El-Mallakh, "Kuwait's Economic Development...", s. 19.

¹⁵⁵⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 133; Moubarek, a.g.e., s. 549.

¹⁵⁵⁹ Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 140; Moubarek, a.g.e., s. 548.

imzalaması karşısında bu ülkeye de verdiği desteği sonlandırmıştır.¹⁵⁶⁰ İran-İrak savaşı sırasında Mısır'ın Irak'a desteği ve komşu ülke Suudi Arabistan'ın söz konusu ülkeye yönelik olumlu tavrı karşısında Kuveyt, 1985'te Kahire'ye mali desteği tekrar başlatmıştır.¹⁵⁶¹ 1980'li yıllarda Dünya Bankası'nın FKÖ'nün gözlemci statüsünü reddetmesini protesto etmek amacıyla Kuveyt, Suudi Arabistan ile birlikte söz konusu kuruluşa verilen milyonlarca dolar değerindeki krediyi dondurmıştır.¹⁵⁶² 1992'de Kuveyt Meclisi, 1990 işgalinde Irak'ı destekleyen Yemen ve Ürdün¹⁵⁶³ gibi ülkelere yapılan mali yardımı kesme kararı almıştır.¹⁵⁶⁴

Kuveyt'in yardımları genel olarak petrol fiyatlarının yükseldiği dönemlerde artmışken düştüğü dönemlerde kısmen azalmıştır. Yani yardımlar süreklilik arz etmek yerine petrol ve doğal gazdan elde edilen gelirin büyüklüğüne¹⁵⁶⁵ ve dış politikanın desteklenmesini sağlamak üzere yardımın stratejik kullanımına, ülke içinde ve dışında meydana gelen olaylara göre geçici olmaktadır.¹⁵⁶⁶ Kuveyt'in geliri 1998'den 2007'ye kadar yaklaşık dört kat artmasına rağmen dış yardımlar 2000'den itibaren seviyesini korumuştur.¹⁵⁶⁷

Tablo 2: Kuveyt Dış Yardımlarının Milli Gelir İçindeki Oranı (1975-2007)¹⁵⁶⁸

1975-79	1978-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-2004	2005-2007
(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
1.80	1.66	1.02	1.84	1.61	1.09	0.56

¹⁵⁶⁰ Villanger, a.g.e., s. 18; Neumayer, "What Factors Determine the Allocation of Aid...", s. 145; Moubarek, a.g.e., s. 544.

¹⁵⁶¹ Villanger, a.g.e., s. 18; Moubarek, a.g.e., s. 542.

¹⁵⁶² Assiri, a.g.e., s. 52.

¹⁵⁶³ Körfez Savaşı'ndan sonra söz konusu ülkelerle olan ilişkilerini kısmen düzeltmekle beraber ülkelere yaptığı yardım miktarı azalmıştır (Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16-17).

¹⁵⁶⁴ Villanger, a.g.e., s. V, 17; Neumayer, "What Factors Determine the Allocation of Aid...", s. 145.

¹⁵⁶⁵ Momani ve Ennis, a.g.e., s. 606.

¹⁵⁶⁶ Villanger, a.g.e., s. V.

¹⁵⁶⁷ Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1974.

¹⁵⁶⁸ Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1974.

Özellikle 1991 Körfez Savaşı sonrası ciddi mali kaynağa ihtiyaç duyan ve gelecek nesiller için ayırdığı 80 milyar dolar değerindeki fonu savaş sonrasında oldukça azalan Kuveyt, petrol gelirlerini stoklamanın daha akılcı bir politika olacağına inanarak dış yardımları azaltmıştır.¹⁵⁶⁹ Shushan ve Marcoux da yardımların artmamasında özellikle 2003 Irak işgali sonrası ABD koalisyonu içinde yer alan ülkelere söz konusu büyük gücün mali destek sağlaması sonucunda Kuveyt dahil Körfez ülkelerinin bölgeye yönelik maddi yükünün azalmasının ve bölgede yaşanan gelişmelerin Kuveyt içinde istikrarsızlığa neden olması sonucunda hükümetin geniş kaynaklarını rejimin devamlılığını sağlamak adına iç huzuru sağlayacak stratejik bir unsur olarak kamu harcamalarına aktarmasının neden olduğunu yazmıştır.¹⁵⁷⁰ 11 Eylül sonrasında Körfez ülkelerinin yaptıkları yardımların aşırı dini hareketlerin finansmanına katkı yaptığı eleştirisi dolayısıyla da Kuveyt, uluslararası imajını düzeltmek için mali destek politikalarında daha ihtiyatlı davranmaya başlamıştır.¹⁵⁷¹ Dahası Kuveyt Irak tehdidi karşısında askeri güçsüzlüğünü iyice hissedince ve özellikle kendi güvenliğine tehdit oluşturacak şekilde bölgede gelişen olaylar karşısında askeri harcamalarını yıldan yıla arttırmıştır. Böylece petrol gelirlerinin önemli bir kısmını dış yardımların azalmasına yol açacak şekilde askeri bütçeye ayırmak durumunda kalmıştır.

Tek taraflı gerçekleştirdiği mali destek programları dışında Kuveyt, diğer ülke ve örgütlerle ortak yardım çalışmalarına dahil olmaktadır. Kuveyt, kimi zaman petrol fiyatlarının artmasından zarar gören gelişmekte ve gelişmemiş ülkelerin zararlarını karşılayarak ve söz konusu ülkelerin kalkınmalarına destek olarak prestij elde etmek kimi zamansa İsrail'e desteğin önüne geçmek adına merkezi Kuveyt'te bulunan, 1974'te oluşturulan Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu (The Arab Fund for Economic and Social Development-AFESD), 1975'te oluşturulan İslam Kalkınma Bankası (The Islamic Development Bank-IBD), 1976'da kurulan Uluslararası Kalkınma OPEC Fonu (OPEC Fund For International Development- OFID), Arap olmayan Afrika devletlerine de yardım sağlamak için Afrika Ekonomik Kalkınma Arap Bankası (The Arab Bank for

---

¹⁵⁶⁹ Pollock, a.g.e., s. 13.

¹⁵⁷⁰ Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1975.

¹⁵⁷¹ Momani ve Ennis, a.g.e., s. 612.

Economic Development in Africa- BADEA) gibi kuruluşlar aracılığıyla büyük miktarlarda maddi yardım yapmaktadır.¹⁵⁷²

Yardımlardaki azalmaya rağmen 2000’li yıllara gelindiğinde Suudi Arabistan ile birlikte Kuveyt, halen Danimarka, Lüksemburg, Norveç, Hollanda ve İsveç gibi ülkelerden sonra dünyanın en büyük bağışçısı olmayı sürdürmektedir.¹⁵⁷³ 1973-2008 yılları arasında gerçekleştirdikleri yardımlarla Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan dünyadaki en cömert Arap bağışçıları olmuştur.¹⁵⁷⁴ Geçen on yılda insani yardım konusunda 21. sırada yer alan Kuveyt, 2013’te 27 milyon dolar değerinde yaptığı insani yardım ile bağış bakımından 14. sıraya yükselmiştir.¹⁵⁷⁵ Bağımsızlık tarihinden 2007 yılının yarısına kadar yardımları yaklaşık 14 milyar doları bulmuştur.¹⁵⁷⁶ Dünyanın önemli bağışçılarından olan Kuveyt’in Arap dünyasına ve diğer ülkelere yönelik mali desteği küçük ve kırılgan özelliğinin sigortası olmuş ve olmaya devam etmektedir.¹⁵⁷⁷

4.5. OPEC ve Kuveyt: Petrolün Siyasi Silah Kullanımı

Kuveyt, petrolle ilgili kurulan ya da kuruluşuna dahil olduğu uluslararası örgütleri kimi zaman dış politika amaçlarını gerçekleştirecek önemli bir araç olarak görmüştür. Söz konusu önemli oluşumlardan birini Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (The Organization of the Petroleum Exporting Countries - OPEC) oluşturmaktadır. OPEC üyeliği ile Kuveyt, uluslararası sistemdeki sınırlı hareket alanını genişletmeye ve petrolü daha etkili bir güç olarak kullanarak uluslararası siyasi rolünü arttırmaya çalışmaktadır. Net petrol ihraç eden ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini elinde bulunduran, üyelerinin ekonomilerinin çoğunlukla petrol gelirlerine dayandığı hükümetler arası sürekli bir örgüt niteliği taşıyan OPEC,¹⁵⁷⁸ 10-14 Eylül 1960’da Bağdat Konferansı’nda Irak, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Venezuela tarafından kurulmuştur. Beş kurucu ülkenin ardından

¹⁵⁷² Detaylı bilgi için bkz. Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1970-1971; Moubarek, a.g.e., s. 550.

¹⁵⁷³ Villanger, a.g.e., s. 3.

¹⁵⁷⁴ Mustafa Rouis, “Arab Development Assistance: Four Decades of Cooperation”, **MENA Quick Series**, 28, (2010), s. 1; Shushan ve Marcoux, a.g.e., s. 1969.

¹⁵⁷⁵ Global Humanitarian Assistance, <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/kuwait>.

¹⁵⁷⁶ Villanger, a.g.e., s. 7.

¹⁵⁷⁷ A ssiri, a.g.e., s. 41.

¹⁵⁷⁸ Dünyada kanıtlanmış petrol rezervinin yaklaşık %80’den fazlası OPEC ülkelerinde bulunurken bunun büyük çoğunluğu (%61) Körfez bölgesinde yer almaktadır (Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 9, 10).

örgüte 1961’de Katar, 1962’de Libya ve Endonezya,¹⁵⁷⁹ 1967’de Birleşik Arap Emirlikleri, 1969’da Cezayir, 1971’de Nijerya, 1973’de Ekvador,¹⁵⁸⁰ 1975’te Gabon¹⁵⁸¹ ve 2007 yılında Angola katılmıştır.¹⁵⁸² Başlangıçta merkezi Cenevre olan; ancak 1 Eylül 1965’te Viyana’ya taşınan örgüt Venezuela’nın öncülüğünde ilk olarak petrol fiyatlarındaki düşüşü durdurmak amacıyla kurulmuştur.¹⁵⁸³

Petrolün keşfinin ilk yıllarını takip eden dönemde ortak hareket ederek uluslararası pazarları kontrol etmeye başlayan petrol şirketleri,¹⁵⁸⁴ üretim ve fiyat üzerinde söz sahibi olmuşlardır.¹⁵⁸⁵ Şirketler üretici ülkelere üretim ve fiyat konusunda istedikleri politikaları yaptırma gücü elde etmişlerdir. Özellikle başka geliri bulunmayan üretici ülkeler için petrol şirketlerinin belirlediği fiyatlandırma üzerinden sağlanan gelir hayati önem taşımaktaydı.¹⁵⁸⁶ Bu nedenle ülkeler, şirketlerin petrole ilişkin tüm politikalarını kabul etmek durumunda kalmışlardır. 1945’ten sonra petrol şirketleri Batı’nın sürekli artan petrol talebi karşısında söz konusu kaynağın daha fazla akışını sağlamanın yolunu petrol fiyatlarını düşürmekte görmüştür.¹⁵⁸⁷ Sonuç olarak o dönem petrolün çıkarılıp işlenmesinden taşınmasına kadar her aşamasında etkili olan şirketler, fiyat düşürme politikasına yönelmiştir. Böylece şirketlerin 1959 ve 1960’lı yıllarda Güney Amerika ve Ortadoğu petrolünün fiyatında önemli ölçüde indirime gitmesinin yanında 1950’li yılların ortasından itibaren yeni bölgelerde üretime geçilmesi, piyasaya yeni şirketlerin dahil

¹⁵⁷⁹“2009’da üyeliğini askıya almıştır (Jamola Khusanjanova, “OPEC’s Benefit for the Member Countries”, **Research in World Economy**, 2 (1), (2011), s. 14).

¹⁵⁸⁰“Ekvator 1992 Aralık ayından 2007 Ekim’e kadar üyeliğini askıya almıştır (OPEC, “Brief History”, (t.y.), http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm, (08.09.2015)).

¹⁵⁸¹ 1994 yılında Gabon örgütten ayrılınca ve 2009’da Endonezya’nın üyeliği askıya alınınca üye sayısı 12’ye düşmüştür (OPEC, “Brief History”).

¹⁵⁸² Khusanjanova, a.g.e., s. 14; OPEC, “Brief History”, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm; Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 4. Baskı, Bursa: Mkm Yayıncılık, 2008, s. 380; İdris Demir, “OPEC: Güçlü Bir Kartel?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18, (2008), s. 233.

¹⁵⁸³ Yergin, a.g.e., s. 594.

¹⁵⁸⁴ 1953’lerde dünya petrol üretiminin %90,2’sini ve komünist olmayan dünya petrol rezervinin %95,8’ni kontrol eden özellikle Oil-Exxon, Mobil, SoCal, Gulf ve Texaco American, Royal Dutch/Shell ve British Petroleum’un meydana getirdiği Yedi Kız Kardeşler ve eski Sovyetler Birliği’nden ayrılan sosyalist ülke ekonomileri bu konuda öne çıkmaktadır (Luke, a.g.e., s. 37; Ahmet Muhittin, “Olaylar ve Yorumlar”, **Yeni Adımlar Dergisi**, 15, (1974), s. 5-19; OPEC, “Brief History”, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm).

¹⁵⁸⁵ Demir, a.g.e., s. 232.

¹⁵⁸⁶ Yergin, a.g.e., s. 595.

¹⁵⁸⁷ Gürel, a.g.e., s. 103.

olması ve Sovyetler Birliği'nin blok dışı ihracatını arttırması dünya petrol pazarında arz fazlalığı yaratmış ve fiyatlardaki düşüş eğilimi devam etmiştir.¹⁵⁸⁸

Fiyatlardaki düşüş o dönem gelirin büyük kısmını petrolden sağlayan üretici ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Sahip oldukları doğal kaynak zenginliğine rağmen söz konusu kaynağı kendilerinin yönetememelerinin olumsuz sonuçlarını ciddi anlamda hissetmeye başlayan üretici devletler, fiyatlardaki düşüşün önüne geçecek alternatif politikalar aramaya yönelmişlerdir. Sonuç olarak dev petrol şirketlerinin kartelleşmesine karşı uzun yıllardan beri karşı kartel oluşturmak isteği taşıyan üretici ülkeler amaçlarını fiyatların şirketlerce düşürüldüğü 1960 yılında gerçekleştirmişlerdir. Petrol şirketlerine karşı ortak politika geliştirme fikri Arap Birliği tarafından henüz 1950'li yıllarda öne sürülmüştür. Amaç doğrultusunda örgüt bünyesinde oluşturulan Ekonomik Konsey, 1957'de bir taraftan petrol endüstrisinin ulusallaştırılması gerektiği yönünde karar alırken diğer taraftan 1959'dan itibaren Arap Petrol Konferansları düzenlemeye başlamıştır.¹⁵⁸⁹ 1960 yılında ise şirketlerin fiyatları indirme çabaları karşısında ihracatçı ülkelerin bir tür toplu pazarlık sendikasına benzer örgüt içinde olmaları gerektiğini savunan ana üretici ülkelerden Venezuela'nın girişimiyle¹⁵⁹⁰ karşı adım atılmıştır. 1960 yılında şirketlerin fiyat indirme politikasını sürdürmesi karşısında da¹⁵⁹¹ Irak hükümeti, Suudi Arabistan, Kuveyt, İran ve Venezuela'yı Bağdat'ta bir toplantıya çağırmıştır. Görüşmeler sonucunda¹⁵⁹² petrol şirketlerine karşı ortak tavır almak amacıyla OPEC kurulmuştur.¹⁵⁹³

Şirketlere karşı baskı grubu oluşturmak niyetiyle bir araya gelen üretici ülkeler,¹⁵⁹⁴ OPEC'in temel amacını üretici ülkeler lehine adil ve istikrarlı fiyat sağlamak, gelirleri arttırmak adına üye devletlerin petrol politikalarını koordine etmek ve birleştirmek, ithalatçı ülkelere düzenli ve ekonomik enerji akışı sağlamak ve petrol sektörüne yatırım

---

¹⁵⁸⁸ Gürel, a.g.e., s. 104.

¹⁵⁸⁹ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B. Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler**, Ankara: Paradigma Kitabevi, 2004, s. 256.

¹⁵⁹⁰ Gürel, a.g.e., s. 105.

¹⁵⁹¹ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 428.

¹⁵⁹² Toplantıda petrol fiyatlarını tek taraflı olarak düşüren şirketlere karşı çıkılması, fiyatların eski düzeyine çıkarılması için şirketlerin zorlanması, üye devletlerin aralarında üretimi düzenleyici bir sistem kurmaya çalışmaları şeklinde üç önemli karar alınmıştır (Gürel, a.g.e., s. 106.)

¹⁵⁹³ Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 256.

¹⁵⁹⁴ El-Mallakh, "Planning in a Capital Surplus...", s. 428.

yapmış sermayecileri korumak olarak belirlemiştir.¹⁵⁹⁵ Osayimwese, OPEC'in temel amacının üretici ülkelerin ekonomik kalkınmalarını hızlandıracak ve halkın refahını arttıracak şekilde petrollerinin pazar payını korumak olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁹⁶ Tetreault da çalışmasında OPEC'in amacının baskı altında oldukları dönemde dahi üye ülkeler arasında ortak çıkarlarda benzer duruş geliştirmek ve konsensüs oluşturmak olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹⁷ Aslında OPEC bir kartel gibi fiyatları ve kotaları düzenlemekten ziyade uluslararası petrol endüstrisinde ihracatçıların çıkarlarını korumak amacıyla kurulmuştur.¹⁵⁹⁸ Örgüt, her üyenin bir temsilcisinin bulunduğu Yönetim Kurulu oluşturmuş ve yine tüm üye ülkelerin üst düzey temsilcilerinin yılda en az iki kez toplanarak oybirliği ile karar aldığı Konferans sistemini benimsemiştir.¹⁵⁹⁹ Yönetim Kurulu'nun başkanının genel sekreter olduğu örgütte, sekreterliğe bağlı olarak Eşgüdüm Komisyonu ve Ekonomik Komisyon meydana getirilmiştir.¹⁶⁰⁰

Kurulduğu ilk yıllarında etkinliğini arttıran örgüt, 1970'li yıllarda uluslararası hakimiyetini daha fazla hissettirmiştir. Söz konusu dönemde petrol endüstrisi üzerinde kontrol kurarak dünya pazarlarında fiyatların temel belirleyicisi olmuştur.¹⁶⁰¹ OPEC petrolünün dünyanın geri kalanı için hayati enerji kaynağı olmayı sürdürmesi söz konusu örgütün önemini ortaya koymaktadır.¹⁶⁰² Kıt petrolün batılı gelişmiş dünyanın devamı ve daha fakir ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeleri için taşıdığı büyük önem, söz konusu kaynağın çoğunluğunu elinde tutan OPEC ülkelerine özel bir güç sunmaktadır.¹⁶⁰³ Luke da dünya petrol rezerv ve üretiminin büyük çoğunluğu üzerinde kolektif kontrol yetkisinin OPEC ülkelerine önemli bir güç sağladığını ifade etmiştir.¹⁶⁰⁴ BAE eski Petrol Bakanı El Otayba örgüt ülkelerinin yeni uluslararası sistemde ciddi bir

---

¹⁵⁹⁵ OPEC, "Brief History", http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm; Khusanjanova, a.g.e., s. 15.

¹⁵⁹⁶ Iz Osayimwese, "OPEC: The Quest for Alternative Financing for Development", **Cooperation South**, 2, (1999), s. 83.

¹⁵⁹⁷ Tetreault, "International Relations", s. 142.

¹⁵⁹⁸ Noreng, a.g.e., s. 186.

¹⁵⁹⁹ Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 257; Gürel, a.g.e., s. 106.

¹⁶⁰⁰ Gürel, a.g.e., s. 106.

¹⁶⁰¹ OPEC, "Brief History", http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm.

¹⁶⁰² Khusanjanova, a.g.e., s. 19.

¹⁶⁰³ OPEC, "OPEC Share of World Crude Oil Reserves", (2014), http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, (20.11.2015); Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 8.

¹⁶⁰⁴ Luke, a.g.e., s. 32.

güç elde ettiklerini ve söz konusu gücü kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmede kullanabileceklerini vurgulamıştır.¹⁶⁰⁵

Ekonomik amaçlı oluşturulan örgüt, kimi zaman siyasi niteliğe bürünecek şekilde politik hedefler için kullanılmıştır. Üye ülkeler, fiyat ve miktar üzerinde karar verirken ekonomik politik hedefler, petrolle ilgili uzun dönemli çıkarlar ve dış politika kaygıları gibi siyasi ve ekonomik faktörleri göz önünde tutmaktadır.¹⁶⁰⁶ Hochman ve Zilberman OPEC'in, karlarını maksimize etmeye çalışan şirketlerin oluşturduğu bir kartel tarafından değil örgüt kapsamında ekonomik çıkarlar kadar siyasi hedeflerini sürdürmeye çalışan politikacılar tarafından yürütüldüğünü ifade etmişlerdir.¹⁶⁰⁷ Bu uzantıda uluslararası bir çıkar grubu ya da hammadde üreticileri birliği olarak tanımlanabilen örgüt, fiyat sabitleyicilik görevine ilave politik tartışmaların yapıldığı forum ve ortak talepler için platform görevi üstlenmektedir.¹⁶⁰⁸ Mabro da OPEC'i üye ülkelerin siyasi çıkarlarını gözettiği politize bir örgüt olarak nitelendirmiştir.¹⁶⁰⁹ Örgüt, kendi siyasi gündemi için petrol silahını kullanacak büyük bir güce sahip olmaktadır.¹⁶¹⁰

Demir çalışmasında OPEC petrolünün çoğu zaman üye ülkelerin amaçlarına hizmet eden siyasi bir araç olarak kullanıldığını, devletlerin piyasayı göz ardı ederek kısa dönem çıkar algılamaları çerçevesinde politikalarını saptadığını ve böylece ekonominin temel prensipleri içinde işlem görüp ticareti yapılan ürün olmaktan ziyade çoğu zaman politik hedeflere hizmet eden emtia olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹¹ Özellikle 1974-1978 arası dönemde üye ülkeler, dünyanın en güçlü devletlerin dış politikası hatta özerkliği konusunda son sözü söyleyecek duruma gelmiştir.¹⁶¹² Diğer taraftan örgüt çerçevesinde belirlenen ekonomik amaçlar kimi zaman siyasi sonuçları doğurmuştur. Petrol fiyatları, pazar payları ve gelirler üzerindeki herhangi bir uyuşmazlık, gerginliği tırmandırarak çatışmaya, diğer bir deyişle rakibi politik olarak yok etmek ve onun kaynaklarını kontrol etmek amacındaki savaşa

---

¹⁶⁰⁵ Khusanjanova, a.g.e., s. 17.

¹⁶⁰⁶ Noreng, a.g.e., s. 191.

¹⁶⁰⁷ Gal Hochman ve David Zilberman, "The Political Economy of OPEC", **Energy Economics**, 48, (2015), s. 203.

¹⁶⁰⁸ Noreng, a.g.e., s. 189-190.

¹⁶⁰⁹ Mabro, 1998'den aktaran: Demir, a.g.e., s. 240.

¹⁶¹⁰ Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 28.

¹⁶¹¹ Demir, a.g.e., s. 240-241.

¹⁶¹² Yergin, a.g.e., s. 594.

dönüşebilmektedir. Böylece örgütün ekonomik politikaları beraberinde politik sonuçlar doğurabilmektedir. OPEC üyeleri arasındaki ilişkiler, petrol fiyatları ve pazarla ilgili farklı çıkarlar nedeniyle de ihtilafli bir nitelik taşımaktadır.¹⁶¹³

Üye ülkeler, örgütü kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilecekleri bir kuruluş olarak algılamıştır. Kimi zaman ortak kararlar çerçevesinde hareket edilmiş olmakla beraber çoğu zaman üyeler, kendi çıkarları dahilinde örgüt kararlarını göz ardı etmiştir. Üye ülkeler hedeflerine ulaşmada OPEC’i diğer bir üyeyi tehdit etme alanı olarak kullanmıştır. Petrol krizleri kaynak kıtlığı nedeniyle değil çoğu zaman politik sebeplerle gerçekleşmiştir. Örgüt kapsamında üretim artırılıp azaltılarak ya da fiyat değişikliğine gidilerek politik etki yaratılmaya çalışılmıştır.¹⁶¹⁴ Petrol politikaları, üye ülkeler arasındaki siyasi çıkar farklılığından çoğu zaman etkilenmektedir. Soğuk Savaş yıllarında OPEC üyelerinden kimilerinin ABD’nin yanında bazılarının ise Sovyetlere daha yakın olması, yine aynı dönemde İran-İrak arasındaki sorunlar, Irak’ın Kuveyt’e yönelik saldırgan amaçları örgüt politikalarına yansımıştır.¹⁶¹⁵

OPEC dışındaki ülkelerde petrol yatırımlarını ve fiyat esnekliği olan arzı, maliyetler ve fiyatlar şekillendirirken özellikle Ortadoğu olmak üzere OPEC devletlerinde yatırım ve arzı hükümetler, finansal, politik, stratejik koşullar belirlemektedir.¹⁶¹⁶ Ortadoğu’da üretim ve fiyatları, ekonomik faktörlerden ziyade bölge politikaları ve hükümet kararları belirlemektedir. Petrol politikalarında ekonomik ve politik faktörler etkileşmekte, hükümetler alenen ya da zımnen önemli rol oynamaktadır. Böylece siyasi amaçlar ekonomik görünüm altında ya da tam tersi şeklinde gerçekleştirilmektedir.¹⁶¹⁷ OPEC üyesi bir ülke kendi çıkarlarını gerçekleştirmede diğer üyeleri kendisiyle aynı çizgiye çekmek için üretimi arttırarak fiyatları düşürme, petrol boru hatlarını kapatarak ilgili üretici ülkenin ihracatını engelleme şeklinde petrol stratejileri benimsemektedir. İran-İrak Savaşı’nda İran’ın baskısıyla Suriye’nin Irak’ı zor durumda bırakmak için Bağdat petrolünün kendi ülkesinden geçmesine izin vermemesi, Suudi Arabistan’ın, Irak, İran ve Kuveyt’i fiyatları daha makul düzeye getirmeleri konusunda ikna etmek için piyasaya bol

---

¹⁶¹³ Noreng, a.g.e., s. 157, 158.

¹⁶¹⁴ Noreng, a.g.e., s. 148.

¹⁶¹⁵ Choucri, a.g.e., s. 3.

¹⁶¹⁶ Noreng, a.g.e., s. 144, 147.

¹⁶¹⁷ Choucri, a.g.e., s. 2; Noreng, a.g.e., s. 151.

miktarda petrol sunması söz konusu durumun örneklerini oluşturmaktadır.¹⁶¹⁸ Petrol rezervlerinin miktarını gözetmeksizin İran, Irak, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi önde gelen üreticiler arasındaki ekonomik ve siyasi çıkar farklılıkları küresel ekonomi ve politikanın tümü üzerinde ciddi sonuçlar doğurabilmektedir.¹⁶¹⁹

Bağımsızlığa doğru giden Kuveyt'i Irak'ın kendi topraklarına katmak istemesi nedeniyle iki ülke arasında gerginlik olmasına rağmen kurulacak örgütün getirilerinin daha büyük olacağını düşünen El-Sabah yönetimi, OPEC'e destek vererek kurucu üyelerinden olmuştur.¹⁶²⁰ Kuveyt, OPEC ülkeleri ile uyumlu ekonomik politikalar benimsemekle beraber kendi ulusal çıkarlarına öncelik vermiştir.¹⁶²¹ Böylece örgüt düzeyinde kendi politik amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla, kimi zaman diğer Arap ülkeleriyle paralel hareket etmiş, kimi zamansa örgüt aracılığıyla uluslararası politikayı etkileyen bir aktör olmaya çalışmıştır. Büyük rezervlere sahip olmasına rağmen küçük nüfus ve coğrafi alanın yarattığı Hasasiyet Kuveyt'in petrol politikalarını etkilemiş ve söz konusu politikalarını büyük komşuların çıkarlarını hesaba katarak belirlemek zorunda kalmıştır. Böylece Kuveyt, politikalarını çoğu zaman İran ve Irak'ı göz önüne alarak uygulamış, fiyatları kendi politik çıkarları açısından uygun olacak düzeyin üstünde belirlemiş ve pazar paylarının bir kısmını yitirmeyi göze almıştır.¹⁶²²

Kuveyt politikalarını kimi zaman yine komşuların kendisine yönelik olası tehdit unsuru faaliyetlerini elimine edecek şekilde saptamıştır. OPEC çerçevesinde söz konusu ülkeleri zor durumda bırakacak kararları desteklemekten geri kalmamıştır. Kuveyt'in tehdit algılaması, petrol gelirlerini ve çıkarlarını ikinci plana itmesine yol açarak ana hedefini risk oluşturan ülkelerin olası kazanımlarının önüne geçip onların güçlenmesini önlemek olarak belirlemesine yol açmaktadır.¹⁶²³ Kuveyt aynı zamanda tehdit algıladığında uluslararası alandan, özellikle ABD'den, destek almak için söz konusu ithalatçı büyük güçlerin çıkarlarını dikkate almaktadır. Bu yüzden bölgesel çatışmalarda petrol üretimini özellikle

---

¹⁶¹⁸ Choucri, a.g.e., s. 3.

¹⁶¹⁹ Demir, a.g.e., s. 241.

¹⁶²⁰ Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 257.

¹⁶²¹ Demir, a.g.e., s. 242.

¹⁶²² Noreng, a.g.e., s. 159.

¹⁶²³ Demir, a.g.e., s. 243.

ABD'nin lehine olacak şekilde ayarlamıştır.¹⁶²⁴ Kısacası ABD ile geliştirdiği ilişkilerin boyut ve yoğunluğu da Kuveyt'in petrol politikalarını etkilemiştir.¹⁶²⁵ İran-İrak Savaşı karşısında iki tarafın birbirlerinin bağımlı oldukları petrol alanlarını hedef alması karşısında Suudi Arabistan ve Kuveyt piyasaya fazladan petrol sunarak İran'ın Irak karşısındaki insan gücü üstünlüğünü petrol savaşı ile dengelemiştir.¹⁶²⁶ Kuveyt birikmiş ekonomik varlık ve kazanımlarını kendi gelirini arttıracak şekilde kullanmaktan ziyade tehdit olarak algıladığı Irak'ın gelirlerini düşürmek için birikimini azaltacak olmasına rağmen düşük petrol fiyatlarını tercih etmiştir.¹⁶²⁷ İran-İrak savaşının 1988'de sona ermesinin ardından Kuveyt, kendi güvenliği için bir tehdit olarak gördüğü Irak'a zarar verecek şekilde petrol politikalarını belirlemiştir.

Kuweyt, Irak'ı askeri yapılanmasının finansmanında kullandığı petrol gelirlerinden yoksun bırakmak için OPEC anlaşmalarını ihlal ederek fiyatları aşağı çekecek şekilde üretimi arttırmıştır.¹⁶²⁸ Özellikle 1990'ların başında sınır ve adalar gibi iki ülke arasındaki uyuşmazlıklar konusunda Kuveyt, Bağdat yönetiminden imtiyaz koparmak adına Temmuz ayındaki Irak'ın OPEC'in petrol üretimini kısma talebini söz konusu ülkeye zarar verecek şekilde sonbahara ertelemeyi başarmıştır.¹⁶²⁹ Ancak Kuveyt'in olası bir saldırıya karşı savunma tedbiri olarak fazladan üretim yapması Irak içindeki finansal krizi körüklemiş ve ülke yönetiminin yanlış tutumlar içine girmesini provoke etmiştir. Böylece Irak'ın kendisini işgali ve Körfez Savaşı'yla son bulan tansiyonun artışına katkıda bulunmuştur.¹⁶³⁰ Kısacası Kuveyt'in Irak'a karşı petrolü bir koz olarak kullanması, komşu ülkenin kendisini işgalle son bulmuştur. Kuveyt'in ekonomik gücü küçük ülke olması dolayısıyla sınırlı etki yapmıştır.

Büyük petrol rezervini elinde bulundurması, söz konusu rezerv işletiminin maliyetinin düşük olması, nüfusunun az olmasının yarattığı büyük maddi birikim nedeniyle süreklilik arz etmediği sürece fiyatların yüksek ya da düşüklüğü Kuveyt için ciddi zarar

---

¹⁶²⁴ Noreng, a.g.e., s. 152.

¹⁶²⁵ Demir, a.g.e., s. 242.

¹⁶²⁶ Tetreault, "International Relations", s. 156.

¹⁶²⁷ Yergin, a.g.e., s. 885.

¹⁶²⁸ Demir, a.g.e., s. 243; Noreng, a.g.e., s. 162.

¹⁶²⁹ Janica Gross Stein, "Deterrence and Compellence in the Gulf, 1990-1991: A Failed or Impossible Task?", *International Security*, 17 (2), (1992), s. 156.

¹⁶³⁰ Noreng, a.g.e., s. 162.

anlamı taşımamaktadır. Böylece Kuveyt, petrolü siyasi amaçları için daha kolay kullanabilmektedir. Sahip oldukları finans ve ekonomik yapı ile Kuveyt ve BAE petrol fiyatlarına bağımlılığı en az olan iki ülke özelliği taşımaktadır.¹⁶³¹ Böylece fiyat konusunda önemli oranda esnekliğe sahip olan Kuveyt, üretimi kısabileceği gibi fiyatları aşağı çekmek için de piyasayı ara sıra petrole boğmaktan geri kalmamıştır.¹⁶³² Aynı zamanda büyük petrol rezervi ve söz konusu rezervin çıkarılma ve işlenme maliyetinin düşük olması Kuveyt'e aciliyet durumunda çok rahat ve hızlı şekilde üretimini artırma fırsatı sağlamaktadır.¹⁶³³

Yüksek fiyatlar uzun dönemde farklı teknik gelişmeleri tetikleyerek petrolün yönünü olumsuz etkileyeceğinden rezervi fazla olan Kuveyt, doğal kaynağının geleceğini tehlike altına atmamak amacıyla uzun dönemde fiyatların sürdürülebilir düzeyde kalmasını istemektedir. Ancak büyük rezervleri elinde tuttuğundan uzun vadeli çıkar peşinde koşan Suudi Arabistan ve BAE gibi Kuveyt'in de yüksek fiyatların OPEC dışı üretimi ve alternatif enerji kaynaklarını özendirceğini savunarak aşırı fiyat politikasına karşı çıkması, üretimde yüksek indirim oranlarını tercih eden ve büyük gelir ihtiyacı olan, bu nedenle kısa dönemli çıkarları hedefleyen Irak ve İran gibi ülkelerin çıkarlarına tehdit oluşturmaktadır. Bu uzantıda Irak ile Kuveyt ve Suudi Arabistan arasında eski politik ve bölgesel sorunların dışında, petrol fiyat ve payları konusunda ciddi anlaşmazlıklar yaşanmıştır.¹⁶³⁴

Sonuç olarak ekonomik bir örgüt olarak kurulan OPEC, çoğu kez siyasi kararlarla öne çıkmıştır. Dahası Ortadoğu petrolünün klasik anlamda piyasası olmamış, kaynağa daha çok az sayıdaki üreticiler egemen olmuştur. Değişen ve genellikle çelişen petrol politikası amacının temeli ekonomik koşullar olsa da, söz konusu petrol politikası siyasi analizin önemli bir parçasını oluşturmuştur.¹⁶³⁵ Petrol üretim ve fiyatlarında ortak politikanın saptanması amacıyla oluşturulan OPEC, çoğu zaman üye ülkelerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalıştıkları bir örgüt görünümü taşımıştır. Devletler arasında kimi zaman yaşanan eşgüdümüne rağmen, üyelerin OPEC dışına çıkarak hareket ettikleri gözlenmiştir. Farklı ekonomik çıkarları olan Ortadoğu ülkeleri örgütü kendi hedeflerini

---

¹⁶³¹ Khusanjanova, a.g.e., s. 16.

¹⁶³² Noreng, a.g.e., s. 197.

¹⁶³³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 1.

¹⁶³⁴ Noreng, a.g.e., s. 197.

¹⁶³⁵ Noreng, a.g.e., s. 151.

gerçekleştirebilecek bir alan olarak görmüştür. Farklı ekonomik çıkarlar, ülkeler arasında kimi zaman siyasi sonuçlar da doğurmuştur. Yukarıda verilen örnekler dışında OPEC'in politik bir araç olarak kullanıldığı en iyi tarihsel örnek 1973 Ekim Savaşı olmuştur.

4.5.1. 1973 Ekim Savaşında Petrol ve Kuveyt

1967 Arap-İsrail Savaşı¹⁶³⁶ karşısında özellikle Irak'ın çabası, kısmen Mısır'ın zorlaması ve kamuoyunun muhalefeti sonucunda İsrail'i zor durumda bırakmak için Arap ülkeleri, petrolü siyasi bir silah olarak kullanmayı denemişlerdir.¹⁶³⁷ Savaş karşısında, Bağdat'a toplanan Irak, Suudi Arabistan, Libya, Kuveyt, Cezayir, Mısır, Bahreyn, Katar, BAE, Lübnan ve Suriye'nin temsilcileri Arap devletlerine karşı saldırgan eylemde bulunan ya da İsrail'e yardım eden devletlere petrol ambargosu uygulamayı kararlaştırmıştır. Kararın ardından diğer Körfez ülkeleri ile birlikte Kuveyt de İsrail'e yardım ettiği öne sürülen İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'ne petrol ambargosu başlamıştır.¹⁶³⁸ Ancak Venezuela, Endonezya ve İran'ın ambargoyu fırsat bilerek örgütün amaçlarına aykırı şekilde üretimlerini arttırması,¹⁶³⁹ o dönem Batı ve ABD'nin bağımlı olduğu tek petrol kaynağının Ortadoğu olmaması ve Arap ülkelerinin en önemli gelir kaynaklarından yoksun kalmayı göze alamamaları gibi nedenlerle petrolü siyasi silah olarak kullanma amacı başarıya ulaşamamıştır.¹⁶⁴⁰ Aynı zamanda bu dönemde Arapların petrol pazar güçlerinin görece zayıf olması ve ABD'nin kaynak fazlasını piyasaya sunması da ambargonun başarısızlığında etkili olmuştur.¹⁶⁴¹

¹⁶³⁶ Altı Gün Savaşı olarak bilinen savaş 5 Haziran 1967'de İsrail'in Mısır ve Suriye'ye saldırmasıyla başlamış ve 10 Haziran'da İsrail'in tam bir üstünlüğü ve Sovyetlerin Amerika'ya başvurusunun ardından İsrail'in ateşkese kabulüyle son bulmuştur (Detaylı Bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Cilt 1-2, 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003, s. 701-710). Savaşa giden süreçte Mısır, İran'dan İsrail'e gelen petrolü engellemek için Mayıs 1967'de Tiran Boğazı'nı İsrail gemilerine kapatmıştır (Veysel Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol: İmparatorluk Yolu**, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2009, s. 228).

¹⁶³⁷ Choucri, a.g.e., s. 4; Tetreault, "International Relations", s. 154; Armaoğlu, a.g.e., s. 726.

¹⁶³⁸ Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol...**, s. 229; Gürel, a.g.e., s. 119-120.

¹⁶³⁹ Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 257.

¹⁶⁴⁰ Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu...**, s. 380; Tetreault, "International Relations", s. 154; Armaoğlu, a.g.e., s. 726.

¹⁶⁴¹ Choucri, a.g.e., s. 4.

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Kuveyt,¹⁶⁴² El-Yarmouk tugayı adı altında sembolik bir askeri birlik oluşturmuştur. Söz konusu birlik daha sonra İsrail'e karşı savaşan diğer askerlere katılmak üzere Mısır topraklarına konuşlandırılmış, Filistin'e karşılıksız mali destek sağlamıştır.¹⁶⁴³ Olası bir savaşta İsrail'e ve destekçi ülkelere uygulanabilecek ambargo konusunda Araplar arasında yapılan görüşmelerde, petrol ambargosunun kendisini ekonomik anlamda zora sokacağını ve petrol pazarını kaybettireceğini savunan Kuveyt,¹⁶⁴⁴ İsrail'in saldırısı karşısında İngiltere'nin tepkisine rağmen başlatılan petrol ambargosuna dahil olmuştur.¹⁶⁴⁵ Kuveyt'in ambargoya dahil olmasında özellikle ülke içinde İsrail ve Batı karşıtı büyüyen toplumsal muhalefetin kendi rejimini tehlikeye sokmasının etkisi olmuştur.¹⁶⁴⁶ Meclis, yönetimden İsrail'e verdikleri destekten dolayı

¹⁶⁴² Kuveyt, İsrail-Filistin sorununda her zaman Filistin'in yanında yer almıştır. İsrail devletinin kurulduğu 1948 yılında birçok Filistinli mülteci Kuveyt'e gelip yerleşmiştir. Filistinliler, Kuveyt'in petrol ile hızlanan kurumsallaşma sürecinde önemli rol oynamışlardır. 1950'lerin sonunda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kurucularının çoğu iş hayatına ve Filistin'in kurtuluşuna yönelik stratejilerine Kuveyt'te başlamıştır. Dahası El-Fetih 1966'da Suriye'ye taşınana kadar Kuveyt'i genel merkezi yapmıştır. 1964'te Kuveyt yönetimi FKÖ'nün ülkede ofis açmasına izin vermiştir. Körfez Savaşı'nın hemen öncesinde yaklaşık 400.000 nüfusuyla Kuveyt içindeki en büyük azınlığı Filistinliler oluşturmuştur. Söz konusu kesimin ekonomi başta olmak üzere eğitim, sağlık gibi hizmet alanlarındaki varlığı ve Filistinli uzmanların nüfuzu ile Kuveyt, Filistin sorununa oldukça duyarlı olmuş ve böylece siyasi ve mali kuruluşları ile Filistinli liderler arasında karşılıklı ilişki gelişmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgaline kadar İsrail-Filistin uyuşmazlığında yönetim, daha çok mali ve diplomatik olarak her zaman Filistin ulusal hareketinin yanında olmuştur. Filistin-İsrail askeri çatışmalarında ciddi bir rol oynamamakla beraber Kuveyt mali gücüyle FKÖ'ye düzenli ve önemli miktarda maddi yardım yapmıştır. Diğer taraftan İsrail ile savaşan Mısır, Suriye ve Ürdün'e de önemli miktarda finans sağlamıştır. Filistin ile olan iyi ilişkiler, Irak'ın Kuveyt işgali sonrasında bozulmuştur. Savaşta, özellikle Saddam Hüseyin'in Filistin'in özgürleştirilmesi çabalarının Arap ulusal karakteri içinde koordine edilmesi ve Filistin'in kurtuluşu durumunda FKÖ'nün pozisyonunun Saddam tarafından kabulü şeklindeki teklifi karşısında, Ürdün ve Yemen dahil FKÖ lideri Yaser Arafat Irak'ın yanında yer almıştır. Böylece Kuveyt-Filistin ilişkileri ciddi yara almış ve Yaser Arafat'ın 2004 Kasım ayında ölümüne kadar da tam olarak düzelmemiştir. Savaş sonrasında Kuveyt içindeki Filistinlilerin statüsü en imtiyazlı topluluktan en az imtiyazlı yabancı kesime dönüşmüştür. Gerek Yaser Arafat'ın ölümü, Saddam Hüseyin iktidarının son bulması gerekse yükselen İran tehdidi karşısında Kuveyt'in FKÖ ile ilişkileri düzelmeye başlamıştır. Mahmud Abbas 2005'te FKÖ'nün liderliğine getirildiğinde Kuveyt ile ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır. Bu uzantıda 1991 Körfez Savaşı'nda Irak'a destek verilmesinden dolayı Kuveyt'ten resmi olarak özür dilemiştir. Günümüzde Kuveyt, Filistin sorununda KİK ile beraber hareket ederken BM'nin Filistin'i devlet olarak kabul etmesini desteklemiştir (Bkz. Baker, "The Gulf States and Israeli-Palestinian Conflict Resolution", s. 1-14; Ido Zelkowitz, "A Paradise Lost? The Rise and Fall of the Palestinian Community in Kuwait", *Middle Eastern Studies*, 50 (1), (2014), s. 86-99; Anthony ve Hearty, a.g.e., s. 136; Ann M. Lesch, "Palestinians in Kuwait", *Journal of Palestine Studies*, 20 (4), (1991), s. 42-54; Yusuf M. Ibrahim, "Palestinians in Kuwait Face Suspicion and Probable Exile", *New York Times*, (14.03.1991), <http://www.nytimes.com/1991/03/14/world/after-the-war-kuwait-palestinians-in-kuwait-face-suspicion-and-probable-exile.html?pagewanted=all>, (14.11.2015); "Abbas Apology to Kuwait Over Iraq", *BBC News*, (12.12.2004), http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4089961.stm, (14.11.2005).

¹⁶⁴³ Assiri, a.g.e., s. 51.

¹⁶⁴⁴ Ayhan, *Ortadoğu ve Petrol...*, s. 229-230

¹⁶⁴⁵ Smith, "The Making of a Neo-Colony?...", s. 169.

¹⁶⁴⁶ Ayhan, *Ortadoğu ve Petrol...*, s. 232.

İngiltere ve ABD'ye giden petrol gemilerini geçici olarak durdurmasını ve İran'dan İsrail'e verdiği petrolü kesmesi konusunda baskı yapmasını istemiştir.¹⁶⁴⁷

Devam eden petrol ambargosundan zarar gören Kuveyt, söz konusu yaptırımın ulusal gelirinde %40'lık bir azalmaya neden olduğunu savunarak uygulamanın kaldırmasını savunmuştur. 29 Ağustos 1967'de İsrail ile mücadele içinde olan cephe hattı ülkeleri Mısır ve Ürdün'e yönelik mali yardımın devamlılığının sağlanması koşuluyla ambargonun tamamen kaldırılması yönündeki Suudi Arabistan ve Libya ortak kararına dahil olmuştur.¹⁶⁴⁸ Petrolün politik silah olarak kullanılma amacı başarısızlıkla sonuçlanmış olmakla beraber Arap devletleri söz konusu kaynakla uluslararası politikada önemli bir rol oynayacaklarını görmüşlerdir.¹⁶⁴⁹ Ambargoyu Arap olmayan diğer OPEC ülkelerinin uygulamamasının yanında üretimlerini arttırmaları üretici Arap devletlerini alternatif yollar bulmaya itmiş ve sonuçta Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) ortaya çıkmıştır.¹⁶⁵⁰ Örgüt kuruluşundan sonraki yıllarda politik kararlar olarak uluslararası alanda etkinliğini arttırmayı başarmıştır. Bu uzantıda 1970'li yıllarla beraber

¹⁶⁴⁷ Assiri, a.g.e., s. 51; Anthony H. Cordesman, **The Gulf and the Search for Strategic Stability: Saudi Arabia, the Military Balance in the Gulf and Trends in the Arab-Israeli Military Balance**, London: Mansell Publishing Ltd. 1984, s. 568-581.

¹⁶⁴⁸ Baker, "The Gulf States and Israeli-Palestinian Conflict Resolution", s. 4; Gürel, a.g.e., s. 121.

¹⁶⁴⁹ Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol...**, s. 242.

¹⁶⁵⁰ Arap ülkelerini ilgilendiren konularda ortak politikanın belirlenmesinde yaşanan güçlükleri aşmak (Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu...**, s. 380) ve aynı zamanda kaynağı olmayan Arap devletlerinin petrolü İsrail'e karşı bir kez daha kullanmaları konusunda üretici devletlere baskı yapmalarının önüne geçerek üretici devletlerin olası zararlarını engellemek için Suudi Arabistan, Libya ve Kuveyt aralarında birleşmeye karar vermiştir (Gürel, a.g.e., s. 123). Tetreault da söz konusu örgütün özellikle 1967 petrol ambargosu sonunda gelirlerinde ciddi düşüş yaşayan Kuveyt, Suudi Arabistan ve Libya arasında, kendilerinin mali durumu ve vatandaşlarına yönelik kamu hizmetlerini karşılama yetenekleri gözetilmeksizin Arap radikallerinin petrolün politik bir silah olarak kullanılması yönündeki baskılarına karşı koyabilmek için oluşturulduğunu ifade etmiştir (Tetreault, "International Relations", s. 143, 154). Bu uzantıda 9 Ocak 1968'de Beyrut'ta söz konusu üç ülke kendi petrol politikalarını belirlemek üzere Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü'nü (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries-OAPEC) kurmuşlardır. Örgütün kuruluşunun temel amacı, başta Mısır olmak üzere örgütün dışında kalan Arap devletlerinin, gelirleri azalan söz konusu üç devletin petrol politikalarına karışmalarını ve örgüte üye devletlerin ekonomik çıkarlarına zarar vermelerini engellemek olarak saptanmıştır (Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 257; Gürel, a.g.e., s. 123). Merkezi Kuveyt olan örgütün ana organları üye devletlerin petrol bakanlarından oluşan konsey, icra bürosu, sekreterlik ve hukuk komitesi şeklinde oluşturulmuştur. Üç ülkeyle kurulan örgütün üye sayısı 1970'de Cezayir, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (o dönem ayrı Emirlikler olan Abu Dabi ve Dubai) katılımıyla artmıştır (OAPEC, "History: The Definition of The Organization", (t.y.), <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History>, (11.09.2015)). Kuruluşunda üyelik için petrolün "başlıca" gelir kaynağı olması şeklindeki koşul, 1971 Aralık ayında Abu Dabi'de yapılan OAPEC toplantısında "önemli" gelir kaynaklarından biri olması şeklinde esnetildikten sonra Suriye (1972), Mısır (1973), Irak 1972, Tunus (1982'den 1986'ya kadar) örgüte üye olarak kabul edilmiştir (Hasgüler ve Uludağ, a.g.e., s. 257; OAPEC, <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History>).

OAPEC üyesi ülkeler, petrol politikalarında özellikle Arap-İsrail sorunu ile sürekli bağlantı kurarak söz konusu kaynağı siyasal amaçlı kullanmaya başlamışlardır.¹⁶⁵¹

1970’li yılların ortasında siyasi hedeflere ulaşmak amacıyla başlattığı petrol politikaları ile OPEC, tek başına en üst uluslararası odak noktası olmuş, tüm dünyanın gözü örgütün toplantılarına çevrilmiştir.¹⁶⁵² 6 Ekim 1973’de dördüncü Arap-İsrail Savaşı’yla beraber petrol politik araç olarak kullanılmaya ve böylece dünya bir petrol bunalımına sürüklenmeye başlanmıştır.¹⁶⁵³ 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda Arapların kaybettikleri toprakları geri almak amacıyla ortaya çıkan 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı), 6 Ekim 1973’te Mısır ve Suriye’nin İsrail’e saldırısıyla başlamıştır.¹⁶⁵⁴ Arap devletlerinin savaş başlarındaki üstünlüğü 11 Ekim’de İsrail’e geçmiş ve savaş büyük güçlerin arabuluculuğu sonunda 25 Ekim 1973’te yapılan ateşkesle son bulmuştur.¹⁶⁵⁵ Savaş sırasında Mısır kuvvetleri işgal altındaki Sina Çölü’ne ulaştıklarında, ABD ve Hollanda İsrail yanlısı politikalar izleyince Arap kamuoyunda petrolün bu ülkelere karşı kullanılması yönünde baskılar artmıştır. OPEC bünyesindeki Kuveyt dahil diğer Arap ülkeler, İsrail’e olan desteğin son bulması amacıyla üretimlerini kısma, ABD ve Hollanda’ya yönelik bir ambargo uygulama yoluna gitmiştir.¹⁶⁵⁶ Ambargo ile Arap devletleri, aynı zamanda Arap petrolüne bağımlı Japonya ve Batı Avrupa ülkelerinin desteğini almayı hedeflemişlerdir.¹⁶⁵⁷ Özellikle ABD’nin müttefiki Arap devletleri o dönemde söz konusu devletin İsrail yanlısı Ortadoğu politikasını eleştirmeye başlamış ve bu konudaki tavrını değiştirmemesi durumunda petrol üretiminde değişikliğe gidileceğini belirtmişlerdir.¹⁶⁵⁸

Savaş karşısında Kuveyt, FKÖ’ye ekonomik yardım yapmanın yanında iki askeri birliğini Mısır ve Suriye sınırlarına göndermiş, uluslararası alanda Filistin’e destek sağlamak için yoğun çaba harcamıştır.¹⁶⁵⁹ Kuveyt, İsrail’e destek veren ülkelere yönelik

---

¹⁶⁵¹ Gürel, a.g.e., s. 124.

¹⁶⁵² Yergin, a.g.e., s. 597.

¹⁶⁵³ Armaoğlu, a.g.e., s. 725.

¹⁶⁵⁴ Engdahl, a.g.e., s. 191.

¹⁶⁵⁵ Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol...**, s. 249.

¹⁶⁵⁶ Foley, a.g.e., s. 47; Demir, a.g.e., s. 236; Choucri, a.g.e., s. 2.

¹⁶⁵⁷ Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol...**, s. 259.

¹⁶⁵⁸ Gürel, a.g.e., s. 149.

¹⁶⁵⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 129; Assiri, a.g.e., s. 51.

petrol ambargosunun da öncülerinden olmuş, karara ilişkin birçok toplantıya ev sahipliği yapmıştır. Ambargo sürecinde tüm üretici ülkelerin üzerinde anlaştığı politikaya destek vereceğini bildiren Kuveyt, petrolün Arap özgürlük savaşına yardımcı olacak bir araç olarak kullanılmasını sağlamak üzere üretici Arap ülkelerini ülkeye davet etmiştir.¹⁶⁶⁰ İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini sağlamak amacıyla 16 Ekim 1973'de Basra Körfezi ülkelerinin petrol fiyatını yüzde 70 oranında arttırma,¹⁶⁶¹ 17 Ekim 1973'de Kuveyt'te toplanan 10 OAPEC üyesi devletin temsilcilerinin İsrail'in 1967'de aldığı yerleri geri verip Filistinlilerin yasal hakları güvenceye kavuşturulana kadar üretimi her ay en az % 5 oranında azaltma¹⁶⁶² ve İsrail'e destek veren ABD ve Hollanda'ya tam bir ambargo uygulama kararlarını desteklemiştir.¹⁶⁶³ 4 Kasım 1973 itibariyle üretimin aniden % 25 oranında düşürülme politikasını da izlemiştir.¹⁶⁶⁴ II. Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllara kadar nispeten düşük ve istikrarlı seyreden petrol fiyatları 1973 Ocak ayında 2.59 dolardan Ekim ayında 5.11 dolara ve Ocak 1974'te 11.65 dolara çıkarak dörde katlanmıştır.¹⁶⁶⁵ Söz konusu ambargo kısa sürmekle beraber dünyanın her yerinde ciddi ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Aynı zamanda Ortadoğu petrolüne bağımlı İngiltere, Hollanda, Japonya gibi ülkelerin İsrail konusunda Arapların lehine politika değiştirmelerini sağlamıştır. Ambargonun tekrarlanmaması için ABD, Körfez ülkelerinin kaygılarını dikkate alma gereği duymuştur. Bu uzantıda ambargo Kissinger'ın Arap-İsrail uyuşmazlığın çatışan tarafları arasında yürütmeye başlattığı mekik diplomasisinde etkili olmuştur.¹⁶⁶⁶

Sonuçta ambargo üretici ülkelerin petrol pazarında güçlü bir güç olarak hareket edebileceklerini ortaya koymuştur. Ekonomik ve siyasi kazanımlar konusunda petrolün gücünü OPEC içindeki Arap üreticilerine göstermesi açısından dönüm noktası olmuştur.¹⁶⁶⁷ Ambargo, petrol şirketlerinde devletlerin paylarını arttırmasını da beraberinde

---

¹⁶⁶⁰ Ayhan, **Ortadoğu ve Petrol...**, s. 252, 253.

¹⁶⁶¹ Muhittin, a.g.e., s. 5-6.

¹⁶⁶² Kona, "Ortadoğu Petrolü ve Büyük Güçler", s. 77.

¹⁶⁶³ Choucri, a.g.e., s. 4.

¹⁶⁶⁴ Assiri, a.g.e., s. 51; Muhittin, a.g.e., s. 5-6.

¹⁶⁶⁵ Rüstem Yanar, "Petrol Fiyatlarındaki Düşüş ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri", **ORSAM**, ORSAM Rapor No: 194, (2014), s. 9; Armaoğlu, a.g.e., s. 726.

¹⁶⁶⁶ Foley, a.g.e., s. 47.

¹⁶⁶⁷ Choucri, a.g.e., s. 2.

getirmiştir.¹⁶⁶⁸ 1973-74 ilk büyük petrol krizinin etkisinde OPEC tek taraflı olarak arz ve fiyatların kontrolünü almış, ardından BAE, Cezayir, Katar, Suudi Arabistan ve Venezüella ile birlikte Kuveyt petrol endüstrisini millileştirmiştir.¹⁶⁶⁹ Petrol endüstrisinin millileştirilmesi ile güç şirketlerden devletlere kaymış ve böylece petrol pazarı siyasi olaylara karşı daha duyarlı hale gelmiştir.¹⁶⁷⁰ Ambargo başarı şansını yakalamış olmakla beraber uzun sürmesi durumunda üretici ülkelerin dış dünyaya bağımlılığı göz önüne alındığında onlar için de olumsuz sonuçlar doğurabilecekti. İhracatçı ile ithalatçı ülkelerin karşılıklı bağımlılığı, geniş kapsamlı bir ambargonun sürekli başarı doğurma şansını yok etmiştir. Bunun farkında olan üreticiler petrolü daha rasyonel bir çerçevede çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır.

4.6. 1990 Öncesi Kuveyt-ABD İlişkileri

“Körfez devletleri dünya petrol rezervinin %65’inden fazlasına sahip iken ABD ve müttefikleri bölgenin kaynaklarını serbest bir şekilde kullanma hakkına sahip olmalıdır.”¹⁶⁷¹

ABD-Kuveyt ilişkilerini Körfez bölgesindeki mevcut enerji kaynaklarından bağımsız ele almak mümkün değildir. ABD’nin gerek Kuveyt gerekse diğer Körfez ülkeleriyle ilişkilerini belirleyen en önemli unsur bölgedeki petrol ve doğal gaz yataklarıdır. Soğuk Savaş yıllarında dahi ABD’nin bölgeyi Sovyetlerden uzak tutmak istemesinde petrol büyük rol oynamıştır. Önceleri İngiltere’nin kontrolünde olan bölge II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle 1970’li yıllara doğru, ABD’nin etkisine girmiştir. Söz konusu dönemde ABD, bölge çıkarlarını müttefikleri İran ve Suudi Arabistan üzerinden gerçekleştirdiğinden Körfez’de büyük etkinlik göstermemiştir. Ancak 1979 İran İslam Devrimi’nden sonra müttefik İran’ın kaybı, Sovyetlerin Afganistan işgali, İran-Irak Savaşı karşısında ABD bölge konusunda alternatif politikalara yönelmiştir. Söz konusu dönemden sonra ABD günümüze kadar sürecektir şekilde özellikle enerji çıkarlarını korumak üzere askeri seçenek dahil her şekilde bölgede varlık göstermeye başlamıştır. Günümüzde de Körfez petrolü ABD’nin önemli dış politika konusunu oluşturmaya devam etmektedir.

---

¹⁶⁶⁸ Foley, a.g.e., s. 47.

¹⁶⁶⁹ Noreng, a.g.e., s. 187.

¹⁶⁷⁰ Choucri, a.g.e., s. 9.

¹⁶⁷¹ Klare, a.g.e., s. 84.

Enerji güvenliğini ulusal güvenliğin devamı açısından hayati görmesi ve enerji arzının devamı için petrol ve doğal gaz ihtiyacı duyduğunu açıkça ifade etmesi ABD'nin petrole olan bağımlılığını ve böylece stratejik unsur enerjinin dış politikasının önemli bir bileşenini oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.¹⁶⁷² Abolfathi, fiyat ve üretim miktarını etkilemek, kaynak güvenliğini ABD önceliğinde devam ettirmek ve petrol fiyatının dolar cinsinden belirlenmesinin sürekliliğini sağlamak amacıyla devletin, üretici ülkeleri kontrol altında tutmak istediğini ifade etmiştir.¹⁶⁷³ Körfez'in küresel petrol rezervinin yaklaşık üçte ikisine sahip olması¹⁶⁷⁴ ABD'nin bölgeye ilgisinin kaçınılmazlığını açıkça göstermektedir. Dünya petrol tüketimi artmaya devam ederken gelecek yıllarda söz konusu talebi karşılayacak sınırlı sayıdaki ülkenin çoğunun Basra Körfezi'nde bulunması¹⁶⁷⁵ ve 1990'lı yılların ikinci yarısında bu bölgeden 16.3 milyon varil ithal edilen petrolün 2020'de 36,4 milyon varile yükselmesinin beklenmesi Basra petrolünün ABD ve diğer sanayi ülkeleri için önemini açıkça ortaya koymaktadır.¹⁶⁷⁶ Ortadoğu'daki mevcut petrol rezervlerinin çoğunu da Irak'ın güney bölgesi, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn arasındaki çok dar bir alanda bulunması ve kaynağın büyük oranda dar bir koridorla Hürmüz boğazı üzerinden dünyaya ulaştırılması bölgeyi ABD için stratejik bir konuma taşımaktadır.¹⁶⁷⁷

Enerji arzı güvenliği yanında ABD, dünya gücünü devam ettirmek için de bölgeyi hayati görmektedir. Sajedi Körfez bölgesindeki fosil yatakları ile ABD'nin temel çıkarları ve hegemonik gücü arasında doğrudan bir bağ olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁷⁸ ABD ham petrol ithalatında tek bölgeye bağımlılığı azaltarak Basra Körfezi'nden satın aldığı oranı düşürmesine rağmen burayı kontrol altında tutmak istemektedir. ABD, Körfez'de nüfuzunu devam ettirerek bölge petrolüne büyük ihtiyacı olan ve kendisinin rakibi olarak yükselen Japonya, Çin, Hindistan ve kısmen AB'yi kendisine bağımlı hale getirmeyi amaçlamaktadır.¹⁶⁷⁹ Sonuç olarak Basra Körfezi'nin kaynaklarını ulusal güvenliği için hayati gören ABD, bölge petrol üretim, miktarına engel oluşturan her türlü durum ve gücü

¹⁶⁷² Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 816; Stern, a.g.e., s. 239.

¹⁶⁷³ Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 818.

¹⁶⁷⁴ Klare, a.g.e., s. 75.

¹⁶⁷⁵ Sajedi, a.g.e., s. 81.

¹⁶⁷⁶ Klare, a.g.e., s. 82.

¹⁶⁷⁷ Ramazan İzol ve Samet Zenginoğlu, "11 Eylül ve Sonrası: Terörizm, Petrol ve Nükleer Tehdit Ekseninde Ortadoğu", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (2), (2014), s. 431.

¹⁶⁷⁸ Sajedi, a.g.e., s. 82.

¹⁶⁷⁹ Sajedi, a.g.e., s. 86; Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 817.

engellemek için güç kullanmayı dahi onaylamaktan çekinmemiştir.¹⁶⁸⁰ ABD, Körfez'deki çıkarlarına tehdit oluşturacak gerek bölgesel gerek dış güçlerin burada başat duruma geçmelerini engellemeye çalışmaktadır. Soğuk Savaş yıllarında ABD, Körfez'in Sovyet etkisi altına girmesini engellemek, çıkarlarına hizmet edecek şekilde bölgesel istikrarı devam ettirerek petrolün sevkiyatının sürekliliğini sağlamak için buraya yönelik belirlediği politikanın bir halkasını özellikle 1979 ve sonrasında Kuveyt oluşturmuştur. Bölge ülkelerinden Kuveyt ise, büyük komşuların kendisine yönelik olası tehditlerini bertaraf etmek için genellikle ABD'ye yaklaşmayı çıkarlarına uygun görmüş olmakla beraber söz konusu devlete yaklaşımı bölgede gelişen olaylara göre farklılık göstermiştir.

Bağımsızlık döneminin Soğuk Savaş yıllarına denk gelmesi karşısında Kuveyt, egemenliğinin ilk yıllarında ihtiyatlılık politikası çerçevesinde bir bloka yanaşmaktan uzak durarak iki süper güç arasında denge politikası gütmüştür.¹⁶⁸¹ Kuveyt, dış politika davranışlarında o dönemin iki kutuplu sisteminin liderlerinin ve bölge ülkelerinin doğrudan hedefi olmayacak bir tutum içinde olmuştur. Uzun yıllar İngiltere'nin korumasında kalmış olmakla beraber bağımsızlık sonrasında iki süper güçten herhangi birine doğrudan yanaşmanın saf dışı bıraktığı diğer gücün kendisine ciddi bir tehdit oluşturacağı ve ülke içindeki farklı ideolojilere sahip kesimlerin muhalefetine yol açacağı öngörüsüyle doğrudan ABD ya da Sovyet nüfuzu altına girmekten kaçınmıştır. Yeni bağımsız bir devlet olarak varlığının hukuki devamını sağlamak için petrol gücünü kullanarak uluslararası alanda destek bulmaya çalışmıştır.

Varlığını devam ettirmek paralelinde Körfez güvenliğinin sağlanmasında sorumluluğun bölge ülkelerinde olmasını savunarak söz konusu devletlerle ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir. Kuveyt İngiltere'nin bölgeden tamamen çekilmesinden sonra Körfez'de oluşan güç boşluğunun bölge devletleri tarafından doldurulmasını savunmuştur.¹⁶⁸² Anlatılanlar çerçevesinde ABD-Kuveyt günümüz ilişkileri bağımsızlık döneminin ilk yıllarında ortaya çıkmaktan ziyade bölgede cereyan eden 1979 İran İslam Devrimi ve özellikle ardından gelen İran-İrak Savaşı'nın son dönemlerinde gelişmeye başlamıştır. İlişkiler 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile güçlenerek günümüze kadar

---

¹⁶⁸⁰ Klare, a.g.e., s. 77.

¹⁶⁸¹ Tetreault, "International Relations", s. 141.

¹⁶⁸² El-İbrahim, a.g.e., s. 145.

gelmiştir. Özellikle işgal karşısında Kuveyt, bağımsızlık öncesi İngiltere örneğinde olduğu gibi küçük ülke olarak kendi bağımsızlığını sürdürmenin büyük bir dış gücün varlığıyla mümkün olacağını tekrar görerek ABD ile müttefiklik ilişkisi geliştirmiştir.

İki ülke ilişkilerini Kuveyt'in henüz bağımsızlığını kazanmadığı 19. yüzyılın sonlarına kadar geri götürmek mümkündür. 1891'de Amerikan Reform Kilisesi çok sayıda doktor ve hemşireyi bölgeye göndermiştir.¹⁶⁸³ Ardından Kuveyt Şeyhi Mübarek El-Sabah Kiliseyi sağlık merkezi açması için Kuveyt topraklarına davet etmiştir. Talep karşısında 1911'de ilk Amerikan hastanesi açılmış, bunu okullar takip etmiştir.¹⁶⁸⁴ Petrol ilişkileri ise Amerikan petrol şirketlerinin bölgede imtiyazlar elde etmeye başladığı 1930'lu yıllarda başlamıştır. 1934'te Amerikan şirketi Gulf Oil Corporation, APOC ile beraber bütün Kuveyt topraklarında petrol konusunda imtiyaz elde etmiştir.¹⁶⁸⁵ 1934'te İngiliz petrol şirketi Anglo-Persian Oil Company ile Gulf Oil Corporation tarafından ortak kurulan Kuveyt Oil Company (Kuveyt petrol şirketi), Kuveyt Şeyhi ile tüm Kuveyt toprağını kapsayan bir ayrıcalık anlaşması yapmıştır.¹⁶⁸⁶ Ancak söz konusu dönemlerde İngiltere'nin buradaki etkinliği ABD'nin hareket alanını sınırlamıştır. İngiltere, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında ABD'nin burada konsolosluk açmasının önüne geçmiştir.¹⁶⁸⁷ ABD ancak 1951 Ekim ayında Kuveyt'te ilk konsoloslughunu açmış ve bağımsızlık tarihinden sonra temsil, elçilik düzeyine çıkarılmıştır.¹⁶⁸⁸

İki ülke arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler 1970'li yıllarda İngiltere'nin bölgeden tamamen çekilmesi ve burada cereyan eden gelişmeler ışığında gelişmeye başlamıştır. 1971'de ABD ilk elçisini Kuveyt'e göndermiş, Kuveyt de ABD ile özel ekonomik ilişkiler geliştirerek petrol gelirlerinin bir kısmını söz konusu ülkede yatırıma dönüştürmüştür.¹⁶⁸⁹ 1970'li yılların sonunda bölgeye ilişkin tehdit algılamasının artmasıyla ABD, diğer Körfez

---

¹⁶⁸³ Foley, a.g.e., s. 26.

¹⁶⁸⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127.

¹⁶⁸⁵ Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 348.

¹⁶⁸⁶ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 55; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127.

¹⁶⁸⁷ Foley, a.g.e., s. 17.

¹⁶⁸⁸ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9; "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", **Global Security**, (t.y.), <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>, (10.12.2015); Kenneth Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", **Congressional Research Service, The Library of Congress, RS21513**, (2005), s. 1.

¹⁶⁸⁹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127.

ülkelerinin yanında Kuveyt'e de daha fazla önem vermeye başlamıştır. Ancak Kuveyt, İngiltere'nin bölgeden ayrılmasıyla boşalan yeri hemen ABD'ye bırakmamış, Batı ile daha çok ilişki içinde olmakla beraber Soğuk Savaşın her iki bloku ile iletişim kurarak denge politikası yürütmeye çalışmıştır. Dahası Kuveyt 1980'de başlayan Irak-İran savaşının ilerleyen yıllarına kadar stratejik ve politik olarak yalnızca ABD'ye dayanmaktan kaçınmıştır.¹⁶⁹⁰ Diğer taraftan ABD-Kuveyt yakınlaşması, ABD'nin İsrail yanlısı politikası dolayısıyla Kuveyt'in bölgesel güçleri dengelemesini zorlaştıracığından mümkün olmamıştır.¹⁶⁹¹

İki süper güçten birine iyice yanaşmak yerine orta yol politikasını takip eden Kuveyt, 1970'li yıllarla beraber Irak'ın ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturması karşısında kendini korumak için ABD'yle ilişkilerini geliştirmiştir. Kuveyt ülkesinin askeri durumunun araştırılıp söz konusu askeri kapasitesinin geliştirilmesi konusundaki ABD teklifini kabul etmiştir.¹⁶⁹² Diğer taraftan 1961'den 1980'li yılların ortalarına kadar Sovyetlerle¹⁶⁹³ ilişki kuran tek KİK ülkesi Kuveyt olmuştur.¹⁶⁹⁴ Kuveyt, Batı'nın varlığını diğer taraftan o dönem Sovyetlerin Irak ile olan yakın ilişkilerini gözeterek Bağdat'ı dengelemek¹⁶⁹⁵ ve ülke içindeki Doğu Blokuna sempati duyan kimi Arap milliyetçilerini yatıştırmak gibi stratejik kaygılarla Sovyetlerle ilişkilerini geliştirmiştir.¹⁶⁹⁶

Sovyetlerin o dönem müttefiki Irak'a silah transfer etmesinin kendisine yönelik saldırı kapasitesini arttıracığını düşünen Kuveyt, Bağdat'ı dengelemek için Sovyetlerden silah alımını hızlandırmaya çalışmıştır. Ardından iki ülke arasında 1977'de Kuveyt'in

¹⁶⁹⁰ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9.

¹⁶⁹¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 1.

¹⁶⁹² Assiri, a.g.e., s. 83.

¹⁶⁹³ Soğuk Savaş ile birlikte Sovyetler'in Körfez'e yönelik politikası daha çok Batı'nın bölgedeki etkinliğini sınırlamak, buranın denetimini ele geçirecek kendi güvenliğini tehdit edecek bir gücün ortaya çıkmasını engellemek ve fiyatın yüksek tutulması kaydıyla petrolün sevkinin sürekliliğini sağlamak şeklinde olmuştur. Dahası Sovyetler Batı'nın egemenliği altında yaşayan ülkelerin bağımsızlıklarını desteklemiş ve bölgede Batı yanlısı büyük ülkeleri dengelemek için küçük devletlerle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır (Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 82).

¹⁶⁹⁴ Assiri, a.g.e., s. 79; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 85; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 1; Kelly, a.g.e., s. 247.

¹⁶⁹⁵ 1963 öncesinde Irak'ın Kuveyt'i ilhak girişimi karşısında Sovyetler, Irak'ı desteklemiş ve Kuveyt'in BM'ye girişini engellemiştir (Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126).

¹⁶⁹⁶ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9.

Sovyetlerden silah ve diğer askeri teçhizat alımını öngören anlaşma imzalanmıştır.¹⁶⁹⁷ Anlaşma da aynı zamanda iki tarafın da Körfez'e yönelik her türlü yabancı müdahaleye karşı oldukları, Sovyetlerin bölge devletlerinin kendi doğal kaynakları üzerinde ulusal denetim kurmalarını desteklediği belirtilmiştir.¹⁶⁹⁸ Anlaşma Kuveyt'in bölgede herhangi bir yabancı gücü istemediğini açıkça göstermektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle kısmen bozulmuştur.¹⁶⁹⁹ İşgal karşısında komünist ideolojinin ve Sovyet nüfuzunun bölgeye iyice yayılmasından endişe duyan Kuveyt'in tepkisi diğer Körfez ülkelerine kıyasla daha pragmatik olmuştur. Kuveyt ABD'nin bölgede güç kullanmasına ve Sovyetlerin Afganistan'ı işgaline karşı olduğunu ifade ederek iki süper güce yönelik güvensizliğini göstermiştir. Sorunun BM çatısı altında barışçıl ve adil çözümünü ve yabancı askerlerin Afganistan'dan geri çekilmesini vurgulamıştır.¹⁷⁰⁰ KİK doğmadan bir ay önce Kuveyt Dışişleri Bakanı Sabah El-Ahmet'in Moskova'yı ziyaret ederek özellikle örgüt için Sovyetlerin onayını almak istemesi Kuveyt'in dış politikada doğu blokunu gözetmeye devam ettiğinin önemli bir göstergesi olmuştur.¹⁷⁰¹

Kuveyt 1979'da İran'da yaşanan İslam Devrimi ve Sovyetlerin Afganistan işgali karşısında Basra Körfezi'ndeki çıkarlarını korumak adına ABD'nin bölgede askeri varlığını arttırmaya yönelik stratejisine mesafeli durmuştur.¹⁷⁰² Kuveyt, dünya kamuoyunda Körfez'in yabancı askeri varlığa ihtiyacı olduğu inancı yaratılarak bölgede askeri tesis kurulmasına ya da acil müdahale gücü şeklindeki askeri birlikler bulundurulmasına karşı olduğunu vurgulamıştır. Bölge güvenliğinin sağlanmasında dış müdahaleye açıkça karşı çıkmıştır.¹⁷⁰³ Kuveyt'in stratejik ve politik olarak ABD'ye karşı ihtiyatlı tutumu, Körfez'de doğrudan bulunmasına mesafeli duruşu Irak-İran savaşının gelişim süreci ile birlikte 1980'li yılların ortasından sonra değişmiş ve söz konusu ülkeye yönelik çekinceleri zayıflamaya başlamıştır.

¹⁶⁹⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; Assiri, a.g.e., s. 81; Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 84-85, 105.

¹⁶⁹⁸ Arı, **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 105.

¹⁶⁹⁹ Moubarek, a.g.e., s. 542; Assiri, a.g.e., s. 68.

¹⁷⁰⁰ Assiri, a.g.e., s. 68.

¹⁷⁰¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126; Assiri, a.g.e., s. 81.

¹⁷⁰² Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 21.

¹⁷⁰³ Assiri, a.g.e., s. 76.

Kuveyt özellikle İran-Irak Savaşı gibi bölgede yaşanan gelişmelerin kendi güvenliğine yakın tehdit oluşturması ve gücünün öylesi bir savaşa baş edemeyecek olması karşısında Batı'nın desteğine daha fazla ihtiyaç duymaya başlamıştır. Özellikle 1984 yılından itibaren Kuveyt petrol tankerleri ile diğer ticari gemileri İran'ın hedefi olmuştur.¹⁷⁰⁴ Ardından İran'ın 1986'da Kuveyt'e yakın Faw adasını işgal etmesiyle ülke doğrudan Tahran tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Gelişmeler, Kuveyt'in kendisini korumak adına dış güçlerin yardımını aramasına yol açmıştır.¹⁷⁰⁵ İran tehdidi karşısında sorunun çözümü konusunda Kuveyt, öncelikli olarak BM, İslam Konferansı ve KİK gibi örgütlere başvurmasına rağmen 1986 Eylül ayında petrol tankerlerine yönelik İran'ın saldırılarını arttırması söz konusu girişimlerin yetersizliğine işaret etmiştir.¹⁷⁰⁶ Kasım 1986'da Abu-Dabi'de toplanan KİK zirvesinde, örgüt güçlerine bağlı bir birliğin Bubiyan adasına konuşlandırılması, petrol ve ticaret filolarının Körfez'in uluslararası sularında seyahat özgürlüğünün sağlanması şeklindeki Kuveyt'in önerileri diğer üyeler tarafından¹⁷⁰⁷ İran tehdidi korkusuyla geri çevrilince El-Sabah yönetimi alternatif arayışlara girmiştir.¹⁷⁰⁸

1987'de petrol sevkiyatını engelleme politikası, İran'ın petrol tesis ve tankerleri hedef almasıyla Kuveyt ticaretini ablukaya alma stratejisine dönmüştür.¹⁷⁰⁹ Böylece Kuveyt'in yaşam çizgisi olan ithal gıda ve petrol ihracatı tehdit altına girmiştir.¹⁷¹⁰ Suudi Arabistan ve Irak'ın deniz petrol rotası kadar kara boru hattıyla petrol sevkiyatını gerçekleştirmelerine rağmen Kuveyt'in ihracatının tümünü Körfez üzerinden gerçekleştirmesi nedeniyle¹⁷¹¹ iki ülke arasındaki deniz savaşının devamı kendisinin en önemli gelir kaynağına yönelik riskin sürekliliği anlamı taşımıştır. Sonuç olarak özellikle KİK'ten istediğini alamayan Kuveyt, 22 petrol tankerinin kiralanıp tankerlere yeniden bayrak çekilmesi için özellikle denge politikası çerçevesinde Sovyetler ve ABD başta

¹⁷⁰⁴ Armacost, a.g.e., s. 12.

¹⁷⁰⁵ Ramazani, "The Iran-Iraq War and The Persian Gulf Crisis", s. 61; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127.

¹⁷⁰⁶ Margaret G. Wachenfeld, "Reflagging Kuwaiti Tankers: A U.S Response in the Persian Gulf", **Duke Law Journal**, 1, (1988), s. 174, 177; Armacost, a.g.e., s. 12.

¹⁷⁰⁷ Özellikle tarafsızlık politikası çerçevesinde iki tarafla da ilişkilerini sürdüren Umman ile kendi topraklarındaki İran ve Şii nüfusu kıskırtmaktan ve Tahran'la olan ihracatının sekteye uğramasından çekinen BAE teklife sıcak bakmamıştır (Foley, a.g.e., s. 90).

¹⁷⁰⁸ Assiri, a.g.e., s. 101-102.

¹⁷⁰⁹ Armacost, a.g.e., s. 12; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 128; Assiri, a.g.e., s. 101-102.

¹⁷¹⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 138.

¹⁷¹¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 128.

olmak üzere BM Güvenlik Konseyi ülkelerine yaklaşmıştır.¹⁷¹² Böylece Kuveyt, Körfez'in korunmasının kıyı devletlerin sorumluluğunda olduğu yönündeki duruşundan uzaklaşarak yabancıların bölgeye müdahalesine kapı açmıştır. Petrol ihracatının geleceği için savaşın bir an önce son bulmasını isteyen Kuveyt, Körfez ülkelerinden istediğini alamayınca savaşa son vermeleri için uluslararası süper güçleri harekete geçirmeye çalışmıştır.

Sovyetler teklife hemen olumlu cevap verip Şubat 1987'de üç Kuveyt tankerini korumaya başlarken¹⁷¹³ İran'a saldırıları durdurması ve ülkenin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına saygı duyması çağrısında bulunmuştur.¹⁷¹⁴ ABD Kongre'deki İsrail lobisi dolayısıyla cevabını geciktirmiştir.¹⁷¹⁵ Olumlu cevabı ile birlikte Sovyetlerin bölgedeki askeri varlığını arttıracak olmasından çekinen ABD, o dönem İran'a silah sattığına ilişkin iddialar karşısında Körfez ülkelerini yatıştırmak amacıyla ve Kongre'yi söz konusu yardımın Kuveyt'e özgü olmaktan ziyade Körfez'e yönelik politikasının ayrılmaz parçası olduğu konusunda ikna etmesiyle bayrak teklifini Mart 1987'de kabul etmiştir. ABD, Kuveyt'in 11 petrol tankerini kiralarak onlara kendi bayrağını çekmiş ve savaş gemilerinin koruması altına almıştır.¹⁷¹⁶ Böylece Kuveyt'in talebi İngiltere, ABD ve Sovyetlerden olumlu cevap bulmuş ve 1987'de başlayan kiralama 1988'e kadar devam etmiştir. Sonuçta 1980'li yılların son dönemlerinde İran'ın gemi saldırıları karşısında Kuveyt dünyanın dikkatini savaşa çekmeye çalışarak savaşı uluslararasılaştırmayı başarmıştır.¹⁷¹⁷ Savaş uluslararası toplumun müdahalesiyle kısa bir süre sonra sona ermiştir.

---

¹⁷¹² Assiri, a.g.e., s. 101-102; Armacost, a.g.e., s. 13.

¹⁷¹³ Armacost, a.g.e., s. 13; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 126.

¹⁷¹⁴ Assiri, a.g.e., s. 82.

¹⁷¹⁵ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 128; Assiri, a.g.e., s. 102.

¹⁷¹⁶ Wachenfeld, a.g.e., s. 174; Armacost, a.g.e., s. 13-14; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 127-128; Ramazani, "The Iran-Iraq War and The Persian Gulf Crisis", s. 6; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10; "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 1-2.

¹⁷¹⁷ Assiri, a.g.e., s. 99, 107.

Şekil 8: Kuveyt Petrol Tankerlerini Koruyan ABD Savaş Uçak ve Gemileri¹⁷¹⁸

İran'ın Kuveyt'in ulusal güvenliğine risk oluşturması karşısında dış desteğe daha fazla ihtiyaç duyan El-Sabah liderliğindeki ülke, ABD'ye karşı mesafeli duruşundan uzaklaşmış ve onun desteğini almıştır. Kuveyt, petrol tankerlerine ABD bayrağının çekilmesini her iki taraf arasında stratejik zafer olarak nitelendirilmiştir.¹⁷¹⁹ Çünkü Sovyetlerle yapılan geçici kiralama anlaşmasının aksine ABD yasalarına bağlı olacak şekilde Kuveyt'e ABD bayraklarının çekilmesi iki ülke arasındaki uzun dönemli ilişkilerin göstergesi olarak yorumlanmıştır.¹⁷²⁰ Kuveyt daha sonra ABD ile olan askeri ilişkilerini daha da geliştirmiştir. 1988'in ilk dönemlerinde 3.000'den fazla Kuveytli askeri personel Amerika'da eğitim almıştır. 1988'li yılların ortalarında İsrail politikası dolayısıyla ABD Kongresinden yükselen bazı muhalefete rağmen iki ülke arasında, Kuveyt için o döneme kadarki en büyük askeri proje niteliğindeki anlaşma imzalanmıştır.¹⁷²¹ Sonuç olarak önceleri daha ihtiyatlı politika çerçevesinde ilerleyen iki ülke ilişkileri, İran-Irak savaşıyla gelişmeye başlamış ve ABD, güvenliğin sağlanmasında Kuveyt'in çok önemli ortağı haline gelmiştir. En nihayetinde ilişkiler, Irak'ın Kuveyt işgali ile stratejik bir boyuta taşınmıştır. 1 Ağustos 1990'a gelindiğinde her iki süper güçle iyi ilişkiler içinde olmakla beraber 2003'te Saddam Hüseyin'in devrilmesine kadar Kuveyt kendini hiçbir zaman güvende hissetmediğinden Saddam'ın saldırgan hırslarına karşı ABD ile olan bağlarını daha güçlü zeminde tutmuştur.¹⁷²²

¹⁷¹⁸ "Kuwait Profile:Timeline", **BBC News**, (03.12.2015), <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211>, (01.03.2016).

¹⁷¹⁹ Assiri, a.g.e., s. 107.

¹⁷²⁰ Armacost, a.g.e., s. 13.

¹⁷²¹ Assiri, a.g.e., s. 83.

¹⁷²² Quilliam, a.g.e., s. 45; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 128.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. 1990 SONRASI KUVEYT DIŞ POLİTİKASI: ARTAN GÜVENLİK KAYGISI

5.1. Petrolün Arttırdığı Kırılganlık

Bağımsızlık tarihinden itibaren kendi güvenliğini sağlamada önemli bir araç olarak kullanan petrol ile Kuveyt, uluslararası meşruiyetini arttırdığı gibi kendisine yönelen tehditleri çoğu zaman gidermeye çalışmıştır. Kuveyt özellikle büyük komşuların yarattığı güvenlik riskini gidermek için uzun yıllar denge politikası izlemiştir. 1980'li yılların ortasına kadar da yabancı dış güç yardımı olmadan kendi güvenliğini bölgesel düzeyde sağlamaya gayret etmiştir. Ancak 1980'li yılların ortasından itibaren İran'ın kendi güvenliğine yakın tehdit oluşturması Kuveyt'in dönemin blok güçlerine yönelik mesafeli duruşundan uzaklaşmasına yol açmıştır. Söz konusu tarihten sonra dış güçleri bölgenin içine çekmeye çalışan Kuveyt, 1990 yılında Irak'ın saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. 1990 Irak işgali, petrole dayalı güvenliği sağlama politikasının sınırlı etki yarattığını, dahası aynı kaynağın kendi güvenliğine risk oluşturduğunu Kuveyt'e göstermiştir. İşgal karşısında Kuveyt, kendi güvenliğini tek başına sürdürmenin zorluğunun değişmezliğini anlayarak yabancı himaye aramıştır. Kendi güvenliğini garantileyecek yabancı gücün korumasını da yine petrolle elde etmiştir.

Irak'ın Kuveyt işgali, bölgesel gelişmelerde dönüm noktası olmuştur.¹⁷²³ Irak'ın bölgeye yönelik revizyonist politikası Körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Özellikle Körfez Savaşı sonrasında Saddam yönetiminin iktidarda kalmaya devam etmesi saldırının doğrudan hedefi olan Kuveyt'in en önemli güvenlik sorununu oluşturmuştur. Irak'ın kendisini işgali, petrol kaynaklarının uluslararası meşruiyetini güçlendirdiği gibi zaafiyetini arttırdığını ortaya koymuştur. Körfez Krizi Kuveyt'in iç ve dış kırılganlık ve

---

¹⁷²³ Amiri, a.g.e., s. 193.

Hasasiyetini bir kez daha göstermiştir.¹⁷²⁴ Kuveyt, nitelik ve nicelik bakımından komşularına kıyasla küçük bir ülke olmasının ve özellikle jeostratejik ve petrol açısından önemli bir konumda bulunmasının kendi kırılganlığını sürekli hale getirdiğini Irak işgali ile görmüştür.

Ortadoğu'daki başlıca OPEC ülkeleri arasındaki güç dengesinin sadece petrolün yarattığı ekonomik dengeye dayanmadığı ülkelerin nüfusu, silahlanma kapasiteleri ve yabancı müttefiklerle şekillendiği işgal ile ortaya çıkmıştır.¹⁷²⁵ Irak kendisine kıyasla daha güçsüz ve bir o kadar önemli ülkeye aşırı petrol üretimi yaptığını iddia ederek saldırmaktan çekinmemiştir. İşgalle beraber petrolün küçük ülkenin elinde bulunmasının kendisine yönelik revizyonist politikaları arttırdığı anlaşılmış olmakla beraber yine aynı kaynağın bu tür devletlere yönelik saldırıyı bertaraf etmek için bölgesel ve uluslararası desteğin sağlanmasında önemli bir unsur olduğu da görülmüştür. Çünkü Kuveyt daha çok petrol dolayısıyla saldırıya uğramışken yine daha çok aynı kaynak sayesinde bölgesel ve uluslararası desteği almayı başarmıştır.

5.2. 1990 Irak'ın Kuveyt'i İşgali

Irak'ın 1961'de ve ardından 1973'te Kuveyt'i kendi topraklarına katma girişimi, Irak-İran Savaşı'nda küçük ülkenin desteğine ihtiyaç duyması nedeniyle geçici bir süre rafa kaldırılmıştır. 1990 öncesi Irak'ın saldırgan tavırları da her defasında avantaj, para gibi ödüllerle Kuveyt tarafından bertaraf edilmiştir.¹⁷²⁶ Ancak savaş sonrasında gerek Irak'ın İran'a üstünlük sağlayamaması gerekse savaşın kendisine getirdiği ekonomik zor durum Kuveyt'e yönelik toprak iddialarını tekrar su yüzüne çıkarmıştır. Böylece 1980'li yıllarda donmuş olan sorun 1990'da tekrar canlanmıştır. Niblock da çalışmasında İran'ın Irak'ın egemenliğine meydan okumasının defedilememesinin Bağdat yönetiminin daha küçük ve zayıf olan Kuveyt'e yönelmesine yol açtığını belirtmiştir.¹⁷²⁷ Kısacası İran-İrak Savaşı'nda İran'ın tamamen bozguna uğratılamama durumu doğrudan Kuveyt'in güvenliğine yeni bir tehdit doğurmuştur.¹⁷²⁸

¹⁷²⁴ Assiri, a.g.e., s. XIII.

¹⁷²⁵ Noreng, a.g.e., s. 158.

¹⁷²⁶ Tetreault, "International Relations", s. 157.

¹⁷²⁷ Niblock, 1982'den aktaran: Tetreault, "International Relations", s. 157.

¹⁷²⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

Irak savaş boyunca 14 milyar Kuveyt'ten olmak üzere¹⁷²⁹ Arap ülkelerinden ve diğer diş devletlerden yaklaşık 70 milyar dolar borç almış ve böylece tam bir ekonomik kriz ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁷³⁰ 1989'da toplam borcunun petrolden elde ettiği 13 milyar dolar gelirden çok daha fazla olması Irak'ın, Kuveyt'i ilhak girişiminin tarihsel toprak iddialarından ziyade ekonomik kaygılarla şekillendiğini ortaya koymaktadır. 1990 yılının ortalarında üç aylık ithalat değerindeki nakit rezervi, %40'lardaki enflasyon oranı Irak'ın zor ekonomik durumunu açıkça göstermiştir.¹⁷³¹ Savaş sonrasında rejimin güvenliğine risk oluşturacak şekilde Irak halkının karşı karşıya kaldığı işsizlik, temel gıda kıtlığı gibi olumsuzluklara 1990'dan itibaren petrol fiyatlarının düşmesi eklenince Bağdat yönetimi için olan resim daha da kararmıştır.¹⁷³² Gıda ve hizmet ithalatının tümünü dahi diş borçla gerçekleştirecek duruma gelen Irak, ekonomik zor durumla baş etmenin en kısa yolu olarak Kuveyt'in petrol ve mali değerlerini ele geçirmekte görmüştür.¹⁷³³

İran-İrak Savaşı sonrasında karşı karşıya kaldığı ekonomik darboğazla baş etmek adına Irak, önce Körfez ülkelerine yanaşmıştır. Savaşta, yanında yer alan ülkelere olan ve yaklaşık 10 milyar Kuveyt'e ait 50 milyar dolar değerindeki borcun silinmesi şeklindeki Irak'ın önerisini Kuveyt reddetmiştir.¹⁷³⁴ Ardından Arapların tek savunucusu olarak İran tehdidine karşı koymasının karşılığı anlamında savaş sonrası yeniden yapılanma için 10 milyar Kuveyt'ten olmak üzere¹⁷³⁵ 30 milyar dolar bağış yapmaları şeklindeki teklifi de kabul görmemiştir.¹⁷³⁶ Araplardan beklediği maddi desteği alamayan Irak, borçlarını ödemek için OPEC üzerinden fiyatları arttırmaya çalışmıştır.¹⁷³⁷ Bu amaçla 10 Temmuz'da Cidde'de toplanan Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar ve BAE petrol bakanları üretimi

---

¹⁷²⁹ Stern, a.g.e., s. 207.

¹⁷³⁰ Fred Halliday, "The Gulf War and Its Aftermath: First Reflections", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 67 (2), (1991), s. 226; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 9.

¹⁷³¹ Stein, a.g.e., s. 158; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10.

¹⁷³² Foley, a.g.e., s. 92-93; F. Gregory Gause III, "Iraq's Decisions to Go to War, 1980 and 1990", **Middle East Journal**, 56 (1), (2002), s. 52.

¹⁷³³ Gause III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 52; Noreng, a.g.e., s. 173; Stein, a.g.e., s. 158; Halliday, a.g.e., s. 226.

¹⁷³⁴ Stein, a.g.e., s. 150; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 265.

¹⁷³⁵ Gause, III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 53.

¹⁷³⁶ Amiri, a.g.e., s. 189-190; Foley, a.g.e., s. 93; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10.

¹⁷³⁷ Stern, a.g.e., s. 207.

kısmen fiyatları arttırmayı kararlaştırmış; ancak karara Kuveyt yönetimi uymak istememiştir.¹⁷³⁸

Kuveyt'in tutumu karşısında Bağdat yönetimi, 17 Temmuz 1990'da Irak'a ekonomik sabotaj uygulayacak şekilde Kuveyt ve BAE'nin fiyatları suni olarak düşürdükleri suçlamasında bulunmuştur. BAE ile beraber Kuveyt'in OPEC kotalarını ihlal edip fazladan üretim yaparak dünya petrol fiyatlarının düşmesine yol açtıklarını savunmuştur.¹⁷³⁹ Böylece borçlarını ödemekte ve zarar gören ekonomisini toparlamada güçlük çekecek şekilde Irak'ı 14 milyar dolar zarara uğrattıklarını iddia etmiştir.¹⁷⁴⁰ Zarar karşısında Kuveyt'ten 12 milyar dolar tazminat talep etmiştir.¹⁷⁴¹ Aynı zamanda Irak sınırları içinde yer alan Rumelia'dan Kuveyt'i petrol çıkarmakla suçlamıştır.¹⁷⁴² Buna karşılık Kuveyt'ten 2.4 milyar dolar tazminat istemiştir.¹⁷⁴³ Diğer taraftan Kuveyt'i, Irak toprakları üzerinde askeri tesisler, polis karakolları ve petrol tesisleri kurduğunu ve çiftlikler açtığını öne sürmüştür.¹⁷⁴⁴

Savaş zeminini hazırlayan Irak, Kuveyt'i işgal ile kaynak açısından Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahip ülke konumuna yükselmiş olacaktı.¹⁷⁴⁵ Toprak alımı sonucunda Irak, OPEC petrol üretiminin %20 ve dünya petrol rezervlerinin %25'ne sahip olarak Basra Körfezi'nde hakim güç konumuna yükselmeyi¹⁷⁴⁶ ve İran ile tekrar savaşabilecek donanımı karşılayacak finansmana sahip olmayı planlamıştı.¹⁷⁴⁷ Kısacası Irak eski gücünü fazlasıyla elde etmenin yolunu Kuveyt'in petrol kaynaklarında görmüştü. Noreng de çalışmasında Irak'ın 1990'da Kuveyt'e saldırısı

---

¹⁷³⁸ Stein, a.g.e., s. 149.

¹⁷³⁹ Terrill, a.g.e., s. 25-26; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10; Stern, a.g.e., s. 208; Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 355; Stein, a.g.e., s. 149; Gause, III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 53; Halliday, a.g.e., s. 226.

¹⁷⁴⁰ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 15; Foley, a.g.e., s. 93; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 264.

¹⁷⁴¹ Stein, a.g.e., s. 150.

¹⁷⁴² Klare, a.g.e., s. 76; Stern, a.g.e., s. 208; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10; Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 355; Terrill, a.g.e., s. 26; Halliday, a.g.e., s. 226.

¹⁷⁴³ Stein, a.g.e., s. 150; Amiri, a.g.e., s. 189-190; Foley, a.g.e., s. 93; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 264.

¹⁷⁴⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10.

¹⁷⁴⁵ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 265.

¹⁷⁴⁶ Terrill, a.g.e., s. 27-28; Amiri, a.g.e., s. 190; Kostiner, a.g.e., s. 791.

¹⁷⁴⁷ Amiri, a.g.e., s. 190.

ve bunu izleyen ABD öncülüğündeki Körfez Savaşı'nın büyük ölçüde petrol sebebiyle gerçekleştiğini ortaya koymuştur.¹⁷⁴⁸ Stern, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinin ilk nedenini petrolün oluşturduğunu belirtmiştir.¹⁷⁴⁹ Klare de Saddam Hüseyin'in petrol kaynaklarını arttırmak için Kuveyt'e saldırdığını ifade etmiştir.¹⁷⁵⁰ Stein çalışmasında Irak'ın Kuveyt'e yönelik niyetinin tarihsel iddialardan ziyade Körfez'i kontrol altına alarak gelecek yıllarda dünya petrol fiyat ve üretiminin en önemli karar merkezi haline gelmek olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁵¹ Uzmanların çoğu Irak'ın Kuveyt işgalindeki asıl amacının petrol açısından önemli olan Basra Körfezi'ni hakimiyeti altına almak olduğunu düşünmektedirler.¹⁷⁵²

Irak'ın tutumu karşısında Kuveyt, taviz vermeyerek uyuşmazlık konularından imtiyaz elde etmeye çalışmıştır.¹⁷⁵³ Irak, İran-Irak Savaşı boyunca istediği miktarda petrol ürettiğine göre Kuveyt'in de dilediği kadar üretim gerçekleştirebileceğini ve iki ülke arasındaki kesin sınırlar çözüme kavuşturulmadığından Irak'tan petrol çaldığı iddiasının gerçekliği yansıtmaktan uzak olduğunu savunmuştur. Irak'ın mevcut borcunun Kuveyt'in sınırlı pazarlık gücünü arttırdığını ve böylece ülkesine bir getirisinin olması durumunda söz konusu borcun silinebileceğine düşünmüştür.¹⁷⁵⁴ Diğer taraftan İran'la savaş boyunca Bağdat'a yapılan 13 ile 20 milyar dolar arasındaki yardım¹⁷⁵⁵ ve söz konusu dönemde Irak'ın müzakereden yana olduğunu ifade etmesi Kuveyt'te, komşu ülkenin kendisine saldırmayacağı inancının gelişmesine yol açmıştır.¹⁷⁵⁶ Kuveyt, Irak'ın kendisine yönelik tarihsel iddialarını da yukarıda bahsedildiği üzere hukuki olmadığını vurgulamıştır. Sonuçta Kuveyt, Irak'a karşı taviz vermez bir tutum içinde olmuştur.¹⁷⁵⁷ Tersine Irak yönetiminin devamında gerekli olan kaynakları elde etmesinin önüne geçmek için üretimi arttırarak petrolü bir araç olarak kullanmıştır.¹⁷⁵⁸

---

¹⁷⁴⁸ Noreng, a.g.e., s. 152.

¹⁷⁴⁹ Stern, a.g.e., s. 207.

¹⁷⁵⁰ Klare, a.g.e., s. 83.

¹⁷⁵¹ Stein, a.g.e., s. 156.

¹⁷⁵² Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11.

¹⁷⁵³ Stein, a.g.e., s. 156.

¹⁷⁵⁴ Foley, a.g.e., s. 93.

¹⁷⁵⁵ Terrill, a.g.e., s. 26.

¹⁷⁵⁶ Stein, a.g.e., s. 159; Halliday, a.g.e., s. 227.

¹⁷⁵⁷ Kostiner, a.g.e., s. 791.

¹⁷⁵⁸ Gause, III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 49.

Irak'ın 1989'da Verbe ve Bubiyan adalarının kendisine kiralanması teklifi Kuveyt tarafından kabul edilmezken¹⁷⁵⁹ iki ülke arasındaki sınırlara ilişkin genel anlaşmaya varma girişimi de çözümsüz kalmıştır.¹⁷⁶⁰ Kuveyt savaş boyunca Irak'a verdiği desteğe dayanarak iki ülke arasındaki *de facto* sınırların çözüme kavuşması için Emir 1989'da Bağdat'ı ziyaret etmiştir. Ancak Irak'ın Kuveyt'e su vermesi karşısında Emirliğin Bağdat'a elektrik tedarikini öngören anlaşma kabul edilmiş ve sınırlar sorunu yine çözümsüz kalmıştır.¹⁷⁶¹ Irak'ın Kuveyt ile bir sınır anlaşması yapmaya yanaşmamasından ve Bubiyan ve Verbe adalarından vazgeçmemesinden endişelenen Emirlik, krizin tırmanması karşısında Bağdat'ın kendisine olan borcunu ödemek istemediğini ve Saddam'ın bölgede tek başına liderlik peşinde olduğunu ileri sürerek sorunu BM'ye taşımıştır.¹⁷⁶²

Petrol üretimi miktarı, borçlar, adalar ve sınır konularında istediğini alamaması karşısında Irak, 15 Temmuz 1990'da Kuveyt konusunda hazırladığı delilleri ortaya koyan bir mektubu Arap Birliği'ne göndermiştir.¹⁷⁶³ Kuveyt'in üretimi arttırarak kendisini zarara uğrattığı ve kendi sınır bölgesinden petrol çaldığı gerekçesiyle bir hafta sonra Irak, niyetinin ciddiyetini göstermek için askeri birliklerini sınıra konuşlandırmıştır.¹⁷⁶⁴ Irak'ın ciddiyetinin farkında olan başta Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve Suudi Arabistan Kralı Fahd olmak üzere Ürdün Kralı Hüseyin ve ABD sorunu yatıştırmak için uğraşmış; ancak özellikle ABD, savaşı öngörmediğinden çözüm konusunda ciddi baskı oluşturmamıştır.¹⁷⁶⁵ Kuveyt'ten çıkması karşısında İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan ve Suriye'nin Lübnan'dan derhal çıkması şeklindeki Irak'ın teklifi ABD tarafından kabul görmemiştir. Um Kasr limanının kalkınmasında ihtiyaç duyduğu Bubiyan ve Verbe adalarının Irak'a kiralanması ve petrol alanlarının çözümü konusundaki Suudi Arabistan teklifi yine ABD tarafından reddedilmiştir.¹⁷⁶⁶

---

¹⁷⁵⁹ Stein, a.g.e., s. 150.

¹⁷⁶⁰ Gause III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 57; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10; Kostiner, a.g.e., s. 792.

¹⁷⁶¹ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 142.

¹⁷⁶² Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 254, 265.

¹⁷⁶³ Foley, a.g.e., s. 94.

¹⁷⁶⁴ Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 356; Foley, a.g.e., s. 94.

¹⁷⁶⁵ Stein, a.g.e., s. 150.

¹⁷⁶⁶ Akins, a.g.e., s. 24.

Sonuç olarak 31 Temmuz 1990'da yapılan ikili görüşmelerde Irak'ın taleplerinin Kuveyt tarafından tekrar geri çevrilmesi sonucunda Saddam yönetimi işgale karar vermiştir. Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, 2 Ağustos 1990'da 150.000 asker ve 2000 tankını Kuveyt'e göndererek ülkeyi işgal etmiştir.¹⁷⁶⁷ Kuveyt ordusu ve güvenlik güçleri eğitim eksikliği, zayıf komuta ve kontrol dolayısıyla çok fazla direnememiştir. Hava saldırılarına karşı son derece Hasas olan askeri merkezi sistem, Iraklılar tarafından patlatılmıştır.¹⁷⁶⁸ Böylece 20.300 kişiden oluşan Kuveyt ordusu Irak güçleri karşısında kesin yenilgiye uğramıştır. Kısa bir süre sonra da Irak askerleri Kuveyt şehrine ulaşarak tüm devlet binalarını işgal etmiştir.¹⁷⁶⁹ Irak güçleri 3 Ağustos'ta Ortadoğu'nun en büyük petrol yatağı olan Bargam dahil Kuveyt'in güneyindeki petrol yataklarını ele geçirmiştir.¹⁷⁷⁰ Ardından Irak, 8 Ağustos'ta Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklarken 28 Ağustos'ta da ülke topraklarını kendisinin 19. ili ilan etmiştir.¹⁷⁷¹ Ar Rumallah petrol bölgesi, Verbe ve Bubiyan adalarını Basra vilayetine bağlamıştır.¹⁷⁷² İşgal boyunca Irak, Kuveyt'in petrol alanlarını ve stratejik tesislerini korumuştur.¹⁷⁷³ Kuveyt içinde geçici yönetim kurularak ülke halkı Irak kontrolü altına alınmaya başlanmıştır.¹⁷⁷⁴ Kuveyt çok sayıda kayıp vermiş, hayatta kalanlar Suudi Arabistan'a çekilmiş, milis güçler ve halk savunmasının ise işgalden kaçamayanlara yardımları sınırlı olmuştur.¹⁷⁷⁵

Irak, bölgesel gücünü tekrar elde etmek için Kuveyt'in petrolünü hayati görmüş ve kaynağı ele geçirmek adına savaş aracını tekrar ele almaktan çekinmemiştir. Ekonomik ve siyasi açıdan iyi durumda olmayan Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, gücünü geri kazanmak için, askeri güç ile¹⁷⁷⁶ petrol ve finansal kaynak bakımından oldukça zengin, stratejik konumu açısından oldukça önemli ve kendisine direnemeyecek kadar küçük

---

¹⁷⁶⁷ Amiri, a.g.e., s. 190; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 267; Foley, a.g.e., s. 94; Stern, a.g.e., s. 206-207; Stein, a.g.e., s. 150.

¹⁷⁶⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 86.

¹⁷⁶⁹ Stein, a.g.e., s. 147; Amiri, a.g.e., s. 190; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 267; Foley, a.g.e., s. 94; Stern, a.g.e., s. 206-207.

¹⁷⁷⁰ Stern, a.g.e., s. 207.

¹⁷⁷¹ Terrill, a.g.e., s. 27; Amiri, a.g.e., s. 190; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 267; Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 356.

¹⁷⁷² **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156.

¹⁷⁷³ Foley, a.g.e., s. 94.

¹⁷⁷⁴ Terrill, a.g.e., s. 27; Foley, a.g.e., s. 94.

¹⁷⁷⁵ Foley, a.g.e., s. 94.

¹⁷⁷⁶ Amiri, a.g.e., s. 190.

Kuveyt'i almakta görmüştür.¹⁷⁷⁷ Kısacası Irak bulunduğu ekonomik zor durumdan kurtulmak adına ve bölgesel gücünü tekrar tesis etmek için Kuveyt'i hedef seçmiştir. 1961 ve 1973 yıllarında olduğu gibi Kuveyt'e yönelik tarihsel iddialarını işgalini meşrulaştırmak adına kullanmıştır. Böylece Irak, 1990'da Kuveyt'e büyük oranda petrol ve para için saldırmıştır.¹⁷⁷⁸

Irak işgali Kuveyt'in iç/dış kırılma ve Hasasiyetini açıkça göstermiştir.¹⁷⁷⁹ İşgal, petrolün Kuveyt'e çoğu zaman ciddi dış politik avantaj sağladığı gibi kendisinin kırılma gücünü arttırdığını göstermiştir. Kuveyt petrol ile komşu büyük ülkeler için ekonomik tehdit oluşturmayı başarmış; ancak kendisinin söz konusu ekonomik aracı fazla kullanması, karşı tarafın politik ve askeri misillemesine yol açmıştır. Çünkü Kuveyt fiyatları düşürmek adına aşırı petrol üretim tehdidini gerçeğe dönüştürmüş, buna karşılık Irak da kendisinin kaynaklarını ve diğer değerlerini alarak Emirliği politik anlamda yok etmek için askeri tehdidi devreye sokmuştur.¹⁷⁸⁰ Buradan Kuveyt'in küçük ülke olmasının petrolü politik araç olarak kullanmasındaki etkinliğini sınırladığı ortaya çıkmıştır. Böylece petrol gelirleri Kuveyt'in toprak bütünlüğünü ve halkın güvenliğini korumada yetersiz kalmıştır.¹⁷⁸¹

5.3. 1991 Körfez Savaşı

İşgal karşısında bir gece içinde Suudi Arabistan'a geçen Kuveyt yönetimi buradan uluslararası destek aramaya başlamış ve kendisinin savunma aracı olan diplomasi hemen meyvelerini vermiştir. Çünkü işgalin ikinci gününde uluslararası toplum Irak'a tepki göstermiştir.¹⁷⁸² Dahası işgalin gerek ABD'nin gerekse Batılı ülkelerin bölgedeki ekonomik çıkarlarını ve doğal olarak petrolün güvenliğini tehlikeye sokması uluslararası toplumu harekete geçirmeyi zorunlu kılmıştır.¹⁷⁸³ Çünkü işgal ile beraber Irak kanıtlanmış dünya petrol rezervinin beşte birini kontrol altına almıştır.¹⁷⁸⁴ Avrupalılar kendi

¹⁷⁷⁷ Gause III, "Iraq's Decisions to Go to War...", s. 50.

¹⁷⁷⁸ Noreng, a.g.e., s. 197.

¹⁷⁷⁹ Assiri, a.g.e., s. XIII.

¹⁷⁸⁰ Noreng, a.g.e., s. 160, 162.

¹⁷⁸¹ Tetreault, "Autonomy, Necessity, and the Small State...", s. 587.

¹⁷⁸² Foley, a.g.e., s. 95.

¹⁷⁸³ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 251.

¹⁷⁸⁴ Terrill, a.g.e., s. 27.

ülkelerinde önemli yatırımları bulunan Kuveyt'in değerlerini korumak için hemen harekete geçmiştir. Soğuk Savaş'ın iki kutbu arasındaki uçurumun yıkılmış olması ve Kuveyt'in Sovyetlerle ilişkileri, iki süper gücün ortak olarak küçük ülkeyi korumaları sonucunu doğurmuştur.¹⁷⁸⁵ Kuveyt'i alması sonucunda Irak'ın, Suudi Arabistan'ın geniş petrol yataklarından Hama'ya yaklaşmış olması da endişe yaratmıştır. Çünkü Irak'ın Suudi Arabistan'ı ele geçirme durumu, dünya petrol rezervinin %65'nin sahibi olacağı ve böylece fiyatların tek belirleyicisi olarak dünya politikasında önemli güç elde edeceği anlamı taşımaktaydı.¹⁷⁸⁶ Böylece Irak'ın yeni petrol gücü karşısında petrole bağımlı dünya Bağdat'ı hesaba katmaksızın dış politika yürütemeyecek duruma gelmiş olacaktı.¹⁷⁸⁷ Bu uzantıda Osayimwese Irak işgali karşısında başlatılan Körfez Savaşı'nı, bölgenin büyük hidrokarbon rezerv ve üretiminin gerçek maliyetinin bir parçası olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁸⁸

ABD, Irak'ın Kuveyt ve Suudi Arabistan'a tehdit oluşturmaya başlaması karşısında petrol kaynaklarına ulaşımın tehlikeye gireceğini görerek ağırlığını Sovyetlerden Bağdat'a çevirmiştir.¹⁷⁸⁹ Böylece başta ABD olmak üzere Batılı devletler, Sovyetler, Arap devletlerinin büyük bir kısmı işgali kabul etmeyerek Irak'ı kınamış ve Kuveyt'ten koşulsuz çıkmasını istemişlerdir.¹⁷⁹⁰ Uluslararası toplumun hemen tepki gösterdiği saldırı karşısında İngiltere dönem Başbakanı Margaret Thatcher, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin başarıya ulaşmasına izin verilmesi durumunda hiçbir küçük ülkenin kendini tekrar güvende hissetmeyeceğini belirtmiştir.¹⁷⁹¹ ABD Başkanı George Bush petrol rezervinin Saddam'ın eline geçmesi durumunda mesleklerinin, yaşam tarzlarının ve dost ülkelerin özgürlüğünün tehlikeye gireceğini vurgulayarak Kuveyt ilhakını kabul etmeyeceklerini açıkça ifade etmiştir.¹⁷⁹² Irak işgali karşısında yabancı ülkelerin Kuveyt'in yanında yer almalarında aynı zamanda kendisinin söz konusu devletlere gelecek dönemlerde ekonomik yardım sözü kadar kendisine olan borçların silinmesi gibi olumlu adımların etkisi olmuştur.¹⁷⁹³

---

¹⁷⁸⁵ Tetreault, "International Relations", s. 141.

¹⁷⁸⁶ Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 356; Stern, a.g.e., s. 209.

¹⁷⁸⁷ Stern, a.g.e., s. 209.

¹⁷⁸⁸ Osayimwese, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁸⁹ Klare, a.g.e., s. 89.

¹⁷⁹⁰ Akins, a.g.e., s. 22; Öz ve Sobutay, a.g.e., s. 23.

¹⁷⁹¹ Amiri, a.g.e., s. 190.

¹⁷⁹² Stern, a.g.e., s. 209-210.

¹⁷⁹³ Tetreault, "International Relations", s. 142.

ABD o dönem askeri kapasitesi ile kimyasal ve nükleer silah üretimini ciddi oranda arttırdığı düşünülen Irak'ın, Kuveyt'i işgali ile bölgesel dengeye, özellikle müttefik devletlere karşı ciddi bir güvelik risk oluşturmasının bölgedeki ekonomik çıkarlarına zarar vereceğinin farkında olarak Bağdat yönetiminin geri çekilme konusundaki hiçbir talebini kabul etmemiştir.¹⁷⁹⁴ Özellikle Suudi Arabistan'a saldırması durumunda stratejik çıkarlarının ciddi zarar göreceğini düşünen ABD, BM çatısı altında Irak'a ambargo uygulanmasını sağlamıştır.¹⁷⁹⁵ Saldırı karşısında Irak'a ciddi ekonomik yaptırım başlatan¹⁷⁹⁶ ve bu kapsamda Bağdat'ın varlıklarını dondurarak petrol ithalatını bloke eden ABD'nin ambargosunu daha sonra İngiltere, Japonya, Fransa takip etmiş, Sovyetler de söz konusu ülkeye silah satışını durdurmuştur.¹⁷⁹⁷ Irak'ın Kuveyt'in kuzeyindeki petrol bölgeleri ile Bubiyan ve Verbe adalarının kendisine bırakılması durumunda buradan çekileceği yönündeki talebine ABD, Saddam'ın siyasal gücünü ve bölgedeki durumunu güçlendireceği düşüncesiyle kesin şekilde karşı çıkmıştır.¹⁷⁹⁸ ABD, yalnızca Irak'ın Kuveyt'ten tamamen çekildiği bir barışı kabul edeceğini açıklamıştır.¹⁷⁹⁹

BM Güvenlik Konseyi oybirliği ile işgali kınayarak Irak'ın Kuveyt'ten derhal çekilmesini ve iki ülke arasında müzakerenin başlanmasını öngören 660 sayılı kararı kabul etmiştir.¹⁸⁰⁰ İşgali devam ettirmesi karşısında 661 sayılı karar ile Irak'a yönelik tam bir ekonomik ambargoyu¹⁸⁰¹ ve en nihayetinde 678 sayılı kararla Irak'ın 15 Ocak 1991'in sonuna kadar Kuveyt'ten koşulsuz çıkmaması durumunda uluslararası barışın yeniden tesisi için askeri müdahale dahil tüm gerekli önlemlerin alınmasını öngörmüştür.¹⁸⁰² Kararlar çerçevesinde BM Güvenlik Konseyi tarihinde neredeyse hiç görülmemiş bir bütünlük içinde ortak eylemde bulunmuştur. İki kutuplu sistemin liderleri ilk defa

---

¹⁷⁹⁴ Amiri, a.g.e., s. 190.

¹⁷⁹⁵ Stein, a.g.e., s. 170; Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 357; Greenwood, a.g.e., s. 40.

¹⁷⁹⁶ Tetreault, "International Relations", s. 145.

¹⁷⁹⁷ Amiri, a.g.e., s. 190.

¹⁷⁹⁸ Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 269.

¹⁷⁹⁹ Stern, a.g.e., s. 211.

¹⁸⁰⁰ UN Security Council, The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 660**, S/RES/660 (1990), 2 Ağustos 1990, s. 19.

¹⁸⁰¹ UN Security Council, The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 661**, S/RES/661 (1990), 6 Ağustos 1990, s. 19-20.

¹⁸⁰² UN Security Council, The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 678**, S/RES/678 (1990), 29 Kasım 1990, s. 27-28.

birbirlerine karşı veto kullanma politikasını terk ederek ortak hareket etmiştir.¹⁸⁰³ Sonuç olarak sorun diplomatik yolla çözülememiş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 678 sayılı kararına dayanarak ABD liderliğinde 20'den fazla ülkeden oluşturulan koalisyon gücü kapsamında ABD, 17 Ocak 1991'de sabah üçte 430.000 askerini Kuveyt'e göndermiştir. Çöl Fırtınası operasyonu kapsamında Amerikan ve İngiliz savaş uçakları Irak askeri hedeflerini vurmaya başlamıştır.¹⁸⁰⁴

Irak, hava saldırıları karşısında Arap ülkelerinin koalisyon gücünden çekilmelerini sağlamak için misilleme olarak İsrail'i vurmaya başlamıştır. Ardından tarihin en büyük petrol ziyanı olan milyonlarca ton ham petrolü Basra Körfezi'ne dökmüş ve Suudi Arabistan'daki koalisyon yataklarına saldırmıştır.¹⁸⁰⁵ ABD önderliğindeki hava harekâtının tam başarıya ulaşmaması karşısında koalisyon güçleri 23 Şubat'ta kara harekâtını başlatmıştır. 28 Şubat'ta yaklaşık 500.000 askerden oluşan ABD önderliğindeki çok uluslu güçler¹⁸⁰⁶ Irak ordusunu tamamen bozguna uğratmış ve Irak'ın Kuveyt üzerindeki iddialarından vazgeçtiğini bildirmesiyle savaşa son vermişlerdir.¹⁸⁰⁷ Şubat 1991'de Saddam Hüseyin, yaklaşık 300 petrol kuyusunu ateşe verdikten sonra¹⁸⁰⁸ Kuveyt'ten çekilmiştir.¹⁸⁰⁹ Irak böylece savaşı kaybetmenin yanında kendi ekonomisini toparlayacak şekilde Kuveyt'ten petrol ihraç ve malzeme ithal edemediği gibi buradaki güçlerine gerekli malzemeleri sağlayamamıştır. Fiziki olarak Kuveyt'i ele geçirmiş olmakla beraber ülkenin deniz aşırı yatırımlarına dokunamamıştır. Özellikle Irak'a uygulanan petrol ambargosu ekonomisi çoğunlukla petrole dayanan ülkeye büyük darbe olmuştur.¹⁸¹⁰

¹⁸⁰³ Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 357.

¹⁸⁰⁴ Stein, a.g.e., s. 148; Amiri, a.g.e., s. 190; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 266; Stern, a.g.e., s. 211.

¹⁸⁰⁵ Stern, a.g.e., s. 212; Lawrence Freedman ve Efraim Karsh, "How Kuwait Was Won: Strategy in the Gulf War", **International Security**, 16 (2), (1991), s. 26-30.

¹⁸⁰⁶ Halliday, a.g.e., s. 223.

¹⁸⁰⁷ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11; Arı, **Basra Körfezinde Güç Dengesi (1978-1991)**, s. 266; Amiri, a.g.e., s. 190; Öz ve Sobutay, a.g.e., s. 23; Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 358.

¹⁸⁰⁸ Öz ve Sobutay, a.g.e., s. 23; Tetreault, "International Relations", s. 157.

¹⁸⁰⁹ Amiri, a.g.e., s. 190.

¹⁸¹⁰ Foley, a.g.e., s. 95.

Şekil 9: Irak Ordusunun Kuveyt'ten Çekilirken Ateşe Verdiği Petrol Kuyuları¹⁸¹¹

3 Nisan 1991’de BM Güvenlik Konseyi iki ülke arasındaki ateşkesi kabul ederek 687 sayılı kararıyla Irak’a yeni yükümlülükler getirmiştir. İki ülke arasındaki sınırların BM öncülüğünde çizilmesini, önceden belirlenen sınırları ve bu konudaki BM’nin garantörlüğünü Irak’ın kabul etmesi istenmiştir. Aynı zamanda iki ülkenin sınır bölgesinde BM barış gözlem gücünün oluşturulması, Irak’ın bağlı olduğu Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ve Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşmasını onaylaması, bütün kimyasal, biyolojik, nükleer silahların, uzun menzilli balistik füze gibi askeri silah ve ekipmanların yıkılması konusunda BM’ye gerekli izni vermesi karara bağlanmıştır. Diğer taraftan Irak’a Kuveyt’in tüm savaş kayıp ve zararlarını tazmin etmesi, savaş öncesi borçlar için gerekli sorumluluğu alması gibi yükümlülükler de getirilmiştir.¹⁸¹² Söz konusu kararlar ile Irak tamamen kontrol altında alınmak istenmiştir.¹⁸¹³ Sonuçta BM’nin aldığı kararları Irak, 4 Nisan 1991’de kabul etmiştir.¹⁸¹⁴

Irak’ın tam bozgunundan sonra Suudi Arabistan’da bulunan Kuveyt liderleri ülkeye dönerek yönetimi tekrardan üstlenmiştir. Böylece Kuveyt yeniden bağımsızlığına ve savaş öncesi statüsüne dönmüştür.¹⁸¹⁵ Kuveyt büyük komşuların saldırılarını önlemeyi başaramamış olmakla beraber daha çok petrolün yarattığı avantajla uluslararası toplumu kendi lehine harekete geçirmeyi başarmıştır. Savaş Kuveyt’in küçük ülke olarak bölge güçleri karşısındaki kırılganlığını ortaya koymakla beraber söz konusu kırılganlığın kısmen

¹⁸¹¹ “Kuwait Profile:Timeline”, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211>.

¹⁸¹² Karar için bkz. UN Security Council, **Resolution 687**, *S/RES/687 (1991)*, 03 Nisan 1991, s. 11-15; Foley, a.g.e., s. 101; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10-11.

¹⁸¹³ Kona, **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, s. 361.

¹⁸¹⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 11.

¹⁸¹⁵ Öz ve Sobutay, a.g.e., s. 23; Katzman, “Kuwait: Governance, Security and US Policy”, s. 11.

petrolle aşılabildiğini göstermiştir. Aynı zamanda Kuveyt bağımsızlık tarihinden itibaren uygulamaya çalıştığı denge politikası sayesinde işgal karşısında büyük güçlerin kendisinin yanında yer almasını sağlamıştır. Bununla beraber savaşın maliyetini en ağır hisseden ülkelerden biri de Kuveyt olmuştur. Kuveytli sığınmacılar, Batının bölgede konuşlanmasının finanse edilmesi gibi konular olmak üzere işgalin kendisine maliyeti diğer Körfez ülkelerine kıyasla çok fazla olmuştur.¹⁸¹⁶ Savaşta kendisine destek sağlamak üzere dış ülkelere mali yardım teklif etmesi de Kuveyt'e ciddi bir yükümlülük getirmiştir.¹⁸¹⁷ Kuveyt, savaş boyunca Çöl Fırtınası ve Çöl Kalkanı operasyonu ile artan maliyetleri karşılamak üzere 13.5 milyar doları ABD'ye olmak üzere 16.059 milyar dolar koalisyon güçlerine ödeme yapmıştır.¹⁸¹⁸ Böylece savaş öncesi Kuveyt'in gelecek nesiller için oluşturduğu fon 100 milyar dolar iken işgal sonrasında 35 milyar dolara düşmüştür.¹⁸¹⁹

Irak'a karşı oluşturulan koalisyonun 36 ülke katılmış olmakla beraber en büyük katkısı ABD, İngiltere, Fransa ve Suudi Arabistan yapmıştır.¹⁸²⁰ Bu şekilde ABD bölgesel büyük bir gücün daha küçük ekonomik gücü kendi topraklarına katmasının önüne geçerek Körfez'deki çıkarlarının tehlikeye girmesini önlemiştir.¹⁸²¹ Diğer taraftan KİK, 10.000 kişilik yarımada Kalkan Gücüyle gerçek askeri kapasiteden yoksun olarak Kuveyt'i korumada yetersiz kalmıştır.¹⁸²² Ancak Kuveyt'ten yardım ve yatırım finansmanı almalarına rağmen Ürdün, Yemen, Cezayir ve Filistin gibi Arap ülkeleri Irak'a destek vermiştir.¹⁸²³ BM'nin Irak'a yönelik yaptırımlarında karşı oy kullanmış ya da kararları ihlal etmiştir. Kimi Arap ülkeleri ise çıkarları dahilinde KİK gibi Kuveyt'in yanında yer almıştır. Irak rejiminden hoşlanmayan Suriye ve Kuveyt'e olan borçlarının silinmesi ve yeni ekonomik yardım sözünün alınması karşısında Mısır Kuveyt'in yanında olmuştur.¹⁸²⁴

---

¹⁸¹⁶ Foley, a.g.e., s. 98.

¹⁸¹⁷ Momani ve Ennis, a.g.e., s. 608.

¹⁸¹⁸ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 151; Stern, a.g.e., s. 214.

¹⁸¹⁹ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 18.

¹⁸²⁰ Freedman ve Karsh, a.g.e., s. 6; Amiri, a.g.e., s. 190.

¹⁸²¹ Akins, a.g.e., s. 22; Freedman ve Karsh, a.g.e., s. 6.

¹⁸²² Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10.

¹⁸²³ Akins, a.g.e., s. 22; Freedman ve Karsh, a.g.e., s. 6.

¹⁸²⁴ Tetreault, "International Relations", s. 157.

5.4. 1990 Körfez Krizi Sonrası Kuveyt Dış Politikası

İşgal ve ancak dış güçlerin yardımı ile savaştan galip çıkması Kuveyt'in kırılğan yapısının değışmezliğini ortaya koymuştur.¹⁸²⁵ Irak işgali ve Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e yönelik iddialarından vazgeçmemesi ülkenin 1990 sonrası dış politikasını şekillendiren en önemli etken olmuştur.¹⁸²⁶ Irak kaygısı, 1991 Körfez Savaşı'ndan Saddam Hüseyin iktidarının son bulduğu 2003 yılına kadar, Kuveyt'in dış politikasını, özellikle işgali destekleyen ülkeler ile olan ilişkilerini şekillendirmiştir. Kuveyt herhangi bir tehdit karşısında 1990'lar boyunca yabancı himaye aramıştır.¹⁸²⁷ Özellikle Körfez Krizi boyunca KİK'in kendisini savunmaktaki yetersizliğini gören Kuveyt büyük güçlere dayanmanın daha pragmatik olacağını bir kez daha görmüştür. İran-Irak Savaşı ve ardından gelen Körfez Savaşı deneyimlerinin bir uzantısı olarak uluslararası güçlere dayanmanın yanında bölgesel ülkelerle de ilişkilerini ılımlı çizgide sürdürmeye çalışmaktadır.

Kuveyt özellikle coğrafi konumu ve sahip olduğu petrolün yarattığı fırsatla uluslararası güçlerin desteğinin devamını sağlamaya çalışırken kendi topraklarını kimi zaman yabancı güçlere açmakta ve çoğu zaman kendi güvenliğini sürdüreceğ şekilde uluslararası meşruiyetini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Kuveyt tehdit altında olduğunda özellikle ABD olmak üzere uluslararası alandan destek almak için söz konusu ülkelerin çıkarlarını dikkate almaktadır. Bu yüzden bölgesel çatışmalarda petrol üretimini başta ABD olmak üzere dış güçlerin lehine olacak şekilde ayarlamaktadır.¹⁸²⁸ Irak işgali sonrası güvenliği için Kuveyt, en önemli dış müttefik olarak Körfez Savaşı'nda kendisine en büyük desteği veren ABD'yi hedeflemiştir. Özellikle Kuveyt bölgesel bir güç olarak diğer Körfez ülkeleri için ciddi kaygı uyandıran İran'ı dengelemeye çalışırken 1990'da yaşanan Irak işgalinin tekrarlanmaması için de ABD güvenlik şemsiyesi altında Bağdat yönetimi ile ilişkilerini sürdürmektedir. Kısacası Kuveyt, kendisine yönelik bölgesel bir tehdidi bertaraf etmek için ABD ile her konuda yoğun ilişki içinde bulunmaktadır. ABD'nin İsrail desteğine rağmen söz konusu ülkeyle stratejik işbirliğini sürdürmeye çalışmaktadır.¹⁸²⁹

¹⁸²⁵ Terrill, a.g.e., s. 33.

¹⁸²⁶ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156.

¹⁸²⁷ Noreng, a.g.e., s. 159.

¹⁸²⁸ Noreng, a.g.e., s. 152.

¹⁸²⁹ Kostiner, a.g.e., s. 790.

Kuveyt, ABD dışında dış politikada komşu ülkelerle ilişkilerine ağırlık vermektedir. Böylece bir taraftan İran ve Irak'tan gelecek tehditleri bertaraf etmeye çalışırken diğer taraftan Suudi Arabistan ile ilişkilerini ılımlı bir çizgide KİK altında yürütmektedir. Sonuç olarak Suudi Arabistan'ın bölgedeki görece üstünlüğüne boyun eğmeden KİK devletleriyle ortak hareket etmeye ve Irak ile İran arasında tarafsız duruşunu sürdürmeye özen göstermektedir.¹⁸³⁰ ABD dışındaki Batılı güçler ve yeni yükselen ekonomik güç Çin, Hindistan gibi ülkelerle petrole dayalı ve az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle özellikle yardım fonları kapsamında ilişkilerini geliştirmektedir. Irak işgali Kuveyt'i, askeri alanda kendisini daha fazla güçlendirmeye itmiştir.¹⁸³¹ Kuveyt, kriz sonrasında nicelik ve nitelik olarak yetersizliğini iyice hissettiği askeri alanda modernleşmeye giderek savunma harcamalarını arttırmıştır. Bu uzantıda Körfez Arap ülkelerinde bir ilk olarak 2012'ye kadar sürecek şekilde mecburi askerlik hizmeti getiren Kuveyt, farklı ülkelere silah ve askeri teçhizat alımı ve uzman çağırma yoluna gitmiştir. Bu uzantıda ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'dan büyük miktarlarda askeri teçhizat alımını başlatmıştır.¹⁸³² Saddam sonrasında ise dış politikasında radikal bir değişiklik gözlenmeyen Kuveyt ABD ile ilişkileri yanında bölgeye ilişkin temel sorunlarda daha çok diğer Arap ülkeleriyle beraber hareket etmeyi tercih etmektedir.¹⁸³³

5.4.1. ABD'nin Artan Etkisi

Kuveyt'e yapılan herhangi bir saldırı bize yapılmış sayılacaktır (...)¹⁸³⁴

Kuveyt, NATO üyesi olmayan temel müttefiktir.¹⁸³⁵

Geçen yıl Irak ile kriz baş gösterdiğinde Amerikalılara güveneceğimizi biliyorduk. İşgalden önce elçilik düzeyinde karşılıklı görüşmeler gerçekleştirdik. Açık taahhütlerde bulunulmadı; ancak bu bir evlilik gibidir. Bazen eşine onu sevdiğini söylemezsin; fakat aranızdaki ilişkinin bunu doğurduğunu bilirsin.¹⁸³⁶

¹⁸³⁰ Kostiner, a.g.e., s. 790.

¹⁸³¹ Terrill, a.g.e., s. 33.

¹⁸³² Assiri, a.g.e., s. 81.

¹⁸³³ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

¹⁸³⁴ ABD Savunma Bakanı Sekreteri, 10 Mart 1999 (**Kuwait: Constitution and Citizenship Laws and Regulations Handbook**, s. 151).

¹⁸³⁵ 2004'de Bush yönetimi tarafından Kuveyt için ifade edilen sözler iki ülke arasındaki yakın işbirliğini ortaya koymaktadır (Sherouq Sadeqi, "US, Kuwait Share "Strong" Friendship that Reflects Common Strategic Interests", **KUNA**, (07.09.2013), <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en> (27.11.2015)).

¹⁸³⁶ Kuveyt İçişleri Bakanı Şeyh Selim El-Sabah (Stein, a.g.e., s. 157).

Petrolün kriz anındaki siyasi önemi ABD'nin kendi ülke sınırları dışında ulusal çıkarlarını korumak adına müdahalede bulunmasına yol açmıştır. 1990-91 Körfez Krizi bunun önemli örneğini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber hegemonik gücünü devam ettirmede petrol alanlarını kendi nüfuzu altında tutmanın öneminin farkında olan ve bu nedenle doğal kaynak zengini Körfez'de çıkarları devam eden ABD, bölgede kendi aleyhine bir gücün ortaya çıkmasını engelleme stratejisi benimsemiştir. Bu uzantıda Soğuk Savaş sonrasında ABD, bir taraftan bölge ülkeleriyle ilişkilerini ılımlı düzlemde sürdürmeye özen gösterirken diğer taraftan Irak ya da İran gibi devletlerin kendisine ve müttefiklerine tehdit oluşturarak bölgesel güç dengesini bozacak şekilde eylem geliştirmelerini engellemeye çalışmaktadır.¹⁸³⁷ ABD'nin Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde yaşanan Irak'ın Kuveyt işgali ve ardından gelen Körfez Savaşı'nda yürüttüğü politikayı da bu açıdan değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Bush yönetimi Körfez'deki istikrarı sürdürerek bölgenin kaynaklarının güvenliğini sağlamak adına Irak işgaline karşı çıkıp Kuveyt'in yanında yer almıştır.¹⁸³⁸ Kuveyt de 1980-88 Savaşı ile ardından gelen Irak işgalinin ortaya çıkardığı deneyimleriyle riskli bir bölgede büyük komşularla yaşamının yarattığı dezavantajı bertaraf ederek varlığını sürdürmenin yabancı gücün himayesinde mümkün olacağını anlamış ve güvenliğinin devamı için en önemli müttefik olarak ABD'yi görmüştür. Özellikle Körfez Savaşı sonrası yaptırımlara rağmen Irak'ın Kuveyt'e yönelik tehditlerinin devam etmesi karşısında ülke ABD'ye daha da yaklaşmıştır.¹⁸³⁹ Böylece Körfez Savaşı, ABD-Kuveyt ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur.¹⁸⁴⁰ ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'ı kınayan kararlar serisi almasına¹⁸⁴¹ ve Kuveyt'in özgürleştirilmesinde oluşturulan uluslararası koalisyonla öncülük etmiştir. Çöl Fırtınası operasyonu ile 28 Şubat 1991'de Irak'ın Kuveyt'ten çıkarılmasını sağlamıştır.¹⁸⁴² Sonuç olarak Irak'ın 1990 Ağustos'ta Kuveyt'i işgali ve işgal karşısında

---

¹⁸³⁷ Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 818.

¹⁸³⁸ Anders Stephanson, "Politics and The Iraqi Invasion", **Social Text**, 27, (1990), s. 165.

¹⁸³⁹ Foley, a.g.e., s. 103.

¹⁸⁴⁰ Foley, a.g.e., s. 96.

¹⁸⁴¹ Tetreault, "International Relations", s. 145; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 10.

¹⁸⁴² "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>.

ABD'nin askeri güçle Emirliği özgürleştirme girişimi iki ülke arasındaki müttefiklik ilişkisini şekillendirmiştir.¹⁸⁴³

Savaş sonrası iki ülke ilişkilerinde ABD'nin politikası uygun fiyatta petrol tedarikini sürdürmek, bölgesel güvenliği sağlamak ve üretici ülkelerin pazarlarına geçişi garanti etmek iken Kuveyt'in amacı olası Irak tehdidine karşı söz konusu gücün desteğini sürdürmek olmuştur. Kuveyt yöneticilerine göre ülke içindeki oldukça büyük ve görünür ABD askeri varlığı ülke güvenliğini sağlayabilecekti.¹⁸⁴⁴ Savaşın sona ermesi iki ülke arasında savunma, ticaret, enerji ve teknoloji gibi alanlardaki ilişkiler güçlenmiştir.¹⁸⁴⁵ 1991 Körfez Savaşı'ndan beri ABD, savunma kapasitesini arttırmak üzere askeri ve ticari konularda Kuveyt'e teknik yardım sağlamaktadır. İki ülke bölgesel güvenlik konularında yakın işbirliği içinde çalışmaktadırlar.¹⁸⁴⁶ Kuveyt yönetimi Körfez Savaşı'ndan sonra ABD ile savunma paketi imzalamıştır. ABD danışmanları ve askeri donanımları sürekli olarak ülkede konuşlanmıştır.¹⁸⁴⁷ 19 Eylül 1991'de iki ülke arasında ortak askeri tatbikatı, Kuveyt güçlerinin ABD tarafından geliştirilmesini, silah ve diğer askeri teçhizat alımını, Kuveyt tesislerinin kullanılmasını, askeri gereçlerin önceden Emirlik içinde konuşlandırılmasını öngören 10 yıllık Savunma İşbirliği Anlaşması (DCA-Defence Cooperation Agreement) imzalanmıştır.¹⁸⁴⁸ Anlaşma, 2001 Eylül ayında 10 yıllığına yenilenmiş ve söz konusu dönemden sonra da taraflardan birinin iptal edeceği tarihe kadar süresiz olarak uzatılmıştır.¹⁸⁴⁹ Geniş kapsamlı güvenlik işbirliği anlaşması ile Kuveyt, ABD'yi güvenliğinin en önemli unsuru haline getirmiştir.¹⁸⁵⁰

---

¹⁸⁴³ Terrill, a.g.e., s. XI.

¹⁸⁴⁴ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 147.

¹⁸⁴⁵ Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>; Terrill, a.g.e., s. 37.

¹⁸⁴⁶ Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10; "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>; Pollock, a.g.e., s. 27.

¹⁸⁴⁷ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 151; Quilliam, a.g.e., s. 45.

¹⁸⁴⁸ Terrill, a.g.e., s. 33; Pollock, a.g.e., s. 27; Foley, a.g.e., s. 101-102; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 148.

¹⁸⁴⁹ Pollock, a.g.e., s. 27; "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2.

¹⁸⁵⁰ Başkan, a.g.e., s. 54.

Savunma anlaşması çerçevesinde ABD, Kuveyt'e büyük miktarlarda modern silah sağlamıştır.¹⁸⁵¹ Diğer taraftan ABD askeri varlığı Kuveyt içinde süreklilik kazanmıştır. DCA ile beraber Kuveyt başta hava gücü olmak üzere 1990 Irak işgali öncesi sahip olduğu askeri gücü geri kazanmıştır.¹⁸⁵² 2000'li yılların başında ABD, Kuveyt'e askeri eğitim dahil 5 milyar dolar kadar askeri yatırım yapmıştır.¹⁸⁵³ ABD, Kuveyt'i savaş planının bir parçası, depo merkezi, eğitim menzili, lojistik destek sağlayacak bir alan olarak kullanmaktadır. ABD'nin bir komuta merkezi, bir lojistik merkez ve iki hava üssü dahil olmak üzere Kuveyt içinde askeri anlamda en az 10 tesisi bulunmaktadır.¹⁸⁵⁴ ABD geçmişte ve günümüzdeki bölgesel operasyonlarda, Kuveyt'in Ali El-Salem ve Şeyh Cabir havva üsleri, söz konusu ülkedeki kendi karargahı Arifcan Kampı, Suudi sınırındaki Buehring Kampı, deniz tesisi Patriot Kampı gibi önemli tesislerini kullanmış ve kullanmaya devam etmektedir.¹⁸⁵⁵ Kuveyt içinde artan ABD'nin askeri varlığı dışında Emirlik, söz konusu ülkenin operasyonlarının da önemli ölçüde finansmanını karşılamıştır.¹⁸⁵⁶

Körfez Savaşı sonrasında Irak'ın kuzey ve güney bölgelerinde çıkan ayaklanmalarda Saddam rejiminin ülke içindeki Şii ve Kürt nüfusu sindirmeye yönelik politikası sonucunda BM, Irak'ın 36. paralelinin kuzeyindeki Kürtleri ve 32. paralelin güneydeki Şiileri korumak üzere uçuşa yasak bölge oluşturduğunda¹⁸⁵⁷ Kuveyt, yaklaşık 1000 kişiden oluşan ABD hava gücü personeline ev sahipliği yapmıştır.¹⁸⁵⁸ ABD'nin Irak'a yönelik 1991-2003 yılları arasında gerçekleştirdiği çevreleme operasyonlarının yol açtığı maliyeti karşılamak üzere Kuveyt, her yıl yaklaşık 200 milyon dolar yardımda bulunmuştur. Aynı zamanda o dönem Irak-Kuveyt sınırlarını gözetleyen BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonuna (UNIKOM- Iraq-Kuwait Observer Mission) BM bütçesinden her yıl

---

¹⁸⁵¹ Klare, a.g.e., s. 95.

¹⁸⁵² Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 13; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

¹⁸⁵³ Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 815.

¹⁸⁵⁴ "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>.

¹⁸⁵⁵ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9.

¹⁸⁵⁶ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 13; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

¹⁸⁵⁷ Stern, a.g.e., s. 215.

¹⁸⁵⁸ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2.

ayrılan 51 milyon doların üçte ikisini karşılamıştır.¹⁸⁵⁹ 2003'te ABD Başkanı George W. Bush'un Irak Özgürlük operasyonu kapsamında Saddam Hüseyin'i görevden uzaklaştırma kararına diğer Arap ülkeleri gibi karşı olduğunu ifade etmiş olmasına rağmen Kuveyt, uygulamada 1990 Irak işgalinden dolayı destek vermiştir.¹⁸⁶⁰ Kuveyt Irak operasyonuna askeri olarak katılmamakla beraber Mart 2003'te ABD'nin önemli müttefiki olarak hareket etmiştir. Irak savaşı ve sonrasında Irak'taki ABD güçlerine hava ve kara sahası sağlamış, önemli liman tesislerini açmıştır.¹⁸⁶¹ Bu amaçla topraklarının %60'ını kapatarak koalisyon güçlerinin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.¹⁸⁶² Çoğu yakıt olmak üzere askeri ihtiyaçlar konusunda 350 milyon dolardan fazla yardımda bulunmuştur.¹⁸⁶³ Kuveyt'e bulunan askeri teçhizat ve birlik, 2003 Savaşı'nda kullanılmış ve Irak'taki görevleri sona erince birlikler Kuveyt'e dönmüştür.¹⁸⁶⁴ Kuveyt, 2009'da başlayıp 2011'de biten ABD askerlerinin Irak'tan çıkmalarında çıkış rotası olmuştur.¹⁸⁶⁵

2003 Irak Savaşı'ndan sonra Kuveyt, ABD askerlerine ev sahipliği yapmaya devam etmiştir. İki ülke arasında Ali El-Salem hava üssünün ABD tarafından kullanılmasını öngören uzun dönemli bir anlaşma yapılmıştır.¹⁸⁶⁶ 2003'ten beri Kuveyt içindeki ABD askerleri yaklaşık 10.000'den 70.000 ve 100.000'e kadar değişiklik göstermiştir.¹⁸⁶⁷ 2011'den beri söz konusu topraklarda 13.500 ABD askeri bulunmaktadır.¹⁸⁶⁸ 2008'de ABD bölgedeki 27 ülkeyi kapsayacak operasyonlar için Kuveyt içinde sürekli bir üs kurmuştur.¹⁸⁶⁹ Kuveyt aynı zamanda uluslararası terörizme yönelik sürdürdüğü mücadelede önemli müttefik olarak ABD'ye askeri, diplomatik ve istihbarat konularında yardımda bulunmaktadır. Terör gruplarına finans akışının engellenmesi için

¹⁸⁵⁹ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2.

¹⁸⁶⁰ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11.

¹⁸⁶¹ Anthony H. Cordesman ve Alexander Wilner, **The Gulf Military Balance in 2012**, CESIS Report Working Draft, USA: Center for Strategic and International Studies Press, 2012, s. 9.

¹⁸⁶² Terrill, a.g.e., s. 42.

¹⁸⁶³ Alterman, a.g.e., s. 5.

¹⁸⁶⁴ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10.

¹⁸⁶⁵ Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>.

¹⁸⁶⁶ Foley, a.g.e., s. 137.

¹⁸⁶⁷ Pollock, a.g.e., s. 23.

¹⁸⁶⁸ Thom Shanker, "In Kuwait, Panetta Affirms U.S. Commitment to Middle East, **The New York Times**, (11.12.2012), http://www.nytimes.com/2012/12/12/world/middleeast/in-kuwait-panetta-affirms-us-commitment-to-middle-east.html?_r=0, (28.11.2015).

¹⁸⁶⁹ Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>.

uğraşmaktadır.¹⁸⁷⁰ Bu durum ABD'nin NATO üyelerine sattığı askeri teçhizatları Kuveyt'in de satın almasının önünü açacak şekilde Bush yönetiminin 1 Nisan 2004'te söz konusu ülkeyi NATO üyesi olmayan temel müttefik olarak nitelendirmesine yol açmıştır.¹⁸⁷¹ ABD, Kuveyt içinde gerek duyduğu her zaman konuşlanabileceği ya da ülke içinden geçebileceği gibi buradaki tesisleri ve önceden konuşlandırdığı malzemeleri kullanma imkanını sürdürmüştür.¹⁸⁷² Bu uzantıda 20 yılı aşkın süredir ABD, askeri ve diğer alanlarda maksimum hareket özgürlüğü konusunda kendisine sıkıntı yaratmayacak bir ülke olarak Kuveyt'e dayanmayı başarmıştır.¹⁸⁷³

ABD'nin 2003 ve sonrasında Ortadoğu'ya ilişkin geliştirdiği demokratik söylemler açısından bakıldığında Kuveyt'in açık siyasi sistemi, düzenli seçimi ve etkili yasamanın varlığı bölgede demokrasiyi geliştirmeye çalışan ABD yetkilileri için kullanılabilir iyi bir örnek oluşturmaktadır.¹⁸⁷⁴ Emir Şeyh Sabah El-Ahmet El-Caber El-Sabah'ın 2009'da ABD'ye resmi ziyaretinde Başkan Barack Obama, Irak işgali boyunca Kuveyt'in kendilerine olağanüstü derecede ev sahipliği yaptığını ve söz konusu ülkenin güvenliğinin korunmasında yükümlülüklerinin devam ettiğini ifade etmiştir. Diğer taraftan Beyaz Saray basın sekreteri iki ülke arasında ortak stratejik çıkarlar, yakın savunma ortaklığını içeren oldukça güçlü işbirliği olduğunu ve dünya çapında istikrar, ekonomik fırsat ve barışın geliştirilmesi konusunda ortak yükümlülüğü paylaştıklarını vurgulaması da ABD'nin Kuveyt'e bakışını ortaya koymaktadır.¹⁸⁷⁵

Kuveyt, özellikle hava gücü alanında olmak üzere askeri niteliğini çok geliştirmiş¹⁸⁷⁶ ve olası dış güçleri elimine etmek için yıllık askeri harcamalarını 3 milyar doların üzerine çıkarmış olmasına rağmen muhtemel dış tehdidi bertaraf edecek güçten halen uzak bulunmaktadır. Güvenlik kapsamında KİK ile ortak hareket etmekle beraber,

¹⁸⁷⁰ "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>; Barany, a.g.e., s. 99; Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>.

¹⁸⁷¹ Terrill, a.g.e., s. 40; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 9; Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2.

¹⁸⁷² Pollock, a.g.e., s. 28; Alterman, a.g.e., s. 5.

¹⁸⁷³ "US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier", <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm>.

¹⁸⁷⁴ Foley, a.g.e., s. 137.

¹⁸⁷⁵ Sadeqi, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en>.

¹⁸⁷⁶ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

üyeler içinde en büyük ülke olan Suudi Arabistan'ın dahi komşu devletlerden gelecek tehdidi bertaraf edecek kapasitesi bulunmamaktadır. Aynı zamanda KİK kapsamında güçlü güvenlik yapısı ufukta görünmemektedir.¹⁸⁷⁷ Aynı zamanda 2003 Savaşı sonrası bölgede istikrarın yerini kaosun alması, Şii-Sünni arasındaki gerilimin İran İslam devriminden sonra ilk defa bu kadar tırmanması, dini aşırı grupların bölge için tehdit oluşturması ve İran ile olan kısmi iyi ilişkilere rağmen söz konusu ülkenin nükleer çalışmalara devam ederek Körfez'deki nüfuzunu genişletmeye devam etmesi gibi gelişmeler Kuveyt'in Saddam sonrası güvenlik kaygılarını arttırmıştır. Böylece bölgesel tehditlere yönelik Kuveyt, kendini korumak adına dış politikada ABD'ye dayanma stratejisini Saddam sonrası da sürdürmeyi zorunlu görmüştür.¹⁸⁷⁸

Kuveyt diğer ABD müttefiki NATO üyeleriyle ilişkilerini geliştirmeyi arzulamaktadır. Savaştan sonra ABD dışındaki Batılı müttefikler de Kuveyt'in güvenliğinin nihai garantörleri olmuştur.¹⁸⁷⁹ Kuveyt 1991'de Fransa, 1992'de İngiltere, 1993'te Rusya ve 1994'te Çin ile askeri ekipmanlar, ortak askeri tatbikatlar ve diğer askeri işbirliği konularını içeren savunma anlaşmaları imzalamıştır.¹⁸⁸⁰ Böylece Rusya, Fransa ve İngiltere ile yapılan savunma anlaşmalarıyla ABD öncülüğündeki askeri şemsiye sağlanmıştır.¹⁸⁸¹ 2011'de Kuveyt'te NATO'ya bağlı merkezin açılması dahi gündeme gelmiş; ancak mali zorluklar nedeniyle henüz hayata geçirilememiştir.¹⁸⁸² Kuveyt, 1993-2000 yılları arasında 6 milyar dolar değerindeki silahların yarısını ABD'den geri kalan kısmını ise Batı Avrupa ve Asya'dan tedarik etmiştir.¹⁸⁸³ Dahası Kuveyt, 86 milyar değerinde Orta Asya ve Ortadoğu'ya hizmet eden ulaşım ve sanayi merkezi yaratmıştır.¹⁸⁸⁴ 2004'ten beri Kuveyt yetkilileri, ülkenin gelecek ekonomisinin reformunda kullanılmak üzere olası modelleri bulabilmek adına Singapur gibi bazı Asya ülkelerini ziyaret etmektedir.¹⁸⁸⁵

---

¹⁸⁷⁷ Pollock, a.g.e., s. 33.

¹⁸⁷⁸ Alterman, a.g.e., s. 2; Abolfathi ve diğerleri, a.g.e., s. 819.

¹⁸⁷⁹ Quilliam, a.g.e., s. 45.

¹⁸⁸⁰ Terrill, a.g.e., s. 37.

¹⁸⁸¹ Quilliam, a.g.e., s. 45.

¹⁸⁸² Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10.

¹⁸⁸³ Foley, a.g.e., s. 102.

¹⁸⁸⁴ Foley, a.g.e., s. 147.

¹⁸⁸⁵ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 6.

5.4.2. Irak ile İlişkiler

Körfez Savaşı sonrası Irak'ın Kuveyt'e yönelik tehditleri son bulmamıştır. Irak bir taraftan BM'nin kararlarını çiğnerken diğer taraftan Kuveyt'e yönelik yayılcı politikalarını sürdürmüştür.¹⁸⁸⁶ Savaş sonrasında iki ülke arasında petrol üretimi ve sınırlar konusunda sorunlar devam etmiştir. Sınırlar konusunda hiçbir taviz vermeyen Kuveyt, ülkesinin yeniden yapılandırılmasında gerekli finansmanı karşılamak için OPEC kotasının artırılması ve daha ılımlı bir fiyat politikası için uğraşmıştır. Irak'ın savaş öncesi desteklediği varil başına 25 dolar fiyatı reddetmiştir. Petrol ve sınır sorunlarına Körfez Krizi sonrası dönemde savaş zararlarının tazmini, zarar gören devlet binalarının zararlarının karşılanması, kaybolan Kuveytlilerin akıbeti konuları eklenmiştir.¹⁸⁸⁷ Irak'ın savaş sonrası her tehdidi ise ABD'nin Kuveyt'in askeri kapasitesini arttıracak şekilde ülke topraklarına daha fazla konuşlanması, söz konusu ülkeye daha fazla askeri teçhizat sağlaması ve ortak operasyonlar yapılması şeklinde cevap bulmuştur. Bu şekilde Irak tehdidi her defasında ABD ile giderilmeye çalışılmıştır.¹⁸⁸⁸

BM'nin iki ülke arasındaki sınırı çizmek için 1991'de görevlendirdiği BM Irak/Kuweyt Sınır Tespit Komisyonunun¹⁸⁸⁹ 20 Mayıs 1993'te ortaya koyduğu raporun son olarak 27 Mayıs 1993'te BM Güvenlik Konseyi'nin 833 sayılı kararıyla¹⁸⁹⁰ kabul edilmesinin ardından Kasım 1994'te Irak tarafından onaylandığı halde Bağdat, sınır ihlalini sürdürmüştür.¹⁸⁹¹ Yeni sınırlar Kuveyt'e önemli avantajlar sağlamış, Rumelia ve Radga petrol alanlarında Kuveyt'e daha fazla kontrol gücü vermiştir. Irak, bölgedeki tansiyonu arttıracaklarını iddia ederek yeni sınırı kabul etmek istememiştir. Diğer taraftan Kuveyt'in Irak'ın 19. ili şeklindeki söylemlerini tekrar gündeme getirmeye başlamıştır.¹⁸⁹² Irak BM'nin yaptırımlarını çoğu zaman göz ardı ettiği gibi 1994 ve 1996'da Kuveyt sınırına

¹⁸⁸⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 128; Foley, **The Arab Gulf States:...**, s. 102-103.

¹⁸⁸⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 153.

¹⁸⁸⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 128; Foley, a.g.e., s. 102-103.

¹⁸⁸⁹ **Kuwait: Constitution and Citizenship Laws...**, s. 156.

¹⁸⁹⁰ Karar için bkz. UN Security Council, **Resolution 833**, S/RES/833 (1993), 27 Mayıs 1993.

¹⁸⁹¹ Okruhlik ve Conge, a.g.e., s. 243.

¹⁸⁹² Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 11-12; Okruhlik ve Conge, a.g.e., s. 244.

yakın mesafede askerlerini konuşlandırmıştır.¹⁸⁹³ Söz konusu gerilim Saddam Hüseyin iktidarının son bulduğu 2003 yılına kadar devam etmiştir.

Şekil 10: 1992 Irak-Kuveyt Sınırı: Basra, Kuveyt ve Şatt-ül Arap¹⁸⁹⁴

2003'te Saddam Hüseyin iktidarının son bulmasına Ortadoğu'da Kuveyt rejimi kadar memnun kalan olmadığı gibi savaş sırasında Irak'tan fiili saldırı alan tek Arap devleti kendisi olmuştur.¹⁸⁹⁵ Yukarıda da bahsedildiği üzere 2003 Irak Savaşı boyunca Kuveyt, ABD'nin yanında yer almıştır. 1990 Körfez Kriziyle bozulan Kuveyt ile Irak

¹⁸⁹³ Foley, a.g.e., s. 102-103; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 128.

¹⁸⁹⁴ Sluglett, a.g.e., s. 786.

¹⁸⁹⁵ Terrill, a.g.e., s. 41; Pollock, a.g.e., s. 26; Foley, a.g.e., s. 137.

arasındaki ilişkiler 2003 yılı sonrasında Saddam Hüseyin iktidarının son bulmasıyla düzelmeye başlamış ve gelişerek günümüze kadar gelmiştir.¹⁸⁹⁶ Kuveyt, Irak ile ilişkilerin gittikçe düzeldiğini açıkça ifade etmektedir.¹⁸⁹⁷ 1990 Irak'ın Kuveyt işgaline ve iki ülke arasında savaştan kalan savaş tazminatları, kayıp Kuveytliler ve ulusal arşivler, Irak'ın borcu gibi kimi sorunlara rağmen El-Sabah rejiminin yeni Bağdat yönetimiyle ilişkileri diğer Körfez ülkelerine kıyasla daha sıcak olmuştur.

Kuveyt, Irak'ın yeniden yapılanma çabalarına önemli destek sağlamaktadır.¹⁸⁹⁸ Saddam sonrası Irak'a yardım amacıyla 2003 Ekim ayında Madrid'te yapılan konferans çerçevesinde Kuveyt, yeniden yapılanmada kullanmak üzere Bağdat yönetimine 500 milyon dolar destek vermiştir.¹⁸⁹⁹ Savaş zararlarını tazmin etmek üzere BM denetiminde Irak'ın petrol gelirlerinden Kuveyt'in aldığı %25'lik oran, 2003'te BM Güvenlik Konseyinin 1483 nolu kararı ile %5'e düşürülmüştür.¹⁹⁰⁰ Kuveyt resmi olarak Irak'tan alacaklarından vazgeçmemekle beraber, 2004 Ocak ayında söz konusu ülkenin 25 milyar dolar borcunu silmiştir. BM'nin iki ülke sınırına ilişkin 1992 yılında aldığı kararda çözümsüz kalan sınır aşan petrol alanların statüsü konusunda 2006'lı yıllarla beraber Kuveyt ile Irak arasında görüşmeler başlamıştır.¹⁹⁰¹

2003'ten sonra Kuveyt, 1990 toprak işgalinin ya da 1980'lerdeki Şii eylemlerin ülkede tekrar yaşanmaması için yeni Irak yönetimindeki daha çok Şii grupla siyasi bağlar kurmuştur. 1990'da kapanan elçiliği 2008'de tekrar açmıştır.¹⁹⁰² 2007'lerin başında Kuveytli 600 kaybın tanımlanması ve sınır bölgesinde ortak petrol arama ve çıkarma faaliyetlerinin başlatılması konusunda önemli adımlar atılmıştır.¹⁹⁰³ Irak Başbakanı Maliki'nin Kuveyt'e yönelik önceki amaçlarının tarih sayfasına kaldırıldığını ifade etmesinden bir hafta sonra 12 Ocak 2011'de Kuveyt Başbakanı Naser El-Muhammed El-Sabah 1990 sonrasındaki Irak'a ilk resmi ziyareti gerçekleştirmiştir. 15 Aralık 2010'da BM

¹⁸⁹⁶ Pollock, a.g.e., s. 26; Terrill, a.g.e., s. 42-43.

¹⁸⁹⁷ Habib Toumi, "Kuwait: No Divergence within GCC over Syria", **Gulf News**, (04.11.2015), <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-no-divergence-within-gcc-over-syria-1.1613050>, (30.11.2015).

¹⁸⁹⁸ Alterman, a.g.e., s. 1.

¹⁸⁹⁹ Alterman, a.g.e., s. 6; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

¹⁹⁰⁰ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

¹⁹⁰¹ Alterman, a.g.e., s. 5.

¹⁹⁰² Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11.

¹⁹⁰³ Pollock, a.g.e., s. 26; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 3.

Güvenlik Konseyi Irak'a yönelik yaptırımları sona erdirmekle beraber Bağdat yönetimi, savaş ödemeleri ve kayıpları gibi sorunların BM denetiminden alınarak Kuveyt ile arasında çözülmesi konusunda El-Sabah rejiminin desteğini almak için de söz konusu ülkeyle ılımlı ilişkiler içinde olmuştur.¹⁹⁰⁴

Irak Başbakanı Nuri El-Maliki 16 Şubat 2011'de ve ardından 15 Mart 2012'de Kuveyt'i ziyaret ederken 12 Haziran 2013'te Başbakan Caber El-Mübarek El-Sabah karşı ziyaret gerçekleştirmiştir. 2013 yılında da savaş kayıpları ve Kuveyt ulusal arşivleri sorununun BM Güvenlik Konseyinden alınarak iki ülke arasında çözülmesi karara bağlanmıştır. Bu uzantıda Güvenlik Konseyi sorununun çözümünü BM Irak Yardım Misyonuna devretmiştir. İki ülke arasındaki savaş sonrası sınırın çiziminin doğurduğu mali yük de iki taraf arasında bölüştürülerek 2013'te çözüme kavuşturulmuştur.¹⁹⁰⁵ Irak'ın ödemesi gereken savaş tazminatının ertelenmesini Kuveyt kabul etmiştir.¹⁹⁰⁶ Kuveyt insani yardım merkezi kapsamında Irak'a ciddi mali destek sağlamış¹⁹⁰⁷ ve bu amaçla 2003'ten 2011 yılına kadar 550 milyon doların üzerinde maddi katkı yapmıştır.¹⁹⁰⁸ Yine de Kuveyt savaş kayıplarının tazmini kapsamında her yıl 800 milyon dolara denk gelecek şekilde Irak'ın petrol gelirlerinin %5'ini almaya devam etmektedir.¹⁹⁰⁹

Saddam Hüseyin iktidarının son bulması ve bunu izleyen dönemde iki ülke arasında yaşanan yakın gelişmelere rağmen Kuveyt, Irak'ta İran'ın etkisinin genişlemesinden ve Iraklı Şii aktivistlerin eylemlerinin kendi ülkesine sıçramasından endişe duymaktadır.¹⁹¹⁰ Kuveyt'in Irak'tan algıladığı günümüzdeki tehdit söz konusu topraklarda ortaya çıkan aşırı grupların kendi ülke güvenliğine risk oluşturmaya devam etmesidir. Irak'ta yaşanan gelişmelerin ülke içindeki farklı grupları militize etmesinden ya da diğer komşu ülkelerin, olaylara taraf olması için Kuveyt'e baskı yapmalarına yol açmasından kaygı

---

¹⁹⁰⁴ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 11, 15.

¹⁹⁰⁵ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 16.

¹⁹⁰⁶ Toumi, "Kuwait: No Divergence within GCC...", <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-no-divergence-within-gcc-over-syria-1.1613050>.

¹⁹⁰⁷ Alterman, a.g.e., s. 6.

¹⁹⁰⁸ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 2-3; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 12.

¹⁹⁰⁹ Pollock, a.g.e., s. 14.

¹⁹¹⁰ Alterman, a.g.e., s. 1.

duymaktadır.¹⁹¹¹ Haziran 2011’de İran destekli Şii milislerin Irak’taki Kuveyt elçiliğine roket saldırısı gerçekleştirmesi ülkenin kaygılarının yersiz olmadığını ortaya koymaktadır.¹⁹¹² Kısacası Kuveyt 2003 sonrası Irak içindeki istikrarsızlığın kendi ülkesine sıçramasından endişelenmektedir.¹⁹¹³ Saddam sonrası bölgede istikrarın genişlemesi yerine istikrarsızlığın artmasının kendisi için risk oluşturduğunu gören Kuveyt, Irak içinde istikrar ve barış düzeninin sağlanmasını arzu etmektedir.¹⁹¹⁴ IŞİD gibi aşırı dini gruplara karşı Kuveyt, Irak hükümeti ile yakın işbirliği içinde olurken aynı zamanda söz konusu ülkenin istikrarı için çalışmaktadır.¹⁹¹⁵

5.4.3. İran ile İlişkiler

Irak’ın Kuveyt’i işgali kendisinin İran ile ilişkilerini geliştirmesine yol açmıştır.¹⁹¹⁶ Körfez ülkeleri ile ilişkileri ideoloji ve petrol ekonomisi etrafında şekillenen İran,¹⁹¹⁷ sekiz yıllık bir savaşın yarattığı siyasal, sosyal ve ekonomik olumsuzlukları gidermek için Irak’ın Kuveyt’e saldırısını kendisi için fırsata dönüştürmeye çalışmıştır. Bu kapsamda savaşa doğrudan katılmayıp tarafsız kalırken gerek Körfez ülkelerine gerekse dünyaya bölge için asıl tehdidin Irak olduğunu göstermeye ve bölge devletleriyle ilişkilerini düzeltmeye uğraşmıştır.¹⁹¹⁸ O dönem Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani dış politika önceliklerinin başta Körfez bölgesi olmak üzere komşu ülkelerle dostça ilişkiler gerçekleştirmek olduğunu vurgulamıştır.¹⁹¹⁹ İran bölgedeki ABD varlığını azaltmak için savaş sonrası Körfez güvenliği düzenlemelerinde daha fazla rol almaya ve KİK ülkeleri ile ilişkilerini düzeltmeye gayret etmiştir.¹⁹²⁰

---

¹⁹¹¹ Pollock, a.g.e., s. 27.

¹⁹¹² Katzman, “Kuwait: Governance, Security and US Policy”, s. 17.

¹⁹¹³ Terrill, a.g.e., s. 43.

¹⁹¹⁴ Alterman, a.g.e., s. 2.

¹⁹¹⁵ Katzman, “Kuwait: Governance, Security and US Policy”, s. 12.

¹⁹¹⁶ Katzman, “Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy”, s. 4; Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁹¹⁷ Gündoğan, a.g.e., s. 99.

¹⁹¹⁸ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 151.

¹⁹¹⁹ Amiri, a.g.e., s. 191.

¹⁹²⁰ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 157.

Körfez Krizinde tarafsız kalmakla beraber İran, işgali kabul etmediği gibi Irak'ı kınayarak askerlerinin Kuveyt topraklarından tamamen çekilmesini istemiştir.¹⁹²¹ Irak'ın Kuveyt'i almasına hiçbir zaman rıza göstermeyeceğini, söz konusu topraklarda El-Sabah ailesinin yönetim hakkı olduğunu ve Bağdat'a uygulanacak her türlü ekonomik yaptırımları destekleyeceğini ifade etmiştir.¹⁹²² İran, Körfez'in güçlü iki ülkesi Suudi Arabistan ve Irak'ın bölgedeki statükoyu bozarak güç dengesini kendi lehlerine çevirecek her türlü eylemlerine karşı olarak Kuveyt'e destek vermiştir. Yabancı askerlerin bölgeye konuşlanmasına sıcak bakmamakla beraber,¹⁹²³ koalisyon güçleri Körfez'e geldiğinde herhangi bir tepki göstermemiş ve binlerce Kuveytli mülteciyi ülkesine kabul etmiştir.¹⁹²⁴

Kuveyt, Saddam Hüseyin'i dengelemek için İran'ı ve 1980'li yıllarda Kuveyt içinde saldırı gerçekleştirmelerine rağmen Iraklı Şii muhalefeti desteklemiştir.¹⁹²⁵ Kuveyt İran-Irak Savaşı boyunca Irak'a verdiği destekten dolayı İran'dan özür dilemiştir.¹⁹²⁶ 1990 işgali sonrası iki ülke arasında kısmi düzelmeye görülmekle beraber Kuveyt'in ABD ile geniş kapsamlı güvenlik işbirliği anlaşması imzalaması¹⁹²⁷ ve böylece ABD'nin Körfez güvenliğinin en önemli ayağını oluşturması nedeniyle ilişkilerde çok ilerleme yaşanmamıştır.¹⁹²⁸ 1997'de İran'da dış politikada ideolojik görüş yerine ılımlı çizgiyi benimseyen Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanı olmasıyla¹⁹²⁹ ilişkiler tekrardan canlanmaya başlamıştır. O dönem İran, Suudi Arabistan ve Kuveyt arasındaki tartışmalı bölge Dorra¹⁹³⁰ gaz sahasındaki çalışmalarını durdurma kararı almıştır.¹⁹³¹

¹⁹²¹ Jahner, a.g.e., s. 42; Amiri, a.g.e., s. 191, 192; Başkan, a.g.e., s. 48; Pollock, a.g.e., s. 29.

¹⁹²² Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Ehteshami, "The Foreign Policy of Iran", s. 301.

¹⁹²³ Ehteshami, "The Foreign Policy of Iran", s. 301.

¹⁹²⁴ Başkan, a.g.e., s. 48; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 157.

¹⁹²⁵ Pollock, a.g.e., s. 29; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 17.

¹⁹²⁶ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 157.

¹⁹²⁷ Ehteshami, "The Foreign Policy of Iran", s. 301.

¹⁹²⁸ Başkan, a.g.e., s. 54.

¹⁹²⁹ R. K. Ramazani, "Understanding Iranian Foreign Policy", **The Middle East Institute**, (2009), s. 13, www.mideasti.org, (12.12.2015); Klare, a.g.e., s. 104; Foley, a.g.e., s. 136; Ehteshami, "The Foreign Policy of Iran", s. 302.

¹⁹³⁰ İran, Suudi Arabistan ve Kuveyt'in kıta sahanlığı arasında yer alan, Kuveyt ile İran arasında temel bağlantıyı kuran, 1967'de doğal kaynak zenginliğine sahip olduğu ortaya çıkan Dorra (İranlılar için Arash) petrol ve doğal gaz alanının paylaşımına ilişkin var olan anlaşmazlık günümüze kadar devam etmektedir (Habib Toumi, "Kuwait Rejects Iran's Threats Over Gas Field Development", **Gulf News**, (04.01.2012), <http://m.gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-rejects-iran-s-threats-over-gas-field-development-1.961229>, (11.11.2015); Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 15). Üç ülke arasında bulunan El-Dorra gaz alanının sahipliği konusundaki sorun çözümsüz

2003 Irak Savaşı sonrası'nda Kuveyt'in, Irak'a yönelik kaygıları azalmışken kısmen iyi ilişkiler geliştirdiği İran karşısındaki endişeleri artmıştır. Özellikle İran'ın bölgede artan etkisinden endişe duyan Kuveyt, nüfusunun yaklaşık %25'ini oluşturan Şiiilerin Tahran yönetimi tarafından manipüle edileceği korkusunu hissetmeye devam etmektedir.¹⁹³² 1983'de ülke içinde ABD ve Fransa elçiliklerine yönelik bombalı saldırılardan ve 1985'te Emire yönelik suikast girişiminden sorumlu tutulan aktivistlerin Irak'taki Da'wa Partisi mensupları oldukları gerçeğinden hareketle söz konusu partinin ve İslam Devrimi Yüksek Konseyi gibi İran taraftarı politik oluşumların Saddam sonrası dönemde siyasi güç kazanması Kuveyt'in kaygılarını haklılaştırmıştır.¹⁹³³ Hatemi'den sonra 2005'te iktidara gelen Mahmud Ahmedinecad'ın o dönem uranyum zenginleştirme programına devam edeceğini açıklaması Körfez'de İran'ın hakimiyetine doğru bir adım şeklinde algılandığından bölge ülkelerinin tümünde olduğu gibi Kuveyt'te endişeye yol açmıştır.¹⁹³⁴ 2006'da Ahmedinecad Kuveyt'i ziyaret ederek iki ülke arasındaki bağları güçlendirmeyi planlamıştır. Bu kapsamda tartışmalı gaz bölgesi Dorra'yı ortak geliştirme konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁹³⁵ Ancak İran'ın nükleer programı ve bölgeye yönelik hırsları, uyuşmazlık konusu petrol alanlarında söz konusu ülkenin baskısı, mezhepsel farklılıklar ve 2003 sonrası Irak'ın zayıflamasının Tahran yönetiminin bölgedeki gücünü arttırdığı düşüncesi Kuveyt'in Şii devlete yönelik kuşkularını devam ettirmiştir.¹⁹³⁶

Körfez Savaşı sonrası düzelmeye başlayan ilişkiler günümüze kadar somut adımlar atılmamakla beraber karşılıklı resmi ziyaretlerle devam etmektedir. Özellikle İran-Irak Savaşı sonrası dönemden bugüne kadar iki ülke ilişkilerinin daha iyi bir noktaya taşınması için çalışmalar sürdürülmektedir.¹⁹³⁷ 2000'li yıllarda artan ziyaretlerde iki ülke güvenliğinin devamı ve bu uzantıda istikrarlı bölgesel düzen konusunda daha yakın

---

kalmış, 2001'de İran'ın bu bölgede sondaj çalışmaları başlatması Kuveyt ve Suudi Arabistan tarafından protesto edilmiştir (Peterson, "Sovereignty and Boundaries in the Gulf States...", s. 37).

¹⁹³¹ Fulton ve Wellman, <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations;> Başkan, a.g.e., s. 56.

¹⁹³² Alterman, a.g.e., s. 4; Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 4.

¹⁹³³ Katzman, "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", s. 4.

¹⁹³⁴ Foley, a.g.e., s. 136; Başkan, a.g.e., s. 59.

¹⁹³⁵ Fulton ve Wellman, <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations;> Başkan, a.g.e., s. 56.

¹⁹³⁶ Pollock, a.g.e., s. 29; Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁹³⁷ Fulton ve Wellman, <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations>.

işbirliği söylemleri devam etmiştir.¹⁹³⁸ BM'nin yaptırımlarına rağmen 2011'de aralarındaki ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirme konusunda anlaşmaya varılmıştır.¹⁹³⁹ 2013 Kasım ayında Kuveyt, İranlı yetkilileri kabul ederken 1-2 Haziran 2014'te Emir Sabah El-Ahmet El-Sabah Tahran'a resmi ziyaret gerçekleştirmiş, Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ve dini lider Ayetullah Ali Hamaneyi ile görüşmüştür.¹⁹⁴⁰ Ziyareti önemli bir dönüm noktası olarak nitelendiren her iki taraf, güçlü ilişkilerin İran'ın özellikle Bahreyn, Suudi Arabistan ve BAE ile bağının geliştirilmesini kolaylaştıracağını vurgulamıştır.¹⁹⁴¹ İran her fırsatta bölge devletleriyle ilişkilerini düzeltmek için diplomatik yollar denerken Kuveyt'i önemli aracı ülke olarak görmektedir. İran yetkilileri son yıllarda Suudi Arabistan ve Bahreyn dışındaki Körfez ülkelerine resmi ziyaret gerçekleştirirken adı geçen devletlerle yeni bir sayfanın açılması çağrısında bulunmuştur. Bu uzantıda Kuveyt yetkilileri de bölgedeki büyüklük, gücü ve rolü düşünüldüğünde İran'ın göz ardı edilemeyecek bir ülke olduğunu ifade etmiştir. Bölgedeki güvenlik ve istikrarın güçlendirilmesi başta olmak üzere İran ile her alanda işbirliği ve istişare içinde bulunulduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁴²

Kuveyt, BM Güvenlik Konseyi ve ABD tarafından İran'a uygulanan bütün yaptırımlara uymuştur. Diğer taraftan İran'ın Kuveyt'in doğalgazını satmak teklifini bu nedenle reddetmiştir. Bunlara rağmen ABD'nin İran'a yönelik herhangi bir askeri hareketine karşı olmuştur. Nükleer ile ilgili sorunların diplomatik yolla çözümünü ve İran'ın barışçıl nükleer program sürdürme hakkını desteklemiştir.¹⁹⁴³ İran'ın olası provokasyonunun önüne geçmek için Kuveyt, bir taraftan ABD ve KİK ile ortak hareket etmeye çalışırken diğer taraftan Tahran'ı kızdırmamaya özen göstermektedir. Kuveyt'in İran'a yönelik diğer bölge ülkelerine kıyasla daha ılımlı bir tutum içinde olmasında

¹⁹³⁸ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>.

¹⁹³⁹ "Kuwait's Foreign Policy: Balance, And a Helping Hand", **Marcopolis**, (07.04.2012), <http://www.marcopolis.net/kuwait-foreign-policy-balance-and-a-helping-hand.htm>, (05.11.2015).

¹⁹⁴⁰ Mohammed Saleh Sodqian, "Kuwait, Iran Welcome Turning Point in Relations", **El-Monitor**, (03.06.2014), <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/06/kuwait-iran-emir-visit-new-chapter-Relations-syria.html#>, (30.11.2015); Katzman, "Iran's Foreign Policy", s. 11; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 17.

¹⁹⁴¹ Toumi, "Kuwait and Iran: A Fluctuating History", <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755>; Sodqian, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/06/kuwait-iran-emir-visit-new-chapter-Relations-syria.html#>.

¹⁹⁴² "Kuwait Says Relations with Iran are Excellent", **Gulf News**, (12.02.2014), <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-says-Relations-with-iran-are-excellent-1.1289964>, (03.11.2015).

¹⁹⁴³ Pollock, a.g.e., s. 32; Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 17; Saad, <http://gulfnews.com/news/gulf/uae-wants-sanctions-on-iran-to-end-1.724970>.

yaşamış olduğu 1990 Körfez Krizinin rolü büyüktür. Kuveyt, Irak'ı dengelemek için İran'ı yararlı bir aktör olarak görmektedir. Bu nedenle Suudi Arabistan ve diğer KİK üyelerinin eleştirilerine rağmen 2003 sonrası Irak'taki Şii nitelikli hükümetle yoğun işbirliği geliştirmektedir.¹⁹⁴⁴

İki ülke arasındaki olumlu söylemlere rağmen İran'ın Şii kimliği ile bölgede etkinliğini artırma girişimi Kuveyt'in şüphelerini baki kılmaktadır. Özellikle Kuveyt'e meydana gelen kimi casusluk faaliyetleri gibi yasadışı olayların arkasında İran'ın bulunduğu yönündeki iddialar devam etmektedir.¹⁹⁴⁵ Kuveyt'in İran'ın askeri tehdidine cevap verecek Patriot füze savunma sistemi geliştirmeyi planlaması söz konusu ülkeyi ulusal güvenliği için tehlike olarak görmeye devam ettiğinin göstergesi olmuştur.¹⁹⁴⁶ Dorra bölgesinde ortak üyelik stratejisini savunan İran, iki taraf arasında anlaşmaya varılmaması durumunda söz konusu kıta sahanlığında tek taraflı çalışmalara başlanacağını belirtmiştir.¹⁹⁴⁷ İran'ın anlaşmaya varılmadan Dorra alanından petrol çıkarmayı planlaması da iki ülke arasında sorunlara yol açmaktadır.

2015 Temmuz ayında İran ile BM Güvenlik Konseyi ve Almanya arasında Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun şüpheli nükleer tesisleri kontrolü, nükleer faaliyetlerini sınırlama gibi İran'ın nükleer programında düzenlemeye gitmesinin karşılığında Tahran'a uygulanan petrol, doğal gaz gibi yaptırımların hafifletilmesini öngören anlaşmaya¹⁹⁴⁸ Kuveyt olumlu bakmakla beraber kimi kaygıları taşımaktadır. Öncelikle İran'ın Körfez'deki etkinliğini arttırıp bölge için tehdit unsuru oluşturacağını düşünen ve bu nedenle anlaşmaya mesafeli duran Kuveyt, nükleer faaliyetlerinin tamamen son bulması gerektiğini ve İran'a yönelik silah ambargosunun devamını destekleyen Suudi Arabistan'ın aksine, bazı endişelerine rağmen nükleer anlaşmayı olumlu bir adım olarak

¹⁹⁴⁴ Katzman, "Iran's Foreign Policy", s. 11.

¹⁹⁴⁵ "Kuwait Charges 24 'Linked to Hezbollah' with Plotting Attacks", <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Sep-02/313658-kuwait-charges-24-linked-to-hezbollah-with-plotting-attacks.ashx>.

¹⁹⁴⁶ Terrill, a.g.e., s. 37.

¹⁹⁴⁷ Toumi, "Kuwait Rejects Iran's Threats...", <http://m.gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-rejects-iran-s-threats-over-gas-field-development-1.961229>.

¹⁹⁴⁸ "İran ile 5+1 Anlaşta", **Aljazeera Türk**, (14.07.2015), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/iran-ile-51-anlasti> (19.04.2016); "5 Soruda İran'la Nükleer Anlaşma", **BBC Türkçe**, (14.07.2015), http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150714_bes_soruda_iran_nukleer (19.04.2016).

karşılamiştir.¹⁹⁴⁹ Öyleki Kuveyt anlaşma sonrasında İran'ı kutlamıştır.¹⁹⁵⁰ Kuveyt'in söz konusu anlaşmaya daha sıcak bakmasında büyük komşuları İran ile Suudi Arabistan'ı dengelemek istemesinin önemli etkisi bulunmaktadır.¹⁹⁵¹ Kuveyt, İran'ın anlaşma şartlarına uyup uymayacağı konusunda kimi şüpheleri taşımakla beraber anlaşma sonrası söz konusu ülkeyle olan ilişkilerini sürdürmektedir.¹⁹⁵² Kuveyt kimi zaman İran'a şüphe ile bakmakla beraber, bazı istisnalar dışında, bölgesel güç olarak bu ülkeyi karşısına almaktan kaçınmış ve kendisiyle diplomatik ilişkileri sürdürmüştür.

5.4.4. KİK Bünyesinde Sürdüğü İlişkiler

Kuveyt, Körfez'in güney kısmında yer alan Şeyhliklerle her zaman olumlu ilişki içinde olmakla beraber söz konusu ülkeler arasındaki sorunlarda tarafsız kalmaya çalışmıştır. Daha çok kendi güvenliğini arttıracak şekilde yukarı Körfez'in güvenliğini geliştirmek amacıyla KİK çerçevesindeki çabaları desteklemiştir.¹⁹⁵³ Örgüt ile ortak hareket etmek konusunda istekli görünmekle beraber örgütün kendisini Irak'a karşı korumakta yetersiz kalması karşısında Kuveyt, güvenliği açısından KİK'e güvenemeyeceğini görmüştür. İşgal karşısında, KİK üyelerinin hepsi siyasi olarak Kuveyt'i desteklemiştir. Amerikan ve diğer uluslararası güçlerin Irak'ın Kuveyt'ten çıkarmasını kabul etmiştir.¹⁹⁵⁴ Ancak savaş sırasında KİK üyeleri Irak'ı kınamakla beraber Yarımada Kalkan Gücünü güçlendirmek dışında saldırıya yönelik eşgüdüm sağlayamamış, söz konusu askeri gücü hiçbir zaman harekete geçirmemiştir.¹⁹⁵⁵ Kısacası KİK üyeleri üye bir devleti korumakta yetersiz kalmıştır.¹⁹⁵⁶ Savaş, KİK'in özellikle askeri olarak kendisini savunma yetisinden uzak olduğunu ortaya koymuştur.¹⁹⁵⁷

¹⁹⁴⁹ Hussein Kalout, "The Geopolitics of the Arab World and the Comprehensive Nuclear Agreement", Payam Mohseni (Ed.), **The Iran Project: Iran and the Arab World After the Nuclear Deal Rivalry and Engagement in a New Era**, içinde (24-32), USA: Harvard Kennedy School, 2015, s. 25.

¹⁹⁵⁰ Farhang Jahanpour, "Iran's Nuclear Deal and The Regional Countries", **Inter Press Service**, (2015), <http://www.ipsnews.net/2015/09/irans-nuclear-deal-and-the-regional-countries/> (19.04.2016).

¹⁹⁵¹ Kalout, a.g.e., s. 29.

¹⁹⁵² Hamad Althunayyan, "Not the Iran Deal, It is Iran's Policies", **The Arab Gulf States Institute**, (06.08.2015), <http://www.agsiw.org/not-the-iran-deal-it-is-irans-policies/> (19.04.2016).

¹⁹⁵³ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 15-16.

¹⁹⁵⁴ Çetinoğlu, a.g.e., s. 94; Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹⁹⁵⁵ Foley, a.g.e., s. 95.

¹⁹⁵⁶ Halliday, a.g.e., s. 230.

¹⁹⁵⁷ Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 158.

KİK, Irak'a karşı koyma konusunda çok yetersiz kalmakla beraber işgal, üye ülkelerin askeri işbirliğini daha fazla geliştirmelerinin önünü açmıştır. Özellikle İran'ın petrol tanker saldırılarını önlemek için KİK üyelerini harekete geçirememiş olmasından dolayı Kuveyt'in, İran-Irak Savaşı sonrası örgüte yönelik mesafeli duruşu 1990 Irak işgali ile değişmiştir.¹⁹⁵⁸ Kuveyt işgal sonrasında KİK kapsamındaki güvenlik önlemlerine daha fazla müdahil olmaya başlamıştır.¹⁹⁵⁹ Savaş sonrasında Suudi Arabistan savaş dönemi koalisyonu dışında bir taraftan Yarımada Kalkan Gücünü güçlendirme kararı alırken diğer taraftan sürekli Arap savunması anlaşmasının inşası için uğraşmıştır.¹⁹⁶⁰

1991 Körfez Savaşı'ndan sonra KİK ülkeleri ayrı bir Körfez kimliğine daha fazla vurgu yapmıştır. Günümüzde bölgenin korunması için güvenlik şemsiyesi oluşturulması ve bu bağlamda Körfez birliğine adım atılması fikri özellikle Suudi Arabistan tarafından daha fazla dillendirilmeye başlanmıştır. 1998 Mayıs ayında iç güvenlik alanlarında KİK arası ilişkileri geliştirip güçlendirmek için görüşmeler yapılmıştır.¹⁹⁶¹ Örgütün gevşek güvenlik topluluğundan sıkı güvenliğe doğru evrilme süreci 2003 Irak Savaşı'ndan sonra daha fazla kendini hissettirmiş, KİK üyeleri ilişkilerini daha da derinleştirmiştir.¹⁹⁶² 2000 yılının Aralık ayında KİK üyeleri arasında mevcut kolektif savunma mekanizmasını güçlendirmek ve özellikle İran'ın üye ülkelerin petrol sevkiyatını sekteye uğratacak şekilde Hürmüz Boğazı'nda¹⁹⁶³ egemenlik arttırma girişimini engellemek için Ortak Savunma Antlaşması (Joint Defense Agreement), ardından 2004'te terörizme karşı ortak hareket edebilmek adına bilgi paylaşım antlaşması imzalanmıştır.¹⁹⁶⁴ 2003'te Gümrük Birliği, 2008'de ortak pazar oluşturulmuş ve 2008 yılının sonunda ortak para birimi konusunda girişimler başlatılmıştır.¹⁹⁶⁵ Günümüzde enerji güvenliği, enerji ulaşım güvenliği ve stratejik

¹⁹⁵⁸ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹⁹⁵⁹ Quilliam, a.g.e., s. 45.

¹⁹⁶⁰ Çetinoğlu, a.g.e., s. 103; Crystal, **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, s. 158; Okruhlik ve Conge, a.g.e., s. 234.

¹⁹⁶¹ Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁹⁶² Albayrakoğlu, a.g.e., s. 14.

¹⁹⁶³ Günde yaklaşık 17 milyon varil petrolün geçiş güzergahı olan ve İran ile Umman arasında bulunan boğaz, Basra Körfezi'ni Hint Okyanusuna bağlayan tek geçiti oluşturmaktadır. Körfez petrolünün dünyaya taşınmasında ve bölgedeki 150 milyondan fazla insanın ihtiyaç duyduğu ürünlerin dış dünyadan bölgeye gelmesinde hayati rol oynamaktadır (Sajedi, a.g.e., s. 79; Leigh ve Vukovic, a.g.e., s. 14, 15).

¹⁹⁶⁴ Diriöz, a.g.e., s. 73.

¹⁹⁶⁵ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 14-15; Öztürkler, "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi...", s. 78; "Profile: Gulf Co-operation Council", http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm; Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>.

konumdaki Hürmüz Boğazı başta olmak üzere güvenlik konuları¹⁹⁶⁶ aynı zamanda ortak para birimi KİK'in öncelikli gündem maddeleri olmaya devam etmektedir.¹⁹⁶⁷

2010'da Tunus'ta başlayan ve oradan diğer Ortadoğu ülkelerine sıçrayan Arap Baharı karşısında özellikle Bahreyn ve Yemen'de baş gösteren gelişmelere paralel KİK ortak hareket etmiştir. Bahreyn'e askeri müdahale, Yemen'e de diplomatik müdahale söz konusu olmuştur.¹⁹⁶⁸ Suudi Arabistan ve BAE'nin askerlerinden oluşan Yarımada Kalkan Gücü toplumsal isyanı kontrol altına almak üzere Bahreyn'e konuşlandırılmıştır.¹⁹⁶⁹ Olaylar karşısında dış güvenlik kaygısıyla bir araya gelen KİK ülkeleri iç istikrar konusuna odaklanmıştır. Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve BAE, 2011'in ilk çeyreğinde daha fakir monarşilere yeni ekonomik yardım talebinde bulunmuştur. Bu uzantıda ülke içi istikrarı sağlamak adına toplumsal hoşnutsuzluğu giderecek kalkınma projelerinde kullanmak üzere Bahreyn ve Umman'a Mart 2011'de 20 milyar dolar,¹⁹⁷⁰ ardından Ürdün ve Fas'a 5 milyar dolar yardım yapmışlardır.¹⁹⁷¹ Arap Baharının yarattığı sosyal, ekonomik ve politik dönüşümlerin KİK ülkelerini de etkileme olasılığı özellikle Suudi Arabistan olmak üzere üye ülkelerin örgütü bir konfederasyona dönüştürme hedefine yönelmelerine yol açmıştır.¹⁹⁷² 2013 ve 2014'te KİK üyeleri askeri komuta oluşturmak amacıyla askeri işbirliği ve ortak eylemlerin daha fazla geliştirilmesini karara bağlamışlardır.¹⁹⁷³

Kuweyt'in Arap Baharı karşısındaki tutumu daha çok KİK üyeleriyle ortak hareket etmek şeklinde olmakla beraber, kendi ülkesinde siyasi kargaşaya yol açacak faaliyetlerden uzak durmuştur. 2011 Aralık Riyad Zirvesinde, Mayıs 2012'de ve ardından 2012 Aralık Manama Zirvesinde Suudi Arabistan tarafından tekrarlanan bölgesel örgüt dışında bir

---

¹⁹⁶⁶ Diriöz, a.g.e., s. 73.

¹⁹⁶⁷ "Gulf Leaders Meet Amid Alarm Over Iran Atomic Plans", **El Arabiya News**, (06.12.2010), <http://www.alarabiya.net/articles/2010/12/06/128597.html>, (11.11.2015).

¹⁹⁶⁸ Başkan, a.g.e., s. 61.

¹⁹⁶⁹ Diriöz, a.g.e., s. 73; Wafa Alsayed, "Bridging the Gulf: Where Kuwait Stands on the GCC Union", **El-Arabiya**, (12.05.2013), <http://english.alarabiya.net/en/special-reports/bridging-the-gulf/2013/05/12/Bridging-the-Gulf-where-Kuwait-stands-on-the-GCC-Union.html>, (20.12.2015); Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>; Diriöz, a.g.e., s. 73; Öztürkler, "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi...", s. 78.

¹⁹⁷⁰ Barany, a.g.e., s. 93; Albayrakoğlu, a.g.e., s. 16.

¹⁹⁷¹ Yom ve Gause III, a.g.e., s. 83.

¹⁹⁷² Öztürkler, "Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi...", s. 78; Başkan, a.g.e., s. 60; Albayrakoğlu, a.g.e., s. 15.

¹⁹⁷³ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 10.

konfederasyon önerisine Kuveyt, -günümüz güçlü iki bölge ülkesi arasında İran'dan ziyade Suudi devleti liderliğindeki bir güvenlik şemsiyesine daha olumlu bakmakla beraber¹⁹⁷⁴ iki ülkenin iç politik düzendeki farklılığı nedeniyle kuşkuyla yaklaşmaktadır. Öylesi bir birliğin ülkenin sosyo-politik geleneğinin demokratik görünümüne tehlike oluşturacağı endişesi taşımaktadır.¹⁹⁷⁵ Kısacası Kuveyt, açık siyasi sistemi dolayısıyla daha otoriter Körfez ülkeleriyle olacak bir birliğe şüpheli yaklaşmaktadır.¹⁹⁷⁶ Bu uzantıda Suudi Arabistan'ın artacak olan olası nüfuzundan rahatsız olduğundan Bahreyn'e konuşlanan Kalkan Gücüne katılmaktan çekinmiştir. Suudi Arabistan'ın 2011'de Arap Baharının etkisiyle önerdiği Fas ve Ürdün'ün üyeliğe dahil edilmesi teklifine de otokratik yapıları dolayısıyla sıcak bakmamıştır.¹⁹⁷⁷ 2013'de söz konusu ülkelere ilişkin olarak stratejik ortaklık önerisini Katar ve Umman ile beraber ortaya atmıştır.¹⁹⁷⁸

Suudi çekincelerine rağmen Arap Baharının yönetime yönelik eleştirileri arttırması karşısında KİK dahilindeki güvenliğe daha fazla önem vermesinin bir sonucu olarak Kuveyt, 2012 Aralık ayında kabul edilen ve üye ülkeler arasında güvenlik ve istikrarın korunması amacıyla bilgi paylaşımı ve kolektif eylemi öngören Körfez Güvenlik Anlaşması'nı imzalamıştır.¹⁹⁷⁹ Ancak anlaşmayı kendi ülkesindeki anayasal düzene harel getirmemesi şartıyla kabul etmiştir.¹⁹⁸⁰ Konfederasyon önerisine sıcak bakmamakla beraber Kuveyt yönetiminin Arap Baharı sonrasında ülkede artan iç kargaşa karşısında kamu alanını sınırlayıp daha fazla güvenlik adımları atması, KİK kapsamındaki bir birliğe olumlu baktığının düşünülmesine yol açmıştır.¹⁹⁸¹ Kuveyt, Bahreyn'e konuşlanan Kalkan Gücüne dahil olmamakla beraber kendi ülkesindeki Şii nüfusun tepkisine rağmen birliğe yardım etmek üzere 14 Mart 2011'de bir deniz birliğini söz konusu ülkeye göndermiştir.

¹⁹⁷⁴ Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>.

¹⁹⁷⁵ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 15; Kechichian, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786>; Albayrakoğlu, a.g.e., s. 21.

¹⁹⁷⁶ Alsayed, <http://english.alarabiya.net/en/special-reports/bridging-the-gulf/2013/05/12/Bridging-the-Gulf-where-Kuwait-stands-on-the-GCC-Union.html>.

¹⁹⁷⁷ Sikimic, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284>.

¹⁹⁷⁸ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 16, 17.

¹⁹⁷⁹ Anlaşma ilk 1994 yılında önerilmiş; ancak söz konusu dönemde Kuveyt anlaşmanın kendi yasal düzenine uygun olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Kuveyt, özellikle anlaşmanın farklı ülkelerin güvenlik güçlerinin sınırları aşarak suçluları takip etmesini içermesine karşı çıkmıştır (Alsayed, <http://english.alarabiya.net/en/special-reports/bridging-the-gulf/2013/05/12/Bridging-the-Gulf-where-Kuwait-stands-on-the-GCC-Union.html>).

¹⁹⁸⁰ Albayrakoğlu, a.g.e., s. 22.

¹⁹⁸¹ Alsayed, <http://english.alarabiya.net/en/special-reports/bridging-the-gulf/2013/05/12/Bridging-the-Gulf-where-Kuwait-stands-on-the-GCC-Union.html>.

Aciliyetin son bulduğu Temmuz 2011'e kadar da Bahreyn sularında konuşlandırmıştır.¹⁹⁸² Körfez kıyısında meydana gelen kargaşanın başarıya ulaşmasının kendi ülkesi içindeki azınlık kesim için emsal oluşturacağı endişesiyle ve aynı zamanda ülkesindeki Şii nüfusa bir çeşit gözdağı vermek üzere Kuveyt'in öylesi bir operasyona dahil olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Kuveyt ülke içindeki protesto eylemlerine karşı koymak adına bir taraftan mali teşvikler, zorlayıcı eylemler ve kendi gücüne hanel getirmeyecek ılımlı siyasi imtiyazlar gibi politikalar izlerken diğer taraftan KİK'in yukarı Körfez'deki faaliyetlerini ve Kalkan Gücünün büyümesini desteklemiştir.

Arap Birliği ile hareket ederek BM'nin sivilileri korumak üzere Libya'ya müdahale etmesini desteklemiş olmakla beraber Kuveyt, 2011 Ağustos'ta Trablus düşünceye kadar geçici ulusal konseyi tanımaktan çekinmiştir. Libya'ya müdahale eden NATO koalisyonuna hiçbir askeri destek vermemiş, 2011'den sonra da BAE ve Katar'ın aksine Libya'ya askeri ve siyasi anlamda müdahale etmemiştir. Katar, Mısır'da Muhammed Mursi döneminin en önemli mali destekçisi olurken Kuveyt, Suudi Arabistan ve BAE ile beraber hareket ederek buradaki Müslüman kardeşlerin kendi ülkelerindeki uzantılarını kışkırttığını ileri sürmüştür. Bu nedenle 3 Temmuz 2013'te Devlet Başkanı Mursi askerler tarafından görevden uzaklaştırılınca Kuveyt, Mısır'a 8 milyar dolar kadar mali yardım yapmıştır. Dahası Kuveyt Mısır konusunda ABD ile anlaşmazlık yaşamıştır. Mursi'nin görevden uzaklaştırılmasının ardından ABD'nin Mısır'a olan yardımı kesmesini eleştirmiştir.¹⁹⁸³ Kendi ülkesinde Mursi'ye destek vermek amacıyla gösteri yapmak isteyen Mısır vatandaşlarını engellemiş ve Kuveyt içinde bu amaçla siyasi faaliyetlerde bulunan kişileri sınır dışı etmiştir.¹⁹⁸⁴

Kuveyt, Ocak 2012'de Devlet Başkanı Ali Abdallah Saleh'in görevden ayrılmasının ardından KİK'in Yemen'de hükümetin barışçıl geçişine yönelik planını desteklemiştir. Ancak Yemen'de İran destekli Zeydi Şii Husi isyancıların başkent Sana'yı ele geçirmeleri ve ardından ülkenin ikinci en büyük şehri Aden'e yürümleri sonucunda Saleh'in yerine geçen Abdu Rabbu Mansur El-Hadi 2015 Ocak ayında görevinden istifa edince Kuveyt, İran'a karşı yakın bir savaşa girmekten genellikle kaçınmaya çalışmakla

¹⁹⁸² Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 18.

¹⁹⁸³ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 18.

¹⁹⁸⁴ Stack, http://www.nytimes.com/2011/07/01/world/middleeast/01kuwait.html?_r=0.

beraber Husilere karşı Suudi önderliğindeki Arap ülkeleri koalisyonuna askeri olarak katılmıştır. Bu uzantıda Kuveyt, Husi kamplarını bombalamak üzere 15 savaş uçağı yanında kara kuvvetiyle koalisyon güçlerine destek olmuştur. Amacını ise Başbakan El-Hadi hükümetinin yeniden tesisini sağlamak üzere Husi isyancıları görüşmelere zorlamak şeklinde ifade etmiştir.¹⁹⁸⁵

Suudi hakimiyetindeki bir örgütlenmenin kendi iç politik düzenine risk oluşturacağı kaygısı, topraklarındaki Şii nüfusun ve komşu İran'ın varlığı gibi iç ve dış politik algılamaları dolayısıyla Kuveyt, kendi siyasi hedefleri doğrultusunda politika belirlemeye çalışmaktadır. Böylece Kuveyt, KİK bünyesinde her zaman üye ülkelerle ortak çizgide kalmaya çalışmakla beraber çoğu zaman örgütten farklı hareket etmektedir. KİK'in 1990 Irak işgalinden sonra etkili askeri birlik oluşturmada yetersiz kalması, birleşik savunma kapasitesi konusunda çok yavaş gelişme göstermesi karşısında Kuveyt,¹⁹⁸⁶ daha fazla güvenlik sağlamak adına örgüte dayanmaktan ziyade başta ABD olmak üzere BM Güvenlik Konseyi'nin sürekli üyeleriyle ayrı ayrı işbirliği anlaşmaları imzalamayı tercih etmektedir.¹⁹⁸⁷ Sonuç olarak kendi çıkarları kapsamında takip ettiği dış politik çizgi çerçevesinde Kuveyt kimi zaman KİK ile beraber hareket etmeyi daha pragmatik bulmakla beraber ulusal güvenliğin devamı konusunda ABD gibi güçlü devletlerle ilişkiye daha fazla ağırlık vermektedir.

5.4.5. Suriye Krizi Karşısında Kuveyt

Arap Baharının etkilediği ülkelerden birini Suriye oluşturmaktadır. Mart 2011'de başlayan kriz günümüze kadar çözümsüz olarak devam etmektedir. Kuveyt, olası krizin ülkesine yayılmasını engelleyecek şekilde ihtiyatlı politikasını sürdürmektedir. Diğer KİK ülkeleri gibi Suriye yönetiminin dini aşırı grupların (İŞİD) güçlenmesine yardımcı olduğunu ve Esad yönetimi devam ettiği sürece söz konusu grupları bozguna uğratmanın mümkün olmadığını savunmaktadır. Aynı zamanda Suriye'de savaşılan hiçbir silahlı isyancı gruba mali kaynak sağlamadığını iddia etmektedir.¹⁹⁸⁸ Diğer KİK üyeleri gibi Kuveyt de

¹⁹⁸⁵ "Gulf of Aden Security Review", **Critical Tehreats**, (10.09.2015), [http:// www.criticalthreats.org/gulf-aden-security-review/gulf-aden-security-review-september-10-2015](http://www.criticalthreats.org/gulf-aden-security-review/gulf-aden-security-review-september-10-2015), (18.11.2015).

¹⁹⁸⁶ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹⁹⁸⁷ Çetinoğlu, a.g.e., s. 103; Pollock, a.g.e., s. 33.

¹⁹⁸⁸ Katzman, "Kuwait: Governance, Security and US Policy", s. 12.

2012’de Suriye’deki büyükelçiliğini kapatmıştır. Ancak 2014 Aralık ayında kendi ülkesinde yaşayan 140.000 Suriyeli’nin sorunlarını çözmek üzere Şam’ın kapanan elçiliğini yeniden açmasına izin vermiştir.¹⁹⁸⁹ Diğer taraftan Kuveyt, Katar ve Suudi Arabistan’ın aksine Suriye’deki muhalif grupları doğrudan desteklemekten kaçınmaktadır.¹⁹⁹⁰ İlimli bir politika çerçevesinde BM çatısı altında insani yardım faaliyetlerine öncülük etmektedir.¹⁹⁹¹ BM çerçevesinde Suriye için oluşturulan uluslararası fona en büyük katkı Kuveyt’ten gelmektedir. Bu uzantıda Ocak 2013, Ocak 2014 ve Mart 2015’te Suriye için uluslararası insani yardım konferansına ev sahipliği yapmıştır. 2013’te 300 milyon dolar hükümet yardımı dışında hükümet dışı örgütlerden 183 milyon dolar değerindeki destek Suriye’ye gitmiştir.¹⁹⁹² Hükümetin 2014’te ve 2015’te yaptığı 500’er milyon dolar yardım ile Kuveyt’in mali desteği 1 milyar doları aşmıştır.¹⁹⁹³

Dini aşırı grupların kendi ve bölge güvenliğine ciddi bir risk oluşturduğunu düşünen Kuveyt, söz konusu kesime karşı daha çok ABD ve KİK üyeleriyle ortak çalışmaktadır.¹⁹⁹⁴ Haziran 2015’te IŞİD Fransa’da olduğu gibi Kuveyt topraklarında Şii bir camiye saldırı düzenleyerek 27 kişinin ölümüne yol açmıştır.¹⁹⁹⁵ Kuveyt’i de hedef alan terör örgütü Kuveyt’in iç istikrarını bozmayı hedeflemektedir. Kuveyt 11 Eylül 2014’te yapılan KİK-ABD zirvesinde ABD liderliğindeki IŞİD’e yönelik operasyonlara katılmakla beraber kendi ülkesi içindeki Şii ya da Sünni kesimi marjinalleştirmemek için Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar ve BAE’nin aksine hava operasyonlarına da askeri olarak doğrudan yer almamış; ancak koalisyon güçlerinin kendi askeri tesislerini kullanmasına izin vermiştir.¹⁹⁹⁶ Kısacası Kuveyt kendi ülke güvenliğini riske atacak her türlü dış politik

¹⁹⁸⁹ Courtney Trenwith, “Syria to Reopen Embassy in Kuwait”, **Arabian Business**, (31.12.2014), <http://www.arabianbusiness.com/syria-reopen-embassy-in-kuwait-576880.html>, (30.11.2015); “Syria to Reopen Embassy in Kuwait”, **The Daily Star Lebanon**, (30.12.2014), <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Dec-30/282598-syria-to-reopen-its-embassy-in-kuwait.ashx>, (30.11.2015).

¹⁹⁹⁰ Elizabeth Dickinson, “Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home”, **European Council on Foreign Relations**, (2014), http://www.ecfr.eu/article/commentary_kuwait_the_crisis_in_syria_comes_home323, (30.11.2015).

¹⁹⁹¹ Dickinson, http://www.ecfr.eu/article/commentary_kuwait_the_crisis_in_syria_comes_home323.

¹⁹⁹² OCHA, “International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, (2013), <http://www.unocha.org/syria-humanitarian-pledging-conference>, (30.11.2015).

¹⁹⁹³ OCHA, “International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, (2014), <http://www.unocha.org/syria-humanitarian-pledging-conference>, (30.11.2015); OCHA, “Third International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, **OCHA Conference Report**, (2015), s. 16.

¹⁹⁹⁴ Cordesman, **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, s. 16.

¹⁹⁹⁵ Zvi Barel, “ISIS Terror: How Tunisia and Kuwait Differ From Syria and Iraq”, **Haaretz**, (27.06.2015), <http://www.haaretz.com/middle-east-news/premium-1.663266>, (02.11.2015).

¹⁹⁹⁶ Katzman, “Kuwait: Governance, Security and US Policy”, s. 12.

davranışlardan uzak durarak pragmatik bir politika takip etmektedir. Suriye konusunda da saldırgan bir tutum yerine yine mali gücünü kullanarak diplomatik yolu tercih etmiştir.

SONUÇ

Günümüz dünya siyasetindeki yerini koruyan petrol, ona sahip ve onun dışında önemli kaynağı bulunmayan gelişmekteki küçük ülkeler için önemini korumaktadır. Söz konusu kaynak, bu tür ülkelerin dış politikalarının ve özellikle demokratik olmayan devletlerde rejimin devamının bir bileşenini oluşturmaktadır. Küçük ülke olmanın yol açtığı yetersiz güç ve imkanlar dolayısıyla uluslararası politikada sınırlı hareket alanı bulunan devletler için petrol, daha da önem kazanmaktadır. Adı geçen doğal kaynak küçük ülkelerin uluslararası politika etkinliğini arttıran bir siyasi güç anlamı taşımaktadır. Ancak aynı kaynak, daha çok kırılabilir yapılarıyla öne çıkan bu devletleri dış tehditlerin doğrudan hedefi haline de getirebilmektedir. Yani petrol küçük devletlerin kırılabilirliğini arttıran bir unsur olarak da kendini göstermektedir. Özellikle istikrarsız bir coğrafyada ve kendileriyle kıyaslandığında daha yoksul ancak askeri açıdan daha güçlü komşularla yan yana yaşayan küçük ülkeler için petrol, bir dezavantaj olabilmektedir. Diğer taraftan demokratik olmayan bu tür ülkelerde özellikle petrolün yarattığı yüksek gelir, iktidara önemli bir güç sağlamaktadır.

Ortadoğu tarihinin şekillenmesinde önemli rol oynayan petrol, Kuveyt'i de içine alarak ülkenin gerek toplumsal gerekse iç ve dış siyasi gelişmelerini şekillendiren unsurlardan birini oluşturmaktadır. Petrol ile beraber Kuveyt'te yeni bir dönemin başladığını söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Söz konusu kaynak sonrasında ülke, siyasi, toplumsal ve ekonomik yaşamın her alanında önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Özellikle bağımsızlığına kavuşmadan ve kurumsal anlamda modern devlet görünümünü almadan önce petrolün bulunması söz konusu kaynağın Kuveyt'in devletleşme sürecindeki önemini daha fazla hissedilmiştir. Diğer taraftan Kuveyt'in dış politikasını şekillendiren önemli bir etken olmuştur. Özellikle Kuveyt'in küçük ülke olması ve bulunduğu coğrafyanın çöllerle kaplı olmasının yarattığı sınırlılıklar dahilinde, coğrafi konum kenara bırakıldığında, petrol dışında önemli bir ulusal gücünün bulunmaması, petrolün devletin dış politikasındaki önemini arttırmıştır.

Petrol öncesi dönemde Kuveyt halkı daha çok denize bağımlı yoksul bir ülke görünümünde olmuştur. Söz konusu durum petrolün keşfedildiği 1930'lı yılların sonunda değişmeye başlamıştır. Özellikle petrol ihracatının başladığı II. Dünya Savaşı sonrasında Kuveyt, denize bağımlı ekonomiden petrole bağımlı bir ekonomiye dönüşmüştür. Ekonominin temel dayanağı haline gelen petrol, Kuveyt'i söz konusu kaynak gelirlerine bağımlı hale getirmiştir. Çıkarımı özel bir uzmanlık gerektirdiğinden daha çok yabancı uzmanların yer aldığı sektöre toplumun çok az bir bölümü dahil olmuş, büyük çoğunluğu ise elde edilen rantın dağıtım ya da kullanımında yer almıştır. Söz konusu doğal kaynağın sahibinin devlet olduğu Kuveyt'te petrol rantları uluslararası ekonomiden doğrudan yönetici aile El-Sabah'ın eline geçmiştir. Böylece, toplumun katma değer kaynağı olduğu ve koyduğu vergilerle kendini finanse eden devlet tipi yerine Kuveyt'te yönetici toplumdaki bağımsız gelir sağlamak ve elde ettiği geliri dağıtım politikalarıyla halkına paylaşmaktadır. Söz konusu durum Kuveyt'i rant devlet kategorisine dahil etmektedir. Petrol gelirlerini elinde toplayan Kuveyt yöneticileri için kilit soru ihtiyaç duydukları geliri toplumdaki nasıl toplayacakları değil sahip oldukları büyük zenginliği hangi yönde harcayacakları şeklinde değişmiştir. Ortaya çıkan durum siyasi hayatı da etkileyecek şekilde yeni bir devlet-toplum ilişkisi yaratmıştır.

Petrolün bulunduğu dönemde ekonomik dar boğaz içinde bulunan ve her anlamda geri kalmış Kuveyt, yeni gelir kaynağı ile modern, zengin bir görünüme kavuşmuştur. Kuveyt bir taraftan kurumsallaşma sürecini tamamlarken diğer taraftan sosyal alanda büyük bir refah elde etmiştir. Petrol toplumun her kesiminde muazzam bir zenginlik yaratarak toplum içinde mevcut sosyal ve siyasal düzeni dönüştürmüştür. Bir taraftan yeni sınıflar ortaya çıkarmış, diğer taraftan mevcut sınıfların rollerini değiştirmiştir. Petrol öncesinde siyasi güç bakımından eşitler arasında ilk olarak görülen El-Sabah ailesi, yeni dönemde toplumsal hiyerarşinin tepesine yerleşmiştir. Yeni düzende El-Sabah liderliğindeki yönetim ekonomik kalkınmanın motoru, temel işveren ve sınırsız sayıda hizmetin sağlayıcısı olarak kendisini toplumsal hayatın merkezine konuşturmuştur. Yönetim, vatandaşların vergisine dayanmaksızın ülkeyi yönetecek duruma gelmiştir. Elde ettiği büyük gelirlerle bir taraftan kendi ekonomik gücünü arttırırken diğer taraftan elinde biriken geliri dağıtıcı politikalarla tekrardan halkına yaymıştır. Böylece yönetim, devletin inşa sürecinin en aktif aktörü olmuş, dağıtıcı devlet anlayışıyla hızlı bir sosyal kalkınma başlatmıştır. Gıda, eğitim, sağlık, istihdam, barınma, elektrik gibi her alanı sübvans

etmiştir. Dağıtıcı işlevi en hızlı şekilde gerçekleştirmek üzere Kuveyt'i kurumsallaştırmış ve bürokrasiyi genişletmiştir. Petrol dışındaki tüm sektörlerin ekonomik hayattan çekildiği ya da petrolün gölgesinde kaldığı yeni hayatta toplum, refah ve zenginlikleri için tamamen yöneticiye bağımlı hale gelmiştir. Kısacası petrolün ortaya çıkardığı yeni düzende siyasi gücünü etkileyecek şekilde yönetici, sosyal, ekonomik hayatın en önemli yönlendirici ve belirleyicisi olmuştur.

El-Sabah liderliğindeki yönetim, daha önce görülmemiş şekilde eline geçen gelir sayesinde başta tüccar sınıfı olmak üzere toplum karşısında büyük bir özerklik elde etmiştir. Toplum karşısındaki özerklik, rantıye devletin öngördüğü üzere yöneticinin siyasi gücünü arttırmıştır. Kuveyt yönetimi petrol öncesinde imtiyazlı olan kesime yeni dönemde kimi ekonomik imtiyazlar sağlayarak onları siyasi anlamda pasifize etmeyi amaçlamıştır. Petrol çıkarılmadan önce El-Sabah ailesinin gelir bakımından bağlı olduğu tüccar kesimi ile ülke güvenliğinde önemli rol oynayan kabile şeyhleri sahip oldukları siyasi gücü, yeni zenginlikten pay alarak takas etmiştir. Diğer taraftan eskiden daha çok tüccarlara bağımlı geçimini sağlayan, petrol arifesinde ekonomik anlamda zor durumda olan ve yeni gelirle zengin bir orta sınıfa dönüşen yoksul işçi kesime yüksek refah yaratılarak yönetici aileye siyasi bağılılıkları hedeflenmiştir. Kimi siyasi talepler ise yüksek maaşlı devlet kadrolarına yerleştirilme şeklindeki ödüllerle, kimi zaman baskı aracıyla ötelenmiştir. Kısacası devlet dağıtım politikasını kendi meşruiyetini güçlendirecek, halkın siyasi rızasını sağlayacak şekilde gerçekleştirmeye gayret etmiştir. bunun için de kimi zaman havuç kimi zaman sopa aracını kullanmıştır. Aynı zamanda yönetici, gücünü devam ettirecek şekilde kilit konumdaki bakanlıklara aile üyelerini yerleştirmiş, Emir'in hükümeti doğrudan belirlemesini ve söz konusu hükümet üyelerinin meclisin atanmış kişileri olmasını sağlamıştır. Seçim bölgelerini istediği sonuçları alacak şekilde düzenlemiş, Emire istediği zaman meclisi dağıtma hakkı tanımıştır. Seçimlerden istediği sonuçları almak için de çoğu zaman seçim sürecine müdahale etmiş, kendi çıkarlarını sürdürecekt kişileri korumuş, siyasi grupları birbirine karşı kullanmıştır. El-Sabah ailesinin ciddi bir muhalefet ile karşılaşmadan 18. yüzyılın ortalarından günümüze kadar iktidarda kalması petrolün rejimin devamına katkı yaptığını göstermekle beraber, halkın siyasi taleplerini tamamen ortadan kaldırmaktan uzak olmuştur.

Halkın siyasi katılım talepleri Kuveyt'te her zaman kendini hissettirmiş ve yönetim bir şekilde toplumun isteklerine cevap vermek zorunda kalmıştır. Petrol, siyasi talepleri istediği yönde yönlendirmesi konusunda El-Sabah ailesine belirli bir alan yaratmış olmakla beraber sınırsız bir özerklik sağlayamamıştır. Petrol siyasi kalkınmayı şekillendirmekle beraber rejimin istikrarı ile kaynağın yarattığı yüksek gelir arasındaki ilişki doğrudan olmamaktadır. Sosyopolitik yapı, bölgesel güvenlik, liderin kişiliği gibi faktörler petrolün siyasi kalkınmayı şekillendirme biçimini etkilemektedir. Kuveyt'in petrol öncesi dönemde mevcut siyasi ve toplumsal yapısı, büyük komşuların arttırdığı kırılganlık ve petrolün yarattığı sosyal kalkınmanın siyasi bilinci arttırması söz konusu kaynağın siyasi etkisini hafifleten en önemli unsurları oluşturmaktadır. Öncelikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren Kuveyt'in yönetimini sürdüren El-Sabah ailesi, iktidarı zora dayalı ele geçirmemiş, seçimlerinde halk etkili olmuştur. Aile Şeyhliğin lideri olmakla beraber toprakları yönetecek kişi, aile üyeleri içinden tüccar ve önde gelen kabilelerin görüşü dahilinde seçilmiştir. Aynı zamanda ekonomik açıdan önemli geliri bulunmayan yönetici, finansı için ekonominin hakimi konumundaki tüccar sınıfına ve ülke güvenliğinin devamında kabilelere bağımlı olmuştur. Söz konusu bağımlılık, yöneticinin gücünü sınırlayacak şekilde iki kesime önemli siyasi güç sağlamıştır. Bu nedenle aile, toprakların yönetimi konusunda her zaman Kuveyt'in önde gelen kesimlerine danışmak durumunda kalmıştır. Bu durum petrol öncesi Kuveyt'te El-Sabah ailesini siyasi güç bakımından eşitler arasında yalnızca ilk sıraya koyacak şekilde ortak yönetim anlayışı doğurmuştur.

El-Sabah ailesinin ortak yönetim anlayışından uzaklaşmaya çalıştığı dönemlerde özellikle tüccar kesimin yoğun muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda Mübarek El-Sabah'ın iktidarı döneminde tüm gücün El-Sabah ailesinin elinde toplanma girişimi, 1921 meclisi ile son bulacak şekilde tüccar kesiminin tepkisine yol açmıştır. Ardından Kuveyt'in ekonomik zor durumda olduğu bir dönemde petrol gelirlerinden daha fazla pay alma, imtiyazlar konusunda İngiltere yerine Kuveyt halkının çıkarlarını göz önünde tutma ve siyasi temsil hakkı gibi talepler 1938 meclisini doğurmuştur. Böylece Kuveyt'e hakim olan ortak yönetim anlayışı, erken dönem siyasi bilinç oluşturan 1921 ve 1938 meclisleriyle daha da kurumsallaşmış ve bağımsızlığın ardından güçler ayrılığına vurgu yapan, kimi zayıf yönlerine rağmen oldukça demokratik ilkeler içeren anayasanın ardından 1962'de meclisin açılmasıyla nihai bir noktaya ulaşmıştır. Söz konusu yönetim anlayışı halkın siyaset sahnesinden silinmelerinin önüne geçen önemli faktörlerden birini

oluşturmuştur. Petrol, rejimin devamlılığı için önemli bir faktör olmakla beraber ülke içinde parlamento sistemin mevcut olması kaynağın iç politik gücünü sınırlamaktadır.

Kuveyt'in meclis ve anayasayı içinde barındırarak bazı eksikliklerle beraber halkı siyasi sisteme dahil etmesi ortak yönetim geleneğinin bir uzantısını oluşturmaktadır. Büyük komşularından ciddi bir güvenlik tehdidi alması da ülkenin ulusal bütünlük konusunda birleşik tablo çizmesini zorunlu kılmıştır. Özellikle Irak tehdidinin çoğu zaman kendini hissettirmesi karşısında vatandaşların desteğine ciddi ihtiyaç duyan Kuveyt yönetimi, halkın siyasi taleplerine cevap verme gereksinimi hissetmiştir. Ülke bütünlüğünü korumak için uluslararası destek arayan Kuveytli yöneticiler, dış desteğin devamını sağlamak adına da kimi zaman iç politikada daha demokratik adımlar atma ihtiyacı duymuştur. Böylece Kuveyt'in rantıye zihniyetinin önüne ket vuran diğer bir durum devletin görece küçüklüğünün yarattığı kırılganlık olmaktadır.

Vatandaşların erken siyasi bilinci dışında yönetici liderin kişiliği de Kuveyt siyasi yaşamının şekillenmesinde etkili olmuştur. El-Sabah ailesinin demokrasi yanlısı kimi yöneticileri, aile ile siyasi güçler arasında çatışan çıkarları uzlaştırmaya çalışmış ve bu uzantıda kamu taleplerine cevap vererek demokratik süreci güçlendirmiştir. Örneğin petrol gelirlerinin ülkeye ilk akmaya başladığı 1950'li yıllarda iktidarda bulunan demokrasi taraftarı Abdallah El-Selim El-Sabah, ülke kalkınmasında oynadığı rol kadar temsil kurumunun açılmasının öncüsü olmuştur. Çünkü ardından gelen Cabir El Ahmet El-Cabir El-Sabah ve Sabah El-Selim El-Sabah çok başarılı olamamakla beraber Abdallah El-Selim'e göre daha otoriter bir rejim arzu etmişlerdir. İki Emir çoğu zaman petrol kaynaklarının yarattığı araçları kullanarak anayasayı askıya almış ve iç muhalefeti bastırmıştır. Aynı zamanda Kuveyt'te petrol sonrası eğitim oranının büyük ölçüde artması ve devlet bütçesinin önemli kısmının eğitime ayrılması, toplumun Emire saygınlığını arttırmakla beraber, kimi zaman rejim için muhalefet oluşturacak bilinçli bir neslin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle petrol gelirlerinin ülkeye aktığı ilk yıllarda ekonomik zor durumda olan vatandaşlar, 1970'li yıllarda artan zenginlik ve refahlarını yöneticiyle bağdaştırarak El-Sabah ailesine daha fazla bağlılık göstermişken yeni nesil söz konusu refahı vatandaşlık hakkı şeklinde algılayarak daha fazla temsil, daha sorumlu bir hükümet talep etmektedir. Bu şekilde rantıye devlet vatandaşları vergi vermeseler dahi devlet tarafından kendilerine sağlanan refahı sürdürecektir sorumlu bir hükümet arzu

edebilmektedir. Böylece petrol siyasi dinamikleri dönüştürmekle beraber Kuveyt politik geleneğini yansıtan siyasi katılım taleplerini tamamen yok edememiştir.

Gelirlerin ilk arttığı yıllarda sağlanan refah karşısında Kuveyt toplumu yönetici aileye daha fazla siyasi bağlılık göstermiştir. Ancak petrolün ilk dönem sağladığı görece siyasi uysallık sonraki yıllarda yerini daha fazla siyasi talebe bırakmıştır. Siyasi katılım talepleri 1980’li yılların sonundan günümüze kadar artarak devam etmiştir. Özellikle 2000’li yıllarda daha temsili siyasi sistem ve sorumlu hükümet şeklindeki reform istekleri daha fazla hissedilmiştir. 1992’den beri periyodik ve serbest seçim yapılması, hükümet tarafından kabul edilsin ya da edilmesin siyasi reformlar konusunda aktif ve etkili güç oluşturan siyasi muhalefetin var olması, baskı ve dışlama metotlarına çok fazla dayanmadan muhalefetin siyasi süreç içine dahil edilmesi Kuveyt siyasi sisteminin esnek olduğunu ortaya koymuştur. Protesto eylemlerinin minimum siyasi imtiyazla cevap bulduğu Kuveyt’te ciddi siyasi dönüşümün görülmemesi otoriter istikrar ile petrol zenginliği arasında bir bağ olduğunu ortaya koymakla beraber doğrudan siyasi çıkarıma yol açtığına dair kesin delil bulunmamaktadır. Rejime bağlılık, rejimin halkın fiziki refah ve güvenliğini sağlaması kadar demokratik değerlere bağlı kalmasına paralel var olmuştur. Bu nedenle yönetici aile kendi geleneksel gücünü devam ettirmek adına halkın taleplerine cevap vermeye çalışmıştır. Meşruiyetinin sürekliliği için de gücünün devamı ile sivil toplumun aşırı güçlenmemesi arasında bir denge kurmaya özen göstermiştir.

Kuveyt, nicelik, nitelik ve algı açısından uluslararası toplumun küçük ülkelerinden birini oluşturmaktadır. Bu şekilde iç politika gibi dış politikada kendini hissettiren petrolün Kuveyt için önemi ülkenin küçüklüğü göz önüne alınarak değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılmaktadır. Küçük devletlerin dış baskılara karşı daha kırılgan, savunmasız olduğu, tehditlere karşı koyma yeteneklerinin az olduğu Kuveyt için geçerliliğini korumaktadır. Kuveyt uluslararası alanda etki yaratma derecesi ya da çevreden gelen baskılara karşı koyma kapasitesi açısından küçük ülkedir. Coğrafi konum, büyük komşular, yetersiz insani ve askeri kaynaklar, hareket alanını sınırlayan coğrafya gibi unsurlar Kuveyt’in kırılganlığını arttırmaktadır. Özellikle Kuveyt, kendisine kıyasla büyük ve güçlü komşulara sahip olduğundan hiçbir zaman kendini koruyacak durumda olamamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında ve ardından aralıklarla beliren Irak tehdidi, en nihayetinde işgali, kimi zaman İran’dan algılanan tehdit ve bunlara tek başına karşı koymada yetersiz kalması Kuveyt’in

zafiyetini ortaya koymaktadır. Kuveyt mevcut kapasiteyle kendi güvenliğini sağlayamadığından daha çok diğer devletlerin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Böylece kırılgan yapısı Kuveyt'in dış politika amaç ve davranışlarını belirlemektedir.

Dış ve güvenlik politikasını güç eksikliğini giderecek ya da minimize edecek şekilde düzenleyen Kuveyt, pragmatik bir dış politika tercih etmiştir. Bu şekilde Kuveyt, amacını ve etki yaratma potansiyelini küresel alandan ziyade bölgesel alanla sınırlamıştır. Sınırladığı dış politikasında ağırlığı komşu ülkelere vermiştir. Büyük devletlerin hedefi haline gelecek politika ve davranışlardan özellikle kaçınmaya çalışmış, böylece bölgesel/uluslararası alanda pozitif eylemlere ağırlık vermiştir. Ülke yöneticilerinin güvenliklerini sağlamada ilk tercihlerinin diplomasi olduğunu ve askeri güç kullanımının son seçeneği oluşturduğunu açıkça ifade etmeleri ülke küçüklüğünün ortaya çıkardığı bir durumdur. Tarihsel olarak bakıldığında da Kuveyt'in var olmaya ilişkin amaçlarını güç kullanarak değil diplomasi yoluyla gerçekleştirmeye ve böylece etkili bölgesel güçleri dengelemeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Özellikle bölge içi sorunlarda arabulucu, müzakereci, dengeleyici rolü üstlenerek ya da dünyanın geri kalanına mali yardım sağlayarak uluslararası gücünü arttırmayı hedeflemiştir. Uluslararası, bölgesel örgütlere mümkün olduğu kadar dahil olma, ülke dışında daha fazla temsil gibi araçlarla uluslararası meşruiyetini güçlendirmeye çalışmıştır.

Etrafı kendisinden daha büyük komşularla çevrili Körfez kıyısındaki tek küçük ülke olması ve istikrarın olmadığı sorunlu bir bölgede bulunması Kuveyt'in hareket alanını sınırlayarak var olmaya ilişkin amaçlarını daha önemli hale getirmiştir. Böylece Kuveyt, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek ve öne çıkan kırılganlığı karşısında dirençliliğini arttırmak için sahip olduğu stratejik kaynak petrolü kullanmıştır. Petrolün dış politikayla iç içe girmesinde Kuveyt'in görece zayıflığını gidermek konusunda kaynağı önemli ve yararlı bir siyasi araç olarak görmesi etkili olmuştur. Böylece Kuveyt için petrol politikası aynı zamanda dış ve güvenlik politikası boyutlarını taşımıştır. Dünyanın önde gelen petrol ülkelerinden biri olması Kuveyt'in kırılganlığının aşılmasında çoğu zaman önemli bir güç yaratmıştır. Söz konusu kaynak, Kuveyt'in bölgesel ve uluslararası pozisyonunu güçlendirecek fırsatlar elde etmesini sağlamıştır. Kuveyt'in mali gücü, dış yatırım hacmi ve diğer ülkelere ekonomik yardım politikası uluslararası alandaki politik gücünü arttırmıştır. Böylece Basra Körfezi'nde zengin bir şehir devleti olan Kuveyt, petrole

beraber son yıllarda uluslararası politikada daha fazla hareket alanı bulmuştur. Bu uzantıda ilk dönem küçük devlet çalışmalarının öngördüğü şekilde bu tür devletlerin uluslararası ilişkilerde önemli olmadığı varsayımı Kuveyt için geçerliliğini kısmen yitirmiştir. Ancak aynı kaynak Kuveyt'i dış kaynaklı saldırılara açık hale getirerek varlığına yönelik riski arttırmıştır. Böylece petrol Kuveyt için bir taraftan güç diğer taraftan güvenlik riski anlamı taşımıştır.

Bağımsızlık tarihinden sonra Kuveyt çeşitli bölgesel tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Irak, bir zamanlar Osmanlı hakimiyeti altında olmasının doğal sonucu olarak yeni bağımsız olan Kuveyt'in kendi hükümlerinde olduğunu iddia etmiştir. 1970'li yıllarla beraber İran'da yaşanan gelişmeler, ardından gelen İran-İrak Savaşı ve 1990'da Irak'ın kendisini işgali Kuveyt'in iç istikrarına, egemenliğine ciddi güvenlik riski ortaya çıkarmıştır. Söz konusu tehditler Kuveyt'in küçüklüğünün yarattığı siyasi ve askeri kırılganlığını ortaya koyan en somut örnekleri oluşturmuştur. Tehditlerle tek başına baş edemeyeceğinin farkında olarak Kuveyt, büyük ve bölgesel güçlerin desteğini aramaya başlamıştır. Arayış içinde petrol gelirlerinin siyasi değerini farkederek Kuveyt, söz konusu kaynağı dış tehditleri rüşvetle satın almak, özellikle dış yardım programıyla uluslararası alanda kendine destekçi sağlayarak güvenliğini devam ettirmek için kullanmıştır.

Küçük devletlerin sahip oldukları coğrafi konum, kaynak gibi unsurlarla uluslararası toplumu etkilemeye çalıştıkları varsayımından hareketle Kuveyt, uluslararası meşruiyetini güçlendirmek için petrolün kendisine yarattığı büyük geliri dış yardıma dönüştürmüştür. Kuveyt'in dış yardımları onu muhtemel güvenlik riskine karşı koruyacak bazen teşvik, kimi zamansa caydırıcı bir araç olarak düşünülmüştür. Özellikle Kuveyt bağımsızlıktan sonra, İngiltere'nin bıraktığı boşluğu petrol gelirleriyle doldurmaya çalışmıştır. Toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir dış tehdidi bertaraf etmek için petrol gücünü devreye sokmuştur. Yardım programları ya da KİK gibi çeşitli bölgesel oluşumlarla güvenlik alanını genişletmeye özen gösteren Kuveyt, OPEC gibi örgütler aracılığıyla da dış politika hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Kuveyt, örgüt politikalarını kendisine yönelik olası tehdit unsuru politikaları elimine edecek şekilde saptamaktan geri kalmamıştır. Bu şekilde Kuveyt, OPEC'i ekonomik çıkarları yanında kimi zaman siyasi çıkarlarına ulaşmada önemli bir araç olarak görmüştür.

Ülke güvenliğini sürdürmeye yönelik tüm girişimlerine rağmen Kuveyt, 1990 yılında Irak'ın doğrudan hedefi haline gelmiştir. Irak kendisine kıyasla daha güçsüz ve bir o kadar önemli ülkeye petrol politikaları ve doğal kaynak alanlarını ele geçirme hırsıyla saldırmaktan çekinmemiştir. İşgal, petrole dayalı güvenliği sağlama politikasının sınırlı etki yarattığını, dahası aynı kaynağın Kuveyt'in güvenliğine risk oluşturduğunu göstermiştir. Kuveyt, nitelik ve nicelik bakımından komşularına kıyasla küçük olmasının ve petrol açısından önemli konumda bulunmasının kendi kırılganlığını sürekli hale getirdiğini Irak işgali ile görmüştür. Irak saldırısı, petrolün küçük ülkenin elinde bulunmasının kendisine yönelik revizyonist politikaları arttırdığını göstermekle beraber saldırıyı bertaraf etmek için söz konusu devlete yönelik bölgesel ve uluslararası desteğin sağlanmasında yine aynı kaynağın önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü Kuveyt daha çok petrolü dolayısıyla saldırıya uğramışken yine daha çok söz konusu kaynak sayesinde bölgesel ve uluslararası desteği almayı başarmıştır.

Küçük devletlerin büyük güçlerin saldırgan taleplerine karşı korunmasız oldukları ve bu nedenle olası bir saldırıyı engellemek için hakim güçlerle işbirliği yaptıkları öngörüsünden hareketle Kuveyt, yakın dış tehdit karşısında yabancı güçlerin desteğini aramıştır. Görece küçüklüğü ve petrolün yarattığı fırsat kadar doğurduğu Hasasiyet karşısında her zaman büyük güçlere bağımlı kalan Kuveyt'in söz konusu kaynağı, varlığını sürdürmek için dış güçlerin desteğini sağlamada önemli rol oynamıştır. Petrol kaynaklarına ihtiyaç duyan büyük devletler, söz konusu stratejik maddenin ülkelerine akışını sağlamak adına Kuveyt'i gözetmek durumunda kalmıştır. Gerek ABD'nin gerekse öncesinde İngiltere'nin Kuveyt'e desteklerinde petrolün öncelikli rolü olmuştur. Böylece Kuveyt sahip olduğu petrol ile dünyanın geri kalanı için önemli aktör haline gelmiştir. Kuveyt'in büyük devletlerin himayesi altına girmesi ulusal kaynakları üzerindeki özerkliğinden ve siyasi seçim özgürlüğünden de ödün vermesi sonucunu doğurmuştur.

Kuveyt, kendi özerk ve/veya bağımsızlığını devam ettirmek için büyük güçlerin çıkarlarını gözetmek zorunda kalmıştır. Bağımsızlık öncesi dönemde egemenliği altında olduğu Osmanlı'nın kendisi üzerinde artan nüfuzunu dengeleyerek iç politikadaki özerkliğini sürdürmek ve diğer dış tehditleri bertaraf etmek için İngiltere'nin himayesi altına girmiştir. Bu şekilde Kuveyt, uzun yıllar İngiliz korumasında özerk bir varlık olarak kalmayı başarmıştır. 1899'dan 1961 yılına kadar varlığının devamı için İngiliz çıkarlarını

korumak durumunda kalan Kuveyt, bağımsızlık tarihinden sonra yabancı himaye boşluğunu petrol ile doldurmaya çalışmıştır. Ancak 1980'li yılların ortasından sonra artan İran tehdidi ve ardından gelen Irak'ın saldırısı ile büyük güce dayanmadan hayatta kalma politikası, tekrar bir kenara bırakılmıştır. Söz konusu yakın tehditler kırılma aşılmasında dış güç himayesinin zorunluluk olduğunu Kuveyt'in bir kez daha anlamasına yol açmıştır. Bu dönemden sonra Kuveyt'te günümüze kadar sürecek şekilde ABD ile yoğun ilişki dönemi başlamıştır.

Özetle büyük komşular arasında sıkışan Kuveyt, söz konusu ülkeler karşısındaki kırılma aşılmasını gidermek amacıyla oldukça ihtiyatlı politika takip etmiştir. Olası dış tehditleri bertaraf etmek konusunda da -güvenlik zafiyetini gidermek- petrolü önemli bir araç görmüştür. Petrol, Kuveyt'in dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde yararlı olmakla beraber çoğu zaman küçüklüğün arttırdığı bazı güvenlik kaygıları ülkenin petrolü hangi yönde kullanacağına yön vermiştir. Yani sahip olduğu doğal kaynak, Kuveyt'e kısmi özerklik sağlamış olmakla beraber devletin küçüklüğü, dış politikada petrol kartını daha farklı ve çoğu zaman sınırlı kullanmasına yol açmıştır. Diğer taraftan kırılma aşılmasını giderilmesinde önem arz eden petrol, Irak'ın Kuveyt'i işgalinde olduğu gibi ülkenin dış Hasasiyetini arttırmıştır. Fakat petrol, Kuveyt'in büyük devletler tarafından gözetilmesini sağlamıştır. Böylece Kuveyt'in günümüze kadar bağımsız devlet olarak ayakta durmasında petrolünün önemli etkisi olmuştur. Buradan küçük devletlerin büyüklük/küçüklük ayırımından ziyade belirli alanlarda ne ifade ettiklerinin söz konusu ülkelerin nitelendirilmesinde önemli olduğunu vurgulayacak şekilde Kuveyt, petrol alanında özel bir güç kabul edilip adı geçen kaynağın yarattığı güçle uluslararası alandaki nüfuzunu genişletmeyi başarmıştır.

Çalışma, Kuveyt üzerinden petrolün siyasi etkilerini incelemekle beraber her ülkenin coğrafi konumu, devletin görece büyük ya da küçüklüğü, sosyopolitik tarihi, gelişmişlik düzeyi gibi farklı özellikleri, doğal olarak söz konusu kaynağın üretici devletlerin politikaları üzerindeki tesirinin farklılık göstermesine yol açacaktır. Üretici ülkeler petrol konusunda özellikle ekonomik anlamda kimi benzer politikalar benimsemekle beraber söz konusu kaynağın bu tür devletlerin iç ve dış politikasını hangi yönde şekillendirdiğine ilişkin genellemelerde bulunmanın doğru olmayacağı yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır. Petrol, devletlerin politikalarını şekillendiren

faktörlerden birini oluşturmakla beraber kaynağın etkisinin ve etki düzeyinin ülkeden ülkeye farklılık göstereceğinin göz önünde tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda sonraki çalışmalarda petrol üretici farklı sosyopolitik tarihe, gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerin kıyaslanarak ele alınması petrolün olumlu/olumsuz etkilerinin daha iyi anlaşılması ve negatif yönlerinin nasıl aşılabileceğinin ortaya konması açısından yol gösterici olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abbas Apology to Kuwait Over Iraq” (12.12.2004), **BBC News**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4089961.stm (14.11.2005).

Abdul Reda, Abdul Rasoul (1991), “A Summary of The Legal and Judicial System in The State of Kuwait”, **Arab Law Quarterly**, 6 (3), 267-279.

Abolfathi Muhammed ve diğeri (2012), “Persian Gulf Position in America’s Geopolitical Point of View”, **Journal of American Science**, 8 (10), 814-819.

Abu Hakima, Ahmad Mustafa, (1983), **The Modern History of Kuwait: 1750-1965**, London: Luzag.

Acar, Çağdaş ve diğeri (2007), **Petrol ve Doğalgaz**, Ankara: ODTU Yayıncılık.

Ahmad, Feroz (1992), “A Note on the International Status of Kuwait before November 1914”, **International Journal of Middle East Studies**, 24 (1), 181-185.

Akins, James E. (1991), “Heading Towards War”, **Journal of Palestine Studies**, 20 (3), 16-30.

Aktan, Coşkun Can (1993), “Politikada Rant Kollama”, **Amme İdaresi Dergisi**, 26 (4), 119-136.

Alahmad, Nida (2007), “The Politics of Oil and State Survival in Iraq (1991-2003): Beyond the Rentier Thesis”, **Constellations**, 14 (4), 586-612.

Albayrakoğlu, Esra Pakin (2014), “Gulf Integration in Post-Arab Spring: Deepening or Decaying?”, **The Journal of Security Strategies**, 10 (19), 1-30.

Alnajjar, Ghanim (2000), “The Challenges Facing Kuwaiti Democracy”, **Middle East Journal**, 54 (2), 242-258.

- _____ (2001), "Human Rights in A Crisis Situation: The Case of Kuwait after Occupation", **Human Rights Quarterly**, 23 (1), 188-209.
- Alsayed, Wafa (12.05.2013), " Bridging the Gulf: Where Kuwait Stands on the GCC Union", **El-Arabiya**, <http://english.alarabiya.net/en/special-reports/bridging-the-gulf/2013/05/12/Bridging-the-Gulf-where-Kuwait-stands-on-the-GCC-Union.html> (20.12.2015).
- Alterman, Jon B. (2007), "Iraq and The Gulf States: The Balance of Fear", **United States Institute of Peace: Special Report**, 189, 1-16.
- Althunayyan, Hamad (06.08.2015), "Not the Iran Deal, It is Iran's Policies", **The Arab Gulf States Institute**, <http://www.agsiw.org/not-the-iran-deal-it-is-irans-policies/> (19.04.2016).
- Altuğ, Fevzi (1983), **Petrol Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Türkiye**, Bursa: Akademi Kitapevi.
- Amiri, Reza Ekhtiari (2011), "Iraqi Invasion of Kuwait as Turning Point in Iran-Saudi Relationship", **Journal of Politics and Law**, 4 (1), 188-194.
- Amnesty International (1988), **Amnesty International Report 1988**, London: Amnesty International Publications.
- _____ (1994), "Amnesty International Report 1994: Kuwait", <http://www.refworld.org/docid/3ae6a9f526.html> (20.04.2015).
- Andersen, Jorgen Juel ve Aslaksen, Silje (2013), "Oil and Political Survival", **Journal of Development Economics** 100 (1), 89–106.
- Anthony, John Duke ve Hearty, John A. (1980), "Eastern Arabian States: Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman", David E. Long ve Bernard Reich (Ed.), **The Government and Politics of the Middle East and North Africa**, içinde (129-163), Colorado: Westview Press.

Arı, Tayyar (1992), **Basra Körfezi'nde Güç Dengesi (1978-1991)**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

_____ (2008), **Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 4. Baskı, Bursa: Mkm Yayıncılık.

Armacost, Michael H. (1987), "US Policy in the Persian Gulf and Kuwaiti Reflagging", **The DISAM Journal**, 10 (1), 11-16.

Armaoğlu, Fahir (2003), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Cilt 1-2, 11. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Arabian Peninsula Media Editors (24.07.2012), **Jadaliyya**, [http://arabic.jadaliyya.com/pages/index/6565/arabian-peninsula-media-roundup-\(july-24\)](http://arabic.jadaliyya.com/pages/index/6565/arabian-peninsula-media-roundup-(july-24)) (19.04.2016).

Arun, Neil (2007), "Alexander's Gulf Outpost Uncovered" <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6930285.stm> (25.08.2014).

Ashton, Nigel John (1997), "A Microcosm of Decline: British Loss of Nerve and Military Intervention in Jordan and Kuwait, 1958 and 1961", **The Historical Journal**, 40 (4), 1069-1083.

Assiri, Abdul-Reda ve El-Monoufi, Kemal (1988), "Kuwait's Political Elite: The Cabinet", **Middle East Journal**, 42 (1), 48-58.

Assiri, Abdul-Reda (1990), **Kuwait's Foreign Policy: City-State in World Politics**, USA: Westview Press.

Ayhan, Veysel (2006), **İmparatorluk Yolu: Petrol Savaşlarının Odağında Ortadoğu**, İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

_____ (2009), **Ortadoğu ve Petrol: İmparatorluk Yolu**, 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi.

_____ (2011), "Kuveyt Emirliği ve Türkiye: Bölgesel ve Küresel Güç Mücadelesinin Odağındaki Bir Krallık", **IMPR Rapor**, 5, 1-24.

- Baaklini, Abdo I. (1982), "Legislatures in the Gulf Area: The Experience of Kuwait, 1961-1976", **International Journal of Middle East Studies**, 14 (3), 359-379.
- "Back Matter: The First Kuwait Oil Concession Agreement by A. H. T. Chisholm", (1975), **Middle Eastern Studies**, 11 (2), 210-212.
- Baehr, Peter R. (1975), "Review: Small States: A Tool for Analysis", **World Politics**, 27 (3), 456-466.
- Baker, Philip (1986), "The Taxation of International Commercial Transactions", **Arab Law Quarterly**, 1 (2), 141-157.
- Baker, James A. (2014), "The Gulf States and Israeli-Palestinian Conflict Resolution", **Baker Institute Policy Report**, 61, 1-14.
- Barany, Zoltan (2013), "Revolt and Resilience in the Arab Kingdoms", **Parameters**, 43 (2), 89-100.
- Barel, Zvi (27.06.2015), "ISIS Terror: How Tunisia and Kuwait Differ From Syria and Iraq", **Haaretz**, <http://www.haaretz.com/middle-east-news/.premium-1.663266> (02.11.2015).
- Başkan, Birol (2013), "Körfez'in İran Sorunu: Güvenlik İkileminde Çoklu İlişkiler", **Akademik Ortadoğu**, 14 (7), 39-63.
- Beblawi, Harzem (1987), "The Rentier in State in the Arab World", Hazem Beblawi ve Giacomo Luicani (Ed.), **The Rentier State**, içinde (49-62) London: Routledge.
- Betts, Alexander ve diğerleri (2006), "Editorial Introduction: The International Politics of Oil", **STAIR**, 2 (1), 3-10.
- Bilgen, Onur (2010), "Petrol ve Suudi Arabistan: Bir Lütuf Mu Yoksa Bela Mı?", **Akademik Orta Doğu**, 5 (1), 25-42.
- Bjøl, Erling (1968), "The Power of the Weak", **Cooperation and Conflict**, 3 (2), 157-168.

- British Petroleum (2015), **BP Statistical Review of World Energy**, 64th Edition, London: BP Publications.
- Browning, Christopher S. (2006), “Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature”, **Cambridge Review of International Affairs**, 19 (4), 669-684.
- Chaudhry, Kiren Aziz (1994), “Economic Liberalization and the Lineages of the Rentier State”, **Comparative Politics**, 27 (1), 1-25.
- Choucri, Nazlı (1982), “Power and Politics in World Oil”, **Technology Review**, 85 (87), 1-10.
- Cipriani, Paul (2013), “The Oil Wealth and Regime Stability in the Light of the Arab Spring”, **Graphite Publications**, (1-20), <http://graphitepublications.com/oil-wealth-and-regime-stability-in-light-of-the-arab-spring/>, (11.09.2015).
- Concessional Finance and Global Partnership (2010), **Arab Development Assistance: Four Decades of Cooperation: Middle East and North Africa Region**, USA: World Bank.
- Cordesman, Anthony H. ve Wilner, Alexander (2012), **The Gulf Military Balance in 2012**, CESIS Report Working Draft, USA: Center for Strategic and International Studies Press.
- Cordesman, Anthony H. (1984), **The Gulf and the Search for Strategic Stability: Saudi Arabia, the Military Balance in the Gulf and Trends in the Arab-İsraeli Military Balance**, London: Mansell Publishing Ltd.
- _____ (1997), **Kuwait: Recovery and Security After the Gulf War**, USA: Westview Press.
- Crowards, Tom (2002), “Defining The Category of ‘Small’ States”, **Journal of International Development**, 14, 143-179.

Crystal, Jill (1989), "Coalition in Oil Monarchies: Kuwait and Qatar, **Comparative Politics**, 21 (4), 427-443.

_____ (1990), **Oil and Politics in the Gulf: Rulers and Merchants in Kuwait and Qatar**, London: Cambridge University Press.

_____ (1992), **Kuwait: The Transformation of an Oil State**, USA: Westview Press.

_____ (1994), "Kuwait", Helen Chapin Metz (Ed.), **Persian Gulf States: Country Studies**, içinde (41-105), Third Edition, Arca Handbook Series, Library of Congress, Washington: Federal Research Division.

Çetinoğlu, Nur (2010), "The Gulf Cooperation Council (GCC) After U.S Led Invasion of Iraq: Toward a Security Community?", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 6 (24), 91-114.

Daryae, Tauraj (2009), "The Persian Gulf in the Pre-Islamic Period: Sasanian Perspectives" Lawrence G. Potter (Ed.), **The Persian Gulf in History**, içinde (57-71), Newyork: Palgrave Macmillan.

Delacroix, Jacques (1980), "The Distributive State in the World System", **Studies in Comparative International Development**, 15 (3), 3-21.

Demir, İdris (2008), "OPEC: Güçlü Bir Kartel?", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 18, 231-246.

Demirbaş, Bülent (1991), **Musul Kerkük Olayı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kuveyt Meselesi**, İstanbul: Arba Yayınları.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, (2014), "Kuveyt Ülke Bülteni", <https://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/4654> (17.12.2015).

Dickinson, Elizabeth (2014), "Kuwait: The Crisis in Syria Comes Home", **European Council on Foreign Relations**, http://www.ecfr.eu/article/commentary_kuwait_the_crisis_in_syria_comes_home323 (30.11.2015).

- Diriöz, Ali Oğuz (2013), "Turkey and the Gulf Cooperation Council (GCC) Strategic Partnership After 5 Years", **Ortadoğu Analiz**, 5 (55), 71-78.
- Dyer, Gwynne (06.08.2000), "Ten Years After the Invasion of Kuwait", **The Telegram**, s.13.
- East, Maurice A. (1973), "Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models", **World Politics**, 25 (4), 556-576.
- EDGD (2015), "Reinforcing the Role of Arab Development Funds: The Financing Gap", **Globalization and Financing for Development**, 1-20.
- Ehteshami, Anoushiravan (2002), "The Foreign Policy of Iran", Raymond Himebusch ve Anoushiravan Ehteshami (Ed.) **The Foreign Policies of Middle East States**, içinde (283-309), USA: Lynne Rienner.
- _____ (2003), "The Politics of Participation in the Oil Monarchies", Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.) **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (60-85), New York: Routledge Curzon.
- Ehteshami, Anoushiravan ve Wright, Steven (2007), "Political Change in the Arap Oil Monarchies: From Liberalization to Enfranchisement", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 83 (5), 913-932.
- Eid, Mohammed Badri (2012), "Kuwait's 2012 National Assembly Elections and The Future of Kuwaiti Democracy", **Al Jazeera Centre for Studies Report**, 1-6.
- El-Azhary, M. S. (1983), "The Attitudes of the Superpowers Towards the Gulf War", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)**, 59 (4), 609-620.
- El-Dekhayel, Abdulkarim (2000), **Kuwait: Oil, State and Political Legitimation**, London: Ithaca Press.
- El-İbrahim, Hasan (1975), **Kuwait: A Political Study**, Kuwait: Kuwait University.

El-Mallakh, Ragaai (1966a), “Kuwait’s Economic Development and Her Foreign Aid Programmes”, **The World Today**, 22 (1), 13-22.

_____ (1966b), “Planning in a Capital Surplus Economy: Kuwait”, **Land Economics**, 42 (4), 425-440.

El-Mughni, Haya (1994), “Women’s Organizations in Kuwait”, **Middle East Research and Information Project**, <http://www.merip.org/mer/mer198/womens-organizations-kuwait> (21.04.2015).

El-Nakip, Mai (2000), “Outside in the Nation Machine: The Case of Kuwait”, **Strategies**, 13 (2), 201-220.

El-Omar, Fuad A. (1997), **Bureaucracy, State and Development in Kuwait and Arab Gulf States: A Comparative Study**, Pakistan: Institute of Policy Studies.

El-Qudsi, Süleyman S. (1981), “Pre and Post-Fiscal Distributional Patterns in Kuwait”, **Middle Eastern Studies**, 17 (3), 393-407.

El-Roken, Muhammed Abdallah (2001), “Dimensions of the UAE-Iran Dispute over Three Islands”, İbrahim El-Abed ve Peter Hellyer (Ed.), **United Arab Emirates: A New Perspective**, içinde (170-201), London: Trident Press.

El-Sabah, Y.S.F. (1980), **The Oil Economy of Kuwait**, London: Kegan Paul Int. Td.

Elman, Miriam Fendus (1995), “The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard”, **British Journal of Political Science**, 25 (2), 171-217.

Emekliler, Bilgehan ve Ergül, Nihal (2010), “Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petrolpolitik”, **Bilge Strateji**, 1 (3), 52-74.

Engdahl, William (2008), **Petrol, Para, İktidar: Anglo-Amerikan Petrol Politikası ve Yeni Dünya Düzeni**, (Çev. Ertuğrul Bilal), İstanbul: Alfa Yayınları.

- Foley, Sean (2010), **The Arab Gulf States: Beyond Oil and Islam**, USA: Lynne Rienner Publishers.
- Fox, Annette Baker (1959), **The Power of Small States: Diplomacy in World War II**, USA: The University of Chicago Press.
- _____ (1969), “The Small States in the International System, 1919-1969”, **International Journal**, 24 (4), 751-764.
- Freedman, Lawrence ve Karsh, Efraim (1991), “How Kuwait Was Won: Strategy in the Gulf War”, **International Security**, 16 (2), 5-41.
- Fulton, Will ve Wellman, Ariel Farrar (01.08.2011), “Kuwait-Iran Foreign Relations”, **Iran Tracker**, <http://www.irantracker.org/foreign-Relations/kuwait-iran-foreign-Relations> (03.11.2015).
- Gause III, F. Gregory (1994), **Oil Monarchies: Domestic and Security Challenges in the Arap Gulf States**, USA: Council on Foreign Relations Press.
- _____ (2002), “Iraq’s Decisions to Go to War, 1980 and 1990”, **Middle East Journal**, 56 (1), 47-70.
- _____ (2011), “Saudi Arabia’s Regional Security Strategy”, Mehran Kamrava (Ed.), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde (169-180), USA: Syracuse University Press.
- Gercer, Haluk B. (1975), “ Small States: A Tool For Analysis”, **The Turkish Yearbook**, 15, 108- 118.
- Ghabra, Shafeeq (1991), “Voluntary Associations in Kuwait: The Foundations of a New System”, **The Middle East Journal**, 45 (2), 213-214.
- _____ (1997), “Kuwait and the Dynamics of Socio-Economic Change”, **Middle East Journal**, 51 (3), 358-372.

_____ (2014), “Kuwait: At the Crossroads of Change or Political Stagnation”, **Middle East Institute, MEI Policy Paper**.

Global Humanitarian Assistance (2014), “Key Figures 2013: Kuwait”, <http://www.globalhumanitarianassistance.org/countryprofile/kuwait> (13.02.2015).

Goetschel, Laurent (1998), “The Foreign and Security Policy Interests of Small States in Today’s Europe”, L. Goetschel (Ed.), **Small States Inside and Outside the European Union: Interests and Policies**, *içinde* (13-31), London: Kluwer Academic.

Greenwood, Christopher (1991), “Iraq’s Invasion of Kuwait: Some Legal Issues”, **The World Today**, 47 (3), 39-40.

“Gulf Leaders Meet Amid Alarm Over Iran Atomic Plans” (06.12.2010), **El Arabiya News**, <http://www.alarabiya.net/articles/2010/12/06/128597.html> (11.11.2015).

“Gulf of Aden Security Review” (10.09.2015), **Critical Tehreats**, <http://www.criticalthreats.org/gulf-aden-security-review/gulf-aden-security-review-september-10-2015> (18.11.2015).

“Gulf Neighbours Seek to Resolve Oil Row”, (24.06.2015), **El-Araby El- Jadeed**, <http://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/6/24/gulf-neighbours-seek-to-resolve-oil-row> (16.12.2015).

Gülener, Serdar (2009), “Kuveyt 2008”, Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2008**, *içinde* (327-337), İstanbul: Küre Yayınları.

_____ (2011), “Kuveyt 2009”, Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2009**, *içinde* (337-345), İstanbul: Küre Yayınları.

Gündoğan, Ünal (2011), “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, **Ortadoğu Analiz**, 3 (29), 93-99.

Gürel, Şükrü S. (1979), **Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri**, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.

- Gvalia, Giorgia ve diğeri (2013), "Thinking Outside the Bloc: Explaining the Foreign Policies of Small States", **Security Studies**, 22, 98-131.
- Gylfason, Thorvaldur (2001), "Natural Resources, Education and Economic Development", **European Economic Review**, 45, 847-859.
- Halhalli, Bekir (2014), "Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989)", **Birey ve Toplum**, 4 (8), 75-96.
- Halliday, Fred (1991), "The Gulf War and Its Aftermath: First Reflections", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 67 (2), 223-234.
- Handel, Michael I. (1990), **Weak States in the International System**, USA: Routledge.
- _____ (2006), "Weak States in the International System", Christine Ingebritsen ve diğeri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (149-192), USA: University of Washington Press.
- Hanieh, Adam (2011), **Körfez Ülkelerinde Kapitalizm ve Sınıf**, (Çev. Bahadır Ahıska ve Sevgi Doğan), Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Huntington, Samuel P. (1991), "Democracy's Third Wave", **Journal Of Democracy**, 2 (2), 12-34.
- Harford, Tim ve Klein, Michael (2005), "Aid and the Resource Curse", **The World Bank Public Policy for The Private Sector**, 291, 1-4.
- Hasgüler, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2004), **Devletlerarası ve Hükümetlerdışı Uluslararası Örgütler**, Ankara: Paradigma Kitabevi.
- Hey, Jeanne A. K. (2003), "Introducing Small State Foreign Policy", Jeanne A. K. Hey (Ed.), **Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior**, içinde (1-11), London: Lynne Rienner.
- Henrikson, Alan K. (2001), "A Coming 'Magnesian' Age? Small States, The Global System and The International Community", **Geopolitics**, 6 (3), 49-86.

- Herb, Michael (2005), “No Representation without Taxation? Rents, Development and Democracy”, **Comparative Politics**, 37 (3), 297-316.
- Hijazi, Ahmed (1964), “Kuwait: Development from a Semitribal, Semicolonial Society to Democracy and Sovereignty”, **The American Journal of Comparative Law**, 13 (3), 428-438.
- Hill, Alan G. (1975), “The Demography of the Kuwaiti Population of Kuwait”, **Demography**, 12 (3), 537-548.
- Hochman, Gal ve Zilberman, David (2015), “The Political Economy of OPEC”, **Energy Economics**, 48, 203-216.
- Hosseini, Khaled A. ve diğ erleri (2013), “Reinforcing the Role of Arab Development Funds: The Financing Gap”, **Economic and Social Commission For Western Asia (ESCWA): Working Paper Series**, 1-17.
- Huber, Matthew T. (2011), “Oil, Life, and the Fetishism of Geopolitics”, **Capitalism Nature Socialism**, 22 (3), 32-48.
- Huneidi, Isa A. (1986), “Twenty-Five Years of Civil Law System in Kuwait”, **Arab Law Quarterly**, 1 (2), 216-219.
- Hurewitz, J. C. (1972), “The Persian Gulf: British Withdrawal and Western Security”, **Annals of The American Academy of Political and Social Science**, 401, 106-115.
- Ibrahim, Yusuf M. (14.03.1991), “Palestinians in Kuwait Face Suspicion and Probable Exile”, **New York Times**, <http://www.nytimes.com/1991/03/14/world/after-the-war-kuwait-palestinians-in-kuwait-face-suspicion-and-probable-exile.html?pagewanted=all> (14.11.2015).
- İnat, Kemal (2014), “ABD-İran İlişkilerinin Ortadoğ u ve Türkiye’ye Etkileri”, **SETA Perspektif**, 85, 1-7.

“İran ile 5+1 Anlaştı” (14.07.2015), **Aljazeera Türk**, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/iran-ile-51-anlasti> (19.04.2016).

İzol, Ramazan ve Zenginoğlu, Samet (2014), “11 Eylül ve Sonrası: Terörizm, Petrol ve Nükleer Tehdit Ekseninde Ortadoğu”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7 (2), 423-439.

Jahanpour, Farhang (2015), “Iran’s Nuclear Deal and The Regional Countries”, **Inter Press Service**, <http://www.ipsnews.net/2015/09/irans-nuclear-deal-and-the-regional-countries/> (19.04.2016).

Jahner, Ariel (2012), “Saudi Arabia and Iran: The Struggle for Power and Influence in the Gulf”, **International Affairs Review**, 20 (3), 37-49.

Jenkins, J. Craig ve diğerleri (2011), “ International Rentierism in the Middle East and North Africa, 1971-2008”, **International Area Studies Review**, 14 (3), 3-31.

Joyce, Miriam (2004), “Sabah El-Salim El-Sabah, Amir of Kuwait, 1965-1977: A Political Biography by Robert L. Jarman”, **International Journal of Middle East Studies**, 36 (3), 492-493.

Kalout, Hussein (2015), “The Geopolitics of the Arab World and the Comprehensive Nuclear Agreement”, Payam Mohseni (Ed.), **The Iran Project: Iran and the Arab World After the Nuclear Deal Rivalry and Engagement in a New Era**, içinde (24-32), USA: Harvard Kennedy School.

Karl, Terry L. (1999), “The Perils of the Petro-State: Reflections on the Paradox of Plenty”, **Journal of International Affairs**, 53 (1), 31-48.

_____ (2004), “Oil-Led Development: Social, Political and Economic Consequences”, **Encyclopedia of Energy**, 4, 661-672.

Karsh, Efraim (1987-1988), “Military Power and Foreign Policy Goals: The Iran-Iraq War Revisited”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 64 (1), 83-95.

Kaufmann, Andreas (2014), "Explaining Protests in the Gulf Monarchies During the Arab Uprisings: The Role of Coalitions, Oil and International Influences", **Online Journal on Southwest Asia and Islamic Civilization**, (1-14), https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CC8QFjAC&url=http%3A%2F%2Fmercury.ethz.ch%2Fserviceengine%2FFiles%2FISN%2F181474%2Fpublicationdocument_singledocument%2F28ebbefe-9bd6-4801-8b7c-122ab9573e84%2Fen%2Fexplaining-protests-in-the-gulf.pdf&ei=eGFIVczzKYP7UIGkgfAK&usg=AFQjCNH3eWZyniSnVgXHk-8nkmoo63rcgw&bvm=bv.93990622,d.d24 (27.05.2015).

Katzenstein, Peter J. (2003), "Small States and Small States Revisited", **New Political Economy**, 8 (1), 9-30.

Katzman, Kenneth (2005), "Kuwait: Post-Saddam Issues and US Policy", **Congressional Research Service, The Library of Congress, RS21513**, 1-6.

_____ (2011), "Kuwait: Governance, Security and US Policy", CRS Report, **Congressional Research Service**, 1-23, www.crs.gov (01.01.2015).

_____ (2015), "Iran's Foreign Policy", CRS Report, **Congressional Research Service**, 1-35, www.crs.gov (03.11.2014).

Kechichian, Joseph (21.07.2012), "Kuwait Opts for Gulf Union Initiative", **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-opts-for-gulf-union-initiative-1.1051786> (03.11.2015).

Kelly, J. B. (1964), "The British Position in the Persian Gulf", **The World Today**, 20 (6), 238-249.

Keohane, Robert O. (1969), "Review: Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", **International Organization**, 23 (2), 291-310.

Keskin, Fahriye (2011), "Kuveyt 2011", Kemal İnat ve Diğerleri (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2011, içinde** (379-407), 7 (7), Sakarya: Açılım Kitap.

_____ (2012), “Kuveyt 2012”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2012**, içinde (325-349), 8 (8), İstanbul: Açılım Kitap,

_____ (2013), “Kuveyt 2013”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2013**, içinde (295-319), 9 (9), İstanbul: Açılım Kitap.

Kharas, Homi (2007), “The New Reality of Aid”, **Wolfensohn Center For Development at Brookings**, 1-16.

Khusanjanova, Jamola (2011), “OPEC’s Benefit for the Member Countries”, **Research in World Economy**, 2 (1), 14-23.

King, Ralph. P. H. (1987), **The United Nations and The Iran-Iraq War**, New York: A Ford Foundation Conference Report.

Klare, Michael T. (2005), **Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları**, (Çev. Özge İnciler), İstanbul: Devrin Yayınları.

KOC (t.y.), “Kuwaiti Oil Fields”, <https://www.kpc.com.kw/InformationCenter/Pages/Kuwaiti-Oil-Fields.aspx> (29.02.2016).

_____ (t.y.), “Brief History of Kuwait Oil Company”, <https://www.kockw.com/sites/EN/Pages/Profile/History/KOC-History.aspx> (05.03.2015).

Kona, Gamze Güngörmüş (2003), **Ortadoğu, Orta Asya ve Kesişen Yollar**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

_____ (2004), “Ortadoğu Petrolü ve Büyük Güçler”, **Jeopolitik Dergi**, 10, 77-86.

Kostiner, Joseph (1997), “The Arab States of the Gulf Before and After the Second Gulf Crisis”, **Middle Eastern Studies**, 33 (4), 788-797.

Kouchaksaraei, Mehrzad Javadi ve Bustami, Muhammed Reevany (2012), “Structural Review of Rent Government and Its Effect on Democracy Process”, **Canadian Social Science**, 8 (6), 33-38.

Krapels, Edward N. (1993), "The Commanding Heights: International Oil in a Changed World", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, 69 (1), 71-88.

"Kuveyt Anayasa Mahkemesi Parlamento Seçimlerini İptal Etti" (20.06.2012), **Zaman**, http://www.zaman.com.tr/dunya_kuveyt-anayasa-mahkemesi-parlamento-secimlerini-iptal-etti_1306711.html (10.03.2015).

"Kuveyt Seçiminde Kadınlar Tarih Yazdı" (18.05.2009), **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/dunya/kuveyt-seciminde-kadinlar-tarih-yazdi-936439/> (14.02.2016).

"Kuveytli Kadına Müjde" (07.06.2005), **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=155068> (14.02.2016).

"Kuveyt'te Emir Değişiyor" (22.01.2006), **Radikal**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php/haber.php?haberno=176416> (14.02.2016).

"Kuwait Charges 24 'Linked to Hezbollah' with Plotting Attacks", (02.09.2015), **The Daily Star**, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Sep-02/313658-kuwait-charges-24-linked-to-hezbollah-with-plotting-attacks.ashx> (10.11.2015).

Kuwait: Constitution and Citizenship Laws and Regulations Handbook, (2015), 1, USA: Stratejik Information and Basic Laws, International Business Publications.

"Kuwait's Foreign Policy: Balance, And a Helping Hand" (07.04.2012), **Marcopolis**, <http://www.marcopolis.net/kuwait-foreign-policy-balance-and-a-helping-hand.htm> (05.11.2015).

Kuwait Fund For Arab Economic Development (t.y.), <https://www.kuwait-fund.org/en/web/kfund/home> (23.10.2015).

Kuwait Government Website (2012), "Population of Kuwait", http://www.e.gov.kw/sites/kgoenglish/portal/Pages/Visitors/AboutKuwait/KuwaitAtaGlance_Population.aspx (13.05.2015).

- Kuwait National Assembly (t.y), “Democracy”, <http://www.kna.kw/clk/run.asp?id=232#sthash.XAypQkI.dpbs> (03, 04, 2015).
- Kuwait News Agency (KUNA) (1983), **Gulf Cooperation Council**, Kuwait: KUNA Press.
- Kuwait Planning Ministry (2005), **Statistical Review**, 28th Edition, Kuwait: Kuwait Planning Ministry.
- Kuwait Profile: Timeline” (03.12.2015), **BBC News**, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211> (01.03.2016).
- “Kuwait Says Relations with Iran are Excellent” (12.02.2014), **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-says-Relations-with-iran-are-excellent-1.1289964> (03.11.2015).
- “Kuwait Sets Sixth Parliamentary Election in Seven Years”, (20.06.2013), **Voice of America: Middle East**, <http://www.voanews.com/content/kuwait-sets-sixth-parliamentary-election-in-seven-years/1686086.html> (05.05.2013).
- “Kuwait Stresses Strong Ties With Riyadh After Leak” (31.06.2015), **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/kuwait-stresses-strong-ties-with-riyadh-after-leak-1.1559400> (29.10.2015).
- “Kuwait Urges Saudi to Resume Output at Disputed Oilfield”, (28.07.2015), **El-Araby El-Jadeed**, <http://www.alaraby.co.uk/english/news/2015/7/28/kuwait-urges-saudi-to-resume-output-at-disputed-oilfield> (16.12.2015).
- “Kuwaiti Women Win Right to Vote” (17.05.2005), **BBC**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4552749.stm (14.02.2015).
- Kuziemko, Ilyana ve Werker, Eric (2006), “How Much is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations”, **Journal of Political Economy**, 114 (5), 905-930.

- Lawson, Fred (1985), "Class and State in Kuwait", **MERIP Reports: The Future of the Gulf**, 132, 16-21.
- Leigh, James ve Vukovic, Predrag (2010), "Potential Iranian Hegemony in Oil Producing Islamic Countries-Implications For Oil Geopolitics", **Rasprave Iclanci**, 62 (1), 7-36.
- Lesch, Ann M. (1991), "Palestinians in Kuwait", **Journal of Palestine Studies**, 20 (4), 42-54.
- Levins, Charlotte M. (2013), "The Rentier State and The Survival of Arab Absolute Monarchies", **Rutgers Journal of Law and Religion**, 14, 388-423.
- Lewis, Vaughan A. (2009). "Foreword: Studying Small States over the Twentieth into the Twenty-first Centuries", Andrew F. Cooper ve Timothy M. Shaw (Ed.), **The Diplomacies of Small States: Between Vulnerability and Resilience**, içinde (VII-XV), England: Palgrave Macmillan.
- Lipset, Seymour Martin (1959), "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", **The American Political Science Review**, 53 (1), 69-105.
- Loewenstein, Andrew B. (2000), "The Veiled Protectorate of Kuwait: Liberalized Imperialism and British Efforts to Influence Kuwaiti Domestic Policy During the Reign of Sheikh Ahmad Al-Caber, 1938-1950", **Middle Eastern Studies**, 36 (2), 103-123.
- Longva, Anh Nga (1997), **Walls Built on Sand: Migration, Exclusion and Society in Kuwait**, USA: Westview Press.
- _____ (2006), "Nationalism in Pre-Modern Guise: The Discourse on Hadhar and Badu in Kuwait", **International Journal of Middle East Studies**, 38 (2), 171-187.
- Losman, Donald L. (2010), "The Rentier State and National Oil Companies: An Economic and Political Perspective", **Middle East Journal**, 64 (3), 427-445.

- Luciani, Giacomo (1987), "Allocation vs. Production States: A Theoretical Framework", Hazem Beblawi ve Giacomo Luicani (Ed.), **The Rentier State**, *içinde* (63-82), London: Routledge.
- _____ (2012), "Oil and Political Economy in the International Relations of the Middle East", Louise Fawcett (Ed.), **International Relations of the Middle East** *içinde* (81-103), England: Oxford University Press.
- Luke, Timothy W. (1985), "Dependent Development and The OPEC States: State Formation in Saudi Arabia and Iran Under the International Energy Regime", **Studies in Comparative International Development**, 31-54.
- Mahdavy, Hossein (1970), "The Patterns and Problems of Economic Development in Rentier States: The Case of Iran" Michael A. Cook (Ed.), **Studies in the Economic History of the Middle East** *içinde* (428-467), London: Oxford University Press.
- Mahdi, Wael (18.10.2014), "Saudi Arabia, Kuwait Halt Production at Khafji Oilfield Source", **Asharq El-Awsat**, <http://english.aawsat.com/2014/10/article55337660/saudi-arabia-kuwait-halt-production-at-khafji-oilfield-source> (16.12.2015).
- "Map of Kuwait", **Lonely Planet**, (t.y.), <http://www.lonelyplanet.com/maps/middle-east/kuwait/> (19.04.2016).
- Marine Corps Intelligence Activity (2003), "Cultural Intelligence For Military Operations: Kuwait", **MCIA**, 1-20.
- McGowan, Richard A. ve diğeri (2011), "A Resource Curse For Institutions: Oil Rent Dependency and Quality of Government", **Journal of International Business and Economics**, 11 (1), 59-65.
- Meleis, Afaf İbrahim ve diğeri (1979), "Women, Modernization and Education in Kuwait", **Comparative Education Review**, 23 (1), 115-124.

- Mercan, Mehmet ve Göçer, İsmet (2014), “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Hollanda Hastalığı Riski: Ampirik Bir Analiz”, **Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 32 (2), 251-274.
- Middle East Research and Information Project (MERIP) (1975), “Kuwait”, 36, 5-6.
- Miller, Paul D. (2012), “The Fading Arab Oil Empire”, **The National Interest**, 120, 38-43.
- Momani, Bessma ve Ennis, Crystal A. (2012), “Between Caution and Controversy: Lessons From the Gulf Arab States as Re-Emerging Donors”, **Cambridge Review of International Affairs**, 25 (4), 605-627.
- Monroe, Elizabeth (1954), “The Shaikhdom of Kuwait”, **Royal Institute of International Affairs 1944**, 30 (3), 271-284.
- Moore, Pete W. (2002), “Rentier Fiscal Crisis and Regime Stability: Business-State Relations in the Gulf”, **Studies in Comparative Development**, 37 (1), 34-56.
- Morgenthau, Hans J. (1948), **Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace**, New York: Alfred A. Knopf.
- Moubarek, Walid E. (1987), “The Kuwait Fund In The Context Of Arab And Third World Politics”, **Middle East Journal**, 41 (4), 538-552.
- Mouritzen, Hans (1991), “Tension Between the Strong and the Strategies of the Weak”, **Journal of Peace Research**, 28 (2), 217-230.
- Muhittin, Ahmet (1974), “Olaylar ve Yorumlar”, **Yeni Adımlar Dergisi**, 15, 5-19.
- National Assembly of Kuwait (2011), “The Progress of Democracy in the State of Kuwait”, **Studies and Research Department**, 1-65, www.kna.kw, (03.04.2015).
- Neumann, Iver B. ve Carvalho, Benjamin de (2015), “Small States and Status”, Iver B. Neumann ve Benjamin de Carvalho (Ed.), **Small State Status Seeking: Norway’s Quest for Higher Standing**, içinde (1-21), USA: Routledge.

Neumann, Iver B. ve Gstöhl, Sieglinde (2004), “Lilliputians in Gulliver’s World?: Small States in International Relations”, Working Paper, **University of Iceland: Institute of International Affairs**, 1, 1-24.

Neumann, Iver B. ve Gstöhl, Sieglinde (2006), “Lilliputians in Gulliver’s World”, Christine Ingebritsen ve diğerleri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (3-38), USA: University of Washington Press.

Neumayer, Eric (2003), “What Factors Determine the Allocation of Aid by Arab Countries and Multilateral Agencies?”, **The Journal of Development Studies**, 39 (4), 134-147.

_____ (2004), “Arab-Related Bilateral and Multilateral Sources of Development Finance: Issues, Trends and The Way Forward”, **World Economy**, 27 (2), 281-300.

Noreng, Qystein (2004), **Ham Güç Petrol Politikaları ve Pazarı**, (Çev. Nurgül Durmuş), Ankara: Elips Kitap.

OAPEC (t.y.), “History: The Definition of The Organization”, <http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History> (11.09.2015).

OCHA (2013), “International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, <http://www.unocha.org/syria-humanitarian-pledging-conference> (30.11.2015).

_____ (2014), “International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, <http://www.unocha.org/syria-humanitarian-pledging-conference> (30.11.2015).

_____ (2015), “Third International Humanitarian Pledging Conference for Syria”, **OCHA Conferance Report**, 1-16.

Ok, Selçuk Tayfun ve Sobutay, Tülay (1999), **Kuveyt Ülke Etüdü**, 13, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Okruhlik, Gwenn (1999), “Rentier Wealth, Unruly Law ant The Rise of Opposition: The Political Economy of Oil States”, **Comparative Politics**, 31 (3), 295-315.

_____ (2012), “The Identity Politics of Kuwait’s Election”, **Foreign Policy: The Middle East Channel**, <http://foreignpolicy.com/2012/02/08/the-identity-politics-of-kuwaits-election/> (05.05.2015).

Okruhlik Gwenn ve Conge, Patrick J. (1999), “The Politics of Border Disputes”, **International Journal**, 54 (2), 230-248.

Only, James (2005), “Britain’s Informal Empire in the Gulf, 1820-1971”, **Journal of Social Affairs**, 22 (87), 29-45.

OPEC (2014), “OPEC Share of World Crude Oil Reserves”, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm (20.11.2015).

_____ (t.y.), “Brief History”, http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm (08.09.2015).

Osayimwese, Iz (1999), “OPEC: The Quest for Alternative Financing for Development”, **Cooperation South**, 2, 83-93.

Ottaway, Marina ve Muasher, Marwan (2011), **Arab Monarchies, Chance For Reform: Yet Unmet**, USA: Carnegie Endowment for International Peace.

Quandt, William B. (1992), “The Transformation of An Oil State by Jill Crystal”, **Foreign Affairs**, 71 (5), 213-214.

Quilliam, Neil (2003), “The States of the Gulf Cooperation Council”, Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.), **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (29-59), New York: Routledge Curzon.

Öztürkler, Harun (2012a), “Kuveyt Ekonomisinin Genel Özellikleri”, **Ortadoğu Analiz**, 4 (48), 93-99.

_____ (2012b), “Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi ve Birleşik Bir Suudi Arabistan ve Bahreyn’in Ekonomik Açısından Önemi”, **Ortadoğu Analiz**, 4 (42), 77-83.

Panaspornprasit, Chookiat (2005), **US-Kuwaiti Relations, 1961-1992**, USA: Routledge.

Parlar, Suat (2008), **Barbarlığın Kaynağı Petrol**, 3. Baskı, İstanbul: Bağdat Yayınları.

Peters, Anne Mariel ve Moore, Pete W. (2009), “Beyond Boom and Bust: External Rents, Durable Authoritarianism and Institutional Adaptation in the Hashemite Kingdom of Jordan”, **Studies in Comparative International Development**, 44, 256-285.

Peterson, William E. (1969), “Small States in International Politics”, **Cooperation and Conflict**, 5 (2), 119-123.

Peterson, J. E. (1991), “The Arabian Peninsula in Modern Times: A Historiographical Survey”, **American Historical Review**, 96 (5), 1435-1449.

_____ (2001), “Succession in the States of The Gulf Cooperation Council”, **The Washington Quarterly**, 24 (4), 173-174.

Politics of Kuwait: History of the Bidoon in Kuwait, Political Issues in Kuwait, Kuwait National Assembly No-Confidence Votes, Bidoon of Kuwait, (2010), USA: Books LLC.

Pollock, David (2007), **Kuwait: Keystone of U.S. Gulf Policy**, USA: The Washington Institute for Near East Policy.

“Profile: Gulf Co-operation Council” (15.02.2012), **BBC News**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/country_profiles/4155001.stm (22.10.2015).

Rabby, Fazle (25.08.2012), “Small States’ Foreign Policy Formulation: Countering Challenges”, **The Daily Star**, <http://www.thedailystar.net/news-detail-246892> (24.03.2015).

Rabi, Uzi (2006), “Special Position in the Gulf: Its Origins, Dynamics and Legacy”, **Middle Eastern Studies**, 42 (3), 351-364.

Ramazani, R. K. (1988), “The Iran-Iraq War and the Persian Gulf Crisis”, **Current History**, 87 (526), 61-64.

- _____ (2009), “Understanding Iranian Foreign Policy”, **The Middle East Institute**, 12-14, www.mideasti.org (12.12.2015).
- Ramsay, Kristopher W. (2011), “Revisiting the Resource Curse: Natural Disasters, The Price of Oil, and Democracy”, **International Organization**, 65, 507-529.
- Ross, Michael L. (2001), “Does Oil Hinder Democracy?”, **World Politics**, 53 (1), 325-361.
- _____ (2009), “Oil and Democracy Revisited”, 1-50, <https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/papers/working/Oil%20and%20Democracy%20Revisited.pdf> (13.04.2016).
- _____ (2012), **The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes The Development of Nations**, USA: Princeton University Press.
- Rothstein, Robert L. (1966), “Alignment, Nonalignment and Small Powers: 1945-1965”, **International Organization**, 20 (3), 397-418.
- Rouis, Mustafa (2010), “Arab Development Assistance: Four Decades of Cooperation”, **MENA Quick Series**, 28, 1-4.
- Russell, Sharon Stanton ve El-Ramadhan, Muhammed Ali (1994), “Kuwait’s Migration Policy Since the Gulf Crisis”, **International Journal of Middle East Studies**, 26 (4), 569-587.
- Saad, Layelle (07.10.2010), “UAE Wants Sanctions on Iran to End”, **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/gulf/uae-wants-sanctions-on-iran-to-end-1.724970> (11.11.2015).
- Sadeqi, Sherouq (07.09.2013), “US, Kuwait Share “Strong” Friendship that Reflects Common Strategic Interests”, **KUNA**, <http://158.50.10.7/ArticleDetails.aspx?id=2332225&language=en> (27.11.2015).
- Sadowski, James Yahya (1997a), “The End of the Counterrevolution?: The Politics of Economic Adjustment in Kuwait”, **Middle East Report**, 204, 7-11+26.

- _____ (1997b), “Prospects For Democracy in the Middle East: The Case of Kuwait”, **The Fletcher Forum of World Affairs**, 21 (1), 57-71.
- Sajedi, Amir (2009), “Geopolitics of the Persian Gulf Security: Iran and United States”, **IPRI Journal**, IX (2), 77-89.
- Sakr, Naomi (2003), “Dynamics of GCC Press-Government Relations in the 1990s”, Tom Pierre Najem ve Martin Hetherington (Ed.), **Good Governance in the Middle East Oil Monarchies**, içinde (102-119), London: Routledge Curzon.
- Salameh, Muhammed Torki Bani ve El-Sharah, Muhammed Kanoush (2011), “Kuwait’s Democratic Experiment: Roots, Reality, Characteristics, Challenges and the Prospects for the Future”, **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, 5 (3), 57-81.
- Salih, Kemal Osman (1991), “Kuwait: Political Consequence of Modernization, 1750-1986”, **Middle Eastern Studies**, 27 (1), 46-66.
- _____ (1992), “The 1938 Kuwait Legislative Council”, **Middle Eastern Studies**, 28 (1), 66-100.
- “Saudi Arabia, Kuwait Seal Border Agreement” (05.02.2001), **Albawada**, <http://www.albawaba.com/business/saudi-arabia-kuwait-seal-border-agreement> (05.01.2016).
- Schiff, Maurice (2010), “Small State Regional Cooperation, South-South and South-North Migration and International Trade”, **World Bank: IZA Discussion Paper No. 4938**, 1-18.
- Schubert, Samuel R. (2006), “Revisiting the Oil Curse: Are Oil Rich Nations Really Doomed to Autocracy and Inequality” **Oil and Gas Business**, (2), 1-16, http://www.obgus.ru/eng/2006_2.shtml (02.03.2014).
- Schwarz, Rolf (2007) “Rentier States and International Relations Theory”, **6th Pan-European Conference on International Relations on The Place of the Middle East in International Relations: Making Sense of Global Interconnection and**

Local Dynamics in Middle East Politics, 1-23, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.408.6689&rep=rep1&type=pdf> (13.04.2016).

_____ (2008a), “The Political Economy of State-Formation in the Arab Middle East: Rentier States, Economic Reform and Democratization”, **Review of International Political Economy**, 15 (4), 599-621.

_____ (2008b), “From Rentier State to Failed State: War and the De-Formation of the State in Iraq”, **A Contrario**, 5 (1), 102-113.

Sevim, Cenk (2012), “Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği”, **Journal of Yasar University**, 26 (7), 4378-4391.

Shanker, Thom (11.12.2012), “In Kuwait, Panetta Affirms U.S Commitment to Middle East”, **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2012/12/12/world/middleeast/in-kuwait-panetta-affirms-us-commitment-to-middle-east.html?_r=0 (28.11.2015).

Shultziner, Doron ve Tetreault, Mary Ann (2012), “Representation and Democratic Progress in Kuwait”, **Representation**, 48 (3), 281-293.

Shushan, Debra ve Marcoux, Christopher (2011), “The Rise (And Decline) of Arab Aid: Generosity and Allocation in the Oil Era”, **World Development**, 39 (11), 1969-1980.

Sikimic, Simona (12.02.2015), “Profile: What is the GCC”, **Middle East Eye**, <http://www.middleeasteye.net/news/profile-what-gcc-18030284> (22.10.2015).

Sluglett, Peter (2002), “The Resilience of a Frontier: Ottoman and Iraqi Claims to Kuwait, 1871-1990”, **The International History Review**, 24 (4), 783-816.

Skagestad, Gunnar (1974), “Small States in International Politics: A Polar-Political Perspective”, **Cooperation and Conflict**, 9 (1), 133-141.

Smith, Benjamin (2004), “Oil Wealth and Regime Survival in the Developing World, 1960-1999”, **American Journal of Political Science**, 48 (2), 232-246.

- Smith, Kimberly ve diğeri (2010), "Beyond The DAC: The Welcome Role of Other Providers of Development Co-operation", **OECD Development Co-operation Directorate**, 1-8.
- Smith, Nicola ve diğeri (2005), "Size Matters: Small States and International Studies", **The International Studies Perspective**, 6 (3), 1-2.
- Smith, Simon C. (2001), "The Making of a Neo-Colony? Anglo-Kuwaiti Relations in the Era of Decolonization", **Middle Eastern Studies**, 37 (1), 159-172.
- _____ (2006), "The Growth of a Historic Identity by Ben J. Slot", **Journal of the Royal Asiatic Society**, Third Series, 16 (1), 92-93.
- Smyth, William (1994), "Historical Setting", Helen Chapin Metz (Ed.), **Persian Gulf States: Country Studies**, içinde (1-41), Third Edition, Arca Handbook Series, Library of Congress, Washington: Federal Research Division.
- Sodqian, Mohammed Saleh (03.06.2014), "Kuwait, Iran Welcome Turning Point in Relations", **El-Monitor**, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2014/06/kuwait-iran-emir-visit-new-chapter-Relations-syria.html#> (30.11.2015).
- Stack, Liam (30.06.2011), "Seeking to Avoid Uprising, Kuwait Escalates Budget", **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2011/07/01/world/middleeast/01kuwait.html?_r=0 (28.12.2015).
- Stein, Janica Gross (1992), "Deterrence and Compellence in the Gulf, 1990-1991: A Failed or Impossible Task?", **International Security**, 17 (2), 147-179.
- Stephanson, Anders (1990), "Politics and The Iraqi Invasion", **Social Text**, 27, 163-166.
- Stern, Andy (2011), **Dünden Bugüne Petrol Savaşları: Hırs, Rekabet, Şiddet**, (Çev. Sabri Kalıç), İstanbul: Neden Kitap.
- Stiglitz, Joseph E. (2012), "Kaynakların Lanetinden, Bereketeye", **Ekonomik Forum**, 88-89, <http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2012/08/088-089.pdf> (30.04.2016).

Sutton, Paul (1999), "What are the Priorities For Small States in the International System?", **The Round Table**, 351, 397-402.

"Syria to Reopen Embassy in Kuwait" (30.12.2014), **The Daily Star Lebanon**, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Dec-30/282598-syria-to-reopen-its-embassy-in-kuwait.ashx> (30.11.2015).

Terrill, W. Andrew (2007), **Kuwaiti National Security and The U.S. – Kuwaiti Strategic Relationship After Saddam**, USA: Strategic Studies Institute Press.

Tetreault, Mary Ann (1991), "Autonomy, Necessity, and the Small State: Ruling Kuwait in the Twentieth Century", **International Organization**, 45 (4), 565-591.

_____ (2000a), **Stories of Democracy: Politics and Society in Contemporary Kuwait**, New York: Columbia University Press.

_____ (2000b), "Women Rights in Kuwait: Bringing in the Last Bedouins?", **Current History**, 99, 27-32.

_____ (2002), "International Relations", Jillian Schwedler ve Deborah J. Gerner (Ed.) **Understanding the Contemporary Middle East**, içinde (131-168), USA: Lynne Rienner, Boulder.

_____ (2003), "Advice and Dissent in Kuwait", **Middle East Report**, 226, 36-39.

_____ (2006), "Kuwait's Annus Mirabilis", **Middle East Reports Online**, <http://www.merip.org/mero/mero090706> (15.05.2015).

_____ (2011), "Bottom-Up Democratization in Kuwait", Tetreault ve diğerleri (Ed.), **Political Change in the Arap Gulf States, Stuck in Transition**, içinde (73-97) USA: Lynne Rienner Publish.

Tetreault, Mary Ann ve El-Mughni, Haya (1995), "Modernization and Its Discontents: State and Gender in Kuwait", **Middle Eastern Journal**, 49 (3), 403-417.

The Commonwealth (2014), **Small States and The Commonwealth: Strengthening Resilience for Sustainable Development**, London: The Commonwealth Secretariat.

The Cooperation Council for the Arab States of the Gulf Secretariat General (t.y.), “The Organizational Structure”, <http://www.gcc-sg.org/eng/index2beb.html?action=Sec-Show&ID=2> (16.10.2015).

_____ (t.y.), “Foundations and Objectives”, <http://www.gcc-sg.org/eng/index895b.html?action=Sec-Show&ID=3> (16.10.2015).

The World Factbook (2012), “Kuwait”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ku.html> (17.12.2015).

Toumi, Habib (04.01.2012), “Kuwait Rejects Iran’s Threats Over Gas Field Development”, **Gulf News**, <http://m.gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-rejects-iran-s-threats-over-gas-field-development-1.961229> (11.11.2015).

_____ (01.06.2014), “Kuwait and Iran: A Fluctuating History”, **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/mena/iran/kuwait-and-iran-a-fluctuating-history-1.1341755> (03.11.2015).

_____ (04.11.2015), “Kuwait: No Divergence within GCC over Syria”, **Gulf News**, <http://gulfnews.com/news/gulf/kuwait/kuwait-no-divergence-within-gcc-over-syria-1.1613050> (30.11.2015).

Trenwith, Courtney (31.12.2014), “Syria to Reopen Embassy in Kuwait”, **Arabian Business**, <http://www.arabianbusiness.com/syria-reopen-embassy-in-kuwait-576880.html> (30.11.2015).

Tsui, Kevin K. (2010), “Resource Curse, Political Entry and Deadweight Costs”, **Economics & Politics**, 22 (3), 471- 497.

Turan, Yıldırım (2006), “Kuveyt 2005”, Kemal İnat ve Ali Balcı (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2005, içinde** (274-284), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

_____ (2008), “Kuveyt 2006”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2006, içinde** (355-367), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

UN Department of Economic and Social Affairs (2014), **2013 International Trade Statistics Yearbook, ST/ESA/STAT/SER.G/62**, 1, Newyork: UN Publication.

UN Security Council (1990), The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 660, S/RES/660 (1990)**, 2 Ağustos 1990.

_____ (1990), The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 661, S/RES/661 (1990)**, 6 Ağustos 1990.

_____ (1990), The Situation Between Iraq and Kuwait, **Resolution 678, S/RES/678 (1990)**, 29 Kasım 1990.

_____ (1991), **Resolution 687, S/RES/687(1991)**, 3 Nisan 1991.

_____ (1993), **Resolution 833, S/RES/833 (1993)**, 27 Mayıs 1993.

US Department of State (1995), “Kuwait Human Rights Practices 1994”, http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/democracy/1994_hrp_report/94hrp_report_nea/Kuwait.html (20.04.2015).

“US Military Facilities in Kuwait-An Unsinkable Aircraft Carrier” (t.y.), **Global Security**, <http://www.globalsecurity.org/military/facility/kuwait.htm> (10.12.2015).

“Ülke Profili: Kuveyt”, (13.12.2013), **AljazeeraTurk**, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-kuveyt> (14.02.2014).

Üşümezsoy, Şener (2006), **Petrol Şoku ve Yeni Ortadoğu Haritası**”, İstanbul: İleri Yayınları.

Vellut, Jean-Luc (1967), “Smaller States and The Problem of War and Peace: Some Consequences of the Emergence of Smaller States in Africa”, **Journal of Peace Research**, 4 (3), 252-269.

- Villanger, Espen (2007), **Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives**, CMI Report, 2, Norway: CHR. Michelsen Institute.
- Vital, David (2006), “The Inequality of States: A Study of Small Power in International Relations”, Christine Ingebritsen ve diğerleri (Ed.), **Small States in International Relations**, içinde (77-88), USA: University of Washington Press.
- Vüyrynen, Raimo (1971), “On the Definition and Measurement of Small Power Status”, **Cooperation and Conflict**, VI, 91-102.
- Wachenfeld, Margaret G. (1988), “Reflagging Kuwaiti Tankers: A U.S Response in the Persian Gulf”, **Duke Law Journal**, 1, 174-202.
- Warman, H. R. (1972), “The Future of Oil”, **The Geographical Journal**, 138 (3), 287-297.
- Walker, Richard (2013), “Which Comes First-Democracy or Wealth?”, **African Business**, 44-46.
- Watt, D. C. (1964), “Britain and the Future of the Persian Gulf States”, **The World Today**, 20 (11), 488-496.
- Westall, Sylvia ve Harby, Mahmoud (16.06.2013), “Kuwait Court Orders Dissolution of Parliament, New Elections”, **Routers**, <http://www.voanews.com/content/kuwait-court-orders-dissolution-of-parliament-new-elections/1682785.html> (05.05.2015).
- Wilcox, Wayne A. (1967), “The Influence of Small States in Changing World”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Realignments in the Communist and Western Worlds, 372, 80-92.
- Wills, Emily Regan (2013), “Democratic Paradoxes: Women’s Rights and Democratization in Kuwait”, **The Middle East Journal**, 67 (2), 173-184.
- Wilson, Arnold (1927), “A Periplus of the Persian Gulf”, **The Geographical Journal**, 69 (3), 235-255.

World Population Review (2015), “Kuwait Population 2015”, https://www.google.com.tr/search?q=kuwait+population+2014&rlz=1C1GTPM_trTR545TR545&oq=kuwait+population+2014&aqs=chrome..69i57.5576j0j8&sourceid=chrome&es_sm=122&ie=UTF-8 (13.05.2015).

Wright, Steven (2011), “The Foreign Policy in the GCC”, Mehran Kamrava (Ed.), **International Politics of the Persian Gulf**, içinde (72-93), USA: Syracuse University Press.

Yanar, Rüstem (2014), “Petrol Fiyatlarındaki Düşüş ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri”, **ORSAM**, ORSAM Rapor No: 194, 1-20.

Yergin, Daniel (2013), **Petrol-Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, (Çev. Kamuran Tuncay), 7. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yeşilyurt, Nuri (2013), **Ortadoğu’da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yetiv, Steve (2002), “Kuwait’s Democratic Experiment in Its Broader International Context”, **Middle East Journal**, 56 (2), 257-271.

Yom, Sean L. (2011), “Oil, Coalitions, and Regime Durability: the Origins and Persistence of Popular Rentierism in Kuwait”, **Studies in Comparative International Development**, 46, 217-241.

Yom, Sean L. ve Gause III, F. Gregory (2012), “Resilient Royals: How Arab Monarchies Hang on”, **Journal of Democracy**, 23 (4), 74-88.

Zelkovitz, Ido (2014), “A Paradise Lost? The Rise and Fall of the Palestinian Community in Kuwait”, **Middle Eastern Studies**, 50 (1), 86-99.

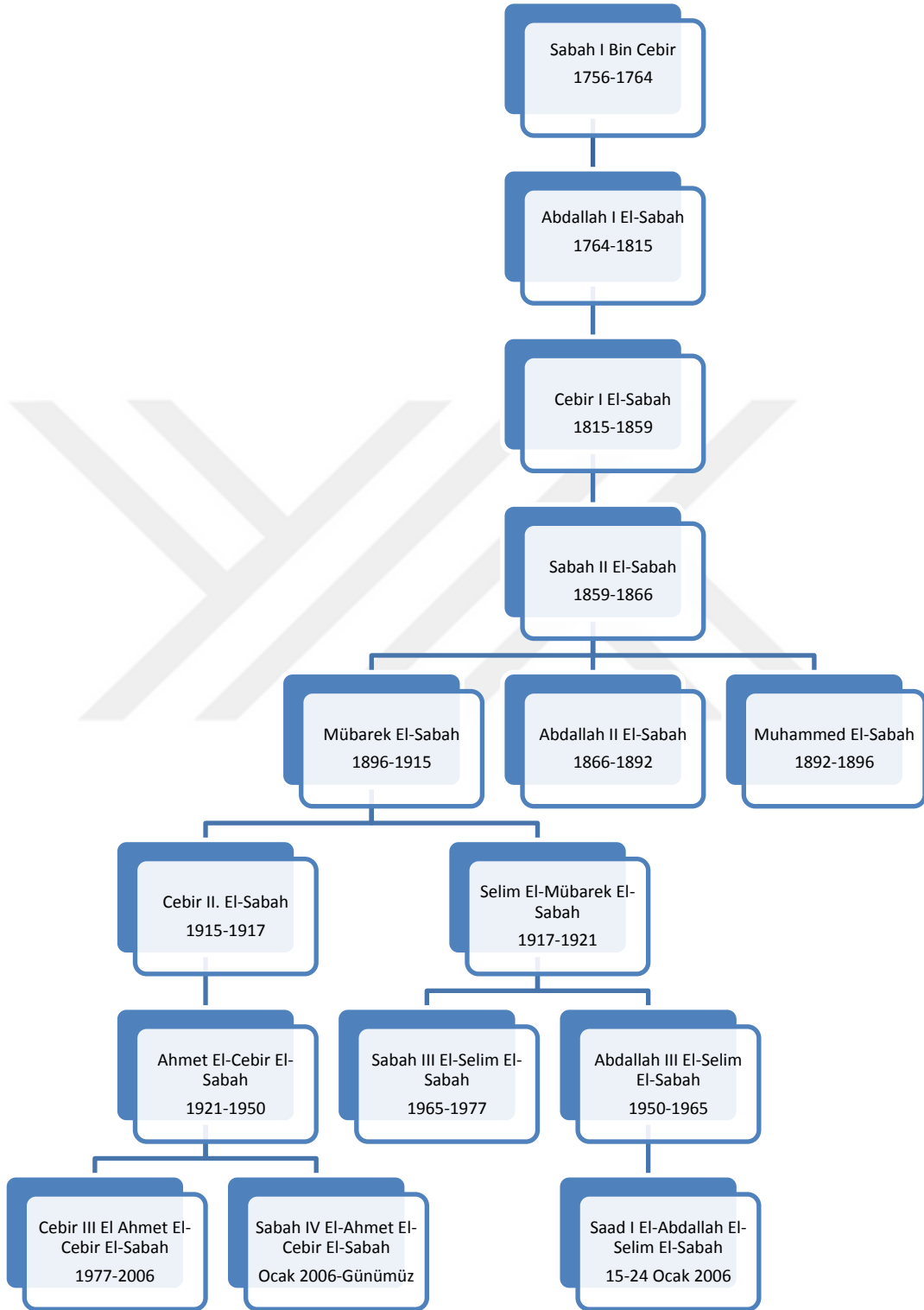
Zhu, Zhiquan (2007), “Small Power, Big Ambition: South Korea’s Role in Northeast Asian Security under President Roh Moo-hyun”, **Asian Affairs**, 67-86.

“5 Soruda İran’la Nükleer Anlaşma” (14.07.2015), **BBC Türkçe**, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150714_bes_soruda_iran_nukleer (19.04.2016).

EKLER

Ek 1. Kuveyt Şeyh ve Emirleri

Ek 2. Kuveyt Devleti'nin Kronolojisi¹⁹⁹⁷

1716	Beni Halid kabilesi Arap Yarımadasının iç taraflarından bugünkü Kuveyt topraklarına yerleşti.
1756	Kuveyt El-Sabah ailesinin kontrolüne geçmiştir.
1899	Kuveyt İngiltere koruması altına girdi.
1937	Büyük petrol rezervleri keşfedildi; ancak II. Dünya Savaşı dolayısıyla üretim savaş sonrasında ertelendi. Savaşın sona petrole ülke kalkınmasının temeli haline geldi.
1951	Petrol gelirleriyle kamu programlarına başlanarak ülkenin dönüşüm sürecine hız verildi.
1961	Haziran'da Kuveyt İngiliz korumasından tam bağımsızlığa geçişi sağladı. Ülke Şeyhlikten Emirliğe dönüştü. Ülke Arap Birliği'ne katıldı. Irak'ın Kuveyt'e yönelik toprak iddiaları İngiltere askeri müdahalesiyle geri püskürtüldü.
1962	Kuveyt Anayasası kabul edildi
1963	İlk genel seçimler gerçekleştirildi.
1976	Emir meclisin ülke çıkarlarına hizmet etmediğini iddia ederek parlamentoyu feshetti.
1980	Irak-İran Savaşı'nda resmi olarak tarafsız olan Kuveyt uygulamada Irak'ı destekledi.
1981	Meclis yeniden toplandı. 1986'da tekrar dağıtıldı.
1985-1986	İran'ın Kuveyt içindeki Şiiler üzerindeki nüfuzunu arttırdı. Artan güvenlik kaygısı çok sayıda yabancıların ihracına yol açtı.
1990	Irak, Kuveyt'i iki ülke sınırına yakın alandan Irak'ın petrolünü çıkarmakla suçlayarak OPEC'e şikayet etti ve askeri hareket tehdidinde bulundu.
1990	Irak Ağustos ayında Kuveyt'i işgal edip topraklarına kattı. Emir ve kabine Suudi Arabistan'a kaçtı.
1991	BM'nin Kuveyt topraklarından koşulsuz çıkmasını öngören karara Irak'ın uymaması karşısında BM destekli ABD liderliğindeki koalisyon güçleri Ocak'ta hava saldırısına başladı. Şubat'ın sonunda da Kuveyt'e ulaşan koalisyon güçleri Irak'ı Kuveyt'ten tamamen çıkardı. Irak ordusu çıkarken çok sayıda petrol kuyusunu ateşe verdi.
1991	Mart ayında Emir ülkenin lideri olarak Kuveyt'e geri döndü.
1992	İç ve dış baskılar karşısında Emir meclis seçimlerine yeşil ışık yaktı ve seçimde muhalefet zaferle çıktı.
1993	BM yeni Kuveyt sınırlarını çizdi. Yeni sınırlarla Kuveyt birkaç petrol kuyusu daha elde etti.
1994	Irak resmi olarak Kuveyt'in bağımsızlığını ve BM'nin çizdiği sınırları kabul etti.
1999	Emir meclis ile kabine arasında Kuran'ın yanlış basımı hakkındaki sert anlaşmazlıkları gerekçe göstererek meclise feshetti. Seçimlerde iktidara muhalif muhafazakar ve liberaller üstün gelmiştir.
2003	Mart ayında Saddam Hüseyin iktidarını hedef alan ABD liderliğindeki askeri hareket için on binlerce asker Kuveyt-İrak sınırına konuşlandı.
2003	Temmuz seçimlerinde liberaller kaybederken muhafazakar ve hükümet taraftarı adaylar başarı elde etmiştir.
2005	Mayıs ayında kadınlara oy ve vekil olma hakkını öngören yasa meclis tarafından onaylandı. Haziran'da ilk defa bir kadın kabineye girdi.
2006	Ocak ayında Emir Şeyh Cabir öldü. Veliyet başbakan Şeyh Saad yerine geçti; ancak hastalığı gerekçesiyle meclis tarafından Emirliği onaylanmadı. Yerine Şeyh Sabah El-Ahmed El-Cabir geçti

¹⁹⁹⁷ "Kuwait Profile:Timeline", <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14647211>.

Ek 2'nin devamı

2006	Nisan ayında kadınlar ilk defa yerel seçimlerde oy kullandı.
2006	Haziran genel seçimlerinde hiçbir kadın parlamentoya girmeyi başaramadı. İktidara muhalif, reformist, liberal ve muhafazakarların oluşturduğu gevşek ittifak koalisyonu sandalyelerin üçte ikisini kazandı.
2006	Aralık ayında iletişim bakanı Haziran seçimlerine doğru seçim sonuçlarını değiştirecek şekilde medya özgürlüğüne müdahale ettiği yönündeki parlamento sorgusu karşısında istifa etti.
2007	Mart ayında hükümet sağlık bakanlığına yönelik güvensizlik oyunu engellemek için istifa etti. Yeni kabinede iki kadın yer aldı. Haziran ayında petrol bakanı hükümet ve parlamento arasındaki siyasi kargaşa karşısında istifa etti.
2008	Mart ayında Emir, kabinenin meclisle işbirliği yetersizliğini iddia ederek istifa etmesinin ardından muhalefet ağırlıklı parlamento feshetti ve 17 Mayıs için seçim çağrısı yaptı.
2008	Mayıs seçimlerinde aşırı muhafazakar kesim 50 sandalyenin yarısından fazlasını kazandı ve hiçbir kadın seçilemedi.
2009	Şubat ayında dışişleri bakanı Kuveyt'in 1990 Irak işgalinden bu yana en üst düzey ziyaretle Irak'a gitti.
2009	Mart ayında meclisin yolsuzluğa karışıkları iddiasıyla Emir'in yeğeni ve vekil Şeyh Nasser Muhammed El-Ahmad El-Sabah hakkında soruşturma talep etmeleri karşısında Emir meclisi feshetti.
2009	Mayıs seçimlerinde üç kadın ilk defa parlamentoya girmeyi başardı.
2011	Mart ayında yüzlerce genç Arap Baharının etkisiyle reform için gösteri düzenledi.
2011	Aralık ayında Emir, yüksek düzey yolsuzluk iddialarıyla ortaya çıkan protestolar karşısında Başbakan Şeyh Nasser El-Muhammed El-Ahmad'ı görevinden alıp parlamento feshetti.
2012	Şubat seçimlerinde muhalif muhafazakar kesim seçimlerde başarı sağladı.
2012	Haziran ayında Anayasa Mahkemesi muhafazakar hakimiyetindeki meclis seçimlerini usul açısından uygun olmadığını karara bağladı.
2012	Eylül ayında Anayasa Mahkemesi yeni seçimlerde uygulanmak üzere seçim bölgelerinin yeniden düzenlenmesini öngören hükümet tasarısını reddetti.
2012	Ekim ayında Emir yeni seçimleri öngörerek meclisi feshetti. Seçim sınırlarının yeniden düzenlenmesinden endişe duyan muhalefet gösteriler düzenledi.
2012	Aralık ayında gerçekleştirilen seçimleri seçim kanununda değişikliği protesto etmek için muhalefet boykot etmiştir.
2013	Haziran ayında Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarını geçersiz bularak meclisi feshetti.
2013	Temmuz seçimlerinde liberaller ile daha küçük kabile adayları seçimden zaferle çıktı.
2015	Mart ayında Kuveyt ve diğer dört Körfez ülkesi, Suudi liderliğinde Yemen'deki Husi isyancıları havadan bombalamaya başladı.

ÖZGEÇMİŞ

Derya SÜRMEİİÖĞLU PARLAR, 12 Aralık 1983 tarihinde İskenderun'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İskenderun'da tamamladı. 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde başladığı lisans öğrenimini 2007 yılında tamamladı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa ve aynı enstitüde araştırma görevlisi olarak mesleki hayatına başladı. 2010 yılında yüksek lisans mezunu oldu. 2010 yılından beri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

SÜRMEİİÖĞLU PARLAR, İngilizce bilmektedir.